

92-4
L 36

JĀNIS LEJIŅŠ

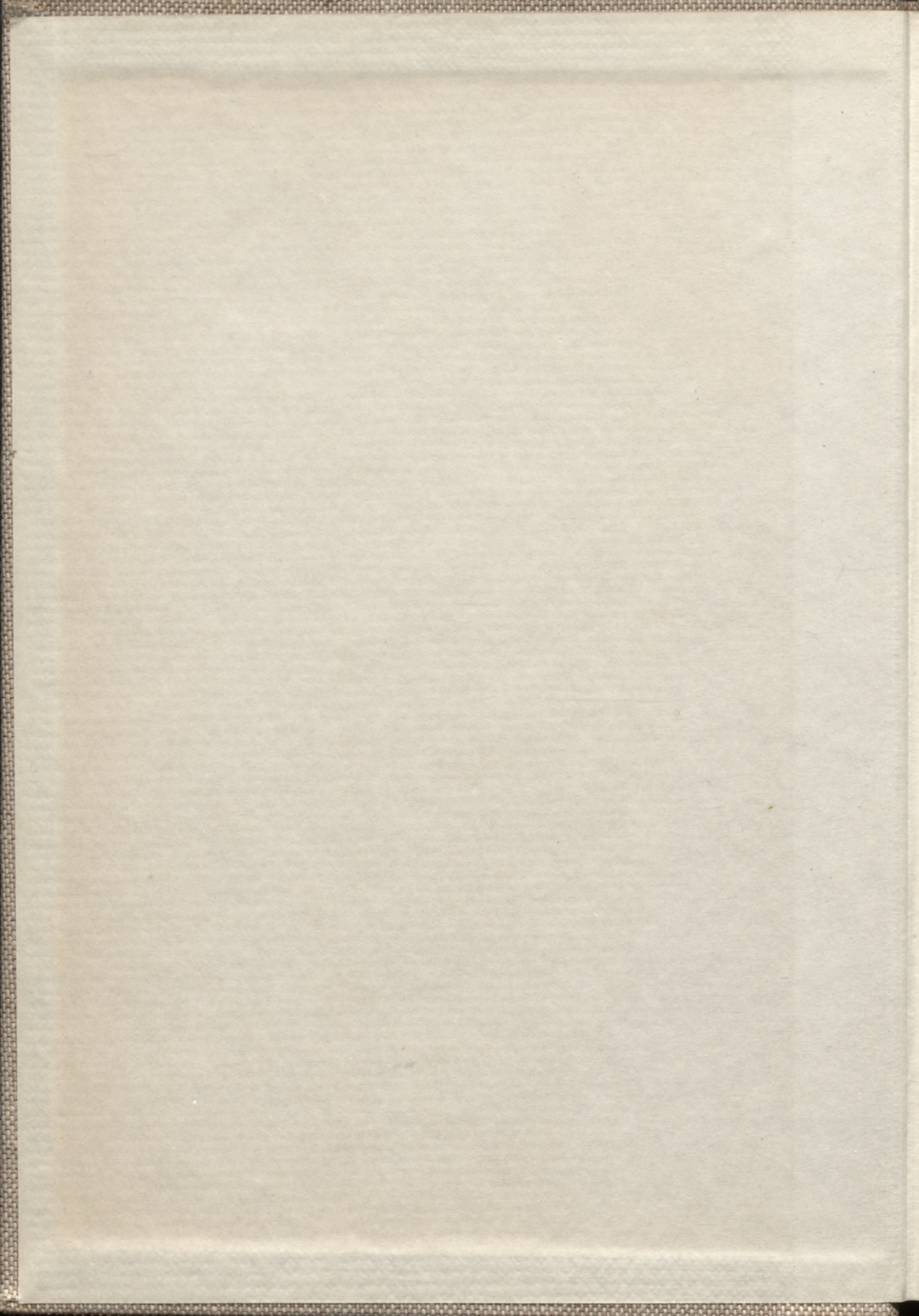

MANA DZIMTENE

JĀNIS LEJIŅŠ

MANA DZIMTENE

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

JANIS LEJIŅŠ — MANA DZIMTENE

THIS IS THE — MANY DISMOUNT

B, L

L $\frac{92-4}{36}$

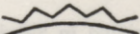
dukt.

L
9

JĀNIS LEJIŅŠ

MANA DZIMTENE

ATMIŅU UN PĀRDOMU ATSPULGĀ

ZIEMEĻLATVIA
JĀNIS ABUČS

1971

122

Ed. Dzeņa vāka zīmējums

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

~~92-251245~~

0305054818

Printed in Sweden

Andersson & Kagardt tryckeri AB, Västerås 1971.

Prieksvārds

Mācību vārdnīca un tā grāmatā nav raksta. Tā ir vārdnīca, kas ir raksta un raksta par Latviju starp 1926—1945. gadu. Tā ir raksta un raksta par Latviju starp 1926—1945. gadu. Tā ir raksta un raksta par Latviju starp 1926—1945. gadu.

Latvijas vārdnīca ir raksta un raksta par Latviju starp 1926—1945. gadu. Tā ir raksta un raksta par Latviju starp 1926—1945. gadu. Tā ir raksta un raksta par Latviju starp 1926—1945. gadu.

*Kurš reiz stāvējis zem Latvijas karoga,
tas uz mūžu, uz dzīvību un nāvi,
ir zvērējis Latvijai.*

*Latvijas vārdam un Latvijas idejai
vajaga degt mūsu sirdīs ar gaišu liesmu.*

Kārlis Ulmanis

Ed. Dzeņa vāka zīmējums

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

~~92~~ 25.245

0305054818

Printed in Sweden

Andersson & Kagardt tryckeri AB, Västerås 1971.

Priekšvārds

Kurš reiz stāvējis zem Latvijas karoga,
tas uz mūžu, uz dzīvību un nāvi,
ir zvērējis Latvijai.
Latvijas vārdam un Latvijas idejai
vajaga degt mūsu sirdīs ar gaišu liesmu.

Kārlis Ulmanis

1

Wat is de bedoeling van de
inrichting van de
inrichting van de
inrichting van de
inrichting van de

11400000

Priekšvārdi

Neesmu vēsturnieks un šī grāmata nav vēsture. Esmu uzrakstījis savas atmiņas un pārdomas par Latviju starp 1926.—1945. gadu, kas aptver brīvības un nebrīvības laikus. Ceru, ka tā noderēs par materiālu vēsturniekiem un kultūrvēsturniekiem.

Grāmata nav autobiografija, bet balstās uz sistematiski vestu dienas grāmatu un atspoguļo to vidi, kuŗā dzīvoju un strādāju aprakstāmā laikā. Papildinājumi ņemti no avotiem, kas minēti grāmatas beigās un tekstā. Dienas grāmata ir vērtīgs avots un bez tās nekas daudz nebūtu uzrakstāms. Tomēr kā robs dienas grāmatā izrādījies tas, ka nebiju pierakstījis daudz svarīgas informācijas, kas bija lasāmas laikrakstos. Toreiz domāju — kāpēc izšķiest laiku — ja vajadzīgs, tas viss būs viegli sameklējams laikrakstos. Šie laikraksti man šodien nav pieejami.

Gados jauniem lasītājiem, kuri nepazīst toreizējos Latvijas apstākļus un cilvēkus, dažas vietas būs grūti saprotamas. Šo trūkumu novērst es nespēju: ja katram notikumam izskaidrotu visus blakus apstākļus un tā vēsturi, tad teksta apmēri tālu pārsniegtu plānoto un iespējamo. Tekstā minēts arī prāvs skaits mazsvarīgāku notikumu. Izšķīros tos nesvītrot, jo kultūrvēsturei arī sīkumi un aprakstītās cilvēku izjūtas var būt noderīgs materiāls.

Ar dažiem izņēmumiem grāmata rakstīta chronoloģiskā secībā, tas ir, saskaņā ar dienas grāmatu. Lai novērstu bezgalīgu atkārtošanos, dažkārt bija nepieciešams pārlēkt no pagātnes uz nākotni.

Bez dienas grāmatas esmu saglabājis lielu daudzumu citu materiālu, ko nodošu kādai vēstures krātuvei.

Šinī grāmatā negatīvais nav pietiekamā līdzsvarā ar pozitīvo, resp. pirmais ir pārsvarā pār otro. It sevišķi tas sakāms par laiku starp 1934.—1940. gadu. Savā stāstījumā līdzsvaru mēģināju ievērot, bet to izjauc daudz citēto personu izteicieni, kas vai visi ir negatīvi. Viegli saprotams, kāpēc tas tā. Cilvēku sarunās pozitīvais reti tiek skarts: cilvēki sagaida, ka labais ir pati par sevi saprotama lieta, tam jāizpaužas visur un vienmēr. Tāpēc par to nerunā. Citādi ir ar negatīvo. Tas sarunās arvien tiek izcelts, bet jo sevišķi laikmetos, kad brīvais vārds nav pieļauts. Labāka līdzsvara sasniegšanai vismaz daļēji kalpos turpmāk minēto personu atbildes uz manām aptaujas lapām.

Dažās vietās tekstā neesmu minējis personu vārdus, bet izlīdzējis ar vietnieka vārdiem. Tā darīts aprakstot mazsvarīgus gadījumus un kur teksta galvenais nolūks bijis attēlot kādu noskaņojumu, nevis izcelt personas. Bet ir arī pāris vietas, kur, minot svarīgas sarunas un notikumus, esmu izvairī-

jies saukt personas vārdā. Tas darīts aiz piesardzības, kur nav zināma sarunas biedra dzīves vieta, un laika atstarpe vēl nav pietiekami liela.

Iespējams, ka bijušo partiju pārstāvji negatīvo gribēs izmantot pēc kādreizējās metodes: mēs bijām labi un gudri, bet redziet, kā citi ir rīkojušies! Tas arī nekas! Latvijas vēsturei jābūt patiesai, ar visu, kas bijis labs un slikts. Agrāko partiju un cilvēku strīdi nedrīkst ietekmēt patiesību — tā ir pašvērtība. Nākotnes Latvijā nebūs ne veco partiju, ne veco cilvēku, tāpēc līdzīgi strīdi būtu bezvērtīgi. Nākošās Latvijas cēlājiem vienīgi jāmacās no pagātnes kļūdām.

Esmu citējis daudzu sarunu biedru izteicienus. Nav garantijas, ka tie visi ir patiesi: daļa var būt tikai puspatiesi, daži pat nepatiesi. Kad tik daudzi svarīgi liecinieki un dokumenti mums ir zuduši, tad dažu notikumu pārbaude vairs nav iespējama. Ceru, ka vēsturnieki nākotnē no graudiem spēs atsiņāt varbūtējās sēnalas. Atskaitot sarunu biedru izteicienus, par visu pārējo, saprotams, atbildību nes autors.

Grāmata ir subjektīva, tāpat kā visas atmiņu grāmatas. Mums katram ir draugi un nelabvēļi. Arī man tādi ir bijuši. Tomēr laiks dziedina visu. Ja mēs atskatāmies uz cilvēkiem un notikumiem pēc daudziem gadiem, tad skats ir mierīgs, šķautnes zaudējušas asumu un prāts pārvarējis jūtas — mēs tuvojamies objektīvam skatījumam.

Sinī vietā vēlos izteikt pateicību daudziem, kas savu palīdzību nav lieguši teksta tapšanas gaitā. A. Bērziņš, A. Alksnis, A. Brastiņš, I. Brastiņa, E. Šelbauma un pulkv. A. Brenķis atbildējuši uz manām aptaujas lapām un snieguši daudz svarīgas informācijas.

Valodas nezāles ravējuši mag. phil. E. Ezera, R. Bērziņa un I. Slaņķe. Paldies šiem draugiem par nepateicīgo darbu.

Ar informāciju palīdzējuši J. Švanks, A. Šilde, V. Hāzners, A. Silgailis, A. Liepiņš, J. Rucels. Paldies.

Mana pateicība pārrakstītājām M. Lapiņai un L. Miķelsonei.

Autors

1970. gadā.

I BRĪVĀ LATVIJA

TALSOS

APRIŅĶIS UN PILSĒTA

Līdz 1922. gadam Talsu apriņķis ar 30 pagastiem bija vidēja lieluma, bet pēc apriņķu robežu pārkārtošanas tanī palika tikai 18 pagastu ar apmēram 43.000 iedzīvotājiem un 2175 kv. kilometru lielu platību. Apriņķis lieluma ziņā bija noslidējis uz priekšpēdējo vietu Latvijā, tomēr tam piemita savs burvīgums, ar ko tikai nedaudzi novadi varēja sacensties. Tur bija skaisti, mežiem apauguši pauguri un daudzi ezeri. Tur bija Abavas ieleja ar skaistām ainavām un 30 km gara jūras piekraste, ļoti īpatnēja. Žēl, ka sliktās satiksmes dēļ šo skaistumu pazina tikai nedaudzi Latvijas iedzīvotāji. Gar jūrmalu zeme bija neauglīga. Iedzīvotāji galvenokārt nodarbojās ar zvejniecību. Reņģes, mencas un brētliņi sagādāja uzturu tādiem zvejnieku ciemiem kā Mērsrags, Upesgrīva, Valgaciems, Kaltene un Roja. Apriņķa vidienē — Cēres, Virbu, Pastendes, Laidzes, Ārlavas, kā arī daļēji Lībagu, Nurmuižas un Vandzenes pagastos augsne bija pietiekami laba, ar daudzām sekmīgām saimniecībām. Bija labi attīstīta lopkopība un dārzkopība. No ezeriem pieminami Engures, Usmas, Sasmakas, Laidzes, Lubezeres un Spāres. Bija labs zemesceļu tīkls. Apriņķi šķērsoja Rīgas—Ventspils dzelzceļš, bet no Stendes stacijas atzarojās Pirmā pasaules kara laikā vācu izbūvētais šaursliežu dzelzceļš, kas sazarojās uz Mēsrugu un Dundagu. Apriņķa robežās bija 4 pilsētas: Talsi ar 4.116, Kandava — 1718, Sabile — 1811 un Valdemārpils — 1135 iedzīvotājiem.¹²⁾

Talsi bija apriņķa pilsēta un apriņķa administrācijas sēdeklis ar apriņķa un pilsētas valdi, mirtiesu, notāru, ģimnaziju, 4 pamatskolām, 3 bibliotēkām, slimnīcu, 3 advokātiem, 4 ārstiem, 3 aptiekām, 3 zobārstiem, baznīcām — luterticīgiem, pareizticīgiem, katoļiem, žīdiem un baptīstiem, kā arī prāvu skaitu dažādu biedrību. Lielākie uzņēmumi bija dzirnavas, stērķeļu fabrika, 3 zāģētavas, spēkstacija, iesala darītava un 2 spiestuves. Pilsētā bija 276 veikali un 2 kooperatīvi. Bija 2 nedēļas laikraksti: *Talsu Balss* (kādu laiku saucās *Kurzemes Balss*) pilsoņiem un *Talsu Vēstnesis* sociāldemokrātiem. Atstatums līdz Rīgai 119 kilometru. Pašā pilsētā bija 2 nelieli ezeriņi —

Talsu un Vilkmuižas, ar stāviem un augstiem krastiem. Tāpat pilsētas robežās atradās Talsu pilskalns ar kuršu senlietām. Talsi bija viena no skaistākām Latvijas pilsētām.

APRIŅĶA AGRONOMS

Talsu apriņķa agronoma pienākumus uzņēmās 1926. gada 16. augustā, un šai amatā biju līdz 1928. g. 11. maijam. Līdz 1926. gadam šo darbu veica agr. Arkadijs Eglītis, dzimis Mērsragā, bet no 1926—1928. g. bija zemkopības ministra biedrs un 3.—4. saeimas loceklis. Viņš piederēja Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijai un tika aicināts ministra biedra amatam. A. Eglītis bija sirsnīgs cilvēks, mans draugs un vēlējās, lai es pārnāku uz Talsiem viņa vietā no tāda paša amata Jēkabpilī.

Agronomiskiem darbiniekiem tanī laikā bija divas priekšniecības: Latvijas lauksaimniecības Centrālbiedrība Rīgā un attiecīgā apriņķa valde. Rīgas kungi par katru mēnesi prasīja darbības pārskatu, bet apriņķa valde neprasija pat to. Darbinieki bija stipri patstāvīgi. Vajadzīgie līdzekļi nāca vienādos apmēros no abām iestādēm. Darbiniekiem raizes nesagādāja priekšniecība, bet dažkārt atsevišķi pārgudri vai iedomīgi lauksaimnieki, kas iedomājās, ka viņiem nav parādīts pienācīgs gods. Man bija laime šinī ziņā, jo atceros tikai vienu gadījumu, kad kāds lauksaimnieks man „sadeva”, bet drīz vien arī tas kļuva par manu draugu un tāds palika līdz galam. Apriņķa agronoma pienākums bija agronomiskā darba vadība savā apriņķī, lai celtu lauksaimniecību ar tehniskiem padomiem. Tika rīkoti kursi, priekšlasījumi, apmeklētas saimniecības, doti padomi birojā, ierīkoti lauksaimniecības izmēģinājumi, sacensības un tml.

Ierodoties darbā Talsos, pieteicos vizītē pie apriņķa valdes priekšsēža J. Putnaērgļa, kas bija labsirdīgs, sirms kungs. Par viņu esmu saglabājis vislabākās atmiņas. Viņš man apsolīja savu atbalstu, un to patiesi arī sniedza. Viņš noprasija, vai es piederu pie kādas partijas. Dabūjis zināt, ka esmu Zemnieku Savienības cīnītājs, par to nopriecājās un apsveica. Biju pārsteigts, jo zināju, ka 1925. gada saeimas vēlēšanās viņš pats kandidēja jaunsaimnieku sarakstā un pēc balsu skaita ierindojās 3. vietā, tā kā netrūka daudz, lai būtu ievēlēts. Tikai vēlāk sapratu, ka vēlēšanu laikā daži viņa partijas vīri to bija gremdējuši, cik spēdami un tāpēc tagad viņš klusībā atbalstīja Zemnieku Savienību, kaut arī formāli no jaunsaimniekiem neizstājās. Bez priekšsēža apriņķa valdē bija 2 locekļi: Āboltiņš no Ārlavas, A. Egliša radnieks un Damškalns no Lībagiem, krietni kreiss, kaut arī sociālistiem nepievienojās. Arī ar šiem kungiem bija viegli sastrādāt, un apriņķa valdē valdīja draudzības gars.

Man pakļauti bija lopkopības instruktors J. Censonis, kluss un patīkams cilvēks, kurš aprīnķī pārzināja lopkopību un dārzkopības instruktors Namnieks, kurš rūpējās par dārzkopības nozari. Daļēji man pakļauts bija arī aprīnķa būvtechniķis Bergs, kas galvenokārt palīdzēja jaunsaimniekiem lielajā būvēšanas periodā pēc agrārreformas iedzīvināšanas. Viņa neparasti jautrās dabas dēļ, omulības agronomiskā nozarē nekad netrūka.

Uzsākot darbību, vispirms apmeklēju valsts saimniecības, kādu aprīnķī bija daudz: Laidzes muižā bija 2 gadīga lauksaimniecības skola, Stendē — agronomu Lielmaņa un Bērziņa vadībā darbojās selekcijas stacija, kas gadu gaitā izaudzēja daudz jaunu un vērtīgu labības šķirņu. Oktē agr. Ozols vadīja valsts zirgaudzētavu. Bez tam vairākas muižas, kas agrārreformas gaitā netika sadalītas, bija iznomātas agrākiem apsaimniekotājiem, galvenokārt vāciešiem. Bija nodoms tās paturēt par paraugsaimniecībām apkārtnes lauksaimniekiem. No šādām saimniecībām sevišķi labi savu uzdevumu veica Šķēdes saimniecība Lauceses pagastā, kas Freimaņa vadībā bija izaudzējusi ļoti augstvērtīgu ganāmpulku. Viņa lopi 1930. g. izstādē Talsos guva visas pirmās godalgas, jo aprīnķī bija tikai pāris lopkopībā līdzvērtīgu saimniecību. Viņš bija vācietis. Tā kā agrārreforma vissmagāk bija skārusi vāciešus, tas pirmo reizi ar mani tiekoties, noprasiņa, vai arī man esot jaunsaimniecība. Atbildēju, ka nav. Viņš izteica izbrīnu, jo tagad katram esot jaunsaimniecība un novērtēja pozitīvi, ka es neesmu piedalījies zemes „laupišanā”. Tomēr viņš bija viens no vislojālākiem vāciešiem aprīnķī un īsti labi sadarbojās ar latviešiem. Biju pārsteigts, viņu sastapt Rīgā uz ielas vāciešu repatriēšanās laikā un dzirdēt, ka atteicies no aizbraukšanas, jo nekā laba aizbraucējiem neparedzot un nacionālsociālistus nosodot. Lai kas te notiktu, viņš palikšot. Man nav ziņu, kas ar viņu vēlāk notika.

Divas dienas nedēļā, kad Talsos bija tirgus, agronomiskie darbinieki uzturējās birojā, lai pieņemtu apmeklētājus, bet pārējās dienas pavadīja pēc vajadzības izbraucienos pa visu aprīnķi. Pa laikam arī no Rīgas ieradās dažādi speciālisti, lai aprīnķī paveiktu kādu uzdevumu. Aprīnķī pa laikam apmeklēja Zemkopības ministrijas zirgkopības inspektors Mārtiņš Laže. Viņš bija zirgaudzēšanas entuziasts ar lieliem nopelniem zirgkopības izkopšanā Latvijā. Kopā ar viņu man nācās apbraukāt visu aprīnķi. Viņa brālis Jānis Laže bija cukurrūpniecības nodibinātājs Latvijā, un bez viņa neatlaidības cukurrūpniecības Latvijā laikam nebūtu bijis.

Biju ierosinājis sarīkot lauksaimniecības-rūpniecības izstādi Talsos 1930. gadā no 13.—14. septembrim. Tanī laikā es gan vairs nebiju agronoma amatā, bet kā izstādes komitejas priekšsēdis kopā ar agronomiskiem darbiniekiem un visu aprīnķa valdi daudz strādājām, lai pasākums izdotos. Izstādes vajadzībām nomājām kādu ērti sasniedzamu saimniecību ar visām ēkām pie pilsētas robežas. Izstādi atklāt bija apsoliņies valsts prezidents A. Kviesis. Sarežģījumus radīja pilsētas galva A. Reiznieks (soc. dem.) paziņodams, ka

pilsētas valde ar mieru celt goda vārtus un valsts prezidentu oficiāli sagaidīt, bet tādā gadījumā apsveikšanas runu teikšot viņš, nevis apriņķa valdes vai izstādes komitejas pārstāvis. Pilsēta ir daudz mazāka vienība par apriņķi un pati ietilpst apriņķī, tādēļ šāds ultimāts nelikās loģisks. Bet domājot par izstādes labu izdošanos — mēs piekāpāmies. Atklāšanas dienā A. Kviesis ieradās kopā ar kundzi, adjutantu E. Kuplo un zemkopības min. V. Gulbi. Pēc pilsētas galvas uzrunas braucām uz apriņķa valdi, kur A. Kviesi iepazīstināju ar pagastu amatpersonām. Izstādes laukumā A. Kviesis teica atklāšanas runu. Pēc izstādes apskates un azaida valsts prezidentu izvadījām atpakaļceļā uz Rīgu. — Tā bija pirmā un vienīgā reize, kad Talsus apmeklēja kāds valsts prezidents.

SABIEDRISKAIS DARBS

Agronomiskās palīdzības iestādēs valdija ieskaits, ka agronomiem bez tehnisko jautājumu kārtošanas jāpiedalās katrā sabiedriskā darbā, kas kalpo vispārībai. Tādējādi darbības lauks arvien paplašinājās. Minēšu dažus piemērus.

Talsos darbojās Talsu apriņķa kooperatīvs — patērētāju biedrība. Sliktas (daži teica negodīgas) vadības dēļ tam draudēja bankrots. Šādā gadījumā stipri ciestu arī „Konzums” Rīgā (no 1907.—1937. g. kooperatīva saimnieciski idejiska centrālā savienība) kā lielākais kreditors. Pēc ilgas domāšanas nolēma: 1) ievēlēt godīgu un saprātīgu vadību, 2) iekasēt no biedriem statūtos paredzēto papildu atbildību (100 latu no katra pajas īpašnieka), 3) kreditoriem jāpagarina savas prasības līdz iespējamai robežai, lai kooperatīvu saglābtu. Par valdes priekšsēdi ievēlēja Ventenbergu, staltu un iznesīgu vīru, kas pilsētas tuvumā apsaimniekoja no valsts rentēto Mieguzes muižu. Es viņam palīdzēju, kaut pats vēl nebiju kooperatīva biedrs. Pēc kāda laika Ventenbergs atteicās no amata, kas, saprotams, nebija nekāds patīkamais — glābt mirēju ar brīnumzālēm. Tad visi cerības vērta uz mani — agronomam jāglābj kooperatīvs! Ko darīt? Jāuzņemam vien bija. Vispirms iestājos par biedri, lai tūlīt samaksātu 100 latu „papildu atbildības” par citu grēkiem un pēc tam uzņemtos valdes priekšsēdētāja pienākumus.

Turpmākos gados ik nedēļas parakstīju lielu skaitu vekseļu, katru par 1000 latiem, un noteikti raudzījos, lai uz tiem arvien būtu kooperatīva zīmogs, iekams es parakstu. Bija zināmi gadījumi, ka vekseļus bez attiecīgās iestādes zīmoga piedzen personīgi no parakstītāja. Tā lietas turpinājās līdz manai aiziešanai no Talsiem un kooperatīva. Kooperatīvs arī tad nebija uz zaļa zara, bet vekseļu kaudzes, man par gandarījumu, tomēr bija krietni saplakušas.

Kad 1925. gadā pēc ilgiem strīdiem bija izlemts Latvijas Brīvības pieminekli celt pēc K. Zāles meta un nodibināta Brīvības pieminekļa komiteja, kā arī izlemts, ka piemineklis ceļams vienīgi ar tautas saziēdotiem līdzekļiem, sākās ziedojumu vākšana. Es biju apriņķa komitejas vadītājs. Darbs nebija smags, jo visi ziedoja labprāt, minoritātes ieskaitot. Tā līdzekļu sanāca pat vairāk nekā kalkulēts, un 1935. gada 18. novembrī valsts prezidents A. Kviesis pieminekli varēja atklāt.

1928. gadā vietējo organizāciju apspriedē izlēma, ka Talsos rīkojami dziesmu svētki. Kā jau kreisā pilsētā sagaidāms, par rīcības komitejas priekšsēdi tika aicināts pilsētas galva A. Reiznieks, sociāldemokrāts. Aizbildinādamies ar darba slodzi, viņš tomēr atteicās. Tad aicinājums nāca man, bet arī es atteicos tīri politisku apsvērumu dēļ. Par to iniciatori, galvenokārt skolotāji, bija ļoti pārsteigti un nāca ar Zālamana spriedumu: par rīcības komitejas goda priekšsēžiem ievēlēt mani un pilsētas galvu, bet par direktoru-rīkotāju skolotāju Kundziņu. Līdzīgi politiski manevri bija tipiski tā laika sadrumstalotai latviešu sabiedrībai. Tā paša politiskā līdzsvara dēļ dziesmu svētkus atklāt tika aicināts viens sociālists un viens zemnieks: saciēmas priekšsēdis P. Kalniņš un ministru prezidents H. Celmiņš. Diriģenta pienākumus bija uzņēmis T. Reiters.

Pirms svētku atklāšanas iebrucējus bija aicinājis uz pusdienām apriņķa valdē. Aicināti bija tikai atbraucēji, no pašu ļaudīm apriņķa priekšnieks un pilsētas galva, jo manas telpas nebija nekādas lielās, un domāju, ka nebūtu pareizi, ja apriņķa valde maksātu par pusdienām katram, kas vien izsalcis. Tomēr notika citādi. Tukuma un Talsu apriņķa priekšnieks Rīgas kungus pavadīja uz Talsiem jau no Tukuma. Viņam līdzī bija labs bariņš dažādu darbinieku, kas līdzī kungiem iebruka ēdamistabā. Tā kā viņi te nebija aicināti, tiem nebija paredzēti ne krēsli, ne šķīvji. Biju sašutis, un vajadzēja izšķirties, ko darīt. Saprotams, varēju viņus lūgt telpas atstāt, bet tā cilvēkus pazemot arī nebūtu piemēroti, tāpēc ātrumā noorganizējam papildu vietas. Pie galda risinājās spraigas sarunas un omulība. Atceros, ka kāds ieminējās, ka dziesmu svētku noorganizēšana izmaksājusi tik daudz, ka sagaidāms iztrūkums. Augstie ciemiņi jau nepametišot viņus ķibelē un palīdzēšot. Par godu P. Kalniņam jāsaka, ka viņš tūlīņ steidzās piebilst, ka tādas lietas neesot viņa varā un līdzēt varot vienīgi H. Celmiņš kā valdības galva. Es sacēlu smieklus ar stāstu, kā T. Reiters man jaunībā pāri nodarījis. Mēs abi bijām dzimuši ļaudonieši. Viņa vecāki bija pavisam trūcīgi ļaudis, un T. Reitera izskološana bija visas Ļaudonas kopējs nopelns. Tika rīkoti koncerti un bazāri viņa labā, kā arī sagādāti tieši ziedojumi. Konservātorijas brīvdienās viņš parasti uzturējās Ļaudonā un bieži vingrinājās ērģeļu spēlē Ļaudonas baznīcā. Ērģeļu minēji nāca no draudzes skolas. Kādreiz es biju pieteicies šim darbam kopā ar savu draugu P. Bērziņu. Tanī dienā T. Reiters laida valā visus ērģeļu reģistrus. Pēc brīža mēs ar P. Bērziņu jutām, ka nupat

mums ir beigas — mēs vairs nespējam šādu tempu izturēt. Nolēmām: nolaidīsim plēšu gaisu, lai T. Reiters saprot, kas par lietu. Tā arī izdarījām un dabūjām labu atpūtas brīdi.

Ar P. Kalniņu agrāk pazīstams nebiju, bet pēc šīs iepazīšanās viņš arvien bija draudzīgs, par cik to pieļāva partiju politika. Tāpat attiecības ar A. Reiznieku pēc dziesmu svētkiem uzlabojās un varbūt bija sākums lielākam notikumam Talsu politiskā dzīvē, par ko pastāstīšu vēlāk. Pēc maltītes devāmies uz pilskalnu, kur augstie viesi svētkus atklāja ar attiecīgām uzrunām un T. Reitera vadībā kori sniedza iespaidīgu koncertu. Dziesmu svētki izdevās teicami, bet epilogs bija tāds, ka rēķinus slēdzot, kādi 1000 lati tomēr pietrūka. Rakstijām valdībai un lūdzām palīdzēt. H. Celmiņš lūgumu akceptēja un prasīto summu saņēmām.

Ierodoties Talsos, apmeklēju *Talsu Balss* redakciju, kas mani saņēma atplestām rokām, jo tikko biju pametis *Jēkabpils Vēstneša* rediģēšanu agrākā dzīves vietā (kur nepatikšanu bija pietiekami) un aicināja darboties līdz. No redakcijas darba atteicos, bet savu līdzdarbību apsolīju. Toreiz faktiskie laikraksta vadītāji bija pareizticīgo priesteris P. Gredzens un Talsu pasta priekšnieks, kuŗa vārdu neatceros. Viņi abi bija sirsnīgi sociālistu pretinieki un neviens darbs viņiem nelikās par smagu. Vēlāk apstākļi mani tomēr spieda ciešāk darboties līdzī laikrakstā, un laikā starp 1927.—30. gadu, pašam negribot un nemanot, biju kļuvis par laikraksta faktisko vadītāju, bet laikraksta tehnisko rediģēšanu turpināja P. Gredzens. Neatceros, kādu iemeslu dēļ, bet šinī laikā mums bija jāmeklē jauns atbildīgais redaktors. Ar grūtībām pierunāju kādu jaunu cilvēku, aizsargu pulka fiziskās audzināšanas instruktoru, kuŗa vārdu neatceros. Viņš šajā amatā palika īsu laiku, jo kāda tiesu prāva pret laikrakstu (par to būs runa vēlāk) viņu tā sabiedēja, ka viņš laikrakstu pameta. Bija atkal jāgādā jauns atbildīgais redaktors. Šoreiz veicās labāk, jo aprīņķa valdes darbinieks J. Censonis pienākumus uzņēmās labprāt. Abi Talsu laikraksti ciņu turpināja līdz 1934. gadam, kad šādām ciņām pienāca gals.

APRIŅĶA VALDE

Pēc lauku pašvaldību likuma pagasta iedzīvotāji vispārējās vēlēšanās uz 3 gadiem ievēlēja 12—21 (pēc iedzīvotāju skaita) pagasta padomes locekļus. Tas bija augstākais pagasta pārvaldes orgāns. Pēdējā savukārt ievēlēja izpildu organu — pagasta valdi. Pēc 1934. g. pagasta padomes pilnvaras sašaurināja, bet pagasta valdes paplašināja, un tās priekšsēdi pārdēvēja par pagasta vecāko. Pagasta darbvedis, ko tautā sauca arī par skrīveri vai rakstvedi un kuŗu 1938. g. pārdēvēja par pagasta sekretāru, bija pagasta tehnisks darbi-

nieks. Tas vadīja kanceleju un grāmatvedību. Darbvežus līdz 1934. gadam ievēlēja pagasta padome, pēc tam valde. Līdz 1931. g. darbvežiem netika prasīta ne izglītība, ne darba stāžs, pēc tam ilgāka pašvaldības darba prakse. Darbvežu atalgojums bija pēc valsts darbinieku 11. kategorijas ar ģimenes piemaksām un pensijas tiesībām.

Apriņķa valde līdz 1935. g. bija apriņķa pašvaldības orgāns, un tās priekšsēdi iecēla iekšlietu ministrs, bet 2—4 locekļus (atkarā no iedzīvotāju skaita) ievēlēja vispārīgās vēlēšanās. Apriņķa valdei bija jāvada apriņķa saimniecība, jā rūpējas par izglītību, veselību un sociālo apgādi, kā arī jāpārbauda pagasta pašvaldību lēmumi un vajadzības gadījumos jālieto pat disciplinārā vara pret pagasta amata personām. Pēc 1934. g. apriņķa valdes likvidēja, to vietā nāca apriņķa vecākais, kam bija pilnvaras pārbaudīt arī lietderību pagastu pašvaldībās.

1928. g. pavasarī bija paredzēta apriņķa valžu vēlēšanas. Līdzšinējā Talsu apr. valdē nebija neviena Zemnieku Savienības pārstāvja, tādēļ mums pienākums bija rūpēties par zemnieku interešu pārstāvēšanu. Biju pārliecināts, ka vienu locekli no diviem ievēlāmiem dabūsim, tikai jāatrod piemērots kandidāts. Zināju, ka sociālisti nodomājuši darīt tāpat, jo arī viņi apriņķa valdē nebija pārstāvēti. Nolēmu runāt ar F. Hermansonu. Viņš bija brīvības cīņu dalībnieks, atvaļināts pulkvežleitnanta pakāpē, par Bulduņu tilta ieņemšanu apbalvots ar Lāčplēša kara ordeni, kādu laiku komandējis Rēzeknes kājnieku pulku un pašlaik apriņķa aizsargu pulkā bija bataljona komandieris. Viņš bija apprecējis Kriminālās pārvaldes priekšnieka Tīfentāla māsu un saimniekoja tās mājās pašā pilsētas pievārtē. F. Hermansons pēc īsas apdomāšanās bija ar mieru kandidēt. Iesniedzām savu sarakstu ar viņu kā pirmo kandidātu un agrāko Zemnieku Savienības rajona priekšnieku Liepiņu kā otru. Saraksti ienāca vēl no sociāldemokrātiem, abiem līdzšinējiem valdes locekļiem, komunistiem un vēl kāds pavisam nepazīstamu cilvēku saraksts. Pirms vēlēšanām apriņķa valdei bija jāieceļ vēlēšanu komisija, kas sarakstus pieņem un pēc vēlēšanām apstiprina rezultātus. Pēc mana ieteikuma apriņķa valde komisijā par priekšsēdi iecēla F. Hermansonu un vēl 2 locekļus. Pēc vēlēšanu likuma sarakstiem pēc vienošanās bija tiesība balsis apvienot, tā nodibinot bloku; dažkārt šāds bloks ieguva pārstāvību, kad viņa apvienotie saraksti paši par sevi to nebūtu varējuši iegūt. Nevajadzēja būt pravietim, lai šinī gadījumā paredzētu, ka pa vienam loceklim iegūs Zemnieku Savienība un sociāldemokrāti; domājams, sociāldemokrāti arī to saprata. Tomēr viņi bija nolēmuši (bez praktiskas vajadzības, laikam vienīgi, lai komunistiem rādītu ka viņi ir „brāļi”) balsis apvienot ar komunistu sarakstu ar noteikumu, ka visas balsis saņems tas saraksts, kas ieguvis lielāko balsu skaitu. Vēlāk izrādījās, ka komunistu pirmais kandidāts Damškalns (ne līdzšinējais valdes loceklis, bet viņa radnieks) ir apsolījis apvienošanas lietu nokārtot. Dabūjis uz balta papīra parakstus no pirmiem sociāl-

demokratu listes parakstītājiem un apsolījis attiecīgo tekstu glīti uzrakstīt vēlāk. Kad papīrs nonācis oficiāli līdz F. Hermansonam, izrādījies, ka tekstā ierakstīts, ka visas balsis saņem nevis tas saraksts, kam vairāk, bet saraksts, kam mazāk balsu. Es domāju, ka F. Hermansons tanī brīdī pilnībā neizprata tālākās komplikācijas. Viņš esot sapratis, ka sociāldemokrātiem, kas tik neganti Talsos apkaņoja pilsoņus, te ir lielas nepatīkšanas, un, ka viņa pienākums nav tos glābt. Tāpēc viņš paziņojumu akceptējis, un tas ierakstīts protokolā.

Pēc vēlēšanām izrādījās, ka F. Hermansons ir ievēlēts, bet otrs loceklis nāk no to 2 partiju bloka saraksta, kam balsu mazāk, resp. Damškalns. Aprīņa valde uzaicināja abus locekļus uz pirmo sēdi, kur F. Hermansons tika ievēlēts par priekšsēža biedru. Šis notikums tika notēlots visos Latvijas laikrakstos kā liela sensācija. Saprotams, sociāldemokrāti meklēja ceļus, kā krāpšanas rezultātu anulēt, bet izrādījās, ka tas nav ne viegli, ne tik drīz izdarāms. Pagāja vairāki mēneši, iekām aprīņa valdei pienāca raksts no Pašvaldību departamenta, ka Damškalns ienācis aprīņa valdē ar viltu un tāpēc atceļams. Tomēr rakstā nebija ne vārda, ka atceļama pati vienošanās. Aprīņa valde atcēla Damškalnu un viņa vietā uzaicināja tā paša sarakstā otru kandidātu Telli. Pēc kāda laika aprīņa valde tomēr saņēma paziņojumu, ka visa vienošanās ir krāpšanas rezultāts un ka loceklis aicināms no saraksta, kam balsu bijis vairāk. Tad aprīņa valde Telles vietā aicināja sociāldemokratu Liepiņu no Vandzenes, kas bija pārgaidījis uz šo brīdi. Tā sociāldemokrātiem draudzēšanās ar komunistiem dažreiz sagādāja nepatīkšanas vēl Latvijas patstāvības laikā.

Kādā dienā 1928. g. pavasarī man zvanīja P. Klinklāvs, lauku pašvaldību nodaļas vadītājs Iekšlietu ministrijā un paziņoja, ka esot nodoms mani iecelt par apr. valdes priekšsēdi. Vai esot iesniedzis lūgumu? Atbildēju, ka tas man ir pārsteigums un nekādu lūgumu neesmu iesniedzis. Tā kā amats nav vakants, tad nedomāju, ka es to varētu darīt. P. Klinklāvs atbildēja, ka amats būs vakants jau rīt. Lai es agri no rīta ierodoties pie iekšlietu ministra. Biju apjucis un jutos neērti J. Putnaērgļa dēļ, ar kuņu bijām īsti labās attiecībās. Izšķīros visu sarunu atstāstīt viņam pašam un prasīt padomu. Tā arī izdarīju. Biju pārsteigts, ka J. Putnaērglis nemaz neapjuka. Viņš teica, ka zinājis par drīzu pensionēšanos, uz ko esot sagatavojies. Viņu nesen jau apmeklējis kāds jaunsaimnieku kandidāts, kas gribot iesēties viņa krēslā (tas nākošā dienā tika iecelts Cēsu aprīņķī). Viņš būšot priecīgs amatu nodot man. Dzirdētais manu garastāvokli uzlaboja. Otrā rītā ieradās Rīgā pie ministra E. Laimiņa, kas apstiprināja, ka līdzšinējais priekšsēdis tiekot pensionēts. Viņš esot nodomājis iecelt mani, jo daži cilvēki ieteikuši. Būšot daudz pārmaiņu arī citos aprīņķos, un šodien viņš gribot publicēt visas iecelšanas reizē. Biju ar mieru, un tā no agronoma darba pārgāju pašvaldību darbā. Pēc tam apmeklēju P. Klinklāvu un departamenta direktoru J. Zan-

kevicu. Tie mani apsveica un nopriecājās, ka es esot pirmais cilvēks ar no-beigtu universitātes izglītību šajā amatā. Nākotnē viņš gribētu, lai visi tādi būtu. Man bija jāiesniedz universitātes diploms. Es dabūju VII katēgorijas 2. pakāpes algu, ko pārējie aprinķu valžu priekšsēži varēja saņemt pēc 10 gadu izdienas. Tā kā šāds gadījums bija pirmais, tika pieprasīta valsts kontroles atsaucsmē; pēc pozitīvas atbildes to legālizēja.

Bez manis bija iecelti: E. Līcis Liepājā, Līkums Cēsīs, bet citus neatce-ros. J. Putnaērglis vēl kādu nedēļu palika amatā, jo negribēju steigties ar pārņemšanu, bet 1928. g. 11. maijā pārņēmu amatu. Mēs Putnaērglim sarī-kojām sirsnīgu atvadišanos, pēc kuŗas viņš aizbrauca uz laukiem Zemgalē.

F. Hermansonu iecēla par priekšsēža biedru ar pilnu darba laiku, jo veica kasieŗa un skolu valdes priekšsēŗa pienākumus, kā arī manu amatu, ja man gadījās aizbraukt. Liepiņš ieŗaucha vienīgi uz sēdēm, bet veica arī daŗus speciālus uzdevumus, par ko saņēma atlīdzību. Liepiņš nepiederēja pie trokšņainiem sociālistiem, viņš gribēja sastrādāt, un mūsu darbs ritēja liet-derīgi. Mūsu sekretārs bija A. Plācis, vēl jauns cilvēks, bet savu darbu pār-ziņāja un darīja labi. Tāpat grāmatvedis Mālmeisters bija jauns gados, bet nekad nepiedzīvojam kādas nekārtības grāmatvedībā. Arī pārējie kancelejas darbinieki savus uzdevumus veica priekšzīmīgi, tā kā bija prieks ar tiem sastrādāt.

Bija paredzēts, ka aprinķa valdes priekšsēdis reizi gadā visos pagastos izdara kārtējo revīziju. Tas nebija viegli izdarāms, un lielākos aprinķos tā arī nekad nenotika. Revīziju nolūkā bija izstrādāta speciāla jautājumu lapa, kas aptvēra visas pagasta lietas. Parasti es braucu kopā ar sekretāru A. Plāci un darbu veicām raiti.

Nepatīkamākas atmiņas man ir vienīgi par pāris pagastu darbveŗiem. Aprinķa valdei periodiski bija jāsniedz dažādas ziņas par savu aprinķi Iekšlietu, retāk citām ministrijām. Šādas ziņas aprinķa valdes varēja dot, kad tās bija savāktas no visiem pagastiem. Ja ziņu termiņš bija kāda mēneŗa pirmā dienā, tad aprinķa valdei ziņas no visiem pagastiem vajadzēja saņemt vismaz daŗas dienas pirms tam, lai sakopotu un tās Rīgā nonāktu ne vēlāk par nolikto dienu. Ja nu ziņas noliktā termiņā neienāca kaut no viena pagasta, tad aprinķa valde savu pienākumu nevarēja veikt. Uzdevumu veik-šanā nolaidīgi bija 4 pagasti, bet seviŗķi nevīŗīgi 2. Paŗas pagastu valdes šinī lietā nevarēja vainot, jo tas bija tīri tehnisks darbs, kas jāveic pagasta darbvedim. Aprinķa valdes darbinieki arī bija saŗutuŗi un teica, ka kārtība reiz ir jānodibina. Izlēmām 2 vissliktākos pagastos izdarīt revīziju. Aizbrau-cām uz Cēres pagastu, kur darbvedība bija chaotiska. Pēc revīzijas aprinķa valde darbvedi atcēla no amata. Viņš nebija apmierināts, sūdzējās darbveŗu biedrībai un Iekšlietu ministrijai. Pēdējā atsūtīja savu revidentu Ziemani, ar kuŗu kopā vēlreiz izbraucām uz Cēri. Nolaidība un nevīŗība kancelejā bija tik liela, ka aprinķa valdes lēmums palika negrozīts. Tad braucām uz otru

slikto pagastu — Lubezeri. Rezultāts bija tas pats — kancelejā apbrīnojama nolaidība un nevīžība rīkojumu izpildīšanā. Šeit vēl atklājās neliela krimināllieta pret darbvedi, tā kā tas tika sodīts Jelgavas apgabaltiesā un no darba aizgāja. Kāda darbinieka atbrīvošana no darba ir ļoti nepatīkams pienākums. Es jutos nelaimīgs, bet citas objektīvas izejas nebija. Tanī laikā pagastos vēl bija prāvs skaits darbinieku, kam nebija piemērotas izglītības, ne prakses, un dažkārt tam vēl pievienojās slinkums vai nodošanās alkoholam. Lai cik loģiska un lietderīga aprīnķa valdes rīcība likās mums pašiem, tomēr šie divi gadījumi pēc pāris gadiem tika izlietoti aģitējot pret mani politiskos nolūkos, kā jau toreizējos apstākļos bija parasts.

Pāris mēnešus pēc manas iecelšanas amatā arī es pats piedzīvoju revīziju, ko izdarīja P. Klinklāvs, vecs un piedzīvojis lauku pašvaldību darbinieks. Viņš teica, ka Iekšlietu ministrija ir norūpējusies par jaunieceltajiem priekšsēžiem, vai tie spēj veikt savus pienākumus un iedzīvoties pašvaldību darbā. Tāpēc viņš apmeklējot visus aprīnķus, kur ieceltas jaunas amatpersonas. Pēc revīzijas viņš izteica mums atzinību un piebilda, ka par šo aprīnķi ministrijai vairs nebūs jāraizējas.

Bez tiešiem pienākumiem aprīnķa valdei bija jāveic dažādi Valsts statistiskās pārvaldes uzdevumi. Periodiski notika valsts apjomā lauksaimniecības skaitīšana (1929. g.), iedzīvotāju skaitīšana (1930. g.) un saeimas vēlēšanas (1928. un 1931. g.). Visos šajos gadījumos statistiskā pārvalde sūtīja kādu savu darbinieku par tehnisko vadītāju, bet darba smagums gūlās uz aprīnķa valdi. Šādos gadījumos pāris nedēļas iestāde izskatījās pēc kaujas lauka.

Aprīnķa valdei Talsos piederēja neliela slimnīca, ko pārzināja Dr. Kiršentāls, sen. Pilsētas valdei slimnīcas nebija. Nolēmām esošai ēkai uzcelt otru stāvu un kvadrāturu dubultot. Lai plānošanā mācītos no citu pieredzes, kopā ar F. Hermansonu apmeklējām Valmieras un Irlavas slimnīcas. Grūtības bija naudas sagādē, bet kaut kā to pārvarējām. 1930. g. darbs bija nobeigts, un par chirurģu saistījām Dr. Ruģēnu. Tas bija liels uzlabojums Talsos.

ZEMNIEKU SAVIENĪBA

Latviešu Zemnieku Savienība dibināta 1917. gadā Valkā kā politiska partija, ko ierosināja vairākas kooperatīvu apvienības K. Ulmaņa vadībā. Augstākais orgāns bija partijas kongress, kurā balstiesības visiem partijas nodaļu delegātiem. Kongress ievēlēja Centrālo valdi un revīzijas komisiju. Tāpat nodaļu pilnsapulces ievēlēja savu valdi un revīzijas komisiju. Nodaļas bija apvienotas rajonos ar rajona priekšsēdi un valdi priekšgalā. Centrālā

padome sastādījās no visu rajonu priekšniekiem. Pa laikam tika sasauktas partijas konferences bez lemšanas tiesībām. Pirms vēlēšanām Z. S-bas politiku konkrētāk noteica īpaša programma, ko apstiprināja kongress, un par tās realizēšanu rūpējās Z. S-bas saeimas frakcija un Centrālā valde. Centrālās valdes priekšsēdis visu laiku bija K. Ulmanis. Domāju, ka A. Klīve tāpat visu laiku bija viņa biedrs.

Talsu rajona robežas sakrita ar apriņķa robežām, jo visi 18 apriņķa pagasti ietilpa Talsu rajonā. Lielākos apriņķos parasti bija vairāki rajoni. Kad es ierados Talsos un kaut cik apzināju partijas nodaļas pagastos, redzēju, ka tās ir ļoti bēdīgā stāvoklī: Talsos nodaļas nemaz nebija, daudzos pagastos nodaļas faktiski nedarbojās, un tikai dažos to darbība bija puslīdz apmierinoša. Rajona priekšnieks bija Liepiņš no Ārlavas pagasta, kur viņš bija arī nodaļas priekšnieks. Liepiņš gan apmeklēja visus kongresus Rīgā, un viņam tur patika uzstāties ar runām, bet viņš nespēja noorganizēt savu rajonu. Viņa prestīžs apriņķī bija zems. Es biju izmisis par savas partijas niecīgo iespaidu apriņķī un runāju ar Liepiņu, ka apriņķī izveidojamas darba spējīgas nodaļas. Viņš lūdza mani to darīt, kur vien iespējams, un es ķēros pie darba. Vispirms noorganizēju nodaļu Talsu pilsētā, ko sākumā vadīja Lange, vēlāk A. Plācis. Tad sāku iedvest dzīvības zīmes pagastu nodaļās. Šis darbs bija ļoti smags un lēns, jo zemnieki bija pasīvi, savas partijas laikrakstu abonēja maz, nodaļu sapulces neapmeklēja un, liekas, domāja — gan jau partijas vadība Rīgā visu to nokārtos! Visos apriņķos stāvoklis nebija tik ļauns, bet sarkanajā Talsu apriņķī tas tāds bija. Grūtību raksturošanai minēšu kādu kuriozu gadījumu. Kādas nodaļas atjaunošanai nevarēju atrast piemērotu priekšnieku visā pagastā, kas spētu un gribētu nodaļu vadīt. Beidzot amatu piedāvāju kādam vācu lauksaimniekam. Viņš atbildēja, ja nodaļa to vēlas, viņš uz pāris gadiem būtu ar mieru, jo Z. S-ba aizstāv lauksaimnieku intereses, bet kā vācietim viņam vēlēšanās pašam būšot jābalso par vācu sarakstu. Godīgi atbildēts. Viņš vadīja savu nodaļu, kamēr tika atrasts aizstājējs. Mans darbības laiks Talsu apriņķī bija par īsu, lai izveidotu priekšzīmīgu darbības aparātu, tomēr uzlabošanās bija labi redzama, kaut vai nākošajās saeimas vēlēšanās. Man par to bija liels gandarījums: to ievēroja un uzteica arī Centrālā valde Rīgā.

Es apmeklēju visas Centrālās padomes un kongresu sēdes Rīgā un aktīvi darbojos tanīs līdzī. Atceros kādu incidentu padomes sēdē. Runa bija par *Brīvās Zemes* atbalstīšanu. Delegāti tika aicināti par katru cenu vairot laikraksta abonētu skaitu. Teicu, ka mēs darām iespējamo, bet panākumi ir niecīgi laikraksta vājā satura dēļ; *Jaunāko Ziņu* metiens aug bez piepūles un mūsu laikraksta redakcijai vajadzētu ar tām sacensties satura bagātībā, tomēr nekļūstot par sensāciju lapu. Ar mazu abonētu skaitu ienākumi ir mazi, ar maziem ienākumiem grūti izveidot labu laikrakstu, un vājam laikrakstam grūti atrast abonētus. Tas ir burvja loks, no kuŗa jāatrod izeja.

Tikko biju beidzis, kājās uztrūkās kāds nervozs kungs un neiecietīgi teica, ka ieteikums nekam nederot, jo mēs nevarot iet kādas bulvāru lapas ceļus. Piecēlās K. Ulmanis un ar platu smaidu sejā teica, ka šeit noticis pārpratoms. Vispirms lai atļaujot iepazīstināt, runātājs bijis agr. Lejiņš, aktīvs partijas darbinieks, otrs runātājs Endzeliņš no Valmieras, arī vecs Zemnieku Savienības darbinieks. Viņu ieskatī esot vienādi — noticis tikai pārpratoms. Ar to incidents bija beidzies, bet *Brīvās Zemes* lieta mūs kā smaga nasta spieda vairākus gadus.

Partijas kongresi parasti bija lietišķīgi. Tikai retumis gadījās, ka kāds runātājs sacēla apjukumu vai jautrību. Kongresu prezidiju K. Ulmanis arvien sastādīja pats, no lapiņas viņš nolasīja kandidātus, noprasot, kas ir pretī. Pretī neviens nebija, un tā prezidijs tika ievēlēts ar visām balsīm. Prezidijā K. Ulmanis izvēlējās gandrīz vienīgi zemniekus, lai tiem parādītu godu. Biju pārsteigts, kad 1928. g. kongresā tiku ievēlēts par pirmo sekretāru. Debates kongresos bija gažas, jo nodaļu delegāti gribēja izklāstīt savas vajadzības un ieteikumus. Kā jau zemnieki, viņi runāja vienkāršu valodu, bet saturā runas bieži vien bija vērtīgas un atspoguļoja viņu priekus un bēdas. Pa retam dažs runātājs uzbruka kādam partijas darbiniekam, bet, papētījot šādu runu priekšvēsturi, arvien atklājās, ka runātājs pieder pie kāda partijas novirziena, un viņam dots mājiens ar savu runu diskreditēt kāda cita novirziena pārstāvi. Tādas parādības parasti ir neatņemama demokrātijas sastāvdaļa.

Kādā kongresā (domāju 1927. g.) kārtējo runu teica Talsu rajona priekšnieks Liepiņš. Šoreiz tā bija īsta sensācija. Vienu runas daļu viņš nodziedāja, otrā daļā vienā laikā runāja un dejoja uz tribīnes. Nezinu, kāpēc viņš to darīja, iespējams, lai saistītu uzmanību, jo gaļlaicīgu runu laikā delegāti savā starpā skaļi sarunājās, un runa nebija dzirdama arī tiem, kas vēlējās klausīties. Runas saturu, mani ieskaitot, neviens nesaprata. Vairākkārt viņš pieminēja Rīgas bārdāmas, bet nebija skaidrības, kādā sakarībā. Pēc runas bija lieli smiekli un jautrība, bet kongress savu darbu turpināja nopietnībā. E. Laimiņš man jautāja, vai esmu sapratis, ko Liepiņš gribējis pateikt. Atbildēju, ka nesapratu un nekad Liepiņu par to netiku izjautājis arī vēlāk. Šai runai, kas tomēr mazināja kongresa cieņu, drīzi vien bija savas sekas. Nākošajā gadskārtējā Talsu rajona sapulcē ieradās T. Cīrķelis, partijas Akadēmiskās sekcijas loceklis Rīgā, un paziņoja, ka partijas birojs viņam uzdevis piedalīties sapulcē. Amatpersonu vēlēšanās T. Cīrķelis rajona priekšnieka amatam minēja manu kandidātūru, un es tiku ievēlēts ar visām balsīm. Tas liecināja, ka aplama runāšana neatmaksājas un Rīgas kungi bija noskaitušies.

Pirms 1928. g. saeimas vēlēšanām arī es tiku minēts kā kandidāts Kurzemes apgabalā, ko kongresā acīmredzot atbalstīja K. Ulmanis. Apzinājos, ka šajā gadījumā man nav nekādu izredžu. No Kurzemes parasti nāca tikai

3 mūsu deputāti un vienmēr tie bija iepriekšējie. Nebija nekāda pamata šoreiz gaidīt citādu rezultātu. Iepriekšējā pieredze liecināja, ka jauns deputāts varēja nākt tikai no lielākā apriņķa Kurzemē — Liepājas (Valters, Ģībietis, Birznieks). Ja no apgabala 16 kandidātiem var ievēlēt tikai 3, tad pārējiem jāapmierinās ar apziņu, ka tikuši nominēti.

Mana rajona nodaļas vēl nebija nekādas stiprās, tādēļ šo robu mēģināju aizstāt ar tautas sapulcēm. Izbraucu uz vairākām vietām, kur jau bija runājuši deputāti A. Briedis un E. Grantskalns, bet es vēl gribēju dabūt vairākām sapulcēm kādu no mūsu labākajiem runātājiem. Izšķīros par A. Klīvi un lūdzu partijas biroju viņu pierunāt. Saņēmu atbildi, ka nebūs A. Klīve, bet brauks K. Ulmanis. Domāju, ka A. Klīve nevēlējās braukt uz Kurzemi, kur viņš nekandidēja.

Noliktās dienas vakarā K. Ulmanis bija apsoliļies runāt kādos svētkos Dundagā, bet dienā runāja sapulcēs, ko biju nolīcis Laucesē, Nogalē un Lubezerē, bet Dundagā vēlā vakarā. Visi trīs pagasti Zemnieku Savienībai bija paši sliktākie, bet taisni tāpēc labs runātājs bija vajadzīgs. K. Ulmanis ieradās Talsos ar auto pāris jaunu cilvēku pavadībā, paņēma mani un sākām savu maršrutu. Sapulces bija tikai viduvēji apmeklētas, jo tie bija „sarkanie” pagasti, tomēr viss noritēja bez sarežģījumiem. Domāju, ka savs iespaids no tām tomēr palika. Dundagā, kas ir Ventspils apriņķī, klausītāju bija daudz. K. Ulmanis runāja sparīgi. Pēc viņa runas arī man bija kas jāsaka. Es īsos vārdos minēju pāris lietas, kas būtu nokārtojamas, un tad aicināju visus zemniekus apvienoties savā partijā, ko vada tik piedzīvojuši valstsvīri kā K. Ulmanis un ģen. Balodis. Nevienai citai partijai nav tādu vīru. Runas pēdējā daļa K. Ulmanim bija sevišķi patikusī. Pēc sapulces braucām uz Talsiem un pie manis ēdām vakariņas. Izrādījās, ka K. Ulmanim ļoti garšo brūkleņu ievārījums, kāda man netrūka, jo es pats arī to cienīju. K. Ulmanis atpakaļceļā gribēja doties ar vilcienu no Stendes, tāpēc viņam iznāca laiks īsam snaudienam, bet mēs, pārējie, īsinājām laiku ar karšu spēli. Kad K. Ulmanis sāka posties ceļam, ievēroju, ka viņš ir saguris. Darba diena bija bijusi gaļa, tomēr sagurumam īsta attaisnojuma nevarēju saskatīt. Atcecos, ka iepriekšējā gadā ar viņu kopā apmeklējot Zentes pagastu, arī novēroju neparastu sagurumu. Viņam toreiz bija tikai 51 gads, bet kāpjot pa trepēm, viņš bieži apstājās un uzsāka kādu sarunu, lai nerādītu, ka bija vajadzīga atpūta. Šādos gadījumus piedzīvoju daudzkārt. Domāju, ka vājuma iemesls varēja būt ķermeņa svars. Atvadoties, viņš cildināja manu darbu partijas labā un solījās Talsus atkal apmeklēt. K. Ulmanis nelietoja alkoholu un nesmēķēja. Šajā sakarībā atcecos kādu komisku gadījumu Zentes zemnieku svētkos 1927. gadā, kur pie mielasta galda es sēdēju viņam blakus. Tika lietots degvīns, K. Ulmanis, kā parasti, no tā atteicās. Bet kāda dāma neatlaidās un turpināja pierunāt, Ulmanis padevās un glāzīti saskandinājis, to it kā izdzēra, veiksmīgi izpildīdams „tradicionālo tuvināšanās

rituālu". Tikai vēlāk, visiem par lielu uzjautrinājumu, ievērojām, ka glāzīte, paslēpta starp puķēm — pilna kā bijusi. Visu atzinību aktierim!

Pēdējās pirmsvēlēšanu dienās 1928. g. mēs bijām sevišķi aktīvi Talsu pilsētā. Pie nodaļas bija noorganizēts jauniešu pulciņš, kas veica literatūras izplatīšanu un plakātu izlīmēšanu. Plakāti ar sarkana velniņa attēlu naktī tika piestiprināti pat pie pilsētas valdes nama, kas agrāk pilsoņiem bija likusies neiespējama lieta. Nedomāju, ka šis un citi paņēmieni varēja daudz ko grozīt vēlēšanu iznākumā, bet pilsoņu pašapziņu tomēr pacēlām. Sociālisti bija uztraukušies, ka šādas lietas var notikt sarkanajos Talsos.

Centrālā vēlēšanu komiteja iecēla aprīņķu vēlēšanu komitejas, un Talsos es biju tās priekšsēdis, bet locekļi pilsētas galva un turienes mīertiesnesis. Tādā kārtā komitejā bija reprezentētas Zemnieku Savienība, sociāldemokrāti un Demokrātiskais centrs. Līdzīgā veidā bija konstruēta Centrālā komiteja. Kopā ar vēlēšanu tehnisko vadītāju, ko iecēla Valsts statistiskā pārvalde, mēs veicām balsu un talonu skaitīšanas darbu, kas bija liels un sarežģīts, jo balsošana notika ar grozāmiem sarakstiem, kad vēlētais, ņemdams par bazi sev patīkamāko sarakstu, varēja nosvītāt nepieņemamos kandidātus un to vietā ierakstīt kandidātus no citiem sarakstiem.

Kļūdīties ir cilvēciski, un tas atgadās katram. Esmu tomēr priecīgs, ka man nav daudz gadījumu darba vai sabiedriskā laukā, kur sava rīcība vēlāk būtu jānožēlo. Kādu gadījumu tomēr gribu atzīmēt. Tas varēja būt 1929. gadā. Man draudzīgie brāļi Lapševski, partijas biedri, lūdza, vai nevarētu iecelt atvaļināto strēlnieku virsnieku P. Avenu par aprīņķa aizsargu pulka komandiera palīgu, jo vieta bija vakanta. Aizsargu pulka komandieris arvien bija aprīņķa priekšnieks, bet faktiski aizsargus aprīņķī pārzināja viņa palīgs aizsargu lietās. P. Avens bija stalts vīrs un spēcīgs runātājs; arī partijas biedrs (var jau būt, ka vienīgi tādēļ, lai ar to atbalstītu savu lūgumu). Viņš tobrīd Lapševsku dzirnavās nesa maisus. Biju dzirdējis, ka viņš bijis sarkanos strēlniekos, bet tuvāk neko nezināju. Tādu virsnieku, kas no sarkanās armijas dažādos laikos pārnākuši un tagad Latvijā darbojās dažādos amatos, bija daudz. Ievēroju, cik sirdīgi viņš nostājās pret sociālistiem Talsos. Nebija šaubu, ka savu amatu viņš varēs veikt veiksmīgi. Lūdzu partijas biroju, vai P. Avenu nevarētu iecelt amatā. Birojs apsolija lietu pārdomāt. Pēc neilga laika lasīju laikrakstos, ka P. Avens amatā iecelts. Viņš enerģiski organizēja aizsargus un turpināja cīņu pret sociālistiem. Reiz viņš izteica vēlēšanas piedalīties Z. S-bas rajona padomes sēdē. Atgādināju, ka balstiesības bauda vienīgi nodaļu delegāti, bet kā viesi var ierasties visi partijas biedri. Šī padomes sēde (domāju, 1930. g.) bija vāji apmeklēta, ja nemaldos, piedalījās tikai 8 balstiesīgi nodaļu delegāti. No pilsētas nodaļas piedalījās Puriņš (darbvedis policijas iecirknī un P. Avena draugs). Pēc ziņojumiem par darbību pagātnē un nākotnē bija jāpārvēl rajona valde. Rajona priekšnieka amatam bez mana vārda Puriņš nominēja arī P. Avenu. Būdam

kandidāts, atteicos balsot. Balsošanas rezultātā 1 balss P. Avenam, visas pārējās man. Drīz pēc tam dzirdēju, ka P. Avens esot jaunsaimnieku partijas biedrs. Biju ļoti sarūgtināts: biju palīdzējis kādam maisu nesējam tikt pie piemērota darba, un kā viņš par to pateicās? Partijas maiņa viņam nekāda labuma nedeva, un pēc dažiem gadiem viņš tika pensionēts. Vēlāk uzzināju, ka P. Avens 1919. g. kādu laiku bijis Padomju Latvijas armijas virspavēlnieks. Tomēr vēsturniekam E. Andersonam ir arī šis tas labs par P. Avenu sakāms. Lai kā, P. Avens iedragāja manu ticību darba meklētājiem — biju kļūdījies.

Liela kaimiņzemē Krievijā notika dīvainas lietas: 1929. g. 18. janvārī L. Trockis izsūtīts no Padomju Savienības. Viņš kopā ar Zinovjevu jau 1926. g. 23. oktobrī tika izslēgts no Politbiroja un Zinovjevs no 3. internacionāles, bet 1928. g. 16. janvārī izsūtīts uz Alma-Ata. 1927. g. 16. novembrī pašnāvību izdarīja A. Joffe, kas bija pirmais Krievijas sūtnis Rīgā. 1929. g. 3. jūlijā no internacionāles izslēgts arī Bukharins. 1930. g. 20. decembrī par Tautas komisāru padomes priekšsēdi iecēla V. Molotovu. Krieviju tagad var pielīdzināt snaudošam vulkānam, no kuŗa redzam tikai to, kas parādās virspusē: baltus dūmus.

1930. g. 14. septembrī (otrā lauksaimniecības izstādes dienā) Z. S-bas rajons Talsos rikoja bazāru līdzekļu iegūšanai, kur par runātāju biju aicinājis A. Klīvi. Kā parasti, viņš teica skaistu runu. Bazārs bija labi apmeklēts, atlikums prāvs. Man bija gaŗa saruna ar A. Klīvi par partijas lietām. Visvairāk mani uztrauca, ka partijai bez mitas uzbruka it kā par korupciju. Kur tad šī korupcija ir? Man tas nav zināms. Ja kādi partijas biedri patiesi būtu kādā korupcijā piedalījušies, tad mums bez žēlastības būtu no viņiem jāatbrīvojas. Visvairāk trokšņa bija ap sabiedrībām „Lats” un „Uniona bankā”, kas nobankrotēja. Vai tur bija korupcija? Tie bija jautājumi, uz kuŗiem gaidīju kompetenta cilvēka atbildi. A. Klīve teica, ka daŗi frakcijas locekļi minētajās sabiedrībās ir darbojušies, bet vēl vairāk tur bijis citu partiju biedru. Tās bijušas saimnieciskas, ne partiju organizācijas. Nepietiekams papitāls un nemākulīga vadība izraisījusi bankrotus, bet nekāda korupcija nav pierādīta un nav zināma. Domāju, ka A. Klīves atbilde bija pareiza, jo arī vēlākos gados man nav izdevies iegūt pierādījumus korupcijai. Šis temats ir izdevīgs citām partijām, tāpēc korupcijas leijerkaste toreiz tika spēlēta bez apstājas. Šī iemesla dēļ pēc kādas partijas pieprasījuma A. Alberingam bija jāaiziet no ministŗa amata 1930. gadā, lai gan nekādu pierādījumu par viņa vainu nebija ne toreiz, ne vēlāk. Tas bija vienīgi politisks triks saskaldītā saeimā. — Es zināju, ka grūtībās ir arī Zemnieku banka, ko faktiski vadīja K. Ulmanis. Teīcu A. Klīvem, ka to gan vajadzētu saglabt. Vai nebūtu iespējams nepieciešamo kapitālu sadabūt ārzemēs? Viņš atbildēja, ka Zemnieku bankas deficīts ir ap 3 miljoni latu, no kuŗa apmē-

ram $\frac{1}{2}$ miljons ir Zemnieku Savienības parāds, un tā nav viegla lieta. Nezinu, vai manai sarunai ar A. Klīvi bija kāds sakars ar to, ka A. Klīve un A. Kalniņš drīz pēc tam brauca uz ārzemēm, un arī K. Ulmanis uz laiku bija izbraucis. Nezinu, kā viņiem sekmējās; tā kā tas bija nepatīkams temats, nekad vēlāk par to netiku jautājis. — Vēl A. Klīve teica, ka pāris tagadējo saeimās locekļu nākošā gadā nekandidēšot, kas tiešām arī piepildījās. Man grūti izskaidrot kāpēc, bet šinī laikā manas attiecības ar Klīvi bija tuvākas nekā ar jebkuru citu mūsu partijas pārstāvi. Man viņš patika kā runātājs, veikls politiķis un atklāts cilvēks. Zinu, ka viņš tāpat atzinīgi vērtēja manu darbu, un savstarpēja uzticība bija laba. Ar A. Klīvi varēju runāt par visiem jautājumiem kā ar biedri un līdzcīnītāju. Turpretim ar K.U. runāšana bija kā padotam ar priekšnieku un uz dažiem jautājumiem viņš vispār nemēdza atbildēt. K.U. bija ļoti laipns ar mani un zināju, ka sarunās ar citiem, viņš manu darbu slavēja, bet liela piesardzība un atturība bija viņa raksturīgākās īpašības. Tā tas bija pret mani un visiem citiem. A. Klīve vairs nebija pēdējā saeimā, un nožēloju, ka mēs atsvešinājāmies.

Mani uztrauca sociālistu nekautrība skolotāju organizēšanā, kas pēc viena parauga tika izdarīta visos apriņķos. Viņi apriņķos noorganizēja skolotāju biedrības un vadītājos amatos mācēja iebīdīt tikai savus biedrus (retos gadījumos kādu amatu piešķirot Demokrātiskā centra cilvēkiem, kuŗi skolotāju sanāksmēs arvien gāja kopā ar sociālistiem). Starp skolotājiem prāvs skaits bija pilsoniski noskaņotu cilvēku, bet savas neuzņēmības dēļ viņu balsis nebija dzirdamas. Runātāji bija vienīgi sociālisti. Tie teica, ka runājot visu skolotāju vārdā un aizstāvot tautas izglītības un skolotāju intereses. Z.S.-ba domājot tikai par cūku audzēšanu un tml. Pēc ilgākām pārdomām un sarunām ar dažiem skolotājiem 1930. g. 31. oktobrī sasaucām Talsos pilsonisko skolotāju sapulci. Ieradās 26 skolotāji, kas toreizējos apstākļos bija vairāk nekā cerēts. Nolēmām dibināt otru skolotāju biedrību. Sapulcē valdīja īsti pilsoniska noskaņa un tika pieņemti biedrības statūti. Beidzot skolotājiem bija dota iespēja izvēlēties, kam tie grib pievienoties.

1931. g. 27.—29. decembrim noorganizēju kursus Z. S.-bas biedriem Talsos. Kā lektori piedalījās J. Druva, V. Švūkstis, Spirģis, V. Zonnbergs un es. Kaut arī pāris jauno lektoru vēl nebija pietiekami savam uzdevumam sagatavoti, visumā kursi palīdzēja Z. S.-bai nostiprināties.

Tagad dažus vārdus par Talsu pilsētas pašvaldību, kur parasti valdīja sociāldemokrati. Pilsētas domē no vairākuma viņiem gan pietrūka pāris balsu, bet tās viņi mācēja nopirkt, un to nekad nesauca par korupciju. Aktīvākais organizētājs bija pilsētas galva A. Reiznieks. 1930. g. 27. oktobrī viņš ieradās pie manis un paziņoja, ka izstājies no partijas, atlaidis no darba divus darbiniekus (Sausvedi un Vītolu) un palika amatā kā neatkarīga persona, kas ar mieru sastrādāt ar pilsoņiem. Biju pārsteigts un jautāju par

cēloņiem tik pēkšņai un drāmatiskai rīcībai. Viņš atbildēja, ka notikušais nav nācis pēkšņi, mēs tikai neesot zinājuši viņu aizkulises. Sociāldemokrātiem Talsos bez viņa neesot neviena piemērota cilvēka, kas varētu un gribētu ko darīt, tāpēc viņš esot kļuvis par nastu nesēju ēzeli, kam vienam pašam jāpardara viss darbs un piedevām jāklausa pamācībās un kritikā. Beidzot viņam pieticis, pie sociāldemokrātiem viņš nekad neatgriezīšoties. Es pateicos par informāciju, un mēs draudzīgi šķīrāmies. Pēc tam pie manis 31. oktobrī un 5. novembrī notika latviešu pilsonisko domnieku apspriedes par turpmāko taktiku pilsētas domē, kurai nākošā sēde bija nolikta 7. novembrī. Šajā sēdē piedalījās kā klausītājs. Pilsoņiem joprojām no vairākuma pietrūka 1 domnieks, jo vācu domnieki savu atbalstu sociāldemokrātiem bija iztirgojuši par vācu skolas uzturēšanu Talsos. Neatceros, cik īsti, bet skolnieku skaits vācu skolā bija pavisam niecīgs, un tās uzturēšana bija smaga nasta nodokļu maksātājiem. Latviešu domnieki jau iepriekšējās apspriedēs bija vienojušies, ka viņi nevar solīt tik nelietderīgu līdzekļu izšķiešanu. Es runāju ar vienu no vācu domniekiem un jautāju, kā tas izskaidrojams, ka vāci visur citur ir pret socialistiem, bet Talsos tos atbalsta. Viņš atbildēja — tā ir skolas lieta. Apsoliet mums to, un mēs iesim kopā ar pilsoņiem. Tas nenotika, pilsoņi vairākumu nedabūja, bet socialistiem īsta vairākuma arī vairs nebija.

Par manu vienīgo piedalīšanos domes sēdē *Talsu Vēstnesis* rakstīja, ka šoreiz domes sēdē ieradies arī politikas bīdītājs Talsos (vārdā nesaucot), kurš gan neesot domnieks, bet tomēr īstais noteicējs. Šim vērtējumam bija daļēja patiesība. Atzīstos, ka es „bīdīju” politiku Talsos un apriņķī, un ja man būtu lemts palikt Talsos vēl dažus gadus, ticu, ka pilsētas politiskā ģeografija būtu krasi mainījusies. Nepareiza bija doma, ka es noteiktu pilsonisko domnieku rīcību pašvaldībā. Tur bija piedzīvojuši vīri, kuri provizora J. Praškeviča vadībā paši zināja, kas darāms.

SPORTS UN IZKLAIDĒŠANĀS

Iemīļots sports man arvien bijušas medības. Katram zemes īpašniekam Latvijā bija tiesība medīt savā īpašumā. Plēsīgus zvērus un kaitīgus putnus varēja medīt katrā laikā, pārējiem bija jāievēro noteiktais taupīšanas laiks, bet pavisam bija aizliegts medīt bebrus, briežu un stirnu kazas, medņu mātiņas, melnos stārķus un dziedātāju putnus. Par medībām valsts mežos bija īpaši noteikumi, kas ļoti veicināja medījumu pieaugumu, jo strauji pieauga īršu, stirnu un meža cūku skaits. Valsts atlīdzināja lauksaimniekiem meža zvēru nodarītos zaudējumus, kas 1938. g. sasniedza 74.800 latus, bet tanī gadā no medībām ieņēma 300.000 latu. Ar dižmedījumiem bagātākie rajoni bija Šlīteres, Jelgavas un Iecavas, kā arī Smiltenes un Raunas rajoni. Talsu

apriņķī bija vairākas ar medījumiem ļoti bagātas mežniecības. Es pievienojos Talsu mednieku biedrībai. Tā bija trūcīga biedrība, ar mazu biedru skaitu un zemām iemaksām, kāpēc labus rajonus nespēja nomāt. Toties daudzi zemes īpašnieki man atļāva medīt savos īpašumos, un plašas iespējas bija neiznomātos valsts mežos. Nekad nenotika, ka trūktu medību vietas vai zvēru, drīzāk gan laiks. Vistuvākā Talsu apkārtnē viens pats tiku medījis rubeņus, zaķus, lapsas, lauku un meža irbes. Lielākas medības ar dzinējiem periodiski rīkoja daži apkārtējie mežziņi, uz kušām es parasti braucu kopā ar apriņķa priekšnieku P. Grinduli, kurš arī bija dedzīgs šī sporta cienītājs. Atceros kādu tumšu sniegputeņa vakaru, kad pajūgā devāmies uz Strazdes pagastu, lai otrā dienā medītu meža cūkas. Nomaldījāmies, zirgs bija pieguris, un paši nezinājām, kā šī dēka beigsies. Ar lielām grūtībām tomēr ceļu atradām un vēlā naktī arī mežniecību. Mežziņa amatā šeit bija Baloža jaun kundze, kas toreiz bija pirmā un vienīgā sieviete mežzine Latvijā; senātors J. Balodis bija viņas brālis. Drusku nogulējuši, devāmies mežā. Man laimējās: nošāvu lielu meža cūku, kas bija pirmā manā mūžā. Biju ļoti lepns, un omulīgi devāmies atceļā uz māju.

Citreiz es noorganizēju medības Lauceses mežos, uz kušām aicināju dažus draugus no Rīgas. Atbrauca tikai dzejnieks Ed. Virza, pārējiem bija radušies neparedzēti šķēršļi. Nakti mēs pārgulējām Nurmuižas pilī, ko toreiz apsaimniekoja brāļi Rozenbergi, un otrā rītā devāmies mežā. Diena medīšanai nebija laimīga, bet Ed. Virza, kurš agrāk vispār neesot medījis, nošāva pirmo zaķi un par notikumu bija tik sajūsmināts, ka grūti bija viņu nomierināt. Pārbraucis Rīgā, savas pirmās medības viņš aprakstīja *Brīvā Zemē*.

Uz pilēm parasti braucām uz Engures ezeru, kur putnu bija daudz, bet piekļūšana tiem grūta, tāpēc arī rezultāti mazi. Medņu vietas bija Dundagas un Lubezeres apvidū. Valsts šķēdes muižā, ko apsaimniekoja Freimanis, mēs bieži šāvām rubeņus, lauku irbes un pīles.

Labas medības arvien bija Valsts zirgaudzētavā Oktē, uz kuriem agr. A. Ozols bieži aicināja. Ja mednieki kaut ko neparastu stāsta, visbiežāk dzird piezīmi: „mednieku stāsti”. Lai nu kā, tomēr kādu neparastu gadījumu Oktes mežos gribu pastāstīt. Meži Latvijā bija sadalīti kvartālos, tas ir, meža četrstūros, kas no visām pusēm apņemts ar meža ceļu un grāvjiem abās ceļa pusēs. Tas bija vajadzīgs galvenokārt ugunsgrēku apkaņošanai. Medībās ar dzinējiem parasti bija tāda kārtība: dzinēji nāk no vienas kvartāla malas ķēdē uz pretēja malu. Pretējā malā ir nostādīti mednieki, kas nedaudz apņem arī kvartāla sānus. Šādā kārtībā mēs bijām nostādīti uz ceļa arī Oktē vēlā rudens dienā. Dzilie grāvji gar ceļa malām bija pilni ar ūdeni. Mans tuvākais kaimiņš bija A. Ozols. Kad dzinējiem tika dots taures signāls sākt gājienu cauri kvartālam, tūlīt redzēju, ka lapsa ātriem lēcieniem iet taisni uz A. Ozolu. Arī viņš to bija laikus manījis un piemērotā brīdī izšāva. Redzēju, ka lapsa pakrīt, bet tomēr vēl kūleņo. A. Ozols bija izšķīries to

pievākt un lēca pāri platajam grāvim. Viņš kaut kā bija pārrēķinājies un ar visu augumu ielēca dziļā un aukstā ūdenī. Tomēr viņš drīz izķepurojās no ūdens un steidzās pie lapsas, kas joprojām bija dzīva. Viņam kabatā bija revolveris. Viņš iešāva lapsai vēl vienu lodi un, laimīgi ticis pāri aukstajam grāvim atpakaļ, savu lapsu turēja augstu gaisā, lai visi mednieki uz ceļa redzētu, ka viņš ir savu panācis. Tad arī dzinēji bija klāt, un kvartāls bija izmedīts. Piebrauca mežsargs un A. Ozols savu lapsu iemeta ratos pie citiem medījumiem. Kad sākām iet uz nākošo kvartālu, atskanēja kliedziens: lapsa, lapsa! Pagriezies redzēju, A. Ozola lapsa, izlēkusi no ratiem, slaidā lēcienā pārlidoja grāvim un pazuda mežā. Mēģinājām to meklēt, bet bez panākumiem: kūmiņš bija pievilis mednieku. Tas bija neparasts un komisks gadījums, par ko lāga vīram A. Ozolam bija jādzird daudz zobgalību.

Pēc vairākiem gadiem viņš medībās piedzīvoja daudz slīktāku notikumu: kāds neuzmanīgs mednieks tam iešāva skroti acī, un viņš zaudēja vienu aci. Par to lasīju laikrakstos.

Viens no patīkamākiem medību veidiem ir sloku medības agrā pavasarī. Īsi pirms krēslas iestāšanās sloku gailis laižas virs koku galotnēm „kvarkšķēdams”, tas ir, saukdams vistas. Vēsos vakaros viņš laižas ātri un krietni augstu, kāpēc šaušanai maz sekmju, turpretim siltā un miglainā novakarē „vilkšana” ir tikko virs krūmu galotnēm, un sekmīgs var būt pat vājš mednieks. Atceros, ka P. Grindulis reiz mani aizveda pie kāda lauksaimnieka Talsu un Voldemārpils lielceļa malā. Tā esot laba sloku vieta. Līdzī bija paņēmis krietnu patronu daudzumu, bet tas tomēr izrādījās stipri par maz: slokas laidās nepārtraukti, tikko steigā varēju izšautās patronas aizstāt ar jaunām. Sirdsēsti bija lieli, kad patronas izbeidzās, bet slokas vēl vienmēr laidās virs galvas. Nomedīto gaŕknābju skaits bija prāvs. Ne pirms, ne pēc tam savā mūžā neesmu piedzīvojis tik sekmīgas sloku medības.

Uz buku medībām 1929. g. 5. augustā pieteicās ministru prezidents H. Celmiņš un iekšl min. E. Laimiņš. Teicu, lai brauc, buki būs. Kungi iepriekšējā dienā bija bijuši Kuldīgā aizsargu svētkos. Vēlu vakarā viņus sagaidīju pie Stendes pagasta nama, no kurienes braucām uz mednieku būdu mežā. Gulēt daudz neiznāca, jo medīšanai labākās ir agrās rīta stundas. Medības noorganizēt biju lūdzis Talsu vīrsmežžini Brutānu. Viņš savu vārdu rakstīja gan ar divi „t” un uzdevās par vācieti, bet patiesībā bija latvietis, kurš pārgājis pie vāciešiem. Tādi tautā tika saukti par „kārklu vāciešiem”. Talsu apriņķī vāciešu bija daudz, es ar viņiem varēju teicami sadarboties, bet ja gadījās kāds tautas atkritējs, sadarbība izbeidzās. Šādi cilvēki parasti bija nežēlīgi ļauni un „vācietības” vārdā iespēja visu. Par tādu vēlāk izrādījās arī Brutāns, ko tanī laikā es nezināju. 1919. g. vācieši Ventspils apriņķī nošāva vairākus simtus latviešu, it kā tie bijuši „komunisti”. Daži aculiecinieki vēlāk bija uzzīmējuši par šāvēju Brutānu. Notikums bija aprakstīts *Jauņākās Ziņās*, un Brutāns tika pārcelts darbā uz Latgali.

1941. g. Brutāns brīvprātīgi pieteicās vācu armijā un tanī pašā gadā kaut kur pie Orlas nolika savu galvu par Hitleru. Brutāns uz medībām latviešus parasti neaicināja, neiznomātos mežus viņš rezervēja saviem vācu draugiem Rīgā. Tā kā biju lūdzis medības ministru prezidentam, tad atteikt viņš nevarēja, un viss bija noorganizēts priekšzīmīgi, jo amata lietās Brutānam bija laba slava. Mēs bijām 4 mednieki — H. Celmiņš, E. Laimiņš, adjutants M. Lūkins un es. Buku šaušana vasarā notiek ar piesaukšanu: mednieks ar speciālu svilpīti atdarina kazas balsi un tādējādi pievilina buku. Katrs mednieks sava mežsarga pavadībā aiziet uz nozīmēto rajonu un tanī mēģina piesaukt medījumu. Šinī reizē visi 4 mednieki dabūja šaut savu buku. Abi ar H. Celmiņu tos arī nošāvē, bet E. Laimiņa un M. Lūkina buki kaut kā izglābās. Rīts bija skaists, visi mednieki apmierināti. Es biju paredzējis, ka pēc medībām brauksim uz Talsiem un ēdīsim pusdienas. H. Celmiņš tomēr nebija pierunājams, jo pirms iestāžu slēgšanas gribot tikt Rīgā. Ministru prezidenta dzīve Latvijā nebija viegla. Pastāvīgi bija jābūt nomodā par koalīciju. Varēja notikt, ka no rīta viss kārtībā, bet vakarā kāda grupa jau gāza valdību. H. Celmiņa tā laika valdība piedzīvoja visilgāko mūžu: no 1928. g. 1. decembra līdz 1931. g. 26. martam. Uzmanība laikam attaisnojās.

Kādreiz biju ieminējies valsts prezidentam A. Kviesim par medībām Talsu apriņķī. Pienāca no vīļa ziņa, un 1930. g. 1. oktobrī noorganizēju medības Sabīles apkārtnē. Bija norunāts, ka kungi ieradīsies iepriekšējā vakarā un nākošā rītā agri būs mežā. Man bija grūts uzdevums — tik lielam mednieku pulkam sameklēt naktsmājas. Beidzot tās sarunāju Virbu pagasta muižā, ko toreiz apsaimniekoja Kunaus, vācietis, kuŗš sadarbojās ar Zemnieku Savienību. Telpu bija pietiekami, vienīgi gultu visiem nepietika. Atsevišķās istabās novietojām A. Kviesi ar G. Zemgali, un — H. Celmiņu ar E. Laimiņu, bet pārējie gulējām vairākās istabās uz matračiem, kas medniekiem ir parasta lieta. Pēc vakariņām daļa aizgāja gulēt, citi spēlēja kartis, bet otrā rītā visi laikā bija mežā. Bez jau minētiem medībās piedalījās D. Rudzītis, valsts kontrolieris R. Ivanovs, Art. Bērziņš, senātors J. Balodis, M. Skujenieks, A. Alberings un vairāki citi. Sākumā sekmīgi bija tikai vietējie mednieki: pirmā kvartālā tikai viens šāviens — Kandavas virsmežzinis nošāuj buku, otrā kvartālā tikai viens šāviens — es nošāuju lapsu, trešā kvartālā gan vairāki šāviens, bet kritis tikai viens zaķis Talsu policijas priekšniekam Štuceram. Kāds no ciemiņiem izskatās pavisam drūms. Tad es vietējiem medniekiem ieteicu līdz turpmākam nešaut, kaut arī zvēri tos „nobadītu”. Drīz laime bija pretējā pusē, un ciemiņi dabūja šaut viens pēc otra. Mežā zvēru bija pietiekami, bet laika apstākļi nebija izdevīgi medībām, tāpēc gala iznākums gan apmierināja, bet nebija nekāds izcilais. Ciemiņi aizbrauca noguruši, bet omulīgi, un tas ir galvenais medību saturs.

1930. g. 1. oktobrī Sabiles apkārtnē. Sēd: G. Zemgals un A. Kviesis; stāv no kreisās: Kandavas virsmežzinis, Kunaus, J. Balodis, D. Rudzītis, E. Kuplais, aprīņķa ārsts, H. Celmiņš, M. Lūkins, A. Alberings un J. Lejiņš
(Šis uzņēmums, tāpat daži citi, bēgļa gaitās cietuši)

Zvejošana mani nekad nav sajūsminājusi tādā mērā kā medības, bet dažkārt mesli maksāti arī tai. Talsu tuvumā bija prāvais Laidzes ezers ar 169 ha kopplatību, no kuŗa austrumu gals piederēja Sārcenes muižai, bet vakaru daļa valstij. Šo valsts daļu izsolē es dabūju uz 6 gadiem, tā bija bagāta ar vēžiem, bet bija arī zivis un pīles. Otrs gals bija bagātāks ar zivīm, tas piederēja brāļiem Lapševskiem, ļoti viesmīgiem cilvēkiem. Faktiski es ezeru izmantoju kopēji ar viņiem. Mēs ar P. Grinduli bieži viesojāmies Sārcenē, kur laiks aizritēja nemanot. Reiz uz Sārceni aizvedu ministri E. Laiņiņu kopā ar direktoru Šlosbergu, kur mēs medījām pīles. Vienu no Sārcenes Lapševskiem mēs saucām par baronu, otru par grāfu. Tie bija cilvēki, kas smagi strādāja saimniecībā, bet savā laikā mācēja arī priecāties.

JĀATVADĀS

1930. gada oktobrī sociāldemokrati iesniedza saeimā interpelāciju par Valmieras apriņķa valdes priekšsēža G. Caucis darbību — it kā tur būtu nelikumības, un viņš neesot piemērots savam uzdevumam. Iekšlietu ministrija izdarīja steidzīgu revīziju, bet nekādus pārkāpumus nevarēja atrast, nemaz nerunājot par nelikumībām. Pazinu Cauci pietiekami labi, un biju pārliecināts par viņa darbu; ja varēja runāt par kādām rakstura nepilnībām, tad tām gan nebija nekāda sakara ar nelikumībām vai darbu: mazliet stūrgalvība un diplomātijas trūkums vajadzīgā brīdī. Sociāldemokratijas vadību vispār maz interesēja patiesība, bet sensāciju taisīšana un uzbrukumi valdībai vai ierēdņiem. Tā notika arī šoreiz.

24. oktobrī mani izsauca pie iekšlietu min. E. Laimiņa. Viņš teica, ka vakarā tam jāatbild saeimā par sociālistu interpelāciju; revīzija gan nekā sevišķa neesot konstatējusi pret Cauci, bet miera dēļ tomēr ir domāts to pārcelt. Pats Caucis esot teicis, ja vispār kāds ar Valmieras sociālistiem tikšot galā, tad varbūt vienīgi J. Lejiņš. Frakcija domājot tāpat, tāpēc esot nolemts mani pārcelt uz Valmieru, bet Cauci uz Talsiem. Biju nepatīkami pārsteigts, un lūdzu to nedarīt. Par šādu atbildi, savukārt, E. Laimiņš bija pārsteigts, un teica, ka viņš pārdomāšot, un lai arī es vēl pārdomājos. Vakārā apmeklēju saeimu un noklausījos E. Laimiņa atbildi Cauča lietā, kā arī dažas demagoģiskas runas. Sastapu vairākus no mūsu deputātiem un arī tiem teicu, lai atrod kādu citu izeju un liek mani mierā. Vakariņas ēdot kopā ar A. Alberingu, E. Grantskalnu un Cauci, vēlreiz pārrunājām negatīvo sociālistu taktiku.

Mana pārcelšana nebija izlemta, tomēr sociāldemokrati jau pēc pāris dienām kaut kā uzzināja, ka tā tiek apsvērta. 1. novembrī mūsu sociālists apriņķa valdē, Liepiņš, mani informēja, ka viņam no Rīgas zvanījis Menders un prasījis par mani kompromitētājas ziņas. Tāpat prasīts, vai es iešot uz Valmieru un kur iešot Caucis. Ja pēdējais pārnāktu uz Talsiem, tad to vajagot ēst, cik vien iespējams. Liepiņš teica, ka viņš par mani atsaucies labi un nekā slihta nezinot. Tomēr sociāldemokrātu deputāts P. Lejiņš, ko es vēl personīgi nepazinu, jau pirms pāris dienām saeimā bija teicis, ka es šaujot vistas zemnieku sētās! Nekad dzīvē nevienu vīstū nebiju šāvis un to uzlūkoju par joku, bet sociāldemokrati turpināja savu demagoģiju.

Kad Talsos informēju draugus par varbūtēju pārcelšanos, tie bija sašutuši un projektēja iespējamus un neiespējamus soļus, lai to novērstu. Es pats pārcelsties negribēju, bet negribēju arī valdībai radīt grūtības, jo kā ministru prezidents, tā iekšlietu ministrs bija manas partijas biedri. Nobremzēju draugus un pats savu iespaidu neizlietoju nemaz, izņemot mutvārdu paziņojumu, ka man pārcelšanās nepatīktu. Apriņķa valde ar divām balsīm (H. Hermansons un Liepiņš), man atturoties, izlēma, ka mana pārcelšana nebūtu

lietderīga. Z. S-bas Talsu nodaļas priekšnieks J. Censonis apmeklēja dažas vadītājas personas partijā, bet nekādu noteiktu atbildi nebija saņēmis. Pa to laiku es biju noskaidrojis, kuŗš tik strikti grib mani dabūt uz Valmieru — tas bija H. Celmiņš. Viņš arvien enerģiski cīnījās par savas valdības noturēšanos, un tas arī bija viņa pienākums. Valmierā patiesi bija karsts gaiss, ko sociāldemokrati izmantoja, cik spēdami. Kad sociāldemokrati par kaut ko neatlaidīgi cīnījās, dažas centra grupas arvien kļuva domīgas, un varēja sagaidīt valdības gāšanu. Varbūt ka H. Celmiņa nepiekāpību vēl pavairoja tas, ka mani aizstāvēja viņa ienaidnieks A. Alberings, un es, kā latviešu paruna teic, dabūju kašķi svešā pirtī. Naids starp H. Celmiņu un A. Alberingu bija sācies pirms divi gadiem. H. Celmiņa kabinets nodibinājās 1928. gada 1. decembrī, un tanī par zemkopības ministru bija A. Alberings. Pēc kāda laika laikrakstos daudz rakstīja par korupciju Uniona Bankā un A/S Lats, kur esot iejaukts arī A. Alberings. Nekad netika pierādīta kāda A. Alberinga vaina, bet toreizējos apstākļos politiskie pretinieki līdzekļos nebija izvēlīgi, un sitiens šoreiz vērās pret A. Alberingu. Tad Demokratiskais centrs un pa daļai arī A. Bļodnieks pieprasīja A. Alberinga atkāpšanos. H. Celmiņš tam nebija pretojies, un A. Alberingu 1930. g. aizstāja ar V. Gulbi. No šī brīža Alberings ienīda H. Celmiņu. A. Alberings stāstīja, ka H. Celmiņš ir noslēdzis mūsu zemniekiem ļoti neizdevīgu līgumu ar Lietuvu un, ka viņš tikai gribot dabūt Gedimina ordeni. H. Celmiņš „pats sev” esot piešķīris I šķiras Triju zvaigžņu ordeni, kad citiem ministru prezidentiem ir tikai II šķiras. Nemierā viņš bija arī par ordeni A. Benjamiņam. Tā tad naids bija pat par ordeņiem. Kad frakcijas sēdē runāts par mani, A. Alberings teicis, ka mani nevarot pārcelt, jo es neesot ar mieru. Tad K. Ulmanis viņam jautājis: kad mēs šādu lietu būtu izšķīruši citādi nekā ministru prezidents ir vēlējis? A. Alberings atbildējis, līdz šim tas nav noticis, bet turpmāk būs citādāk!

Mans iespaids partijā toreiz bija diezgan liels, un ja vien es būtu nopietni cīnījies pret pārcelšanu, tad tā arī nenotiktu. Tomēr šāda stīvēšanās kaut kā man nepatika un 24. novembrī telefoniski paziņoju E. Laimiņam, ka nākošā dienā braukšu uz Valmieru apskatīt dzīvokli, lai drīzumā pārceltos. Viņš likās iepriecināts un solīja dažādus labumus, ko arī saņēmu: samaksāja visus pārcelšanās izdevumus, piešķīra 1 mēnes iatvaļinājuma un dažas sīkākas lietas.

29. novembrī Talsos man sarīkoja atvadīšanās mielastu ar runām un dāvanām. F. Hermansons runādams apraudājās, lietišķīgu runu teica skolu inspektors Laudāms, skolotājs Augstkalniņš, avižnieks Miesiņš, P. Avens, Liepiņš, pils. galva A. Reiznieks, nod. insp. Vilciņš, prokurors A. Karčevskis (kas bija iebraucis no Jelgavas) un daži citi.

Talsos 4 gadus es baudīju sirsniību un tās netrūka arī atvadoties. Ne pirms, ne pēc tam es nekur savā darbā neesmu juties tik labi. Biju vecākā

amatpersona aprīņķī, aprīņķa valdē bija laba satīcība, mana enerģija bija liela, un visi darbi sekmējās bez lielas piepūles. Zemnieku Savienības organizēšanā bija labi panākumi, bet būtu vajadzīgi vēl pāris gadi, lai šo darbu pilnīgi nobeigtu — tas man nebija lemts. Priekšnojauta teica: paliec šē. Bet nu tas bija izlemts. Ardīevu skaistie, labie Talsi!

Isos vārdos gribu pieminēt vēl dažus cilvēkus, ar kuriem Talsos nācās sastrādāt vai biežāk sastapties.

J. Putnaērglis, kā jau minēts, bija aprīņķa valdes priekšsēdis līdz 1928. gadam, kad aizgāja pensijā un aizbrauca uz laukiem kaut kur Jelgavas aprīņķī. Maza auguma sirms kungs, kas no rītiem un vakaros daudz pastaiģājās pa Talsu ielām, lai koptu savu veselību. Būdams baptists, tas galvenokārt sastapās ar saviem ticības biedriem; dzīvoja viens pats mazā istabiņā. Bija kluss un ļoti satīcīgs cilvēks, kamēr nebija runa par sociālistiem. Pēdējos viņš neieredzēja un apkaŗoja cik varēdams, kāpēc turienes sociāldemokrātu laikraksts viņam bija devis palamu „Plēsējputns”. Šim laikrakstam, saprotams, bija palamas vīsiem, kuri ar tiem nebija vienisprāt. J. Putnaērglis savu darbu veica pedantiski. Viņam bija dēls — inženieris Latvijas armijā.

Talsu ģimnazijas direktors bija Ansis Dreimanis, īsts jaunatnes audzinātājs un ļoti nosvērts cilvēks. Viņš vadīja ģimnazijas arī trimdā: Grēvenē, Augustdorfā un Minsterē. Mira 1968. gadā.

Barons Heikings bija izmeklēšanas tiesnesis; tas pietiekami labi pārvaldīja latviešu valodu. Ar latviešiem sastrādāja un sapratās. F. Lange bija tiesu izpildītājs, kluss un simpatisks cilvēks; kādu laiku viņš vadīja Z. S-bas nodaļu Talsos; vēlāk pārcēlās uz Rīgu.

Ļoti saprātīgs un lietišķīgs cilvēks bija nodokļu inspektors Vilciņš, kas bija arī mans partijas biedrs.

Tāpat vērtīgs un inteliģents darbinieks bija skolu inspektors Laudāms.

Mani medību partneri bieži bija apr. pr-ks P. Grindulis un policijas pr-ks Štucers. Jauki cilvēki bija 3 brāļi Lapševski un farmaceits Praškevičs. Mani draugi bija skolotāji Kundziņš, Augstkalniņš, Tīls un Draviņš. Citus vārdus neatceros.

VALMIERĀ

APRIŅĶIS UN PILSĒTA

Valmieras apriņķis bija viens no lielākiem Latvijā ar 52 pagastiem, 6 pilsētām un 9 ciemiem. Lielāki zvejas ciemi bija Ainažos, Salacā, Vītrupē, Liepupē un Duntē, kur zvejoja reņģes, mencas, vimbas un zušus. Jūras piekraste bija mazvērtīga lauksaimniecībai, bet laba augsne bija Bauņū, Ķieģeļu, Jaunvāles, Ternejas, Vecates un Vilzēnu pagastā. Plašas mežu joslas bija gar jūrmalu. Apriņķis bija vislatviskākais Latvijā: 96,4% latviešu, bet pārējie — igauņi, krievi, vācieši un žīdi. Apriņķī bija arī visaugstākais izglītības līmenis valstī, kur darbojās 91 pamatskola, 5 vidusskolas un 60 bibliotēkas. Iedzīvotāju 84.700. Apriņķa pilsētās iedzīvotāju bija: Valmierā 8480, Rūjienā 4337, Limbažos 2870, Mazsalacā 1470, Salacgrīvā 920 un lielākos ciemos — Alojā 540, Dikļos 290 un Matīšos 565.

Valmieras pilsēta atradās abos Gaujas krastos, uz ziemeļiem no Valmieras dzelzceļa stacijas, kur krustojās Rīgas un Valkas, kā arī Ainažu un Smiltenes šaursliežu dzelzceļš ar Jāņaparka staciju pilsētas vakaru daļā. Pilsētu krustoja plašs zemes ceļu tīkls ar šoseju līdz Matīšiem. Bez apriņķa un pilsētas valdes Valmierā darbojās 2 mirtiesas, 2 notāri, 5 advokāti, Latvijas un Zemes bankas nodaļa, ģimnazija un komercskola, kurlmēmo skola, mūzikas skola, 2-gadīga lauksaimniecības skola, 2 pamatskolas, 2 slimnīcas, 12 ārsti, 6 zobārsti, 4 aptiekas, slimnīca, bibliotēka, ev.-luterticīgo baznīca, pareizticīgo baznīca, baptistu lūgšanas nams, pienotava, cietes fabrika, 2 zāģētavas, ķieģeļnīca, 2 spiestuves un spēkstacija. No vecākām organizācijām mināmas: Valmieras latviešu biedrība, dib. 1882. g., Baltijas lauksaimniecības biedrība no 1898. g. un krājaizdevu sabiedrība no 1901. gada. Pazīstamākās tūrisma vietas: Zilais kalns 12 km, Sietiņa iezis 16 km un Burtnieku ezers 22 km. Valmieras lopkautuvei piederēja minerālūdens aka, kas no 158 metru dziļuma diennaktī izverda 85.000 spaiņu dabīga minerālūdens ar 6,3 gramiem sāļu litrā. Minerālūdenim bija tirgus visā valstī.¹²⁾

APRIŅĶA VALDE

1930. g. 2. decembrī pārņēmu apriņķa valdes vadību. Apriņķa valdei piederēja savs nams Gaujas ielā un nama otrā stāvā bija 2 dzīvokļi: viens priekšsēdim, otrs tā biedram. Manā lietošanā bija arī mazs dārziņš, kas izgāja līdz Gaujas nogāzes malai. Pagrabstāvā bija vēl viens dzīvoklis, ko apdzīvoja kasieris. Kaimiņos bija apriņķa ārsta Dr. Kaķa nams.

Lielajos aprīņķos, kā Valmieras, bija 4 vēlēti apr. valdes locekļi, mazajos, kā Talsu, tikai 2. Valmierā 2 locekļus ievēlēja Zemn. Savienība un 2 sociāldemokrati. Divi locekļi saņēma algu un bija pastāvīgā darbā, bet divi ieradās vienīgi uz valdes sēdēm un saņēma atlīdzību par tām. No zemniekiem pastāvīgā darbā bija Zālītis — priekšsēža biedrs. Viņš bija vecāks kungs ar vāju sirdi, bijis pagasta darbvedis, atturīgs un mazrunīgs, krietni drūms. Nezinu kāpēc, bet viņu neieredzēja aprīņķa valdes darbinieki, kā arī pagastu darbinieki. Vēl sliktākas viņa pozīcijas bija Zemnieku Savienībā: viņš nebija ieguvums, bet nasta partijai, ko pierādīja arī nākošās aprīņķa valdes vēlēšanas. Pēc iepazīšanās ar notikumu vēsturi redzēju, ka skaļā Cauča lietā viņš bija mazāk vainojams nekā viņa biedrs Zālītis. Otrs loceklis no zemniekiem bija K. Duņēns (agr. E. Duņēna brālis), atvaļināts pulkvežleitnants, kluss un mierīgs cilvēks, kas strādāja par zvērinātu mērnieku. No sociāldemokrātiem pastāvīgā darbā bija Jerkins no Jaunburtnieku pagasta; viņam bija kasieņa amats. Tas bija vēl jauns cilvēks, bet ļoti aktīvs un nervozs. Tomēr ar viņu varēja sastrādāt itin viegli, un nekādu demagoģisku opozīciju viņš nerādīja. Pēc manām domām viņš gan nebija nekāds uzticamais biedrs savā partijā, bet tā jau nebija mana lieta. Otrs sociāldemokrats bija Rencēnu skolotājs Karlivāns, kas iebrauca vienīgi uz valdes sēdēm. Viņš runāja nesakarīgi un neloģiski, bieži naidojās ar Jerkinu, tā kā kopiespāids nebija simpātisks (vēlāk izrādījās, ka Karlivāns ir pieslēgies komunistiem. 1940. g. viņš tika iecelts par aprīņķa izpildkomitejas priekšsēdi, bet Jerkins ticis apcietināts, spīdzināts un nonāvēts). Ar šiem kollegām man kādu laiku bija jāsastrādā, un visumā tas nebija nemaz grūti; izveidojās lietiskā attiecības valdes sēdēs, katrs balsoja kā gribēja, bet par vairākuma lēmumiem mazākums troksni netaisīja kā tas bija noticis agrāk. Aprīņķa valdes darbinieki brīnījās: kādas burvju zāles man esot, ka viss tā pārmainījies jau pirmajā valdes sēdē 4. decembrī? Nekādas zāles tur nebija vajadzīgas, vienīgi objektīva sēdes vadība un citādu ieskatu respektēšana, kaut arī pats balsotu pret tiem.

Bez tam man bija jāuzņemas aprīņķa skolu valdes priekšsēža amats, kas savā ziņā bija nepatīkamāks nekā aprīņķa valde. Nemierīgie politikas taisītāji šeit bija abi skolotāju vēlētie pārstāvji: Damroze un jau minētais Karlivāns. Tie abi bija sociāldemokrati, kaut gan proporcionāli tas neatbilda skolotāju noskaņai. Tomēr sociāldemokrati ar parasto manevrēšanu to bija panākuši. Es atkārtāju to pašu, ko biju darījis Talsos: apzināju dažus nacionāli noskaņotus skolotājus, lūdzu viņus apzināt pārējos domu biedrus un tad sasaucām šo skolotāju sapulci, kurā tika nodibināta otra skolotāju biedrība aprīņķī. Dienā, kad skolotājiem bija jāpārvēl savi pārstāvji skolu valdē, man nācās šo sapulci vadīt. Sociālisti bija aprēķinājuši, ka pilsoņiem būs apmēram $\frac{1}{3}$ balsu, viņiem $\frac{2}{3}$. Ja pilsoņiem trūktu kaut dažas balsis no $\frac{1}{3}$, tad viņi tomēr varētu iegūt abas vietas ar precīzu balsotāju kontroli.

Aprēķins bija pareizs, ja tikai pietiktu balsu. Uz divām vakancēm pieteica 3 kandidātus: 2 līdzšinējos sociālistus un 1 pilsoni. Sociālisti bija sastādījuši savu atbalstītāju sarakstu, to pārdalījuši uz pusēm un katram skolotājam pieteikuši, par kuņu kandidātu jābalso. Kad balsošanas zīmītes tika saskaitītas, biju priecīgs sapulcei paziņot rezultātu: vislielāko balsu skaitu dabūjis pilsoņu kandidāts, otrā vietā Damroze un pēdējā vietā Karlivāns, kas paliek kandidātos. Pēc sapulces Damroze man pārmeta, ka es esot sašķēlis skolotājus, kuri līdz šim bijuši vienoti. Atbildēju, ka sociālisti līdz šim patvaļīgi ir runājuši visu skolotāju vārdā, kas nav pareizi un demokratiski. Viņš vislabāk zināja, ka dzirdētais bija patiesība un turpmāk par to nerunāja.

Ierodoties Valmierā apmeklēju pieklājības vizītē visas amatpersonas un redzamākos sabiedriskos darbiniekus. Tādā ceļā iepazinās ar Endzeliņu (par kuņu jau iepriekš minēts kāds incidents), kas bija laipns un apsveica mani kā Zemnieku Savienības „spēka vīru”. Tad apmeklēju E. Duņēnu, ko pazinu no agrākiem laikiem, kad abi bijām apriņķa agronomu amatos. Tālāk devos uz „ienaidnieka teritoriju” — pilsētas valdi, kur visi bija sociālisti. Pilsētas galva Līgats pateica dažus pieklājības vārdus par sadarbību starp abām pašvaldībām, un es varēju atvadīties. Tad labs brīdis bija jāgaida, lai mani pieņem pilsētas domes priekšsēdis, saeimas deputāts E. Radziņš. Viņš runāja citādu valodu. Teica, ka es jau zinot, kāds liktenis bijis Caucim, un es varot piedzīvot to pašu, ja negribēšot sadarboties ar citiem. Tas mani aizkāra, jo pieklājības vizītē šādus vārdus nelieto. Atbildēju, ka pēc dabas esmu elastīgs un vienmēr mēģinu sadarboties ar katru, kas pats meklē sadarbīšanos; tomēr mana sadarbīšanās arvien bazējas uz manu pārliecību un ka esmu ļoti stingrs savas partijas biedrs, kas nebaidās ne no kā. Ar to saruna izbeidzās. Vēlāk man nekādu sevišķu konfliktu ar E. Radziņu nebija. Domāju, ka viņš ar saviem draudiem gribēja izmēģināt — vai esmu bailīgs vai drošs pretinieks.

Apmeklēju apriņķa priekšnieku J. Kīseli, maigas un satīcīgas dabas cilvēku. Viņš savā laikā bija bijis pulkveža O. Kalpaka adjutants, bet Valmierā viņam nebija lemts ilgi palikt.

Iepazinās ar pulkvedi K. Olekšu, kas toreiz bija 8. Daugavpils kājnieku pulka komandieris, jo viens pulka bataljons bija novietots Valmierā. Šinī pulkā kalpoja arī mans skolas biedrs no Ļaudonas, virsl. Auleciems.

Jau 7. decembrī kopā ar apr. pr-ku Kīseli bija jābrauc uz Rūjienu, kur zemnieku svētkos kā runātājs ieradās H. Celmiņš un A. Alberings. Pēc runām bija plašs mielasts. Pie galda līdzās Celmiņam sēdēja A. Alberings, pēc tam es. Drīz vien Alberings sāka man stāstīt par visādiem H. Celmiņa „pārkāpumiem”. Es tikai sarku un bālēju, jo biju pārliecināts, ka Celmiņš vismaz daļēji teikto sadzirdēja. Bet ar to joki vēl nebija beigušies: A. Alberings piecēlās teikt galda runu, kurā cildināja „ministru prezidenta kungu kā vecu zemniecības darbinieku, kas tik daudz pūlējies zemniecības labā”.

Pēc brīža H. Celmiņš viņam tāpat ļoti laipni atbildēja. Un es, vientiesis, biju iedomājies sevi par piedzīvojušu politiķi: cik daudz man vēl jāmacās!

Mielasta laikā iepazinos ar Rūjienas pilsētas galvu Arnoldu Krēslīņu, kas pašreiz dzīvo strādāja pilsētas labā. Par to būs runa citā nodaļā.

13. un 14. decembrī valsts prezidents A. Kviesis rīkoja medības Smiltēnē un aicināja arī mani. Vēl piedalījās H. Celmiņš, E. Laimiņš, D. Rudzītis, M. Gailītis, Lietuvas un Rumānijas sūtņi, dep. Ērglis un J. Celms, abi prezidentu adjutanti. Gāja omulīgi. Naktī spēlējām kartis.

30. decembrī biju Rīgā uz pilnvarnieku sapulci skolotāju slimo kasē, kur jau agrāk lauku pašvaldības mani bija ievēlējušas no darba devēju puses, tas ir, lauku pašvaldībām. Šīs sapulces arvien bija liels nervu pārbaudījums: tur vairākums bija sociālistu, un nedaudzie pilsoņi pūlējās pierādīt, ka melns ir melns, bet citi nobalsoja, ka tas ir balts un ar to lieta bija izšķirta. Slimo kasē izšķieda daudz līdzekļu. Cita starpā, slimo kase izdeva mazu žurnāliņu it kā skolotājiem, kuŗā bija lasāma vai vienīgi sociālistu propaganda: to samaksāja slimo kase no ārstniecībai paredzētiem līdzekļiem. Pārsteidza priekšlikums: redaktoram, kas līdz šim strādājis par brīvu, turpmāk maksāt 100 latu. Tā arī nobalsoja. Līdzīgu lietu bija daudz. Kad bija jāvēl valde nākošam gadam, no darba devējiem ievēlējām Jansonu no Madonas, un no dalībniekiem, saprotams, tika iemanevrēti visi sociālisti. Viens valdes loceklis bija jāizrauga lozes ceļā. Arī tur mums nebija laimes: mūsu kandidātam Dr. Rubīnam krita tukšā loze.

Rīgā sastapu Mīlberga kundzi, kuŗa kopā ar vīru, G. Mīlbergu, bija man ļoti paziņa no seniem laikiem. Viņa strādāja konservātorijā par kancelejas pārzini. Bez algas viņa saņēma lielu un skaistu dzīvokli konservātorijas namā, kādu deputāts pats sev nevarētu atļauties. Kā cilvēks G. Mīlbergs bija jauka persona. Biju pārsteigts dzirdēt kundzi žēlojamies, ka vīrs dzīvojot iedomātas varas skurbulī. Politiķi vispāri esot varaskārīgi, iedomīgi un iegrimuši sava labuma meklēšanā. Liels intrigants esot Bļodnieks. Pieņēmu, ka kundze ļoti pārzina Jaunsaimnieku partijas aizkulises, tāpēc šo sarunu atstāstu. —

Tuvojās aprīļa valdes pārvēlēšanas. Zemnieku Savienībai bija laiks aktīvi rīkoties, ja gribēja paturēt 2 valdes locekļus. Formāli par to bija jārūpējas rajonam un nodaļām, bet faktiski darba lielākā daļa gulās uz mani. Kad pirmo reizi ieradās Valmieras nodaļas sapulcē, tiku apsveikts dažiem pieklājības vārdiem, tomēr jutu, ka apsveikums nebija sirsnīgs, bet teikts it kā negribīgi. Drīz mana izjūta apstiprinājās un arī uzzināju, kāpēc apsveikums vispār noticis. Kā rajonam, tā nodaļai no Rīgas bijis norādījums ar mani cieši un draudzīgi sadarboties. Arī man savukārt partijas birojā sacīja, ka ar H. Endzeliņu ir grūti sastrādāt, bet lai es mēģinot. Lai gan patiesi to mēģināju cik spēdams, tomēr intrigas pret mani šajā nodaļā sākās

līdz ar manu ierašanos Valmierā un turpinājās līdz partijas slēgšanai 1934. gadā.

Acīm redzot tam pamatā bija greisirdība. Ar rajonu sadarbība bija labāka, kaut arī tur Valmieras nodaļa pūlējās manu autoritāti mazināt. Valmieras nodaļas faktiskais vadītājs bija H. Endzeliņš, kaut gan viņš vairījās no amatiem un tanīs visbiežāk ielika sev padotos darbiniekus, kurus tad diriģēja pēc sava prāta. Kas bija H. Endzeliņš? Dzimis Kauguru pagastā 1867. g., beidzis Valmieras aprinča skolu, dibinājis Baltijas lauksaimniecības biedrību, krājaizdevu kasi un patērētāju biedrību; tās visas viņš vadīja. Bijis 2. saeimas loceklis un minēts par kandidātu arī 3. saeimai, kam pats pievienojies, bet dienu pirms saraksta iesniegšanas atteicies (kādu iemeslu dēļ, to nekad neesmu varējis noskaidrot). Tāpēc Zemnieku Savienības sarakstā 1928. g. bija viena tukša vieta. Par to lielus pārmetumus saņēmis E. Duņēns, kam bija jāveic tehniskais saraksta iesniegšanas darbs. Centrālā valde domāja, ka E. Duņēnam bijis pietiekami laika par notikušo paziņot uz Rīgu un tukšo vietu vēl varētu aizstāt ar citu kandidātu, bet E. Duņēns to nebija izdarījis. H. Endzeliņš mira Vācijā 1953. gadā. Profesors J. Endzelīns bija viņa brālis, bet cilvēki zobojās: ja ģimenē ir trīs brāļi (no kuriem viens latviešu valodas autoritāte), un katrs savu vārdu raksta citādi — tad kaut kas nav kārtībā. Tā nu tas bija, jo trim brāļiem patiesi bija atšķirīgi vārdi, viņi bija savdabīgi cilvēki. Bij. sūtnis E. Krieviņš tuvu pazinis prof. J. Endzelīnu un par to raksta,³⁾ „sīkumains, savādu aizdomu pilns pret visiem un visu, sevī noslēgts, sarunās īss un strups, autoritārs spriedumos, neiecietīgs, skarbs”. Laikam brāļi bija ļoti līdzīgi, jo viss tas attiecināms arī uz H. Endzeliņu. H. Endzeliņš savas saimnieciskās organizācijas vadīja sekmi, apkārtējo pagastu vecākajā zemnieku paaudzē viņa autoritāte bija liela, bet jaunākā paaudzē pacēlās balsis, ka viņa metodes ir novecojušas un vairs neuzrāda agrākās sekmes.

Gadusimtena sākumā H. Endzeliņš Ziemeļvidzemē patiesi bija veicis lielus darbus un bijis populārs, kurpretim 1931. g. stāvoklis bija citāds, kaut viņš pats, acīmredzot, to nesaprata. Tā ir bieži piedzīvota un traģiska kļūda, ja veci vīri grib balstīties uz jaunības lauriem un joprojām peldēt straujos ūdeņos, kad viņi vairs to nespēj. Kaut arī ar autoritārām metodēm, tomēr Valmieras nodaļā viņš joprojām bija pilnīgs noteicējs, jo tur rīkojās viņa darbinieki vai radi. Arī partijas vadībai Rīgā ar viņu bija grūtības, jo H. Endzeliņš bija stūrgalvīgs un ietiepīgs vecs kungs, kas nevarēja veicināt biedru pieplūdumu partijā. Šī paša iemesla dēļ man ar viņu bija grūtības: acīm redzot, viņš nevarēja saprast manas darba metodes, tāpat kā es nesaprātu viņa. Kaut arī viņš bija vecs zemniecības darbinieks, tomēr partijā pilnīgi iekļauties viņš nespēja, jo viņa politiskie principi bija tuvāki A. Berga partijai nekā Zemnieku Savienībai. Viņa brālis profesors bija formāls biedrs

A. Berga partijā, un H. Endzeliņš pats 1925. g. vēlēšanās no šīs partijas piekritējiem bija saņēmis tādu talonu skaitu kā neviens cits.

Kad H. Endzeliņš sāka krustot manus ceļus, Rīgas kungi stāvokli saprata, un nekad nevainoja mani, tikai noteica: to jau varēja sagaidīt. K. Ulmaņa nostāju es sapratu — pieklājība prasīja respektēt agrāko priekšnieku. Bez tam H. Endzeliņš bija palīdzējis K. Ulmanim izklūt pēc revolūcijas no cietuma. Vislabāk H. Endzeliņu pazina pats K. Ulmanis, jo viņš kā jauns agronoms bija strādājis pāris gadus Baltijas lauksaimniecības biedrībā H. Endzeliņa vadībā. K. Ulmanis pats man nekā netika teicis, bet no citiem zināju, ka K. Ulmanis nežēlīgi ticis dresēts šinī laikā. H. Endzeliņš nesmēķēja un nelietoja alkoholu, bet viņu drusku komisku padarīja kāda cita īpašība: viņam patikās jaunas dāmas. Kaut viņš bija precējies, pieaugušu bērnu tēvs un bija jau pārsniedzis 64 gadus, tam bija vairākas draudzenes un viņš lietāja pat kosmetiskus līdzekļus. Sievietes visas iespējas aptver ātri, tāpēc dažā H. Endzeliņam padota darbinieka kundze mēģināja būt iespējami pievilcīga. Viss tas pieder personiskās dzīves aplokam, bet šādas vājības tomēr mazina sabiedrisku darbinieku prestižu. — H. Endzeliņa rados bija pārstāvji no visām galējībām: viņa brālēns Jānis Asaris bija redzamākais latviešu sociālistu darbinieks gadusimtenā sākumā, bet Hermanis Asaris — labā spārna cīnītājs Latvijas laikā. Kad vien zemniecības darbinieki sapulcējās apriņķa valdē, atskanēja skarbi vārdi par kliķi Valmieras nodaļā. Visasāk to nosodīja Krogzems, abi Duņēni un J. Dreimanis, kas teica, ka nodaļas intrigas grauj pašu Zemnieku Savienību un apsvēra iespējas nodaļu slēgt. Man tas nelikās reāls atrisinājums, tāpēc pulējos visus nomierināt, kaut kaitējums partijai turpinājās.

Zemnieku Savienībai Valmieras apriņķī bija veselas 5 rajonu valdes: Valmieras, Rūjienas, Mazsalacas, Alojas un Limbažu. Tādos pasākumos kā apriņķa valdes vēlēšanās, visiem rajoniem vajadzēja sadarboties. Tuvojās arī 4. saeimas vēlēšanas, kur tuvāka sadarbība tāpat būtu vēlama, tāpēc ierosināju Valmierā noorganizēt partijas kursus visiem nodaļu un rajonu darbiniekiem. Šim priekšlikumam pretestības nebija. Kursi notika 1931. g. 17. un 18. janvārī. Kursu praktiskie rezultāti bija redzami kā apriņķa valdes, tā saeimas vēlēšanās. Apriņķa valdes vēlēšanām uzstādījām 4 kandidātus: līdzšinējos K. Duņēnu un Zālīti un vēl H. Endzeliņu un Krogzemi no Alojas. Es biju pārsteigts, kad H. Endzeliņš neatteicās kandidēt, bet vēlāk pierādījās, ka tas bijis tikai triks, lai apriņķa valdē iedabūtu kādu savu draugu.

Nebiju pārliecināts, ka Zemnieku Savienība dabūs divus locekļus apriņķa valdē, tāpēc ierosināju noorganizēt vismaz vēl vienu sarakstu ar jaunsaimnieku un pilsonisku strādnieku kandidātiem; ar to mēs baltis varētu apvienot. Mums par pārsteigumu, šādam priekšlikumam Valmieras nodaļa nepievienojās. Pēc dažām dienām tomēr domas bija mainījušās, un mani aicināja uz apspriedi. Ierosināju noorganizēt pat divus mums draudzīgus sarakstus,

otru nosaucot par kristīgo sarakstu, kā attiecīgai partijai saeimā. Šoreiz visus manus priekšlikumus pieņēma, un tika iesniegti divi jauni kandidātu saraksti ar īsti solīdiem kandidātiem. Sarakstus iesniedzot, sociāldemokrati piedzīvoja nepatīkamu pārsteigumu: viņi nedabūja tradicionālo 3. nr. Saeimas vēlēšanās likums paredzēja, ka lielākās partijas arvien dabū to pašu numuru, lai vēlētajiem būtu vieglāk orientēties, un sociāldemokratiem bija 3. nr. Pašvaldību vēlēšanās likums to neparedzēja, un numurus piešķīra pēc ierašanās kārtības. Sarakstu pieņemšanas dienā taisni pulksten 9-os no rīta savu vietu rindā bija ieņēmuši: zemnieku, kristīgo un strādnieku-jaunsaimnieku sarakstu iesniedzēji. Sociāldemokratiem, kas ieradās ar mazu nokavēšanos, bija jāapmierinās ar 4. nr.

Vēl nolēma, ka Zemnieku Savienība dažas dienas pirms aprīļa valdes vēlēšanām izdos savu laikrakstu (tikai vienu numuru), ar kuŗu informēs balsotājus par savu programmu. Laikrakstu rediģēja E. Duņēns, un to izplatīja visos pagastos.

Pēc tik pamatīgas sagatavošanās man vairs nebija rūpju par rezultātu.

Vēl bija sociālistu saraksts, kas balsis apvienoja ar komunistu sarakstu, kā arī jaunsaimnieku un sīkgruntnieku un dažu maznozīmīgu grupu saraksti. 2. janvārī Valmierā uz ielas sastapu G. Milbergu, kas bija ieradies uz jaunsaimnieku sapulci kandidātu nominēšanai. Viņš teica, ka bijušas dažas grūtības. Kas tās par grūtībām, uzzināju tajā pašā dienā, kad pie manis aprīļa valdē ieradās jaunsaimnieku partijas rajona priekšnieks Vilnis. Viņš bija vēlējies kandidēt, bet nebija nominēts. Ļoti sadusmots tas man paziņoja, ka esot ar mieru tūlīt iestāties Zemnieku Savienībā un noorganizēt citu jaunsaimnieku sarakstu, ja vien mēs viņam varam dot kādu darbu. Tik ātra iestāšanās Zemnieku Savienībā mums nebija parasta, un ar darba vietām mēs biedrus nekad nepirkām, tāpēc es viņa priekšlikumu delikāti noraidīju. Līdzīgi notikumi atgadījās pa retam visās partijās, bet jaunsaimnieku partijā tā bija parasta parādība un liecināja par nopietnu cilvēku trūkumu. Ja līdzīgu priekšlikumu vēl izteiktu vienkāršs ierindas biedrs, tad tas nepelnītu sevišķas ievēribas, turpretim rajonu priekšniekiem bija augsts stāžs katrā partijā, un šāds notikums jau bija liels skandāls. Es, saprotams, notikumu neizpaudu.

Arī sociāldemokrats Jerkins man kaut ko pastāstīja: viņš esot vienojies ar jaunsaimnieku kandidātu Gulbi, ka viņi viens otram došot talonus aprīļa valdes vēlēšanās!

1. februārī biju Zemnieku Savienības konferencē Rīgā, kur sastapos ar visiem partijas vadītājiem. H. Celmiņš jautāja, vai es vēl arvien esot dusmīgs (par pārcelšanu). Atteicu, ka tikai drusku un ka nav vaļas dusmoties, jo visai daudz jāstrādā. Tāpat K. Ulmanis laipni aprunājās un teica, lai tikai darot, kas vajadzīgs, un lai daudz vērības nepiegrīžot nevienam. Saprātu, ka ar to domāts H. Endzeliņš. Deputāts A. Kalniņš teica, ka esot

ļoti labi, ka es pārgājis uz Valmieru. Visi manu darbu slavējot. — Labi, ka vismaz Rīgā mani paslavē, tas palīdz darbam Valmierā.

Iekšlietu ministrijā mani koridorā izsmīdināja kalpotājs: abi direktori (J. Zankevics un Šlosbergs) tagad ejot uz Zemnieku Savienības vakariem un laikam iestāšoties partijā! Abi direktori bija centra biedri, bet tā kā centrs šobrīd koalīcijā neiegāja, tad tie nejutās sevišķi droši, un par tiem zobojās pat apkalpotāji.

Ministrs E. Laimiņš man teica, ka kādam Valmieras apriņķa augstākam ierēdnim kasē iztrūkstot lielāka naudas summa, ko tas izlīcis savam tēvam vai brālim. Viņš man ieteica šim ierēdnim pateikt, ka esmu dzirdējis no tiesu aprindām par drīzumā gaidāmu revīziju un ka lieta steidzami nokārtojama. Otrā rītā visu precīzi pateicu attiecīgai personai, kas atzinās, ka kasē ir iztrūkums, jo bijis spiests izpalīdzēt piederīgiem. Viņš nu nezinot, kā lai sedzot iztrūkumu. Nezinu, kas notikās pēc tam, bet pēc pāris nedēļām šis ierēdnis tika pārcelts. Kaut arī valsts naudu aizņemties nekādos apstākļos nav attaisnojams, man tomēr šī cilvēka bija žēl, jo viņš bija satīcīgs, kā arī brīvības cīņu dalībnieks. Pēc kāda laika viņu iecēla līdzīgā amatā Rīgā, bet 1940. g. to noslepkavoja komunisti.

Pēc apriņķa valdes vēlēšanām izrādījās, ka sociālisti un zemnieki, tāpat kā iepriekšējā valdē, ieguvuši pa 2 vietām. No sociālistiem bija ievēlēti abi līdzšinējie locekļi Jerkins un Karlivāns, bet no zemniekiem H. Endzeliņš un Duņēns, kandidātos palikuši Krogzems no Alojās un agrākais valdes loceklis Zālītis. Izrādījās, ka H. Endzeliņš bija kandidējis vienīgi tāpēc, lai kaut kā palīdzētu Zālītim. Viņš ar vēstuli bija pieprasījis visiem partijas rajoniem atbalstīt iepriekšējo kandidātu atteikšanos, lai Zālītim atbrīvotu vietu, ko vēlētaji tam nebija piešķīruši. Tad viņš ieradās pie manis apriņķa valdē, izstāstīja savu plānu un jautāja, vai es esmu ar mieru. Teicu, ka tā nav mana lieta un lai izšķir rajoni. Bet ja viņš vēlas zināt manas domas, lai apriņķa valdē nāk viņš pats un Duņēns, tas ir, cilvēki, kas ievēlēti. Viņš tūlīt strikti pateica, ka pats nevarot nākt, jo viņam esot jau pilna darba slodze. To es sapratu, bet man nebija skaidrs, kāpēc viņš bija kandidējis. Es vēl viņam aizrādīju, ka diviem kandidātiem atsakoties, ienāktu pēdējais, un ja 3 gadu laikā ar vienu valdes locekli kaut kas notiktu, tad Zemnieku Savienībai sava vieta būtu jāatdod kādai citai partijai. Kā mēs to izskaidrotu vēletājiem? Viņš neapstrīdēja manus faktus, tomēr izskatījās vilies. Tagad es pirmo reizi redzēju, ka īsts principu cilvēks viņš nepavisam nav. Rajoni arī bija atbildējuši noraidīgi, un tā pēc H. Endzeliņa atteikšanās valdē nāca Duņēns un Krogzems, bet Zālītis palika kandidātos. Par priekšsēža biedru mēs ievēlējām Krogzemi, kuŗa tēva brālis bija dzejnieks Auseklis (Krogzemju Mikus, 1850.—1879.) No 4 kandidātiem apriņķa valdē ienāca 2 labākie. Saticība bija teicama, kaut H. Endzeliņš bija gribējis iebīdīt sliktāko kandidātu kā no lietderības, tā partijas viedokļa. Zālīti pieņēma darbā Bal-

tijas lauksaimniecības biedrībā. Par revīzijas komisijas priekšsēdi ievēlēja J. Dreimani no Alojās, patikamu un saprātīgu darbinieku, kas mira trimdā Toronto. Apriņķa valde un šīs iestādes darbinieki tik sirsnīgi aizstāvēja mūsu kopējos atzinumus pret Valmieras nodaļas intrigām, ka šī nodaļa pati pakāpeniski nonāca zināmā izolācijas stāvoklī.

Lauku pašvaldību interešu aizstāvēšanai un darbības veicināšanai pastāvēja Apriņķu pašvaldību savienība, kā arī Lauku pašvaldību apdrošināšanas sabiedrība. Šo organizāciju pilnsapulces sastādījās no visu apriņķu valžu priekšsēžiem un valdes locekļiem. Pilnsapulce ievēlēja pašvaldību savienībai valdi ar 9 locekļiem un revīzijas komisiju, bet apdrošināšanas sabiedrībai padomi. Kopsapulcēs Zemnieku Savienībai, pieskaitot pāris draudzīgu bezpartejisko, bija balsu vairākums. Kaut statūti to neparedzēja, nolēmām pārvaldē dot vietu visām grupām, proporcionāli viņu skaitam kopsapulcē. Mūsu kopsapulces tika sauktas par lauku parlamentu, un miniātūrā mēs kopējām valsts parlamentu. Disciplīnas uzturēšanai un sarunām ar citām grupām Zemnieku Savienības frakcija šinī „parlamentā” ievēlēja 2 līderus: J. Sarkanbārdi un mani. Šajā kopsapulcē bija paredzamas lielākas grūtības, jo darba kārtībā bija daži diskutējami jautājumi. Pirms sapulces gribēju visas lietas apspriest ar Sarkanbārdi, bet tas paziņoja, ka partijas birojs viņam ieteicis visu vadību uzticēt man vienam. Biju pārsteigts, jo man nekas nebija teikts, nezināju arī, kāpēc tas darīts. Lai kā, tagad visa atbildība bija uzlikta man, un es ķēros pie darba. Kopsapulcē ieradās arī iekšlietu ministrs, Pašvaldību departamenta direktors un citi atbildīgi darbinieki. Kā jau paredzēju, grūtības bija ar sociālistu un jaunsaimnieku pārstāvjiem, bet pēc nogurdinošām sarunām tomēr atradām atrisinājumu strīdīgos jautājumos. Vismaz uz ārieni viss izskatījās labi. Savu uzdevumu veikšanā pašvaldību parlamentā arvien lielu atbalstu saņēmu no Latgales pārstāvjiem, ar kuriem laba sadarbība turpinājās visu laiku. Ja es tiku izraudzīts par līderi lauku pašvaldību vairākuma partijā, tad ar to man bija parādīta liela uzticība, un šo uzticību centos attaisnot cik spējams. Bijām atzinuši, ka Lauku pašvaldību savienības valdē lietderīgāk ir vēlēt apriņķu valžu locekļus, bet ne priekšsēžus, jo pēdējiem kā valsts ierēdņiem bija mazāk iespēju aizstāvēt lauku pašvaldību lietas. No 9 valdes locekļiem parasti zemnieki dabūja 4, sociālisti 2, bet jaunsaimnieki, Latgales pārstāvji un minoritātes pa vienam. Par valdes priekšsēdi arvien izvēlēja Sarkanbārdi. Līdzīgā kārtā rīkojamies apdrošināšanas sabiedrības padomes vēlēšanās, kurā arī mani ievēlēja.

Marta sākumā jau bija redzams, ka mans biedrs Krogzems apriņķa valdē ir pietiekami iestrādājies, lai varētu stāties manā amatā, tāpēc nolēmu izlietot man piešķirto 1 mēnesi atvaļinājumu un 14. martā aizbraucu uz ārzemēm. Fiziski es nebiju nogurdināms, bet apriņķa valdes vēlēšanu akcija un intrigu pilnais Valmieras gaiss bija radījis zināmu garīgu piepūli, ko nolēmu ārstēt ar neilgu izraušanos no parastās vides un pie viena gūt jaunus iespaidus.

Tā kā rudenī bija gaidāmas saeimas vēlēšanas, kas prasīs vēl lielāku piepūli, lietderīgs atvaļinājums bija nepieciešams. Vairākos iepriekšējos braucienos biju pietiekami iepazinies ar Eiropu, bet nebiju bijis dienvidaustrumu stūrī, tāpēc nolēmu braukt šajā virzienā. Pa ceļam vienu vai divas dienas apstājos Balkānu valstu galvaspilsētās, bet vairāk laiku veltīju Konstantinopolei. Ar to iepazīnos tik labi, cik vien tūristam tas iespējams. Nākošais mērķis bija Atēnas, kas ir viens vienīgs liels mākslas, arhitektūras un demokrātijas mūzejs. Brauciena kalendārs neatļāva palikt Atēnās pietiekami ilgi, tādēļ pats sev solījos — šeit es atgriezšos, ko nekad neesmu varējis īstenot. Nākošā stacija bija Roma, kuŗu iepazīnu tūrista iespēju robežās. Šeit ļoti daudz izpalīdzēja sūtnis P. Sēja un sūtniecības sekretārs A. Kampe, kas ziedoja savu laiku, lai parādītu man izcilākās vietas un lietas. Kampes pavadībā apmeklēju Itālijas pašvaldības departamenta vadību un ievācu materiālus par lauku pašvaldību darbību Itālijā. To pašu biju darījis Grieķijā un, pārbraucot mājās, nolasīju īsu referātu Pašvaldību savienībā par pašvaldību likumiem un darbību minētās zemēs. No Romas atgriezšos mājās caur Berlīni, kur iebraucu Lieldienu rītā un nolēmu īsā vizītē ierasties pie mūsu sūtņa. Liels bija pārsteigums, kad sūtniecības tuvumā uz ielas sadūros ar V. Gulbi, kas kopā ar kundzi Lieldienu brīvlaiku bija nolēmuši pavadīt Berlīnē. Jā, pasaule nav tik liela kā dažkārt izliekas.

ZEMNIEKU SAVIENĪBA

Kamēr biju ārzemēs, H. Celmiņa valdība bija gāzta. Vēlāk H. Celmiņš man stāstīja, ka pēc ilgām pūlēm to ir panācis A. Alberings ar K. Ulmaņa atbalstu. Tie domājuši, ka, pašiem esot ārpus valdības, viņu izredzes tuvajās vēlēšanās būšot vājas (vēlāk gan pierādījās, ka panākumi bija ļoti vāji arī valdības locekļiem). Valdību tomēr nekad negāza tā partija, kas bija devusi ministru prezidentu, un ja līdzīga lieta bija nodomāta, tad klusībā bija jāsakūda kāda cita vai vairākas koalīcijas partijas, kas šo darbu pastrādāja. Vēlāk šo notikumu netiku pilnībā noskaidrojis, bet vairāki fakti tomēr liecināja, ka H. Celmiņa aizdomas bijušas dibinātas. H. Celmiņš man teica, ka viņam bijis nodoms pierādīt, ka kādai valdībai iespējams arī saskaldītājā saeimā noturēties pilnus 3 gadus, tas ir — visu saeimas pilnvaru laiku, bet viņa paša partija to nav pieļāvusi. Laikam jau tā bija, bet H. Celmiņam arī tad bija rekords: šī valdība bija baudījusi saeimas uzticību 27 mēnešus un 26 dienas, ko neviena cita valdība demokrātiskā Latvijā nepārsniedza. Pēc viena mēneša H. Celmiņš panāca vēl citu rekordu: 1931. g. 23. aprīlī viņu ievēlēja par Rīgas pilsētas galvu. Tas bija neiedomājams panākums, jo pilsētas domē lielākā partija bija sociāldemokrāti, kas ar dažu sīko grupu

atbalstu arvien panāca vairākumu pilsētas valdē. Zemnieku Savienība piedalījās domes vēlēšanās un no 90 domniekiem ieguva 2: H. Celmiņu un E. Laimiņu. Bija noticis, ka pilsoniskās un puskreisās grupas par pilsētas galvu tomēr nevēlējās sociāldemokrātu, bet pašām nebija kaut cik piemērota kandidāta. Tā Zemnieku Savienības pārstāvis H. Celmiņš tika pilsētas galvas amatā, kur palika līdz 1935. g. 13. septembrim, kad K. Ulmanis viņu atcēla.

Jaunā K. Ulmaņa valdība stājās darbā 1931. g. 27. martā, un no zemniekiem tanī vēl bija E. Laimiņš par kaŗa ministri un A. Alberings par zemkopības ministri, bet iekšlietu ministra amats bija atdots A. Berga partijas pārstāvim A. Petrevicam. Jaunais ministrs bija tiesībnieks, jau agrāk veicis tieslietu un finanču ministra amatus. 18. aprīlī es stādījos viņam priekšā un saņēmu ieteikumu — darbā būt stingram, gan bez norādījuma, kā viņš to domā. Visumā A. Petrevics bija piemērots ministrs.

„Zosu kaŗi” Valmierā pa šo laiku bija izbeigušies; laikam lai kautcik atpūstos un sagatavotos uz vēl lielākiem kaŗiem saeimas vēlēšanu laikā. Bez kaŗiem Valmierā tai laikā nebija iedomājama.

16. aprīlī pie manis vizītē ieradās jaunais apriņķa priekšnieks Prauliņš. Pirms pāris dienām *Sociāldemokratā* viņš bija piedzīvojis uzbrukumu, jo aizgājušais darbinieks bija nosaukts par intelligentāku ierēdni. Intelligences salīdzinājums bija gan pareizs, bet sociālisti labi zināja, kas šajā iestādē bija atgadījies, un ja valdība nebūtu rīkojusies, tad drīzi vien nāktu uzbrukums valdībai un — nost ar valdību! Pēc šādas taktikas sociālistiem vienmēr bija taisnība, un valdībai tādas nebija nekad.

18. aprīlī Rīgā piedalījās partijas Centrālās padomes sēdē. Nākošās divi dienās bija paredzēts kongress. Padomes sēdē kritizēju frakcijas darbību, jo partijas nodaļas ir panīkušas, frakcija tām nepiegriež nekādu vērību. Daudzi frakcijas locekļi nestrādā partijas labā, un mēs vienīgi atgaiņājamies, bet citiem nekad neuzbrukām. Pareģoju sliktus rezultātus vēlēšanās (kas, diemžēl, piepildījās). Manu pārdrošo runu neviens neapstrīdēja un, likās, arī neņēma ļaunā. E. Grantskalns, norūpējies par savu ievēlēšanu, bija sevišķi laipns un solījās visus pašvaldību darbiniekus arvien atbalstīt; lai mēs, savukārt, neaizmirstot viņu. Jā, par savu ievēlēšanu visi rūpējās, bet par Zemnieku Savienību bez K. Ulmaņa pavisam retais. Tas nekā laba nesolīja. Vēl E. Grantskalns teica, ka nesenā sarunā J. Zankevics esot mani ļoti lielījis, un A. Kalniņš piebilda, ka no visa Valmieras apriņķa nākot ziņas, ka ar manu ierašanos Zemnieku Savienības akcijas esot jūtami cēlušās. Tādās valodās ir patīkami klausīties, bet mūsu akcijas vēl vairāk celtos, ja Rīgas kungi arī paši piestrādātu.

Biju patīkami pārsteigts, kad vairāki apriņķa valdes darbinieki man iesniedza lūgumus uzņemt partijā. Saviem darbiniekiem to nekad neieteicu, lai neliktos mana ietekme, bet ja kāds pats izteica šādu vēlēšanos, tad lieta

bija skaidra. No jaunajiem partijas biedriem sevišķi vērtīgs bija Tomisārs, kurš, būdams darbvedis-revidents, bieši braukāja uz pagastu valdēm un nepārtraukti bija sakaros ar publiku. Viņš partijai daudz palīdzēja nākošās vēlēšanās.

Maija pirmajā svētdienā kopā ar V. Gulbi braucām uz sapulci Burtņiekos. Sapulce izdevās labi, un ceļā bija labas iespējas pārrunām par partijas darbību. V. Gulbis domāja, ka ar satiecību frakcijā neesot pārāk slikti, bet — to jau es pats zināšot, neko nevarot panākt, kas Kārlim nepatīkot. Jā, to es zināju un turpmāk dabūju vēl daudzkārt pārliecināties.

17. maijā bija paredzēta K. Ulmaņa ierašanās Valmierā Zemnieku Savienības karoga iesvētē. Divi dienas iepriekš Prauliņš bija zvanijis adjutantam M. Lūkinam un izteicis domu, ka K. Ulmanim šoreiz sevišķa sagaidīšana nebūtu vajadzīga, jo viņš brauc kā partijas vīrs. M. Lūkins nav bijis ar mieru un Prauliņu izrājis. Uztraukts Prauliņš atsteidzās pie manis prasīt padomu, jo no sarunas viņš nojautis, ka tā notikusi pašā K. Ulmaņa klātienē. Sapratu, ka Prauliņš ir nepatīkšanās. Zvaniņu pats M. Lūkinam un apsoliņu, ka viss būs kārtībā, bet telefons tūlīt tika nodots pašam kungam, kas man bargi noprasīja — kā vārdā es runājos? Atbildēju, ka runāju kā aprīņa valdes priekšsēdis, ka mēs viņu sagaidīsim uz aprīņa robežas, Kauguru pagastā būs goda vārti un viņš tiks sagaidīts kā ministru prezidents. Ar to incidents bija nokārtots un Prauliņš, kas manu sarunu klausījās, nomierinājās. Vienīgi es vēl nebiju no ķibeles ārā: par apsolutiem goda vārtiem neviens nebija pat domājis! Šo lietu izkārtot tomēr nebija grūti, un viss tika paveikts laikā. Situācija bija glābta, tā sakot „ar godu un bez naida”.

Abi ar Prauliņu kungus sagaidījām, izvedām cauri goda vārtiem un veselus nodevām H. Endzeliņam, kas pārzināja visu tālāko. Sapulce noritēja labi, vienīgi apmeklētāju nebija daudz. Pēc sapulces mielastā teica vairākas runas. Pie galda K. Ulmani nosēdināja blakus H. Endzeliņam, mani otrā pusē galdam, pretim K. Ulmanim. Kad mielošanās bija pie beigām, ievēroju, ka pāris viesi jau pūš kuplus dūmus. Tad vairs nebija ko gaidīt: sāku pa kabatām meklēt sērkokļus un smēķējamo. Šajā momentā kājās uztraucās H. Endzeliņš un skarbā balsī uzsauc: „Šai telpā smēķēšana ir aizliegta!” K. Ulmanis sāka smieties un, kad es viņam pamirkšķināju ar vienu aci, smējās vēl skaļāk un ilgi izbaudīja šo joku; laikam viņš atcerējās savus Valmieras laikus. Varbūt ka H. Endzeliņš to darija jau smēķējošo vīru dēļ, jo nedomāju, ka manus smēķējamus piederumus, ko vēl turēju zem galda, viņš būtu pamanījis. Pēc manām kustībām viņš varēja gan uzminēt ļauno nodomu un, lai noziegumu novērstu — rikojās ātri un iespaidīgi. Vienkāršāk būtu bijis telpās izlikt uzrakstu, ka lūdz nesmēķēt, bet kāpēc lietas darīt vienkārši, ja var darīt komplicēti? Pēc mielasta K. Ulmanis bija ļoti laipns, un mēs viņu no pilsētas izvadījām.

Jaunsaimnieku partijā arvien vairāk saradās ļoti kreisi noskaņoti cilvēki. kas nekā laba nesolīja turpmākā sadarbībā. Lai iegūtu kādu amatu Burtnieku pagastā, viņi bija sabloķējušies ar sociālistiem. Šādas ziņas nāca arī no citām vietām.

Jānos aizbraucu apciemot vecos Talsus. Agrākais policijas priekšnieks J. Stucers (vēlāk Dravnieks) bija iecelts par apriņķa priekšnieku Cēsīs. Šis cilvēks to bija pelnījis, jo bija kārtīgs darba rūķis.

Pa ceļam sastapu E. Grantskalnu, kas bija sevišķi draudzīgs un aicināja mani iestāties darbvežu biedrībā, ko arī izdarīju.

Apriņķa valdes sēdē 10. jūlijā abi sociālisti citu klātienē nejauki strīdējās. Es sevi nodomāju: cik labi, ka viņi nestrīdas ar zemniekiem, bet savā starpā! Jerkins sauca Karlivānu par demagogu, kas neesot pietiekami aktīvs un aizstāvēt gan Demokrātiskā centra skolotājus, bet ne strādniekus; tas partijas biedriem Rīgā esot Jerkinu apmelojis, esot nesolīds cilvēks un nebaudot vēlētāju uzticību! Tad Jerkins, ar dūri galdu dauzīdams, iesniedza priekšlikumu — turpmāk apriņķa valdes sēdes noturēt rīta stundās. Ja šāds priekšlikums tiktu pieņemts, tas nozīmētu, ka Karlivānam no apriņķa valdes būtu jāaiziet, jo kā skolotājam viņam priekšpusdienās bija jābūt klasē. Karlivāns taisnojās cik varēja, un jautājuma izlemšanu atlikām uz nākošo sēdi, kad abi sociālisti jau bija nomierinājušies un Jerkins savu priekšlikumu atsaucā.

Tuvojās 4. saeimas vēlēšanas, un visur notika rajonu sēdes kandidātu uzstādīšanai. No partijas biroja saņēmu rīkojumu, lai Limbažu rajonā netiktu uzstādīts M. Štāls, kas tur kandidēšot. Es pats dzīvoju Valmieras rajonā, Limbaži bija tālu — kā lai to izdaru? Manos uzskatos partijas biedri ir kaņavīri un ka pavēles arvien jāpilda tieši un bez ierunām, bet tik jocīgs rīkojums arī man lika apdomāties. M. Štālu pavirši pazinu, nekā sliktā par viņu nebiju dzirdējis (jurists, strādāja par skolotāju un skolu inspektoru), kāpēc tad man jārūpējas, lai viņš netiktu uzstādīts un kā lai to izdaru, kad man pašam nav balstiesību attiecīgā rajonā? Saprotais, birojs arī visu to zināja, bet palāvās uz manu veiklību un autoritāti apriņķī. Pēc ilgām un nepatīkamām pārdomām piezvanīju Limbažu rajona priekšniekam Ramam un pateicu: saņemiet caur mani biroja rīkojumu, ka M. Štāla uzstādīšana nav vēlama. Arī viņš bija pārsteigts, bet teica, ka padomāšot, ko varētu darīt. M. Štālu rajons neuzstādīja. Kāpēc birojs nevarēja zvanīt tieši Ramam? Varēja gan, bet acīm redzot cerēja, ka es visu vainu ņemšu uz saviem pleciem, ko tik divainā lietā negribēju darīt (laimīgā kārtā no biroja man nebija teikts, lai es neizpaužu, ka ierosinājums nāk no viņiem) un arī Rams negribēja būt par vainīgo, tāpēc rajona sēdē pateicis, ka ierosinājums nācis no manis. Vēlāk, partijas kongresā M. Štāls pienāca pie manis un pateicās par to, ko es „viņa labā” esot darījis. Atbildēju, ka nav ko pateik-

ties; ja esmu ko darījis, tad vienīgi izpildījis pastnieka lomu. — Biroja rīkojums nebija demokratisks, un par cēloņiem pastāstīšu turpmāk.

31. jūlijā notika Valmieras rajona sēde kandidātu uzstādīšanai. Kārtība bija tāda, ka mazākie rajoni varēja uzstādīt pa vienam kandidātam, bet lielākie rajoni, to skaitā Valmieras, divus. Rajonos izraudzītie cilvēki gan tika saukti par kandidātiem, bet patiesībā viņi bija tikai kandidātu kandidāti, jo īstos kandidātus vēlāk izraudzīja partijas kongress Rīgā. No Vidzemes apgabala bija ievēlami 26 deputāti, un vienīgi šādu skaitu katra partija varēja uzstādīt, bet rajonos nominēto kandidātu skaits bija stipri lielāks. Kongresam bija jāizmeklē „labākie no labākiem” (ne vienmēr tas tā izdevās), lai skaitu reducētu uz 26. Pirms rajona sēdes vairāku nodaļu priekšnieki paziņoja, ka nodaļas nolēmušas nominēt manu vārdu un prasīja manu piekrišanu, ko arī devu. Zināju, ka tiks nominēts arī E. Duņēns, bet ko plāno Valmieras nodaļa, par to nekas nebija zināms, izņemot, ka mēs abi ar E. Duņēnu neesam viņiem pieņemami un ka intrigas pret E. Duņēnu ir vēl lielākas nekā pret mani. Jau sēdes sākumā viņu plāns noskaidrojās, bet tas bija vājš plāns, kas nolemts neveiksmei. Par kandidātiem bez E. Duņēna un manis tika nominēti negaidīti daudz vietējo cilvēku, kā arī vesela rinda līdzšinējo deputātu. Tad sekoja Valmieras nodaļas pārstāvja runa, kas bija viņu plāna kodols: — vietējo kandidātu ir par daudz, tik un tā viņiem nav izredžu tikt ievēlētiem, labāk uzstādīsīm līdzšinējos deputātus un parādīsīm viņiem uzticību, bet visi pārējie atteiksimies — es savu kandidātūru atsaucu un aicinu pārējos darīt to pašu! Pēc runātāja straujā gaitā daži citi kandidāti arī atteicās un gaidot skatījās uz E. Duņēnu un mani, bet mēs palikām mēmi. Tad atlika vienīgi nobalsot, un rezultātā mēs ar E. Duņēnu abi bijām kļuvuši par kandidātu kandidātiem. H. Endzeliņš nevēlējās kandidēt, tāpat kā iepriekšējās vēlēšanās, bet citiem, kas atteicās pēc iepriekšējās norunas, nebija izredžu noturēties jebkuņā no 3 sietiem: rajonā, kongresā un vēlētāju priekšā. Parasti rajoni lepojās ar to, ka viņiem ir tiesība minēt savus vietējos kandidātus, bet Valmieras nodaļa aiz greizsirdības ieteica citādu rīcību, ko gan neviena cita nodaļa neatbalstīja. Līdzšinējos deputātus minēt nebija nekādas vajadzības, jo, pēc Centrālās valdes ieteikuma, viņu kandidātūras apstiprināja kongress tieši.

6. augustā braucu uz Rīgu reizē ar Valmieras mācītāju K. Beldavu. Viņš bija saeimas loceklis un 1934. g. izglītības ministrs. Ieteicu viņam arvien turēties kopā ar zemniekiem. Viņš atbildēja, ka vienmēr to esot darījis un darīšot arī turpmāk, kaut gan G. Reinhards (1868—1937. g. ārsts, 1.—3. saeimas loceklis no kristīgi-nacionālās apvienības) uz viņu un V. Sanderu ļoti dusmīgs, ka tie atbalstījuši K. Ulmaņa valdību. K. Beldavs vēl piebilda, ka Dievs viņam nepiedotu, ja viņš atteiktos kandidēt.

8. augustā piedalījos partijas Centrālās padomes sēdē, kuņā tika sastādīti kandidātu saraksti visiem apgabaliem, kas apstiprināmi kongresā. Centrālā

valde jau iepriekš bija sastādījusi savu saraksta projektu kā ieteikumu padomei un kongresam. No līdzšinējiem Vidzemes deputātiem Centrālā valde bija ieteikusi A. Briedim un A. Kalniņam vairs nekandidēt. A. Kalniņš bija tam piekritis tūlī, bet A. Briedis pēc lielākas pretošanās. Šie abi deputāti zemniekos nebija populāri, un citas partijas viņus izmeklēja par uzbrukuma objektiem, tādēļ cieta visa Zemnieku Savienība. Jauno kandidātu izraudzīšanā ņēma vērā spējas, populāritāti un ģeografisko sadalījumu. No Valmieras apriņķa Centrālās valdes un padomes apstiprinājumu bez manis vēl dabūja Krogzems, mans biedrs apriņķa valdē, un Sedlenieks, bet E. Duņenam un dažiem citiem vietu bija pietrūcis. No vecajiem deputātiem Zemgales apgabalā vēl izbalsoja J. Mazvērsīti, kas piedzīvoja sevišķi lielu delegātu pretestību.

9. augustā sanāca partijas kongress, lai apstiprinātu vēlēšanu platformu un kandidātu sarakstus, kā arī izņemtu citus jautājumus. Kandidātu sarakstu apstiprināšanai kongress sadalījās 4 daļās, tas ir, Vidzemes, Latgales, Zemgales un Kurzemes delegāti pulcējās atsevišķās telpās, jo šo apgabalu delegāti bija ieinteresēti un kompetenti runāt katrs par savu apgabalu. Kandidātu uzstādīšanu Rīgas pilsētā kongress uzticēja Rīgas nodaļai. Pirms delegātu sadalīšanās pa apgabaliem K. Ulmanis kongresu informēja, ka iepriekšējos vēlēšanu kongresos dažkārt bijušas nelietderīgas un pārāk garas debates, kas kaitējušas partijai; tāpēc viņš lūdz kongresu šoreiz vairāk respektēt Centrālās valdes un Centrālās padomes ieskus, kas izteikušies jau sastādītajos sarakstos. Kongress ar visām balsīm ierosinājumu pieņēma.

Kongresa Vidzemes sektoru vadīja Sarkanbārdis. Viņš nolasīja kandidātu saraksta projektu Vidzemes apgabalam, pateica, ka to ieteic Centrālā valde un padome un lūdza sarakstu apstiprināt bez debatēm. Sacēlās liels troksnis, jo daži delegāti tomēr vēlējās runāt, bet pārējie sauca, ka debates nevēlas. Sarkanbārdis ierosināja balsot par savu priekšlikumu — debates nav vēlamas — kas dabūja lielu balsu vairākumu. Tad ar visām balsīm apstiprināja pašu sarakstu.

Pēc kongresa zemnieku saraksts Vidzemes apgabalam tika nodots man, vajadzīgo parakstu savākšanai un iesniegšanai. Dažas dienas pēc kongresa piezvanīja J. Druva un teica — Prikuls no Valkas žēlojoties par netaisnību, ka viņam piešķirta zemāka vieta nekā man (man sarakstā bija 12., viņam 13. vieta), jo es Vidzemē esot jauns ienācējs, bet viņš vecs darbinieks. J. Druva man jautāja, vai nebūtu gudri, ja es būtu ar mieru vietām apmaiņties. Atbildēju, ka sarakstu apstiprinājis kongress un formāli nevienam nav tiesību to grozīt, bet ja Centrālā valde domā, ka to varētu darīt, tad man nav nekādu iebildumu. J. Druva teica, ka viss atkarīgs no manis, un es biju ar mieru un tā pacēlu Prikuli par vienu vietu augstāk, kaut gan pie grozāmiem vēlēšanu sarakstiem tam nebija nekādas nozīmes, kas vēlēšanās arī apstiprinājās.

Saeima pēc partiju „atslēgas” ievēlēja Centrālo Vēlēšanu Komisiju, kas savukārt iecēla 5 apgabalu vēlēšanu komisijas, un par Vidzemes apgabala komisijas priekšsēdi iecēla mani. Vēl komisijā piedalījās E. Radziņš, kāds tiesnesis, citus neatceros. Tāpat apriņķos, pagastos un pilsētās iecēla vēlēšanu komisijas. Pilsoņi balsoja pagastos un pilsētās, pēc tam materiālus nodeva apriņķa komisijai, kur notika galvenais talonu skaitīšanas darbs; apriņķi savukārt materiālus nodeva apgabala komisijai un tā Centrālaj Vēlēšanu Komisijai. Apriņķu un apgabalu komisijās visu darbu vadīja Valsts statistiskās pārvaldes atsūtītie tehniskie vadītāji. Delegēti partiju pārstāvji varēja piedalīties kā novērotāji.

21. augustā sastapos ar A. Alberingu, kas caur Valmieru brauca uz mājām Rūjienā. Viņš runāja, ka būtu jāsārīko Valmieras elevatora pamatakmens likšanas svinības. Ēka jau bija pusbūvē, un būtu komiski runāt par pamatakmēni, lai tikai Alberings varētu teikt kādu runu. Ar grūtībām viņu no tā atrunāju. Viņš vēl pareģoja lielu kandidātu svītrosānu vēlēšanās, kas patiesi arī notika. Šinī ziņā viņš kaut ko zināja, kas man vēl nebija zināms.

Jo tuvāk nāca vēlēšanu laiks, jo vairāk atklājās, kas viss jāpiedzīvo daudzpartiju valstī ar grozāmiem kandidātu sarakstiem. Visās partijās trūka kautrības. Minēšu tikai dažus gadījumus, lai raksturotu sistēmas trūkumus. Līdzīgi notikumi man vislabāk zināmi savā partijā, tomēr tas nenožīmē, ka citās partijās to nebūtu: tādi bija visur, dažās partijās daudz vairāk nekā Zemnieku Savienībā.

6. septembrī mani aicināja par runātāju Mazsalacā, kur vēl piedalījās A. Alberings un J. Ērglis. Sedlenieks man stāstīja, ka Mazsalacas rajonā esot norunāts no līdzšinējiem deputātiem svītrot E. Grantskalnu un J. Ērgli, bet no jaunajiem kandidātiem atstāt vienīgi viņu un mani. Biju nelaimīgs, ka jāklausās šādas lietas, un atgādināju Sedleniekam partijas disciplīnu: nekāda organizēta kandidātu svīttrāšana nav atļaujama, balsošana ir personiska, kas vēlas — var nosvītrot ko grib, bet par to nav jārunā ar citiem un to nedrīkst propagandēt. Sedlenieks bija pārsteigts par manu atbildi: viņš neesot paredzējis mani svītrot, bet es neesot apmierināts! Ja galva ir karsta, tad grūti atšķirt labu no ļauna. Vēsa galva vēlēšanās saglabājās tikai nedaudziem. Šādas parādības man nepatika un tas mazināja darba prieku. Atcerējos, ka 1922. un 1925. g. vēlēšanās notika līdzīgas lietas, bet tie bija tikai izņēmumi, ko pieminēja kā kauninājumu. 1928. g. vēlēšanas jau bija nepatīkamākas, neglītā rīcība vairojās, bet es to zināju tikai pēc nostāstiem, tāpēc ka Talsu rajonā šādas lietas nenotika. Tagad, 1931. g., elles vārti bija atvērti līdz galam un politiskā nekautrība sasniedza kalngalus. Apņēmos cieši ievērot partijas disciplīnu kā savā rīcībā, tā sarunās ar citiem un to ievēroju līdz vēlēšanu dienai, kaut arī tas mani nepasargāja no dažiem izdomātiem pārmetumiem vēlāk.

Mazsalacā A. Alberings man teica, ka Prikuls Valkā iesakot vēlēšanās svītāt viņu, mani un A. Bērziņu. Tad vēl pagasta darbvedis Rusmanis par kaut ko uzbruka J. Ērglim.

Valmierā nelabais sāka pārbaudīt arī mani. Jerkins stāstīja, ka visi kandidāti slēdzot blokus savstarpējam atbalstam. Viņš zinot, ka es tādās lietās neielaidīšoties, bet viņš viegli varētu man saagitēt kādu tūkstoti talonu no savas un citām partijām. Viņam šādas lietas ļoti patīkot, viņš to darišot dažiem citiem cilvēkiem tik un tā, tāpēc viņš savā „plānā” gribot ietilpināt arī mani, kas būšot ļoti viegli. Es esot populārs visās aprindās. Pateicos Jerkinam par labi domātu priekšlikumu, bet lūdzu mani savā plānā aizmirst. Izskaidroju, ka citu kandidātu organizēta svītāšana ir netīrs darbs, tāpat kā bloķēšanās starp dažādu sarakstu kandidātiem. Šādos pasākumos es nekad nepiedalīšos. Viņa piedāvājumā gan šis vissliktākās lietas un nekāda kompensācijas prasība neietilpa. Viņš vienīgi piedāvāja savu atbalstu aiz draudzības. Zināju, ka viņš lepotos, ja es šo piedāvājumu pieņemtu. Tomēr no tā atteicos un piebildu — ja jau viņš ir tik labās domās par mani, tad man nav iebildumu, ka viņš to stāsta citiem. Man tas palīdzēs kā darbā, tā vēlēšanās. Ar to saruna izbeidzās.

Vēl Jerkins stāstīja, ka viņš kopā ar B. Kalniņu bijis uz sapulcēm Dikļos un Jaunburtniekos. B. Kalniņš ļoti atsaucies par Ulmani, kas krīzes laikā viņa sportistiem piešķīris 5000 latu Vīnes braucienam. Vēl labāk B. Kalniņš atsaucies par J. Balodi, kas esot ļoti vispusīgs un labs cilvēks.

Joprojām ienāca ziņas par Prikuli Valkā. Viņš organizējot svītāšanu sarakstā. Piezvanīju partijas birojam un atstāstīju dzirdēto. Freidenfelds teica, ka arī viņš esot daudz dzirdējis, un būtu ļoti, ja es varētu aizbraukt uz Valku lietu noskaidrot. 9. septembrī biju Smiltēnē, dažos pagastos un arī Valkā. Īsā braucienā tādā lietā kaut ko noskaidrot nav viegli, un mana izziņa bija nepilnīga. Tomēr bija pierādāms, ka svītāšanu organizē. Tikos ar mūsu konsulu Igaunijas Valkā O. Hasmani, kas pats bija Jaunsaimnieku partijas biedrs un ļoti negribīgi runāja par vēlēšanu aizkulisēm, tomēr tik daudz arī no viņa sapratu, ka kaut kāds piedāvājums no vietējo zemnieku kandidāta Jaunsaimnieku partijai ir bijis. Tāpat vairāki zemnieki apstiprināja „mēģinājumu”, bet bija skeptiski par sekmēm. Dzirdēto paziņoju partijas birojam.

Šeit jāpaskaidro, ka Latvijā balsošana notika ar grozāmiem kandidātu sarakstiem. Ja kādā apgabalā bija jāievēl, piemēram, 20 deputāti, tad parasti katra partija savā sarakstā arī ievietoja 20 kandidātu vārdus. Tas tomēr nenozīmēja, ka vēlētājs spiests balsot par visiem kandidātiem: viņš varēja vienu, vai vairākus, viņam nepatīkamus, kandidātus nosvītāt. Pēdējo vietā vēlētājs varēja ierakstīt kandidātu vārdus no citiem sarakstiem un tādējādi tos izbīdīt augstākā vietā. Tādā veidā katra vēlētāja balsstiesība sadalījās divdesmit

daļās, vai talonos, ar kuriem vēlētājs varēja rīkoties pēc patikas. Negatīva parādība bija dažu kandidātu pārlieka cenšanās pēc lielāka talonu skaita.

Jerkins apgalvoja, ka ne visi zemnieku kandidāti esot tik atturīgi vēlēšanu lietā: Rīgas apriņķa valdes loceklis viņam stāstījis, ka ar viņa starpniecību Sarkanbārdis Rīgas apriņķī dabūšot daudz talonu, un tie viens otram talonus devuši arī apriņķa valdes vēlēšanās. Lai nu katrs dara kā grib.

Tāpat Jerkins atstāstīja B. Kalniņa vārdus, ka sociāldemokratu centrālkomiteja labprāt redzētu, ka E. Radziņš netiktu ievēlēts, jo viņu uzskatot par opozicionāru. Paša Jerkina ieteikums draugiem bija svītrot A. Veckalnu, Rozentālu, N. Kalniņu, J. Celmu un pāris citus. Sociāldemokratiem esot gājis karsti kandidātus uzstādot, jo daži gribējuši svītrot Jerkinu (mūsu valdes locekļa brāli), Mežapuķi un vēl dažus.

Uzzināju, ka 12. septembrī Rūjienā bijusi apkārtējo pagastu darbvežu apspriede, kur cita starpā nolemts vēlēšanās atbalstīt mani. Tāda pati sanāksme 21. septembrī bijusi Limbažos, un lēmums arī tāds pats. Tās mani iepriecināja: es nevienam cilvēkam nebiju lūdzis šādu atbalstu, un neviens ne iepriekš, ne pēc tam nebija ar mani par to runājis. Tas ļoti atšķīrās no visa pārējā, kas tagad notika vēlēšanu drudža iespaidā.

Pāris cilvēki Valmierā bija palaiduši jaunu ziņu: es nemaz neesot agronomis, par tādu tikai uzdodoties. Ir izteiciens — jo aplamāka kāda bauma, jo grūtāk to atspēkot. Ko es varēju darīt, lai to atspēkotu? Vai man būtu jāstaigā pa ielām visiem rādot savus diplomus? Nolēmu nedarīt neko, tikai brīdināt vienu runātāju — ja vēl dzirdēšu viņu baumojam, sūdzēšu tiesā un bez soda viņš neiztiks. Runātājs likās nokaunējies un atbildēja, ka tieši tā viņš neesot runājis, bet turpmāk nerunāšot nemaz. Tomēr šīs baumas bija laidušas plašas saknes, jo vēl pēc daudziem gadiem tiku dzirdējis dažas atskaņas. — Biju beidzis Ļaudonas pagasta un draudzes skolu, Voronecas lauks. skolu, ieguvis gatavības apliecību Orlas reālskolā un beidzis Lauksaimniecības Akadēmiju Maskavā, pēc kam atgriezos Latvijā. Tā kā akadēmijas diplomu ieguvu, kad Maskavā jau valdīja komunisti (kaut gan augstskolās vēl nē), es lūdzu L.U. lauksaimniecības fakultāti noteikt man kārtību L.U. diploma iegūšanai. Pēc fakultātes lēmuma bija jāiztur valsts eksāmeni un jāaizstāv diplomdarbs. To paveicu 1923. gadā, kad saņēmu arī L.U. diplomu. Neatceros datumu, bet eksāmeni bija 1923. g. maijā. Pēc tiem *Jāunākās Ziņās* bija foto uzņēmums (domāju, ka arhīvos to vēl šodien varētu atrast) ar profesoriem (J. Bergs, P. Lejiņš, P. Nomals) un beigušiem — P. Starcs (vēlākais profesors, bet tanī laikā vēl lektors, kas vēlējās vienīgi legalizēt savu gradu pie L.U., — taisni tāpat kā es), J. Frīdenbergs (vēlāk Mierkalns), Osis un es. Tādā ceļā biju ieguvis agronoma gradu divās augstskolās. Vēlāk ieguvu vidusskolu skolotāja apliecību. Vēl vēlāk kā lektors Rīgas Komercestitūtā lasīju lekcijas kooperācijas priekšmetā un Izglītības ministrija mani apstiprināja docenta amatā, kas arī bija publicēts laik-

rakstos. — Tas viss baumotājiem tomēr nav lies svarīgi. — Šo gadījumu aprakstu, lai raksturotu zemo morāli vēlēšanu laikā.

13. septembrī Valmierā bija apkārtējo aizsargu komandētāja sastāva apspriede. To bija sasaucis apr. pr-ks Prauliņš, un arī mani aicināja dažu saimniecisku jautājumu apspriešanai. No Rīgas ieradās aizsardžu priekšniece L. Torgāne. Sapulcē tomēr galvenokārt runāja par vēlēšanām. Pāris runātāju izteica dažādus skarbības pārmetumus A. Bērziņam. Man palika iespaids, ka visa šī lieta noorganizēta ar zināmu nolūku. Jutos neērti, tāpēc ka tas bija pret manu principu — vēlēšanās ievērojama stingra neitrālitate.

14. septembrī ieradās jaunsaimnieku saraksta kandidāts Melderis no Pļaviņām un aicināja mani atbalstīt viņu ar taloniem. Viņš to pašu darīšot manis labā, jo citi darot tāpat, piemēram, tādu talonu apmaiņa esot noorganizēta starp A. Bērziņu un Apīni (ABC). Pateicos par piedāvājumu un teicu, ka nevienam talonu viņam solīt nevaru, jo Z. S-bā valda stingri tikumi un nekāda tirgošanās ar taloniem nav pieļaujama. Ja kāds to tomēr darītu, tad viņš pats par to atbildīgs.

Apinis, Bērziņš un Celmiņš piederēja dažādām partijām, bet viņi visi bija biedri aizsargu organizācijā. Acīmredzot viņi bija vienojušies par savstarpēju atbalstu ar taloniem un iespieduši propagandas lapiņu ABC, kas ir pirmie burti viņu uzvārdiem. Tai pašā laikā lapiņa nozīmēja „ābeci” aizsargiem, un pēdējiem katrā ziņā šai ābeci jāseko un jādod viņiem taloni.

No vairākiem avotiem ienāca ziņas, ka agr. J. Rozītis ieteicot no Zemn. S-bas saraksta svītāt visus nekorporēlus, atstājot tikai A. Bērziņu. Tāpat dzirdēju, ka daži rustikāņi ieteicot svītāt visus korporēlus. Tas ir par traku. Pēc manām domām tas nozīmē galu pašai Zemnieku Savienībai. Esmu ieguldījis visu savu spēku partijas celšanā, bet vieglprātīgi cilvēki to sagraus, vismaz kā noteicēju spēku.

Pēc maniem ierosinājumiem Z. S-bas Valmieras rajons nolēma izdot vienu jauna laikraksta numuru pāris dienas pirms vēlēšanām. Par redaktoru izraudzīja mani. Laikraksts tika piesūtīts pa pastu ikvienai ģimenei Valmieras apriņķī. Tādā kārtā laikrakstu saņēma daudzi cilvēki, kas nevienam citu laikrakstu nelasīja. Nebija šaubu, ka laikraksts palīdzēja daudziem neitrāliem cilvēkiem izšķirties par labu Zemnieku Savienībai.

Rustikāņu — korporāciju cīņas bija sākušās jau agrāk, bet sākumā tās aprobežojās ar atsevišķām personām un uzpeldēja tikai nedaudzos gadījumos. Turpretim tagad cīņa bija vispārīga.

H. Celmiņš 1929. g. 11. martā bija lasījis referātu Filistru Biedrību Savienībā „Akadēmisko pilsoņu pienākumi politiskajā dzīvē”. Referātā viņš bija aicinājis buršus aktīvāk piedalīties politiskajā dzīvē, pēc kā burši nostājās kaujas pozīcijās. Pirmie rezultāti bija redzami 1931. gadā Rīgas pilsētas domes vēlēšanās, pēc kuŗām H. Celmiņš tika ievēlēts pilsētas galvas amatā. 1931. gada rudenī cīņa turpinājās saeimas vēlēšanu laikā.

Jaunsaimnieku kandidāts Gulbis no Jaunburtniekiem ar turienes Meliorācijas biedrības starpniecību izplatīja iespiestu vēstuli, kas ieteica izcelt viņu. 23. septembrī Jerkins teica, ka viņam zvanījis no Rīgas Mežapūķe (Rīgas apr. valdes loc., soc.-dem.) un lūdzis izcelt Sarkanbārdi, kas ir loceklis Centrālā zemes ierīc. komitejā un tur „mūs atbalsta”.

Aprīņķa pr-ks Prauliņš atsūtīja iespiestu lapiņu, kas nākusi no Aizsargu stāba Rīgā izdalīšanai aizsargiem. Lapiņā ieteikts izcelt Apini (jauns.), A. Bērziņu (Z.s.) un G. Celmiņu (bezp. c.) („ABC”). Lapiņas pārvedis J. Daliņš un sacījis, ka lapiņa izlaista bez A. Bērziņa ziņas. Esot nepatīkami, un pēdējais solījies to atsaukt.

25. septembrī Jerkinam no Madonas ziņots, ka A. Serdants (soc.-dem. kandidāts) vienojies ar A. Bērziņu par savstarpēju atbalstīšanos. E. Radziņš (soc.-dem.) teicis Jerkinam, ka viņš vienojies ar Dr. Drossu (vācu sar.) par savstarpēju atbalstu. Vēl Jerkins zināja stāstīt, ka Liepājas prefekts Šteinerts (bezp. c.) vienojies ar P. Lejiņu (soc.-dem.) par savstarpēju „izpalīdzēšanos” un prefekts ieteicis arī policijas kārtībniekiem to darīt, bet viens no kārtībniekiem ziņu izpaudis.

26. septembrī ieradās Laiviņš no Valkas aprīņķa un runāja par „sadarbību”, ko noteikti noraidīju.

28. un 29. septembrī biju izbraucienā pa aprīņķi, lai īsi pirms vēlēšanām uzmodinātu partijas nodaļas par visu zemnieku „izdzīšanu” pie urnām. Apmeklēju galvenokārt tālākos jūrmalas pagastus. Līdzī brauca Tomisārs un Jerkins, un pēdējam es atteikt nevarēju, jo, ja es atļaujos sev divu dienu atvaļinājumu, tad bez liela skandāla to nevarēju liegt viņam. Kamēr es runājos ar zemniekiem, Jerkins kārtoja savas lietas un mani netraucēja. Pavisam apstājamies 16 vietās. Es ar aģitāciju šai braucienā nenodarbojos, tas ir, nevienam neieteicu ne balsojamo sarakstu, ne atsevišķus kandidātus, vienīgi stingri atgādināju nodaļu darbiniekiem rūpēties, lai visi zemnieki vēlēšanās piedalītos.

Pavisam citādi ar saviem domu biedriem rīkojās Jerkins. Redzēju, ka viņš tiešām īsteno Mežapūķem apsolīto: sagatavojot dažas listes, viņš ierakstīja Apini (jauns.), kas šos talonus „godīgi” atdošot atpakaļ. Jerkins pirms brauciena bija lūdzis telefoniski pagastu darbvežus izsaukt savus sakarniekus. Tūjas darbvedis šos sakarniekus aicinājis ar pavēstēm, tas ir, lietoja oficiālu aicināšanas veidu. Puikēlē kāds sakarnieks, kas bijis tuvs komunistiem, gan ieradies, bet drīz pazudis, jo iepriekšējā dienā policija tur pāris cilvēku aizturējusi, un viņš nospriedis, ka tas pats var notikt ar viņu. Jerkina sakarnieks bija dažādi cilvēki, tomēr pārsteigums bija Pociema pareizticīgo priesteris un Ozolu pag. valdes pr-dis vecsaimnieks. Cik man izdevās novērot, sociālistiem tomēr bija disciplīna un tie respektēja Jerkina norādījumus.

Limbažu apkārtnē Dr. Kessels ieteicot atstāt K. Ulmani, J. Balodi un viņu, bet visus pārējos nosvītrot. Viņa labā strādājo Katvaru darbvedis un

rajona darbvedis Dreimanis. Bez tam viņš lūdzot atbalstu arī no visiem kreisiem cilvēkiem.

1. oktobrī Jerkinam atkal zvanīja Mežapuķe un jautāja, vai tas ko darījis Apiņa labā, ko Jerkins apstiprināja. Vēl Mežapuķe teicis, ka Sarkanbārdis Rīgas apriņķī esot ļoti stiprs un būšot pirmā vietā, un ka arī viņš tam nedaudz talonu sagādājis.

Jerkins stāsta, ka viņš „sagatavotu” sociāldemokrātu sarakstu esot nosūtījis uz daudzām vietām ar anonimu nosūtītāju — „Ziemeļvidzemes strādnieku grupa”, bet par to viņš nekad neatzīšoties. Rīgā daži vecie deputāti jau esot uztraukušies par jaunajiem, un dep. Ulpe esot pratinājis Mežapuķi, vai tas nestrādājis kopā ar Jerkinu.

Piezvaniņa mācītājs Slokenbergs no Rūjienas un teica, ka viņš izsūtījis vēstules visiem skolēnu vecākiem par Alberinga, manis un Ziemeļa (jauns.) atbalstīšanu vēlēšanās. Tā kā es esot daudz darījis skolas labā, tad atsaucība būšot liela (patiesi, tas tā bija). Nebiju Slokenbergam nekā lūdzis, un viņš nebija iepriekš mani informējis par savu nodomu.

E. Radziņš neesot drošs par ievēlēšanu un lūdzis Jerkinu vēl ko darīt viņa labā. Tas steidzīgi aizbrauca uz Burtnieku, Rencēnu un Valmieras pagastu.

Valmieras rūpnieku biedrībā bija kopēja vēlēšanu sapulce visiem pilsoņiem. Tur izrunājos ar A. Bļodnieku, kurš bija norūpējies par vēlēšanu iznākumu, jo opozīcija stipri agitējot pret visiem vecajiem deputātiem. Policijas priekšnieks Tilgals dabūja sarkt, jo vairākkārt man bija apgalvojis, ka ir bezpartējisks, bet man dzirdot tika iepazīstināts Bļodniekam kā Jaunsaimnieku partijas biedrs. Žēl, kad cilvēkiem tik maz pilsoniskās drosmes. Sapulcē runāja arī H. Celmiņš, galvenokārt par zemnieku atbalstīšanu, kas pilsētnieku sapulcē nebija izdevīgi.

Satiku kapt. Bebrišu no 8. Daugavpils pulka, kas teica, ka viņa bataljonā (Kaugurmuižā) Zemnieku Savienībai būs stingrs atbalsts, tāpat man personīgi.

Saņēmu *Malienas Ziņas* ar A. Bērziņa un Prikuļa attēliem un rakstu, lai tos izceļot „kā vietējos”.

E. Radziņš bija stipri nobijies par ievēlēšanu, jo Jerkinam pavisam skaidri un man puslīdz skaidri pateica — ja viņu neievēlēšot, viņš aiziešot no partijas!

Kāds Z. S-bas Valmieras nodaļas vīrs Lauksaimniecības biedrības darbiniekiem teicis, ka mans vārds vēlēšanās jāsvīttrā, esot tikai ienācējs.

A. Bērziņš Rīgā teicis Prauliņa sekretāram, ka ABC lapiņa Valmierā tālāk par aizsargu stābu neaizies (domāts, ka Prauliņš to neļaus), bet tas nekas, jo pietiekami esot izsūtīts arī pa pastu. Šī saruna pierāda, ka A. Bērziņa izteicieni dažiem cilvēkiem un atsaukums *Brīvā Zemē*, it kā viņš par lapiņu nekā nezinātu, nesaskan.

E. Radziņš vēl teicis Jerķinam, ka pilsoņi viņam piesolījuši notāra vietu, ja viņš atteiktos no politikas. Ja nu viņu tagad izgāztu, tad tikai sociāldemokrati redzēšot!

No Burtņieku un Kokmuižas pagasta ziņoja, ka sveši studenti aģitējot pret Alberingu un Grantskalnu. Pret mani stingrāka aģitācija bijusi Vaidavas pagastā, ko izdarījis kāds turienes darbinieks un arī kāds resns vīrs no Rīgas. Vēlēšanu rezultāti šīs ziņas apstiprināja, kaut gan jūtami viņi nebija kaitējuši.

3. oktobrī *Sociāldemokrāts* rakstīja, ka Sarkanbārdis vēlēšanu dienā no Rīgas uz Jūrmalu vedīšot „ekskursijā” lielu kompāniju un maksāšot tiem ceļu un pusdienas, lai ciemiņi tur (Vidzemes apgabalā) nobalsotu par viņu.

Vēlēšanas notika 7. un 8. oktobrī.

Jerķins stāstīja, ka vēlēšanu dienā Jaunburtņieku pagastā turienes advokāts stāvējis urnas tuvumā un aģitējis pret Ulmani, Alberingu un mani. Kad kāds balsotājs protestējis, advokāts nobijies par sekām. Vēlēšanu rezultāti diezgan jūtami rādīja, ka minētā pagastā bijusi speciāla aģitācija. Jaunburtņieku pagasts vēlēšanu dienā man steidzami pieprasīja papildus soc-dem. sarakstu, jo daļa esot nozagta un nepietikšot. Mēs nosūtījām, jo apgabala komisijai bija neliela rezerve no visiem sarakstiem. Vēlāk noskaidrojās, ka minētais advokāts izplatījis soc.-dem. sarakstu, kur ierakstīti A. Bērziņš un Kukainis. Rokraksts gan neesot bijis paša advokāta, bet kāda viņa drauga. Tā viss bija labi apromāts pēdu slēpšanai. Par notikumu K. Ulmanim nekad netiku ziņojis, un dzīves ironija: šis cilvēks pēc kāda ministra ieteikuma autoritārā laikmetā tika iecelts Rīgā vairākos amatos!

Pēc vēlēšanām sākās balsu skaitīšana, un aptuveni rezultāti drīz bija zināmi. Balsis skaitīja Vidzemes piecās apriņķu vēlēšanu komisijās, un pēc tam visi materiāli bija jānodod man kā apgabala vēlēšanu komisijas priekšsēdim. Apgabala komisijai apriņķu materiāli jāsakopo, vēlēšanu rezultāti jāapstiprina un jānodod Valsts statistiskai pārvaldei.

Man ziņoja, ka Valkas apriņķa vēlēšanu komisijā kāds darbinieks, kas pieņemts pēc Prikūļa ieteikuma, Prikūļa konkurentu derīgos talonus līcis vienā čupā ar nederīgiem taloniem, un kad statistiskās pārvaldes tehniskā vadītāja viņu šai darbā pieķērusi, tad nosarcis un neko nav atbildējis. Tomēr šis darbinieks arī pēc tam atļāvēs kādu nelikumīgu rīcību. Zārda kundze draudējusi ierosināt krimināllietu, pēc tam attiecīgais darbinieks no šī darba atsvabināts. Zārda kundze bija pārliecināta, ka tas bijis tikai mēģinājums, bet nekas vairāk nav noticis stingrās uzraudzības dēļ.

Sarkanbārdis zīmīgā kārtā bija izcelts Ādažos, Pabažos un Dreiliņos, jūtami arī Baldonē, Ikšķilē, Rembātē un Vidrižos. Tāpat dažās vietās bija izcelts Dr. Kesselis un bija saraksti, kur viņš viens pats bija palicies sarakstā.

Vēlēšanu rezultātus dienasgrāmatā neesmu pierakstījis, un vēlākās pūles tos sameklēt bija bez sekmēm. Par Zemnieku savienības sarakstu Vidzemes

apgabalā galvenos vilcienos tomēr varu rakstīt pēc atmiņas, jo rezultātus atceros. Zemnieku Savienība Vidzemes apgabalā ieguva 6 deputātus. Ievēlēti bija: J. Balodis, H. Celmiņš, E. Laimiņš, V. Gulbis, K. Ulmanis un H. Dzelzītis. Domāju, ka vēlētāji kandidātus bija sarindojuši tādā secībā, kā minu, bet iespējams, ka dažiem cilvēkiem secība varēja būt citāda. Pilnīgi drošs esmu par K.U.: viņš bija 5. vietā. Nākošie kandidāti, kuriem secību atceros labi, bija J. Sarkanbārdis, J. Lepiņš un A. Bērziņš. Rīgā mandātu saņēma H. Celmiņš; Zemgalē — J. Balodis, K. Pauļuks un J. Mežraups; Kurzemē — J. Birznieks, A. Stūre un K. Ulmanis; Latgalē — Gailīts, kopā 14 deputāti. — Daži autori (Cielēns,² Bastjānis⁴) savās atmiņās raksta, ka K.U. nav ticis ievēlēts un saeimā ienācis vienīgi citus kandidātus piespiežot atteikties. Jābrīnās, ka cilvēki, kas pretendē uz nopietnu politiķu vārdu, var rakstīt šādas aplamības. K.U. bija ievēlēts divos apgabalos — Vidzemē un Kurzemē, un mandātu pieņēma Kurzemē. Taisnība, K.U. kandidēja visos piecos apgabalos, bet ievēlēts tika tikai divos, pie kam vienā apgabalā bija priekšpēdējais un otrā pēdējais. Tomēr ievēlēts viņš bija.

16. oktobrī Rīgā Pašv. dep. direktors J. Zankevics man stāstīja, ka kāds Zemnieku Savienības biedrs (jādomā E. Grantskalns) viņam ieteicis pierunāt mani atteikties par labu E. Grantskalnam. Zankevics mani pierunāja gan, bet pretējā virzienā — mandātu pieņemt un nekādā ziņā neatteikties. Sastapu arī A. Alberingu, kas bija ārkārtīgi satricēts par to, ka nav ievēlēts. Viņš arī jautāja, ko es domāju par Z. S-bas frakcijas sastāvu. Atbildēju, ka tā ir Centrālās valdes lieta. Ja pēdējā atrastu par lietderīgu dažus pārkārtojumus, es tam padošos, bet nedomāju viens pats bez Centrālās valdes ieteikuma atteikties. Vēlāk uzzināju, ka E. Grantskalns un A. Alberings abi ir teikuši J. Druvam, ka es esot ar mieru atteikties viņiem par labu. Tā nav patiesība, un tā es nevienam nebiju teicis. Bez tam — ar manu atteikšanos mandātu gan iegūtu Grantskalns, bet ne Alberings, jo viņš bija palicis tālu kandidātos. Tikai vienam atsakoties, rodas tikai viena vakance, ne divas. Ar mani runāja J. Druva. Viņš domāja, ka es esot izteicies par atteikšanos, un ja man piedāvātu kādu augstāku ierēdņa vietu, vai es tam pievienotos? Atstāstīju savu sarunu ar A. Alberingu un teicu, ka pie tā es palieku. J. Druva lika man saprast, ka man nevajadzētu atteikties; viņš tikai gribējis mani pārbaudīt atteikšanās lietā. Pēc šīs sarunas bija skaidrs, ka atteikšanās projektus cīlā tikai daži neievēlētie kandidāti un ka J. Druvas vārdos izteikti Centrālās valdes ieskaņi.

23. oktobrī man piezvanīja Z. S-bas Straupes nodaļas priekšnieks un teica: esot valodas, ka es atteikšoties kādam citam par labu; tas būtu vēlētāju gribas viltojums, es to nedrīkstot darīt.

E. Grantskalns rīt sasaucot mazu darbvežu konferenci, aicinot pāris darbvežus no katra apriņķa pēc savas izvēles. Uz konferences rezultātiem nebija ilgi jāgaida: jau 25. oktobrī pie manis ieradās G. Caucis. Viņš lūdza

mani atteikties par labu E. Grantskalnam. Darbvežu biedrība to uzskatīšot par augstsirdību, ievēlēsot mani par goda biedru, gādāšot par to, ka es tieku ievēlēts nākošās vēlēšanās, atmaksāšot man „vēlēšanu izdevumus” 2—3000 latu apmērā un ievērošot citas manas eventuālās vēlēšanas. — Mani pārsteidza bagātīgie piedāvājumi, bet fakti bija dīvaini. — Arī es biju darbvežu b-bas biedrs, bet uz sapulci nebiju aicināts. Lai runātu darbvežu vārdā, būtu jāsasauca darbvežu kongress. Tas netika darīts, aicinātājs bija pats E. Grantskalns, kas izvēlējās savus draugus un tādu bija pavisam maz. Valmieras apriņķī bija 52 pagasti un tikpat darbvežu; no tiem, ja nemaldos, apspriedē piedalījušies tikai 2. Tai pašā laikā zināju, ka no 52 Valmieras apr. darbvežiem 46 mani stingri atbalstīja vēlēšanās pēc savas iniciatīvas, 3 bijuši pret, un 3 nostāja man nebija zināma. Par Valmieras apriņķa darbvežu nostāju pret E. Grantskalnu tik precīzu ziņu man nebija, kāds aktīvs darbvedis tomēr aprēķinājis, ka par E. G. nobalsojuši 12 darbveži, no kuņiem tikai 3 viņu atbalstījuši aktīvi, tas ir, ieteikuši arī citiem to darīt. Man nav ziņu par citiem apriņķiem. Solījums gādāt, lai mani ievēlētu nākošā reizē, bija pavisam miglains. Ja E.G. draugi viņu nevarēja ievēlēt šoreiz, kā tad viņi var solīt mani ievēlēt nākošā reizē? Naudas piedāvājums tika motivēts ar vēlēšanu izdevumiem. Teicu G. Caucim (un vēlāk arī E.G.), ka man nekādu vēlēšanu izdevumu nav bijis. Viņi tam negribēja ticēt, jo kandidātu vairums patiesi vēlēšanu akcijā ieguldīja prāvas summas: iespieda dažādu vēlēšanu reklāmu, sludinājās laikrakstos, braukāja uz sapulcēm un rīkoja dažādas uzņemšanas. Es neko līdzīgu netiku darījis un patiesi nebiju izdevis ne santima.

Visu pārdomājot, es atteikties nevarēju, un to pateicu G. Caucim. Teicu, ka tautā izplatītas valodas it kā par visādām andelēm kaitē partijai. Ja es atteiktos, rastos īsts precedents andelēm. Bez tam, ļoti sašutuši būtu cilvēki, kas mani atbalstījuši. Saprotams, netiku viņam minējis, kas man teikts Rīgā. G. Caucis teica, ka viņš mani saprotot, šādai varbūtībai esot paredzēts otrs variants: tagad darbvedis Piekusis ar līdzīgu priekšlikumu iešot pie Sarkanbārža un eventuāli arī pie A. Bērziņa. 1969. g. A. Bērziņš paskaidro: „Ne E. Grantskalns, nedz darbvežu biedrība nekad nav griezusies pie manis, lai es atteiktos Gr. par labu”.¹³⁾

24. oktobrī Jerkins man parādīja dep. J. Celma vēstules norakstu socdem. Centrālai Komitejai. No tā redzams, ka J.C. 20. okt. C.K. sēdē aicināts „mandātu nodot C.K. rīcībā”, bet J.C. 22. okt. C.K. paziņo, ka viņš partijā nostrādājis 33 gadus, neatteiksies par labu Eliāsam un, ka pēdējam iespējams saeimā tikt arī bez viņa atteikšanās; viņš vispār nesaprotot, kāpēc arvien uzbrūkot viņam. Ja visi citi atteikšoties no dubultmatiem, tad arī viņš atteikšoties no Latvijas Bankas. Bez tam Jerkinam zināms, ka atteikties uzaicināti arī Dēkens un Kaupiņš, bet tie noraidījuši. Varot notikt, ka minētie deputāti aiziet no partijas, lai nodibinātu otru partiju. Dēkens

izteicies, ka tas notiekot pēc „III internacionāles pavēles”. Sociāldemokrati vēlāk baumoja par Zemnieku savienību, ka tur ievēlēti cilvēki tiekot spiesti atteikties par labu neievēlētiem, kam nav nekāda pamata, bet klusē par patiesiem notikumiem savās mājās. Jerkinam 28. oktobrī pēc F. Cielēna aicinājuma jābraucot uz Rīgu, kur F.C. kopā ar citiem neapmierinātiem sasaucis slepenu labā spārna sociālistu apspriedi. Esot nodoms dibināt kādu jaunu organizāciju, kas kalpotu kā aizmugure dibinātājiem, un tanī kreisi noskaņotas personas nemaz neuzņemtu. Organizāciju varbūt saukšot par „Darba apvienību” un tā bazēšoties uz Latvijas satversmes pamatiem. Arī uz E. Radziņu C.K. skatoties slikti, jo esot ļoti nenoteikts un laipojot, kaut citādi labs cilvēks.

26. oktobrī Rīgā notika Z. S-bas Centrālās valdes sēde, kurā bija paredzēts noteikt jaunās frakcijas sastāvu, jo vairāki deputāti ievēlēti no 2 apgabaliem. Atkarā no tā, kur tie mandātu pieņem, viņi var ielaist vai neielaiest nākošo kandidātu. Par to, ka kādam būtu jāatsakās, nevarot būt pat runa. Tomēr izšķiršanos uz dažām dienām vēl atlika, jo nebija vienprātība, vai laist iekšā Mituli no Zemgales, vai Bērziņu no Vidzemes.

29. oktobrī saņēmām aicinājumu uz pirmo frakcijas sēdi 2. novembrī. Četras dienas biju Rīgā. Pirmā vakarā apciemoju A. Eglīti, ar ko biju draudzīgs kopš Talsu laikiem. Tur ieradās arī A. Karčevskis. Viņš pareģoja, ka Z. S-bas frakcija sadalīšoties 2 daļās un, līderus vēlot, lai es balsojot par H. Celmiņu. Viņš bija par jaunu un nepiedzīvojušu, lai man dotu padomu, bet nepavisam man nepatika, ka viņš par Z. S-bas iekšējām lietām tik plaši pārrunāja A. Eglīša klātienē, kas pārstāvēja jaunsaimniekus. 31. oktobra vakarā biju aizgājis uz kādu sarikojumu (laikam poļu — latviešu b-bas), kur bija arī K. Ulmanis. Viņš aicināja mani nākošā dienā pienākt dzīvoklī (min. prez. dzīvoklis valdības namā) parunāties.

Apciemojumā K.U. nosēdināja mani ar seju pret logu uz Voldemāra ielu, bet pats apsēdās pretim (biju dzirdējis, ka viņš tā mēdzot darīt, lai labi izsekotu sarunu partnera sejas vaibstiem, un sāka stāstīt par svītšanās vēlēšanās. Visu to esot noorganizējis J. Vārzbergs, un tāda rīcība piedzīvota jau agrāk gan ar kooperātoru, gan citiem nosaukumiem. Kad viņš aizstāvēt zemniecisko virzienu, tad citi studentu virskundzību. Viņš nedomājot, ka jāvēl 3 līdeři, jo tad būšot grūti apiet H. Celmiņu, pietikšot ar 2 līdeřiem: viņu un K. Pauļuku. — Tieši tā viņš nepateica, bet skaidrs bija diezgan — man jāpūlejas, lai nebūtu 3, bet 2 līdeři un tieši tie, ko viņš minējis. Es izvairījos no skaidras atbildes, jo biju apjucis un nepatīkami pārsteigts, gribēju iegūt laiku un apdomāties. Teicu, ka līdz rītdienai ir laika diezgan, un es visu teikto labi pārdomāšu; tad steidzos atvadīties.

Uz ielas kaut cik attāpies, sapratu, ka esmu iedzīts strupceļā. Pārmetu sev — kāpēc gāju vakar uz sarikojumu — nebūtu gājis, nesastaptu K.U.; speciāli viņš varbūt mani nemeklētu. Bet tagad bija par vēlu. Sāku analizēt

dzirdēto: Vārzsbergs varbūt bija tas, kas organizēja svīttrāšanu, bet nekādā ziņā nebija vienīgais, kurš to darīja plašos apmēros. Kad Vārzsbergs organizēja K.U. svīttrāšanu, tad pēdējais organizēja H. Celmiņa svīttrāšanu. Kāpēc to noklusēt? Visi zināja, ka K.U. cīnījās ar Celmiņu par noteicēja vietu partijā, un abi viņi ar saviem draugiem vēlēšanās labprāt svīttrāja savu pretinieku, bet izpaua nemieru un pārmeta viens otram tādu rīcību. Jau agrāk K.U. bija man izteicies, ka Celmiņš aizstāvēt vairāk pilsētnieku intereses. Vai tā bija? Nezināju neviena pierādījuma. Pārmest Celmiņam, ka viņš kā min. prezidents par daudz piekāpies un upurējis mūsu partijas intereses, i netaisni. Tā kā Z. S-bai saeimā bija tikai 14 deputāti no 100, tad mūsu sastādītā valdība vienmēr bija koalīcijas valdība. Par valdības programmu bija jāvienojās visām koalīcijas partijām. Upurēt dažas prasības bijis spiests kā Celmiņš, tā K.U. Kušs no viņiem vairāk, kušs mazāk — kas to var izsvērt? Tāpēc nolēmu — pret Celmiņu neuzstāšos, cietīšu klusu un nobalsošu pēc savas pārliecības. Z. S-bai noderēja abi pretinieki: darba bija daudz, darītāju maz.

2. novembrī sastapu E. Laimiņu. Tas teica, ka par līderi būtu jāvēl arī H. Celmiņš. Viņš bija vienīgais no kollēgām, ko sastapu, jo es ne ar vienu runāt nevēlējos un no tā izvairījos. Tā pienāca vakars un pirmā jaunās frakcijas sēde, kas man bija liktenīga. Bija ieradusies 13 deputāti, trūka vienīgi Sarkanbārdis, kas tūlīt pēc vēlēšanām bija smagi saslimis. Bez līderu vēlēšanām nekādu citu svarīgāku lietu iztīrāšana sēdē nebija paredzēta. Pēc šām vispārējām pārrunām K.U. aicināja nominēt kandidātus līderu amatam. Tūlīt J. Birznieks ieteicās: proponēju ievēlēt 3 līderus. K.U. klusēja, tāpat klusēja visa frakcija. K.U. neaicināja nobalsot. Tā kā citu priekšlikumu nebija un neviens nebija izteicies pret vienīgo priekšlikumu, tad acīm redzot tas tika atzīts par pieņemtu. Par kandidātiem nosauca K. Ulmani, K. Pauluku un H. Celmiņu. Atkal iestājās dziļš klusums, kas ilga labu brīdi. Tad K.U. nervozā balsī teica: „Kas te notiek, ka neviens nerunā? Bez runāšanas mēs nekur netiksim”, un pameta ātru skatu uz mani (es gan ar nodomu skatījos galdā, tomēr viņa ātro skatu labi ievēroju). Nelīdzēja arī šis aicinājums: neviens runāt nevēlējās. Tad K.U. noteica — ja mēs gribam 3 līderus un 3 kandidāti vien ir, tad uzskatīsim tos par ievēlētiem. Ar to sēde bija beigusies. Fotografs izdarīja pāris uzņēmumus, kas bija visas frakcijas vienīgie uzņēmumi IV saeimas laikā.

Pēc sēdes visi (saprotams, izņemot K.U., kas nekad tādos pasākumos nepiedalījās) iegājām Mazā Vērmanes parka restorānā uz kopējām vakariņām. Tur ģenerālis (mēs un visa saeima parasti tā saucām J. Balodi) pukojās uz K.U., kušs sēdē bez vajadzības esot pieminējis caurkritušo A. Albeingu. H. Celmiņš teica E. Laimiņam, ka viņš no līdera amata gan neatteikšoties, bet ja viņu pārāk sāksot norobežot, griezīšoties pie frakcijas.

L.Z.S. frakcija 4. saimā: no kreisās sēd — J. Birznieks, H. Dzelzītis, H. Celmiņš, K. Ulmanis, K. Pauļuks, J. Balodis un E. Laimiņš; stāv — A. Stūre, J. Lejiņš, V. Gulbis, A. Bērziņš, J. Mežraups, A. Gailīts. Iztrūkst J. Sarkanbārdis

Vēl dažas piezīmes par frakcijas sēdi. Visus kollēgas labi pazinu; zināju viņu aizmuguri, stiprās un vājās puses, zināju savstarpējās simpatijas vai antipatijas, un zināju, ko no katra var sagaidīt. Un ar visu to šīs sēdes notikumiem pilnīga izskaidrojuma nebija. Toreiz nezināju, vai es biju vienīgais, ko K.U. bija izraudzījis par sava plāna īstenotāju. Ja es būtu bijis vienīgais, tad viņš pielaidis lielu kļūdu — tik delikātā lietā būtu nepieciešami vismaz daži spēlētāji. Ja bija vairāki, kas gan tie varēja būt? Tuvs K.U. kā pirms, tā pēc tam bija J. Birznieks. Bet pēc notikušā esmu pārliecināts, ka ar Birznieku nav runāts, jo — taisni viņš ieteica 3 līderus, kad K.U. plāns paredzēja tikai 2. Visa „kauja” patiesībā bija izšķirta jau tad, kad vienojās par 3 līderiem. Vēl K.U. tuvs bija J. Mežraups. Ja ar to būtu runāts, tad viņš rīkojās tāpat kā es — cieta klusu. Iespējams, ka ir runāts ar K. Pauļuku, bet viņš bija ļoti kluss cilvēks un viss, ko no tā varētu sagaidīt, bija viņa balss, ne vairāk.

Tikai pēc 32 gadiem izlasīju A. Bērziņa grāmatā,¹³⁾ ka pirms līderu vēlēšanām ar viņu ir runājuši J. Druva un K.U. Abi, saprotams, ieteikuši H. Celmiņu nevēlēt, taisni tāpat kā man. A. Bērziņš to man nebija teicis. A. Bērziņš toreiz pret H. Celmiņu uzstāties nevarēja, jo pēdējā draugi viņu bija vēlēšanās balstījuši, tāpēc atrunājās kā varēdams. Par tālāko A. Bērziņš raksta: „Dažus mēnešus mūsu starpā (ar K.U.) valdīja vēsas attieksmes. Pamazām, man par lielu prieku, mūsu starpā atkal atgriezās vecā saprašanās”.¹³⁾ Ja salīdzinu savu ar A. Bērziņa gadījumu, redzu divējādu starpību.

Pirmkārt, man nebija nekāda pienākuma pret H. Celmiņu un tāpēc balsošanā brīvas rokas; otrkārt — K.U. man nekad nepiedeva, un ar to nogrieza ceļu draudzībai ar viņu uz visiem laikiem, bet A. Bērziņš drīz vien bija atjaunojis saprašanos.

Es K.U. plānam nepievienojos un nesekoju, jo H. Celmiņš bija vecs partijas biedrs ar daudz nopelniem tās labā. Vēlēšanās viņš saņēma daudz vairāk balsis par K.U., un nebija nekāda iemesla viņu nepielaist par vienu no frakcijas līderiem. Tad nāca K.U. piktā piezīme, kāpēc neviens nerunā, un „bez runāšanas nekur netiksim”, es jutu, ka tas ir tiešs aicinājums man, tomēr paliku kluss. Nākošos 9 gados kāds par to gādāja, lai es „nekur netiktu”. Vēl gribu piezīmēt, ka K.U. sarunu ar mani šai lietā nekad neesmu izpaudis. Kad manas attiecības ar viņu turpināja pasliktināties, un attiecības ar H.C. bija draudzīgas, arī tad es to nedariju, jo nesaticības bija pietiekami tāpat un es nevēlējos tās pavairot. Tagad vairs nav iemesla to noklusēt.

Domīgu prātu atgriezies Valmierā.

10. novembrī braucu uz Rīgu uz pirmo saeimas sēdi. Bijām visi, pat Sarkanbārdis ieradās uz kādu stundu. Viņš izskatījās slikti un drīz atvadījās, un tā bija viņa pirmā un arī pēdējā reize saeimā.

Frakcijā daudz debatējām par valdības sastādīšanu, kas tagad bija mūsu rokās, un runa bija par lielo koalīciju. Izteicos, ka ministru prezidenta amatu mums nevajadzētu ņemt pat tad, ja citi to piesolītu. Varbūt ka K.U. tas nepatika. Atpakaļ uz Valmieru braucām kopā ar E. Radziņu un runājāmies par valdības sastādīšanu. Teicu, ka tagad, krīzes laikā, jāievēro liela taupība arī sociālā likumdošanā, bet tie prasa jaunus līdzekļus. Viņš atbildēja, ka esot divas programmas: ārējā un iekšējā; pirmā reklāmai, otra īstenošanai. Biju pārsteigts par tādu atbildi. Mēs Z. S-bā pie tādas domāšanas nebijām pieraduši: ja mēs ko solījām, tad to centāmies īstenot, un ko īstenot Z. S-bai nav iespējams, to mēs nesolījām. Es E.R. no stacijas atvedu ar auto. Viņš negribēja, ka to pievestu pie pilsētas valdes un izkāpa uz kāda ielas stūra. Saprātu: viņš negribēja, ka biedri redz, ka viņš braucis ar auto un ka to pārvedis kāds buržujs.

Ar valdības sastādīšanu neveicās. Sarunas ieilga. Tagad roku izmēģināja M. Skujenieks. Mēs nolēmām prasīt iekšlietu ministra posteni (E. Laimiņš) un eventuāli zemkopības (K. Ulmanis vai V. Gulbis), ārlietu (K. Ulmanis), kara (J. Balodis) un tieslietu (K. Pauļuks). Demokratiskais centrs izteicās pret K.U. kā valdības locekli, bet mēs nolēmām šādai prasībai nepieķāpties. Jaunsaimnieki, savukārt, nebija ar mieru iekšlietu min. posteni nodot Z. S-bai, jo G. Milbergs šo amatu ir iecerējis sev. Ar G. Milbergu man bija labas personiskas attiecības. Es viņam ieteicu pašam atteikties, jo zināju, ka daudzi būs pret viņu un iecere nepiepildīsies, bet pašam atsakoties atkritīs zobgalības. Viņš tomēr gribēja cīnīties un paskaidroja, ka viņam esot pietie-

kami administratīvās pieredzes (tanī reizē viņš tomēr zaudēja, bet nākošā valdībā savu panāca). Kad vecais kabinets pagarināja A. Klīves pilnvaras Latvijas Bankā, sacēlās liela brēka, kuņģa galvenā nozīme bija Demokratis-kajam centram. Dep. Beldavs man teica, ka iepriekšējai valdībai nodibino-ties, K. Ulmanis viņam apsolījis to nedarīt, un solījums tagad esot laužts.

Valdības sastādīšanā jau kārtā pienāca Rimbeniekam. 30. novembrī K. Ulmanis frakcijā paziņoja, ka iebildumu dēļ viņš pats atsakās no pieda-līšanās valdībā un frakcijai vajadzības gadījumā vajadzētu atteikties no Iekšlietu ministrijas, par labu M. Skujeniekam. Sociāldemokratiem esot lie-las savstarpējas cīņas par piedalīšanos valdībā. Par piedalīšanos esot F. Cie-lēns, pret Menders, tas ir, labais novirziens gribētu piedalīties, kreisais nē. Jau III saeimas laikā partijas kreisais spārns bija sācis pieaugt, un 1931. g. partijas kongress ievēlēja kreisā virziena Centrālo Komiteju ar Menderi priekšgalā. Kreisā virziena uzvaru ļoti ir sekmējusi A. Rudevica pāriešana pie viņiem. Jādomā, ka Menders ar iepriekšēju nodomu koalīcijai uzlika daudzas nereālas prasības, lai tiktu noraidīts. Kreisie sociālisti nedomāja par Latviju, viņi domāja par šķiru cīņu, ko pagājušā gadu simtenī bija ieteicis kāds nelōģisks domātājs — Markss.

Nesen ģenerālis man bija teicis, ka daži (K.U. un K. Pauļuks) par zem-kopības ministru atkal gribot iedabūt A. Alberingu. Tas būtu skandāls, un tam vajadzētu pretoties. Aplinkus to pašu man pateica H. Celmiņš. Tiešām, frakcijas sēdē notika kas savāds. Runa bija par zemkopības ministru kandi-dātiem. Kāds ieminējās V. Gulbja vārdu, uz ko K. Pauļuks klusām bija atbildējis (es to nesadzirdēju) — „viņš jau neuzņemsies”. Tad ģenerālis uzbudināts asi teica — mēs visi te runājam sirsnīgi, kāpēc uzreiz šāda lieta, katram ir sava patmīlība! Ģenerālis vispār runāja maz un ļoti reti, bet šī asā piezīme bija vienīgā visā saeimas laikā. Es viņu sapratu tā: ja Pauļuks saka, ka Gulbis neuzņemsies, tad pēdējam būs neērti pašam teikt pretējo, un tā viņa kandidatūra atkritīs. Tad Pauļuks taisnojās, ka G. kādreiz viņam kaut ko par neuzņemšanos teicis un viņš tikai to atkārtojis. Viņš nesaprotot tādu pārmetumu. Pats V. Gulbis neatbildēja ne vārda. Ar to incidents bei-dzās, un ja tas bija attiecināms uz A. Alberingu, tad lieta bija izšķirta, jo viņa vārds vairs netika minēts.

1. decembra plenārsēdē frakcija man uzdeva runāt pret soc.-dem. iero-sinājumu — reģistrēt bezdarbniekus ne tikai pilsētās, bet arī uz laukiem. Z. S-ba principā nebija pret bezdarbnieku atbalstīšanu, bet budžeta sabalan-sēšanas nolūkā vēlējās ievērot taupību. Ar sociālistu atbalstu bezdarbniekos jau bija pierakstīti daudzi, kas nebija darba spējīgi. Par tiem būtu jā rūpējas sociālai apgādei. Tāpat bija pierakstītas materiāli nodrošinātas personas un cilvēki, kas no piedāvātā darba atteicās, bet pabalstu gribēja saņemt. Krizes iespaidā bezdarbnieku skaits 1932. g. janvārī sasniedza augstāko līmeni — 39.000. Prāvs skaits pelnījās sabiedriskos darbos un pārējie saņēma bezdarba

pabalstu. Vasaras mēnešos bezdarbnieku skaits strauji mazinājās. Bezdarbnieku problēma Latvijā nekad nebija tik aktuāla kā daudzās citās valstīs, bet sociālisti šo tematu bija iemīļojuši, jo politiski tas viņiem bija izdevīgi.

2. decembrī frakcijas sēdē A. Klīve referēja par Latvijas Banku un lata stabilitāti. Papīra nauda šobrīd nodrošināta 57% apmērā ar zeltu un ārzemju valūtu. Ja būšot sabalansēta tirdzniecības bilance (kas faktiski esot panākts) un valsts budžets, tad lats palikšot stabils. Daži ekonomisti izsakoties par lata kursa pazemināšanu. A. Benjamiņa kaŗa gājiens pret A. Klīvi un Latvijas Banku izskaidrojams ar domāto valūtas reģistrāciju arī ārzemēs.

Centrālās valdes sēdē runāja par partijas naudas lietām. K. Ulmanis tanī gadā noziedoja 70.000 latu un teica, ka tā esot viņa alga. No 1921.—22. gadam bijis 200.000 latu parāds, jo toreiz visi saimniekojuši bez apdoma, bet vienā gadā vien puse parāda nomaksāta un puse vēl palikusi.

Par manu pēcnācēju Valmierā minēja Rozentālu, Ringmani, Dreimani vai Dzirkali, bet uzkrīta, ka K.U. nekad šai lietā neprasīja manas domas.

8. decembrī aprīņķa valdes priekšsēŗa amatu Valmierā nodevu pr. biedram Krogzemam un tikai pēc tam Centrālā valde pēc H. Celmiņa ieteikuma bija izšķirusies par Ringmani. Ministrs Petrevics pirms atkāŗšanās par iecelšanu bija aizmirsis, un tikai 9. decembrī lietu nokārtoja, kaut pats vairs nebija amatā. E. Duņēns man teica, ka J. Druva gan prasījis viņa domas par Ringmani. Viņš atbildējis, ka rajonam neesot iebildumu, bet pēc apdomāšanās viņi jūtot, ka nebūšot labi. Vai es nevarot visu lietu apturēt? Teicu, ka kandidātu izraudzījusi Centrālā valde un es negribu iejaukties.

Aprīņķa valdes darbinieki bija sarīkojuši man plašu atvadīšanās vakaru. Ieraduŗies bija arī abi vecie Valmieras deputāti K. Beldavs un E. Radziņŗ; tāpat pārstāvjī no Z. S-bas Valmieras rajona, skolotājiem, pagastu darbveŗiem, aizsargiem un aizsardzēŗ, daudzi draugi un pat sveŗi cilvēķi. Tiku nepelnīti bagātīgi apdāvināts. Viss tas liecināja par sīrsnīgām attiecībām un mani aizkustināja.

Tā kāds posms manā dzīvē atkal bija slēdzies.

RĪGĀ

(1931.—1940.)

SAEIMAS LAIKS

Pēc laikrakstu sludinājumiem biju sameklējis apmešanās vietu Brīvības ielā, kur gan ilgi nenodzīvoju. Šai laikā A. Bērziņš dzīvoja tuvējā Tērbatas ielā kopā ar tālaviem J. Dzelzkalēju un Matuli, un pie viņiem bieži spēlējām zolīti.

Ar 6. decembri sāka darboties M. Skujenieka valdība, kuŗā Zemnieku S-bu pārstāvēja J. Balodis Kaŗa un V. Gulbis Zemkopības ministrijā. Valdību atbalstīja 55 deputāti, un tā darbojās 15 mēnešus un 17 dienas.

10. decembrī K. Ulmanis bija aicinājis frakciju uz tējas vakaru *Brīvās Zemes* telpās. Tika pārrunātas dažādas aktuālas lietas. Noskaidrojās, ka Dem. centrs mēģinājis valdībā iedabūt G. Zemgali kā finanŗu ministru zem „bezpartējiskuma un lietderības” maskas. Otrs tāds „bezpartējiskais” kabineta vēl ir K. Zariņa personā, bet Dem. centra kāre pēc amatiem arvien ir liela.

Pirms kāda laika bija ievēlētas saeimas komisijas, kuŗās apsprieda un sagatavoja likumus. Komisijās partijas deleģēja savus pārstāvjus pēc zināma principa, tas ir, partijām proporcionāli viņu lielumam noteica attiecīgo locekļu skaitu. Z. S-bas sarakstu bija uzrakstījis K.U., un to nolasīja frakcijas sēdē. Vairumam no mums bija paredzētas 2 komisijas, dažiem 3 un dažiem 1. Es biju starp pēdējiem un atcerējos — „bez runāšanas nekur netiksim”... Kollēgas, kam bija vēl kāds amats, nevarēja rēgulāri ierasties komisiju sēdēs, tāpēc Z. S-bas intereses bieži vien cieta, jo komisijās daudzkārt lēmumus pieņēma ar 1 balss vairākumu. Tieši tiem kollēgām, kuri ar darbu bija pārslogoti, bija paredzētas arī vairākas komisijas, bet kam laika bija pietiekami un kas aktīvi gribēja aizstāvēt partijas ieskus — mazāk. Laikraksti parasti par to nerakstīja, tomēr tas varēja nākt zināms arī vēlētājiem, kas nebūtu patīkami. Sēdē neko neteicu, bet vēlāk kollēgu grupai izteicu izbrīnu. Visi man pievienojās, ka steidzami jāpārkārto pienākumi. Ģenerālis paziņoja, ka es varētu iet viņa vietā uz Centrālo Zemesierīcības Komiteju, jo viņš bieži nespējot uz sēdēm ierasties. Tomēr notika citādi, jo K.U. priekšlikumam nepiekrita. Tad H. Celmiņš paziņoja, ka daudzo pienākumu dēļ viņš bieži vien nevarot apmeklēt Lauksaimniecības komisiju, un tur es būšot īsts vīrs. Notika lielākas pārmaiņas komisijās, un es dabūju Lauksaimniecības un Pašvaldību komisijas. Abās komisijās Z. S-bai pienācās 2 locekļi, un abās partiju pārstāvēja A. Sture un es. Pirmais bija kluss un mierīgs cilvēks. Mēs sapratāties apbrīnojami labi. Arī plenārsēžu zālē mēs sēdējām pie vienas pults un viens otram izpalīdzējām visās lietās.

Istais darbs nenorisinājās saeimas kopsēdēs, bet komisijās. Kopsēdēs daudz laika tika izšķiests deklarātīvām un dažkārt arī demagoģiskām runām, kas likumdošanu neveicināja, bet bija domātas vienīgi vēlētāju ietekmēšanai. Turpretim komisiju sēdes bija lietišķākas, locekļu skaits mazāks. Tā kā debates reti atreferēja presē, locekļi runāja īsi un par apspriežamo tematu. Daži izņēmumi bija arī komisijās, it sevišķi budžeta lietās, bet visumā iespaids bija pozitīvs. Lauksaimniecības komisijā bija 13 locekļu. Pēc partiju vienošanās priekšsēža amats bija piešķirts Jaunsaimnieku partijai, kas šo amatu uzticēja G. Milbergam. Priekšsēža biedra amatā bija H. Celmiņš. Kad es nācu viņa vietā, mani ievēlēja arī pr-ža biedra amatā. G. Milbergam nekādu lielu zināšanu lauksaimniecībā nebija, un tā kā mums bija labas personiskas attiecības, tad praksē viss darba smagums gūlās uz mani. Man pret to nebija iebildumu, jo zemnieku lietās šī bija galvenā komisija saeimā, un es ar prieku veicu katru darbu, kas vien varēja veicināt lauksaimniecību Latvijā. Likumus galvenokārt ierosināja Zemkopības ministrija, bet likumu caurskatīšana un aizstāvēšana kā komisijā, tā plenārsēdē bija mans pienākums. Mani ievēlēja par referentu gandrīz vai visiem likumiem, kas IV saeimas laikā nonāca Lauksaimniecības komisijā. Kā svarīgākos likumus atceros: par sēklas kontroli, garantētas sviesta cenas, noteiktas maizes labības cenas, par bekona eksportu un daudzus citus. Pašvaldību komisijā man klājās vieglāk, un tur pie darba tika arī citi locekļi. Es galvenokārt sekoju likumiem, kas skāra lauku pašvaldības un aizstāvēju to intereses.

Visā darbības laikā biju klāt ikvienā komisiju sēdē vai saeimas plenārsēdē.

Saeimas sēžu zāle bija sadalīta trīs sektoros: labā, centra un kreisā. Z. S-bas deputātiem sēdvietas bija iedalītas labā sektora priekšā. Pirmā solā sēdēja K. Ulmanis, H. Celmiņš, E. Laimiņš un H. Dzelzītis, otrā solā — J. Birznieks, A. Bērziņš, V. Gulbis un J. Balodis, trešā — J. Lejiņš un A. Stūre, ceturtā — J. Mežraups un A. Gailīts un sestā pēc Sarkanbārža nāves — E. Grantskalns. K. Pauļuks kā saeimas prezidija loceklis sēdēja priekšā uz paaugstinājuma.

IV saeimā bija pārstāvētas šādas partijas:

	balsis	mand.
Soc.-dem. strādnieku partija	186.000	21
Zemnieku savienība	118.443	14
Kristīgie zemn. un katoļi	78.881	8
Str. un darba zemn. (komunisti)	61.272	6
Demokratiskais centrs	60.397	6
Jaunsaimnieki un sīkzemnieki	55.021	7
Latgales progr. zemnieki	48.795	5
Vācu baltieši	38.805	5
Kristīgā apvienība	21.208	3

Krievu vecticībnieki	20.528	2
Agrākie naudas noguldītāji	20.528	2
Jaunā zemnieku apvienība	18.981	2
Židu Agudus Jisroel	17.845	2
Poļu	16.928	2
Miera un ražošanas apvienība	15.192	1
Pareizticīgo un krievu org.	12.107	1
Cionistu Misrashi	11.761	1
Krievu pašvaldību darbinieki	10.556	1
Pareizticīgie vēlētajī	10.166	1
Darba savienība	8.851	1
Strādnieki un zemn. (komunisti)	8.378	1
Krievu zemnieki	8.298	1
Rīgas vācu saraksts	6.138	1
Dzelzceļnieki	5.976	1
Latgales zemes arāji (krievi)	5.882	1
Kristīgā savienība	4.840	1
Kopā	894.706	100

1931. g. vēlēšanās piedalījās 80% no visiem vēlētajiem. Kā no saraksta redzams, mandātus ieguva 27 saraksti, bet 17 neieguva neviena mandāta. Politisko partiju (vai grupu) skaits bija ļoti liels: 1920. g. vēlēšanās pieteikti 57 saraksti, 1922. g. — 83, 1925. g. — 141, 1928. un 1931. g. — 103 saraksti. 1 un 2 deputātu „partijas” (it sevišķi no Latgales) ļoti apgrūtināja saeimas un valdības darbību, kas balsoja atkarā no kādām lokālām vai pat personiskām prasībām. Vieninieki bija ievēlēti: 1920. g. — 3, 1922. g. — 7, 1928. g. — 9 un 1931. g. — 12. Divnieku bija: 1922. g. 3, 1925. g. — 8, 1928. g. — 6 un 1931. g. — 5. Tādējādi IV saeimā vieninieku un divnieku kopā bija 17, resp. 17% no kopskaita. Kreisā spārna iespaids pakāpeniski samazinājās, bet samazinājās arī Zemnieku Savienības iespaids, un tai vietā pieauga nenoteikto grupu un minoritāšu iespaids. Līdz ar to pieauga valdības grūtības.

Soc.-dem. balsu skaits procentuāli arvien samazinājās: 38, 30, 31, 24 un 19%. Daļēji tas izskaidrojams ar sociālistu šķelšanos un vēlāk ar komunistu atsevišķo sarakstu, kas 1931. g. vēlēšanās piedalījās ar 2 sarakstiem un ieguva 7,4% balsu. Tomēr balsu skaits jūtami samazinājās arī, ja to aprēķina visam kreisajam spārnam kopā: 1920. g. 39%, bet 1931. g. 27%¹²⁾

Zemnieku Savienība piecās vispārējās vēlēšanās ieguvusi: 17,8, 16,8, 15,0, 14,9 un 12,2%. Pēdējās vēlēšanās balsis atņēma galvenokārt P. Leikarta Jaunā Zemnieku apvienība un pa daļai Jaunsaimnieku partija. Šī parādība mani uztrauca. Strādāju plānveidīgi un neatlaidīgi, bet nebija

viena vai nedaudzu cilvēku spēkos vispārējo tendenci apturēt. Pirms 1928. gada vēlēšanām pareģoju K. Ulmanim, ka panākšu jūtamu balsu pieaugumu Talsu apriņķī. Viņš tam neticēja, bet noteica: tad parādait, ko varat. Mans pareģojums piepildījās, un pēc vēlēšanām es to atgādināju K.U., kurš šoreiz atbildēja: Jūs esat gan burvis. Burvis es nebiju, bet sirdīgs partijas biedrs gan, un ar to pietika. 1931. g. vispārējais stāvoklis Z. S-bai bija vēl sliktāks nekā 1928. g., bet es Valmierā nesnaudu un smagais darbs atmaksājās. Kad 1931. g. oktobrī parādījās vēlēšanu rezultāti, man rokas nolaidās: Cēsu, Rīgas, Madonas un Valkas apriņķī mūsu balsu skaits bija jūtami samazinājies. Vienīgais izņēmums Vidzemē bija mans Valmieras apriņķis, kur balsu skaits ne tikai nebija samazinājies, bet pieaudzis par apm. 5000 balsīm! Ja pāris cilvēku Valmierā ar savām intrigām mani nebūtu traucējuši, pieaugums varēja būt vēl lielāks. Tādējādi Vidzemē pazaudējām 1 deputātu, un pavisam maz trūka, ka zaudēti būtu divi. Ja pārējie 4 Vidzemes apriņķi uzrādītu tādus pašus rezultātus kā Valmieras apriņķis, tad zaudētā deputāta vietā tiktu iegūtas 2 jaunas vietas. Rezultāti mani apbēdināja. Savā skatījumā mēģināšu atzīmēt galvenos iemeslus partijas neveiksmei.

Partijai trūka piemērotu cilvēku rajonu un nodaļu vadībā. Pa lielākai daļai tur valdīja bezdarbība vai nemākulīga darbība. Tik iespaidīgai partijai kā Z. S-bai bija iespēja provincē iecelt amatos vai vēlēšanu ceļā izbīdīt pašvaldībās daudzus savus cilvēkus. Tas tika darīts, bet izvēle bija apbrīnojamā kārtā neveiksmīga. Kāda nozīme iecelt amatā tādu partijas biedru, kurš gan piemērots savam amatam, bet par partiju neinteresējas? No partijas viedokļa tādai iecelšanai nav nekādas nozīmes. Šādas iecelšanas turpinājās visu laiku. Ieceltai amatpersonai, protams, jābūt pirmā kārtā piemērotai savam amatam, bet bez tam viņai jābūt piemērotai arī partijas darbam, un šis darbs jānes klaušu kārtā. Šāda loģiska rīcība netika ievērota, un atsevišķi cilvēki, kas atbilda partijas prasībām, bija vienīgi sagādīšanās. Ko iegūst partija, ja līderi vai partijas ministri iecel amatos savus radus vai draugus? Labuma nekāda, bet tā tas notika.

Otrs neveiksmes cēlonis bija partijas vājie sakari ar vēlētājiem. Pārāk daudzi deputāti un ministri vairījās cik spēdami no tautas sapulcēm un rēgulāras sastapšanās ar vēlētājiem. Pēdējos gados izņēmums bija K. Ulmanis, H. Celmiņš un daži jaunie deputāti, pārējie kaut kā mācēja atrunāties. Šo robu bija domāts aizstāt ar studentiem no akadēmiskās sekcijas. Tas tomēr neattaisnojās, jo studenti bija pārāk jauni un nepiedzīvojuši, lai spētu atbildēt uz dažādiem jautājumiem vai pārliecinātu klausītājus. Vairākkārt tiku dzirdējis zemniekus sakām — ja jums nav runātāju, tad nesūtiet nemaz, bet jaunie cilvēki mums nevar palīdzēt, drīzāk ietekmi samazināt.

Vēl lielu ļaunumu partijai nodarīja mūžīgā runāšana par korupciju partijā. Visvairāk šai ziņā pūlējās Demokratiskais centrs un sociāldemokrati. Par Z. S-bu gribu teikt godīgi un atklāti: man nebija zināms neviens ko-

rupcijas gadījums, tāpēc domāju, ka līdzīga runāšana bija tīra demagoģija. Pirmos valsts pastāvēšanas gados man vēl nebija iespējas tik dziļi izsekot notikumiem savā partijā kā vēlākos gados, tāpēc par to laiku neesmu tik kompetents liecinieks. Domāju, ja minētā laikā kas līdzīgs būtu noticis, es tomēr būtu to uzzinājis, jo par to ļoti interesējos un vācu informāciju. Pirmajos gados daži redzami Z. S-bas darbinieki bija piedalījušies dažos saimnieciskos uzņēmumos, kuŗi drīz nobankrotēja, jo bija dibināti bez pietiekama rīcības kapitāla. Oficiāli neviena korupcijas lieta pret Z. S-bas darbiniekiem nav konstatēta, un es vēl šodien neticu, ka tāda jebkad ir bijusi. Tomēr pietika ar baumām vien, lai partijai jūtami kaitētu. Vēl gribu piezīmēt, ka Latvijā runas par korupciju vispār bija pārspīlētas.

J. Kārklīšs, ilggadējs *Jaunāko Ziņu* redaktors raksta,¹⁸⁾ ka laikraksts apkarojis korupciju. Tomēr viņš nemin nevienu pierādītu korupcijas gadījumu. Dīvos gadījumos gan tiesa laikrakstu smagi sodīja par neslavas celšanu. Šis laikraksts slimoja ar korupcijas māniju un duļķoja politisko gaisu. Tanī pašā laikā, kad laikraksts sirdīgi meklēja korupciju, tā izdevēji no Latvijas bija nelikumīgi pārsūtījuši uz ārzemēm lielas vērtības un par to nerakstīja. Par šiem noguldījumiem Benjamiņu mantinieki ilgi tiesājās Kanadā, un par to rakstīja mūsu laikraksti. J. Kārklīšs arī raksta, ka A. Benjamiņš kādreiz nobankrotējis, bet viņa laikraksts to nesauca par korupciju. Ja bankrotēja citi, tad tā bija korupcija. Laikraksts bija bagāts un maksāja augstu honorāru, bet par to līdzstrādniekiem vajadzēja piemēroties līmenim, kādā peldēja pats laikraksts. Diemžēl, vairāki redzami rakstnieki to darīja — J. Akurāters, K. Skalbe, P. Rozītis un mazākā mērā vēl daži. Var jau būt, ka šie rakstnieki bija spiesti to darīt savas eksistences dēļ. Tomēr viņi sevi pazemoja. J. Kārklīšs vēl saka: K.U. pircis māksliniekus un intelektuāļus ar parādu atlaidēm. Varbūt, bet kāpēc nepasaka, ka viņa laikraksts pircis rakstniekus?

Z. S-bas neveiksmēs vainojams arī piemērota laikraksta trūkums. *Brīvā Zeme* bija slikti rediģēta un slikti vadīta, kāpēc tirāžs mazs un iespaids niecīgs. Lielākais laikraksts *Jaunākās Ziņas* ik dienas spēlēja korupcijas plati un nevienu citu tik nikni neapkaŗoja kā Z. S-bu. Par *Brīvās Zemes* zemo kvalitāti un nesaticību ar *Jaunākām Ziņām* atbildība pienākas partijas vadībai.

Par pēdējo neveiksmes iemeslu minēšu nesaticību partijā. Draudzīga sadarbība partijā nekad nebija pastāvējusi, bet 1931. gada vēlēšanās attiecības jau bija neciešamas. Jauni cilvēki braukāja apkārt un aģitēja nevis par Z. S-bu, (viņi laikam domāja, ka tas ir lieki, jo balsis bīrs no gaisa bez piepūles) tas ir, nevis par kaut ko pozitīvu, bet pret kaut ko. Viens nogrupējums aģitēja pret H. Celmiņu un dažiem viņa draugiem, otrs pret K. Ulmani, A. Alberingu un dažiem citiem. Enerģija netika izlietota partijās, bet

atsevišķu kandidātu labā. Nav jābrīnās, ka partija šādos apstākļos cieta, un jābrīnās, ka tā necieta daudz vairāk.

Z. S-ba bija Latvijas politiskais mugurkauls, tāpēc, ka partija pirmā vietā lika valsts un tikai otrā vietā vēlētāju un partijas intereses. Līdzīgas nostājas nebija nevienai citai partijai; kaut gan atsevišķi deputāti no kristīgās apvienības un dažām Latgales grupām atsevišķos gadījumos arī parādīja valstisku nostāju. Kad apsprieda svarīgas lietas, neviens labprāt negribēja izteikties pirmais, bet noteica — nogaidīsim, ko teiks Zemnieku Savienība. Atklātībā visi kritizēja Z. S-bu, bet privātā sarunā teica: lai nu kā, jūs tomēr izdarīsīt labāk nekā citi. Līdzīgas piezīmes kā privāti, tā publiski nāca arī no sociāldemokrātiem. Matēmatiskais Z. S-bas svars bija izteikts ar 14%, bet faktiskais bija daudz lielāks. Uzskatīju par godu būt par Z. S-bas locekli, tāpēc ieliku visu enerģiju partijas darbā un cietu, ja gadījās neveiksmes.

Nākošā lielākā partija bija Kristīgo zemnieku un katoļu partija (J. Rancāns un citi), ar ko Z. S-bai bija laba sadarbība. Tad Demokratiskais centrs (J. Breikšs, G. Zemgals), kas galvenokārt bija ierēdņu partija. Manā vērtējumā tā bija viena no demagoģiskākām partijām, katrā ziņā pārspējot sociāldemokratus un iemesls biežām valdības krīzēm. Sadarbība ar Dem. centru bija ļoti grūta, un šīs partijas prestižs pārejās partijās bija ļoti zems.

Jaunsaimnieku-sīkgruntnieku partija (A. Bļodnieks) pieņēmas spēkā ar 1925. g. un sākumā labi sadarbojās ar Z. S-bu, bet vēlāk partijā bija stipri jūtama ļoti kreisu biedru ietekme, tādēļ sadarbība mazinājās.

Atzīmējama arī Latgales progresīvā apvienība (V. Rubuls, J. Trasuns), kas sadarbojās ar Z. S-bu.

Progresīvā apvienība (M. Skujenieks) bija tā teikt pusbrālis sociāldemokrātiem. Sadarbība, kaut ierobežota, bija iespējama. Bez M. Skujenieka frakcijā ietilpa K. Bachmanis un Šterns. Šī frakcija tika iesaukta par „bārdaino frakciju”, jo visi trīs locekļi audzēja bārdas. Disciplīna viņiem bija vāja: kādā balsošanā viens balsoja par, otrs pret, trešais atturējās. Tas radīja lielu jautrību pārējos.

Kristīgo apvienība (K. Beldavs un citi) bija tuvu stāvoša Z. S-bai un sadarbība bija laba.

Savdabīgas un dīvainas bija agrāko naudas noguldītāju (J. Vinters) un Jaunā zemnieku apvienība (P. Leikarts) partijas. Abas tās bija sevišķi demagoģiskas un saeimas cieņai kaitīgas. P. Leikartu saeimā iesauca par „mākoņu stūmēju”; viņš bija komiska figūra. Visasāk tas vērsās pret Z. S-bu un K. Ulmani. Saeimas prestižam šīs partijas bija, tā teikt, pēdējais piliens pārpildītā traukā.

Miera, kārtības un ražotāju apvienība (Rīgas namsaimnieki) ieguva 1 pārstāvi (A. Zaķi) un sadarbojās ar Z. S-bu.

No minoritātēm visaktīvākie bija vācieši, kam bija sava balsotāju kartotēka. Viņi panāca gandrīz 100% vācu piedalīšanos. Lai iegūtu maksimālo

pārstāvju skaitu, viņi daļu vēlēšanu nobalsošanai pārveda no tāda apgabala, kur paredzēja zināmu balsu pārpalikumu, uz citu apgabalu, kur draudēja iztrūkums. Tādā ceļā 1931. g. 3,7% vāciešu ieguva 4,6% no visām balsīm un dabūja 5 deputātus. Viņi aizstāvēja savas intereses neatlaidīgi, bet arvien turējās pie norunas, un sadarbība parasti bija iespējama.

Ar gadiem pieauga balsu skaits arī krievu un poļu sarakstiem, kas koalīcijā sadarbojās ar Z. S-bu.

Divi žīdu saraksti ieguva 3 deputātus: pilsoniskais saraksts (M. Dubins) — 2 un kreisais saraksts (Nuroks) — 1. Pilsoniskie žīdi sadarbojās ar Z. S-bu.

1931. g. decembra beigās bijām medībās Smiltēnē. Atceļā būdami divi vien ar H. Celmiņu, varējām izrunāties par visdažādākām lietām. Viņš teica, ka K. Ulmanis ir pārāk neiecietīgs, lai ar to varētu sekmīgi sastrādāt. Atbildēju, — ļoti slikti, ka pastāv it kā pozīcija un opozīcija; tas kaitē partijai. Es negribētu nekur pieslieties, jo gribu saglabāt savus uzskatus un savu personību un rīkotos pēc sirdsapziņas. Viņš atbildēja, ka tādā gadījumā mūsu rīcība saskanēsot.

1932. g. 20. janvārī frakcijas sēdē bija runa par algu samazināšanu ierēdņiem, jo krīzes apstākļos ir grūti sabalansēt budžetu. K. Ulmanis domāja, ka labāk atalgotiem darbiniekiem vajadzētu samazināt algu par 30%. Tā kā iepriekšējā samazinājuma likme bija 3—20%, es aizstāvēju augstākos ierēdņus un teicu, ka otrreizējai samazināšanai likmju starpība nedrīkstētu pārsniegt 5%. Jautājums netika izlemts.

Piedalījās Akadēmiskās sekcijas sēdē, kur tika debatēta neveiksme vēlēšanās. A. Bērziņš domāja, ka vainojami „vispārējie apstākļi”. Sp. Paegle asā runā par vainīgiem atzina „agrākās piecas vadītājas personas”, tās vārdā gan nesaukdams. Savus uzskatus par neveiksmi neizteicu un paliku klausītājos.

23. janvārī ceļā uz Valmieru sastapu E. Grantskalnu. Izrādījās, ka viņš brauc uz apriņķa darbvežu apspriedi, ko viņa uzdevumā bija sasaucis darbvedis Mintāls. Lai gan iepriekš par apspriedi nebiju informēts, tomēr neatteicos piedalīties. Referēju par aktuālām pašvaldību lietām un saņēmu klausītāju un Grantskalna atzinību.

Ventspils apr. pr-ks Šmitmanis man sašutis stāstīja, ka Jaunsaimnieku deputāts G. Mīlbergs jautājis, kāpēc viņa apriņķī jaunsaimnieku saraksts saņēmis tik maz balsu!

10. februāra frakcijas sēdē tika pārrunāts projekts zemniekiem par sviestu maksāt daļēji ar speciāliem bonusiem, kas derētu dažu parādu atmaksai. Es ieteicu grozījumu, lai bonusus atzītu par derīgiem arī Zemes bankas parādu atmaksai. Tam pretojās K. Ulmanis, bet H. Celmiņš ierosinājumu atbalstīja. — K.U. nemīlēja, ka gaisma viņam spīd sejā. Frakcijas sēdē viņa

tuvumā uz galda bija spuldze. Viņš tai apkārt aplika avīzi, bet kad pie galda nosēdās H. Celmiņš, tad avīzei izgriezta lielu apli taisni pret Celmiņu...

19. februārī sanācām pēcsvētku sesijā. Sociālisti iesniedza interpelāciju bezdarbnieku lietā. Frakcijas uzdevumā garākā runā aizstāvēju valdību. Pēc tam ilgu laiku par manu runu *Sociāldemokrāts* rakstīja visādas aplamības, bet neatspēkoja faktus.

23. februārī saeima nodeva komisijai likumprojektu par latviešu valodu. Mūsu frakcijā neviens neizteicās pret to. Tomēr ģenerālis vēlāk man teica, ka K. Ulmanis esot pret šo likumu, jo tas varētu būt par šķērslī koalīcijai ar minoritātēm nākotnē. Ja balsošana būtu aizklāta, K.U. droši nobalsotu pret to.

25. februārī mani aicināja Agronomu biedrībā referēt par agronomisko darbinieku darba apstākļiem. Mans referāts izpelnījās lielu atzinību. Agronomisko darbinieku profesionālais stāvoklis patiesi bija bēdīgs. Bija likumi par valsts darbiniekiem, skolotājiem, pagasta darbvežiem un citiem, bet tāda nebija agronomiem. Viņi bija viszemākā vietā starp visām akadēmiskām profesijām. Tas notika valstī, kur lauksaimniecības intensifikācija un racionālizācija tika daudzīnāta ik dienas. Vēlāk, kad sapulces gaitu atstāstīju K. Ulmanim, tas izsauca: „Nekas tāds nenotiks, ko Jūs tur esat runājuši! Vai Jūs man prasījāt atļauju tur iet?” Biju pārsteigts, atbildēju, ka atļauju neesmu prasījis; dažādas sapulces notiek tik bieži, ka atļaujas izprasišana viņu pārmērīgi apgrūtinātu, un mums nav arī pieņemts, ka atļauja būtu jāprasa. Pēc būtības lieta ir pārāk skaidra: agronomiskie darbinieki pelna zināmu atbalstu, un ceru, ka pats būdams agronoms, viņš šo atbalstu neliegs. Galīgā atbilde bija īsa — nekas tāds nenotiks! Visu šo jocīgo sarunu pārdomājot, es sapratu: biju izdarījis kļūdu, ejot uz Agronomu biedrību, kuŗas priekšsēdis bija prof. J. Vārsbergs, ko K.U. ienīda. „Atbalsta” solījums drīkstēja nākt tikai no K.U., neviena cita. Galvenais nebija agronomu darba apstākļi, bet — kas bija ierosinājis.

1. marta frakcijas sēdē K. Ulmanis mērenā tonī pārmeta man, J. Mežraupam un A. Bērziņam, ka mēs bez viņa ziņas devuši jubilejas rakstus laikrakstam *Pēdējā Brīdī*. Pēc tam ģenerālis man teica — vai tā nav divkosība — faktiski viņš pats šo laikrakstu izdod, bet jūs norāja, ar nolūku, lai tāda vēsts izplatītos, un cilvēki ticētu, ka viņam nav nekāda sakara ar šo laikrakstu. — Jāpiezīmē, ka laikraksta oficiālais izdevējs bija Brunners.

Saeimā balsoja sakarā ar latviešu valodas likumu. Debašu laikā mēs ar E. Laimiņu blakus zālē spēlējām šachu, bet, balsošanas zvanam atskanot, steidzāmies uz sēžu zāli. Pie durvīm K. Ulmanis man teica: „Šoreiz jums nemaz nav jāsteidzas, jūs varējāt arī nenākt”. Viņa vārdus dzirdēja vairāki deputāti. Bija jābrīnās par K.U. neuzmanību. Varbūt tā nemaz nebija neuzmanība? Šā vai tā, J. Breikss savā runā teica, ka kāds līderis nelaidīs deputātus balsot un privāti stāstīja, ka K.U. mani izstūmis pa durvīm. Tas Z.

S-bai par labu nenāks. No zāles izejot, redzēju Vaivadu, Rancānu jun., A. Budži un vēl dažus, kas nebija balsojuši. Acīm redzot K.U. jau toreiz domāja par 15. maiju: tas būs iespējams vienīgi tad, ja viņš būs ministru prezidents. Par tādu viņš var kļūt tikai ar minoritāšu atbalstu.

2. martā ģenerālis man un H. Celmiņam teica, ka K.U. gatavojoties valdības gāšanai. Ja tas notiktu, ģenerālis atklāti balsotu pret jauno valdību, kurā ieietu K.U.

6. martā biju uz sapulci Jumpravā. Darbvedis Sniedze izteicās, ka tā ir Darbvežu biedrības nelaime, ka saistījusies ar E. Grantskalnu.

7. marta frakcijas sēdē K.U. mēģināja iestāstīt, ka Iekšlietu ministriju tomēr vajadzētu nodot jaunsaimniekiem, kaut iepriekš pats bija tam pretī. Dedzīgi pretīm uzstājās E. Laimiņš, H. Celmiņš un es, bet J. Birznieks atbalstīja K.U. priekšlikumu. Beidzot H. Celmiņš noteica, ka runāšana šeit veltīga — no visa redzams, ka postenis jaunsaimniekiem jau apsolīts. K.U. atbildēja, ka tādu apvainojumu viņš nav pelnījis un neskaidri deva saprast, ka viņš no līdēja amata varētu arī atteikties. (?) Sēdē bija saspīlēts gaiss. Beigās K.U. noteica: šīvakara sēde tik ātri neaizmirsīsies. H. Celmiņš pēc tam man uzticēja, ka klusībā esot pagarināts parāds Zemnieku bankai, un par to K.U. bijis spiests piekāpties jaunsaimnieku priekšā. Šī ziņa bija ticama, tikai gribējās jautāt: kāpēc K.U. vienmēr visu slēpj frakcijai? Mēs par viņa vekseliem bankā tik un tā zinājām. Ja viņš atklāti būtu runājis, neviens nebūtu viņam pretojies aiz simpatijas pret cilvēku, kas ir ķībelē. Tas bija Z. S-bas parāds, kas nodrošināts ar K.U. personīgiem vekseliem. Šādā veidā K.U. bieži radija partijā konfliktus bez vajadzības.

A. Klīve raksta, ka 1918. gadā par Nac. Padomes likvidāciju un Tautas Padomes nodibināšanu nav bijis neviens Zemnieku Savienības valdes loceklis. K.U. tomēr aizbraucis uz Valku, aprunājies tur ar pāris gadījuma cilvēkiem un šo lietu „izlēmis” viens pats. Līdzīga parādība piedzīvota 1919. gadā Liepājā. K.U. tad aizsūtījis gandrīz visus Tautas Padomes Z. S-bas locekļus uz Vāciju, lai no tiem tiktu vaļā. Aizbraukuši E. Bauers, A. Žers, P. Siecenieks, K. Pauļuks, A. Kviesis, A. Klīve un O. Nonācs.²²) Tas pierāda, ka demokratiskas metodes K.U. nekad nav cienījis.

Pieņemmu, ka attiecībā ar K.U. dažos gadījumos zināmā mērā vainīgs varētu būt arī es, jo manas atbildes Ulmanim bija krietni asas. Tomēr nekad nevērsos pret pašu K.U. personīgi. Debatēju vienīgi par strīdīgo jautājumu, it sevišķi, ja mani vēlētāji vai citi partijas darbinieki to bija lūguši. Man bija demokratisks domāšanas veids, un to grozīt es nespēju. K. Ulmanim bija autoritārās domāšanas veids, ko viņš nespēja grozīt.

10. martā V. Šļakāns man apjautājās par mūsu frakcijas sēdi: vai mēs esot vienis prātis ar K.U. priekšlikumu? Uz jautājumu, kā viņš zina, kāds bijis K.U. priekšlikums, tas atbildēja, ka viņš jau nezinot — tikai prasot,

vai mēs pievienojusies. Atbildēju, ka notikumi frakcijā nav izpaužami. — Tagad viss ir skaidrs.

16. martā bija partijas Centrālās Padomes sēde. Atkal tur tika runāts par Iekšlietu ministrijas nodošanu jaunsaimniekiem. No daudziem runātājiem tikai 3 bija ar mieru, pārējie visi pretojās. Arī es izteicos pretī. Padomes locekļi saprata, ka kandidāts ir G. Milbergs. Tas nozīmēja postu valsts administrācijai, kā arī Z. S-bai. Nekad agrāk nebija piedzīvota tāda pretestība pret K.U. kā šoreiz. K.U. saprata, ka priekšlikums tiks noraidīts, tāpēc to grozīja tādējādi, lai frakcijai dotu brīvas rokas šai lietā (viņš zināja, ka frakcijā arī nav vairākuma, bet to cerēja vieglāk iegūt). Tad K.U. vēl un vēl gaī runāja, Visi saprata, ka viņš stāv un krīt par šo lietu. Šādos apstākļos daudzi padomes locekļi nemaz nebalsoja. Arī šis priekšlikums tika noraidīts, balsīm vienlīdzīgi sadaloties. Pretēji kārtības rullim, K.U. sāka debates par jaunu un trešā balsojumā panāca pāris balsu pārsvaru. Visi redzēja un saprata, cik varmācīgi tiek apieta vairākuma griba. — Pats K.U. bija ļoti dusmīgs par piedzīvoto neveiksmi un vainoja visus citus (saprotams, arī mani), tikai ne sevi. Līdzīgi gadījumi bija piedzīvoti arī agrāk, bet maigākā formā, un es tos biju varējis pārdzīvot ar humoru. Šoreiz tas bija citādi, jutu, ka mans mērs ir pilns.

Vēlāk E. Laimiņš stāstīja, ka K.U. panācis zināmu vienošanos ar H. Celmiņu. Pēdējais tagad K.U. atbalstīšot. Jūtams uzlabojums šai nelaimīgajā lietā bija J. Kauliņa kandidātūra G. Milberga vietā. 22. marta frakcijas sēdē mēs balsojām: par 6, pret 5. Tā J. Kauliņš kļuva par iekšlietu ministru, kaut saimā par viņu nebalsoja J. Trasuna grupa, jo M. Skujenieks viņiem to neesot pateicis, bet vairākums sanāca tik un tā.

Pirms kāda laika Pašvaldību komisija grozīja dažus pantus pilsētu pašvaldību likumā. Es ierosināju grozīt arī laikrakstu sludinājuma nodokļa likmes. Mans grozījums paredzēja, ka laikraksti ar tirāžu zem 3000 eks. (provinces laikraksti) no nodokļa atbrīvojami, bet pārējie maksā atkarā no tirāžas. Tādā kārtā *Jaunākām Ziņām* nodoklis tiktu pacelts no 10 uz 20%, bet visiem pārējiem (tai skaitā *Brīvai Zemei* un *Sociāldemokratam*) attiecīgi samazināts. Techniski bija iespējams izskaidrot, kā grozījums nav taisnīgs, bet ja nodokļu lietā gribēja ievērot sociālās taisnības principu: no lielāka ienākuma jāmaksā augstāka likme, tad nekādas netaisnības grozījumā nebija. Latvijā toreiz bija tikai viens laikraksts (*J.Z.*), kas darbojās ar peļņu, pie kam peļņa bija ļoti liela. Vēlāk noskaidrojās, ka izdevēji nelikumīgi lielas summas bija pārveduši uz ārzemju bankām. Kāpēc tad nodoklis lai būtu netaisns? Visas partijas bija iepriecinātas par grozījumu, izņemot Demokrātisko centru, kuŗu *Jaunākās Ziņas* atbalstīja. Arī K.U. par notikušo ļoti priecājās un frakcijas sēdē mani uzteica, kas pēdējā laikā nebija piedzīvots. Biju pārsteigts, kad K.U. 22. martā man pateica, lai to sludinājumu nodokļa lietu es komisijā nobremzējot, lai tas netiktu ne noraidīts, ne pieņemts,

bet pavilkts gaŗumā. J. Breikšs viņam lūdzis par šo likumu. To pašu jau iepriekš B. Pīpiņa bija lūgusi man. Izrikoju tā, ka likuma galīgā pieņemšana komisijā tika atlikta līdz Lieldienām. Vēlāk šo likumu tomēr pieņēma. Liels bija mans pārsteigums, kad autoritārā laikā — lasi un brīnies — likumu atkal atcēla un kādā grāmatā ir rakstīts: atcelts tāpēc, ka bijis „netaisns”!

4. aprīlī M. Dubins man prasīja, kur esot K.U.? Atbildēju — uz laukiem. Viņš noteica, ka es esot liels diplomāts. K.U. atkal bija pazudis pāri robežai, mums neko nesakot. Kaut gan es to zināju, nevarēju teikt. *Sociāldemokrāts* rakstīja, ka K.U. aizbraucis uz Franciju „lietas kārtot”, bet *Brīvā Zeme* atbildēja, ka viņš Francijā neesot.

Sociāldemokrātiem bija kongress, kur F. Cielēns cīnījās ar F. Menderi, bet kreisais spārnš F. Mendera vadībā uzvarēja. Krievu avīze domāja, ka sociālistiem ir 4 nogrupējumi: pavisam kreisi — Buševics, Muižnieks un Dzelzītis, arī kreisie: Menders, Petrevics, Rudevics, Višņa, Lorencs un daži citi, kas kopā ar pirmo grupu sastāda vairākumu; opozīcijā: Cielēns, Bastjānis, Celms, Dukurs, B. Kalniņš un daži citi, tā saucamie „samierinātāji”: P. Kalniņš, Jagars, Aberbergs, Morics un citi.

15. aprīlī notika Z. S-bas centrālās padomes sēde, jo nākamā dienā bija nolemts kongress. K.U. iesniedza partijas statūtu grozījumu projektu. Tas bija ļoti bargs un paredzēja biedru izslēgšanu par disciplīnas neievērošanu vai kaitīgu darbību. Projekta teksts izklausījās neskaids un varēja pavērt durvis lielai patvaļai. Par to ļoti uztraucās E. Laimiņš. Arī H. Celmiņš teica, ka pirmā kārtā jāpanāk, lai Centrālā valde tiek pareizi ievēlēta, tas ir, aizklātā balsošanā. K.U. kā valdes priekšsēdis tiek vēlēts atsevišķi. Neatceros, ka viņš jebkad būtu vēlēts aizklātā balsošanā. Parasti kāds uzsauca „līdzšinējais”, citi sāka aplaudēt, un sekoja paziņojums: ievēlēts. Bieži tamlīdzīgi tika „ievēlēti” arī valdes locekļi. Ja biedrus ieteiktu izslēgt par kaitīgu darbību, tad pirmie būtu jāizslēdz, kas šādu kārtību atļāvuši.

Kongresā biju aicināts referēt par laukstrādnieku jautājumu. To darīju, bet citās lietās cietu klusu. Centrālā valdē ievēlēja visus vecos, izņemot E. Līci, kuŗa vietā nāca V. Gulbis.

Jūnija sākumā saeimā debatējām par skolotāju algu izmaksas kārtību. Līdz šim algu sarakstus sastādīja un algas izmaksāja apriņķu valdes, kas deva arī pusi no naudas. Otrā puse nāca no Finanču ministrijas. Sarežģījumi bija ar valdības daļu — to bieži nepārveda laikā un tādējādi aizkavēja algu izmaksas. Naudas pārskaitīšana bija tieši dep. direktora J. Mieŗa (viņš bija Dem. centra centrālkomitejas loceklis) uzdevums. Varēja tikai zīlēt, vai naudas pārvedumu aizkavēšana bija kādas partijas demagoģija jeb patiesi, kā J.M. apgalvoja, valsts kase bieži bija tukŗa. Lai kā, visi bija uzskatos, ka algas izmaksām jābūt regulārām, bet kā to panākt — domas dalījās. Dem. centrs un sociāldemokrāti ierosināja, lai algu izmaksu pārņem Izglītības ministrija. Lauku pašvaldības turpretim negribēja zaudēt kontroli pār savām

skolām. Lauku iedzīvotāji domāja, ka skolām jāpaliek pašvaldību ziņā, jo tās sagādāja līdzekļus skolu ēku būvēm un uzturēšanai, un ka skolotāji nebūtu jāpārvērš par valsts ierēdņiem.

Z. S-bai bija jāaizstāv pašvaldību ieskati. Zinājām, ka šoreiz cīņu zaudēsim, bet no principa atkāpties nevarējām. Man klājās grūti, jo bija jāuzņemams nepatīkamais pienākums — aizstāvēt zaudētu lietu. — Sociālisti bija sasaukuši skolotāju sapulci, kuņai „jāprotestē” algu lietā. Lai dzirdētu, kas sapucē notiek, arī es aizgāju, nosēdos pašā malā un klausījos. Tomēr kāds mani bija pazinis un sāka saukt, lai es runājos, citi sauca — nav vajadzīgs. Tur piedalījās galvenokārt rūditi sociālisti, es biju nelaimīgs, ka atnācis. Tomēr saucieni runāt pieņemās, līdz sapulces prezidijs aicināja paskaidrot manu viedokli. Runāšanai nebiju gatavojies, atteikties arī nevarēju. Īsi un mierīgi paskaidroju mūsu viedokli un pats brīnījos, ka viss ciešami beidzās. Man bija ļoti labas attiecības ar skolotājiem, kuņus pazinu no agrākās darbības, varbūt tas palīdzēja šinī lauvu bedrē. — Nākošā dienā jautājums tika izlemts saeimā. Bija ieradušies ļoti daudz skolotāju. Balsošanā, kā mēs to paredzējām iepriekš, skolotāju algošana tika nodota Izglītības ministrijai. Vēl pēc dienas J. Breikšs saeimā iesniedza priekšlikumu, lai attiecīgās summas pārskaitītu Izglītības ministrijas budžetā. Viņš gribēja parādīt, ka viņš visu izkārtojis, bet šoreiz notika citādi. J. Breikšu saeimā neviens necieta. Deputāti sačukstējās viņu izāzēt. Ātri izstrādāja projektu. Pieprasīja aizklātu balsošanu, un rezultātā priekšlikumu noraidīja! Tas tik bija skandāls! J.B. ārkārtīgi pārskaities kļiedza uz mani skaļā balsī. Naudu pārskaitīja tik un tā, bet to izdarīja valdība, jo saeimas lēmums tam nebija vajadzīgs un vēl mazāk J.B. palīdzība.

20. jūnijā bija jābalso par Jaunsaimnieku priekšlikumu — visos budžeta posteņos izdot proporcionāli tam, cik ieņemts (tātad arī algām). M. Skujeņieks paziņoja, ka, ja likumu pieņems, viņš atkāpsies. Ar visu to priekšlikumu noraidīja tikai ar 1 balss vairākumu. Vēlāk Buševics teica K.U. un man, ka vienīgi viņš esot valdību izglābis. Tad jau laikam dažī sociālisti nebija balsojuši.

6. augustā man zvanīja nelaiķa Ark. Eglīša kundze un lūdza aiziet pie viņas. Viņas vīrs pirms dažām dienām bija, laivai apgāzoties, Daugavā noslīcis. Laivā bijusi arī kundze un kāds Veinbergs, kas abi izkluvuši malā. Viņa domāja, ka laiva apgāzta tiši, bet neviens, arī vīra kollēgas partijā, tam negribot ticēt. Lūdza manu padomu. Ieteicu iet oficiālo ceļu un ar rakstu visu ziņot policijai. Vēlākais atzinums bija — noslīcis nelaimes gadījumā. A. Eglīša bija žēl. Viņš bija gudrākais politiķis Jaunsaimnieku partijā.

9. augustā piedalījos Z. S-bas rajona kopsapulcē Valmierā. Vēl maijā Valmieras nodaļas sanāksmē pāris agrāko nedraugu bija mēģinājuši mani diskreditēt. J. Druva bija jautājis K. Ulmanim, vai nevajadzētu sūtīt kādu

partijas darbinieku no Rīgas, lai Valmieras nodaļā nodibinātu mieru, bet K.U. atbildējis: gan jau Lejiņš pats tiks galā. Galā es tiku, bet bez skarbām pārrunām neiztika. Ieteicu nodaļai nodibināt neitrālu komisiju, kas izmeklētu man un nodaļai izteiktos pārmērumus. To nepieņēma, kaut tā bija vienīgā objektīvā iespēja mieram un satīcībai. Pamazām miers tomēr radās pats no sevis un rajona sapulce noritēja daudz lietišķīgāk, un tanī nekādu starpgadījumu nebija.

16. augustā pārcēlos uz jaunu dzīvokli — Kr. Barona ielā 14 — pie agrākā žurnālista J. Vuškalna. Irēju 2 istabas. Vieta blakus *Brīvai Zemei* un partijas birojam, nav tālu no saeimas un laba satiksme uz visām pusēm.

18. septembrī biju valsts prezidenta medībās Smiltēnē. Bez prezidenta piedalījās: M. Skujenieks, H. Celmiņš, E. Laimiņš, G. Zemgals, Dambekalns, Kūlmanis, ģen. Francis, Ozols, Robežnieks, Art. Bērziņš un es.

20. septembrī pēc vasaras pārtraukuma sākās komisiju sēdes saeimā. Pēc ilgas slimības miris mūsu deputāts Sarkanbārdis. Viņa vietā nāks E. Grantskalns, kas iepriekšējās saeimās bijis Lauksaimniecības un Pašvaldību komisijās, tas ir, tajās, kur A. Spure un es tagad pārstāvam Z. S-bu. Mūsu frakcijā par komisijām vēl nav runāts, bet K. Bachmanis Lauksaimniecības komisijā man teica, ka E.G. neviens komisijā negribot, būšot stundām gaŗa nevērtīga runāšana un savu personisko lietu kombinēšana. Lai mēs ar Stūri nepieķāpjosies. Mēs esot vismaz godīgi un objektīvi pretinieki. Apmēram to pašu man teica G. Milbergs un pa vārdam izmeta arī citi. — Līdzko ieradās Pašvaldību komisijā, tūlīt Ulpe un Radziņš man piestāja ar to pašu un teica, ka pārmaiņa nenāks par labu Z. S-bas sekmēm komisijā. Arī pāris Latgales pārstāvju domāja, ka varbūtēja maiņa kaitēsot Z. S-bai. Zināju, iepriekš, ka E.G. prestiŗis citās partijās ir zems, bet nezināju, ka tas tuvojas nicināšanai. Ko mēr abi ar Stūri varējām darīt? Liekas, nekā daudz, jo E.G. bijis šinīs komisijās pirms mums, kāds darbs jaunienācējam bija jādod, un viņa draudzība ar K.U. nodrošināja pēdējā atbalstu. Mēs ar Stūri netikām runājuši ar pārējiem frakcijas locekļiem, bet dzirdēto atstāstīju K.U. un teicu, ka pakļausimies frakcijas lēmumam. K.U. bija nepatīkami pārsteigts par manu stāstu, bet atbildēja, ka E.G. jālaiŗ vien būšot šinīs komisijās, kur tas jau ilgu laiku bijis. Vēlāk frakcija to apstiprināja. Tā es aizgāju no Pašvaldību komisijas un A. Stūre no Lauksaimniecības komisijas. Nedaudz vēlāk mani deleŗģēja Peticiju komisijā J. Bīrznieka vietā, kas aizgāja uz Budŗeta komisiju.

Saeimas Peticiju komisijai bija tikai 3 locekļi: E. Radziņš, B. Pīpiņa un es. Mūsu pienākums bija saeimai iesniegto sūdzību pārbaude. Sevišķi daudz sūdzību ienāca no cietumniekiem par uzturu cietumos. Sūdzības pārbaudot, izrādījās, ka uzturs cietumos ir labs, katrā ziņā labāks nekā daudzi ieslodzītie varēja atļauties privātā dzīvē. Varēja redzēt, ka sūdzēšanās bija organizēts pasākums, jo sūdzības nāca vienā laikā lielā skaitā. Prāvs skaits sūdzību

ienāca arī par Šoseju un zemesceļu departamentu. Ja tika būvēts kāds jauns ceļš, tad dažs sūdzētājs jautāja, kāpēc ceļš ieprojektēts gar viņa kaimiņa, ne viņa māju. Tad mēs izbraucām uz vietas un sūdzētājus arvien izdevās pārliecināt, ka viss ir jādara ne atsevišķas personas, bet vispārības labā. Reiz bija sūdzība no Kokneses pagasta, ka dārgs ceļš esot būvēts uz Bilstiņu dzirnavām, kas piederēja ģenerālim Bangerskim. Aizbraucām apskatīt. Īss ceļa gabals bija no jauna izbūvēts. Kāda nozīme dzirnavām, ja lauksaimnieki pie tām nevar piekļūt? To saprata arī paši sūdzētāji, un viss draudzīgi nokārtojās. Šajā komisijā valdīja satiecības gars, varbūt tāpēc, ka tā bija maza komisija.

Frakcijas sēdē garī runāja par Daugavas spēkstacijas būvi, ko valdība centās steidzināt. J. Balodis, V. Gulbis, H. Celmiņš un es projektu ļoti aizstāvējām, bet K.U. gribēja atlikt. Viņam palīgā steidzās E. Grantskalns, kas frakcijas sēdē piedalījās pirmo reizi. Vienojāmies par K.U. priekšlikumu — aizrādīt M. Skujeniekam uz būves negatīvām un neskaidrām pusēm, un ja arī tad visi būvi gribētu, tad pievienoties. (Grūti izprast K.U. pretestību. Varbūt viņš gribēja, lai viņa valdība nākotnē būvi uzsāktu?)

Frakcijā K.U. paziņoja, ka partijas spiestuve tiek pārvērsta par akciju sabiedrību „Rota” un ka mums visiem jāpērk akcijas, bet vēlāk to prasīs arī no partijas nodaļām. Partijai esot lieli parādi no 1919.—1923. gadam, bet pāris pēdējos gados iesākta parādu deldēšana. Partijas vadībai viņam atlikuši vairs nedaudz gadu (vai viņš domāja līdz miršanai?) un viņš negribētu materiālās lietas atstāt nenokārtotas. — Nevienam pretī neizteicās, un tā tika pieņemts. Vēlāk tomēr bija dzirdama kritika: mēs maksājam 60 latu mēnesī biroja uzturēšanai, 1000 latu gadā *Brīvai Zemei*, un tagad būs jāpērk arī akcijas. Agrāk, kad daudziem deputātiem bija vairāki amatī un kad algas bija lielākas, nekas netika maksāts. Kas vainīgs parādu lietā, mēs nezinām. Tā klusībā tika izteikta zināma kritika, bet tomēr visi maksāja.

8. un 9. oktobrī biju uz medībām Ugālē (Zlēka—Stende). Piedalījās A. Kviesis, adj. Kuplais, M. Skujenieks, J. Celms, E. Laimiņš, D. Rudzīts, H. Celmiņš, Ivanovs, ģen. Francis, J. Breikšs, Dambekalns, J. Vagners, Ērglis, J. Kauliņš un es. Medībās arvien ir daudz iemeslu jautrībai, tur visi jūtas brīvi, sprēgā asprātības un visi tiek apstrādāti ar zobgalībām, nevienam par to neļaujoties. H. Celmiņš arvien laipns, tam patīk anekdotes un asprātības, bet dažos gadījumos tas var būt arī ass. E. Laimiņš ir nosvērts un mierīgs, māc izvairīties no visa nepatīkamā. Ģen. Francis, Ivanovs un D. Rudzīts ir klusi un arvien runā pa prātam sarunu biedram. J. Celms ir satīcīgs, bet ļoti jūtīgs, ja kāds to pazobo. Viņa brālis tur bija virsmežzinis, un viņš sacīja, ka biežāk brauktu uz medībām, bet partijai tas nepatīkot, tāpēc jāatturoties. Laikam sociālisti medības uzskata par baronu sportu, kas nepiestāv marksistiem. Adv. J. Vagners ir satīcīgs un ļoti kluss cilvēks. M. Skujenieks ir uzmanīgs un atturīgs, dažreiz ass, izturas kā „barons”. Vis-

Medņu medības Smiltēnē 1932. g. 22. aprīlī. No kreisās: virsmežs. P. Ažiņš, „Sīmanītis”, Polijas sūtnis Arcišovskis, H. Celmiņš

biežāk joku objekts ir Arturs Bērziņš. Tas laikam tāpēc, ka viņš pastingri izrunājās par citiem un atpakaļ saņēma dubultīgi. Viņš bija Nacionālā teātra direktors un drīz vien saņēma jaunu vārdu: Nacdirss, kas būtu saīsināts amata nosaukums. Ļaunā viņš neņēma.

11. oktobrī Polijas sūtniecība caur mani ielūdza apm. 8 parlamentāriešus kā valsts prezidenta prof. Moscicka viesus medībās uz Poliju, kas notiks pēc pāris mēnešiem. Lietai bija maza vēsture. Jau tā gada agrā pavasarī bija zināms, ka vēl šogad līdzšinējais Polijas sūtnis Rīgā Arcišovskis tiks pārcelts. Aprīlī Ārlietu ministrija bija paziņojusi H. Celmiņam, ka Rīgā iebraucis jaunais Moscickis (prezidenta dēls). Vai nākošā dienā nevarētu viņu izvest medībās? Šinī laikā atļautas bija tikai medņu medības, un tā mēs ar H. Celmiņu braucām uz medņiem Smiltēnes virsmežniecībā.

Bija saprotams, ka Moscickis ir kandidāts uz sūtņa amatu un atbraucis apskatīties, vai viņam te patiks. Tā 1932. g. 22. aprīlī mēs viņam parādījām

Latvijas mežus. Medības izdevās labi, jo katrs dabūja savu medni, es pat divus. Šoreiz tika arī pamatīgi dzerts, jo viesiem tas patika, un mēs nevarējām atturēties. Jaunais Moscickis bija ļoti simpatisks cilvēks. Mēs īsti sadraudzējāmies. Prezidents Moscickis savā laikā bija studējis Rīgā ķīmiju un ar latviešiem sadraudzējies, par ko daudz stāstījis dēlam. Laikam tāpēc arī dēls bija ļoti sirsnīgs. Tā kā ar dažu agrāko Polijas sūtni Ārlietu ministrijai bija lielas grūtības, tad mēs bijām priecīgi par eventuālu pārmaiņu. Atvadoties Moscickis mūs ielūdza medībās Belovežas Puščā, par ko tikšot paziņots. Šis paziņojums tad nu bija pienācis.

Ar mieru braukt bija H. Celmiņš, E. Laimiņš un H. Dzelzītis (kas gan nekad uz medībām nebrauca, bet šoreiz gribēja). Kopā ar mani bijām 4. Bija jāaicina daži no citām partijām. J. Kauliņš un J. Breikšs bija ar mieru, bet G. Zemgals atrunājās, ka esot par vecu un slikts šāvējs. Ivanovs ar J. Celmu labprāt brauktu, bet iekļūšot nepatīkšanās partijā, tāpēc jāaizmirstot. M. Skujenieks pēc ilgām pārdomām arī pievienojās. Beidzot bija ar mieru arī G. Zemgals, bet kolīdz saņēma ziņu, ka līdzī jāņem arī smokings formālām vakariņām, noteikti atteicās (viņš ļoti nemīlēja formālas izdarības). Izbraukšanas priekšvakarā notika kas negaidīts — M. Skujenieka kundze pārļauza roku nelaimes gadījumā un viņš, saprotams, atteicās. Tā galīgais sastāvs bija J. Kauliņš, H. Celmiņš, E. Laimiņš, H. Dzelzītis, J. Breikšs, plkv. M. Lūkins (kas it kā pārstāvēja ministru prezidentu) un es. Poļu preses atašējs Kostelkovskis mani ilgi klausināja, kāpēc nav braucis M. Skujenieks un vai tiešām kundzei lauza roka, kaut tas bija atzīmēts visos laikrakstos. Tāpat viņš gribēja zināt, kāpēc atteicies G. Zemgals. Viņam bija kautkādas aizdomas, lai gan teicu visu patiesību. Mēs jau nebraucām arī kā valsts delegācija, bet kā privātas personas draudzības apmeklējumā. Tā 1933. g. 2. janvārī uz 3 dienām izbraucām uz Poliju ar parasto vilcienu, bet Daugavpilī pretī bija atsūtīts salonvāģis, kas bija mūsu mājvieta nākošās dienās. Daugavpilī mums pievienojās par pavadoni kāds poļu virsnieks, kas kādu laiku apmaiņas kārtībā bija kalpojis kādā mūsu pulkā un runāja latviski. Lai nenonāktu pretrunās ar Ārlietu ministriju, vienojāmies par politiku vispār nerunāt, un ja tādās sarunās tiktu ievilkti, aprobežoties ar vispārējām frazēm.

Aizbraucām Belovežas medību pilī, kas bija celta ķeizara Nikolaja II vajadzībām. Viņš gan to tikpat kā neesot lietojis, bet viņa vietā šeit ļoti bieži medījis Nikolajs Nikolajevičs, virspavēlnieks I pasaules karā. Mūs sirsnīgi sagaidīja un apsveica jaunais Moscickis un mani pat noskūpstīja. Tāpat lielu uzmanību mums parādīja Moscickis seniors un pārējie viesi. No Polijas ministriem, cik atceros, piedalījās vienīgi tieslietu ministrs (Michalovskis?), bet bija daudzi Ārlietu ministrijas darbinieki un vecākie virsnieki. Piedalījās ģen. Ridz-Smigli, kas 1920. g. bija daudz palīdzējis Latvijas armijai, un pāris komandējošo ģenerāļu. Ieradās arī mūsu sūtnis Varšavā Gros-

valds, kurš gan starp poļiem jutās kā svešinieks, vismaz tā izskatījās. Mūs lieliski uzņēma, un medības izdevās teicami. Tika nošauts daudz meža cūku, pāris vilku, daži brieži un sīkāki medījumi. Divi poļi tomēr uzsāka ar mani sarunu par ārpolitiku. Teicu, ka šis temats ir diplomātu darīšana un neesmu kompetents valdības pārstāvis. Domāju, ka Maskava ir un Berlīne drīz vien var kļūt par mūsu ienaidniekiem, un tad mums visiem klāsies grūti. Visiem kopēji jāmeklē palīdzība, kur vien tāda iespējama. Sarunu partneri no Berlīnes neka daudz nebaidījās, bet ļoti no Maskavas. Jaunais Moscickis man pateica, ka viņš labprāt ietu par sūtni uz Rīgu, bet tas esot atkarīgs no Piļsudska. Laikam iecelšot citu personu. Atceļā Viļņas stacijā mūsu konsuls informēja, ka sūtņa lieta galīgi norunāta — uz Rīgu braukšot Viļņas vojevoda Bečkovičs. Valsts prezidentam Polijā bija maza noteikšana, visu rīkoja Piļsudskis kopā ar veciem leģiona virsniekiem. Jauno Moscicki, cik atceros, iecēla par sūtniecības padomnieku Japānā.

14. oktobrī man bija gaŗa saruna par dažādām lietām ar J. Balodi. K.U. atkal bija Berlīnē (laikam sakarā ar sviesta eksporta lietām), un frakcijā ir brīvāks gaiss: visi ir jautrāki un runīgāki. Es teicu ģenerālim, ka vajadzētu pierunāt K.U. kandidēt par valsts prezidentu nākošās vēlēšanās, jo to viņš ir nopelnījis. Viņš dabūtu atpūsties un frakcijā būtu labāka satiecība. Ģenerālis bija vienis prātis, bet bija pārliecināts, ka K.U. nebūs ar mieru, ja nevarēs jaukties visās lietās. K.U. esot apbrīnojamas darba spējas, bet viņš tagad esot pavisam cits cilvēks nekā Latvijas sākumā. K.U. daudzkārt bez kādas vajadzības esot uzņēmies citu grēkus, piem. Šēra lietā. K.U. stipri atbalstot divus jaunus cilvēkus — F. Ansonu un A. Veinbergu, kas tam izpumpējot daudz naudas. Vēl Balodis stāstīja dažādas lietas par K.U. personisko dzīvi. Nedaudz vēlāk to pašu stāstīja H. Celmiņš.

25. oktobrī frakcijas sēdē daudz runāja par ierēdņu maiņām Iekšlietu ministrijā, ko izdara J. Kauliņš. Bija atlaisti divi mūsu biedri (Jingsts Rūjienā un Rozenbachs ministrijā) un Vilde pazemināts amatā. K.U. teica, ka mūsu ierēdņi tik un tā nekā nedarot, tādēļ neesot iemesla tos aizstāvēt. — Tur viņam daudz taisnības, bet neaizstāvēšanai būs ļaunas sekas.

28. oktobrī saeimā komunistu deputāts Sudmalis par Daugavas spēkstacijas būvi man teica: „Jābūt atklātam, lai kādās domās mēs būtu — to staciju jūs izbūvēsit mums!” Tas bija stipri teikts, kaut arī viņa pareģojums vēlāk piepildījās.

2. novembrī man bija gaŗāka saruna ar Ārlietu min. darbinieku A. Kampi, kas domāja, ka tirdzniecības līgumu ar Maskavu slēdzot izdarītas daudzas kļūdas. Vācu deputāts Hāns, kuŗš nupat atgriezās no Maskavas, teica, ka tur esot bijušas tikai politiskas prasības, piem., slēgt laikrakstu *Sevodņe*.

Saeima apsprieda likumu par dubulto amatu likvidešanu. Pret to visiem spēkiem cīnījās K.U., jo viņš un H. Dzelzītis bija Zemes Bankas padomē,

H. Celmiņš pilsētas galva, bet E. Laimiņš docents universitātē. Bija jābalso aizklāti. K.U. nosēdās man blakus, laikam viņš šaubījās, kā es balsošu.

Uz mājām gāju reizē ar G. Zemgali. Viņš mani paņēma zem rokas un noteica: „Tā būs drošāk”. Vecais vīrs nav vairs nekāds stiprais, bet ļoti mīl paspēlēt kartis. Kad mēs neko nedzežam, tad nosaka — jūs tagad neko vairs neprotat, kad es biju jaunāks, tad gan citādi rīkojās.

25. novembrī bija runa par otras cukurfabrikas būvi. M. Skujenieks it kā apsolījis to Rēzeknei. J. Pabērzs man teica, it kā K.U. arī tam būtu pievienojies. Es cīnījos par Valmieru, kur ir dzelzceļa mezgls, ūdensceļš un augsna piemērota cukurbietēm. K.U. debates nepatika, viņš no visiem kaut kā atgaiņājās un man noprasīja, kāpēc es laikrakstā *Valmierietis* tik stingri uzstāties par Valmieru. — Nedaudz vēlāk noskaidrojās, ka pēc K.U. ieteikuma fabriku būvēs Krustpili. Vēl vēlāk pēc K.U. ieteikuma, trešā un pēdējā cukurfabrika tika uzcelta Liepājā, bet Valmiera tika aizmirsta.

9. decembrī frakcijas sēdē K.U. pateica, ka dusmīgs uz valdību, jo solīts pieņemt likumu par Valmieras lopkautuvi, bet tas nav darīts. J. Balodis sadusmējās un jautāja, kāpēc viņam par to nekas nav teikts? Vai aiz visa tā slēpjas kas cits? Tad K.U. pārgāja uz citu un jautāja, vai parīt partijas konferencē nevajadzētu arī otram līderim ziņot par frakcijas darbību? (H. Celmiņš nebija klāt, un tāds brīdis bija izdevīgs, lai viņu apiētu.) E. Grantskalns tūlīt izsaucās — lai ziņo K. Pauļuks, un par atalgojumu saņēma laipnu smaidu.

Pašvaldību komisijā notika dīvaines lietas. Reiz redzēju, ka B. Pīpiņa koridorā sačukstējās ar E. Grantskalnu. Kad pēdējam jautāju, vai nebija runa par sludinājumu nodokli, viņš teica — bija, bet nekādu grozīšanu viņš nepieļāušot. Tomēr 2. lasījumā likums ir grozīts: J.Z. likme krietni pazemināta, bet Br.Z. par 3% paaugstināta! Nezinu, vai tas ir ar K.U. ziņu vai bez tās.

Valmierā klājās raibi. Saņēmu ziņu, ka apriņķa skolu valdē J. Ruģēna vietā ievēlēts Jerkins. Tas gan bija dīvains notikums: Z. S-bas vairākums izgāž savu biedru un ievēl sociālistu. Turienes nodaļa par tādu rīcību protestēja Ringmanim, Krogzemam un K. Duņēnam. Notikums bija nosodāms, bet kad noskaidrojās otras puses motīvi, varēja redzēt, cik neveselīgs gaiss Valmierā ir vispār. Nodaļu vada kādi 3 cilvēki, kas nedomā ne par vienu. Viņi gadiem diskreditēja rajona priekšnieku E. Duņēnu, nākošais biju es (tas gan viņiem bija ciets rieksts, bet manus nervus tomēr maitāja), tagad nāk Ringmanis, Krogzems un K. Duņēns. Savā laikā J. Ruģēnu ievēlēja pēc mana ieteikuma, bet viņš atmaksāja ar apr. valdes diskreditēšanu. Tagadējie apriņķa valdes vīri nav gribējuši būt tik pacietīgi un norunājuši: labāk sociālists nekā mūžīgas intrigas. Nožēlojams gadījums.

23. decembrī bija pēdējā saeimas sesijas sēde. Balsoja par mūsu ierosināto likumu par parādu pārjaunošanu. Ar balsu vairākumu pieņēma labo-

jumu, ka pārjaunošana attiecas tikai uz saimniecībām ar vērtību zem 5000 latiem. Kad bija jābalso par visu likumu (ar tanī grozīto pantu), K.U. vispirms piecēlās, lai balsotu pret, tad atsēdās un beidzot nobalsoja par likumu. Vēlāk frakcijas sēdē viņš teica, ka vainīgi A. Bļodnieks un J. Breikšs, tie gan soloties likumu izlabot, bet nezina vai nebūtu labāk gāzt valdību. (Šis likums nekad netika grozīts, arī pēc 1934. g.). K.U. bija ļoti uztraukts, ar sarkaniem plankumiem sejā, kas bija neparasta parādība. Vairāki deputāti domāja, ka pēc svētkiem valdība jāgāž.

1933. gada 23. janvārī frakcijas sēdē runājām par A. Ķeniņa likumprojektu: vidusskolās, kas saņem valsts pabalstu, mācību valodai jābūt latviešu valodai. To gribot izdot 81. p. kārtībā, t.i. valdība. K.U. ļoti pretojās likumam un teica, ka mūsu ministriem jāgādā, lai to noraida. Viņš domāja, ka bez minoritāšu atbalsta atcelšot visus lauksaimniecības aizsardzības likumus, kas mums svarīgi, un valsts prezidenta vēlēšanās arī kļāšoties slikti, jo bez G. Zemgaļa varot kandidēt arī M. Skujenieks.

1933. g. 31. janvārī pirmā plenārsēdē pēc svētkiem. K.U. mums teica: „Mēs nolemjam atbalstīt likumu par valsts valodu vidusskolās, bet aizklātā balsošanā katrā ziņā visi balsosim pret”. (Lasītājs kļūdītos, ja no tā secinātu, ka K.U. nebija patriots. Savu patriotismu viņš nepārprotami pierādīja pēc 1934. gada. Aprakstītā gadījumā viņa rīcība izskaidrojama kā politiska taktika, lai paturētu mazākuma tautību labvēlību.)

7. februārī M. Skujenieks man teica, ka viņš demisionējis tāpēc, ka jaunsaimniekiem bija norunāts viņu gāzt pirmajā izdevīgajā gadījumā februārī, un labāk bijis aiziet, kad pašam izdevīgi.

21. februārī K.U. frakcijai ieteica dažādus projektus krīzes pārvarēšanai. Tur dominēja jauni monopoli (akmeņogles, benzīns u.c.) un ārējais aizņēmums ceļu būvei un citām vajadzībām. Oponēja H. Celmiņš, sakot, ka parādus nevar taisīt, jo tos būs grūti atmaksāt, un ieguldījumi neatmaksāsies. Tad vēlreiz tika pieminēta cukurfabrika Rēzeknē. H.C. teica, tas būtu skandāls, ja celtu tur, bet Vidzemē ne. K.U. nikni teica, ka viņš nekad neesot minējis, ka Rēzeknē jāceļ ātrāk nekā Valmierā. (Jāpiezīmē, ka Rēzekne gan tika aizstāta ar Krustpili, bet Valmierā fabriku nekad neuzcēla, domāju tāpēc, ka to aizstāvēju es un H. Celmiņš. Par to, ka Valmierai ierādāma pirmā vieta, saeimā bija vairākums, bet tas viss nelīdzēja.)

Turpinās sarunas par valdības sastādīšanu. Daļa mūsu frakcijas domā, ka ministrus vajadzētu mainīt, jo tad tiem būtu ciešāka sadarbība ar frakciju un partiju. It sevišķi tas zīmējās uz V. Gulbi, un J. Birznieks par to ir runājis ar K.U., kas atbildējis, ka viņam jāatbalsta vecie kandidāti, bet citi lai pretojoties, un tad viņš pēdējiem pievienotos!

E. Ozoliņš (Latvijas Banka) nesen bija Maskavā tirdzniecības līguma komisijā. Viņš kādreiz bijis izsūtījumā Sibīrijā kopā ar Staļinu un palīdzējis pēdējam izbēgt. Maskavā ar sūtņa Bilmaņa un ārlietu komisāriāta starpnie-

cību lūgta privāta vizīte pie vecā drauga, bet nekāda atbilde nav saņemta. Pārbraucis mājās, E. Ozoliņš *Jaunākās Ziņās* publicēja rakstu par kopējām gaitām ar Staļinu. — Mēs tagad zobojām E. Ozoliņu: kāpēc tu palīdzēji bēgt nelietim, labāk būtu nolaidis no kājām, viņš tevi redzēt negribēja tik un tā! (Tie ir joki, bet sekoja traģēdija: 1941. g. Ozoliņu deportēja, un viņš aizgāja bojā. Var jau būt, ka par deportāciju būs bijis pat speciāls rīkums, jo nelieši necieš dzīvus lieciniekus.)

14. martā frakcijā bija runa par valdības sastādīšanas gaitu. Jaunsaimnieki prasot valdībā 2 vietas. Teicu, ka arī mēs varētu apmierināties ar 2 vietām, bet vienai jābūt Iekšlietu ministrijai; varētu atteikties no Kara ministrijas, kas partijai ir mazsvarīga. Tas J. Balodim nepatika, jo viņš gribēja palikt amatā. Vēlāk H. Celmiņš jokodamies man teica, ka es esot traks cilvēks: viņam tai brīdī bijis bailes pat acis pacelt uz ģenerāli. — Joki ir laba lieta, bet kad vairums par partiju nemaz nedomā, tad tas ir slikts joks.

Beidzot A. Bļodnieks ir sastādījis valdību. Iekšlietu ministrija tomēr ir nodota G. Milbergam. Iepriekš mēs no viņa gan saņēmām stingru solījumu — neatlaist un nepārcelt ierēdņus bez mūsu ziņas, kā arī citādi „labi uzvesties”. Cik tas līdzēs, to redzēsim. Abi mūsu ministri palika vecos amatos, un 28. martā tie mūs aicināja vakariņās.

1.—2. aprīlīm notika partijas kongress. Nekādu starpgadījumu nebija. Valdi vēlēja atklāti balsojot, bet šoreiz par to bija iepriekšējas sarunas un vienošanās.

P. Soms no *Brīvās Zemes* mani un A. Stūri uzaicināja uz „Letgallia's” dzīvokli, kur bija arī citi viesi. Pāris filistru izteicās, ka viņi apsveiktu manu pievienošanos viņu saimei.

Kaut kad šinī laikā man nācās runāt saeimas plenārsēdē par bijušo izglītības ministru A. Ķeniņu. Šo runu nebiju vēlējies. K.U. frakcijas sēdē teica, ka A. Ķeniņš bijis demagoģisks ministrs un kādam no mums viņu vajadzētu atmaskot. Par runātāju viņš ieteica mani. Mēģināju atrunāties un teicu, ka A. Ķeniņš ir gan liels demagogs, bet nekā par viņu nezinu, tāpēc runāt nevaru. K.U. noteica, ka visi kolēģas man palīdzēsot ar materiāliem. Disciplīna bija jāievēro, sāku gatavoties runai. Visvairāk materiāla man deva H. Celmiņš. Uzbrukums A. Ķeniņam bija smags. Tika runāts par Izglītības ministrijas budžetu, jo labāku gadījumu nevarējām atrast. Runas teksta man nav, bet atceros pietiekami labi, ka uzbrukums bija tīri personisks. Minēju, ka pagastā, kur A. Ķeniņam ir īpašums, pastāvējis mašīnu koplietošanas kooperatīvs, bet A. Ķeniņš visas mašīnas piesavinājis sev. Līdzīgi apvainojumi bija vairāki. Pēc runas K.U. man teica, ka runa bijusi laba. Atbildēju, ka man ir netīrības sajūta, jo uzbrukums bija pārāk personisks. Tad K.U. noteica: pasakait A. Klāvsonam (*Brīvās Zemes* redaktors saimā), lai visa runa būtu iespiesta, jālieto vislielākie virsraksti, viņš jau zinās, kā to izdarīt. Patiesi nākošā dienā bija lieli virsraksti pāri visam laikrakstam.

L.Z.S.-bas Smiltenes rajona svētku dalībnieku grupa Skujienā 1933. gadā. No kreisās 4. rajona priekšnieks, 5. dep. J. Lejiņš, 6. nodaļas p-rks N. Zariņš

Man pašam runa nepatika, bet tā tika kā nekad agrāk vai pēc tam plaši izreklamēta. Es drīz sapratu, kas par lietu: A. Ķeniņa ļoti neieredzēja mūsu minoritātes, K.U. tām gribēja parādīt, ka arī mēs to neieredzam, lai tādā ceļā sagatavotu minoritāšu labvēlību sev. Uz manu runu bija atsaucies A. Ķeniņš un ievietojis J.Z. savu paskaidrojumu ar virsrakstu, ka es esot melojis. Drīz vien redakcija izpratusi, ka tāds virsraksts var būt par iemeslu nelāgai tiesu lietai, tādēļ stiprais virsraksts apmainīts ar neitrālu. Vienojos ar laikrakstu, ka atbildēšu uz A. Ķeniņa rakstu. Ja viņi polemiku ar to izbeidz, man pret laikrakstu nekādu prasību nav. Tā tas palika. Lai gan manā runā bija daudz stipru pārmētiņu A. Ķeniņam, tomēr vēlāk pierādījās, ka uzbrukumi nav bijuši nepatiesi.

30. aprīlī biju Cēsīs kādā sarīkojumā. Aprīļa pr-ks Štucers teica, ka Cēsīs policijai tagad esot grūta dzīve: G. Mīlbergam šeit esot līgava (viņa iepriekšējā laulība bija šķirta), ministrs braucot uz Cēsīm 3 reizes nedēļā, un policijai viņš jāuzraugot. Piemēram, vakar ministra sekretārs paziņojis Štuceram, ka ministrs iebrauks ar vilcienu. Štucers ziņojis 8. Daugavpils kājn. pulka komandierim, ka pr-ka aprīļa pr-kam un vēl dažiem. Tie visi atnākuši stacijā ministru sagaidīt. Vilciens pienāk, bet ministra nav. Vilcienā tas ir bijis, kur palicis? Vēlāk izrādījās, G. Mīlbergs izkāpis no vilciena otrā pusē pie pašas lokomotīves un pa aplinku ceļiem pazudis. Tas ir skandāls. Saeimas prestižs ir zems, līdzīgi notikumi to pazemina jo vairāk. G. Mīl-

bergs nevar saprast, kāda starpība starp privātpersonu un, teiksim, ministru. Arī mani uzmanīgie aizrādījumi nelīdz, kaut citādi viņš ir labs cilvēks. Tikai vēlāk izpratu, ka A. Bļodnieka valdība ar G. Milbergu bija kāda plāna sastāvdaļa, kas sagatavoja ceļu citiem notikumiem. Bez policijas un aizsargiem 15. maijs nebija iespējams, tāpēc sašutums Iekšlietu ministrijā bija svarīgs posms plānā un tas bija jārada. Tikai es, nabags, un vēl daži cilvēki nevajadzīgi cīnījāties par kārtību, kad vajadzīga bija nekārtība. (Ne A. Bļodnieks, ne G. Milbergs valdības prestižu uzturēt nevarēja, un tieši tādēļ viņus pielaida pie darba.)

Pret A. Bļodnieku nav respekta nevienā partijā, viņš arvien ir pretrunās pats ar sevi. Valdību sastādot, viņš stingri apsolījās valsts budžetu samazināt par 15—20 milj. latiem, bet tagad iesniedz par 26 milj. latiem paaugstinātu budžetu!

9. maijā K.U. jautāja, ko es domātu par F. Cielēna un A. Spekkes iecelšanu par sūtņiem. Atbildēju, ka tas būtu labi. Tad viņš teica, ka sociālistu vairums gribētu tikt valā no Cielēna un par iecelšanu priecātos, bet, kad viņš tiem ieteicis prasīt šo iecelšanu, tad izlikušies vienaldzīgi. (Domājams, ka K.U. par to tomēr cer saņemt kādu pretlaipnību, piem., mazāku opozīciju sev.)

23. maijā saeimā daudz pārrunu par no zviedriem neieturēto 200.000 dolāru drošības naudu. Sociālisti lika priekšā direktorus J. Miezi un Kacēnu pagaidām atstādināt no amata. Kacēnam nav nekāda sakara ar šo lietu, tas pielikts klāt tikai aiz politiskiem iemesliem. Aizklāti par atstādināšanu balsoja 70, pret 2 un atturējās 14. Tā lielais kombinētājs J. Miezis visiem par apmierinājumu beidzot atbrīvoja savu krēslu. Žēl bija Kacēna, bet tas drīz vien atgriezās valsts darbā. Saeimai šo balsošanu daudzi pārmeta, jo ierēdņu atstādināšana ir valdības, ne saeimas kompetence. Saeimas aizstāvji, savukārt, aizrādīja, ka daudzpartiju koalīcijas valdība nespēj noteikti rīkoties, tādēļ dažs augonis jāizspiež saeimai.

K. U. pēdējā laikā ar visiem, mani ieskaitot, ir daudz laipnāks nekā pērn. Ģenerālis to izskaidro, ka K.U. pamazām atbrīvojoties no veciem iespaidiem (A. Alberings un citi), bet varbūt arī viņš redzot — nav nozīmes kaņot ar visu pasauli bez īsta iemesla un naidoties ar visiem bez vajadzības. Ģenerālis saka, ka tagadējo frakciju nevarot salīdzināt ar agrākām: tad runājuši tikai 4 cilvēki un par pārējiem tikai pasmīnēts. Tagad Lejiņš viens pats gāžot visu apkārt un tāpat visi citi runājot brīvi. Es gan neko neapgāzu, bet savas domas arvien pateicu, kaut zināju, ka „nekur netikšu”.

1933. gada 12. jūnijā Vācija noliedza mūsu sviesta ievadumus un motivēja ar židu un sociālistu aicinājumu — boikotēt Vācijas preces. Tad valdība izlēma — neielaiet no Vācijas visas pieciešamās preces un nosūtīja Tautu Savienībai protestu, bet sūtnis Feldmanis to nepaspēja pat iesniegt, kaut gan šāda ziņa pārstaigāja visus laikrakstus pasaulē. Ģenerālis, kuŗš

pašlaik izpildīja ārlietu min. pienākumus, stāstīja, ka V. Salnais saimnieciskā konferencē Londonā savas runas projektu iepriekš parādījis Vācijas delegātiem. Ministram Neurātam ļoti neesot patikuši daži pārmetumi Vācijai. Tos viņš lūdzis no runas svītrot, tādā gadījumā apsolījis izlīgumu. V. Salnais ar to bijis mierā un 17. jūnijā izlīgums jau bija spēkā. Barons Firkss man teica, ka saeimas vācu frakcija daudz pūlējusies, lai izlīgums notiktu. Tam es ticu.

Pēc Demokratiskā centra aiziešanas, tos koalīcijā aizstāj 3 krievi un 2 poļi. Budžeta caurskatīšana risinās normāli.

16. jūnijā saeima pieņēma likumu par sēklas kontroli, ko ar grūtībām man iepriekš nācās izdabūt cauri Lauksaimniecības komisijai. Tāpat lielu piepūli man sagādāja laukstrādnieku jautājuma kārtošana. Laikā starp 1929.—1933. g. tika ievesti ārzemju laukstrādnieki, gadā starp 12—23.000. Tie nāca no Lietuvas, Polijas un Igaunijas.¹⁾

30. jūnijā saeimas sēdē J. Breikšs uzbruka visiem, kas ieteikuši pazemināt lata kursu (A. Zalts un citi). Kad 1931. g. citas valstis pazemināja savas naudas kursu, tad to vajadzēja pazemināt arī Latvijā, jo tas būtu lietderīgi un aiztaupītu daudzas grūtības. J. Breikšs to nesaprata, bet fanātiski visur meklēja „korupciju”, un cilvēki tā bija iebaidīti no korupcijas vārda, ka nebija daudz tādu, kam būtu drosmes pat aizstāvēt savu pārliecību. Vēlāk lata kurss tomēr tika pazemināts, bet tikai pēc nevajadzīgiem zaudējumiem valsts saimniecībā.

Sinī laikā valdība centās stingri kontrolēt valūtas apgrozību. Tomēr Benjamiņu ģimene bija atradusi ceļu, kā noguldīt Cīriches un Londonas bankās ap 400.000 latu, kaut tanī pašā laikā savā laikrakstā ieteica visur ievērot valsts intereses.

F. Cielēns²⁾ raksta, ka pirms izbraukšanas uz Parīzi viņš aizgājis pie K.U. atvadīties. Pēdējais viņu sagaidījis ar vārdiem: „Ak tad atnācāt gan atvadīties no korupcijas tēva...” Cielēnam nebija iemesla apvainoties un gaidīt lielu draudzību, ja vien viņš atcerētos savus netaktiskos un nepierādītos uzbrukumus.

6. jūlijā likumā par sviesta piemaksām tika pieņemts, ka var norakstīt arī Zemes Bankas parādus. K.U. šoreiz tam nepretojās, kaut gan pirms gada viņš bija nikns uz tiem, kas to gribēja. Viņš mums nepaskaidroja, kāpēc viņš savus ieskatus mainījis.

19. augustā biju laukos, kad man piezvanīja Bauskas apriņķa valdes p-dis Kuikulīts un lūdza glābt, jo G. Milbergs līcis viņam atlūgties. Rīgā sarunā ar G. Milbergu teicu, ka tā nevar rīkoties. Paliek iespaids, ka valdība galvenokārt nodarbojas ar piedzīvojušu ierēdņu atcelšanu, lai to vietās saliktu savus, kaut tiem trūkst pieredzes. Var notikt, ka pārējās partijas sāk atlaist jaunsaimnieku piekritējus. Tā nav rīkojusies neviena cita valdība. Ministrs kļuva piekāpīgāks, bet atgādināja, ka viņi esot vienojušies mūsu

partijas biedru A. Karčevski iecelt par Rīgas apgabaltiesas prokuroru, tāpēc mums nevajadzētu pretoties, ja viņi gribot iecelt kādu cilvēku. Atbildēju, ka katra lieta jāizšķir atsevišķi un kādēļ gan Kuikulītim būtu jācieš Karčevska dēļ? Viņš beidzot nosolījās, ka to nedarīs, vismaz pagaidām nē. Par sarunu informēju K.U. Viņš brīnījās, kā es to varējis panākt.

11. septembrī, braucot no Maskavas, Rīgā ciemojās Erio — Francijas ārlietu komisijas priekšsēdis un bij. ministru prezidents. K. Pauļuks man stāstīja, ka Erio ar saviem pavadoniem esot ļoti labos ieskatos par Maskavu. Kad kāds to apstrīdējis, tie teikuši, ka zemnieks Krievijā tomēr dzīvojot labāk nekā pirms revolūcijas... (Ak, naīvie!)

4. oktobrī sastapu A. Bļodnieku un ieteicu, lai Mīlbergs neraida ārā ārzemju laukstrādniekus, par ko rīkojums jau izdots. Viņš domāja, ka tas tik „tā” bijis vajadzīgs un netikšot īstenots, bet nepaskaidroja, ko „tā” nozīmē un kāpēc šāds triks būtu vajadzīgs. Sastapu Buševicu, kuŗš apgalvoja, ka viņi rūpēšoties par A. Bļodnieka gāšanu. Lai mēs sastādot valdību, vismaz būšot principiāla politika. Atbildēju: ja tas būtu atkarīgs no manis — Z. S-ba pašreiz valdībā vispāri nepiedalītos, uz ko B. atbildēja — citus mēs nepielaidīsim! (Stipri teikts, kaut arī sociālisti ir iespaidīga partija, tomēr ne vairākums. Kāpēc tad viņi „pielaida” šoreiz Bļodnieku? Interesanta domu gaita.)

24. oktobrī iesniedzām saeimā Satversmes grozījuma projektu, ko vakar skatījām cauri frakcijas sēdē.

23. oktobrī mani uzņēma „Letgallia's” saimē. Par to biju izšķīries pēc labām pārdomām un ar to biju ieguvis daudz jaunu un sirsnīgu draugu plašā sabiedrībā. 1934. g. 5. februārī man tika piešķirtas krāsas. Mans krāsu tēvs bija prof. E. Zariņš. Viņš bija iecienīts profesors, piedalījies L.U. dibināšanā un pēc tam 13 reizes bijis par Ķīmijas fakultātes dekānu. Ārkārtīgi sirsnīgs un izpalīdzīgs cilvēks. Par krāsu māti biju izvēlējis tautsaimnieku Dr. R. Rozi, dzīves priecīgu sporta cienītāju un sekmīgu cilvēku akadēmiskās gaitās. Starp krāsu brāļiem bija daudzi universitātes mācības spēki, piem., profesori: E. Svirlovskis, J. Maizīte, J. Kupcis, J. Ruments, E. Roze, K. Kozarovskis, R. Zemjānis, R. Roze un citi. Attiecībā ar visiem krāsu brāļiem bija sirsnīgas, bet tuvāk iepazīnos ar E. Zariņu, R. Rozi, N. Dauguli, A. Krēsliņu, E. Rozi, N. Rūtenbergu, R. Jakobsonu, R. Rakovski, A. Āboliņu, J. Mauriņu, E. Buksi, K. Vīcepu, V. Ķīsi, V. Eglīti, A. Liniņu, A. Polu, A. Kiršteinu, P. Somu, E. Viksnu, A. Pauliņu, R. Naķeli, K. Sātiņu, V. Lapševski, N. Veinbrantu, K. Kausenieku un L. Undupu. Jā, bija daudz draugu, un liktenis ir lēmis, ka pēc 36 gadiem vēl trimdā ar dažiem varu tikties un uzturēt veco draudzību.

3. novembrī frakcijā runājām, kā balsot par sociālistu pārspīlēto amnestijas likumu. Izteicos pret, un pie tā palikām. Saeimā tomēr notika citādi:

K.U. bija izgājis ārā, daļa no mums balsoja pret, bet sēdes vadītājs, P. Kalniņš, izlikās to neredzam un paziņoja, ka ar visām balsīm nodots komisijai.

Mūsu satversmes projekts nāca plenārsēdē un tika nodots komisijai. Sarunā ar Višņu un Veckalnu ieteicu, lai tie nekavē projekta pieņemšanu un, ja vajadzīgs, tad ar maziem grozījumiem, jo tautas nobalsošana šai lietā nevienam nebūs patīkama. Viņi tam pievienojās, bet kā būs, to redzēsīm.

Satversmes grozījumus mūsu frakcijā pieņēma un iesniedza saeimai, kad K.U. bija aizbraucis uz Vāciju. Daļēji grozījumi gan tika apspriesti, kad K.U. vēl bija klāt, bet daži mūsu frakcijas locekļi izteicās — ja K.U. būtu mājās, tie netiktu iesniegti. Iespējams. Varbūt K.U. domāja, ka grozījumus var pieņemt; kas tad traucētu viņa ģenerālpilnu. Tāpēc viņš negribēja riskēt. Pāris laikraksti aplam raksta, ka K.U. satversmes grozījumu projektu pārvedis no Vācijas. Projekts īstenībā tika iesniegts pirms viņa pārbraukšanas.

Tagad tomēr notiek kas savāds: dažas Z. S-bas nodaļas par projektu izteic pateicību K.U., un *Brīvā Zeme* to plaši reklamē. Frakcijas sēdē 7. novembrī K.U. mums gan teica: „man tas nepatīk”. Pie tā J. Birznieks pastēdās piebilst: būtu laiks partijas (Z. S-bas) amatos no vēlētiem pāriet uz ieceltiem. (Netika teikts, kas tad būtu iecēlējs. Frakcija, domāju, to uztvēra kā joku.)

Vēlāk saeimas plenārsēdē K.U. teica runu par Satversmes grozījumu likumprojektu. Cita starpā bija šādi vārdi: „Mūsu apņemšanās ir negrozāma un mūsu griba nelokāma. Mēs neatlaidīsimies, mēs iziesim, ja vajadzīgs, cauri visiem posmiem, kamēr savu mērķi sasniegsim!” (Pēc šīs runas es jautāju pats sev: vai K.U. grib, lai grozījumi tiktu pieņemti, jeb lai tos noraida?) Viņa runa nepārlicināja, ka viņš censtos pēc citu partiju atbalsta. Tā vairāk izklausījās pēc draudiem un lielības. Ja mēs gribējām panākt grozījumu pieņemšanu, tad no Z. S-bas nevajadzēja runāt K.U., bet kādam, kam bija labākas attiecības ar pārējām partijām. Tomēr K.U. gribēja pats runāt. (Ko nozīmē iešana cauri „visiem posmiem”?)

Laikraksts *Pēdējais Brīdis* visai asi nosoda saeimu. Ja pareiza ir ziņa, ka K.U. ir noteicējs iespaids šinī laikrakstā, tad lieta kļūst skaidrāka.

18. novembrī saeimas svinīgā sēdē P. Kalniņš par Satversmes grozīšanu izteicās negatīvi un nosauca to par avantūru Igaunijas valsts vecākā un diplomātiskā korpusa klātienē. Valsts prezidenta pieņemšanā piegāju pie J. Baloža, kas sarunājās ar ģen. K. Berķi, un izteicu prieku, ka K. Berķis pārcelts, lai sagatavotos armijas komandiera amatam. J.B. atbildēja — labi, ka Jūs to atzīstat, mēs abi ar Berķi pareizi izpratām tautas vēlēšanos un psiholoģiju; nekādas Napoleona stratēģijas nebija, bet uzvarēts tika. Biju pārsteigts, cik svešautiešiem maza interese par latviešiem: vācu deputāta Vestermaņa kundze man noprasija par K. Berķi — kas tas tāds? Izrādījās,

ka viņa nepazina ne Berķi, ne J. Balodi! (Varbūt nepazina, varbūt izlikās, jo abi ģenerāļi Bermonta dienās vācus bija pamatīgi iekāvuši.)

21. novembrī saeima izdeva tiesāšanai visu komunistu frakciju. Pēc sēdes ārpusē redzēju, ka daži no tiem pretojās apcietināšanai un tika piekauti ar gumijas nūjām.

Ģenerālis stāstīja, ka pēc slepenās informācijas komunisti kaņavīru kvalitāti savās kaimiņvalstīs vērtējot šādā secībā: Latvijas, Igaunijas, Somijas, Polijas, Lietuvas un Rumānijas.

P. Soms bijis alus vakarā *Brīvā Zemē*, kur K.U. teicis, ka lauksaimniecības produktu cenas (sviests, labība, cukurbietes) esot par augstām un būšot jāpazemina. Uz laukiem to nevarot minēt un strikti noteicis to neizpaust.

1. decembrī V. Bastjānis, ko sociālisti uzskatīja par lielu liettraptēju saimnieciskās lietās, saeimā teica pānisku runu par lata kursu un iztrūkumu valsts budžetā. Vai nu runātājs pats nekā daudz nesaprata, vai arī runāja demagoģijas nolūkā, bet viņa pareģojumi nepiepildījās.¹⁾

Kaut kad šinī laikā USRS ārlietu ministrs Ļitvinovs piedāvāja Polijai slepenu līgumu par Baltijas iekļaušanu PSRS interešu lokā, bet Polija to noraidīja.

1934. gada 19. janvārī mani apmeklēja sūtnis Seskis. Pēc viņa stāsta A. Bļodnieks un V. Salnais apsolijuši viņu iecelt par sūtni Kauņā, bet tagad vilcinoties. Īstie pretinieki esot brīvmūrnieki V. Munters un Dr. Bīlmans, varbūt vēl citi. Viņš par to informējis K.U. Tas noprasījies: vai Jūs to nerunājat tikai sarūgtinājuma dēļ, ka bija jāzaudē vieta Maskavā? Dzirdēto atstāstīju frakcijas sēdē un K.U. teica, ka pret S. bijis A. Bļodnieks un „visa” (?) Ārlietu ministrija. Par brīvmūrniekiem K.U. teica: ja es būtu jaunāks, arī es tur iestātos.

23. janvārī K.U. aicināja frakciju uz vakariņām *Brīvās Zemes* telpās. Sarunā par Zemnieku banku viņš teica, ka bankas lietu kārtošānu visas valdības katru gadu pagarinājušas. Tagad A. Bļodnieks esot savādi izrunājies un Finanču ministrijā pateicis, lai šo lietu neviens nekārtojot bez viņa ziņas. K.U. bankai esot devis vienīgi draudzības vekselus, jo Finanču ministrija tos ir prasījusi. Zemnieku banka ir Z. S-bas lielākā nelaime: katru gadu jāpanāk K.U. draudzības vekselu pagarinājums, un par katru pagarinājumu no mums izspiež kādu piekāpšanos, ko mēs nedrīkstētu darīt; mēs esam zaudējuši rīcības brīvību.

Nodevu A. Bļodniekam Valmieras apr. 5 pagastu konferences lēmumu par cukurfabrikas celšanu Valmierā. K.U. man noprasīja — vai tas frakcijā esot runāts; atbildēju — 5 reizes lemts, ka mums jāaizstāv, tikai mēs to nedarām. Ar to saruna beidzās.

Man bija gaļa saruna ar H. Celmiņu par buršu un rustikāņu attiecībām. Jautāju par attiecību vēsturi, nesaticības iemesliem un varbūtēju samierinā-

šanos. Viņš stāstīja: K.U. kopā ar dažiem draugiem nodibinājuši rustikāņus, lai ar viņu palīdzību visas Z. S-bas organizācijas varētu saņemt un paturēt savās rokās. Sagadījies, ka dibinātajos bijuši daži cilvēki, kas apvainoti korupcijā (dibināti vai nedibināti, šai gadījumā nav svarīgi) un ar to varētu kaitēt partijai. Tad nācis zināms, ka nolemts no rustikāņiem vai viņu piekritējiem katrā pagastā nodibināt 3 vīru šūniņu, kas īstenotu visas „diriģenta” pavēles. Tā būtu partija partijā. Bijis pietiekami pierādījumu, ka tas vērsts pret buršiem, tāpēc H. Celmiņš saaicinājis frakcijas buršus: E. Lai-
miņu, J. Balodi, V. Gulbi un H. Dzelzīti, kā pretspēku nodibinājuši ZSBA (Zemnieku Savienības Biedru Apspriede). ZSBA vadībā paredzēti 10 cilvēki: 5 deputāti, 3 ievēlēti Z. S-bas biedri no visiem konventiem (tagad Gulbis, Rozīts un Raibarts) un 2 Akadēmiskās sekcijas pārstāvji. Tas viss ir noorganizēts. Rustikāņi ir spēcīgi, jo viņi visi ir Z. S-bas biedri, bet konventos dažkārt Z. S-bas biedru skaits nav liels, piem. Tālavijas aktīvos locekļos šobrīd Z. S-bas biedru tikpat kā neesot. Bez tam partijas birojs ir pilnīgā rustikāņu pārziņā, un šāda vienpusība būtu jānovērš.

Daudz kas no dzirdētā man bija zināms, bet šis tas bija jauns. Ar mūsu partijas biroju mēs nevarējām samierināties. Biroju pārzināja darbvedis. No tiem atceros: J. Miķelsonu, A. Sodumu, K. Dannenbergu, A. Tīlmani, P. Freidenfeldu-Akotu un K. Kochu. Bez darbveža bija divas kantoristes, no tām Irma Brastiņa strādāja kopš biroja nodibināšanas 1918. gadā līdz partijas likvidēšanai. Viņas māsas arī bija tuvas Z. S-bai. Augusti apprecēja F. Ansons, Ellu A. Sodums. Biroju vadīja K.U. vai nu tieši, vai caur J. Druvu. Visi darbveži bija rustikāņi, daži patikami cilvēki, kā, piem., P. Freidenfelds. Aģitācija pret buršiem birojā bija pretrunā ar partijas statūtiem un nemorāla: es maksāju ik mēnesi 60 latu biroja uzturēšanai, bet birojs par to aģitēja pret mani! Līdz partijas likvidācijai birojā tomēr nekas nebija grozījies. Tik dziļas nesaskaņas partijā mani nomāca: kāds prieks ir strādāt, kad darba sekmes tiši tiek sagrautas? Pēdējos gados birojs vairāk nodarbojās ar „pretinieku” apkaņošanu savās mājās nekā ar partijas celšanu. Viss gāja uz leju straujiem soļiem.

Fraternitas Rusticana reģistrēta pie Latvijas Universitātes 1921. g. 2. novembrī ar mērķi audzināt savus biedrus Zemnieku Savienības ideoloģijas garā.

No aktīvākiem tā laika rustikāņiem atceros: V. Švūkstu, I. Grūbaumu, A. Bajinski, V. Sonnenbergu (Sauleskalnu), kurš vēlāk pieslēās komunistiem, A. Klāvsonu un J. Vītiņu. Pēdējais „studentu kaļos” bija viskrasākais, un burši to izskaidroja: viņš neesot uzņemts korporācijā, tāpēc viņu pārņemis naidis.

Pēc mana vērtējuma rustikāņiem līdz 1934. g. vēl bija neliels pārsvars Z. S-bas organos, bet vispārējās vēlēšanās pārsvars bija buršiem. Dažādu „pārsvaru” veidošana tomēr bija nelaime, kuņā vainojama partijas vadība.

16. februārī A. Alberings partijas birojā dibināja itkā „Lauksaimniecības sekciju” pie Rīgas nodaļas, kaut gan piedalījušies daudzi no provinces. Aicinājami atzīmēti par konfidencialiem, bet daži nokļuvuši citās rokās, un tā viss atklājies. Tas ir vēl viens pasākums, kas šķēls partiju.

17. februārī Br. Z. atreferē manu runu saeimā pāris izķēmotās rindiņās. Par to arī man jāmaksā 1000 latu gadā!

20. februārī Letgallia atzīmēja 35 gadu jubileju ar iespaidīgu reprezentēšanos, kur piedalījās daudzi valdības vīri un citu korporāciju pārstāvji.

No 3.—4. martam bija partijas kongress. K.U. par godu tika spēlēts maršs un izrādīta organizēta „piekrišana”. Valdes pārvēlēšana atkal notika ar aplausiem, jo K.U. par to bija vienojies ar H.C. Iepriekš biju mēģinājis pierunāt kandidēt ģenerāli, bet viņš atteicās; baidoties no lielāka konflikta ar K.U. valdē. Tur būšot jārunā par Zemnieku bankas parādiem un tam-līdzīgām lietām.

3. martā gāza A. Bļodnieka valdību, un šoreiz to darījām mēs. Frakcijas sēdē K.U. žēlojās par valdību. Es iesaucos: ko tur tik daudz runāt, izdarīsim to! Šoreiz biju runājis pa prātam, jo K.U. jautāja, kā būtu, ja šovakar mēs pieprasītu nobalsot par uzticību valdībai? Pats K.U. iesniegumu parakstīt negribēja, tāpēc man tas bija jāparaksta pirmajam. Biju dusmīgs uz A. Bļodnieku par to, ka viņš nesen jaunsaimnieku konferencē bija teicis: Z. S-bas darbība robežojas ar noziegumu.

Kad saeimā par priekšlikumu bija jābalso, vispirms par valdību nebalsoja neviens, tad P. Kalniņš vēlreiz lēni jautāja: kas ir par uzticību valdībai? Piecēlās jaunsaimnieki, vairāk neviens. Visi pārējie balsoja pret vai atturējās. Tik mazu atbalstu bērū dienā nebija piedzīvojusi neviena cita valdība.

Gāztā valdība bijā vājākā no visām brīvvalsts valdībām; tāds bija visu partiju un sabiedrības vērtējums. Vēlākā finanču ministra Annusa tiesāšana arī meta sliktu ēnu uz šo valdību; tādas lietas ar augstāko administrāciju nekad agrāk negadījās.

Tūlīt pēc tam sākās sarunas, lai sastādītu jaunu valdību, un K.U. tur bija sevišķi aktīvs. 9. martā J.Z. *parādījās* A. Bērziņa intervija, ka Z. S-ba ministru prezidenta amatam došot tikai K.U., un kas tam nepiekritis, jauks valdību. Ne frakcijai, ne Centrālai valdei tāda lēmuma nebija.

1969. gadā A. Bērziņš saka: „Es neatceros, vai esmu kaut ko līdzīgu rakstījis J. Z. Katrā ziņā, ja tas ir tā, neesmu to darījis Ulmaņa uzdevumā. Pēc manas pārliecības, kauču man nav frakcijas lēmuma teksts pieejams, tādām lēmumiem vajadzēja būt, citādi taču Ulmanis nevarēja Z. S-bas vārdā uzņemties sastādīt valdību. Un reizē Z. S-bai arī nevarēja būt vairāk kā viens kandidāts ministru prezidenta amatam”.¹⁰⁾ Skaidrības labā jāpiezīmē, ka frakcijai bija lēmums par Ulmaņa kandidātūru, un frakcija minēja tikai vienu kandidātu. Tomēr frakcijai nebija lēmuma, ka Z. S-ba citu kandidātu

nedos, un Ulmanis ir vienīgais kandidāts visu sarunu laikā. Tā kā vairākas partijas cēla iebildumus pret K.U. un ieteica Z. S-bai dot citu kandidātu, tad lieta būtu jāizlemj frakcijā no jauna, bet tas netika darīts.

Kad frakcijas sēdē J. Birznieks jautāja, vai domāta latviešu valdība, vai kopā ar minoritātēm?, K.U. atbildēja: „Ja tu esi spēris kāju uz Jelgavas tilta, lai ietu uz Rīgu, tad tu nezini, kā būs — ja kāds pavedīs ar taksi — labi, ja ar zirgu — labi, un ja nē — ej kājām”. No tā bija saprotams, lai kādā veidā, bet Rīgā ir jātiek. Patiesībā katram bija skaidrs, ka K.U. valdību var sastādīt vienīgi ar minoritāšu palīdzību; A. Bļodnieks bija nikns un sacīja, ka Z. S-bas valdību neatbalstīšot. Centra grupu un M. Skujenieka atbalsts bija problēmatisks. Man Kiršteins, M. Skujenieks un J. Teriņš (tātad arī mācītāju grupa) pieteica, ka mūsu kandidāts neesot piemērots un viņi būšot pretī. Pēc tam Apinis, Breikšs un Skujenieks ar rakstu paziņoja, ka nepieņem K.U. kandidātūru un lūdz Z. S-bu dot citu kandidātu. Pats K.U. to zināja iepriekš un frakcijā mums teica, ka būšot jādeklarējas ar 35 latviešu balsīm. Kopā ar 17 minoritāšu balsīm būšot vairākums. Neviens savas domas neizteica, tāpēc K.U. ātri vien konstatēja, tas esot pieņemts. Stāvoklis bija ļoti smags. K.U. to varēja pārvarēt vienīgi tāpēc, ka minoritātes neprasija pārstāvjus valdībā. Radās daudz ministru vietas, ko piedāvāt domīgām latviešu grupām. Tādā ceļā 5 cilvēku Kristīgais bloks dabūja 2 ministrus (Beldavs un Rimbenieks), tāpat Latgales kristīgie (St. Ivbulis un A. Budže). Lai K.U. „lielais plāns” sekmētos, viņam bija jātop ministru prezidentam un Z. S-bai jādabū Kaņa un Iekšlietu ministrijas. Lai gan ar lielām grūtībām, viņš tik tālu bija ticis, ka pats spēja valdību sastādīt; Kaņa ministriju viegli varēja nodot J. Balodim, un neviens cits šoreiz netīkoja arī pēc Iekšlietu ministrijas. Mazs starpgadījums tomēr radās, jo kāda grupa bija cēlusi iebildumus pret V. Gulbi. Viņa vietā ieteikts J. Birznieks. H. Celmiņš teica, ka maiņa nav pieļaujama bez frakcijas lēmuma. Tad izgaista arī iebildumi, un tā V. Gulbis nāca par iekšlietu ministru. Ministru izlase visumā gan bija ļoti vāja, bet par to K.U. nežēlojās, jo galvenais bija „tikt Rīgā” un tas bija sasniegts. Tā 16. martā mēs jauno valdību varējām apstiprināt. Atzīmējams, ka par valdību nobalsoja arī J. Kauliņš, kad viņa partija palika opozīcijā. Viņš sēdēja pie prezidija galda un zālē nebija redzams, kā prezidijs balso. Domāju, ka uz šādu rīcību J. Kauliņu pierunāja viņa draugs H. Dzelzītis. Kuriozi bija tas, ka sociālisti apsveica K.U. valdību. Saprotams, viņi palika opozīcijā, bet nevienam neslēpa, ka par notikumu priecājas. (Nezin, ko viņi par savu naivumu domāja pēc 2 mēnešiem Liepājas noietnē?)

Partijas Akadēmiskā sekcija mani aicināja nolasīt referātu par sociālo likumdošanu. Referātu labi sagatavoju un tas klausītājus ieinteresēja.

18. martā biju uz sapulci Piebalgā. Piedzīvoju pārsteigumu, ka man

nezinot no biroja bija piekomandēts līdzī Vītiņš. Arī citi deputāti pēdējā laikā piedzīvoja to pašu. Tas jau izskatījās pēc uzraudzības.

22. martā Jānis Benjamiņš aicināja uz pārrunām. Es ar savu nodokļu likumu esmu panācis lielas lietas, kaut to ne paredzēju, ne domāju, kad šo lietu uzsāku. J. Z. arvien ir balstījušas centru, M. Skujenieka grupu un sociālistus, bet apkaŗojušas Z. S-bu. Tagad stāvoklis pretējs: gan ļoti mēreni, bet viņi atbalsta Z. S-bu un par centra grupām tikai pazobojas. Nolūks saprotams — nodokļa atcelšana. Šeit vēl jāpiemin: kad dibinājās valdība un noskaidrojās, ka centrs valdībā nepiedalīsies, mēs izspēlējām kādu trumpi. Tieslietu ministra amats tika piedāvāts adv. Antonam, Benjamiņu advokātam. Teicām, ka centrs valdībā nebūs, bet mēs to aicinām kā laikraksta pārstāvi. Runātājs bija H. Celmiņš, es par liecinieku. Antons atteicās, bet gods bija parādīts. Par gaidāmām pārrunām ar Benjamiņu informēju K.U. Tas mudināja izrunāties, un, ja esot vajadzība, varot solīt arī likuma atcelšanu, bet tikai pēc Lieldienām. Saruna turpinājās kādas 4 stundas. J. Benjamiņš stipri ieteica aicināt valdībā centru, jaunsaimniekus un Skujenieka grupu. Tie pārmet J. Z., ka pēdējās nekritizējot minoritāšu valdību. Viņš domājot, ka K.U. šoreiz pienācies sastādīt valdību, bet centra grupas arī jāpieaicina, citādi viņu izturēšanās būšot jāmaina. Viņš gan esot nemierā ar centra grupām: tās darot, ko gribot, bet uz vēlēšanām jāatbalsta. Es teicu, ka valsts labā ieteicu valdību atbalstīt un ka nodokļa likumu pēc Lieldienām varbūt izdosies atcelt. Par centra grupām teicu, ka mēs mēģināsim viņus vēlreiz aicināt valdībā (zināju droši, ka panākumu nebūs), bet ja lieta izjuks, lai nevaino Z. S-bu. Kad Benjamiņš izsaka savus uzskatus, tas izklausās pēc pavēles pat ar mazu draudu piedevu. Lai gan viņš piebilst: „Es jau nevaru Jūs mācīt, Jūs paši labāk zināsiet, kā tas darāms, es jau negribu uzspiest —” un atkal stāsta, kas jādara. Vecais Benjamiņš vakar esot aizbraucis uz ārzemēm, jo vairs nevarējis glābties no pamācībām, kā viņiem jāizturas.

J. Benjamiņa kundze ir ļoti simpātiska un nosvērta dāma. Viņa ir agrākā sūtņa Ozola meita un liekas cieš vīra brammanības dēļ.

Ar J. Benjamiņu esmu iepazinies tuvāk, jo viņš sācis piedalīties mūsu karšu klubā. Izturēšanās viņam ir bravurīga, kā jau „Preses karaļa” dēlam, un diezin cik inteliģents viņš arī nav, bet citādi liekas labsirdīgs un jautrs zēns. — Savu sarunu atreferēju K.U. Viņš vērīgi noklausījās, uzlielīja mani un piebilda — pārāk bieži ar viņiem gan nerunāji.

12. aprīlī Peticiju komisijas sēdē B. Pīpiņa man stāstīja, ka no 6 centra deputātiem 4 esot bijuši par piedalīšanos valdībā no sākuma, un tagad būšot piedabūti arī citi. Viņa domāja, ka lietu varētu nokārtot vienā dienā. Var redzēt, ka viņa ļoti grib piedalīties, bet es gan neticu, ka tas tik drīz notiks: to negribēs K.U., kaut gan viņš slēps savu nepatiku. Tad B. Pīpiņa jautāja, kāpēc K.U. esot tāds vācu draugs (?) un padevies V. Munteram —

vācu spiegam (?). Viņai esot draudzība ar franču sūtņa ģimeni, un tā skatoties slikti uz K.U. Vajagot atlaist V. Munteru. (Tā gan ir baumošana.)

Pēkšņi mira A. Alberings, un K.U. vadībā mēs šķirstu izvadījumā uz Rūjienu gaŗā gājienā pa Vidzemes šoseju. Viņš bija sirsnīgs cilvēks, bet politikai maz piemērots, tāpēc neveiksmīgs un sarūgtināts.

Bijām uz vakariņām K.U. dzīvoklī valdības namā, kur piedalījās arī valsts prezidents A. Kviesis.

Sociāldemokrātu nozīme valsts dzīvē nebija nekāda lielā, jo partija pati (ar pāris islaicīgiem izņēmumiem) atteicās no pozitīvas sadarbības ar citām partijām un tādējādi sevi izslēdza no konstruktīvas darbības. Viņi aprobežojās ar opozīcijas lomu, kas arī galvenokārt bija negatīvi ievirzīta, tas ir, cenšoties „pierādīt”, cik labi viņi paši un cik sliktas visas pārējās partijas. F. Cielēns savās atmiņās raksta,²⁾ ka jau Satversmes sapulces laikā viņi principā atzinuši par iespējamu piedalīties koalīcijas valdībā ar zināmiem noteikumiem, bet M. Skujenieka grupas atskaldīšanās no partijas tādu iespēju izjaukusi. 1923. g. pirmā pusē sociāldemokrāti pirmo reizi tomēr piedalījās koalīcijas valdībā kopā ar Zemnieku Savienību un centra grupām. (A. Buševics, F. Cielēns, K. Dēķēns, un K. Lorencs). Šīs valdības mūžs tomēr bija ļoti īss. 1924. g. V. Zāmuēls izveidoja kreisās koalīcijas valdību, kurā sociāldemokrāti paši gan nepiedalījās, bet par valdību balsoja, un valdība bija stiprā viņu iespaidā. 1926. g. M. Skujenieks vēlreiz sastādīja kreisās koalīcijas valdību, kurā sociāldemokrāti bija devuši četrus ministrus — A. Rudevicu, F. Cielēnu, J. Raiņi un V. Bastjāni. Ministru izvēle bija apbrīnojami vāja, kaut sociālistiem netrūka piemērotāku kandidātu, bet lietderības vietā noteicēji bijuši politiskie aprēķini.

F. Cielēns vēl pastāsta, ka 1923. g. A. Buševics ir bijis iejaukts kādā nelikumīgā lietā, un tāpēc 1925. g. bijis spiests atteikties no darbības saeimā un partijas centrālā komitejā. Tas izklausās pēc parastās sociālistu propagandas: viņi vienmēr ir apkaŗojuši nebūšanas. Neatbildēts tomēr palicis jautājums — kāpēc A. Buševics vēlāk atgriezās visos amatos, IV saeimā kopā ar F. Menderi bija faktiskie noteicēji partijā? Tāpat F. Cielēns ne vārda nemin par daudzām nebūšanām citās iestādēs, kas bija viņu noteikšanā, kā piem., pilsētu pašvaldībās, slimo kasēs un citur. Savās atmiņās F. Cielēns kādā vietā tomēr atzīstas: „Parasti savās sapulču runās pret pretiniekiem laidu valā dārdīgas ērģeles un par savu partiju daudzsolītāju cerību bazūnes”.²⁾ Šeit viņš saka patiesību, kaut vispār viņa atmiņu grāmata pilna nepatiesībām. Tāpat citu sociālistu atmiņas par notikumiem pirms 30—50 gadiem vēl pilnas ar nepatiesību par citiem, bet noklusēta nepareiza rīcība pašu partijā. Izskatās, it kā viņi tagad gatavotos uz nākošām vēlēšanām, kad patiesību gribās pakļaut partijas interesēm. Diemžēl, arī B. Kalniņa grāmata²⁰⁾ pa daļai iet to pašu ceļu: citur nebūšanas, viņiem nē, kaut patiesība bija citāda. Tā kā B. Kalniņa grāmata rakstīta kā vēsture, tad propa-

gandas metode sevišķi nevietā, jo tas traucē citādi vērtīgo grāmatas tekstu. Vai kāds sociāldemokrats, kas pārzina Latvijas brīvvalsts laikmetu, uzdrošinātos teikt, ka viņiem nebija nebūšanu? Ceru, ka nē. Viņiem būtu jāpētī pilsētu pašvaldību un slimo kasu saimniecība, A. Buševica un daudzas citas lietas, lai ar lielu pilsonisku drosmi pateiktu patiesību. Nav ko baidīties: vēlēšanu nebūs ne rīt, ne parīt. Atklājiet droši savas kļūdas pagātnē, lai nākošās paaudzes no tām vieglāk spētu izvairīties.

B. Kalniņš apstiprina zināmo faktu, ka sociāldemokrati 1931. gadā pilsoniskām partijām paziņoja 25 prasības par piedalīšanos koalīcijas valdībā. Prasības bija pārspīlētas ar nolūku, lai tās noraida, un tās tika noraidītas. Partijas kongress 1932. gadā vēl skaidrāk izteicās pret piedalīšanos valdībā un tādā veidā sekmēja 1934. gada notikumus. Par to B. Kalniņš raksta: „Līdz ar to koalīcijas politika bija liktenīgajā situācijā faktiski noraidīta”.²⁰) Cik vāja bijusi vadošo sociālistu informācija par iekšpolitisko stāvokli, pierāda Mendera runa 1934. g. 5. maijā, pēdējā partijas kongresā. Viņš teicis: „Nekur nav rakstīts, ka Latvijā jābūt fašistu diktatūrai! Fašisma uzplūdi tagad jau iet mazumā”.²⁰) Izklusās komiski, ka tikai 10 dienas pirms sociālistu apcietināšanas partijas priekšsēdis teicis tādu aplamību.

6. maijā runājām par Satversmes grozījumiem. H. Celmiņš un E. Laiņš domā, ka K.U. noteikti nekādos grozījumus negribot. Visu gaitu novērojot, arī man pašam bija līdzīgs atzinums. Poļu deputāts Lapinskis man stāstīja, ka vācu deputāti un viņš esot pārliecināti, ka viss tiekot mērķtiecīgi darīts, lai grozījumus saeima noraidītu. Viņš minēja vairākus pierādījumus. Ar citām frakcijām par grozījumiem vispār netika runāts. Bez tam K.U., neziņojot frakcijai, ir apsolījis sīkajām grupām, ka šogad (tas ir, vēlēšanu gadā) netiks grozīts arī vēlēšanu likums. Man iespaids, ka šogad vispārējais noskaņojums Satversmes grozīšanai ir daudz labvēlīgāks nekā jebkad agrāk. Ja mēs draudzīgi lūgtu citu atbalstu, tad panākumi būtu. Grozījumu pieņemšanu stipri veicinātu arī tas, ka saeimā pašlaik nav komunistu pārstāvju un kreisais spārns ar to stipri vājināts. Nedomāju, ka varētu panākt ļoti radikālus grozījumus, bet krietnus uzlabojumus gan. Ja pēc tam vēl grozītu arī vēlēšanu likumu, kas būtu vieglāk izdarāms, tad kopējais rezultāts būtu tīri iespaidīgs.

Par vēlēšanu likuma grozījumiem A. Bļodnieks¹¹) raksta: „Saeimā tam bija vairākums, bet pārsteidzošā kārtā K.U. to noraidījis divās partijū apspriedēs. Licies, ka tas darīts „tālejošiem nolūkiem nākotnē”.

3. maijā Poļu biedrības vakarā tiku aicināts pie Benjamiņu galda, kur bija daudz jautrības. Man patika, ka centra vīri ar lielu ziņkāri (laikam arī nepatiku) noraudzījās uz mums: zemsavietis viņiem atņēmis draugus! No Melngalvju zāles aizgājām pēdējie un vēl iegriezāmie kādā naktslokālā. Šādas lietas nebija manas paražas, bet šoreiz jau es veicu „amata pienākumus” un turēju līdz.

Šai laikā jocīga lieta atgadījās direktoram Anšmitam, par ko A. Bērziņš raksta: „Es domāju, ka Anšmita atcelšana un iecelšana atkal amatā notika maija pirmā nedēļā, 1934. gadā. Bija aizsargu pulku kom. palīgu apspriede un pēc tās pusdienas Mazā parkā. Tur piedalījās arī Anšmits. Kaut kā otrā stāvā, kur šīs pusdienas notika, bija uzkuļies arī dep. J. Pabērzs. Anšmits izteicis, draudzīgi dzeļot šņabi, kādas piezīmes. No tām Pabērzs iztaisījis lietu, ka Anšmits izteicis draudus saeimai un tā arī steidzīgi lēma par A. atcelšanu. Bet tad attapās, ka ierēdņu iecelšana nedz atcelšana nepiekrīt saeimai un aplamo lēmumu nākošā sēdē anulēja. Tā tas ir palicis manā atmiņā”.¹⁰) Jāpiezīmē, ka saeima patiesi kādā dienā pieņēma speciālu rezolūciju par Anšmita atcelšanu no amata, bet nākošā dienā šo rezolūciju anulēja. Tomēr tas nenotika tāpēc, ka te būtu kāda formāla kļūda (2 direktori tika atcelti agrāk, un lēmums par tiem nekad netika grozīts), bet gan tāpēc, ka bija radies jauns vairākums par labu Anšmitam. Jauno vairākumu bija savācis K.U., jo tam bija liela vajadzība pēc Anšmita tuvākās dienās.

9. maijā frakcijas sēdē H. Celmiņš ar E. Laimiņu stingri prasīja, lai vēl līdz saeimas slēgšanai tiktu grozīts vēlēšanu likums. Par to ir frakcijas lēmums, kas nav atcelts, bet K.U. solījis sīkām grupām likumu negrozīt. (Solījumu saņēmis arī dep. Kaļistratovs.) K.U. runāja apkārt un apkārt, pasakot — jāgroza jau būs. Tad K.U. paziņoja, ka ir apcietināts pltn. Ozols, Plan-Dubrovskis un daži citi. Tie gribējuši sarīkot terroru un pirmkārt uzbrukt saeimai! (?) Man likās, ka neviens no klātesošiem teiktajam nopietni neticēja. Bija sajūta, ka noticis iebaidīšanas mēģinājums. Vēlāk E. Laimiņš par šo lietu bija iztaujājis Polītiskās pārvaldes darbiniekus, un tie atbildējuši: izzīsts no pirksta!

15. maijā frakcijas sēdē K.U. atkal brīdināja, ka saeimai varot nākt kāds uzbrukums. Neievēroju, kādu seju rādīja citi, bet es nosmīnēju, un K.U. sita ar dūri uz galda un uzsauca: „Es patiešām gribētu, ka kādu no jums nošauj!” Neticīgiem bija taisnība, bet K.U. dusmojās, ka netic viņa vārdiem.

Plenārsēdē nekā svarīga nebija. K.U. man teica, ka braukšot uz Valsts kanceleju strādāt, bet ja kas svarīgs gadoties, lai es viņam piezvanot uz 2025. Nebija nekāda iemesla zvanīt, bet pēc kāda laika K.U. pats piezvanīja. Teicu, ka viss kārtībā. Īsi pirms sēdes slēgšanas K.U. tomēr atgriezās saeimā, un tad visi devās mājās. Pēc sēdes H. Celmiņš, E. Laimiņš, M. Skujenieks, A. Bērziņš un es aizbraucām uz „Adonia” uz karšu partiju. Biju pārsteigts, ka ģenerālis atteicās — šodien nevarot nekādā ziņā. Vēlāk zvanīja ģenerālis, izteica nožēlu, ka viņš nav varējis piedalīties un lūdza M. Skujenieku pie telefona. Pēc sarunas Skujenieks atvainojās, ka viņam jāiet, jo K.U. viņu gaidot. Drīz aizgāja arī A. Bērziņš. Tā mūsu partija pajuka un mēs devāmies mājās. Gājām reizē ar E. Laimiņu. Uz ielas nekā neparasta nebija, vienīgi sastapām 6 vīru policijas patruļu. Pulkstens

bija apm. 12 naktī; apvērsums faktiski jau bija noticis, bet to mēs nezinājām.

Agrā 16. maija rītā no gultas mani izcēla telefona zvans. Zvanītājs dzīvoja provincē, to maz pazinu. Viņš uztraukts jautāja, kas Rīgā noticis? Nezināju, vai un kas noticis, bet jutu, ka kaut kam jābūt. Iesāvēs prātā, ka izjautāšana varētu būt provokācija. Bet tad iedomājos — tas būs apvērsums! Zvanītājam atbildēju diplomātiski: zemestrīces Rīgā nav, bet ja būtu noticis kas svarīgs — to nevarētu runāt pa tālruni. Gaidiet radio ziņas un laikrakstus, tie visu pateiks. — Dabūju „Latvi”. Ļoti maz tur bija lasāms, tikai pāris rindiņas; tomēr bija skaidrs: apvērsums noticis. Devos ārā un nostāigāju gar saeimas namu, tur bija kareivju patruļa un nevienu nelaida pat šķērsielīnā.

Saņēmu ziņu plkst. 13-os ierasties partijas birojā. Atbrauca K.U. un pastāstīja: P. Kalniņš apcietināts, K. Pauļuks devis parakstu, ka neizbrauks no Jelgavas, Rancāns parakstu nav devis, tāpēc esot mājas arestā. E. Laimiņš ieteica ļaut saeimai sanākt uz pēdējo sēdi, kворuma nebūšot, un tā varēsot izklist. K.U. teica — tas jāpārdomā un piebilda, ka viņu šorīt ļoti sirsnīgi apsveikuši visi sūtni, izņemot Krievijas un Polijas; bet Polijas sūtniecības auto šorīt redzēts pie Krievijas sūtniecības. Tad K.U. teica, ka būšot pārmaiņas kabinetā; M. Skujenieku, domājams, varēsot iecelt Satiksmes ministrijā, Izglītība sministrijā varbūt Adamoviču un Finanču ministrijā, varbūt, J. Kauliņu. Uz J. Birznieka jautājumu par algām deputātiem K.U. atbildēja — kaut ko jau maksās. Tad K.U. visiem ieteica braukt mājās. H. Celmiņš viņu apsveica un solīja atbalstu. Tā beidzās pēdējā frakcijas sēde.

Kaņaspēkam bija teikts, ka izies nakts mācībās, un tikai pie Sarkaniem spēkeriem saņēmuši rīkojumu — apsargāt valsts iestādes, ko tad arī „apsargāja”.

Vēlāk H. Celmiņš man teica, ka K.U. šo sēdi nemaz neesot gribējis; tikai ar grūtībām viņam izdevies to pierunāt. Pareizi vien ir: partijas ir slēgtas, kam vairs vajadzīga tāda sēde?

Uz ielas uztrauktu sastapu G. Mīlbergu. Esot apcietināti visi sociālisti, P. Leikarts, arī jaunsaimnieki Erniņš, V. Šļakāns un R. Kronbergs.

„Vērmanīti” sastapu ministru J. Pabērzu, V. Rubuli un Dzeni. Varēja redzēt, ka viņi nav sajūsmināti. Tie minēja — būs vai nebūs vēlēšanas? Teicu, ka nezinu, bet nedomāju, ka šogad.

18. maijā izsludināta jauna valdība. No „bijušiem” zemniekiem bez pašā K.U. tanī paliek J. Balodis un V. Gulbis; M. Skujenieks ir ministru prezidenta biedrs (ne par ko nav gribējis iet uz Satiksmes ministriju), B. Einbergs, J. Kauliņš, L. Adamovičs, L. Ēķis, V. Rubuls un J. Kaminskis. Pēc divi dienām vēl tika iecelti 2 ministru biedri: J. Birznieks Zemkopības un A. Bērziņš Iekšlietu ministrijā.

Piezvanīju K.U. un jautāju, vai drīkstu braukt uz laukiem. Jā — droši. Teicu, ka bez darba būs garlaicīgi. Atbilde — par visiem nedaudz vēlāk tiks domāts.

4. saeimas laikā bija 3 valdības: M. Skujenieka no 1931. g. 6. decembra līdz 1933. g. 23. martam ar 32 krīzes dienām (valdības sastādīšanai) un 55 uzticības balsīm, A. Bļodnieka no 1933. g. 24. marta līdz 1934. g. 16. martam ar 46 krīzes dienām un 55 uzticības balsīm, un K. Ulmaņa no 1934. g. 17. marta līdz 1934. g. 15. maijam ar 14 krīzes dienām un 53 uzticības balsīm.

15. MAIJA PRIEKŠVĒSTURE

Latvijas daudzpartiju sistēma traucēja normālu valdības darbību. Tā arī daudz izmaksāja, apmierinot kolicijas partiju neskaitāmās prasības. Līdzīgs stāvoklis varbūt bija Francijā, kur apstākļi stipri līdzīgi. Bet tā ir veca un bagāta valsts, turpretī Latvija tāda luksa atļauties nevarēja. Nav tāpēc brīnums, ka latviešu sabiedrībā ar katru gadu pieauga un pieņēmas asumā kritika par valdības darbību. Zemnieki bieži man jautāja, kāpēc mēs neko nedarot, lai ļaunumus novērstu; viņi nevarēja saprast, kāpēc 14% saeimā nevar izdarīt to, kam vajadzīgi 66%, lai kaut ko legāli grozītu. Sākumā pa retam, vēlāk arvien biežāk tika minēts apvērsuma vārds. Aktīvākais šai ziņā bija Jelgavas rajons inž. Pēteris Godmaņa vadībā. Apvērsuma jautājums pārrunāts Jelgavā gadus divus pirms notikuma. Priekšlikumu par vajadzīgo apvērsumu. P. Godmanis iesniedza Z. S-bas konferencei (diemžēl, neesmu ierakstījis dienas grāmatā, kad tas notika, bet domāju, ka 1933. g. decembrī) un teica spēcīgu runu. Priekšlikums patika K.U., un tas klausītājiem teica (apmēram): „Ak tā, jums patika gan šī runa, jūs ļoti aplaudējāt. No runāšanas vien nekas nebūs, tad ziniet, katram jābūt savā vietā, kad darbs būs darāms!” Tam sekoja atkal ilgi aplausi, un K.U. acīm redzot, uzskatīja, ka aiz šī priekšlikuma ir visa konference. Formāla lēmuma un nobalsošanas nebija. Man nav pieejams šī notikuma atreferējums *Brīvā Zemē*; jādomā, tas bija kaut kā notušēts, bet domāju, ka uzmanīgam lasītājam tur kaut kas bija pateikts. Nav domājams, ka lielā kongresā teiktā runa paliktu nezināma. Tomēr neatceros, ka kāds politiķis par to būtu runājis vai kāds laikraksts rakstījis. Pavisam dīvaini. Tiek teikts: jo atklātāk kas tiek pateikts, jo mazāk tam tic.

Kad K.U. par apvērsumu ir sācis domāt, nezinu. Pēc 1931. gada vēlēšanām biju pie viņa mājās Tērbatas ielā 38 un sīki atreferēju vēlēšanu gaitu Vidzemē. Stāstīju daudzus notikumus un kandidātu izturēšanos kā Z. S-bā, tā pārējās partijās. Analizēju Z. S-bas neveiksmi un cēloņus. Beigās

teicu, ka otras līdzīgas vēlēšanas nozīmētu chaosu Latvijā un ka kaut kas radikāli jādara, lai to izbeigtu. Jautāju, ko viņš ieteiktu darīt? Biju aizrāvis un piemirsis, ka runāju ar K.U.: viņš labprāt uzklausa citu domas, bet nemīlēja, ka viņu izprašā. Atbilde tāpēc bija īsa: redzēsim, kaut kas jau darīts tiks. Man palika iespaids, ka viņš par radikālām maiņām domāja jau 1931. gada rudenī.

Te jāpiemin A. Klīves domas par Ulmani. Latvijas Lauksaimniecības Centrālbiedrības pilnsapulce 1917. gada pavasarī Valkā uzdeva Ulmanim un A. Brēmeram — nodibināt Latviešu Zemnieku Savienību. Lēmums pieņemts pēc Ulmaņa priekšlikuma, bet pēdējais pirms sapulces nevienam savu nodomu nav izpaudis. „Šī īpašība, par saviem nodomiem neko priekšlaikus neizpaust, Ulmanim bija ļoti raksturīga un parādījās kā parlamentā, tā autoritārā laikā”.²²⁾

B. Kalniņš raksta: „Apvērsumu Ulmanis izdarīja pēc iepriekšējas slepenas zondēšanas Maskavā, noskaidrojot Padomju Savienības nostāju apvērsuma gadījumā”.²⁰⁾ Man bija informācija arī no citiem avotiem, kas liecināja, ka zondēšana notikusi kā Maskavā, tā Berlīnē, un reakcija abās vietās bijusi vismaz neitrāla. Tomēr gribu piezīmēt, ka saņemto informāciju neuzskatīju par pierādītu.

1945. gada 13. decembrī Detmoldā no A. Klīves dzirdēju, ka Ulmanis par apvērsumu izšķīries jau 1928. gadā. — Tas izklausījās ticami un sagaidāms, ka A. Klīve, savā atmiņu otrā sējumā, pastāstīs ko vairāk.

Vēl pieminama Ed. Virzas nozīme šai lietā. Jau Latvijas sākuma gados viņš rakstīja: „Ne demokratijai un laikam šim...” rakstu savu dziesmu. Vēlāk radās viņa satīriskā dzeja par saeimas deputātiem; cik zinu, šai laikā tā netika publicēta. Pirmo reizi to dzirdēju, Ulmanim satīru nolasot nelielā Z. S-bas sabiedrībā. Viņš teica, ka to nevajagot izpaust. Tomēr bija redzams, ka dzejojums Ulmanim ļoti patika. Autoritārā laikmeta sākumā Virza turpināja vadoņa slavināšanu, bet vēlāk pārstāja. Pārmaiņas iemeslu nezinu. Man ļoti žēl, ka par to Virzu netiku iztaujājis. Iespējams, ka par nepieciešamo apvērsumu pirmais bija izteicies E. Virza.

Kā jau minēju, apvērsuma pieminēšana notika arvien biežāk. Cik paši runātāji ticēja šādai iespējai, ir cits jautājums. Domāju, ka daudzi savās runās pieminēja šādu varbūtību vienīgi, lai izpatiktu klausītājiem. Piemērus nevaru minēt, jo tos neesmu pierakstījis, un uz atmiņu vien paļauties nedrīkst. Sevišķi nikni saeimas apkaŗotāji pēdējā gadā bija jaunie runātāji no mūsu biroja. Saprotams, tie padevās K.U. rīkojumam. Vienu gadījumu tomēr varu minēt, jo tanī biju aktīvs dalībnieks. Kaut kad 1934. g. pavasarī mani aicināja uz sapulci Krustpilī. Man nepaziņojot, no biroja bija atkal atsūtīts arī otrs runātājs, kāds gados jauns cilvēks. Sapulce bija labi apmeklēta un lielā telpa pārpildīta. Runāju par saeimas darbību un par mūsu grūtībām. Teicu, ka kaut kāda izeja ir jāatrod: saeima pati var

grozīt Satversmi (maz ticama varbūtība, jo vajadzīgs divu trešdaļu vairākums), Satversmes grozījumus var pieņemt tautas nobalsošanā (arī maz ticama lieta, jo agrākās balsošanās visi ierosinājumi tikuši noraidīti) un, beidzot, „trešais ceļš” — tauta sacēlas pret nevarīgo saeimu un pati nodiktē savu gribu. To pateicu, it kā joku, smīnēdams. Aplausi bija vareni un ilgi. Sapulces noskaņojums bija skaids. Bija arī skaļi saucieni: trešo ceļu, tikai trešo ceļu! Pēc tam nāca otrs runātājs, kas saeimu salīdzināja ar „nobrauktiem mēslu ratiem”, kas smird un čīkst un drīzi salūzīs. Pārbraucis Rīgā, sapulces gaitu atstāstīju K.U. un piezīmēju, ka jaunie runātāji gan lieto pārāk rupju valodu, kas Zemnieku Savienībā nebija pieņemts. K.U. tomēr jauno cilvēku aizbildināja. Tad *Jaunākās Ziņas* izlasīju lielu virsrakstu par „Trešo ceļu” un sabijos par savu nedarbu. Raksta teksts tomēr tā bija izredīgēts, ka bez virsraksta tur nekā bīstama nebija.

K.U. apvērsuma sagatavošanas darbus bija sācis jau sen. Kaut ar lielām grūtībām, viņš bija ticis atkal ministru prezidenta amatā, noteica par Kaŗa un Iekšlietu ministriju. Vidzemes divīzijā ģen. K. Goppers bija nomainīts ar K. Berķi un Politiskās parvaldes pr-ks Ozoliņš ar Frīdrihsonu. Notika vairākas pārmaiņas arī policijā, virsnieku sastāvā un aizsargos. Viens nepatīkams notikums tomēr bija ar Iekšl. min. Administratīvā departamenta dir. Anšmitu, kas pāris nedēļas pirms apvērsuma aizsargu komandieriem bija izteicies pārāk atklāti. Par to B. Kalniņš runāja pat saeimā. Bez tam sociāldemokrātiem ir bijis daudz informācijas par gatavojanos, tos ir brīdinājis A. Bļodnieks, B. Kalniņš un pat F. Cielēns no Parīzes. Viss velti: F. Menders tam nav ticējis. Starp K.U. un F. Menderi pastāvēja īpatnēja draudzība; viņi abi bija diktatoriski savās partijās, un laikam tas viņus tuvināja. Katrā ziņā K.U. bija veiklākais, un viņš profitēja no jocīgās draudzības. Varbūtējas neveiksmes gadījumam bija sagatavots stāsts par pltn. Ozola un G. Celmiņa nodomu rīkot apvērsumu. Ja rastos jautājumi par aizsargu vai kaŗaspēka kustību, atbilde būtu vienkārša: jānovērš apvērsums! Tomēr bez atbildes paliek jautājums: ja ar „stāstiem” nevarēja pārliecināt Z. S-bas frakciju, kāpēc izdevies pārliecināt F. Menderi?

Apvērsuma tehniskā sagatavošana bija meistardarbs. Svarīgākās vietās piedalījās 3 grupas: armija, aizsargi un policija. Ja viena grupa svārstītos, tad otrā vai trešā uzdevumu veiktu. Apcietināšanā kaŗavīri nepiedalījās, bet viņus aizstāja Politiskā pārvalde (kopā ar aizsargiem un policiju).

Pēc apvērsuma *Jaunāko Ziņu* redaktors J. Kārklīš ieradies redakcijā, bet par notikušo nav zinājis. Tur priekšā jau bijis P. Blaus pilnā aizsargu uniformā ar ordeņiem. Tas teicis, ka visu nakti neesot gulējis, jo bijis aizņemts kā aizsargu vada komandieris. Visi sociālisti esot arestēti. Kas devis pavēli? — K.U. un Bērziņš. — Kuŗš Bērziņš? — Nu tas, kas vada aizsargus. Ant. Benjamiņš tūlīt sasaucis redakcijas apspriedi. Akurāters bijis dusmīgs, K. Skalbe skumjš un A. Kalniņš domājis, ka vajadzējis glābt Zem-

nieku banku. Pēdējais vēl domājis, ka ģen. Bangerskis nākšot no Daugavpils ar kaŗaspēku, un nevarot arī zināt, ko teikšot krievu sūtnis! J. Kārķliņš domā, ka „sūtņa piekrišana ir jau laikus iegūta”. Tad pienācis K.U. raksts „Manai tautai!”, kas nodots iespiešanai.¹⁸⁾

No 14. Z. S-bas deputātiem par apvērsumu zināja un tanī piedalījās tikai četri: K.U., J. Balodis, V. Gulbis un A. Bērziņš. Tie bija cilvēki, kam pēc sava amata apvērsumā bija jāpiedalās, un bez šo amatpersonu piedalīšanās apvērsums nebūtu izdarāms. Slepēnība tehniskā ziņā bija attaisnojama, ne gluži tā morālā plāksnē. Nekāda slepenība vairs nebija vajadzīga vismaz 15. maija vakarā, kad saeimā pēdējo reizi visi bijām kopā. Frakcijas locekļi ilgus gadus ar K.U. kopā bija strādājuši un cīnījušies, kāpēc viņus neinformēt par notiekošo? K.U. to nedarīja. Pāris kollēģas vēlāk gan teica, ka viņi priecājosies, ka nekas viņiem neesot teikts.

Vispirms apvērsums bijis domāts 23. aprīlī vai 2. maijā, bet ģenerālis ziņojis K.U., ka laiks par īsu, lai dažās kaŗaspēka daļās pienācīgi veiktu attiecīgos priekšdarbus, un tādēļ grūti garantēt apvērsuma nevainojamu norisi. Tad apvērsums pārcelts uz 15. maiju, kad notikums noritēja bez sarežģījumiem. Ģenerālis nebija ugunsriņķis un katru lietu mēdza rūpīgi apdomāt un sagatavot. Pārsteidzība un nepacietība varēja beigties ar asinsizliešanu, no kā ģenerālis vairījās.

Vēlreiz jāatgriežas pie frakcijas sēdes 16. maijā, jo par to publicētas dažas nepareizības. F. Cielēns raksta,²⁾ ka viņu esot informējis K. Pauļuks (kāds 8 gadus pēc notikuma) par 16. maija apspriedi, kur „vairākums”, Hugo Celmiņa vadībā, bijis pret nelikumīgo 15. maija varas aktu. Tas nav pareizi. K. Pauļuks nemaz sanāksmē nepiedalījās, jo viņam bija aizliegts atstāt Jelgavu. Ko K. Pauļuks uzzinājis no citiem un pēc daudziem gadiem stāstījis F. Cielēnam, to nav iespējams pārbaudīt, bet rezultāts ir nepareizs. Tai pašā dienā visu, kas runāts, esmu rūpīgi pierakstījis dienas grāmatā un nekāda kļūda manā aprakstā nav iespējama. A. Bērziņš raksta pareizi: „Pēc Ulmaņa īsa paziņojuma vairākums klusēja, neizsakoties ne par, ne pret to”.¹³⁾ Izņemot E. Laimiņa īso piezīmi par Satversmi, neviens cits par notikušo nerunāja. H. Celmiņa apsveikums bija vienīgi pieklājības žests, kas viņam kā sanāksmes ierosinātājam bija jādara. Tāpēc 16. maija sanāksme nav bijusi ne par, ne pret; neviens par to nejautāja, un dalībnieki paši nav gribējuši par to izteikties. Tik daudz par faktiem.

Kāds tad īstenībā bija frakcijas noskaņojums? Es teiktu, ka sajūsmināti vai notikušā īsti atbalstītāji bez paša K.U. bija 2—4. Pārējiem (apmēram 10) bija dalītas jūtas, arī man. Pretī nebija neviens, vismaz es tā domāju. Ir viegli saprast mūsu noskaņus. Bijām nemierā ar partiju lielo skaitu, ar nepietiekamām pilnvarām valdībai, ar saeimas neierobežoto varu, ar partiju andelēm un vēl daudz ko citu. Likās, ka visu to tagad viegli un ātri varēs novērst. Bija jāpriecājas, ka apvērsums noticis bez asins izliešanas un bez

lielāka satricinājuma valstī. Bet apsverot K.U. personību — kļuvām domīgi. Viņš bija veikls, gudrs un izdarīgs cilvēks. Bet reiz ticis pie varas, vai varēs no tās jebkad atteikties? Vai izstrādās jaunu Satversmi? Kāda tā būs, vai būs vārda brīvība, vai sāksies atriebība un izrēķināšanās? Tādi un vēl citādi jautājumi radīja mūsos dalītas jūtas. Bet par mūsu izjūtām vairs nevienam nebija intereses, jo sēdē nebija uzticības un sirsnības. Tā izbeidzās Zemnieku Savienība.

Tagad dažus vārdus par demokrātiju. Demokrātija nozīmē tautvaldību, bet demokrātijas uzbūve nav tāda, lai tautvaldību īstenotu. Tāpēc starp mērķi un sistēmu jau ir pretruna. Vienīgais vēsturē zināmais īstas tautas valdības piemērs ir bijis Atenās, kur tas beidzās ar sabrukumu, un pēc tam nekur nav atkārtots. Demokrātija tagadējā formā ir tikai kādus 100 gadus veca, kāpēc tā vēl jāuzskata par sistēmu izmēģināšanas stadijā.

Demokrātija Latvijā bija slima, tāpat kā tā bija un vēl šodien ir slima daudzās citās valstīs un tauta tīri instinktīvi jūta, ka kaut kas nav pareizi pašas sistēmas pamatos. Vēl šodien brīvā pasaulē demokrātija ir dziļas krīzes stāvoklī. To rada paši cilvēki, tas ir, tauta. Tautas pārstāvjiem vai deputātiem jāņem vērā tautas griba, bet tā jāsapņo ar nacionālām interesēm. Tomēr vēlētajiem šādu pārstāvju bieži vien neievēl, kā to pierāda Gladstons, Čerčila un citu valstsvīru piemēri. Reti atrodas kandidāti, kuri ar mieru cīnīties ar saviem vēlētajiem. Kur pašreiz ir tādi drošsirdīgi vīri, kas gribētu cīnīties pret algu — dzīves dārdzības burvju loku? Politiķi mazāk mēģina tautu vadīt, vairāk tai sekot. Pārspilēta uzmanība pret sabiedrības domu ved uz Atenu demokrātiju un eventuāli uz tās galu. Politiķi arvien pēti, kas tautai patiktu, reti pēti — kas tautai vajadzīgs. Ja demokrātijas rīkotos pareizi, jādoma, ka divi pasaules kaņi un pāris saimnieciskās krīzes būtu novērstas. Vēlētajiem domā, ka grūtību pārvarēšana nav viņu, bet valdības lieta. Vēlētajiem nevienā zemē nav pietiekami izglītoti, lai demokrātijai nesagādātu krīzi. Politiķi caurmērā tomēr ir godīgāki nekā vēlētajiem, kaut pēdējie to nekad neatzīst un domā: kas vairāk sola, tam vairāk jāuzticas. Krīzi rada disciplīnas trūkums. Ja tauta pati sevi neierobežo ar disciplīnu, tad to izdara diktatori. — Tomēr demokrātija ir un paliek viena no labākām valsts formām. Kad demokrātija ir par daudz slima, attaisnojama smaga operācija: tāpēc var attaisnot 15. maija operāciju. Žēl tikai, ka pēc operācijas ārstēšana nebija pietiekami veikla un maksimāla, uzlabošanās nenāca.

AUTORITĀRAIS LAIKMETS

Pirmais valdības sastāvs bija asprātīgi izmeklēts un savā vairākumā lietderīgs. K.U. iecēla amatos pārstāvjus pēc iespējas no visiem pilsoniskiem

nogrupējumiem, lai tādējādi valdība izskatītos populāra. Vienīgi Latgales katoļi bija atstāti bez pārstāvja. Uz tiem K.U. neturēja labu prātu, kaut gan saeimas laikā viņi bija vistuvākie Z. S-bai. Dusmu pamatā bija katoļu pārstāvju izteicieni, ka K.U. būs spiests viņus ņemt vērā, citādi viņi caur katoļu organizācijām darīs tam lielas nepatikšanas. Sevišķi veikla izvēle bija M. Skujenieks. Viņa piedalīšanās valdībā pārsteidza daudzus, arī mani. Vēl pirms 2 mēnešiem viņš man teica, ka mums jādodot cits kandidāts, jo viņi nesot apmierināti ar K.U. kandidātūru. Skujenieka ieskatu maiņai bija divi iemesli: viņam riebās saeimas gaiss ar gaŗo un demagoģisko runāšanu, ar nemitīgām valdību maiņām un visu citu, kas no tā izrietēja. Nav brīnums, ka viņš pievienojās saeimas padziņšanai. Vēl svarīgāka, manā vērtējumā, bija M. Skujenieka draudzība ar J. Balodi. Pēdējais, ne K.U., bija tas, kas viņu pierunāja piedalīties valdībā. Acīm redzot abi domāja, ka kopējiem spēkiem viņi valdību noturēs zināmā līdzsvarā. M. Skujenieks bija tipisks latviešu intelligences pārstāvis: patriots un godīgs cilvēks. Tāpat J. Balodis bija liels patriots un godīgs latvietis, kas arvien runāja atklātu valodu. Kad viņi abi nosēdās pie šacha galda ar K.U., tie bija aizmirsuši vienu lietu: sacensties vajadzēs ar lielmeistaru. Saprotams, ka viņiem nācās zaudēt. Tāpat veikla rīcība saskatāma J. Kauliņa pieaicināšanā: kaut gan citi jaunsaimnieki palika asā opozīcijā, viens viņu pārstāvis tomēr bija valdībā. Tā jaunā valdība uzsāka darbību.

26. maijā piegāju pie H. Celmiņa pilsētas valdē. Viņi abi ar E. Laimiņu atzinuši, ka valdības rīcība jau no pirmās dienas izskatoties ļoti partejiska, jo daudzo amatu aizpildīšanai esot tikai viens avots, K.U. studenti, bet nekādas lietderības. Saprātu, ka bija domāti rustikāņi. — Dzirdēju, ka pāris dienās tiks iecelti pilsētu vecākie visā valstī un ka bijušā partijas birojā (partijas gan ir nolikvidētas un Z. S-ba laikam vispilnīgāk) saraksts jau esot gatavs.

Biju uz mazu karšu partiju pie A. Bērziņa, kas dzīvo Marijas un Ģertrūdes ielu stūrī, agrākā Dr. Nolles mājā. Viņš stāstīja, ka mēnešus 3 ir strādājis apvērsumu sagatavojot, bet operatīvā puse apspriesta tikai pēdējās divi dienās. Anšmits teica, ka no artilērijas bijuši tikai 2 lielgabali, ko neesot vajadzējis lietot.

Sastapu valsts kontrolieri Ivanovu, vienīgo sociālistu valdībā. Viņš esot izkratīts un paņēmts revolveris, bet atkal atdots. Jau 16. maijā tas lūdzis K.U. viņu atbrīvot no amata; teikts, lai atlūdzoties. To Ivanovs nav gribējis darīt, jo viņam pensijas dēļ esot izdevīgāk, ja atlaiž. K.U. pierunājis, lai paliekot uz īsu laiku, kam viņš arī pievienojies, bet lieta joprojām neesot izlemta, un viņš jūtoties ļoti neērti.

26. maijā tikos ar ģenerāli. No viņa dzirdēju, ka valsts prezidentam (un tāpat citiem) nekas neesot teikts par 15. maija nodomiem, lai varbūtēju cīņu gadījumā atbildību nevarētu novelt uz A. Kviesi. Vēl ģenerālis minēja —

K.U. esot izteicies, ka piemērots darbs tikšot dots visiem, tai skaitā Z. S-bas frakcijas locekļiem, jo tie bijuši godīgi un disciplinēti (!).

Sastapu Dzeni (Latg. dem.), kurš 14. maija vakarā bijis cirkū kopā ar J. Celmu (soc.). Ārā nākot, viņi redzējuši aizsargus. J. Celms teicis: „Te Ulmanis nodrošinās pret leģionāriem; ir labi, ka viņš beidzot nācis pie prāta”. Dzenis ļoti smējās par šo joku. 16. maija rītā Latgales kristīgiem bijusi apspriede pie bīskapa J. Rancāna. Pēdējais zvanījis A. Kviesim, kas it kā piekritis, ka notikusi nelikumība. Pēc tam J.R. zvanījis K.U., bet runāšana bijusi īsa. K.U. teicis — nav nekādas nelikumības.

5. jūnijā valdība izlēmusi — deputātiem izmaksāt algu par par 1½ mēnešiem. Domāju, ka tas nav likumīgi, jo visiem ierēdņiem likums paredz 3 mēnešu algu atlaistiem, kas nederīgi — 2 nedēļas; citādas varbūtības likums neparedz.

10. jūnijā jūrmalā sastapu K. Skalbi, kas ļoti gribēja runāties; tā visu dienu pavadījām kopā. Viņš raizējās par pensijas likumu, esot valodas, ka to grozišot un pasliktināšot. Tagad pensija viņam esot, bet ja pasliktinās, tad nebūšot. Uz jautājumu, kādas ir viņa domas par pārmaiņām, viņš pateica, ka varējuši rīkoties citādi.

11. jūnijā P. Freidenfelds stāstīja, ka valdības sēdē kāds ministrs jautājis, kā būs, ja bālsis kabinetā dalītos. K.U. atbildējis: tad taisīsim pārtraukumu uz 10 minūtēm, sanāksim citā sastāvā un likumu pieņemsim. Es pārjautāju, vai taisni tā teicis? Noteikti tā, atbildēja P.F.

Biju Iekšlietu ministrijā, kur jaunās propagandas nodaļas darbiniekiem Kroderam un Kocham noprasiņu, kā viņi to propagandu īsti izdaris. Viņi paši vēl nezinot, jo A. Bērziņš netiekot pie K.U. izrunāties.

1968. g. A. Kroders raksta, ka tūlīt pēc 15. maija kalpakieši nolēmuši, ka viņam jāiesaistās propagandas darbā. Kroders tam sākumā pretojies, jo nav gribējis strādāt A. Bērziņa padotībā, bet vēlāk piekāpies un iesaistījies propagandas nodaļas darbā.³⁷⁾

P. Soms stāstīja, ka izņemot viņu, visi *Brīvās Zemes* cilvēki ir iecelti labākās vietās (J. Druva, A. Klāvs, Vagners, Vilde un Šteinbergs). Bet no radiofona atlaists Ed. Virza, kas par to taisījis lielu skandālu. Vai tas neesot vēl pietiekami apdzejojis vadoni? Students Gulbis žēlojās par to pašu. Viņš kopā ar divi citiem bijušiem Z. S-bas biedriem apmeklējuši H. Celmiņu. Pēdējais teicis, ka nedaudzi burši, kas ar mieru saliekt muguru lielā likumā, šur tur esot iecelti, bet vairāk neviens, tāda jau esot sistēma.

Sastapu P. Klinklāvu (Lauku pašvaldību nod. vadītājs), kas ļoti nemierā ar visu un pats gribot „likvidēties”. Viņš bijis pieradis visu darīt kopā ar citiem pašvaldību darbiniekiem, tagad neviens to negribot ievērot un citu domas uzklaust.

27. jūnijā visa Rīgas pils. valde ir aicināta pie K.U. aprunāties. Tur

Dr. Jansonam ieteikts kāds ārsts Veselības nodaļai, bet Jansons bijis dros-
mīgs un atbildējis — to mēs nevaram pieņemt, es ar viņu nevarēšu sastrādāt.

E. Laimiņam liekas, ka valdība pārāk plātās un laikraksti ik dienas
pārpildīti ar apnicīgiem attēliem.

11. jūlijā agr. Kaks stāstīja, ka Labības birojā vairāki darbinieki, ko
ieteicis Freidenfelds, notverti zādzībā.

27. jūlijā J. Birznieks žēlojās, ka kabinetā esot „smags” gaiss, jo neviens
nedrīkstot pretī runāt, kaut dažkārt esot pret lēmumiem. Nesen K.U. rupji
uzbrucis Adamovičam un Einbergam. Pēdējais kādam apmeklētājam esot
teicis: „Es tur nekā nevaru darīt, būs tā, kā Ulmanis gribēs”. Izteiciens
K.U. atstāstīts, un tas bijis dusmu iemesls. Birznieks vēl nemierā ar dau-
dzām personu maiņām, kas neesot lietderīgas un radot ienaidniekus. Tā
bijis ar Štuceri Cēsis (it kā būtu pinies ar pārkonkrustiešiem), Freimani
Mežu departamentā un citiem. Pēdējo J.B. mēģinājis aizstāvēt, bet K.U.
uzkiedzis — atlaist, atlaist! Tāpat degradēts agr. Valdmanis. — Par blē-
dībām Labības birojā J.B. teica, ka bez atlaistiem vēl vajadzējis 3 atlaist,
bet P. Freidenfelds tam neesot pievienojies (ministrs pats nedrīkst atlaist
ieliktnes!) un kad J.B. nav padevies, saņēmis rīkojumu no paša K.U. —
paturēt. Tad atsūtīti pieņemšanai vēl 2 jauni cilvēki. Kur viņi tos ņem tik
lielā skaitā? — Teiktais mani ļoti pārsteidza, jo J.B. ar attiecīgo iestādi līdz
šim darbojās teicami un tika tur uzskatīts par „savu cilvēku”. Tomēr
arī viņa mērs acīmredzot bija pilns. Vismaz tā izklausās.

Jāsaka daži vārdi par ierēdņu iecelšanu. Partiju laikos daudzus ierēdņus
ieteica partijas. Gadījās piemēroti un gadījās nepiemēroti darbinieki. Šo
cilvēku vairākums pirmā vietā lika savu partiju, un valsts darbu tikai otrā
vietā. Zināmu līdzsvaru panāca kritiķi, kuņi redzēja, ja kāds ierēdnis bija
pārāk partejisks vai nemākulīgs — agrāk vai vēlāk viņam darbs bija jāatstāj.

Tagad apstākļi bija citādi; partiju vairs nebija, bet to vietā vadonis. Pir-
mais un galvenais bija padevība un uzticība vadonim. Tādā kārtā darba
spējas un piemērotība atkal bija nobīdīta otrā vietā. Iecelšana augstākos
amatos visumā bija laimīgāka, turpretim vidējos un zemākos — nepiemē-
rota vai pat skandaloza. Propaganda ik dienas atgādināja, cik slikti ir bijuši
partiju laiki, un cik gudra ir tagadējā valdība. Uz ierēdņu izlasi to bija
grūti attiecināt: ja tagadējā ierēdņu izlase nebija sliktāka par agrāko, tad
lebakā nekādā ziņā. Kāds augsts tiesu darbinieks sistematiski jaucās tiesu
darbībā: pa telefonu tas tiesnešiem ieteica, ko attaisnot un ko sodīt. Viņš
bija dzērājs un grāva valdības cieņu. Tiesneši to ienīda. Tomēr viņu neno-
mainīja.

J. Balodis domāja, ka jaunu darbinieku pieņemšanā notiekot liela ne-
taisnība. Viņš brīnījās, kāpēc K.U. jāpatur dubultais amats Zemes Bankā?
Bez tam likumā tiekot paredzēts, ka viņš būšot arī Kultūras fonda pr-dis.

Laikraksti kļuvi neinteresanti — tur vairs nekā nav iekšā. Jocīgi, ka *Jaunākās Ziņas* tagad visu slavē. Pat tāds agrākais soģis kā Akurāters raksta slavas dziesmas vadonim un jaunam laikam. Tāpat prof. A. Kalniņš. (Ak, nabaga līdēji!) Vienīgi *Latvis* patur kaut cik patstāvību un turpina pat mērenu kritiku. Tāpēc J. Druva projektējot jaunu rīta laikrakstu. Katra uzbāzība rada pretspiedienu, un pārlika slavināšana neceļ cieņu, bet to mazina. Kā to nevar saprast, kam būtu jāsaprot?

17. jūlijā tika nolikvidētas apriņķu valdes. Tās aizstās lauku pašvaldību vecākie. Ierobežota arī pagastu pašvaldību darbība.

No 21.—24. jūlijam izrādīja Atdzimšanas dziesmu, kas ļoti tika slavēta.

Nezināmai vajadzībai (varbūt veciem parādiem) dažās vietās vākti ziedojumi likvidētai Z. S-bai. Jaunjelgavas ziedojumu listē nav bijis mirtiesneša Elsiņa vārda, un tā atdota atpakaļ ar piebildumu — viņš to var nožēlot! Tad Elsiņš noziedojis 20 latus. Tā Rīgas zēni spiež pat tiesnesi pārkāpt likumu.

1. augustā J. Birznieks saka, ka kabinetā K.U. kaut cik pieklājīgi runājot tikai ar ģenerāli un M. Skujenieku, ar pārējiem — strupī. Kabinets uzdevis ģenerālim un J. Birzniekam pateikt K.U., ka viņi to lūdz saudzēt sevi un pārāk daudz nestrādāt, jo viņa veselībai sašķoboties rastos neiespējams stāvoklis; tas ticis pateikts.

9. augustā H. Celmiņš stāstīja, ka pilsētas Diskonta bankā esot vakantas pāris direktoru vietas. Viņš caur V. Gulbi lūdzis direktorus iecelt, jo darbs to prasot. Esot ieteicis vairākus kandidātus, un tagad pievienošot arī manu vārdu. Ja viņa kandidāti nepatikšot, tad lai iecelot ko gribot. — Pēc likuma direktori jāieceļ pilsētas valdei, ne ministru prezidentam, bet kas lai šobrīd meklētu likumus.

K.U. vienu nedēļu bija atpūties Tomes zivju audzētavā. Viņu pavadījuši V. Munters, Cimmermans un 2 policisti. No 17.—20. augustam izbraucienā pa Latgali K.U. pavadīja ģenerālis un J. Birznieks. Aizkraukles stacijas priekšnieks gleznaini attēloja braucienu: speciāls vilciens, kā ķeizara laikā — aiz lokomotīves divi vagoni, tad K.U. vagoni, aiz tā vēl divi vagoni, gaita lēna. Stacijā jādežurē priekšniekam, pie pārmijām viņa palīgam.

28. augustā tikos ar A. Klīvi. Viņš izteicās, ka ar daudz ko esot nemierā un esot par to pat sastrīdējies ar K.U. Par ierēdņiem K.U. esot sava teorija: pēc augstskolas beigšanas 15 gadus algai jābūt 200—400 latu. Vēlāk, pēc spējām, varot dot lielākus amatus. (Nezin, kad šī teorija tiks īstenota? Šobrīd notiek pavisam citādi.)

1934. g. augustā Rīgas pilsēta ar valdības starpniecību panāca vienošanos par cara laika parādu brāļu Lazardu bankai Anglijā. Parāda summa samazināta par 40%, augļi dzēsti un parāds atmaksājams līdz 1984. gadam. Tā parāda summa sanākusi 11,1 miljonus latu.¹⁾ Šīs lietas kārtošanā aktīvs bija H. Celmiņš.

29. augustā pilsētas Diskonta bankā iecelti par direktoriem atv. plkv. Berķis, M. Gailīts un Martiņsons.

12. septembrī H. Celmiņš teica: esot tādas valodas, ka arī viņam būšot jākrīt. Atbildēju — šo to arī es esmu dzirdējis, bet ne jau visam var ticēt, ko dzird.

Pauls Gailītis neapšaubā, ka K.U. izdarījis lielu un labu darbu, bet pret cilvēkiem esot ļoti netaisrs, atriebīgs un nevienam nekā nepiedodot, bet vajājot ar nedabīgu enerģiju. — P. Gailiņa ieskatu atbalsta A. Dravnieks, kurš raksta³⁹⁾ ka K.U. pēc 15. maija savā runā preses konferencē teicis: „Savus draugus es piemirstu, bet ienaidniekus nekad”.

14. septembrī biju iegājis pie P. Freidenfelda. Tam uz galda vairākas burtnīcas, pilnas ar vārdiem un adresēm. Ik pēc pāris minūtēm zvina telefons, tiek runāts tikai par iecelšanām. Caur šejieni iet visas mazākās un vidējās iecelšanas. Var saprast, ka par daudziem kandidātiem nav nekādas, vai ļoti maz informācijas. Vai tik pavīrši izlemj cilvēku likteņus?

22. septembrī karšu sanāksmē J. Balodis un H. Celmiņš ļoti nosodīja G. Zemgali, kas iestājies krievu tranzitbankas dienestā un kā bijušais valsts prezidents nav respektējis valsts cieņu. J. Benjamiņš aizstāvēja Zemgali: tam ejot ļoti grūti, pensija tikai 300 latu. Tad J. Balodis nožēloja, ka Zemgalis neesot griezies pie viņa, varētu grozīt likumu un paredzēt pietiekamu pensiju.

Sajā vietā kaut kas jāatzīmē no J. Kārklīņa atmiņām. Viņš saka, ka pēc 1934. gada par *Jaunāko Ziņu* drošību bijis jāgādā J. Benjamiņam, un tas „katru mēnesi saņēmis solidu reprezentācijas summu” no laikraksta. Tad Benjamiņš varot pacienāt ko pienākas un „spēlēt kartis uz naudu tik neveiksmīgi, ka vienmēr jāpazaudē”.¹⁸⁾ Šī ziņa gan nebūs pareiza, kaut arī, varbūt, tā būs nākusi no paša J. Benjamiņa. Nešaubos, ka J.B. ir saņēmis naudu reprezentācijai; viņš bija gudrs diezgan, lai to panāktu, un īpašniekiem naudas netrūka. Cits jautājums, kur šī nauda aizgāja. Nav pareizi, ka J.B. pie sevis bieži būtu rīkojis viesības. Tas tā nebija, vismaz ne politiskiem draugiem. Tādās viesībās es esmu bijis tikai vienu reizi. Netiku dzirdējis arī, ka tāda viesošānās bieži būtu notikusi. Bez tam — kuŗš tad no mums nerīkoja dažkārt viesības? Un visi to samaksāja no savas kabatas. Nav patiesība, ka Benjamiņš karšu spēlē vienmēr būtu zaudējis. Viņš, tāpat kā visi, dažkārt zaudēja, dažkārt vinnēja. Savu bilanci viņš zināja tikai pats. Ja viņš būtu caurmērā bijis zaudētājos (ko es apšaubu), tad nekādā ziņā nebija liels zaudētājs. Benjamiņš spēlē piedalījās tikai pa retam, nekad nespēlēja par lielākām summām, un bija uzmanīgs spēlmanis. Atceros, ka kādreiz Benjamiņš žēlojās: šodien nemaz nenāk labas kartis, būs daudz jāzaudē. Uz to kāds cits dalībnieks viņam atbildēja: Ko nu Jūs žēlojaties, ja zaudēsiet, rīt prasiet vecajam Benjamiņam, lai pieliek algu, viņam naudas netrūkst! — Varbūt, ka jaunais Benjamiņš tādu padomu bija iegaumējis un

panācis zināmu summu reprezentācijai, kaut tam nebija nekāda attaisnojuma. Visbeidzot: viņš nebija spiests spēlēt piedalīties, ja pats to nebūtu vēlējis. Pavisam absurda ir doma, ka J.B. būtu zaudējis tīši, otrādi — viņš bija sīksts spēlmanis un turējās, cik varēdams.

28. septembrī H. Celmiņš bija sarīkojis par godu K.U. uzņemšanu un savā runā cildinājis K.U., bet pēdējais atbildes runā par uzticību vien runājis. (Cik labi pazīstu šo runas veidu!)

1. oktobrī sastapu Erniņu, kas reizē ar Kaupiņu un Zeiboltu vakar atbrīvoti no apcietinājuma. Pirms tam jau atbrīvoti Eliāss, Jagars, Šteins, Aberbergs un R. Kronbergs. Erniņš saka, ka viss notikušais esot labs un viņš gribot strādāt jaunā laika garā.

A. Klīve raksta, ka A. Buševics 15. maijā nav apcietināts, jo viņš 1919. gadā caur Līepājas pilsētas valdi ir pārdevis miltus, ko Ulmanis Kopenhāgenā izkaulējis no amerikāņiem, un naudu nodevis valdībai ierēdņu algām. Pēc dienām desmit viņš tomēr apcietināts, bet tam izrādīta dažāda veida labvēlība.²²)

3. oktobrī V. Rubuls mani iecēla par Tautas labklājības ministrijas pilnvarnieku Rīgas grāmatrūpniecības darbinieku slimo kasē. Tā 4 mēnešus un 3 nedēļas biju bezdarbniekos. Ja ministriem būtu brīvība, man darbs būtu piedāvāts pirmā dienā, bet K.U. bija stingri noteicis — par veciem deputātiem (viena alga no kādas partijas) viņš „rūpēšoties” pats, tāpēc neviens cits tur iejaukties nevarēja. J. Balodis un J. Birznieks tomēr daudzkārt viņam par mani tika atgādinājuši. Runājuši bija arī V. Gulbis, J. Druva un P. Freidenfelds. Tas viss maz bija ietekmējis K.U., un kamēr viņa paša man uzliktais „soda laiks” nebija notecējis, tikmēr nekas nevarēja notikt. Par ko tāds sods bija uzlikts, to nezinu. J. Balodis un J. Birznieks daudzkārt man teica: tas ir netaisni, tas ir negodīgi, tā ir izrēķināšanās, bet mani draugi nespēja līdzēt. Un nebiju jau es vienīgais, kas to piedzīvoja. J. Birznieks man stāstīja, ka par manu iecelšanu K.U. viņam teicis — šis amats viņam nebūs piemērots visam laikam. Tomēr 6 gados nekas nemainījās.

Pārņemu Rīgas grāmatrūpniecības darbinieku slimo kases vadību. Šī kase bija vecākā ne vien Latvijā, bet bijusi vecākā Krievijas imperijā, ar pirmsākumu 1816. gadā. Kasē bija apdrošināti žurnālisti, rakstnieki, grāmatrūpniecībā un papīrrūpniecībā nodarbinātie. Kases sēdeklis bija grāmatrūpniecības arodbiedrības namā, Lāčplēša ielā, netālu no Marijas ielas. Telpas bija ērtas un labas; vienā stāvā biroja telpas, nākošā stāvā zobārstniecības kabinets ar iekārtu 5 ārstiem un fiziskās terapijas telpas, bet nākošā stāvā medikamentu noliktava.

Centrālā birojā bija 10 darbinieku, 9 zobārstes ar 3 izpalīdzēm, 5 pārējie darbinieki un 1 uzticības ārsts. Pārvaldē bija paredzēti 3 valdes locekļi un 3 revīzijas komisijas locekļi, kuŗu vairākums bija agrāk ievēlēti un piederēja pie kreisā vai viskreisākā spārna. Tā kā pilnvarniekam visās lietās bija veto

tiesības, tad faktiski kasi pārvaldīju es, par cik to neierobežoja Tautas labklājības ministrija.

Bez centrālā biroja kasei bija mazāki biroji arī provincē, apdrošināto dzīves vietās. Kad notika slimo kasu pārorganizēšana, tās apvienojot lielākās vienībās, mūsu kase paplašinājās. Kasei pievienojās Slokas cellulozas fabrika un tika pārņemtas arī attiecīgās ārstēšanas ierīces un personāls Slokā. Tāpat tas bija ar Brūna papīrfabriku pie Rīgas un Līgatnes papīrfabriku. Vēl kasei piederēja bērnu atpūtas nams Rīgas jūrmalā, ko gan vēlāk likvidēja kā neekonomisku. Kasei piederēja agrārreformas gaitā piešķirtais Bīriņu muižas centrs — īsti vērtīgs un skaists īpašums, agrāk piederējis baroniem Pistolkorsiem. Kase tur izveidoja atpūtas namu saviem dalībniekiem. Dalībniekiem pēc operācijas vai tādiem, kam vajadzīga vispārēja atpūta bez slimnīcas režīma, ārsts piešķīra atpūtu Bīriņos. Uzturs tur bija pirmklasīgs, telpas labas, skaista apkārtnē, peldēšanās iespējas ezerā, bibliotēka, dažādu spēļu un sporta iespējas. Kad visas telpas nebija aizņemtas ar dalībniekiem vai viņu ģimeņu locekļiem, uzņēmām arī citus atpūtas meklētājus pret samaksu.

1939. g. Latvijā bija 30 slimo kases. Kases sniedza saviem dalībniekiem un viņu ģimenes locekļiem vajadzīgo ārstniecisko palīdzību un naudas pabalstus slimību, dzemdību un nāves gadījumos. 1938. g. katrs dalībnieks bija apmeklējis ārstu 6,3 reizes gadā, bet ģimenes locekļi 4 reizes. Tāpat dalībnieki saņēma fizikālo ārstēšanu, chirurgisko un zobārstu palīdzību, kā arī stacionāro ārstēšanos slimnīcā. Visa ārstēšanās praktiski bija bez maksas, tikai sanatorijās un atpūtas namos bija jāpiemaksā 10—20%. Par zālēm apdrošinātie piemaksāja 15%. 1938. g. kases par 1 dalībnieka ārstēšanu izdeva 85 latus. Algas pabalsti bija 60—90% no algas, visbiežāk ar 4. slimības dienu. Dalībnieki iemaksāja 1—2% no algas, bet dalībnieki ar zemu izpeļņu bija atbrīvoti no iemaksām. Darba devēji iemaksāja 2% no nodarbināto algām, valsts iemaksāja 1,5%. Kases 1938. g. izdeva ārstēšanai 63%, pabalstiem 28% un pārvaldei 7% no sava rīcības kapitāla. — Plašāku uzdevumu veikšanai pastāvēja Latvijas slimo kasu starpbirojs, kas pārzināja medikamentu noliktavu, laboratorijas un 7 aptiekas.¹²⁾

Mans darbs slimo kasē nebija grūts. Pilnvarnieka darba laiks nebija noteikts. Kases lietām vajadzēja būt labā kārtībā, bet cik laika pilnvarnieks ziedo tiešam darbam, tas tika atstāts viņa ziņā. Es gan faktiski kases darbā pavadīju gandrīz pilnu darba laiku.

Ministrijas pilnvarnieku algas nebija nekādas lielās: no 180—400 latu mēnesī. 400 latus saņēma vienīgi pilnvarnieks Centrālā slimo kasē, ko varēja pielīdzināt nelielai ministrijai. Pilnvarnieku vairākums saņēma 200—300 latus, kas bija paskops atalgojums. Valdes priekšsēži saņēma 35—180 latu mēnesī un atlīdzību par sēdēm. Tā kā valdes priekšsēžiem šinī laikā nebija nekādas atbildības un dažās kasēs tiem nebija tikpat kā nekādu pie-

Slimo kases darbinieku grupa Bīriņos. No kreisās: J. Vītiņš, A. Jablonskis, V. Laktiņa, Sudara, J. Sudars, L. Kļaviņa, Z. Odmane, nezināma, Pauliņa, E. Austriņa, A. Pakalns; Augšā: Tūtere, Nemme un J. Lejiņš

nākumu, tad viņu atalgojums bija devīgs. Nesaprotamā kārtā A. Aizsilnieks¹⁾ ir pretējās domās: domājams informācijas trūkuma dēļ.

14. septembrī kāds pazīstams no *Latvja* redakcijas atstāstīja, ka viņi dažkārt paāzējot kungus. Vakar kāds ministrs laikrakstiem devis gaļu interviju. Viņi ievietojuši 10 rindiņas, kaut intervija arī to nebija pelnījusi. Šorīt ministrs *Latvja* līdzstrādniekam kratījis roku, teikdams: Paldies par lielās intervijas ievietošanu! Jau 4. oktobra vakarā radio ziņās paziņoja, ka *Latvis* slēgts, jo diskreditējis valdības darbību. *Latvis* bija vienīgais laikraksts, kas pa retam vēl pateica kādu kritisku vārdu. Tas atgadījās reti un ļoti mērenā veidā. Valdība to pašu nav varējusi paciest. Diskreditējis valdību? Tie nu bija nieki, ko saprata ikviens. Ja diskreditēšana notikusi, tad to izdarījusi valdība, ne laikraksts.

Jaunas avīzes izdošanai *Latvja* vietā K.U. apmeklējis Ašmanis, bet jauna koncesija nav dota. Kamēr laikraksti padoti tagadējai cenzūrai, jaunam laikrakstam arī nebūtu nekādas jēgas. Ik dienas visi laikraksti iespiež vienas un tās pašas runas, bezgalīgi gažas, vienmuļīgas propagandas pilnas, iespiež līdz apnikumam dažu personu uzņēmumus no visām 4 pusēm un

tādējādi nodrošina savas koncesijas. Gudra propaganda ir atturīga, bet uzbāzīga un apnicīga propaganda samaitā pat labus darbus. Šo vienkāršo patiesību valdība nespēja izprast pat 6 gados. Žēl.

10. oktobrī no *Brīvās Zemes* man prasīja kādu sludinājumu, un nedaudz vēlāk arī no *Latgales Vārda* (to izdod V. Rubuls). Slimo kasei šie sludinājumi nav vajadzīgi, un „jaunā laikmetā” šādu uzbāzību nebiju gaidījis. Tomēr 2 mazi sludinājumi bija jādod.

15. oktobrī slimo kasē ieradās ministri V. Rubuls un A. Bērziņš. Izrādīju viņiem kasi un tos drusku pacienājām.

Satiku uz ielas Kaupiņu, kas nesen atbrīvots no Liepājas nometnes. Par nometni viņš neko daudz nežēlojās, izņemot, ka kādreiz visi sūtīti ielas uzslaucīt un kādam pirms operācijas neesot ļauts par to sievai paziņot. Pirms izlaišanas Polītiskās pārvaldes ierēdnis esot gribējis ar viņu „atklāti izrunāties”, bet viņš to noraidījis. Kaupiņš nosodijs adv. Skreiju, jo tas kungiem gribējis pielabināties un ar rakstu atsacījies no „nepiemērotas” darbības nākotnē.

Mans pirmais priekšnieks ministrijā bija slimo kasu nodaļas vadītājs Andrejs Veinbergs (nākošais bija departamenta direktors un ministrs). Šo kungu agrāk nepazinu un nebiju redzējis. Pamazām uzzināju viņa raibās dzīves gaitas, kā arī to, ka tas bauda K.U. labvēlību. Kāds sakars tam bija ar K.U., nezināju, baumas bija dažādas un daudz, bet pārbaudītu faktu nekādu. Viņš varēja būt kāds K.U. radnieks vai kā citādi ieguvis K.U. atbalstu, bet labvēlību tas saņēma lielu un acīm redzamu. Bez tāda atbalsta Veinbergs nebūtu iecelts un noturējies amatā. Zinu, ka viņš atbrīvošanas kafrā bijis armijā, pēc tam mācījies dziedāšanu Latvijas konservātorijā un kādu laiku Italijā, pēc tam strādājis Rīgas radiofonā, Polītiskā pārvaldē un tagad „mēģināja” pārzināt slimo kases. Viņam bija raiba un vispusīga karjēra. Par A. Veinberga mūzikālām gaitām komponists J. Cīrulis („Nedēļas Apskats” 1947. g. 29. janvārī) raksta, ka viņam bijusi raksturīga buffo balss, bet tas katrā ziņā gribējis dziedāt varoņu lomas. Tālāk J. Cīrulis raksta: „Atceros kādu vakaru virsnieku klubā. Veinbergs dziedāja Volf-rāma dziesmu Vakarzvaigzne, bet visa poza un mazliet uz augšu pavērtais skats radīja nepasakāmi komisku kontrastu ar Vagnera mūziku, tā kā klausītāji vaidēja un koda mutautiņos, valdīdami smieklus. Visam tovakar vainagu uzlika duets no Mocarta Don Huana — „Sniedz, mīļā, savu roku” kopā ar Adeli Pulciņu. Dziedot tekstu „laimīgi mēs tur būsim”, V. tā kā nolaizīja lūpas un tik medaini raudzījās uz partneres pusi, ka Adele pielika visas pūles, lai skaļi nesmiotos līdz ar publiku. Veinbergs, protams, bija galīgi pārskaities uz rīkotājiem un klausītājiem, bet pie vakariņu galda visi pārpratumi noskaidrojās. Taču savai misijai V. pats lāga neticēja un vēlāk to sastapām kā atbildīgu Slimo kasu darbinieku”.

Ģenerālis par Veinbergu man bija teicis divas īsas piezīmes: es viņu izmetu no armijas (laikam 1920. g.) un — viņš ir viens no tiem, kas K.U. izpumpē visu naudu.

9. novembrī kāds mans kollēga no citas kases stāstīja, ka nesen viņš ar A.V. uzdzīvojuši divas dienas. Atnākusi V. māte un piedraudējusi ziņot K.U., un tiem klāšoties slikti. A.V. esot divi gadus mācījies Itālijā dziedāt ar K.U. naudu, tam esot laba balss, bet savu balsi viņš nodzeņot. Šai vietā gribu piezīmēt, ka divi Tautas labklājības ministrijas darbinieki man apgalvoja, ka pirms kādiem dziesmu svētkiem Veinbergs viņiem rādījis (acīm redzot, lai palielītos) īsu vēstulīti: „Nosūtu Andrejam 100 latu pirms iešanas uz dziesmu svētkiem. — K. Ulmanis”. — Nebiju pārsteigts, jo ģenerālis un H. Celmiņš jau 1932. gadā zināja teikt, ka Veinbergs izpumpējot K. Ulmanim naudu.

Pats A.V. man stāstīja, ka viņš kopā ar Aprānu 15. maijā ir apcietinājuši saeimas komandantu Lielbiksi, sardzi, P. un B. Kalniņus un vēl citus.

Par Veinbergu es teiktu: viņš bija dzērājs un naudas šķiedējs, neviena aroda nebija izmācījies, un viņa gaitas valsts dienestā diskreditēja valdību. Kā cilvēks viņš nebija slikti.

14. novembrī sakarā ar Latvijas Universitātes goda doktora grada piešķiršanu, K.U. teica akadēmisko runu. Šai runā savādā kārtā viņš izteicās pret mechanizāciju un racionalizāciju. Tomēr 1938. g. 2. novembrī kameru kopsapulcē K.U. ieteica pilnīgi pretējo.¹⁾

17. novembrī korporācijas sarīkoja lāpu gājieni pie A. Kvieša un K.U., kas pēdējam sevišķi nav paticis: būtu gājuši tikai pie viņa, tā būtu cita lieta.

19. novembrī dzirdēju no H. Celmiņa, ka valdība viņam uzdevusi ņemt atpakaļ darbā B. Kalniņa kundzi. Bija izsludināts, ka uz valsts svētkiem radiofonā runās J. Balodis, bet šodien laikrakstos lasu, ka tas „dienesta pienākumu aizkavēts”, un viņa vietā runājis ģen. Hartmanis. Pats J.B. man teica — man ne prātā nenāk runāt, ja to puikas radiofonā (laikam bija domāts A. Klāvssons) izsludina bez manas ziņas.

1. decembrī aizgāju uz preses balli. Polonēzi atklāja J. Druva ar Emiliju Benjamiņu. Ak, kas to būtu varējis pareģot pirms gada! Pirmo reizi pēc 16. maija sastapu K.U. Viņš paspieda man roku, pasmaidīja un, liela bara pavadīts, virzījās uz priekšu.

Vācu bij. deputāts Vestermanis apgalvoja, ka viņi zinājuši, kas notiks 15. maijā. Kad dibinājusies pēdējā valdība saeimā, tie apzinīgi balsojuši par K.U. Tomēr tagad vācieši tiekot atlaisti no darba. Daudzi gribot emigrēt, bet vācu vadība pierunājot to nedarīt, cerībā, ka kas uzlabosies.

1935. gada 1. janvārī Prezidiju Konventa prezidijs bija Jaungada vizītē pie valsts prezidenta. Tur K.U. runājis divas reizes ar senioru; licies, ka viņš neuzticas studentu korporācijām. Beigās tomēr palicis iespaids, ka senioram

L. Tauriņam izdevies atspēkot un izklīdināt K.U. šaubas par korporāciju lojālītāti.

16. janvārī apziņoju karšu partiju. J. Kaminskis izteicās, ka „vecais” (K.U.) apbrīnojami labi zinot, kas, kad un kur ejot. Es atbildēju: tas ir labi, tad neviens nevar pazust un ģenerālis noteica: es daru visu, kas nav pret valsts vai tautas interesēm.

1935. g. 28. janvārī nāca „Draudzīgais aicinājums” — atcerēties pirmo skolu, baznīcu vai biedrību. Tas bija labs aicinājums. Ziedotas tika grāmatas, gleznas, nauda un citi priekšmeti. Laikam gan neviens cits K.U. pasākums nebija tik populārs kā šis aicinājums. Traucēja tikai pārmērīga propagandas bungu ribināšana.

1934. g. 1. decembrī Ļeņingradā noslepkavots Kirovs. Vēlāk pierādījās, ka tas noticis pēc paša Staļina pavēles. Bet 1935. g. 16. janvārī ar ieslodzījumu notiesā Zinovjevu, Kameņevu un citus „par līdzdalību Kirova nonāvēšanā”. Trakā zemē traki notikumi.

7. februārī J. Birznieks stāstīja, ka visas līdzšinējās lauksaimniecības organizācijas tikšot apvienotas Lauksaimniecības kamerā un tā vadīšot lauksaimniecību visā valstī. Tad nākšot Darba kamera un citas.

13. februārī izstāstīju ģenerālim par nekārtībām arodbiedrību vadībā. Tur nodibināts juridiskās palīdzības birojs ar 8 darbiniekiem un algu kopsummā 850 latu, bet personīgi neviens nerādoties. Tai skaitā esot A. Karčevskis ar 200 latiem mēnesī. Ģenerālis teica, ka par to jau esot dzirdējis un pāris reizes ieminējies K.U., bet tas acīm redzot, neko negribot darīt.

19. februārī karšu vīrus pie sevis mājā bija aicinājis J. Benjamiņš (Brīvības un Karlīnes ielu stūrī). Šoreiz tas bija liels bars — pavisam 28 cilvēki.

Dabūju redzēt valsts budžeta projektu 1935./36. gadam. Tur 100. paragr. rakstīts, ka laikā no 1934. g. 1. aprīļa līdz 1935. g. 15. janvārim slepeniem izdevumiem akceptēti 460.000 latī. Tiem vajaga būt 15. maija izdevumiem. Vai tad tik daudz būtu izmaksājis?

J. Mežraups pēc pārmaiņām tika iecelts par apriņķa vecāko Ilūkstē. Viņš ļoti gribēja palikt Rīgā, un par to A. Klīve bija runājis ar K.U. Viss velti. K.U. esot jautājis, cik eksāmenus M. nolīcis pēdējos divi gados? Es zinu — neviena (ar studijām J.M. bija gauss) — lai brauc uz provinci. Tagad viņš ticis atpakaļ un ticis iecelts amatā propagandas nodaļā. Man viņš teica, ka aizgājis pie K.U. pateikties un tam teikts: „Nu, uzvarēji gan mūs! Kādu laiku vēl vajadzēja palikt Ilūkstē. Atkal tāds bāls izskatāties. Vai caurām naktīm baudiet Rīgas „kultūru”? Pēc tam K.U. palicis laipnāks un teicis, ka propagandas nodaļai būšot jāstrādā nopietni, jāparāda starpība starp agrāko un tagadējo valdību. (Starpība jāparāda darbos, ne ar propagandu.) Lāga zēns J. Mežraups ir priecīgs, ka ticis atpakaļ. Viņš saka, ka V. Gulbis nesatiekot ar A. Bērziņu, bet abi esot laipni pret viņu.

Pēc tam, kad Rīgā bija viesojies Polijas ārlietu ministrs Beks, 3 dienas viesojās arī galvenā stāba pr-ks Gonsiorevskis. J. Balodis man teica, ka viņš mūsu stāba pr-ka klātienē poļiem atklāti teicis, ka mums nav saprotams, kāpēc viņi attālinās no Francijas un tuvojas Vācijai. K.U. poļus nav pieņēmis, jo agrāk nav pieņemti leiši un igauņi. Poļiem tas nav patīcis.

Ģenerālis rādīja kādu pārkoņkrustiešu proklamāciju, kas parādoties ik nedēļu. Par ģenerāli un H. Celmiņu teikts, ka abi lieli karšu spēlmaņi un esot „atkarīgos parādos”. Par tieslietu min. Āpsīti — tas sapīnies vekselos. Ģenerālis saka, ka viņam nav „atkarīgu” vai negodīgu vekseļu. Tā ir zemas kvalitātes ķengāšanās.

2. martā Kalpaka piemiņas ballē visa valdība sēdēja blakus zālē pie viena galda. Kad sākās polonēze, kas gāja cauri šai telpai, kā pēc burvja mājiena visi citi pazuda; palika tikai K.U. ar divi asistentiem — J. Balodi un K. Berķi, lai pieņemtu polonezes parādī. Dalīts gods nav nekāds lielais gods.

Pēc H. Celmiņa stāstījuma, pilsētas valde nolēmusi uz Rīgas atbrīvošanas gada dienu par pilsētas goda pilsoņiem ievēlēt A. Kviesi, K.U. un J. Balodi, bet K.U. to nav pieņēmis; varbūt tāpēc, ka viņš nebūs vienīgais šajā godā. Jaunā pilsētas nama celšanu K.U. noliedzis, jo valdība pati kaut ko gribot uzcelt. H.C. domā, ka K.U. nepaticis arī tas, ka pilsētas nams domāts tieši pretim valdības namam. K.U. nepārdzīvotu, ka viņam jāmitinās vecā ēkā.

9. martā A. Bērziņš teica, ka apcietināšana un atbrīvošana ir viņa kompetencē. Uz jautājumu, cik sociālistu vēl sēž? atbildēja — 50. Notikušas daudzas pārkoņkrustiešu apcietināšanas. G. Celmiņam piespriesti 3 gadi pārmācības namā.

No T. Jerkina dzirdu, ka sociāldemokrātiem esot pārvēlēta Centrālā komiteja un pr-ks esot Buševics, bet Menders tikai loceklis un Ulpe, Celms, Bastjānis un citi izsludināti par nodevējiem. Nezinu, vai tas tiesa.

Janvārī nobalsošanā Sārzemē 90% balsotāju izteikušies par pievienošanos Vācijai. Tas bija dabiski. Vēl labāk būtu bijis, ja Francija lietu būtu nokārtojusi bez nobalsošanas. Tagad Hitlers to varēja izsludināt par savu uzvaru; 16. martā viņš pasludināja vispārēju karāklausību un uzsāka bruņošanos. Tā nav laba ziņa.

30. martā bija pārrunas ar J. Birznieku par valsts budžetu: tas ir palielināts, kaut bija solīts samazināt. J.B. saka, ka sakarā ar notikumiem Vācijā, vajadzējis palielināt Kaŗa ministrijas izdevumus. Pēdējie tomēr maz palielināti.

J. Birznieks sarūgtināts par Lauksaimniecības kameras lietām, kur iecelti — Dzērve priekšsēdis, Zariņš vicepriekšsēdis un Salinš ģenerālsekretārs. Likums bijis jāizstrādā J.B., bet visas iecelšanas notikušas bez viņa ziņas. Turpmāk viņš par kameru neinteresēsoties. J.B. nemierā arī, ka kamera

atņems visus īpašumus lauksaimniecības biedrībām, un izmaksās daudz vairāk nekā agrākās organizācijas. Viņš domājis mani iecelt kameras vadībā, bet tagad visi vadītāju posteņi jau aizņemti. Es lūdzu manu vārdu nekādā ziņā neminēt, jo es tur neietu, bet atteikšanos ņemt ūlaunā.

Jaunā laikrakstā *Rīts* ir raksts par Liepājas ieslodzīto nometni. A. Klāvs sons teica, ka autori ir Richters un Grēviņš, kas rakstu sūtījuši uz Krieviju (laikam arī uz Zviedriju), tas pārķerts, un *Rīts* tagad to iespīez saīsinātu. Nākošā dienā gadījās redzēt pie kioska soc.-dem. Dzēlzīti lasam *Rītā* par Liepājas nometni. Prasīju, vai raksts pareīzs. Visumā esot pareīzs un rakstītājs esot Richters, kas rakstot *Rītam*. Bauma par to, ka raksts domāts ārzemēm, esot izdomājums, lai slēptu Richtera pāriešanu pilsoņos. — Saproti nu, kam taisnība.

Runājot par vadoņa apzīmējumu, A. Aizsilnieks izsakās: Jau 1934. g. 18. jūlijā A. Bērziņš sauc K.U. par „mūsu vadoni”, un citi tam steīdzas sekot. 1935. g. 9. aprīlī pats K.U. atbild, „kas ir vadonis?” — Vadonis uzklausa visu to, ko viņam teīc viņa padomdevēji, tad viņš izlemj un visi lēmumi ir saīstoši visiem. — Tā bija vienas personas diktātūra, kas formāli nes ministru kabineta izkārtni.¹⁾

11. aprīlī J. Birznieks domā, ka jaundibinātais Sviesta centrs esot dīvaina iestāde; Piensaimnieku Centrālo savīenību ignorējot un varbūt valdība pārņemšot arī kopmodernīecības. Tad kooperācija būs iznīcināta. Galvenie rikotāji esot Bricis un Freīmanis. Pēdējais, tāpat kā partiju laikos, darbā pieņemot tikai bijušos Jaunsaimnieku partijas biedrus, kur pats pīederējis.

8. maijā sastapu F. Menderi, kas rūgti teīca: „Jūs jau tikai nesen mani izlaīdāt brīvībā”. Atbildēju, ka man nav varas kādu izlaīst vai īelīkt. Esot slīms ar saībegtu sirdi — „to jūs izdarījāt”. Menders bija dziļi sarūgtināts, tāpēc neīzvēlīgs pret to, kas vainīgs vai nevainīgs viņa likstās. Viņš bija arī ļoti īedomīgs, jo jaunībā bija daudz debatējis ar Ļeņīnu, un pēdējais savā laikā ir rakstījis, ka Menders esot pats īevērojāmākais latviešu mazīnieks un katrā ziņā pelnot cīenību. Par saībegto sirdi gan jāšaubās, jo Menders nodzīvoja vēl 37 gadus un mīra 1971. g. 1. aprīlī, sasnīedzot 86 g. vecumu. Viņš pārcīeta 8 gadus īzsūtījumu 1948.—56. g. Vajāts un sodīts vēl 1969. g. To darīja Ļeņīna mantīnneki.

Visi rustīkāņi pēdējā laikā ir noskaņoti pret J. Druvu. Redzēs, kā tas beīgsies.

Jaunākās Ziņās bijis sludinājums par agrākā deputāta J. Celma nāvi ar zīmīgu pantiņu. Sludinājums nedaudz eksemplāros īespiests, tad īzmests. J. Benjamiņš atlaīdis kantoņa pārzīni un pats zvanījis A. Bērziņam un atvaiņojies, bet kantoņa pārzīnis vēlāk apcīetināts.

15. maijs tīka svinēts plaši; visa pīlsēta bija dekorēta un apgaīsmota. Kařaspēka parāde arī bija plašāka, jo no Daugavpīls bija atjājis kavalerījas pulks.

18. maijā uzzināju, ka arestēti 15 pārkonkrustieši, to skaitā ministra Adamoviča un direktora L. Bērziņa dēli. Atrasta arī proklamāciju pavairošanas ierīce. Pārkonkrustieši esot arī starp Rīgas aizsargiem.

Zemkopības ministrijas preses vadītājs man želojās par valdības rīcību preses lietās. Katru dienu piespiedu kārtā jāiespiežot gaŗas runas, kuŗas maz jauna. Arī runu esot par daudz, bet vēl sliktāk, ja tās „jāiemoka” laikrakstos. Neviens tās nelasot, tikai pazobojoties. Ja ko līdzīgu darītu 1 reizi mēnesī, tad pietiktu. Jābrīnās, ka pats K.U. to neaptver.

14. jūnijā sastapu Dukuru. Viņš man paziņoja — ja pilsoņiem demokrātijas nevajadzēja, tad mums arī ne. Jūs sapratīsiet, ko tas nozīmē. Ieteicu tai virzienā nestrādāt, jo tas būtu posts valstij, tautai un pašam. Viņš man pievienojās, bet neredzot citu izeju. Par J. Celma sludinājumu viņš esot nosēdējis 10 dienas cietumā.

28. jūnijā mūsu sūtņi sanāca uz konferenci Rīgā. Konferencē laikā K.U. informējis sūtņi E. Krieviņu, ka viņa vietā Berlīnē tiks iecelts H. Celmiņš, bet viņam jāpārceļas uz Maskavu, jo Bīlmanis, savukārt, tikšot pārcelts uz Vašingtonu. E. Krieviņš nav gribējis braukt uz Maskavu un panācis, ka tiek pārcelts uz Tallinu.³⁾

8. jūlijā J. Birznieks mani aizveda uz Ķemeriem. Tur Jautrā Odā sastapām arī J. Meŗraupu līdz ar līgavu, kuŗa šobrīd strādā par viņa sekretāri.

11. jūlijā J. Birznieks iecelts par ministru J. Kauliņa vietā un A. Tentelis L. Adamoviča vietā. 11. jūlijā ar Birznieku braucām uz jūrmalu. Mašīnā bija arī kāda dāma, ar ko iepazīnos — tā bija ģenerāļa Baloŗa nākošā dzīves biedre. Vēlāk Birznieks man stāstīja, ka dāma esot kāda kapteiņa šķīrtene, gudra un laba sieviete, un tai esot labs iespaids uz ģenerāli. — Pēdējā laikā J. Birznieks mani iztaujā par daudzām jocīgām lietām. No visa kopsakara ir skaidrs — to viņš dara K.U. uzdevumā. Prasa par aizsargu aviāciju, par opozīciju valdībai un daudz citu lietu, par kuŗām es nekā nezinu. Ir skaidrs, ka „bailēm lielas acis”. Iespaids, ka kungi nobijuŗies.

27. augustā valdība nolēmusi H. Celmiņu atbrīvot ar 1. septembri no pilsētas galvas amata un iecelt par sūtņi Berlīnē. Pats H. Celmiņš atstāstīja, kā tas noticis. Viņš lūdzis pieņemšanu pie K.U. pilsētas lietās. It kā nevaļas dēļ tā vairākkārt atlikta. Beidzot adjutants M. Lūkins piezvanījis H.C. uz Dzērbeni un aicinājis ierasties Rīgā, piebilstot: „Bez Jūsu jautājumiem arī pašam K.U. būs viens jautājums”. Kad H.C. ieradies valsts kancelejā, K.U. teicis: Iesāksim ar manu jautājumu. Mūŗīgi neviens nevar strādāt tai pašā amatā. Šinīs dienās mainīsies divi ministri — Adamoviŗs un Kauliņš — tas viņiem pašiem vēl nav teikts, bet Jums es pasaku, un reizē būs jāiet arī Jums. — H.C. teicis, ka viņam nav daļas gar ministriem, bet gribētu zināt motīvus par sevi. Atbildēts — faktus neminēsim, bet distance starp valdību un Jums ir par lielu. H.C. teicis — neko neesmu darījis bez iekŗlietu ministra ziņas; bieŗi esmu gribējis prasīt Jūsu domas, bet pie Jums nevar piekļūt.

Katrā ziņā vienmēr ir uzklausi valdības ieteikumi; pilsēta ir izvesta no purva un izstrādāts daudz jaunu projektu. K.U. atbildējis: ir jau runāts ar valsts prezidentu un Jūs iecels par sūtni Berlīnē; saprotams, Jūs pats iesniegsit lūgumu, kā tas vispār pieņemts. — Vēlāk K.U. esot žēlojies par H.C., teikdams, abi atstādinātie ministri bijuši korekti, bet H.C. viņu mocījis! (No sarunas izriet, ka abi ministri paši to vēl nezina, un ka H.C. nav „mocījis” K.U., bet pēdējais viņu!) H.C. piebilda, ka turpmāk Rīgas ielu bruģēšana arī laikam būs jāizskaidro par K.U. nopelnu. (H.C. nebija kļūdījies: jaunais galva savā pirmajā runā teica — tas nāk pateicoties K.U. un valdībai.)

Nezinu cik labs sūtnis būs Celmiņš, bet Latvijā viņš bija veikls un sekmiņgs administrators.

Manam dzīvoklim blakus 13. augustā pārnācis dzīvot krievu emigrantu preses žurnālists Iševskis. Kaut kur viņš esot dzirdējis, ka es esot labi informēts cilvēks, tāpēc gribot iepazīties un aprunāties. Vai K.U. esot vācu orientācija? Atbildēju, ka viņam ir tikai latviska orientācija. Tomēr ārzemju žurnālistiem tā liekoties, jo Vācijas sūtnim esot vislielākais iespaids. Teicu, ka katras kaimiņu lielvalsts sūtnis jāuzskata par iespaidīgu pārstāvi, bet tādēļ nav jādomā, ka šeit ir kāds speciāls iespaids. — Tad vēl viņš teica, ka uz 1934. g. 15. maiju bijusi ieradusies liela Vācijas lidmašīna, kas aizvedusi vācu žurnālistus, bet faktiski bijusi domāta K.U. aizvešanai, ja apvērsums neizdosies. Atbildēju, ka par to nekā nezinu un ka tā var būt tikai bauma.

14. augustā J. Birznieks apgalvoja, ka par pārmaiņām pilsētas valdē viņš iepriekš nav zinājis, jo K.U. ar katru runājot tikai par piekritīgām lietām un J.B. domā, ka ir drošāk daudz nejautāt. Vēl J.B. izteica domu, ka šādā vai tādā diplomātiskā ceļā korporācijas vajadzēšot izbeigt, piemēram — nepielaižot jaunu fukšu uzņemšanu vai visas studentu organizācijas apvienojot. Ierosinājumam būtu jānāk no augstskolas, ne no valdības. (No tā es sapratu, ka līdzīgi plāni tiek cilāti, un tie var būt tikai paša K.U. plāni. Tomēr tas bija ciets rieksts un netika izvests.)

27. augustā par pilsētas galvu iecelts Garsels. Viņu esot ieteicis V. Munters, jo tie ir svaigi.

Pēc 2 ministru aiziešanas K.U. kabineta sēdē teicis: „Nu es ceru, ka tagad gan mēs visi turēsimies cieši kopā...” J. Birznieks domā, ka periodiskas maiņas tik un tā būs, jo iztapt K.U. neesot viegli.

Jautāts par domstarpībām kabineta sēdēs, A. Bērziņš raksta: „Ir klaja nepatīcība, ka Ulmanis nav respektējis savus ministrus. Pēc manas labākās pārliecības un pieredzes, Ulmanis apgājās ar saviem ministriem ļoti uzmanīgi un ar cieņu. Nav bijusi kabinetā līdzīga saruna. Vismaz tādu neesmu dzirdējis. Ja ministri nevarēja par kaut ko vienoties, jautājumu neizšķīra vienpersonīgi Ulmanis. Viņš jautājuma izšķiršanu atlika, dodot iespēju līdz

nākošai sēdei ieinteresētiem ministriem domstarpības novērst un pēc tam jautājumu izšķīra nākamā kabineta sēdē".¹⁰⁾

Kā redzams, šai gadījumā izteikti diametrāli pretēji novērojumi. J. Birznieks daudzkārt man tika stāstījis par domstarpībām, un dažus gadījumus minu šai tekstā. Viņš bija mans draugs un ar intrigām nenodarbojās. Kāpēc lai būtu stāstījis nepatiesību? Tāpat līdzīga informācija man bija no agrākiem partijas darbiniekiem (P. Freidenfelds, F. Ansons un citi), kas, man par pārsteigumu, bieži zināja vairāk nekā ministri. Vismaz vienreiz arī prezidenta adjutants Lūkins par šo lietu runāja ar mani. Smago atmosfairu kabinetā apstiprina arī biežās ministru maiņas. Varēja sagadīties, ka A. Bērziņš dažos tipiskos gadījumos nebūs bijis klāt.

Dažos ārzemju laikrakstos K.U. periodiski tiek paslavēts, un vienā nupat ir teikts, ka tauta viņu dievinot! Cilvēki domā, ka tas ir propagandas darbs, jo no viņa visi gan bīstas, kāds varbūt mīl, bet dievināt? Ja to dara mūsu propagandas cilvēki, tad labuma vietā viņi nodara ļaunumu.

Krievzemē atkal noticis kāds brīnums: 31. augustā ogļracis Stahanovs „zibeņātri” racis ogles, un valdība vēlētos, lai visi rok tikpat ātri.

10. septembrī biju pie tieslietu min. Apsīša, kad tur ieradās jaunais pilsētas galva Garsels. Viņš neizskatījās pašapzinīgs, bet diezgan noplucis. Tai pašā laikā Rīts par viņu rakstīja: pīpe piestāvēt, fraka piestāvēt un tml. Domājams, ka paslavēšana notiek, lai labā gaismā parādītu to, kas aizstājis H. Celmiņu. Lai arī kā, gaidīsim darbus. Dzelzceļu virsvaldē G. strādājis sekmīgi.

Par Zemnieku kredita bankas pr-di iecelts Jumpravas pagasta darbvedis Sniedze. Pazīstu viņu kā izdarīgu cilvēku, bet E. Grantskalns domā, ka Sniedze „nopelnījis” iecelšanu ar to, ka kādā darbežu kongresā spēcīgi apsveicis un slavinājis K.U. Tas ir ticami, bet tur nav nekā sliktā, ja vien cilvēks ir piemērots.

No Skolu departamenta „pensionēts” L. Bērziņš.

Žurnālists Iševskis atkal grib pārbaudīt dažas baumas. Diplomātu ap-rindās runājot, ka K.U. esot liela opozīcija un ap A. Kviesi grupējoties intelligēnce, kas tikai gaidot izdevīga gadījuma. Teicu, ka tās ir tukšas baumas; zināma opozīcija vienmēr pastāv, bet ne tāda, lai runātu par pārmaiņām. Kad nav preses brīvības, vienmēr daudz baumu. Viņš tam pievienojās.

19. septembrī H. Celmiņš izteicās, ka Berlīnē viņam darba būšot daudz mazāk, alga tāda pati, bet morālisti viņš jūtoties pazemots.

Oktobra sākumā *Brīvā Zeme* un drukātava pārgāja uz jaunām telpām Akc. s-bas „Rota” namā Blaumaņa ielā 38/40. Ir liela starpība salīdzinājumā ar veco mītni — redakcijas telpas ir lepnas, apgādātas ar jaunām un skaistām mēbelēm. 2. novembrī piedalījies nama iesvētīšanā. Atklāja K.U., klāt bija vairāki ministri. K.U. ar pateicību pieminēja F. Ansona darbu nama lietā. J. Druva raudāja un nevarēja parunāt, bet pie mielasta izteicās,

ka Z. S-ba nav likvidēta un šinī namā pastāvēs. To A. Klīve pārlaboja — Z. S-ba ir likvidēta, bet viņas gars dzīvo visā tautā. Man bija skumji atminoties, cik daudz tika strādāts, lai *Brīvo Zemi* uzturētu grūtos laikos.

25. septembrī A. Veinbergs sasauca slimo kasu pilnvarnieku apspriedi. Vispirms viņš ieteica — neko neizpaust, kas runāts, it sevišķi „velna korespondentiem”. Ministra uzdevumā viņš gribēja, lai visas kases samazina slimības pabalstus no 75 uz 70%. Drīz būšot jauns likums, un tad tas nebūtu jāietilpina likumā. Mēs visi bijām pret to un ieteicām, lai samazināšana nāk ar likumu, jo likums paredzēs arī vecuma pabalstus, un tas izlīdzinās pasliktinājumu. No tā redzams, cik jūtīga ir valdība, kad jāizdara kāds pasliktinājums, kas skar plašas aprindas.

Oktobra sākumā valdība strādāja pie pirmo Pļaujas svētku noorganizēšanas Koknesē.

Mani apmeklēja bijušais Z. S-bas Vandzenes nodaļas priekšnieks, kas tagad strādā Rīgas tramvajā pārvaldē. Viņš kādreiz ar saviem zirgiem no Stendes stacijas esot vadājis K.U. pa sapulcēm, bet tagad viņš nevienam neesot vajadzīgs un nekur nevarot griezties. Kāpēc Z. S-bas biedri tagad esot sliktāki par citiem. Valdība esot veikusi labus darbus, bet plātīšanās visu samaitājot. Uz šādiem jautājumiem atbildēt bija grūti, jo labu atbildi nevarēju atrast. Kaut kā nomierināju apmeklētāju un izteicu cerību, ka lietas labosies.

30. oktobrī no Rīgas pils. valdes „atlūdzies” arī Dr. Jansons, par ko sen bija baumas, ka tas sagaidāms. Atcelts arī Veselības departamenta direktors Pētersons, nosvērts un lietišķīgs darbinieks. Amatā iecelts Dr. Alks, ko nepazīstu, bet viņš būs viens no maniem priekšniekiem.

Nesen atvaļināja vidusskolu direktorus Stipro un P. Gailīti. Stipram bija labākā direktora slava, tomēr tas noticis. Atbildību par notikušo nesot Garsels un Munters. Garsels arī neatļaujot pieņemt bez viņa ziņas pat vienkāršu strādnieku I Pilsētas slimnīcā.

9. decembrī ministra sekretārs Gulbis apgalvoja, ka A. Veinbergs ministrijā ierodoties ne vairāk kā 2—3 dienas nedēļā un tad arī uz nepilnu darba laiku. Tas visu laiku dzerot. Pilnvarnieks Zaļups 2 reizes samaksājis lielus kopējos rēķinus, bet trešo reizi atteicies maksāt 60 latus, un tad Veinbergs viņu degradējis par sekretāru. Mazas kļūdas darbā Zaļupam gan bijušas, bet ne tādas, lai attaisnotu degradēšanu. Daudz vairāk kļūdu esot citam pilnvarniekam, bet tas tagad maksājot Veinberga rēķinus un tāpēc turoties darbā! Es zināju vēl trešo pilnvarnieku, kas arī pa reizei bija spiests maksāt Veinberga rēķinus. Tāds ir jaunās kārtības „aizstāvis”, bet kas var tam ķerties klāt!

Savādā kārtā Veinbergs man nekad neprasīja palīdzību naudas lietās. Sešos gadus tikai 2 reizes labprātīgi samaksāju kopējos rēķinus. Laikam viņš kaut kā no manis baidījās.

11. decembrī beidzās 3. Baltijas valstu konference Rīgā. Iševskis stāsta, ka ārzemju žurnālistiem tad bijusi pirmā pieņemšana pie K.U. Pēdējais izskatījies apjucis, nebrīvs un visus nopētījis ar aizdomām.

Kāds telefona tehniķis mani informēja, ka telefona sarunas sistēmātiski noklausās. Esot speciāls saraksts: dažus noklausoties nepārtraukti, citus pa reizei. Klausoties pat ministru sarunās, sevišķi ģenerāļa. — Tas man nebija jaunums, jo zināju, ka mani noklausās. Kāpēc lai es būtu vienīgais?

1936. gada 4. janvārī tikai *Pēdējā Brīdī* bija divi rindiņas, ka no Berlīnes ieradies H. Celmiņš; citos laikrakstos ne rindiņas. „Gudriem” cilvēkiem tas nebija nekāds prāta darbs, bet es viņu sadabūju. Viņš bija ļoti priecīgs, norunājām braukt uz Sesavu medībās. Vēl piedalījās Itālijas sūtnis. Freimanis, E. Duņēns, Art. Bērziņš un daži citi. H. Celmiņš stāstīja, ka Hitlers viņu pieņēmis ārkārtīgi laipni, un vispār viņš baudot respektu kā agrākais Latvijas ministru prezidents un ārlietu ministrs. Vācijā esot lielas grūtības ar pārtiku, jo tā netiekot iepirkta ārzemēs, visa nauda aizejot bruņošanās vajadzībām. Par pārtiku vācieši atklāti sakot — to mēs dabūsim ieņemtos apgabalos. H.C. nelabprāt atļauts iebraukt Rīgā, un tad arī tikai uz pāris dienām. Uz ielas viņam kāds tips sekojot, ko tas dabūjis labi apskatīt.

Jatnākās Ziņas par vāciešiem raksta kāds Nordicus (tas esot Letas Bērziņš), un rakstu serija domāta noskaņojuma sagatavošanai, jo domāts atsavināt abas Gildes. Par to vācieši 9. janvārī noturēja „sēru dievkalpojumu”. Rakstus inspirē K.U.

20. janvārī biju iegājis pie E. Laimiņa pilsētas valdē. Viņš arī zina par izsekošanām un telefona sarunu noklausīšanos. Ļoti tiekot sekots ģenerālim, bet tas esot dūšīgs un nekā nebaidoties. Arī E.L. telefona sarunas kāds noklausoties. Viņš domājot ar oficiālu vēstuli pieprasīt paskaidrojumu.

Valmierieši runā, ka Dzērve uzdevis kādam lopu pārraudam sekot daudziem pagasta vīriem un ziņot Kamerai — ko tie runā un dara. Pie tam teikts: bez viņa to darišot arī citi, bet vārdi viņam neesot jāzina. (Ja jau tā, tad mēs tuvojamies krievu iekārtai, kur katrs trešais esot spiegs.) Tātad — tik lielu „uzdevumu” policija vien nespēj veikt, un darbā tiek iesaistītas arī Kameronas. Iniciatori tomēr neizprot, ka šādas lietas pamazām tauta uzzina, un tas sacel riebumu. Kāda vajadzība to darīt, ja valdība ir stipra un veic daudz labu darbu? Ja valdības populāritāte mazinas, tad tas izskaidrojams ar pašlielību, līdēju kultivēšanu un pārlieku spiegošanu.

6. februārī K.U. ir atvaļinājumā uz 10 dienām, M. Skujenieks aizbraucis uz Anglijas karaļa bērēm un Olimpiskām spēlēm Garmiš-Partenkirchenā, un ministru prezidenta amata pienākumus tagad veic ģenerālis.

Pilsētas galva Garsels nopietni slims. Jau sākas minējumi, kas veiks viņa amatu.

Pēc J. Birznieka informācijas, ar maija mēnesi būšot dažas pārgrozības, jo valsts prezidentam A. Kviesim izbeidzoties pilnvaras. Varētu viņu atstāt amatā, bet varētu arī visas pilnvaras nodot K.U. Tādā gadījumā K.U. nevarētu palikt par ārlietu ministru un vajadzētu iecelt citu. Varbūt būtu labi, ja ieceltu V. Munteru, jo viņš gan esot vācietis, bet gudrs cilvēks. Kad vācieši kliežot, ka tiem dara pāri, piem. Ģilžu lietā, tad izskatītos, ka vietējais vācietis to akceptējis. Baumas par domstarpībām starp K.U. un ģenerāli esot bez pamata, jo K.U. nekā nedarot bez sazināšanās ar ģenerāli. — Tā bija interesanta saruna, un man bija uzreiz skaidrs: K.U. būs arī valsts pdeidents, bet V. Munters — ārlietu ministrs. Vai man to stāstīja, lai dzirdētu manu reakciju un uzskatus? Vai J.B. to dara pats no sevis, vai tas viņam uzdots? Šā vai tā, manām domām nebija nekādas nozīmes tik augstās lietās. (Vēlāk V. Muntera iecelšanas lietā pierādījās, ka ļoti iespaidīgu cilvēku pretestība tikusi ignorēta.) Tāpēc šoreiz es nebiju valširdīgs, atbildēju, ka šīs lietas neesmu pārdomājis, un gan jau valdība atradīs labāko atrisinājumu. Nebija pareiza Birznieka piezīme, ka K.U. neko nedarot bez sazināšanās ar ģenerāli; viņš to bieži darīja. Man bija zināms pat K.U. izteiciens kādā kabineta sēdē: „Izlemsim to šodien, kad ģenerālis nav klāt, citādi viņš tam pretosies”. J. Birznieks bija labs cilvēks un viņam ienaidnieku nebija. Viņš centās palīdzēt visiem aiz tīras cilvēcības un bija nelaimīgs, ka nespēja daudz palīdzēt man. Viņš bija mans draugs, un parasti mūsu sarunas bija stipri valširdīgas, tomēr šoreiz es savu valširdību nobremzēju.

18. februārī kādā sarunā J. Mežraups apgalvoja, ka pēdējā laikā V. Gulbis ar A. Bērziņu satiekot tīri labi. Bet M. Skujenieks un ģenerālis neieredzot A. Bērziņu, laikam galvenā kārtā tāpēc, ka A.B. esot svarīga „stute” K.U. (Es domāju, ka M.S. bija citādi ieskati par to, kādi principi „stutēšanā” lietojami.) Ar ģenerāli K.U. satiekot labi. Darba kamerai būšot tikai profesionāli tehniskas funkcijas, bet idejiskā vadība palikšot arodbiedrībām.

20. februāris ir J. Baloža dzimšanas diena, un viņš tiek ļoti cildināts. Varbūt tas tādēļ, lai izklaidētu baumas un rādītu, ka satiecība starp kungiem ir laba.

3 vācu frizieru amata vadītāji bijuši pie K.U. un pateikušies par Amatniecības kameras nodibināšanu. Viņu uzņēmums bija laikrakstos. Pēc tam diviem no tiem naktī izdauzīti veikalu skatu logi un telpā iemests cirvis ar uzrakstu „Tautas nodevējs”. Vainīgie nav atrasti, un laikraksti par to klusē.

Prof. E. Zariņš domā, ka baumas par korporāciju likvidēšanu nav dibinātas. J. Balodis savā un K.U. vārdā ir apgalvojis prefektam Grīnvaldam un policijas inspektoram Ķīselim, ka tas nenotiks.

Interesanti, ka nesen K.U. omulīgā sarunā prasījis ģenerālim, vai viņš spēlējot kartis. J.B. atbildējis, — tā ir mana vājība un es to daru. Uz to K.U. piebildis: es jau neko, es tikai rūpējos par Jūsu veselību. — Uz manu piezīmi, ka valdība šoreiz viņu ļoti sumināja dzimšanas dienā, ģenerālis

atbildēja: „Tas tāpēc, ka tuvojas A. Kviesha pilnvaru izbeigšanās laiks”. — Viņa kabinets vēl pilns ar saņemtam puķēm, un daudzi sūtiņāji esot pavisam vienkārši cilvēki.

Pēdējā laikā daži cilvēki izvairās nākt uz karšu spēli, jo visiem zināms, ka K.U. tas nepatīk, tāpēc daži „grib, bet nevar”. Lielākā daļa tomēr turpināja kā agrāk. Mūsu kopējais atzinums bija: Lielais Brālis maz norūpējies par to, ko katrs vakarā dara, bet gan par to — ko šie cilvēki kopā sanākuši runā, kad neviena ziņotāja nav klāt! Rūpes bija nevietā: pie karšu spēles nekad par politiskām lietām nerunājām. Vienīgais izņēmums agrāk bija H. Celmiņš, kurš pa retam pastāstīja kādu politisku joku, bet tagad viņš bija Berlīnē.

Vēl ģenerālis teica, ka K.U. viņu pilnvarojis visiem pateikt, ka korporācijas neviens nedomā likvidēt. A. Veinbergu ģenerālis nosauca par pēdējo pļēguru.

Bija pilnvarnieku apspriede slimo kasu lietās. A. Veinbergs apgalvoja, ka valdībai esot ziņas, ka dalībnieki nemierā ar slimo kasēm. Kases laikam par daudz taupot un tā kaitinot dalībniekus. Viņam atbildējām, ka kases nav sliktākā stāvoklī kā agrāk, pat drusku labākā, bet lielākiem uzlabojumiem jāuzkrāj kapitāls, tāpēc zināms atlikums vajadzīgs. Slikti, ka pati ministrija par tādiem atlikumiem pārāk daudz runā.

1936. gada 7. martā Vācijas kaŗaspēks iegāja demilitarizētajā Reinzemes joslā. Franči uz to reaģēja vienīgi ar pasīvu runāšanu, tāpēc Hitlera prestižs stipri ceļas.

16. martā no Iļevska dzirdēju, ka no preses šefa Skrēbera saņemta informācija — līdz jaunas Satversmes izdošanai valsts prezidenta pienākumus veiks ministru prezidents; tas ir oficiāli un to variet rakstīt. Viņš tad šo ziņu steigīgi aizlaidis uz ārzemēm, bet tad izrādījies, ka Rīgas laikraksti vēl nav bijuši informēti. Vai vietējiem laikrakstiem būs jāklusē līdz likuma izsludināšanai? 19. martā tomēr arī vietējie laikraksti rakstīja, ka 12. martā pieņemts likums, ka ar 11. aprīli valsts prezidenta amatu veiks K.U., bet viņam promesot J. Balodis. Kad pēdējā laikā K.U. apmeklēja A. Kviesi, tad *Brīvā Zeme* lika virsrakstu: Valsts prezidentu A. Kviesi — (šodien apmeklēja min. prez. K.U.), bet *Jaunākās Ziņas* arvien otrādi, tas ir, apriekšu K.U., tad A.K.

Par pareizticīgo metropolitu ir apstiprināts Pētersons no Daugavpils. Valdības pārstāvis Sinočē adv. Elksnītis man teica, ka Konstantinopolei nekas nav maksāts, tikai Germansonam par pirmo braucienu uz Latviju samaksātas 100 angļu mārciņas, kas ne tikai nav „kukulis”, bet vājš ceļa izdevumu atlīdzinājums. Tomēr daži pareizticīgie baumoja, ka valdībai šis darījums ļoti daudz izmaksājis, jo tiem nepatika, ka Latvijas pareizticīgie aiziet no padotības Maskavas baznīcai. Tai ziņā ļoti krass bija arī Iļevskis, kas gan kaŗoja pret komunistiem, bet necieta arī brīvās Baltijas valstis.

Viņš nesen aizkrāvājās no mūsu mājas, par ko es priecājos, jo tas dažkārt mani nervozēja. Pēc tam viņš pa retam pienāca kasē, kam es nepretojos, jo no viņa bieži dzirdēju tādu informāciju, kas citur nebūtu iegūstama. Iševskis ļoti kritizēja agrāko archibīskapu Jāni Pommeru, ka tas rīkojoties bez Maskavas patriarchy Tichona ziņas. Iševskis dziļi ienīda J. Pommeru. Kā zināms, 1934. g. 13. oktobrī pēdējais tika noslepkavots. Izmeklēšana bija nesekmīga, un vēl šodien nav zināmi vainīgie. Vienīgā teorija toreiz bija: to ir izdarījuši komunisti. Tā varēja būt, jo saeimā neviens tik krasi neapkaņoja komunistus kā J. Pommeru, un tie varēja viņam atriebties. 1941. g. komunisti Iševski nošāva, bet viņa loma pareizticīgās baznīcas lietās Latvijā nav noskaidrota. Pēc manas pārlicības slepkavību izdarīja vai nu komunisti, vai krievu emigranti, vai arī abi kopā. 1955. g. 18. oktobrī „Amerikas Vēstnesis” raksta, ka 2 slepkavas pie J. Pommera aizvedis dziedātājs L. Sobinovs, kas pēc dažām stundām mira arī pats neskaidros apstākļos.

25. martā J.Z. vēlreiz bija īsa atzīme par prezidenta maiņu un piebilde: esot brīnišķīgi, ka viss notiekot vislabākā saskaņā. — Pēdējā laikā mūsu laikraksti mīl citēt ārzemju laikrakstus; varbūt tas ir drošāk. Nupat citēts no kāda franču laikraksta par Latviju, ka K.U. esot „bargs gan, bet taisnīgs”. (?)

27. martā sastapu J. Goldmani, kas zobošanās par prezidenta likumu: neesot parasts kādā likumā minēt personu vārdus.

4. aprīlī nomiris Rīgas pilsētas galva R. Garselis.

7. aprīlī izklāstīts plāns jaunā valsts prezidenta apsveikšanai 11. aprīlī. Sasaukta apspriede A. Bērziņa un J. Mežraupa vadībā un pēc iniciatoru ierosinājuma notiks plaša demonstrācija un māju karogošana visā valstī. Visi, kas simpatizē jaunajām pārmaiņām, lai 11. aprīlī sapulcējas Vienības laukumā gājienam uz pili. 11. aprīlis iekrita Lieldienu sestdienā, kad daudzi ierēdņi, skolotāji un skolnieki grib izbraukt uz laukiem, bet tagad jādemonstrē simpatijas. Tāpēc dzirdēju daudzas sarkastiskas piezīmes. Šai sakarā atlikta pat valsts budžeta pieņemšana, par iemeslu minot finanču ministra slimību.

11. aprīlis pagāja pietiekami svinīgi, lai gan netrūka kritikas un nožēlas, ka bijis „jāziedo” Lieldienu prieks.

Tā beidzot K.U. bija kļuvis arī valsts prezidents. Vai viņš bija laimīgs? Jādomā gan, kaut tauta par pārmaiņu bija dalītās domās. Valsts prezidenta nozīme valsts dzīvē nebija nekāda lielā, bet divu personu sistēma vismaz radīja ilūziju par zināmu kontroli. Tagad bija iznīcināta arī šī ilūzija. Likumdošana, izpildu vara un tiesas — tas viss bija viņa viena rokās. Daudzi domāja, ka līdz jaunas Satversmes pieņemšanai to nevajadzēja darīt, bet tas nu bija izdarīts. Katrā ziņā valdības likums par valsts prezidentu nesaskanēja ar Latvijas Satversmi.

Ārlietu ministra vietu aizstāt uzdots Ēķim, kas gan paliek arī Finanču ministrijā. Rīgas pilsētas galvas amatu K.U. esot piedāvājis J. Druvam, bet tas atteicies.

2. maijā ģenerālis beidzot ir apprecējies: Līvberzē mācītājs Apkalns to salaulājis ar Elvīru Blūmu. 8. maijā aizgāju novēlēt laimes un cita starpā teicu, ka mums bail, vai viņš tagad nepalikis neuzticīgs draugiem. Nē, tas nenotikšot, jo ar kundzi viņi pazīstami ļoti ilgi, tā zinot visas viņa paražas un pārmaiņu nebūšot. Patiesi, pārmaiņu nebija.

Ģenerālis Hartmanis kopā ar Igaunijas un Lietuvas ģenerālštāba priekšniekiem nupat viesojās Maskavā. Iespaids tur bijis labs. Vorosiļovs teicis Hartmanim — viņi zinot, ka mēs strādājam 8 stundas, bet viņiem pie zemas kultūras esot jāstrādā 10 un pat 12 stundas. Ieminējos, ja Hitlers tomēr nāktu uz Rīgu, vai mēs nebūsim spiesti iet kopā ar Maskavu? Ģenerālis noteica: „Bet viņi jau, velni, pēc tam neies ārā”.

Saimniecisko kameru izveidošana tagad ir nobeigta. 1934. g. 21. decembrī nodibināta Tirdzniecības un rūpniecības, 1935. g. 29. martā Lauksaimniecības, 1935. g. 30. decembrī Amatniecības un 1936. g. 7. maijā Darba kamera. Kamerās ir 90—120 locekļu. Kopš 1940. g. februāra Lauksaimniecības kamerā var tikt ievēlēti 100 locekļi un Tirdzniecības-Rūpniecības kamerā 90 locekļi. Tomēr neviens lēmums nestājas spēkā, ja ar to nav vienis prātis kameras priekšsēdis. 1938. g. sāka darboties Valsts saimniecības padome, kas sastādās no 4 kameru galveno komisiju locekļiem. Šī padome arī ir tikai padomdevējs organs.¹⁾

Tuvojoties 15. maijam, korporācijas zināja, ka var sagaidīt „ieteikumu” rīkot lāpu gājienu lojālītātes apliecināšanai. Daudzi burši domāja, ka korporācijas savu lojālītāti jau ir apliecinājušas un tā nav jāatkārto. Sēdes laikā, kur vajadzēja šo lietu izlemt, pie telefona sauca senioru un no Sabiedrisko lietu ministrijas pateica, ka Prezidiju Konventam bez debatēšanas jāpiedalās lāpu gāzienā 14. maija vakarā. Tika nolemts — uzspiestai pavēlei padoties.

12. maijā F. Ansons ieminējās, ka būtu jāatrod mierīga atpūtas vieta K.U. Nederot tāda kārtība kā līdz šim, kad pa dienai apmetas Tomē, pa dienai šur un tur uz laukiem. Vai es domājot, ka Bīriņi būtu piemēroti? Atzinu, ka pēc manām domām tie būtu piemēroti. Jau agrārreformas laikā Bīriņu pili bija domāts piešķirt valsts prezidenta vasaras mītnei, ko var lietot arī ziemā. Nezinu, kāpēc toreiz projekts netika īstenots. Bīriņu pils bija masīva trīsstāvu mūra ēka; to bija cēlis barons A. Pistolkorss 1860. g. Bez pils vēl bija 2 mazākas ēkas un siltumnīca. Pilī bija 26 dzīvojamās istabas, divas lielas zāles, 5 mazgāšanās telpas, liela virtuve un 14 saimniecības telpas. Bija elektriskā apgaismošana, tekošs ūdens un kanalizācija. Īpašumā ietilpa mazs ezeriņš (15 ha). Apkārtnē bija labi izkopta. Tuvējais valsts mežs deva iespēju baudīt vientulību un tālas pastaigas. Pils atradās 55 km no Rīgas, 20 km no Inčukalna un 17 km no Saulkrastiem. Gaļām

gāja divas autobusu līnijas. Ceļi bija labā stāvoklī — Pēc pāris dienām braucām uz Bīriņiem, kur visus datus uzņēma K.U. sekretārs Cimmermanis. Viņš teica, ka tas pagaidām tiek darīts bez prezidenta ziņas, un tikai pirms nākamās dzimšanas dienas viņi lūgšot kungam projektu akceptēt. Ieteica lietu neizpaust. Cimermanis domāja, ka pozitīvā gadījumā būs jānopērk divas jaunsaimniecības, starp lielceļu un pili, lai rastu pilnīgāku mieru.

15. maija parādē pirmo reizi redzēju 5 mazos tankus, kas nupat nopirkti. Vakarā Daugavmalā bija speciāls uzvedums. Laiks bija labs. Svinībām sākoties, skaļrunī, kas bija pievienots arī radioraidījumam, tika teikts: „Valsts prezidents ar valdību tuvojas pils valnim”, bet klātesošie redzēja, ka valdība jau novietojusies uz valņa, lai sagaidīšana būtu iespaidīgāka.

Jautāju E. Laimiņam, kad pilsēta cels savu namu. — Neļaujot, ar citām ēkām esot tāpat — vispirms gadi divi par to jāraksta laikrakstos un tad varēšot celt. Tā iznākot vairāk ko rakstīt.

No valsts kontroliera J. Kaminska dzirdēju, ka par katra darbinieka pieņemšanu iepriekš jārunā ar K.U. Viņš tomēr iecēla agr. A. Liniņu, ko bija ieteicis — par revidentu.

Generālis želojās, ka laikrakstos vairs neesot nekā lasāma. Jaunā laukuma izbūve Pārdaugavā bijusi Rīgas pilsētas projekts, bet tagad K.U. to izsludinājis par savu un gadiem par to rakstīšot laikraksti.

17. jūnijā sarunā ar A. Klīvi izskanēja, ka viņš strīdoties ar K.U. par dažādām banku lietām. Brīdināju viņu, ka tā var krist nežēlastībā, tāpat kā es kādreiz. Viņš pievienojās, bet domāja, ka sava pārliecība ir jāaizstāv. Rets cilvēks tagadējos laikos!

30. jūnijā J. Birznieks man iedeva sociālā likuma projektu (to nedrīkstot darīt) un ieteica tanī iedziļināties, lai dzirdētu manas domas.

14. jūnijā V. Munters iecelts ārlietu ministra amatā. Latviešos viņš ir ļoti nepopulārs. Inž. Resnais, kas studējis ķīmiju reizē ar viņu zināja, ka vēl 1922. g. M. sarunājies tikai vācu valodā.

1936. g. 1. augustā valdība noslēdza līgumu ar divām Zviedrijas firmām par Ķeguma spēkstacijas būvi. Būvdarbi jāveic tā, lai 1939. g. novembrī Rīga varētu saņemt strāvu. Būvei no Zviedrijas tiek saņemts aizdevums 14,4 milj. latu, kas atmaksājams līdz 1950. gadam. Bez tam valdība piešķir 4 milj. latu un paredzēja iekšējo aizņēmumu 33,6 milj. latu, kopā 52 milj. Ūdens kritums paredzēts 15—16 metru, 4 turbīnas ar 70.000 kw kopjaudu.¹⁾

13. augustā bijuši izlipināti sarkani paziņojumi ar aicinājumu — apvienoties tautai un sagatavoties vācu iebrukumam, tiek atcelts kara stāvoklis un izsludinātas saeimas vēlēšanas 30. augustā. Parakstījuši K.U. un J. Balodis, iespiests Valsts papīru spiestuvē. Tam jābūt pārkoņkrustiešu darbam.

Par Rīgas pilsētas galvu iecelts Rob. Liepiņš.

Bīriņu parkā 1936. gadā. No kreisās zobārstes Mača-Zeibote, M. Barkāne un E. Dārziņa, aizmugurē min. V. Rubuls un J. Lejiņš

Rīgas grāmatrūpniecības slimnīcas kases darbinieču grupa Bīriņos

Baigajā Krievzemē 19. augustā sākās vēl viena prāva pret Zinovjevu un Kameņevu. Dekorācijas nolūkā apsūdzētiem pievienoja vēl 14 citus maz pazīstamus vārdus; apsūdzību uzturēja Višinskis. Kā parasti, visi „atzinās” un tos nošāva.

Pirmais čekas vadītājs Maskavā bija Urickis, žīds, tam sekoja divi poļi — Džerzinskis un Manžinskis, pēc tam nāca Jagoda, arī žīds, un tagad ir iecelts N. Ježovs, kas ir krievs. Savu baigo darbu čeka turpina ar lielu neatlaidību. Leņina tuvākie biedri līdz 1919. gadam bija G. Zinovjevs (Apfelbaums, dzim. 1882. g.), L. Kameņevs (Rozenfelds), kas bija apprecējis Trocka māsu, un Bukharins. Ne bez pamata Staļins viņus uzskatīja par konkurentiem, tāpēc steidzās no tiem atbrīvoties.

12. un 13. septembrī ar kases darbiniekiem izbraucām uz Pļaujas svētkiem Rēzeknē. Svētki bija izdevušies labāk nekā pērn Koknesē. Braucām ar kases autobusu un nečaudz apskatījām arī Latgali. Rēzeknē tikos ar Hipoteku bankas direktoru Šadurski. Tas bija apmierināts ar K.U. runu Pļaujas svētkos un domā, ka K.U. Latgali saprotot pareizi. Turieniešiem vienīgi nepatīkot, ka amatvīru iecelšanā „sveši” cilvēki (tas ir — nelatgalieši) esot pirmā vietā.

26. septembrī no J. Mežraupa dzirdēju, ka viņa vadītās propagandas nodaļas uzdevumos ietilpstot sekot un novērst „aplamu” runāšanu. Polītikai pārvaldei, turpretim, jāizseko un jāpadara nekaitīgi atsevišķi cilvēki.

30. septembrī Cimmermanis informēja, ka K.U. noraidījis Bīriņu muižas plānu, teikdams: „Es jau savu mūžu nodzīvošu tāpat”.

Vēlāk noskaidrojās, ka aizsargu vadība gribējusi K. Ulmanim jubilejā uzdāvināt lauku īpašumu. Izraudzīta saimniecība pie Juglas ezera, bet viņš arī no tās atteicies.

Beidzot K.U. piekritis atsevišķas mītnes iekārtošanai Rīgā, kādā no Kredītbankas pārņemtā privātā īpašumā. Visu pārņemšanu, pārbūvi un lidzekļu sagādi vadīja Andrejs Bērziņš. Pārbūve izmaksājusi krietni dārgi, it kā pāri par 1 milj. latu. Īpašums piederēja akc. s-bai „Aldaris” un tā kopplatība bija 3 hektari. Ēka bija divstāvu ķieģeļa celtnē ar apdzīvojamām bēniņtelpām. Īpašums visapkārt labi iezogots. Ūdens piegādei uzcelta īpaša sūkņu stacija un izbūvēts zivju dīķis ar peldētavu. Tāpat izbūvēta liela siltumnīca dārzāju un puķu audzēšanai. Parkā dzīvojušas 7 stirnas un 1 ziemeļbriedis, kas 1940. g. jūnijā palaisti mežā brīvībā.

Varbūt, ka par jauno mītni K.U. izšķīrās aiz drošības apsvērumiem, bet Bīriņi būtu bijuši daudz piemērotāki un izmaksājuši mazāk.

9. oktobrī Kochs iecelts par nodaļas vadītāju valsts kancelejā, jo māc ieturēt „īsto” kursu.

15. oktobrī ģenerālis teica, ka daži puikas gribētu viņam piešķirt maršala zīzli, dot algu, auto un čoferi, lai viņš atteiktos no ministra amata un paliktu par prezidenta vietnieku. Nevienš cits brīvības cīņu laikā nav bijis

K. Ulmaņa mītne „Dauderi” pie Sarkandaugavas

tik grūtā stāvoklī kā viņš — Liepājā, frontē un Rīgā, kad pa laikam faktiskas valdības nav bijis, un viņam vienam pašam par visu vajadzējis izšķirties un atbildēt. Uz E. Ozoliņa piezīmi, ka ģenerālis ļoti nosīrmojis, pēdējais atbildēja: „Man bija vēl grūtāk nekā jums ar Staļinu” (Sibirijā).

29. oktobrī ģenerālis žēlojās, ka esot ļoti daudz darba. Esot pienākušas jaunas lidmašīnas un kādas 10 vēl pasūtīnātas. Ieteicu — pārciet labāk mazāk, bet vislabākās. Būšot labas.

3. novembrī *Rīā* bija aprakstīti rustikāņu gada svētki un teikts, ka ieradušies goda filistri K. Ulmanis un Tentelis. Līdz tam neatceros, ka tas būtu bijis jebkad publicēts.

5. novembrī slimo kasē bez brīdinājuma ieradās ministrijas revidents uz kases pārbaudi. Pāris darbiniekiem bija izsniegti avansi uz algas rēķina, bet tie nepārsniedza noteikumu robežas, un viss bija labā kārtībā. Man likās, ka Veinbergs mēģināja — varbūt kaut kas „ķersies”. Nekērās. Tās bija veltas pūles.

10. novembrī dzirdēju, ka B. Kalniņš no apcietinājuma atbrīvots pirms laika, bet no jauna apcietināts Rudevics.

2. decembra vakarā ģenerālis gribēja, lai es viņu pavadu uz mājām Ausekļa ielā. Viņš kopā ar 3 citiem kaņavīriem šo māju ir nopircis. Katram vajadzējis 15.000 latu un uz mājas esot daudz parādu.

Slimo kasei Asaros piederēja bērnu atpūtas nams. Šādi nami ir daudzām kasēm, tie netika pilnīgi izmantoti un dārgi izmaksāja. Mēs nolēmām namu pārdot, un to nopirka virsnieku dāmu komiteja, lai izmantotu līdzīgā kārtā.

11. decembrī bija pilnvarnieku apspriede, un pēc tam Veinbergs izprovocēja apmeklēt krogu. Šoreiz es samaksāju rēķinu un teicu, ka tas bija mans dzimšanas dienas mielasts. Ak tā, pēc divi dienām, tas ir 13. decembrī, arī viņam esot dzimšanas diena, piepildīšoties 39 gadi. Tas nozīmēja, ka viņš dzimis 1897. g. 13. decembrī un tikai 2 dienas jaunāks par mani.

Maskavā ir izsludināta „Staļina konstitūcija”, kas paredz visādas brīvības. Tanī pašā laikā Ježovs šauj cilvēkus, cik spēdams, un neilgā laika sprīdī vergu darbos tiek nosūtīti apmēram 7 milj. cilvēku. Drīz vien sekoja tiesas prāva pret Radeku, Pjatakovu un citiem. Kā par brīnumu, tie dabūja tikai cietuma sodus. — Staļina konstitūcija ir spēkā vēl šodien, bet melīgāks dokuments nav zināms visas cilvēces vēsturē.

19. decembrī J. Birznieks optimistiski apgalvoja, ka K.U. izstrādājis Satversmes noteikumus. Varbūt 1937. g., bet vēlākais 1938. g. atkal būšot saeima. No tā var spriest, cik vāji bija informēti par K.U. nodomiem pat ministri, bet var arī būt, ka tie tika apzināti maldināti, tāpat kā tauta. Pat 1940. g. nekādas Satversmes vēl nebija, un nebija pat pazīmju, ka kāds par to nopietni domātu.

Sastapu kādu pazīstamu darbinieku no Polītiskās pārvaldes. Tas stāstīja (uzsverot — starp mums), ka komunistu esot pavisam maz, un tie paši pārejot visdziļākā pagrīdē. Bijušie sociālisti pa retam kaut ko izspēlējot, bet tos nevarot nopietni uzlūkot. Aprīkstot pamazām arī pārkonkrustieši. Pret visiem, kas atzīstoties vai nožēlojot „grēkus”, pārvalde esot ļoti mīksta.

1937. gada 2. janvārī agr. Ķīsis stāstīja, ka viņa brālis esot viens no 5 K.U. sargiem, kas padoti tieši Fridrichsonam. Dienests esot grūts — daudz jābraukā, ļoti jāuzmanās, nekad nevarot justies brīvs, un pavisam vāji ar gulēšanu: kungs ceļoties starp 4—6 no rīta, ejot pastaigāties jāpavada. Uz kādiem svētkiem viņi visi dabūjuši no K. Ulmaņa aploksni ar 100 latiem. Starp sargiem bijis kāds atvaļināts virsleitnants, kas pēc kādām viesībām pili iebāzis kabatā pāris cigārus. Tas nācis zināms Cimmermanim, un vainīgais tūlīt nomainīts. Kādreiz viņi pa glāzītei iedzerot, bet sastopoties kungs visus uzmanīgi apskatot. Ja viņš sākot rāties — tad lieta kārtībā, bet ja tikai nosmīnot — tad labi nebūs. Visi ministri arī ļoti baidoties no K.U.

Berlīnē mirusi H. Celmiņa kundze. Viņa apglabāta ar lielu godu: piedalījušās daudzas organizācijas, bijis vainags no Hitlera, un ziedus nolīcis K.U. adjutants.

21. janvārī valdība nodibināja akciju s-bu „Centrālā Savienība Turība”, kas kļūst par patērētāju biedrību savienību. Savienība vairs nebūs kooperatīvs, bet valsts iestādījums. Tad „ļoti vienprātīgi” (?) likvidējas Konsums

un Patērētāju b-bu savienība. Grūti saprotams, kāpēc valdība ienīst kooperātīvus. Varbūt tur paslēpušies pēdējie neatkarīgie cilvēki?

20. februārī Rīgā viesojās maršals Jegorovs. Viņam parādīta milzīgā produktu dažādība Centrāltirgū. Neticēdams, ka tā īstenība, maršals iedomājies, ka viss savākts vienīgi, lai viņam parādītu. Lai buržujus piekertu blēdībā, otrā dienā viņš aizbraucis vēlreiz, bez latviešu pavadoņiem, bet viss bijis tāpat.

3. martā iecelti pārvaldes vīri jaunām akciju sabiedrībām „Kieģelnieks”, „Kaļķis” un „Ādas un vilna”.

Ministris V. Rubuls man žēlojās, ka Veinbergs pārāk daudz dzeļot. Es neteicu neko.

11. martā valdība izlēmusi dibināt Sabiedrisko lietu ministriju, un pilntiesīgs ministrs ar 23. martu būs A. Bērziņš. A. Bērziņš bija enerģisks un arvien izdarīgs. Pēdējos gados K.U. „delikāto” lietu kārtošanu lielā mērā uzticēja viņam, tāpēc iecelšana bija saprotama.

Jauno civillikumu nolemts saukt par „Prezidenta Dr. K. Ulmaņa civillikumu”. J. Vuškals domā, ka tas esot jocīgi: likums ierosināts jau saeimas laikā, juristi gar to strādājuši gadiem un prezidentam, kuŗš nav jurists, vajadzējis atteikties no iztapīgā ierosinājuma.

Laikrakstos vēl kāda jocīga ziņa. Kādreiz Rīgā bija Kārļa iela, pilsētas sociālisti to pārdēvēja par „13. janvāra ielu” (1905. g. tur notika strādnieku sadursme ar kaŗaspēku) un tagad tā atkal dabūjusi Kārļa vārdu. Tuvākā laikā tur tikšot izveidoti apstādījumi, un tad to pārdēvēšot par Kārļa bulvāri. Šeit tikšot būvēta mākslas akadēmija, konzervātorija un pasta krājkases nams. Vidū atstāšot laukumu, „kur vēlāk varēs uzcelt pieminekli kādam sabiedriskam darbiniekam”. — Ir labi, ja būvē skaistas celtnes un izkopj ielas, savā laikā varēs uzcelt pieminekli un nosaukt ielu K.U. vārdā, bet nav gudri, ja par to runā nelaikā.

Celtniecībā valdība ir rosīga, un šai ziņā viņas darbu visi vērtē pozitīvi.

19. martā pie K.U. bijuši aicināti žurnālisti. Ēķis informējis, ka ierēdņiem turpmāk būšot jāstrādā līdz 8 stundām, bet ne mazāk par 7½ stundām. Daudzi jau tagad strādākot vairāk kā 6 stundas. Arī algas tikšot pārkārtotas. — Kāds žurnālists piezīmēja: ja būtu kas patīkams, to pateiktu pats K.U., ja nepatīkams — jāsaka Ēķim.

25. martā izsludināts valsts budžets 180 milj. latu kopsummā. Budžetā paredzēti 8,3 milj. latu aizņēmums būvniecībai. Aizsardzības vajadzībām līdzekļi pavairoti par 5,5 milj. latiem, bet tā kā lata vērtība pazemināta, tad bruņošanās vajadzībām reālā vērtība nebūs augstāka par agrāko. Par ierēdņu darba laiku teikts, ka vasarā būs 7, ziemā 7½ stundas.

V. Salnais iecelts par sūtni Skandināvijas valstīs P. Sējas vietā, par konsulu Karalaučos iecelts Ļūļa, Darba aizsardzības departaments pārdēvēts par pārvaldi un dir. Roze aizlaists pensijā.

Mani apmeklēja agr. Kreicmanis, kas strādā Talsos kopš mana laika. Viņš sen ir nobeidzis savu izglītību un pēc 9 gadu nostrādāšanas saņemot 170 latu mēnesī. Agrāk viņš saņēmis vairāk, bet kameras dienestā tāda esot likme. Patiesi, agronomu algas ir par kaunu visiem. Atceros, cik K.U. bija dusmīgs, kad ieteicu tās paaugstināt.

9. aprīlī J. Kaminskis stāstīja, ka *Brīvā Zeme* viņa vārdu iespiežot cik reti vien varēdama. No kāda jāšanas sacikšu uzņēmuma viņa attēls bijis pat izgriezts. — Vai tā ir vienprātība un satiecība valdībā?

Ministram V. Rubulim 18. aprīlī būs jubilejas svinības. Sakarā ar to notika visādi pārsteigumi. Ierosināju, lai pilnvarnieki viņam uzdāvā gleznu; to pieņēma un uzdeva man gleznu nopirkt. Izdevās lēti nopirkt nelielu V. Purviša darbu, un 17. aprīlī kapt. Ošiņš, adv. Sūna un es gleznu pasniedzām V. Rubulim. Tad Sūna, citiem to iepriekš nesakot, teica runu. Viņš neapsveica jubilāru, neko tam nenovēlēja (V. Rubuls bija ļoti slims un drīz nomira), bet teica — vadonis Jūs ir iecēlis amatā, mēs visi kalpojam tikai viņam, mums jādara viss pēc viņa prāta. — Sūna bija V. Rubulim padots darbinieks, notikums norisinājās Rubuļa mājās, ģimenei klātesot. Nekā līdzīga savā mūžā neesmu piedzīvojis, jutos apkaunots, ka esmu liecinieks tik nožēlojamam notikumam. Bet tas bija raksturīgi šim laikam. — Bija paredzētas vēl dažādas dāvanas no citiem darbiniekiem. Radās pānika: kā uz to skatīsies Lielais Brālis? Tagad visi gribēja, lai es katru lietu izrikoju, kaut man ar to nebija nekāda sakara. Es sapratu: visi nobijušies, bet laimīgā kārtā man nav nekādu bailu, un tā es nokārtoju dažas lietas ministrijā, kas man nepienācās. Kad laikrakstos parādījās ziņa, ka arī valdība V. Rubulim rīkos godināšanu, vieglāk atelpoja visi bailu upuri. Akts Rubulim par godu 18. aprīlī izdevās skaisti. Ieradās arī K.U. Bez komēdijas gan neizbeidzās arī tas. Pāris pirmie runātāji iesāka „Godājamais jubilār”, bet Rīgas pilsētas galva Liepiņš iesāka ar „Prezidenta kungs!” K.U. purināja galvu — tā nevajag. Tas tomēr nelīdzēja: glaimīgā līdēju straume lauzās uz priekšu savā varenumā. Jubilāram atlika tikai noskatīties. Kas tādu traumi reiz varētu savaldīt?

Valsts kontrole atradusi, ka A. Karčevskis darbojoties otrā amatā par juriskonsultu ministrijā, nav līcis no savas algas atvilkt paredzētās summas. Attiecīgo ziņojumu apgabaltiesai kontrolē neviens nav gribējis parakstīt. Beidzot vicedirektors parakstījis, un tā valdība dabūšot atpakaļ 1000 latu.

3. maijā izdots likums par darba laiku. Pēc tā ierēdņiem noteiktas 7 stundas dienā, bet ir mazi atvieglojumi algu atvilkumos. Arī slimo kasēs ar 3. maiju jāstrādā 7 stundas agrāko 6 vietā, bet algas paliek bez pārmaiņām.

Valsts kontroles darbinieki domā, ka Kreditbanka nodarbojas ar būvniecību (Finanču ministrija, Kaņa muzejs un citas ēkas) tāpēc, lai būvētāji nebūtu padoti Valsts kontroles revīzijām.

*Bīriņu pils tornī 1937. g. 25. maijā: J. Balodis, J. Lejiņš, un
kpt. E. Grapmanis*

Maija sākumā izsludināja jauno likumu par slimo kasēm, pēc kuŗa valsts par nodarbinātiem 1,5% vietā dos tikai 1,25% un ¼% ieskaŗta apdrošināto vecuma nodrošināšanai, par ko likuma vēl nav. Vājākām kasēm ies grūti, un arī pārējām būs jāsašaurinās.

Nomiris P. Klinklāvs, lauku pašvaldību celmlauzis un ļoti iecienīts darbinieks. Pēdējos gados viņš bija sarūgtināts, ka pašvaldības pakāpeniski zaudē savu raksturu. Dzirdams arī par Lauku pašvaldību savienības (tur darbojās K.U. neieredzētais Brauns) un Apdrošināšanas savienības likvidēšanu.

Uz 15. maiju Uzvaras laukumam Latvijas Banka ziedojusi 300.000 latu, Hipoteku banka 100.00 un Zemes banka 50.000. Pēdējā nupat noziedoja arī Tēvzemes balvai 10.000, bet dabūt aizņēmumu no Zemes bankas tagad esot ļoti grūti.

24. maijā J. Mežraups iecelts par departamenta direktoru Sabiedrisko lietu ministrijā.

25. maijā ar ģenerāli braucām uz Bīriņiem. Līdzi brauca Lejas-Sauss un jaunieceltais adjutants kapt. Grapmanis (Mednītis aizgāja uz Armijas ekonomisko veikalu). Ģenerālis teica, ja kase Bīriņus likvidētu, viņi labprāt tos pirktu kā atpūtas namu Kaŗa ministrijas vajadzībām. Bīriņi visiem ļoti patika, bet es gan negribētu, ka kase no tiem šķīŗas, ja vien valdība nespiedīs mūs to darīt. Sarunā par katoļu garīdzniekiem Lejas-Sauss teica, ka katoļu archibīskaps Springovičs esot ļoti gudrs cilvēks — pavisam reti rādoties tautai un tā uzturot mistisku autoritāti. Kas bieži rādoties un daudz

runājot, nekad nevarot būt īsti cienīgs un autoritāte. Tad ģenerālis rādīja uz mani un teica: „Redziet, šis kungs ir vienīgais (viņš gan kļūdījās — mēs bijām četri, pie kam divi bez jebkāda darba) no 14 Zemnieku Savienības deputātiem, kas nav vismaz direktors. Viņš ir tikai nelielā vietīnā. Tas tāpēc, ka šis cilvēks visiem saka acīs, ko domā”. Tam es noteicu: „No tā būs visiem mācīties” un sacēlu jautrību.

Sen jau dzirdēju, ka Daugavpilī naktī uz 15. maiju kaut kas noticis, bet laikraksti klusēja un baumas pieņēmas. Beidzot 3. jūnijā kara prokurors laikrakstos paskaidroja, ka ugunsgrēkā sadeguši 48 jātnieku pulka zirgi, bet kareivji nav cietuši. — Baumu būtu mazāk, ja presei ļautu pildīt savu uzdevumu, t.i., brīvi rakstīt.

Nesen atcēla Feldmani no amata Darba komerā. Par viņu bija neskaitāmas sūdzības, bet viņš baudīja A. Bērziņa draudzību un ar to bija varējies noturēties darbā līdz šim.

Laikrakstos parādījās ziņa, ka no Preses biedrības izslēgts — K. Munkevičs, G. Mīlbergs, Reiznieks un citi par to, ka neveic savus pienākumus. No Munkeviča, kas bija juriskonsults Izglītības m-jā, dzirdēju īstos izslēgšanas iemeslus. Preses biedrība pieprasījusi, lai biedri saņem 100.000 latu. Pēc M. paziņojuma, ka nespēj maksāt pieprasītos 400 latus, bet tikai 60, saņēmis paziņojumu par izslēgšanu. Statūti tādu iespēju neparedzot.

Ziedošanas vārds vairs neatbilst savai nozīmei, laikam pareizāk būtu teikt — izspiešana. Zobgaļi izdomājuši jaunu joku: agrāk bija teiciens — kas ir, tas i, kā nav, tas būs; tagad jāsaka: kas ir, tas i, kā nav, to saziēdos!

Krievzemē terrrors pieņemams, un tagad tas vissmagāk skar armiju. Čuščovs 1956. gadā ir teicis, ka 1937.—1938. gadam Staļins ir parakstījis 383 nāves sodu sarakstus ar simtiem vai tūkstošiem vārdu katrā sarakstā. Bez tam arī vietējās iestādes ir šāvušas savu „normu”, ko Maskava nolikusi. Šai laikā tika nošauts Staļina agrākais draugs Ordjonikidze, tad Jagoda un kādi 2000 čekas darbinieki. Tad nāca armijas kārtā, un bez tiesas nošāva M. N. Tučačevski, Jakiru, I. P. Uboreviču, A. I. Korku, R. M. Eidemani, B. M. Feldmani, V. K. Putna u.c., bet Alksnis izdarīja pašnāvību. 1937.—38. gadā Krievijā aizgāja bojā nezināms, bet ļoti liels latviešu skaits. Dībināti vai nedībināti Staļins ir iedomājies, ka latvieši ir pret viņu; tāpēc — jāšauj, cik iespējams. Daudzi latvieši, kas revolūcijas sākumā izglāba padomju varu, tagad brutāli tika iznīcināti. Citus šāva terrora nolūkā, bet latvieši kopā ar žīdiem jau tika šauti par piederību pie zināmas tautības.

Pēc tam tika tiesāti Bucharins, Rikovs, Rakovskis un daudzi citi, kas gan agrāk paši bija ieteikuši terroru.

26. jūnijā miris ministrs V. Rubuls. Viņš ilgus gadus bija valdības loceklis kā saeimas, tā tagadējā laikā. Būdams kluss un taisnīgs cilvēks, viņš tika cienīts visās aprindās. Žēl. Biju uz izvadīšanu 28. jūnijā, kur ieradās arī K. U. un ģenerālis; viņi piedalījās gājienā līdz dzelzceļa stacijai. Gāju līdzās

ģenerālim Olekšam un vēroju, kā Polītiskās pārvaldes un policijas darbinieki rūpējās par drošību. Vai K.U. draudētu briesmas? Nedomāju. Viņš gan tiek daudz kritizēts, bet neticu, ka viņam kāds gribētu uzbrukt. Pārlicīgā apsardzība ir lieka.

Pilnvarnieks T. Cirķels Rēzeknē piedalījās V. Rubuļa bērēs un domāja, ka bīskaps Sloskāns bijis pārdrošs savā bērū runā, minot it kā Rubuļa pēdējā vēlēšanās bijusi, ka viņa vietā jānāk īstam katolim, uz to viņiem esot tiesības. Lūdzis klātesošos valdības locekļus to pateikt vadoņim. K.U. būs grūti to akceptēt; atceros, cik pārskaities viņš bija 1934. gadā, kad deputāts Ivbulis kaut ko tamlīdzīgu bija pateicis.

Atbilde laikrakstos parādījās jau otrā dienā: ministra amata pienākumus līdz pastāvīga ministra iecelšanai uzdots veikt tieslietu ministram Apsītīm. Nodoms par tūlītēju ministra iecelšanu „bijis jāatmet”. — Zināju, ka 1934. gadā ministra amatam bija izraudzīts J. Pabērzs, bet pēc ģenerāļa ieteikuma iecēla V. Rubuli. Tagad drošākais kandidāts bijis Antons Rancāns, bet šobrīd tas ir izjucis.

Nesen katoļu priesteris Čamanis, kas nav latgalietis, atlūdzās no izglītības viceministra amata, bet K.U. to nepieņēma. Izrādās, ka Pastora garīdznieku grupa ir spiedusi Č. atteikties, kaut bīskapa J. Rancāna grupa ieteikusi palikt.

9. jūlijā žurnālists Iševskis apgalvoja, ka Krievija vai nu tagadējā, vai pārkārtotā iekārtā jaunās valstis neatzīšot. Varbūt izņēmums būšot Somija. Pirmā tikšot sadalīta Polija un pēc tam Baltijas valstis. Tā būšot labāk arī mums! Lai laikraksti rakstot ko grib, bet tas tikšot darīts kopā ar Vāciju. Šādu valstiņu ieņemšana esot dažu stundu darbs. — Redz, kas aiz ādas krievu emigrantam. Saprotais, es to uzskatīju par viņa vēlēšanos, ne par ko vairāk, un pazobodamies atkratījos no plāpas. Kaut gan I. rakstīja pret komunistiem, man radās aizdomas, vai tik viņš slepeni nestrādā to labā. Vēlākie notikumi tomēr pierādīja, ka aizdomas nav bijušas pamatotas. Skaidrs gan bija, ka komunisti un emigranti ir vienādos ieskašos par jaunām valstīm. Pēc divi gadiem I. pareģojums piepildījās gandrīz pilnīgi. Kā tas varēja notikt? Vai tā ir īpaša sagādīšanās? Vai Maskavai ar Berlīni jau 1937. g. būtu bijusi tāda vienošanās? Vēsturiskie dokumenti līdz šim to neapstiprina. Ja līdzīgas sarunas būtu bijušas, kā to varēja zināt I.?

19. jūlijā, noskatoties filmā Latvijas chroniku, ievēroju, ka runājot K.U. dažreiz balsi paaugstina līdz spieģšanai, kas neizklausās labi. Biju pārsteigts, ka publikā atskanēja smiekli un zobgalības. Tik atklātu ironiju līdz šim nebiju novērojis. Attiecīgās iestādēs ir savāda nolaidība, kādēļ nevar izņemt neizdevušos skatus, kas it kā tiši padara cilvēku smieklīgu?

Tautas labklājības ministrijas darbinieks Kurševics teica, ka izsludināto jauno pārvaldi nemaz neizveidošot, bet slimo kasu nodaļu un nelaimes gadījumu nodaļu pievienošot Veselības departamentam. To visu Alks lielā steigā

gribot īstenot, kamēr Apsītis — viņa draugs, vēl ir pagaidu ministrs, jo nevarot zināt kā būs, kad iecels pastāvīgu ministru. Alkam neesot nekādas pieredzes administratīvās lietās, tas esot nenosvērts un pārsteidzīgs, tādēļ darbinieki norūpējušies. Tāpat Veinbergs izteicās ļoti kritiski par Alku. Būšot ļoti grūti sastrādāt, jo Alks, A. Bērziņš un F. Ansons esot draugi no Kaŗa skolas laikiem. Var redzēt, ka Veinbergs nemīl arī F. Ansonu; viņš to gan tieši nepasaka, bet tas nepārprotami redzams. Grūti izprast, kāpēc: viņi abi gozējās vislielākajā K.U. labvēlībā. Vai tā būtu savstarpēja greizsirdība vai kas cits?

No J.Z. nupat aizgāja atbildīgais redaktors Arnis-Runcis it kā bīskapa Sloskāna runas pieminēšanas dēļ.

30. jūlijā dzirdēju, ka par ministru tikšot aicināts Volonts no Daugavpils. Tas būšot tāpēc, ka V. piederējis pie V. Rubuļa partijas un no Kristīgo partijas K.U. nevienu nevēloties.

Alks visām slimo kasēm pieprasīja ziņas par strādājošiem studentiem. Tautas labklājības m-jā nodarbināti ļoti daudzi Latgales studenti. Jāatceras, ka Latgales pārstāvis pēdējos gados pārvaldīja tikai šo ministriju, tāpēc vietu lūdzēji no Latgales tur sakoncentrējās. Vai Alks domātu, ka Latgales iedzīvotājiem nav tiesības strādāt ierēdņa darbu? Proporcionāli iedzīvotāju skaitam viņiem būtu tiesības uz lielāku skaitu nekā tas ir šobrīd. Bet Alks to nespēj izprast. Ja līdzīgas ziņas tiktu pieprasītas citām ministrijām, kur tiek novietoti visi ieliktni, tad gan atklātos interesantas lietas. Bet kas lai to dara? A. Veinbergs atkārtoti man žēlojās, ka Alks viņam neko neprasot un viens pats visu gribot vadīt, kaut nekā nesaprotot.

3. augustā sastapos ar H. Celmiņu, kas ir atbraucis atvaļinājumā. Esot bijis uz laukiem, šodien jāejot pie K.U.; tad jābraucot atpakaļ uz Berlīni. Divi gadi esot nodzīvojis ārzemēs un gribētu tikt atpakaļ. Viņš izskatījās novecojis, sejā sarkani plankumi.

5. augustā K.U. ir teicis lielu runu Turības sapulcē: „Vadonis atbild par visu, kas ir darīts, bet darīts tiek tikai tas, kam viņš piekrīt”. Par Turību viņš teicis, ka tā tuvojoties akciju sabiedrībām. Tas tā ir, jo jaunais likums nosaka, ka valdes lēmumi spēkā, ja tos atzīst arī priekšsēdis. Tas nozīmē, ka debates vajadzīgas, lai priekšsēdis lietu varētu apsvērt, ne vairāk. (Tā vairs nebūs kooperācija, kā to atzīst visā pasaulē.) Runā pirmo reizi K.U. pieminējis Trinidades salu ar lielām zemes bagātībām (?), bet laikraksti par to vairāk neko neraksta. Kurzemes hercogistes laikos sakari ar šo salu bija mūsu senčiem, bet tagad to pārvalda Anglija. Starptautiskās attiecībās lieluma manija mums var kaitēt. Saprotams, nevienā salā nebūs pretestības pret kapitāla ieguldījumiem, bet kur ir tāds kapitāls? Privātā uzņēmība pie mums netiek veicināta, tāpēc šai sektorā kapitāla nebūs. Tiek iznīcināti pat kooperatīvie pasākumi, un Latvija pāriet uz valsts sociālisma sistēmu. Tā kā

ārzemju kapitāls bēg no Latvijas, tad tuvākā nākotnē arī valdībai nebūs kapitāla ieguldījumu ārzemēs.

16. augustā Rīgas jūrmalā sastapu Kaupiņu, kas atkal esot 4 nedēļas nosēdējis Politiskā pārvaldē. Bijis nevainīgs, bet ticies ar dažiem cilvēkiem, kas iejaukti nelegālā tipografijā un turēts par vainīgu. Pret viņu bijuši pieklājīgi. Netaisni gan esot, ka Rudevicu un vēl 3 cilvēkus turot bez apciemojumu tiesībām. B. Kalniņš esot nobeidzis universitāti un tagad esot Somijā.

Sastapu ministra sekretāru St. Jaundzemu. Ministrs Apsītis tam jautājis, cik studentu tiek nodarbināti ministrijā un teicis, ka turpmāk studentus tik vienkārši nepieņemšot. Pēc divi dienām Apsīts aizstājis trīs vakances ar saviem studentiem! Īstais kūdītājs uz šādu rīcību esot Alks.

5. septembrī man gadījās iet gar valdības namu taisni tad, kad K.U. gatavojās braukt uz Pļaujas svētkiem Jelgavā. Tā dabūju noskatīties visu sagatavošanos. Vispirms aizbrauca 2 policisti uz motocikla. Tad vaļējā auto 5 policisti, un tam sekoja vaļējs K.U. auto. Pēc tam divi slēgti auto ar svešiem kungiem, kas, saprotams, arī piederēja apsardzībai. K.U. automobili bija šoferis, adjutants Lūkins un sekretārs Cimmermans. — Jelgavā K.U. pateicis, ka Lauksaimniecības kameras locekļu kandidātus turpmāk nominēsot jaunās lauksaimniecības b-bas, un pakāpeniski šādu kārtību dabūšot arī citas kameras. (Tas neliekas nekas liels, kamēr paši kameras locekļi ir nulles.)

7. augustā dzirdēju no J. Bīrznieka, ka visās kamerās ievēdīšot vēlēšanu kārtību un nodibināšot arī Valsts padomi. Kaut kas esot jādara: ja prezidents kristu, nebūšot neviena, kas to aizstāj. Tad kāda stiprāka grupa, kā kalpakieši, korporācijas vai aizsargi, varot sagrābt varu un turēties uz durkļiem. (Kāpēc kādas grupas diktatūra lai būtu sliktāka par vienas personas diktatūru? Kāpēc citi durkļi būtu sliktāki par tagadējiem.) Tāpēc laikus jāparedz normāla maiņa, tikai gan tā, lai vēlreiz neietu tik aplam kā iepriekš. (Viņa vārdos gan bija dažas pretrunas, citādi — labi teikts. Bet vai tas tā notiks un kad tas notiks, tas ir cits jautājums.)

11. septembrī no Rīgas pilsētas revīzijas komisijas izsēdināts H. Asaris. Tas no A. Bērga partijas bija pēdējais šādā amatā.

Tā kā K.U. šogad piepildās 60 gadu, tad Bērzes draudzes dāmu komiteja nolēmusi sarīkot viņam dzimšanas dienas svinības Bērzē. Jau laikus prasīta K.U. piekrišana, kas sirsnīgi pateicies un bijis ar mieru. Nolemts sarīkot tautisku mielastu, jo dāmas labi zinājušas K.U. garšu un paražas. Kad organizēšanas darbi tuvojušies beigām, ieradies kāds ministrs un teicis — jūs nevarat K.U. uzņemt ar kāpostiem. Tad atsūtīta Feldmaņa kundze ar mājturības skolas audzēknēm, ēdiens sagatavots taisni tā, kā visos Rīgas restorānos. Īsi pirms svinību dienas ieradies cits kungs no Rīgas un pieprasījis viesu sarakstu. Pagasta valdei bijis saraksts ar apmēram 400 vārdiem, kuņā bijuši visi K.U. agrākie draugi un kaimiņi kā no Bērzes, tā apkārtnējiem

pagastiem, un labs skaits no Rīgas. Atbraucējs nežēlīgi svītrojis sarakstu, tā ka palicis pāri tikai apmēram 80 cilvēku. Atlikušo vidū bijis daudz „liekēžu” no Rīgas, bet no ierosinātajiem un darba darītājiem palikuši tikai daži. Sašutums vietējos bijis liels, un tas nav aizmirsts pat pēc 32 gadiem, kad šīs ziņas sniegtas man. Pēc svinībām visu to uzzinājis K.U. un bijis pārskaities.

Reizē ar dzimšanas dienas svinībām ticis pasniegts karogs K.U. pirmajai skolai. K.U. runa galvenokārt bijusi personiska rakstura. Viņš teicis, ka vēlās tikt apglabāts Eēzres kapsētā pie tēva un mātes un lai skolas karogs būtu izvadīšanā uz kapsētu.

Pēc plkv. Kripēna ieteikuma Kreditbankas darbā tika pieņemts mans dzīvokļa saimnieks J. Vuškalns. Par banku viņš nav labās domās. Pirmā dienā bijis jāparakstās, ka nekad nerunās neko sliktu par banku. Darbiniekos dažādas jaunkundzītes (arī B. Pīpiņas meita) ar vāju pieredzi darbā. Chaoss esot jau tagad, bet jaunas lietas arvien nākot klāt, un drīzumā tur būšot papīrnoliktava. Laikam aiz kaut kādiem personiskiem motīviem tiekot pārņemtas arī krājīkases, kas strādā labi. Dažās kasēs esot prāvas summas skaidrā naudā, to noguldītājiem neizsniedzot, bet tai vietā dodot ilgtermiņa ķīlu zīmes. Tas esot iekšējais piespiedu aizņēmums.

No Preses biedrības vēl izslēgti J. Apsīts un Smilga (pēdējais nesen bija raksturots par „paklausīgu un uzticīgu”).

Nesen mira kases valdes priekšsēdis J. Vītiņš, tā vietā tika iecelts V. Peņģerots. Viņš ir ķīmiķis, pazīstamā dārzkopja dēls.

10. novembrī kases darbiniece T. Evardsone atgriezās no Reitera koŗa turnejas Vācijā. Viņa stāsta, ka koris vācu tautā piedzīvojis milzīgu atzinību, bet oficiālās aprindas bijušas ļoti rezervētas. H. Celmiņš teicis, ka laikraksti visu laiku latviešus saukuši par laupītājiem (agrārreforma, Māras baznīca). Tagad panākta vienošanās un oficiālie izdevumi savu toni mainījuši. Vainīgi bijuši Baltijas vācieši.

29. novembrī Veinbergs paziņoja: Darba kamera ieteikusi ministrijai no manas kases atlaist 3 cilvēkus: sekretāru A. Jablonski (agrāk bijis komunistu piekritējs), valdes pr-di Peņģerotu (kā nelikumīgi ieceltu) un valdes locekli Sudaru (tiekoties ar komunistiem). Teicu, ka Jablonska un Sudara lietas pārbaudījis mans priekšgājējs un arī ministrija, bet Peņģerotu nupat iecēla ministrija. Veinbergs noteica, lai pagaidām viss paliekot pa vecam, atbildi dabūšot vēlāk. — Vēlāk pats kameras priekšsēdis Egle teica, ka Jablonski apmeklējot komunisti un viņš paineresēšoties tuvāk.

Biju pie Farmācijas parvaldes pr-ka N. Rutenberga, kad zvanīja prokurors A. Karčevskis un iestājās par kādu komerciālu lietu. R. teica, ka no šī šepteniķa nevarot viegli atkratīties. Tam esot svītroti arī lieli parādi.

Šovasar valdība uzsāka gaisa satiksmes līniju Rīga—Liepāja.

Par-Zemes bankas padomes pr-di K.U. vietā iecelts Dzērve, bet locekļiem S. Pabērzs un Pastors.

14. decembrī par tautas labklājības ministri iecelts J. Volonts.

Studentu korporācijas izsludināja jaunas reformas savā dzīvē. Galvenās pārgrozības bija: parādīšanās atklātībā iereibušā stāvoklī sodāma ar izstumšanu, korporāciju mitekļi darbdienās slēgti no plkst. 1—8, un konventi seko, lai kommitoņi nedzīvotu pāri saviem līdzekļiem. 1938. g. I semestrī bija jāpārstrādā korporāciju statūti, pēc Sabiedrisko lietu ministrijas piesūtītā statūtu parauga. Prezidiju Konvents bija nolēmis rīkot godināšanu ģenerāļiem J. Balodim un K. Berķim sakarā ar viņu jubileju kaņavīru gaitās. Abi ģenerāļi tomēr lūdza godināšanu viņiem nerīkot, un Prezidiju Konvents pat nejautājot saprata, kāpēc. Ar korporāciju līdzekļiem tika celts pieminēklis Studentu rotas kaujas vietā Piņķos, un to 1939. g. 22. maijā atklāja K.U., bet savā runā nepieminēja pieminēkļa cēlājus. Atgriežoties Rīgā, korporāciju prezidiji devās gājienā uz Brīvības pieminēkli, kur ģen. Balodis pateicās korporācijām par patriotisko darbu.

1938. g. 7. janvārī pēc ministrijas rīkojuma no amata atbrīvojām A. Jablonski. Viņš neizskatījās nobēdājies — pēc 17 nostrādātiem gadiem tam iznāks pensija 150 latu mēnesī.

1968. g. A. Kroders raksta,³⁷⁾ ka 1912. gada rudenī Berlīnē kāda krievu laikraksta spiestuvē kā burtlicis strādājis latviešu emigrants Augusts Jurgens. Patiesībā tas bijis A. Jablonskis un viņš A. Kroderi vakaros pēc darba stundām mācījis burtliča amatam. A. Kroders piezīmē: „Jau toreiz viņš bija rūgts cilvēks, ļoti kreisiem uzskatiem, kaut gan cilvēcīgi diezgan izpalīdzīgs”.

11. janvārī vakantā kases sekretāra amatā apstiprinājam līdzšinējo grāmatvedi Ābolu, bet viņa vietā pieņemām R. Rakovski. Direktors Alks man gribēja uzspiest kādu savu kandidātu, bet es paliku pie sava. Nebija ilgi, kad zvanīja ministra sekretārs un pieteica vizīti, jo esot kaut kas runājams. Viņš stāstīja, ka Alks ieradies pie ministra Volonta un ierosinājis mani atcelt. Ministrs atbildējis, ja ir kāds apsūdzības materiāls, lai iesniedzot rakstveidā, pēc tam viņš prasīšot man paskaidrojumus, un lietu izlemšot. Sapratu, ka ministrs gribējis, lai es būtu informēts. Nākošā dienā notikušo izstāstīju F. Ansonam, jo ar viņa ieteikumu Alks bija iecelts. Ansons noskaitās, nosauca Alku par nenosvērtu un nevaldāmu cilvēku, no kā viņam kauns. Viņš lietu nokārtošot un man paziņošot, lai es nerūpējoties. Patiesi nākošā dienā viņš man pateica, ka Alkam ir uzdots likt mani mierā un manas iecelšanas paliek spēkā, bet ja kas jauns ar Alku vēl atgadās, lai es ziņoju viņam. Tā beidzās mans personīgais konflikts ar zaļo, bet iedomīgo jaunekli Alku. Pats biju pārsteigts, ka vēl varēju sevi aizstāvēt. Biju pateicīgs diviem labiem cilvēkiem: F. Ansonam un J. Volontam.

Saimnieciskā padomē K.U. ir apsolījis, kad būs nostiprināti vienprātības un visa padarītā pamati, tad sanāks plašāka tautas pārstāvniecība. (Ja tiks

gaidīts uz vienprātību, tad pārstāvniecības nebūs nekad, jo vienprātība nevis pieaug, bet ar katru gadu mazinās.)

8. februārī atlūdzies M. Skujenieks „slimības dēļ”. Viņš valdībā bija bez īsta nodarbošanās. Tagad iešot atpakaļ uz Statistisko pārvaldi. Mazā kabineta vadība uzdota Āpsītim, un sporta lietas pārņems A. Bērziņš. M. Skujenieks arvien atgādinājis K.U., ka jāsteidzina Satversmes izstrādāšana, bet kad pārliecinājies, ka par to nopietni netiek domāts, viņš nolēmis aiziet. Ministru prezidenta biedra amatā iecelts ģenerālis, iepriekš neprasot piekrišanu. Jautāts par M. Skujenieka aiziešanas iemesliem, A. Bērziņš atbild: „Pēc manas pārliecības Skujenieks aizgāja no valdības tādēļ, ka viņam kā ministru prezidenta biedram bija nožēlojams „bezdarbnieka” stāvoklis, vadot dažreiz mazā kabineta sēdes un sporta komiteju”.¹⁰⁾ M. Skujenieks bija mazrunīgs kungs, un varbūt tāpēc A. Bērziņš nebūs bijis informēts par nopietnākiem aiziešanas iemesliem. J. Balodis un Skujenieka znots V. Graudiņš man vairākkārt tika stāstījuši, ka Skujenieks ir sašutis par izlocīšanos Satversmes lietā un nedemokrātisko rīcību administrācijā. Tas droši bija īstais atlūgšanās iemesls.

Satversmes lieta bija mistika visu laiku, un tāda palikusi vēl pēc 30 gadiem. A. Bērziņš trimdā raksta: „Parallēli satversmes izstrādāšanai viņš (K.U.) paredzēja spēcīgas valsts partijas nodibināšanu, ietverot tajā kā laukus, tā pilsētas. Ulmaņa iecerē tā būtu partija, kuŗas priekšgalā atrastos viņš pats”.¹³⁾ Nav šaubu, ka K.U. šāda ideja bijusi, bet, kā to rakstu citā vietā, šāda ideja vairs nebija īstenojama valdības pēdējos gados, un K.U. to saprata. Tāpēc acīm redzot bija jāapmierinās ar runāšanu par idejām, neriskējot ar nobalsošanu.

Kaŗa stāvoklis valstī atcelts, bet drošības labā pieņemti daudzi citi likumi — par presi, par pašvaldībām, administratīviem sodiem un tml. Nāves sods tomēr palicis.

12. martā aizgāju uz veselības izstādes atklāšanu. Tur ieradās arī Vācijas sūtnis ar monokli aci un smīnot uz visiem noskatījās. Tā kā vakar Austrija ir pievienota Vācijai, es viņa pozi tulkoju — „varbūt pienāks arī jūsu kārta”.

24. martā Iševskis stāstīja, ka vakar viņš runājis ar Čehoslovākijas sūtni Rīgā; tas teicis: kaŗš ar Vāciju ir nenovēršams; mums jāizvēlās starp nāvi un verdzību, pēdējo mēs esam baudījuši, tāpēc labāk mīrsim. Mēs to zinām un esam gatavi, Francija un Anglija nāks palīgā, cerams, arī poļi un varbūt pat krievi. — Iševskim atkal bija izdevība man teikt: jums arī jāizvēlās — ar Maskavu vai Berlīni. Atbildēju — mēs iztiksim ar Rīgu.

Brīvā Zemē bija ievadraksts, ka uzsākot pozitīvu kritiku. To sen vajadzēja darīt, bet maz ticams, ka varēs ko sagaidīt. Nav ticams, ka kritizēt varētu glumākos iztapoņas, un ja kritika vērsīsies pret nedaudziem neatkarīgiem cilvēkiem, kas vēl palikuši valsts dienestā, tad rezultāts būs bēdīgs.

Nepareizs ir B. Kalniņa ieskaits: „Ulmaņa režīms pēc sava politiskā rakstura bija nacionāla diktatūra, kas galvenām kārtām bazējās uz bij. Zemnieku Savienības aprindām”.²⁰) Zemnieku Savienības biedru skaits valsts dienestā 1934. gadā bija daudz lielāks nekā 1940. gadā. Pēdējie tika aizstāti (tai skaitā ministri J. Balodis un V. Gulbis) ar visdažādākiem cilvēkiem, pat sociāldemokrātiem, kas vien izlikās diezgan „padevīgi”.

Ar 1. aprīli slimo kasēm valsts piemaksas vēl pazeminātas par ¼%, bet bruņošanās vajadzībām būs jauni nodokļi.

Bez manas ziņas ministrija atbrīvojusi no amata slimo kases valdes pr-di Peņģerotu un viņa vietā iecēlusi R. Dēliņu, ko ieteicis J. Druva. Valdes locekļi Bute un Sudars palikuši līdzšinējie.

J. Mežraups aiziet no departamenta direktora amata, bet iecelts par akc. s-bas „Kūdra” valdes pr-di. Viņš turpmāk dzīvos slimo kases namā, kur bija vakants dzīvoklis. Par sava darba maiņu Mežraups 1945. gadā man paskaidroja, ka par to esot parūpējies kāds ministrs.

J. Druva ir Br. Z. redaktors, Preses b-bas pr-ks, Zemes bankas padomes loc. un nupat iecelts arī Kultūras fonda domē. Vienkāršais cilvēks to nevarētu veikt, bet viņš, acīm redzot, varēs. Nesen radiofonā tika nolasīts viņa stāsts „Meklēsim rakstus”; tur bija teikts, ka 1934. g. Latvijā noticis lielāks brīnums nekā priekš 2000 gadiem (domāta Kristus dzimšana un dzīve)!

15. maijs šogad tika mazāk reklamēts. Kaļaspēka parādē bija jauni zenīt-lielgabali un 35 lidmašīnas.

V. Munters atgriezās no Ženevas, kur vadīja Tautu Savienības padomes 101. sesiju, bet laikrakstiem nedeva parasto interviju. Tas bija savādi. Žurnālisti ārvalstīs slavēja Muntera prasmi Savienības darbā, un Latvijai bija parādīts liels gods.

2. jūnijā Aizsargu aviācijai uzdāvēja 5 lidmašīnas, to skaitā 1 no slimo kasēm. Biju uz svinībām, kur ieradās K.U., B. Einbergs, J. Volonts un A. Bērziņš. Pēc ceremonijas K.U. rādīja ļoti dusmīgu seju. J. Ērglis viņu aicināja uz lidošanu, bet K.U. teica: Nodziedāsim Lepno dziesmu, bez tās nekāda lidošana neiznāks. Ceremonijas laikā daži esot smēķējuši, bet K.U. pēc tam noteica — oficiālā daļa ir beigusies, tagad var sapīpot. Vēlāk viņš palika tīri omulīgs un prom ejot pienāca pie manis sasveicināties.

Adjutants M. Lūkins žēlojās, ka pārāk daudz darba. Par H. Celmiņu viņš teica, ka drīz aiziešot pensijā, un varbūt viņu iecelšot kādā bankā; katrā ziņā tas varēšot medīt pēc patikas.

Ir noindējies mūsu kases bijušais priekšsēdis Peņģerots. Nevienš nezina īstā iemesla. Tomēr viņu stipri sarūgtināja atstādīnāšana no amata kasē. Viņš bija saticīgs un draudzīgs cilvēks, tāpēc J. Druvas rīcība nebija pārdomāta un cilvēcīga.

15. jūnijā L. Ēķis aiziet no Finanču ministrijas; laikam iecelšot par sūtņi Polijā Valtera vietā. Viņa vietā nāks A. Valdmanis, 31 gadu vecs ministrijas juriskonsultants.

1. jūlijā akreditējās Polijas un Čehoslovākijas jaunie sūtņi, un pirmo reizi ceremonija notika Jelgavas pili.

Ja iekšzemē notiek uzbāzīga un nemākulīga propaganda, tad vēl ir mīerinājums — to neredz sveši ļaudis, bet ja tas atgadās ar ārzemniekiem, tad ir sliktāk. Par piemēru minēšu īsu izrakstu no kāda franču laikraksta (*Le Journal*, No 16717, 1938). — Tirani ir lieli būvētāji, lai pasaulei parādītu, kas viņi cerējuši būt un kas viņi bijuši tikai mazā mērā. Man jautāja: Jūs vēl neesat apmeklējuši Ķemeru viesnīcu? To vajag redzēt, lai saprastu režīma stiprumu, mūsu šefa reālismu un mūsu vadoņa gribu. — „Lūk, Ķemerī”, iesaucās mani pavadoņi tādā pat tonī, kādā Salomons prezentēja savu pili Zābas karalienei. — Tad: „Redziet šo tiltu, ko Ulmaņa kungs cēlis pāri Gaujai”, „Redziet šīs skaistās lupines, ko Ulmaņa kungs sējis Siguldas ceļa malās”, un „Šī stacija ir režīma stacija”. Bet tā kā režīms un Ulmaņa kungs ir viens un tas pats, tad slavējot vienu, tiek slavēts otrs. Ķegumā man teica: „Tā ir vadoņa celtne”. Jāpiezīmē, ka izņemot pēdējo būvi, viss cits bija paveikts vai sākts pirms 1934. g.

Rīgas pilsētai gan aizliedza būvēt pilsētas namu, bet tā šo un to tomēr būvē, piemēram Vidzemes tirgu. Jociģi, ka par pilsētas būvēm laikraksti pa retam iespiež pa rindiņai, bet valdības būvēm rezervē veselas lapas. Vai Rīga vairs nebūtu Latvijā?

Par laikrakstu grūtībām J. Kārklīšs saka: „Vadonis jāuzņem arvien laipns un smaidīgs” un fotograpiem esot grūtas dienas, jo arī „fotografiju ministrs” bieži neesot apmierināts”.¹⁸⁾

Šeit gribu piezīmēt, ka propaganda bija A. Bērziņa uzdevums. Ja K.U. būtu domājis, ka propaganda tiek pārspīlēta un paliek uzbāzīga, viņš katrā laikā to varēja grozīt. Kad bazūnu dārdoņa nemītējās, bija tikai viens izskaidrojums: skaļš troksnis patīk labāk nekā klusa mūzika.

J. Kauliņš atbrīvots arī no Zemes bankas, un tā vietā iecelts Tīlmanis.

Laikraksti ziņo, ka Rīgas pili pārībūvēšot, būšot jauna liela zāle, jauns tornis un balkons.

6. jūlijā biju aicinājis uz Bīriņiem dažus žurnālistus, lai pareklamētu atpūtas namu, jo brīvās telpās uzņemam arī privātus atpūtas meklētājus. Vakārā pēc labām vakariņām šie kungi sāka savādas runas. Algas viņiem esot mazas, dārdzība liela un dzīvot grūti. Tādos apstākļos esot smieklīgi propagandēt dzimstības pacelšanu un tml. Es viņiem jautāju, kas tad jūs esat par „slavēšanas mašīnām”, ja galvā jums pavisam kas cits? — Varot jau kādreiz parunāties arī atklāti. — Bīriņus viņi tomēr izreklamēja labi.

14. jūlijā nodibināti 2 jauni ordeņi — Viestura un Nopelnu krusts.

Bīriņos 1938. g. augustā. No kreisās St. Jaudzems, A. Veinbergs, J. Volonts, J. Lejiņš un Dr. J. Karols

Biju uz dažām dienām Ļaudonā, Valdības akcijas tur augsti nekotējās. Tiekot izspiegots pat Brēmers (kooperātors un ļoti iecienīts lauksaimnieks, agrākais Krievijas valsts domes loceklis).

9. augustā valdība aizlaidusi pensijā sūtņus H. Celmiņu un Lazdiņu, bet to vietā iecēlusi E. Krieviņu Berlīnē un M. Valteri Briselē. 18. augustā izglītības ministrs Tentelis aizstāts ar Auškāpu. Šo pārmaiņu gan visi apsveic.

Uzaicināju J. Volontu apskatīt Bīriņus un viņš izbrauca kopā ar Veinvergu. Atpūtas nams viņam patika, un viņš domāja, ka tas katrā ziņā uzturams. Ministrs ir objektīvs un patīkams cilvēks.

Iševskis saka, ka ārvalstu diplomāti domājot, ka vismazākā populārītāte tautā esot V. Munteram un A. Bērziņam, un K.U. miršanas gadījumā tie būšot nulles, jo viņiem neesot nekādas „pārapdrošināšanās”.

23. augustā J. Birznieks aicināja uz kafiju. Stāstīja, ka K.U. esot slimas kājas un sarunājoties viņš tās turot uz krēsla, bet nezinot slimības cēloni. Ministrijā tagad esot viegli, jo visas smagās lietas sen nokārtotas.

Ar 1. septembri J. Druva aiziet no „Br. Z.” un strādās tikai Kamerā. Viņa vietā nāk H. Zariņš. F. Ansons paliek par „Rotas” vadītāju, un tam krusts no pleciem ir noņemts.

Adv. Munkevičs bijis ar J. Druvu skolas biedrs skolotāju seminārā, bet pēdējais pēc 1 gada savas izglītības gaitas pārtraucis.

A. Bērziņš par F. Ansonu raksta: „Ar F. Ansonu beidzu kopā Kaŗa skolu. — Viņš bija kādu laiku adjutanta palīgs pie Ulmaņa pēc Kaŗa skolas beigšanas. Tad viņš pārgāja uz *Brīvo Zemi* par administrātoru. Viņš bija mans draugs un īstenībā jau 1921. gadā ievēda Zemnieku Savienībā. Viņš bija tiešām goda vīrs. Viņa lielās grūtības bija J. Druva, ar kuŗu viņam ne sevišķi saskanēja”.¹⁰⁾

Par H. Celmiņa atgriešanos Latvijā laikrakstos nebija ne rindiņas, bet par Valtera atvadīšanos Polijā rakstīja veselu nedēļu.

H. Celmiņš Berlīnē nejutās apmierināts. Dzīves apstākļiem mainoties, viņa veselības stāvoklis arī pasliktinājās. Šī iemesla dēļ viņš bija lūdzis Ārlietu ministrijai darbu Rīgā, kas netika ievērots. Pēc ilgāka laika viņam piedāvāts sūtņa amats Somijā, ko Celmiņš atteicis, un tad ticis atbrīvots no darba vispār. Viņš bija ieguvis Taurenas pagastā nelielu zemes gabalu un uzcēlis sev māju. Pēc atgriešanās Latvijā viņš apmetās šai lauku trimdā un jutās sarūgtināts un vientuļš.

18. septembrī Ļaudonas lauksaimniecības b-bai bija jubileja; J. Birznieks bija aicināts par runātāju. Viņš aicināja mani līdzi, un tā mēs braucām abi. J. Birznieks atkal stāsta, ka jau nākošā gadā būšot kāds parlaments, un par mūža prezidentu vajadzētu ievēlēt K.U., kaut arī viņš pats tam pretošoties. Vai tik tie nav nieki? Sapulcē J.B. runāja ļoti labi un nodeva Brēmeram no prezidenta sveicienus. Tomēr no ļaudoniešiem atkal dzirdēju, ka Brēmeram sekojot. Atceļā Pļaviņās uzņēmām A. Karčevski un medību inspektoru Bērziņu. Ceļā sastapām grupu Rēzeknes kājnieku pulka virsniekus, kas bija manevros. Kapt. Cimmermanis izteicās, ka armija esot padarīta par nespējnieku patversmi, jo augstākos amatos ieceļot tikai pagājušā kaŗa dalībniekus, un vairums esot fiziski un garīgi nespējīgi.

1. oktobrī sliktas vēstis. Angļi un franči iztirgojuši Čehoslovākiju. Izskatās, ka pat poļi kaut ko grib ieraut. Lieta vairs nav laba. Cilvēki sāk izņemt noguldījumus, pat iepērk produktus.

Generālis teica, ka notikumi maz iepriecina, it sevišķi, ka Francija pazaudē savu iespaidu.

F. Lange tagad strādā Ķeguma pārvaldē un stāstīja, ka zviedriem jāmaksā 1.300.000 latu mūsu naudā, pēc „šiliņa konta” 6% no ārzemēs pirktiem materiāliem un 4% pēc „kronu konta” par Zviedrijā pirktām precēm.

29. oktobrī dzirdu no J. Mežraupa, ka ar amata maiņu esot apmierināts, jo alga par 100 latiem lielāka.

4. novembrī K.U. četru kameru kopsapulcē teicis lielu runu, minot laukstrādnieku jautājumu un vairākus citus ierosinājumus.

Mūsu mājas īpašnieku — Amatnieku krājkasi „iemīļojusi” Amatniecības kamera: padomē, valdē un revīzijas komisijā grib ielikt savus cilvēkus. No

13 līdzšinējiem amatvīriem atstāšot tikai trīs. Pats kameras pr-dis Lukševics nākšot par valdes pr-di un D. Rudzītis par padomes pr-di. Ja to neakceptēšot — atceļšot visus. Vecā pārvalde gājusi pie finanču ministra, bet tas atrunājis, ka nevar līdzēt. Vecie darbinieki sašutuši: viņi kasi izveidojuši, sakrājuši kapitālu, bet nezināmi cilvēki atnāks un saimniekos kā savās mājās. Tad jaunā pārvalde aizsūtīja lielu čupu telegrammu ar „padevības apliecinājumiem” valdībai, ko lamādamies rakstīja J. Vuškalns. — Tas viss bija ļoti komiski, kaut būtu jāsaka — traģiski. „Vēlēšanu” procedūrā kāds jautājis D. Rudzītim, kāda viņa nodarbošanās, atbildēts: „visiem zināms”. Jautātājs neatlaidies: „Nē, nē, mēs gribam zināt kādā amatniecības nozarē”. Uz to neesot atbildēts.

Biju Bēnē uz medībām. Starp aicinātiem bija J. Švanks, Melnalksnis, A. Ozols, J. Mežraups un daudzi jauni cilvēki. Tāda jautrība medībās vairs nevalda kā agrāk. Jaunais medību inspektors ir maz inteliģents cilvēks, kam nav smalkjūtības un zināšanas medību lietās. Viņš amatā tika iecelts vienīgi tāpēc, ka kādā Z. S-bas kongresā pēc iepriekšēja mudinājuma asi uzbruka H. Celmiņam. Pēc viņa iecelšanas arī mednieku sastāvs kļuvis sliktāks: starp istiem medniekiem tagad parādās jauni cilvēki, kas no medībām nekā nesaprot, bet uz tām tiek aicināti.

Nesen ministrs A. Bērziņš teica runu Komerckolas skolniekiem un ieteica prezidentu cienīt un dievināt.

Pērkonkrustiešu prāvā adv. Zamuels, analizējot to programmu, teicis, ka organizācijas locekļi tagad atzīstot valdības darbību un iekārtu, tikai kaŗojot pret K.U. Uz tiesas priekšsēža norādījuma, ka viņi paredz bruņotu varas sagrābšanu, Zamuels atbildējis: bet K.U. to pats izdarīja. — Domājams, ka Z. izslēgs no advokātūras, bet viņš to jau būs paredzējis. (Vēlāk Z. tika izteikts rājiens un uz 6 mēnešiem atņemtas prakses tiesības.)

16. novembrī noskaidrojās, ka studenti turpmāk nevarēs strādāt ierēdņu amatos; viņiem dos 80 latu mēnesī studiju nobeigšanai. Izsludināta arī amnestija, bet politiskās lietās tā attieksies vienīgi uz laiku pirms 1934. gada 15. maija.

Bija noteikums, ka uz valsts svētkiem darba vietās rīkojami svinīgi akti. Tā man pēc ilgiem laikiem bija jārūnā mūsu kasē par sasniegumiem 20 gados.

10. decembrī kollēga Graudiņš teica, ka K.U. pārāk daudz aizraujoties ar lišķu telegrammām un tās uzlūkojot nopietni. Uz kabineta sēdēm viņš telegrammas nesis čupām, un tās viņam esot dārga manta, kaut skaidri redzama liekulība. M. Skujenieks ātri sapratis, ka viņš valdībā nekā laba nevarēs izdarīt, bet tik ilgi tur palicis, lai būtu lietas kursā.

Še trimdā uzzināju, ka kādas ārvalsts archīvos esot informācija, ka 1938. gada ziemā J. Balodis sasaucis slepenu augstāko virsnieku apspriedi par Muntera ārpolitiku. A. Bērziņš par to raksta: „Tās ir pilnīgas blēņas, ka

1938. gada decembrī vai kādā citā reizē būtu sanākusi augstāko virsnieku sanāksme pie Baloža, lai runātu par it kā Muntera krievisko orientāciju. Ne jau viss, kas kaut kur parādījies ārzemēs, atbilst patiesībai. Tās ir kaut kur saklausītas baumas, nekas vairāk. Muntera un Baloža attiecības bija teicamas, sevišķi pēc tam, kad Munters par sūtni Maskavā iecēla Balodim ļoti tuvu stāvošo pulkvedi Kociņu. Nebija vajadzība saukt augstākos virsniekus, ja Munteram būtu bijusi kāda krieviska politika, Kociņš to zinātu vislabāk. Kā varbūt tev ir labi zināms, manas attiecības ar armijas komandieri bija jo sirsnīgas. Es biju ļoti labi informēts, kas notiek armijas vadībā. Un tālab ir neiespējams, ka Berķis nebūtu mani informējis tik svarīgā jautājumā kā augstāko virsnieku apspriede par vienu valdības locekli. Ir pareizs tavš slēdziens, ka nekāda „krieviem draudzīga” politika nepastāvēja. Mēs atradāmies starp diviem dzirnavu akmeņiem, un bija jābūt ļoti uzmanīgiem, lai mūsu pašu vainas dēļ nesaspiež”.¹⁰⁾

Par apspriedi neatceros dzirdējis, un domāju, ka Balodis par to man nav teicis. Nevaru pievienoties A. Bērziņa ieskatam, ka Muntera un Baloža attiecības bijušas teicamas. Varbūt šie kungi gan rādīja laipnas sejas, bet attiecības nepavisam nebija labas. Tas sākās ar Muntera iecelšanu ministra amatā, kas radīja sliktu iespaidu visā Latvijā, bet jo sevišķi intelligencē un armijas virsniekos. Daudz reizes ģenerālis kritizēja šo iecelšanu sarunās ar mani, kā arī citiem manā klātienē. Esmu pats dzirdējis virsniekus skarbi kritizējot Munteru. Tādā gaisotnē apspriede liekas iespējama. Ja Balodis un virsnieki par Munteru runāja ar mani un citiem, kāpēc ne savā starpā? Varbūt tas notika formālā sēdē, varbūt privātās pārunās ministra kabinetā. — Pavisam cita lieta, vai Munteram bija krieviska orientācija. Līdz šim tā nav pierādīta.

A. Bērziņš kādā runā ierēdņiem teicis — par daudz izplatās lišana. — Bet kā ārstēt šo kaiti, ja visa sistēma uz to būvēta? No visām citām kritizējamām lietām šinī laikā pārlika iztapība pēc manām domām, bija visnožēlojamākā parādība. To novērst varētu vienīgi valdība, ne ierēdņi. Glaimotāji tika labākos amatos, un tas bija kārdinājums citiem. Tādā veidā valdība iztapējus atalgoja, revis apkaņoja. Fat daži ministru kungi paši izskatījās pēc tādiem. Nē, līdējus izskaust neizdosies, kamēr pašos pamatos netiks grozīta valdības sistēma. Jau trimdas laikā A. Bērziņš raksta: „Būtu tomēr aplam pieņemt, ka šis valdības laiks pagājis bez kļūdām un neveiksmēm. Cilvēkiem, kas ko dara, nav iespējams no kļūdām izvairīties”.¹³⁾ Bez tam A. Bērziņš man vēl raksta: „Protams, notika manā ministrijā kļūdas un pārspīlējumi, kas ir neizbēgami. Bet itin bieži tos arī pārspīlēja tie, kuņiem nepatika režīms. Daudzos gadījumos neviens nevaicāja manai ministrijai vai man personīgi, kas jādara. Kad kaut kur sākās puķu kaisīšana, bija par vēlu noliegt. Tāpat prezidents bez kāda pamata man pārmeta, kad Andrejs Bērziņš Tirdzniecības kameras sanāksmē bija licis pagatavot kaut ko līdzīgu

„tņraha krēslam” ar bimbūliem un lielu atzveltni. Kad iegājām abi ar prezidentu sanāksmes telpās, prezidents ļoti neapmierināts pagriezās pret mani un vaicāja: „Vai jūs neko citu vairāk nevarējāt izdomāt, lai mani pataisītu par nerru, jeb vabūt lai mani izmulķotu?” Es neko nezināju ne par tāda krēsla taisīšanu, nedz novietošanu sēdes telpā. Tā arī bija vienīgā reize, kad šis krēsls tika lietots. Ulmanim bija tikpat daudz godķārības kā katram caurmēra publiskam cilvēkam. Bet apkārtne bieķi pārspilē ķā uz vienu, ķā otru pusi. Palasies vienu no pasaules nopietnāķiem laikrakstiem. Tajā tu atradīsi iespiestas visas ASV prezidenta runas un arī preses intervijas, ar daudķiem attēliem. Ja vien prezidents ir kaut kur pakustēķies, kaut ko darījis vai runāķis, ķā bildes, ķā runas atrodamas laikrakstā. Tas taķu ir pirmais pilsonis un tālāķ tam, ko viņš dara un saka, ir pieģrieķama izcilāķa uzmanība ķā citiem. Un paraugies, ķā taisa reklāmu šajā demokratiskā zemē (ASV), piemēram Kenedijī. Tos pacēla zināmas aprindas ja ne Pestitāja, tad katrā ziņā viņa apustuļa lomā. Un ķā lai tas būtu bez ķādas aktīvas reklāmas vienā autoritātīvā režīmā? Saprotams, notika nevajadzīga aizraušanās un pārspilēķumi, pie kuŗu rašanās ļoti daudķos gadījumos nebija vainojama Sabiedrisko lietu ministrija, bet vietēķie darbinieķi. Lielos sarīķojumos, ko rīķoja ministrija, līdzģigas parādģibas nenotķka. Protams, arī te bija vajadzģiga goda parādģšana. Ķa es būtu ķādreiz teģcis burtiski, ķa Ulmani vajaga dievināt, neatceros. Es pieņemu, ķa šīs vārds ir izņemts no ķāda teksta un izgēģbjot to kaķlu, protams, rodās apziņģ radģts cģts jēdģiens. — Domāju, ķa esmu tev atbildēķis uz taviem jautāķjumiem pēc manas atmiņas un labākās sirdsapziņas”.¹⁰⁾

Latvijā, un viņš izteicies, ka mums pat ārlietu ministrs ir vācietis. Viņam atbildēts — renegāts un atkritējs, ne vācietis. (Ņemot vērā H.C. naidu pret Munteru, jāpielaiž varbūtība, ka izteiktā informācija bija pārspīlēta.) Vēl H.C. atkārtoja jau vairākkārt teikto, ka viņam visur seko un noklausās telefona sarunas. A. Bļodnieks domāja, ka arī viņš ļoti tiekot uzraudzīts. Valdība klusām un nepublicējot esot grozījusi pensiju likumu; ar to ministri nonākuši izņēmuma stāvoklī. Arī H.C. no tā būšot labums.

A. Bļodnieks brīnījās, kā K.U. varot patikt pārspīlētā glaimošana un tenkas, bet H.C. piebilda — tas nekad nav bijis citādi. Vakars nobeidzās ar karšu spēli.

17. janvārī par iekšlietu ministru iecelts K. Veitmanis (vēlāk Veidnieks), un V. Gulbis aiziet par Vispārējās lauks. bankas vadītāju. Pāris laikrakstu šo maiņu iepriekš labi „sagatavoja”. Vienīgi netika minēts, ka Veitmanis strādājis Cietumu pārvaldē. Daudzi kritizēja jaunās bankas vajadzību un lietderību, jo pastāv Zemes banka un Zemnieku banka, kāpēc vajadzīga trešā lauksaimniecības banka?

23. janvārī pēc atkārtotas aicināšanas aizbraucu ciemos pie G. Milberga Meža parkā. Viņš jutās pilnīgi satriekts, jo visur tiekot ignorēts. Saņēmu 300 latu pensijas, bet iztikot esot grūti. Morāliskie spaidi pret viņu laupot katru prieku. Rādīja manuskriptus 2 romāniem, vairākām lugām un sīkākkiem darbiem. Izdevēji sakot: Jūs neesat modē un izdot nevaram. Slavēja J. Birznieku, kas atļāvis līdzdarboties *Zemkopī* un ar dažādiem pseidonīmiem šo to rakstot, paslavējot kungus un gaidot „atalgojumu”. — G. Milbergs bija vājš politiķis un administrators, nav viņš arī pirmās šķiras rakstnieks, bet tas nevarētu būt par iemeslu cilvēka vajāšanai. Katrs grib dzīvot, un katram ir tiesības dzīvot.

No 25.—27. janvārim Ribentrops vēlreiz apspriedies ar Beku par robežlietām, bet bez panākumiem.

V. Širants stāstīja, ka 3 studentu laikrakstu redaktori aicināti uz Sabiedrisko lietu ministriju. Diviem no tiem darbs būšot jāatstāj. Par redaktoriem tagad varēšot būt tikai aktīvi studenti, jo tad arī universitāte tos varēšot „kontrolēt”.

15. februārī tiekoties ar J. Birznieku, minēju par Milbergu un B. domā, ka ar laiku G. Milbergam kāds darbs būšot jāatrod. Citā sakarībā viņš man izteica komplimentu. Atbildēju, ka šoreiz viņš maldās: visus gudros cilvēkus gudrā valdība nodarbina atbildīgā darbā. Tad J.B.: nesaki to man, mēs abi labi zinām, kā tas ir, bet kādā dienā būs citādi.

Sastapu A. Šteinbergu, kas ir rustikānis, bet tagad kritis nežēlastībā valdības acīs. Viņš stāstīja interesantas lietas. Viņš bez draugu „atbalsta” dabūjis labu darbu Dzirnāviekā. Kad draugi to uzzinājuši, paziņojuši K.U. un teikuši, ka šis atteicies braukt uz Gulbeni, un tad nākusi pavēle viņu atlaist. Agrāk darba sagādē noteicēji bijuši Freidenfelds un Kochs, bet

tagad visus izrīkojot Sūna ar pāris saviem draugiem. Noteicējos esot arī Bisenieks no Amatniecības kameras. Jābrīnoties, ka šie vīri dod tiešas pavēles pat direktoriem. Daži agrākie draugi esot piesavinājušies Zemnieku Drāmai domāto valsts pabalstu, ko gan vēlāk kaut kā nokārtojuši, bet paši kādu laiku nobīdīti pie malas. Tagad Št. pieņemts par prokuristu kādā iestādē un „es splauju uz visu to kliķi”. — Par Zemnieku Drāmu raibas lietas dzirdēju no daudziem, un teātris tika likvidēts. Viņiem bija lielāks parāds arī mūsu kasē, un es Ašakam piedraudēju, ka parādu piedzīsim ar policijas palīdzību. Tad parādu viņš nokārtoja.

28. februārī Hitlers paziņo, ka viņš noraida Minchenes līgumā paredzētās garantijas Čehijai.

J. Vuškalns turpina stāstu par mūsu mājas jauniem saimniekiem (Amatniecības kameru). Daudzkārt tiekot pārkāpts likums un kases statūti. Par valdes pr-dī „ievēlētais” skroders Lukševics pats sev noteicis algu 300 latu mēnesī, un par to būtu jāatnāk uz kasi reizes 10 pa vienai stundai, faktiski viņš atnākot varbūt 4 reizes. Pie jaunā budžeta Finanču ministrija prasījusi pilnu aprakstu par algu kontu. Tad D. Rudzītis zvanijis uz Finanču m-ju, lai liekot viņiem mieru ar tādiem sākumiem, un tad miers arī esot. Amatniekiem solot lielus zema procenta aizdevumus, bet to nevarēšot īstenot.

V. Gulbis ar savu jauno banku būšot pakļauts J. Birzniekam. Tas gan viņam nepatiks.

10. martā Staļins pareģo, ka iespējama vācu un krievu attiecību uzlabošanās.

14. martā Čehoslovākijas prezidents Dr. Hacha piespiests parakstīt lūgumu par protektorātu un 15. martā vāci okupējuši zemi. Nepatīkamas lietas virzās uz austrumiem. Nav nemaz tik tālu no mums. Tad Anglija pasludināja garantiju Polijas robežām.

18. martā Maskavā sākās britu, franču un krievu sarunas par palīdzības sistēmas izveidošanu pret Hitleru.

23. martā Klaipēda tika pievienota Vācijai. Tas jau skaņ mūs tieši.

Sastapu K. Pauļuku, kas teica, ka viņam nekādu amatu nepiesolot. Viņš to arī negribot prasīt.

Iševskis runājis ar preses atašeju vācu sūtniecībā, un par Baltijas valstīm atbildēts: šobrīd nav aktuāls; par Polijas koridoru — tas tā nepaliks.

31. martā Anglija apsola Polijas robežu garantiju, bet 1. aprīlī Hitlers to asi nosoda un sūdzās par Vācijas ielenkšanu. Jau 3. aprīlī Hitlers uzdod virspavēlniecībai izstrādāt plānu Polijas ieņemšanai. Anglija 7. aprīlī atjauno kaņaklausību un 13. aprīlī apsola robežu garantiju arī Rumānijai un Grieķijai. 15. aprīlī Rūzvelts aicina Hitleru un Musolini apsolīt, ka viņi neaizskars 31 valsti, to skaitā Latviju. 17. aprīlī krievi paziņo Berlīnei, ka ideoloģiskās domstarpības nav nekāds šķērslis abu valstu attiecībās.

5. aprīlī Vācija ierosinājusi Dancigas pievienošanu Vācijai. 7. aprīlī Itālija okupē Albaniju.

20. aprīlī Berlīnē tika svinēta Hitlera dzimšanas diena, un Latvijas valdība uz svinībām delegēja ģenerāļus O. Daņkeri un M. Hartmani.

28. aprīlī Hitlers uzteicis flotes līgumu ar Angliju un neuzbrukšanas līgumu ar Poliju. Tagad var sagaidīt visu ko.

30. aprīlī Valsts kontrole atklājusi, ka Sabiedrisko lietu ministrijā daži darbinieki guvuši sev ienākumus, pārvadājot cilvēkus uz strādnieku svētkiem. Esot ļoti daudz nekārtību arī citās lietās, un neesot jēgas par rēķinvedību. Laikraksti šīnī lietā gan ir ļoti saudzīgi, ne tā, kā citos gadījumos.

Tautas banka pati (?) nolēmusi likvidēties un pievienoties Vispārējai lauks. bankai.

Krievijā no amata atbrīvots P. Ļitvinovs, un viņa vietā nāk Molotovs. Nezin, vai tā ir personu maiņa vai būs principiāls pagrieziens.

12. maijā sanāca Saimnieciskās un Kultūras padomes pirmā sēde. Pieņemts arī amnestijas likums politiski sodītiem.

Vairākos ārzemju laikrakstos bijusi ziņa, ka Maskava ieņems Baltijas valstis, ja Vācija uzbruktu Polijai. Pie mums ne vārda par to.

Nupat izdevām mazu grāmatiņu „Bīriņi senāk un tagad”. Par sarakstītāju minēts R. Dēliņš, mūsu valdes pr-dis. Faktiski gan viņš netika rakstījis vairāk kā pāris lapas no 79. Man nebija iebildumu, ja vien viņš pats akceptē tekstu, kas nācis no citiem. Teksta lielāko daļu uzrakstīja A. Melnalksnis, bet pārējo slimo kases darbinieki. Pie teksta ievada būtu jāpiezīmē, ka grāmatiņa neiznāca ar „Dr. Alka laipnu atbalstu”, bet par spīti viņa pretestībai. Tā bija domāta kases atpūtas nama populārizēšanai.

15. maija parādē jaunums bija prettanku lielgabali. Jaunatnei domātā runā K.U. kaut ko miklaini teicis, ka noliktā laikā „šis tas” tiks izdarīts. Tagad katrs var domāt, ko grib. Vēl K.U. pateicis, ka par 15. maiju viņš bija izlēmis 1933. g. novembrī.

25. maijā līdzšinējā Iekšlietu min. Administratīvā departamenta vietā nodibināti veseli trīs. Šaubos vai tas bija vajadzīgs, bet tādā veidā būs bijis vieglāk tikt vaļā no Anšmita. Par direktoriem jaunos departamentos iecelti Ausmanis kārtības palīcijai, Fridrichsons drošības policijai, un Legzdīņš administratīvām lietām. — Par Anšmita atstādināšanu A. Bērziņš raksta: „Anšmits bija caur un cauri goda vīrs. Mēs ar viņu satikām ļoti labi. Viņa nelaime bija iekrišana kādreiz ar draugiem pie šnaba glāzes. Un tad viņam bija nelaba paraža drusku kašķēties. Ja viņš zināja, ka kāds ir noteikts Ulmaņa cilvēks, kā piemēram zemk. min. Bīrnieks, tad viņš to pamācīja, ka nevajaga klausīt tikai Ulmanim, bet vajaga klausīt arī Balodim. Aizieša-

nas iemesls bija izrunāšanās, ka Munteri vajagot dabūt nost no ārlietu ministra amata, alga viena, kādiem līdzekļiem. Tas bija noticis draugu pulcībā, bet itin drīzi bija zināms prezidentam. Es velti nopūlējos Anšmitu glābt, bet viss, ko es varēju panākt, bija viņa iecelšana par Taupības kuratoru ar tādu pat algu kā agrāk".¹⁰⁾ — Anšmits bija labs administrātors, un goda vīrs, bet viņam nevajadzēja teikt: jākļausa arī Balodim un jādabū prom Munters. Tai vietā bija jāsaka: jādabū prom Balodis un jākļausa arī Munteram. Tā bija jāiet Anšmitam, tā aizgāja V. Gulbis un arī J. Balodis — visi galvenie 15. maija rīkotāji.

3. jūnijā mūsu laikraksti beidzot raksta, ka Maskava prasa no Anglijas un Francijas, kaut pret mūsu gribu, garantēt Baltijas valstu robežas. Mūsu valdība garantijas pieņemtu, ja piedalītos arī Vācija, citādi tā vēlas īstu neitrālītāti. — Man lieta izliekas ļoti komplicēta, pilna ar varbūtējiem sarežģījumiem.

7. jūnijā parakstīja Latvijas—Vācijas neuzbrukšanas līgumu Berlīnē, ko Vācija bija piedāvājusi jau 28. aprīlī. V. Munteru pieņēmis arī Hitlers. Tas nu būtu labi, bet daži vācu laikraksti tūlīt sākuši rakstīt, ka mēs esam pieskaitāmi Vācijas—Itālijas blokam! Tas draud ar nepatīkšanām.

13. jūnijā sastapu vecu kollēgu A. Stūri. Viņam nekāds darbs neesot piedāvāts, un tas darbojas pats savā uzņēmumā. Viņš ļoti nicinoši izteicās par valdību un pašu K.U. — Žēl, A.S. bija kluss un ļoti godīgs cilvēks. 1931. g. vēlēšanās viņš Kurzēmē ieguva vairāk balsu nekā K.U. Kaut pats daudzkārt kritizēju K.U. rīcību pēdējos gados, tomēr gribu atzīt, ka cilvēka dzīvē tikai nedaudz lietas ir pilnīgi labas vai pilnīgi ļaunas. Reti kas ir gluži melns vai gluži balts. Lai būtu objektīvs, ir jānorāda visas labās un ļaunās puses. Tas ir grūti, jo mums visiem ir simpatijas vai antipatijas. Jāatzīst, ka K.U. daudz pozitīva darba veicis ar Tēvzemes balvas nodibināšanu, Vēstures institūtu, Studiju fondu, Draudzīgo aicinājumu un skolu celtniecību.

A. Āboliņš no Finanču ministrijas stāsta, ka jaunajām akciju sabiedrībām esot monopola tiesības, bet tās strādājot slikti, paceļot cenas un brīvā konkurencē nepastāvētu. Piemēram Dzīrnavnieks pērkot dārgi nederīgas dzīrnavas (patiesībā vecus dzelžus), bet labas dzīrnavas (piem. Amermilti) nezina kāpēc nepērkot, un tās stāvēt dikā. Pavisam savādā esot ar rīsu importu, jo izredzētie dabūjot valūtu ar 25% pazeminājumu, bet rīsus pārdodot par pāris santīmiem dārgāk. — Parasti tiek domāts un runāts, ka K.U. ir labs lietpratējs saimnieciskās lietās. Bet kā var notikt šādas lietas? Vai K.U. uzņemās vairāk, nekā spēj nest? Vai kļūda būtu darbinieku izvēlē?

Daudz neskaidribu un kritikas bija par valsts saimniecisko politiku. Daži šo politiku dēvēja par sociālismu, citi par valsts kapitālismu, vēl citi par valsts sociālismu. Patiesībā bija visu sistēmu sajaukums, kāpēc grūti atrast piemērotu nosaukumu. Finanču ministrs L. Ēķis 1935. g. 12. aprīlī izteicās, ka „brīvās konkurences un uzņēmības brīvās iniciatīvas principi

valsts saimnieciskā politikā tagad jau pieder pagājušiem laikiem". 1937. g. 26. novembrī L. Ēķis vēl ir teicis: „Ar 1934. g. 15. maija pārvērtībām arī mūsu rūpniecība tika ievadīta plānsaimniecības posmā". Valdība 1935. g. 30. aprīlī patiesi uzdevusi Finanču ministrijai valsts saimniecības plāna izstrādāšanu. Tomēr šāds plāns nekad nav pieņemts, un runas par to ar laiku apklusā. Savā runā 1938. g. 28. decembrī Andrejs Bērziņš gan centās iegāvēt, ka plānsaimniecība Latvijā tomēr pastāvēt, kaut arī paša plāna neesot. Par to A. Aizsilnieks izsakās, ka iekārtas veidotāji atteikušies no saimniecības plāna izstrādāšanas, cik var spriest, tāpēc, ka katrs plāns uzliek zināmus ierobežojumus arī pašiem plānu īstenotājiem. Bet šinī laikā ir tik daudz pārkārtojumu un jaunievedumu, ka plāni būtu jāgroza vai ik mēnesi. Ir saprotams, kāpēc plāns neradās.¹⁾

K.U. 1937. g. 4. februārī ir teicis: „Saimniecība izpilda to, ko politika prasa un izpilda uz labāko. Ko, kā un kas ražo, to nosaka politika, jo tā ir izkaļojusi savu rīcības brīvību". Tāpat ministrs J. Blumbergs 1940. g. 16. martā saka: „Tagad valsts visur aktīvi iejaucas saimnieciskās nozarēs, kārtojot un regulējot saimniecisko dzīvi, dibinot visādus uzņēmumus un monopolus. Tā tas ir pie mums, tāpat mūsu kaimiņvalstīs, sevišķi Padomju Savienībā..." Jaundibinātās akciju sabiedrības nebija privāti latviešu uzņēmumi, jo akciju vairākums piederēja valstij. Sākumā varēja domāt, ka lielle pārkārtojumi pamatojās nacionālā principā, tas ir, domāts samazināt svešautiešu un pavairot latviešu iesaisti saimnieciskos uzņēmumos. Vēlāk tomēr pierādījās, ka netika taupīti arī latvieši, kur spilgts piemērs bija R. Hirša tekstilfabrika Rīgas Audums.¹⁾ Jāpiezīmē, ka R. Hiršs, lai gan ticis baidīts ar uzņēmuma pārņemšanu un vienā gadījumā pat lies, ka tas nenovēršams, tomēr to paturēja. Tādējādi svešautiešu īpašumi nepārgāja vis individuālu latviešu īpašumā, bet tos pārņēma valsts akciju sabiedrības, kuŗas gan pārvaldīja latvieši, kuri ne vienmēr bija lietpratēji.

Nav ticama vispārēja izskaidrojuma valsts saimniecības politikai mūsu autoritārā laikmetā. Pilnīgu izskaidrojumu līdz šim nav devis neviens autors. Ir gan skaidrs, ka K.U. vēlēšanās bija tirdzniecību un rūpniecību izņemt no svešautiešu rokām un caur valsts uāņēmumiem tās pakāpeniski nodot latviešiem. Tomēr ir daudz faktu, kas nepavisam neiekļaujas minētajā plānā. Kāpēc valdība tikoja pēc Rīgas Auduma, kas bija labi nostādīts latviešu uzņēmums? Kāpēc tika likvidēti rosīgie latviešu kooperatīvi? Kāpēc jaundibinātās kameras bez atlīdzības varēja pārņemt citu organizāciju mantu? Kāpēc tika likvidēti daudzi latviešu uzņēmumi, kas depresijas gados gan bija nonākuši zināmās grūtībās, bet ar nelielu valdības atbalstu bija viegli glābjami?

Par kooperatīvu un to savienību likvidāciju K.U. nedraugiem bija savs izskaidrojums. Kooperācijas darbinieku starpā bija daudz vecu K.U. preti-

nieku, un likvidācijas ceļā esot visvieglāk no tiem atbrīvoties. Lai arī kā, šai lietā vēl ir daudz neskaidrību.

F. Ansons it kā gaŗāmejot man izteicās, ka K.U. esot ārkārtīgi iedomīgs un stūrgalvīgs. Es nebiju pārsteigts par vērtējumu, jo tas bija pareizs, un ja vēl klāt pieliktu „godkārigs, varaskārigs un atriebīgs”, tad raksturojums būtu pilnīgs no negatīvās puses. Biju pārsteigts par ko citu: ka to saka cilvēks, kas bauda K.U. vislielāko labvēlību un draudzību, bet kas lieku reizi apstiprināja, ka F. Ansons ir objektīvs un patstāvīgs cilvēks. Tomēr, ja runā par negatīvām īpašībām, reizē ir jāmin arī pozitīvās: ārkārtīga uzņēmība un neatlaidība, lielas darba spējas un kompetence daudz nozarēs, drošsirdība un dziļš patriotisms bija K.U. gaišās īpašības.

1. jūlijā uzsāka darboties Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmija.

Anšmita izsēdināšana bijusi uzdots jau V. Gulbim, bet tas negribējis to darīt, kas bijis viens no iemesliem V. Gulbja aiziešanai. Tad Veitmanis izgudrojis ministrijas iekārtas grozīšanu, un tā no Anšmita tikuši vaļā. Uz laiku Anšmitam bijis pat aizliegts uzturties Rīgā. (?) Domāju, ka jau iepriekš minētie iemesli Anšmita atstādināšanā — par J. Balodi, bet pret V. Munteru — bija galvenie un pārējie tikai to pastiprināja.

A. Kroders 1968. g. raksta, ³⁷⁾ ka laikā, kad sākusies akcija pret ģen. Balodi, vairāki kalpakieši sapulcējušies katru dienu O. Cielēna dzīvoklī Tērbatas ielā. Pārrunās atzīts, ka vienīgā izeja ir — valsts apvērsums. Bijis domāts apcietināt V. Munteru un „vienu no prezidenta mānītājiem”, bet „prezidentu Ulmani aicināt uz kādu tautas sapulci, kur viņam būtu jāpaliek mūsu apsardzībā”. Tad valdības priekšgalā nāktu ģen. Balodis un M. Skujenieks. Plāns bijis izstrādāts līdz pēdējam sīkumam. Galvenie plāna izpildītāji būtu Rīgas prefekts P. Pommers un pilsētas komandants V. Malcenieks. — Tad apcietināts O. Cielēns, bet plkv. E. Kreišmanis un A. Kroders pratināti. Vēlāk atklājies, ka nodevējs bijis agrākais kalpakietis Nikolajs Linde, kuŗš jau kalpojis komunistiem. — A. Kroders vēl piezīmē: „Nemiers auga tautā, auga armijā, kas nenovēršami būtu beidzies ar otru 15. maiju.” — Tas pierāda, ka kāda grupa nopietni plānojusi apvērsumu.

Ģen. Buks iecelts par Ģenerālstāba pr-ka palīgu, un esot domāts, ka vēlāk viņš varbūt nākšot Hartmaņa vietā.

Mūsu mājā jaunie saimnieki uzsaka telpas veikaljiem un daļai īrnieku, bet pārējiem paceļ īres maksu. J. Vuškalns saka, ka vēlākais 2 gadu laikā pati kase nobankrotēs. Visā mājā liels īgnums par šādu rīcību. Es šai lietā nevēlos iejaukties. Ja es par to runātu ar augstākiem kungiem, droši vien tiktu pieņemts, ka man ir kādas personiskas intereses šai lietā, kaut man tādu nav.

12. jūlijā sastapu Dinbergu, kas žēlojās, ka A. Bērziņš mēģinājis viņu kompromitēt pie K.U., tas gan neesot izdevies, bet viņš brīnīties par tādu rīcību. (Jāsaka, ka Rinbergs bija viens no vissolidākiem saeimas locekļiem.)

Pāris latvieši, kas atgriezās no Anglijas, stāsta, ka angļi esot pārliecināti, ka augustā vai septembrī sāksoties vispārējs kaŗš.

Poļu un vācu attiecības saasinās arvien vairāk, bet sabiedroto un krievu sarunas Maskavā ir apstājušās.

15. jūlijā pensijā aizlaists dzelzceļu policijas pr-ks Ozoliņš. Ilūkstes apr. pr-ks Kārlis Bērziņš pārcelts uz Valkas apriņķi; jau marta mnesī viņš tika iecelts kādas mankas padomē, kaut ir visjaunākais apriņķa priekšnieks.

Laikraksti ziņo, ka Krievijai neesot sliktu nodomu pret Latviju un Igauniju, bet Somijai esot vāciska orientācija, un tā „apdraudot” Murmanskas dzelzceļu. (Kāpēc jāapmelo Somija, un ko tas dos mums?)

Sastapu bij. dep. Trofimovu, kas tagad pārzina krievu skolu lietas Izglītības ministrijā. Viņš saka, ka krievu iedzīvotāji pierobežā ļoti sarūgtināti par tagadējo skolu politiku un par ierobežojumiem zemes iegūšanā. Kritizē valdību.

15. augustā Išovskis stāstīja, cik viegli varot tikt pie naudas Latvijā, ja vien zinot, kur griezties. Viņš piedāvājis A. Bērziņam izreklamēt K.U. Parīzes krievu emigrantu žurnālā, pārtulkojot A. Franča rakstu *Aizsargā sakarā ar K.U.* 60 gadiem. Rakstu varētu iespiest redakcijas daļā, bet par to būtu jāmaksā kā par sludinājumu. A. Bērziņš uzreiz bijis ar mieru, un rakstu, kas ir ļoti gaŗš, žurnāls iespieda trīs numuros ar lielu K.U. bildi uz vāka. Išovskis pēc A. Bērziņa rezolūcijas no propagandas summām saņēmis 3000 latu. Viegļā ķēriena iekārdināts, Išovskis līdzīgus rakstus ieteicis kaimiņvalstīm. Tomēr šeit nekas nav ķēries. No Kauņas atbildēts: uz tādiem noteikumiem nē. Igaņņi atrakstījuši: tādā veidā mēs nekad neko neesam iespieduši. (Krievu emigranti un viņu prese arvien bija nelabvēlīga Baltijas valstīm. Lipīgs un nemākulīgs raksts „Ilustrētā Krievijā” par atsevišķu personu nekā nevarēja līdzēt; drīzāk tas noderēja zobgalībām. Kaut arī līdzīga iekārta valdīja kaimiņvalstīs, tomēr tās parādījušas vairāk pašcieņas.)

F. Fridrichsons dzimis Ļaudonā, viņa vecāku ģimenes valoda ir vācu valoda un tie vienmēr ir uzdevušies par vāciešiem. Direktoram esot divi kristīti vārdi — Fricis un Jānis. To ļaudonieši nav zinājuši, jo viņš visu laiku saucies tikai par Frici, bet tagad gribot saukties tikai par Jāni. Mans vecs skolotājs A. Nesaule stāsta, ka kooperatīvs gribējis iegūt preču auto un to lūdzis Zemkopības ministrijai. Atbildēts, ka nevarēs dabūt. Tad runājuši ar F. Fridrichsonu, un auto bijis klāt pēc pāris dienām. Nesaule jautāja — vai Politiskais departaments tagad pārzina visu? Ļaudonā valdībai nav daudz draugu, to asi kritizē visi agrākie Z. S-bas biedri, nemaz nerunājot par pārējiem.

Nupat Roterdamā miris D. Rudzīts, un to uz valsts rēķina pārvedīs un apglabās Rīgā.

Bija atbraucis pašvaldību darbinieks Brauns no Kuldīgas un želojās par visādām nekārtībām uz laukiem. Arī viņam visur tiekot sekots.

„Sējējā” bija politiskas dabas raksts, ka tikšot paredzēta nākošā vadoņa izraudzīšanas kārtība un ka vadonības princips palikšot. — Vai tā būtu domāta jaunā Satversme?

A. Liniņš ir lasījis K.U. vēstuli valsts kontrolierim. Tanī teikts, ka esot labi, ja kontroles darbinieki savos izbraucienos bez tiešā uzdevuma paaieresējoties arī par citām lietām. Turpmāk viņš tomēr lūdzot revidentiem ierobežot savu darbību tikai ar tiešo uzdevumu. (Visi sūdzas par bezkontroles valdību, un tad vienīgā kontrolētāja iestāde arī tiks ierobežota.)

18. augustā Ribentrops vēlreiz piesaka savu vēlēšanos ierasties Maskavā; 19. augustā tiek parakstīta vācu un krievu tirdzniecības vienošanās; 20. augustā Hitlers nosūta personisku vēstījumu Staļinam; 21. augustā Staļins ar mieru, ka Ribentrops brauc uz Maskavu, un 22. augustā Hitlers paziņo saviem ģenerāļiem, ka nolēmis sākt uzbrukumu Polijai.²⁴⁾

22. augustā Maskavā ieradās Ribentrops, un drīz nāca ziņa, ka parakstīts Vācijas un Krievijas neuzbrukšanas līgums, kaut gan angļu un franču sarunu vedēji arī vēl Maskavā. Tas bija liels pārsteigums.

Es atcerējos kādu sarunu ar lielo plāpu Iševski. Tas bija apmēram pirms divi mēnešiem. Šo sarunu netiku pierakstījis, jo viņš arvien runāja ļoti gaŗi un visbiežāk stāstīja baumas. Sarunas saturu tomēr atceros. Iševskis atstāstīja savu sarunu ar kādu vācieti, kuŗa vārdu negribēja minēt. Notiekot sarunas starp Vāciju un Krieviju, un kaut kāds līgums tikšot noslēgts. Būšot apmēram 1914. g. robežas, kas nozīmējot Polijas un Baltijas valstu galu. Vācija pretojusies Somijas ieņemšanai, bet beigās bijusi ar mieru. Šīs pārmaiņas nāksot zināmu laiku pēc kuŗa sākšanās, kad iejauksoties arī Krievija, un gala rezultātā kuŗu zaudēšot arī Vācija. — Iševska stāsts visumā piepildījās. Dīvaina sagādīšanās.

Jau 10 dienas pirms Ribentropa brauciena Hitlers izšķīries, ka interešu joslas robeža būs Daugava. Kad Staļins tomēr pieprasījis Liepājas un Ventspils ostas, Hitlers steigā piekāpās: viņš baidījās, ka citādi var izjukt viņa uzbrukuma plāns Polijai. Kad Hitleram paziņots, ka Staļins pieņem nolīgumu, tas bērnišķīgā priekā teicis: „Tagad visa pasaule ir manā kabatā!”

22. augustā Munters uzdevis Latvijas sūtniecībai Berlīnē — lūgt Ribentropu atceļā apstāties Rīgā. Saprotams, tas nenotika, jo Ribentrops ne gribēja, ne varēja apstāties. Kāpēc apstāties, kad „visa pasaule ir kabatā”?

Sūtnis E. Krieviņš kopā ar Lietuvas sūtni Šķirpu cītīgi ir skaidrojuši Ribentropa-Molotova līguma saturu un jau 24. augustā ir zinājuši arī slepenā līguma saturu. Par to E. Krieviņš nekavējoties ziņojis V. Munteram uz Rīgu.³⁾ Tātad: V. Munters un K.U. vēsti par Latvijas galu zināja jau 1939. g. augustā. Arī ASV vēstniecība Maskavā ir informējusi sūtni Kociņu, ka slepenais līgums paredz Baltijas valstu sadali. Par šo lietu A. Bērziņš raksta: „Pieņemu, ka Krieviņš raksta taisnību. Bet tādas slepenas lietas parasti Ārlietu ministrijas nemēdz darīt zināmas. Munters ziņoja kabineta

sēdē par informāciju, it kā Maskavas līgumam ir slepena daļa, bet kā informācijas avotu minēja Franciju".¹⁰⁾

E. Krieviņš raksta,⁸⁾ ka viņa informācijā par 1939. g. 23. augusta un 28. sept. slepeno protokola saturu, bazējās K.U. runa 1939. g. 12. oktobrī: „nospraustas robežas mūsu lielo austrumu un rietumu kaimiņu interešu izplatījumam”.

25. augustā Maskava pārtrauc sarunas ar sabiedrotiem; 27. augustā Vācija izsludina kara saimniecības noteikumus; 28. augustā Vācija okupē Slovākiju un 31. augustā Hitlera pavēle par uzbrukumu Polijai stājās spēkā.

26. augustā ir ziņas, ka poļi Varšavā rok ierakumus un Parīzē evakuē mūzejus, bet 29. augustā sākti evakuēt Londonu. Lietas ir pārāk skaidras, lai vēl šaubītos. Dievs, esi žēlīgs Latvijai!

J. Birznieks ar lielu pavadonību brauc uz Lauksaimniecības izstādi Maskavā.

31. augustā Polijā izsludināta vispārēja mobilizācija, bet 1. septembrī vācieši iebrūk Polijā. Iševskis stāsta, ka Francijas sūtnis Maskavā, kas pirms pāris dienām lidojis caur Rīgu, izteicies, ka krievi ieņemšot vismaz Tallinu, lai ielenktu Somiju.

Dienu pirms kara sākšanās *Brīvā Zeme* ar lielu virsrakstu pasludināja: Kara nebūs! Laikrakstam, kas arvien saņēma tiešu informāciju no K.U. un Muntera, tas bija rūgts malks.

1. septembrī visas Baltijas valstis izsludina neitralitāti.

1. septembrī pulksten 4.45 vācu bruņotie spēki pāriet Polijas robežu. Vēlāk Hitleris runā reichstagā, bet Anglija un Francija „brīdina” Vāciju un ieteic kaŗaspēku atvilkt no robežām. Poļi un angļi skubina frančus, bet tie atbild, ka viņiem vajagot 48 stundas laika (it kā tie iepriekš nebūtu zinājuši, kas sagaidāms!) Jau 3. septembrī Hitleris skubina Staļinu — iebrukt Polijā.

4. septembrī kara uzsāk arī Anglija un Francija. Sastapu ģen. E. Kalniņu, kas domā, ka tiks atjaunotas 1914. g. robežas.

Poļiem klājas slikti kopš pirmās dienas; pārspēks ir pārāk liels.

Bailīgākie ļaudis Rīgā jau pērk sāli, cukuru un citus produktus.

6. septembrī vācieši ieņēmuši Krakovu, un cilvēki brīnās par Angliju: kur paliek solītā palīdzība? (Neviens toreiz nezina, cik nesagatavota bija Anglija.)

8. septembrī Rēzeknē tika atklāts Latgales atbrīvošanas piemineklis.

Poļiem klājas pavisam slikti, bet Francijas frontē nenotiek nekas. Pie mums mobilizācija nebūšot, tikai gar Polijas robežu aizsargi pastiprinās apsardzību. 11. septembrī J. Balodis tomēr izsludina 3 gadu gājumu iesaukumu armijā neitralitātes aizsardzībai. Krievijā izsludināta plašāka mobilizācija. 11. septembrī arī Somija mobilizē visus kara jūrniekus. Rīgā sāka produktu uzpircēju sodīšana.

Dr. E. Andersons raksta: „16. septembrā rītā Latvijas armijas vadībai vajadzēja izlemt mobilizāciju. Armijas komandieris ģen. K. Berķis pastāstīja plkv. A. Kripēnam, ka Padomju sūtnis I. Zotovs viņu „nomierinājis” attiecībā uz Padomju mobilizāciju. Ģen. Berķa naivitāte bija neapraķstāma. Stāba operatīvās daļas vadītājs plkv. Ūdentiņš pastāstīja Kripēnam, ka pēc Padomju militārā atašeja plkv. Zavjalova informācijas, Padomju Savienībai esot tikai viens mobilizācijas plāns, kas paredzot bruņoto spēku izvēršanu no Ledus okeāna līdz Melnajai jūrai. Mobilizācija nevēršoties pret Latviju. Ar Latvijas militārā atašeja Tallinā plkv. Veisa starpniecību viņš noskaidroja, ka arī igauņi neko nedarīja. Stāba pr-ka 2. palīgs ģen. Buks ieteica vismaz armijas sedzēju vienību — Siguldas, Rēzeknes un Aizputes kājnieku pulku trešos bataljonus nosūtīt uz pierobežu un nocietināties. Mobilizācijas daļas vadītājs plkv. Streips un vairāki citi daļu vadītāji veltī lūdza stāba priekšnieku ģen M. Hartmani sākt mobilizāciju. Armijas vadība ticēja padomju diplomātiem.³⁰⁾ Tā ir barga kritika. Teiktais vien nepierāda, ka armijas vadība būtu ticējusi krieviem. Tagad ir zināms, ka Ulmanis un Munters jau pirms trīs nedēļām bija informēti par Ribentropa un Molotova vienošanos. Viņi saprata, ka mobilizācija nozīmētu tūlītēju kaŗu, jo krievu armijas daļas jau stāvēja pie Igaunijas un Latvijas robežām. Ar Igauniju nekad saprašanās nebija bijis, Lietuva gan mobilizējās, bet nekad nekaŗoja. Drošākais mobilizācijas laiks būtu bijis 1939. g. 1. septembrī. Tas bija traģiski, bet daudzi domāja, ka uzsākt kaŗu tik neizdevīgos apstākļos būtu vēl lielāka traģēdija. Stāvoklis bija grūts, ņatiesībā bezcerīgs. Ja Baltijas valstis tomēr bija ar mieru kaŗot, tad tagad bija laiks mobilizēties. Viņas nezināja, ka jau pēc pāris dienām nāks prasība pēc militārām bazēm un varbūtējas kaŗošanas iespējas samazināsies vēl vairāk. Ir saprotams, ka tik bezcerīgos apstākļos Igaunijas un Latvijas valdības baidījās pārsteigties un izšķīrās par nogaidīšanu. Mazu tautu eksistencei galvenais ir un paliek — cilvēku saglabāšana.

17. septembrī arī krievi iebrūk Polijā, bet pret mums ievērošot neitralitāti. Izklusās labi, bet cik ilgi?

Jau 18. septembrī vācu un krievu spēki satikās Brestļitovskā.

Pie J. Baloŗa bijusi augstāko virsnieku apspriede. Atzīts, ka kaŗš nebūs novēršams un būs jācīnās. Tikai kaŗa materiāla trūkums sagādāšot lielas grūtības. Vispārējas mobilizācijas gadījumā varētu saformēt 7 divīzijas, kā arī vairākas mazākas vienības, ar apm. 200.000 kaŗavīriem.

19. septembrī krievi ieņem Viļņu. Daugavpilī nolaidušās 83 (pēc citām ziņām 72) poļu lidmašīnas un ieradušies ap 1800 bēgļu. Igaunī 18. septembrī pielaiduši izbēgt internētai poļu zemūdenei. Tas ir nelāgs notikums. Vācieši nemierā ar Lietuvu, kas neinteresējoties par Viļņas atgūšanu. Rīgā bija pirmie gaisa uzbrukuma atvaires manevri.

20. septembrī par izbēgušo poļu zemūdeni krievi jau saka, ka tas noticis

tāpēc, ka igauņi „pievēruši acis”. Daugavpilī atlaidusies visa Viļņas aviācijas skola, bet lidmašīnu vairākums esot vecas un mazvērtīgas.

Pieņemts likums par telefona un vēstuļu kontroli. Tas gan akceptē tikai to, kas jau pastāvēja. Tauta saprot, ka šāds likums tagad nepieciešams, bet pirms tam rīcība bija nelikumīga, nevajadzīga un notika aiz nesaprotamām bailēm.

Kāds krievu iebraucējs teicis, ka Baltijas valstis pie viņiem saucot par tādiem „ģimenes dārziņiem”. Saut var kā kuŗam patīk, bet dārziņu kopēji ir labi iztikuši, kamēr bezgalīgās stepēs valda bads.

27. septembrī ir ieņemta Varšava un 28. septembrī tiek publicēts Berlīnes—Maskavas līgums par Polijas sadali. Šis kaŗš beidzās 27 dienās.

Vēlāk vācieši publicēja ziņas par Polijas kaŗu. — Virspavēlnieks bija ģen. Brauchičs, stāba šefs ģen. Keitels un ģenerālstāba pr-ks ģen. Halders. Vācu dienvidu grupu komandēja ģen. Rundštets ar stāba pr-ku Manšteinu un 3 armijām: Lista, Reichenaua un Blaskovitzas un ziemeļu grupu ģen. Bocks ar ģen. Salmutu ar 2 armijām: Kluges un Kichlera. Saņemti esot 300.000 gūstekņi. Krituši 10.572 vācieši, ievainoti 30.322 un pazuduši 3.409.

23. septembrī igauņu delegācija devās uz Maskavu un 28. septembrī parakstīja militārās palīdzības līgumu. — Nezin kas ir noticies ar Latvijas—Igaunijas līgumiem? No sava pirmā Maskavas apmeklējuma K. Selters 26. septembrī caur Rīgu atgriezās uz Tallinu, bet, pretēji mūsu līgumam, Latvijas valdību par savām sarunām neinformēja. Selters savās pēckaŗa atmiņās raksta, ka 27. septembrī viņš devies uz Maskavu otrreiz un, caurbraucot Rīgai, uzdevis sūtnim Rebānem informēt Latvijas valdību par krievu prasībām, par Igaunijas viedokli šai lietā un noskaidrot Latvijas nostāju. Rebāne ar kurjēru nosūtījis Selteram uz Maskavu ziņu, ka Latvijas valdība saprot Igaunijas viedokli un nevar iedomāties citu izeju, kā līguma parakstīšanu. Lietuva 14. septembrī ierosināja Baltijas valstu konferenci, bet Igaunija to noraidīja.¹²⁾ Kas noticies ar Igauniju?

F. Cielēns raksta: „1940. g. Ženevā pie Feldmaņa iepazinos ar Igaunijas pēdējo ārlietu ministru Selteri. Viņš man sīkāk izstāstīja, kā notikusi Maskavā 1939. g. 28. septembrī baŗu līguma parakstīšana un kā 16. jūnijā 1940. gadā igauņu valdība nolēmusi kapitulēt. Uz dažiem jautājumiem viņš ne visai gribēja atbildēt. Uz jautājumu, vai abos gadījumos Igaunijas valdība, resp. ārlietu ministrs, sazīrājies un kaut cik saskaņojies ar Latviju, viņš noteikti atbildēja — nē. Kad tālāk jautāju, kāpēc viņš, Igaunijas ārlietu ministrs, to nav čarījis, Selters, labu brīdi klusējis, norūcis it kā kaut ko slēpdams: „Nebija laika, vajadzēja pa kaklu, pa galvu steigties, jo uz Stalīna ultimātu bija jāatbild ļoti īsā laikā”.²⁾

Domāju, ka no latviešu diplomātiem igauņus vislabāk pazina sūtnis E. Krieviņš. Viņš raksta, ka iemesli vājai sadarbībai meklējami „igauņu tautas

rakstura īpašībās un zināmā rezervē pret visu latvisko, kas iesakņojusies jau kopš paaudzēm, pat gadu simteņiem, un izpaužas arī igauņu literatūrā”.³⁾

Igaunus tikpat kā nepazinu līdz 1945. gadam. Pēc tam esmu iepazinis pietiekami labi un varu teikt, ka daudziem igauņiem ir ļoti labas personiskas atiecības ar latviešiem. Piemēram, jauktās laulībās sadzīvē ir vīrs vidusmēra un saprašanās laba. Tomēr citādi tas ir sabiedriskās lietās. Kad mums bija jācinās pret kopējo ienaidnieku, jau tad radās domstarpības. Nevaru izskaidrot, kāpēc tas tā. Vai tā būtu greizsirdība, nenovīdība, neiecietība, mazvērtības sajūta vai vēl kas cits? Tāpat nezinu teikt, kas pie tā vainīgs: igauņi, latvieši vai abi kopā. Lai arī kā, divām mazām un smagi cietušām tautām saprašanās ir jāpanāk nākotnē. Līgumi pagātnē neattaisnoja ēdienus un dzērienus, kas izlietoti, līgumus slēdzot. Cerēsīm, ka nākotnē būs citādi. Esmu jautājis vairākiem igauņiem, kāds iemesls nedraudzīgām attiecībām. Tie ir atbildējuši bez apdomāšanās: vainīgi ir latvieši. Neesmu gan tik pārliecināts par atbildes pareizumu, bet atbilde un izlīdzinājums ir jāmeklē kopēji.

Krievi pieprasījuši Tallinā un Pērnavā bāzes savai flotei. Parakstītais līgums tad visu to krieviem arī dod. Igaunija ir kļuvusi par protektorātu.

Mums nodibināta Valsts aizsardzības padome K.U. vadībā ar vairākiem ministriem un ģenerāļiem par locekļiem. Kaŗa ministrs padomē būs galvenais referents. — Kaut kad šinī laikā PSRS ģenerālstābs nodevis iespiešanai Baltijas valstu topografiskās kartes, kur Baltijas valstis bija atzīmētas par PSRS republikām.³⁶⁾

2. oktobrī uz Maskavu devās V. Munters un 3. oktobrī Lietuvas ārlietu ministrs. Tā ir slikta zīme.

Pie mums izkārtota kartīšu sistēma petrolejai un cukuram.

Iševskis lielā sajūsmā — krievi drīz valdīšot Eiropā.

Pilnvarnieku apspriedē Alks runāja par taupību un lietoja tādus vārdus kā — nelgas, neprāšas un tml. Debatēs neviens vairs nerunā un cieš klusu.

5. oktobrī Munters ir parakstījis „savstarpējās” palīdzības paktu. Liepājā un Ventpilī būs krievu flotes bāzes, Irbes piekrastē krasta artilērija un Kurzemē daži aerodromi.

Kā igauņu, tā lietuviešu ministri pirms līguma parakstīšanas atgriezās mājās apspriesties un līgumu parakstīja pēc tam. Vienīgi Munters to nedarīja. Nezin kāpēc gan uz Maskavu aizsūtīja senātoru Ozoliņu, varbūt lai varētu teikt, ka piedalījās arī kāds jurists. Paktu parakstot, Lietuva dabūja Viļņu.

Uz manu jautājumu — vai un kad debates par ārpolitiku notikušas ministru kabinetā, A. Bērziņš atbild: „Ministru kabinetā nekad nenotika kādas debates starp Munteru un prezidentu ārpolitikas jautājumos. Tie parasti tika pārspriesti starp M. un U. pieņemšanas dienās. Kabinetā Munters parasti ziņoja vispārīgos vilcienos par svarīgākiem ārpolitikas jautājumiem.”

mīem un tur dažreiz bija debates, kuŗās prezidents palika klausītāja lomā, neizsakot savus uzskatus. Es pieņemu tālab, ka viņš jau bija par tiem principā vienojies agrāk ar Munteru. Pārāk krieviska politika nepastāvēja. Bet katram bija un, domāju, ir skaidrs, ka pēc tam, kad Vācija ar Staļinu uz Baltijas valstu rēķina bija slēgusi draudzību, mūsu stāvoklis bija tik delikāts pret Maskavu, ka bija jāizvairās no jebkādiem incidentiem, kas dotu Maskavai kāda veida legālu vai morālu iemeslu iejaukties mūsu iekšējās lietās".¹⁰⁾

Par V. Munteru A. Bērziņš raksta: „Ir grūti ieskatīties otra cilvēka sirdī, bet cik man par šiem sešiem gadiem bija izdevība vērot Munteru, domāju, viņš darīja labāko ko spēja mūsu valsts ārpolitikā, pieņemot, ka viņš nebija lielas, bet mazas valsts ārlietu ministrs, tāpat ar stipri ierobežotān iespējām”.¹⁰⁾

Baltijas valstis padēvās krievu draudiem un savstarpējās palīdzības paktu parakstīja. Nebija šaubu, ka pretējā gadījumā sekotu uzbrukums. Anglija un Francija bija kaŗā ar stipru ienaidnieku; Vācija paziņoja, ka šinī lietā nav ieinteresēta; Polija jau bija iznīcināta; uz kaut kādu palīdzību nebija ko cerēt. Katrs sevi varēja mierināt ar cerību, ka vispārējā kaŗa norisē vēlāk radīsies 1918. g. apstākļi un no uzspiestām saistībām varēs atbrīvoties. Tas nepiepildījās, tāpēc vēlāk daudzi kritizēja valdības rīcību. Somija kaŗoja, bet tur bija izdevīgāki apstākļi un palīdzība no ārienes, kādas Baltijas valstīm nebūtu. Arī Somija zaudēja, un ja galu galā tā saglabāja dzīvību, tad tikai tāpēc, ka Krievija par pilnīgu Somijas pakļaušanu nekad nav tik krasi iestājusies kā par Baltijas valstīm. (Bez tam Somijas un somu vārds bija plaši pazīstams visā pasaulē — mūzikā, literatūrā, sportā.) Tā bija liela starpība.

Tad vēl: ja par Baltijas valstīm runā kā par kādu vienību, tad tā ir ilūzija. Igaunija parakstīja līgumu pirmā, bez saskaņošanās ar saviem sabiedrotiem. Kāpēc viņa to darīja? Stāsta, ka igauņiem Maskavā teikts — ja viņi parakstīs, dabūs izdevīgāku tirdzniecības līgumu nekā citi. Vai tā bijis, nezinu, bet 1920. gadā, neskatoties uz savstarpējām sarunām, ka miera līgums ar Krieviju visiem līgstams vienā laikā, igauņi to nolīga pirmie un par to saņēma stipri lielāku maksājumu zeltā nekā pārējie. Toreiz Baltijas valstīm gan vēl nebija formāla līguma, bet 1939. g. līgums bija, un tomēr tas tika ignorēts.

Pēc kaŗa pamazām kļuva zināmas visas slepenās sarunas un līgumi lielvalstu starpā. Tad mūsu kritiķi — amatieŗi palika ļoti gudri un neskopojās ar pamācībām, ko un kā vajadzējis darīt. Daži domā, vajadzējis kaŗot 1939. gadā, citi 1940. gadā, bet daži drošības dēļ paši neieteic nekā, tikai pasaka: rīcība nepareiza. Tās visas ir naīvas valodas. Ja 30 gadu laikā pēc notikumiem nav atrastas nopietnas un pierādītas kļūdas Latvijas ārpolitikā, tad

jāsecina — tā bijusi pareiza. Ir lasīta pazobošanās par valdību, armiju un atsevišķām personām. Tā ir visvieglākā lieta, katram pa spēkam.

Plkv. A. Silgailis (D.V. Mēnešraksts 1959. un 1961. gadā) raksta: „Ir liela starpība starp atsevišķa individa un valdības rīcību. Atsevišķs individs var rīkoties brīvi un pakļaut prāta apsvērumus jūtu impulsiem, jo tas savā rīcībā ir atbildīgs vienīgi sev; turpretim valsts, vai militāra vadība atbildīga par cilvēku kolektīvu, kādēļ nekad nedrīkst vadīties no jūtām savos lēmumos, bet vienīgi no prāta apsvērumiem. Ievērojot Latvijas ārkārtīgi neizdevīgo stāvokli ārpolitikā, kāds bija radies pēc Polijas sakāves, mēs kaņot nevarējām. Vai mums 1939.—1940. gadā bija jācīnās vienīgi pašas cīņas dēļ bez vismazākām izredzēm uz panākumiem, ir abstrakts jautājums, un pieeja tam būs vienmēr subjektīva. Vēsture gan slavina varonīgus cīnītājus, bet nosoda vadītājus, kas dzinuši šos cīnītājus nāvē bez jēgas”. — Šis Silgaila vērtējums ir pareizs un tam pievienosies ikviens objektīvs vērtētājs.

Var kritizēt valdības iekšpolitiku, kur bija daudz pierādāmu kļūdu; var atzīmēt pāris neveiksmes ārpolitikā, bet izšķirīgu ārpolitisku kļūdu, kuŗās sakņotos Latvijas patstāvības zaudēšana — nav bijis. Ja laika ratu varētu pagriezt atpakaļ, šo laiku centīgos kritiķus aizvest Rīgas pili un nosēdināt valdības krēslus, arī tad mēs piedzīvotu to pašu — pazaudētu Latvijas brīvību.

Tas bija fatāls notikums, kādu daudz pasaules vēsturē. Nepulgosim bez iemesla atsevišķus cilvēkus un par visu vairāk — nepulgosim Latvijas vēsturi.

Šinī laikā dzirdēju baumu, ka ģen. Rozenšteina dzīvoklī bijusi kratīšana. Par šo lietu A. Bērziņš raksta: „Arī man bija informācija, ka armijas stāba izlūkošanas daļa, kuŗā savā laikā pirms apvērsuma strādāja arī O. Cielēns, esot izkratījusi Rozenšteina dzīvokli, viņa un viņa kundzes atbūtnē”.¹⁰⁾ Ka Rozenšteins bija karsts un neatlaidīgs vācu orientācijas piekritējs, tas visiem bija zināms. Savs iespaids varēja būt viņa vācu izcelsmes dzīves biedrei. Kad Rozenšteins cīnījās par draudzēšanos ar Vāciju, viņš vēl nezinaja, ka pēdējā Latviju jau bija iztirgojusi Staļinam, bet valdība to zināja. Tāpēc nav jābrīnās par izlūkošanas daļas modribu. Jāpieņem, ka kratīšanā nekas kompromitējošs netika atrasts, jo 7. oktobrī ģen. H. Rozenšteinu iecēla par armijas stāba priekšnieku, bet līdzšinējo stāba priekšnieku ģen. M. Hartmani par sevišķu uzdevumu ģenerāli. Hartmanis un Rozenšteins nāca no dažādām militārām skolām (Francijas un Čehoslovākijas), un viņu ieskati valsts aizsardzības lietās bija atšķirīgi. Armijas stāba jaunākie virsnieki bija nākuši no „Rozenšteina skolas” un viņi Rozenšteinu atzina par īstu militārzinātnieku un patriotu. Šie virsnieki domāja, ka maiņa bijusi praktiska un lietderīga, kamēr armijas vienībās līdzīgi domājošu bija maz. Rozenšteina iespaidā germanofilie uzskati armijas stābā kļuva valdošie un pats Rozenšteins savus uzskatus pasvītroyis izteicienā: angļiem un ameri-

kāpiem nevar ticēt! (Vai tāpēc automatiski būtu jātic vāciešiem?) Lai arī militāros jautājumos Rozenšteins bija labs lietpratējs, tomēr Hartmanis bija nosvērtāks un dziļāk domājošs. Valsts orientācijas noteikšana ir politisks jautājums un ietilpst valdības uzdevumā, ne ģenerāļu. Ja kāds aktīvā dienesta ģenerālis kļūst pārāk rosīgs šai virzienā, tad viņš tiecās pēc „polītiska ģenerāļa” lomas. Šai laikā iespaidīgi spēki jau strādāja pret J. Balodi un Rozenšteina iecelšanu, varēja saprast kā šo spēku pastiprināšanu. Dažādu iemeslu dēļ J. Balodis Rozenšteinu lāgā necieta un antipātija bija abpusēja kopš gadiem. Jau 1934. g. Rozenšteins līdzdarbojies kādā pret Balodi vērstā akcijā. 1939. g. Rozenšteins nepārprotami ir mēģinājis kaitēt Balodim pēc zināmās apspriedes ar diviem krievu virsniekiem, un dažos gadījumos savu mērķu sasniegšanā nav ievērojis padotības kārtību, bet meklējis atbalstu pie politiķiem.

Brīvā Zeme, aprakstot palīdzības pakta parakstīšanu Maskavā, likusi virsrakstu „Drošam mieram, Latvijas un Padomju Savienības draudzībai”. (Ko citu lai teiktu, bet miers nav drošs, un par draudzību labāk nerunāt.)

8. oktobrī laikraksti ziņo, ka Vācijas sūtnis valdībai ierosinājis visu vāciešu pārvešanu uz Vāciju. Arī Hitlers savā runā ir pateicis, ka tautas pārcelšana austrumos būs nepieciešama. Kāds latvietis vietējam vācietim izteicies, ka Ribentrops Maskavā pēdējo pārdevis. Uz to nākusi atbilde: mūs nepārdeva, jo visus aizvedīs uz Vāciju, bet jūs gan pārdeva. — Tas ir patiesība. Arī daži latvieši pārrunā emigrēšanos, citi saka — jāmirst būs tik un tā, tad jau labāk mirt kaujā.

Vācijas valdības vīrs 1939. gadā Latvijā Dr. jur. Erhards Krīgers (Kroeger) publicējis 1970. gadā grāmatu par vāciešu izceļošanu no Latvijas un Igaunijas. Viņš raksta, ka pēc kara sākšanās (1939. g. 1. sept.) visas Latvijas ārzemju pases pasludinātas par nederīgām. Robežas pāriešana atļauta tikai ar īpašām pasē iespiestām vizām. Bet jau ap septembra vidu, līdz ar vispārējo nomierināšanos, ierobežojumus manāmi atviegloja, un viņš bez grūtībām saņēmis atļauju izbraukšanai uz Vāciju. Tālāk K. raksta, ka 1939. gada 28. septembrī Maskavas sarunās meklēts vācu repatriācijas līguma formulējums, kas izslēgtu jebkādu norādījumu uz Padomju Savienības politisku diskrimināciju. Rezultātā — līgumā diplomātiski iet runa par „iedzīvotāju apmaiņu”. Lai arī neviens ukraiņis un baltkrievs atpakaļceļu nemeklētu, tas tomēr Pad. Sav. „saglabāja seju”.

Vācijā Krīgeram 2. oktobrī uzticēts valsts noslēpums par paredzēto Baltijas vāciešu repatriāciju Himlera pārziņā. Kaut ļoti miglaini, bet 6. oktobrī Hitlers publiski paziņojis vācu pārvietošanu. Tomēr daži kuģi izceļotāju pārvešanai jau 4. oktobrī devušies uz Rīgu un Tallinu. Naktī no 6. uz 7. oktobra Munters zvanījis vācu sūtnim Kocem un teicis, ka vairāki vācu kuģi iegriezušies Rīgas jūras līcī un esot ceļā uz Rīgu. Iepriekšēja pieteikuma neesot bijis un Munters prasījis paskaidrojumus. Koce apsolījis drīzu

atbildi, lai gan viņš pats nezinājis, kas notiek, un nezinājis arī slepeno nolīgumu par interešu sfairām. Pēc ātras sazināšanās ar Krīgeru, Koce tūlīt zvanījis Munteram un teicis, ka Vācijas valdība nolēmusi pārvietot vācu izcelsmes Latvijas pavalstniekus uz Vāciju. Kādas pārskatīšanās dēļ kuģi izsūtīti, iekams Latvijas valdību paspēts informēt, un par to lūdzis atvairinošanu. Munters devis šai akcijai piekrišanu, bet iebildis, ka iepriekš jānoslēdz attiecīgs līgums. Pēc tam Koce stipros vārdos sūdzējies Krīgeram, ka Vācijas Ārlietu ministrija viņu savlaicīgi nav informējusi. 7. oktobrī Rīgas radiofons īsi ziņoja par vācu izceļošanu un nākošās dienās par to rakstīja vācu laikraksti. Tad vācu pilsoņi saprata, ka spiesti pamest zemi, kurā viņu senči ieceļojuši pirms daudz gadu simtiem. Šajā laikā uzpeldēja vairākkārt baumas par iespējamām latviešu varas aktiem. Vai tās nāca no vietējiem komunistiem vai citām satrauktām iedzīvotāju grupām, to grūti pateikt. (Nekad ko līdzīgu netiku dzirdējis un tās varēja būt arī pašu izceļotāju iedomātas bailes.) Latvieši šais vēsturiskajās dienās parādījuši apbrīnojamu mieru un savaldību. Sarunas ar Latvijas iestādēm veda Vācijas sūtniecība un latvieši visu kārtoja ļoti liberālā garā. Jaukto laulību gadījumos ģimenes nevācu daļai bija tiesības braukt līdzī, kas gan izsauca augstu politisku vilni presē un sabiedrībā. Pirmais izceļotāju kuģis Steuben atstāja Rīgu ar 2800 izceļotājiem, bet valsts vācieši bija aizbraukuši iepriekš. Neskaidrības bija ar līdzņemamām mantām, bet UTAG's atstājamais īpašums pārņēma savā pārvaldīšanā, par kuņiem Vācija izceļotājiem tad izmaksāja attiecīgu atlīdzību. Vērtību likvidēšana turpinājās vēl 1940. gadā, bet 1941. g. janvārī Vācija vienojās ar Padomju Savienību, un pēdējā samaksāja 200 milj. RM, kaut UTAG's palikušo īpašumu kopvērtību bija nocenojis uz 265 milj. RM. Pret izceļošanu vācieši atklāti neizteicās. Vienīgi vācu frakcijas agrākais līderis saeimā Dr. P. Šimans Zviedrijas laikrakstiem bija izteicies, ka „mums nav jāuzklausa ārvalstu iestāžu rīkojumi un nav pēc tiem jāvadās”. (Tā bija pareiza, bet reti dzirdēta valoda no kāda Latvijas vācieša. Pie tam šī deklarācija nāca tik vēlā vēstures stundā, ka tai vairs nebija praktiskas nozīmes latviešu-vācu attiecībās.) Jaundibinātā vācu preses un propagandas nodaļa izceļotājiem solīja līdzīgus dzīves apstākļus un uzsvēra, ka Latvijā nebūs vairs nekā vāciska. Svārstīgos brīdināja: kurš šajās dienās šķiras no savas tautas kopības, šķiras uz visiem laikiem arī no vācu tautas; vadonis mūs ir saucis, mēs sekojam. — Neliela daļa vāciešu tomēr Latvijā palika. 1943. g. janvārī Vācijas izceļošanas pārvalde ziņoja, ka pavisam atbraukuši 63.840 repatrianti. Turpretim Popenes centrālā ziņojusi, ka reģistrēti ap 64.000 cilvēku, bet ja pieskaita dažādas atsevišķas personas un tehniskos darbiniekus, tad aptuveni sanākuši 65.000 repatrianti. No Igaunijas nākuši 13.000 un no Latvijas 52.000. Palicēju Igaunijā bijis ap 2000, bet Latvijā — krietni vairāk. Otrā repatriācija notika pēc krievu okupācijas, kad aizbrauca arī lielāks skaits latviešu, bet pilnīgāku skaitļu par to trūkst. Vāciešu

novietošana bija paredzēta no Polijas „atkarotos apgabalos”. (Aizbraucējiem tas ļoti nepatika.)

Kr. vēl piebilst, ka presē bijis grūti atrast kādu nožēlošanas vārdu, drīzāk apmierinājuma izpausmi.

Pie pēdējā teikuma gribu piezīmēt, ka Latvijā šai laikā bija kontrolēta prese un Latvijas valdībai bija zināms Berlīnes—Maskavas nolīgums. Repatriāciju neierosināja Latvija, bet Vācija. Kādu nožēlošanu šādos apstākļos repatrianti varēja gaidīt no Latvijas valdības? Savu personīgo nožēlu izteicu vairākiem lojāliem aizbraucējiem un zinu, ka līdzīgi rīkojās vēl citi.

9. oktobrī prasīju Freidenfeldam — kas notiks? Viņš atbildēja, ka „vecais” (K.U.) pēc kaŗa sākšanās bijis ļoti bēdīgs un nav gribējis ne ar vienu runāt, bet tagad atguvis un gluži omulīgs, tā esot laba zīme (?).

A. Āboliņš zina, ka igauņiem bijis jāparaksta arī slepens ļoti neizdevīgs tirdzniecības līgums: pēc pieprasījuma jānodod valūta un noliktavas ar visām precēm. Arī mūsu pārstāvji Andr. Bērziņa vadībā gatavojas uz Maskavu. Vai arī viņi dabūs to pašu?

11. oktobrī pienākusi kārtā somiem apmeklēt Maskavu.

Mūsu laikraksti ziņo, ka krievi atvelk kaŗaspēku no mūsu robežas, kas tur bijis, kamēr paraksta līgumu.

12. oktobrī sanāca Saimnieciskās un Kultūras padomes kopsēde, kur K.U. teica sparīgu un labu runu; tikai ne to, ko varēja gaidīt. Valdības pienākums bija atkāpties. Katrā demokrātiskā valstī tā būtu pati par sevi saprotama lieta, arī daudzās ierobežotās brīvības valstīs tas notika, bet ne pie mums. Ja valstī ielaists citas valsts kaŗaspēks un valdība neatkāpjas, kam tad būtu jānotiek, lai viņa atkāptos? Acīm redzot nekas šinī pasaulē nevar piespiest K.U. atkāpties. Ja viņš to nespēja pats, tas bija jādara vismaz ārlietu ministram. Arī tas nenotika. Žēl, ka patriotiskais žests nenāca, kaut mūsu vēstures labā. Nedomāju, ka valdība bija izdarījusi kādu kļūdu, bet goda prāts diktēja godprātīgu rīcību. Ja K.U. būtu atkāpies, praktiski viņš varētu sastādīt arī jaunu valdību. Tā kā nelaime bija nākusi ārpolitikas lokā, tad Muntera atkāpšanās bija loģiska. Tomēr K.U. nepielaida arī to. 10. oktobrī no Zviedrijas pienāca Rīgā ziņa, ka Igaunijas valdība atkāpusies, bet mūsu cenzūra šo ziņu aizturēja. Viegli saprotams kāpēc. Laikam pēc 2 dienām ziņa tomēr parādījās laikrakstos. 12. oktobrī jaunā Igaunijas valdība ar min. prez. J. Uluotsu un ārlietu min. A. Piipu stājusies darbā, bet agrākais ārlietu min. Selters pārstāvēs Igauniju pie Tautu savienības.

No virsniekiem dzirdēju nemieru par noslēgto līgumu: vajadzējis steidzīgi mobilizēt, tad panāktu labākus noteikumus, kā to darot Somijā. Par to būs dažādas domas. Jau visai drīz redzēsim, kas notiek Somijā. Igaunija pirmā parakstīja līgumu, pat lāga nesazinoties ar mums.

J. Druva Dailes teātrī teicis aplamu runu. Ar lielu patosu viņš dižojies:

mēs kaņšosim, asinis līs, bet bērni dzīvos un Latvija būs brīva. Kad pārbaudīju, izrādījās, ka tās viņa paša domas.

14. oktobrī F. Ansons stāstīja, ka krievi Maskavā svēti solījušies pie mums nekā neaiztikt un pats Staļins devis „lielinieka goda vārdu” Munte-ram, ka viņiem nekā nevajaga no mums. Būšot gan jākaņo ar Vāciju, kas pateikts skaidri, bet igauniem pirms nedaudz dienām vēl tā miklaini.

Beidzot valdība atsauc „visādas baumas” par it kā draudošām briesmām. Kāpēc tik ilgi bija jāgaida uz atsaukumu? Paliek iespaids, ka valdībai pašai bija vajadzīgas dažas dienas bailu pārvarēšanai.

Kaut kad šinī laikā K.U. speciālā braucienā apmeklēja Rūjienu. Kā vēlāk noskaidrojās, brauciena iemesls bijis Rūjienas pilsētas vecākā A. Krēsliņa atcelšana no amata. Pēdējais notikumu man attēloja šādi. Pašvaldību departamenta dir. J. Zankevics aicinājis visu pilsētu vecākos vākt abonementus laikrakstam *Rīts*. Viņš atteicies. Protams, pakalpīgas mēles papūlējušās, lai tas būtu zināms Ulmanim un pēdējais pats braucis uz Rūjienu. A. Krēsliņam vēl bijis strīds ar Andreju Bērziņu par izdevīgāko vietu jauncelšamai viesnīcai, kam līdzekļus deva valdība caur Kreditbanku. Pēc apstākļu noskaidrošanas K.U. atzinis, ka Krēsliņa izvēle bijusi labākā, bet viesnīcas būve jau uzsākta un nebūtu lietderīgi ko grozīt. Tomēr K.U. ieteicis, ka „lietas labā” Krēsliņam Rūjienā būtu jāatstāj un piedāvājis valdes locekļa amatu Rīgas pilsētas valdē. Krēsliņš no tā atteicies, bet pieņēmis nākošo piedāvājumu — pārņemt īpašumā ienesīgo aptieku Brīvības ielā Rīgā. (Tā bija pārņemta no kāda izceļojuša vācu īpašnieka.) A. Krēsliņš bija principu cilvēks un ļoti iecienīts Rūjienā, kur pilsētas vecākā amatu viņš pildīja bez atalgojuma un pienākošos algu ziedoja pilsētas veco ļaužu mītnei.

Sastapu rustikāni Spīrgī, kas strādā cukura monopolā. Darba esot maz, atliekot daudz laika mācībām un drīz beigšot universitāti. Mēģina saskatīt kādus apslēptus nolūkus, ka K.U. taisni viņu mudinot studijas beigt, bet Bisenieku un citus liekot mierā. Domā, ka mēs abi savā laikā esam bijuši pārāk lieli ideālisti un par daudz strādājuši Z. S-bas labā.

Daži vācieši palikuši domīgi par izceļošanu, kaut pirmās dienās it kā visi piekrituši. Saprotams, tā ir tragēdija arī viņiem.

Man aculiecinieks atstāstīja, ka Daugavmalā, īsi pirms kāda repatriantu kuģa atiešanas, ieradies militārais orķestris, lai ar marša skaņām atvadītos no kāda sava pulka virsnieka. Kad kuģis sācis kustēties, orķestris spēlējis Dievs, svētī Latviju. Visi uz kuģa histēriski raudājuši.

Parādās komunistu proklamācijas krievu valodā. Mūsu kaimiņš — židu tautības jauneklis Vols arī uzsver, ka tagadējā valdība nevarot palikt un nepārprotami gaida komunistus. Andr. Bērziņš noslēdzis Maskavā tirdzniecības līgumu. Tikai nav zināms, kāds tas ir.

Šogad ar valsts līdzdalību tika nodibināta Apvienota kuģniecības sabied-

rība, kas nopirka 1926. g. Zviedrijā būvētu 4117 brutto tonnu motorkuģi un to nosauca par Hercogu Jēkabu.

Sastapu konsulu Sesku, kurš kritizē Munteru un domā, ka pēdējam ir negatīvs iespaids uz K.U. Kultūras fonds noraidījis pabalstu viņa grāmatai. Tomēr K.U. pats pārskaitījis viņa kontā 2000 latu, ko viņš saprotot kā domātu teksta „uzlabošanai”, bet viņš negrozīšot nevienu rindiņu. Kad Seskis vēl bijis Maskavā, krievu saimnieciskie resori izteikuši nemieru ar tirdzniecības līgumu, tikai ārlietu komisāriata pārstāvis teicis — labu politisku attiecību dēļ jāsamierinās. To viņš visu ziņojis uz Rīgu un saņēmis atbildi — spēlējiet indifferenci. Bet, kad līgums uzteikts, vainots tiekot viņš.

22. oktobrī Liepājā ieradušies krievu kaŗa kuģi. „Ciemiņiem” sarīkotas pusdienas un eskadras komandieris aizbraucis uz Rīgu. Cenzūra neļāvusi šo ziņu iespiest. Krievi respektējot ģen Hartmani, untas mākot viņiem ieskaidrot, kādas viņu iedomas nav izpildāmas.

Dzirdēju, ka Vācijas sūtniecība Rīgā drīz likvidēšoties. Arī tas neliecina neko labu.

Par Rīgas prefekta palīgu iecelts Šaberts no Liepājas.

25. oktobrī par finanču min. nāk J. Kaminskis, par valsts kontrolieri K. Piegāze, bet par jaunās Tirdzniecības-rūpniecības ministrijas vad. J. Blumbergs. A. Valdmanis no amata atbrīvots.

Pēc P. Freidenfelda informācijas K.U. nesen teicis — no pēdējā līguma bez kaŗa vaļā netiksim. Pagaidām balansēsim un būsīm laipni. Munters Maskavā esot dūšīgi turējies, reiz piecēlies un draudējis ar aizbraukšanu un kaŗu. Tad Staļins teicis — lai notiek tā, kā Munters to grib.

Sastapu bij. vācu dep. Šēleri. Viņš apgalvo, ka Vācija neaiztik Latviju. Ja mēs paliekam suverēni, tad mūs iespaidojot Vācija panāks vairāk nekā okupējot un iegūstot ienaidnieku. Igaunijā būšot 25.000 un pie mums 30.000 krievu kaŗaspēka. Vecākiem vāciešiem esot ļoti grūti šķirties no dzimtenes, bet šeit vairs nebūšot vācu skolu un nekā cita, kāpēc jābrauc vien ir. Teicu, ka krievi gatavojas kaŗam ar Vāciju, un viņš piekrita — nav divu domu par to. Ejot gar Armijas stābu, redzējām pirmo reizi no turienes iznākam 5—6 krievu virsniekus. Šēlers apstājās, tos ilgi un pamatīgi apskatīja. Tad sirsnīgi atvadījāmies uz neredzēšanos.

Eiropas laikraksti par mūsu turpmāko neatkarību izsakās ļoti skeptiski. Pēc mūsu pastmarkām Parīzē esot liels pieprasījums, un kādā skatlogā bijusi reklāma, ka tās esot pēdējās.

Pie mūsu robežas krieviem bijis daudz tanku, kas aizbraukuši pēc līguma parakstīšanas. Krievu iedzīvotāji mūsu pusē bijuši ļoti satraukti, bet nomierinājušies, kad K.U. runa nolasīta arī Krievijas radiofonā. Komunistiem dots rīkojums — visur spiesties iekšā, sociālismu nesludināt, bet lamāt valdību. Krievu virsnieki brīnīties par bagātību Latvijā, jo dažiem no viņiem neesot

krekla zem forma stērpa. Viņi esot naīvi, salīdzinot ar krievu robežsargiem, kuņi skoloti melošanā un izlikšanās mākslā.

30. oktobrī parakstīts līgums ar Vāciju par vācu tautības pilsoņu izceļošanu.

Trofimovam zināms (laikrakstos to neziņošot), ka skolās plaši sāks mācīt krievu valodu angļu valodas vietā.

Laikrakstos arvien vairāk raksta par Krieviju, tās mākslu, literātūru un tml.

Ar 14. novembri tiek atbrīvoti iesauktie trīs gadu gājumi.

Tallinā un Kauņā plaši svinēti Revolūcijas svētki, pie mums tas nenotika.

Pēc Viļņas pievienošanas Lietuvai Iševskis tur bijis uz pāris dienām. Viļņā bijuši nemieri, ko rīkojuši žīdi, prasot pievienošanos Krievijai! Krievi aizveduši līdz daudz cilvēku un mantu. Pie krieviem nekas neesot mainījies 20 gados.

11. novembrī K.U. teicis: „Tagadējā kara laikā uz mūsu zemes blakus stāv divu suverēnu valstu kara spēks. Mums jābūt arī rīcībai, kas neļauj rūsēt zobenam un bruņas putekļiem klāt”.

15. novembrī redzēju *Br. Zemes* logā izlikto ziņu, ka krievu lidmašīnas demonstrējušas virs Somijas, bet laikrakstā šī ziņa izlaista. Somi 14. novembrī sarunas Maskavā bija pārtraukuši.

Nedaudz kareivju un instruktoru atkal tiek iesaukti.

16. novembrī atjaunota laika pareģojumu publicēšana.

Mūsu sūtniecība Parīzē kādā žurnālā paskaidrojusi, ka Munters neesot vācietis, bet latvietis.

Ārvalstniekiem bez atļaujas aizliegts uzturēties Rīgā, Kurzemes piekrastes 4 apriņķos un Krievijas pierobežā.

Cik ērta dzīve laikrakstam *Rīts*, to pierāda 18. novembra izdevums: ir sludinājumi no Turības, Ogle, Vairoga, Vienības un tā bez gala; pavisam ap 50. Daži lieli un dārgi, gandrīz visi no valsts uzņēmumiem, un nevajadzīgi sludinātājiem.

Vāciešiem no Latvijas izceļojot, kādam bija jāpārņem vācu ārstniecības lieltirgotavas. Šim nolūkam valdība nodibināja A/S Farmācija, par direktoru ieceļot J. Okši. Lai valsti nodrošinātu ar ārstniecības līdzekļiem ilgākam laikam, valdība deleģēja J. Okši un A. Dzirni uz Vāciju un Holandi iepirkties 1—2 gadu patēriņam 2—3 milj. latu apmērā. Vācijā viņiem pievienojās A. Kampe no Ārlietu ministrijas, un 1940. g. janvārī delegācija apmeklēja kādus 50 uzņēmumus. Pēc kara sākšanās medikamentu cenas cēlušās par 20—150%, bet pasūtījumus izdarīja, un pēc pāris mēnešiem tie pienāca Latvijā.

20. novembrī atvaļināts virsnieks Vītols no Liepājas stāstīja, ka ar 3 aizsargu rotām viņš saņēms gūstā visus „svešiniekus” Liepājā, ja tas būtu

vajadzīgs. Ienācēji esot apgērbti slikti, ieroči vāji un paši neintelligenti. Kāds virsnieks nopircis zābakus. Kad dzirdējis cenu, teicis, lai nejokojas, jo tādu „izstādi” jūs ilgi neizturēsiet. Vēlāk viņi sapratuši, cik viss lēts, bet tad izdomājuši jaunu izskaidrojumu: Latvijā neesot naudas. Par Latviju sakot, ka viņi šeit esot tikai kā ciemiņi. Par citām lietām negribot runāt. — Es neapšaubīju Vītola spriedumu par Liepāju, bet izteicu domas, ka optimismam nav vietas.

18. novembrī runā K.U. pieminēja: „... tautas pārstāvība, kuŗas radīšanu aizkavē tagadējais kuŗa laiks”. Ja tagad vainīgs kuŗa laiks, kas bija vainīgs pirms tā?

26. novembrī krievi ziņoja, ka somi tos apšaudot; 29. novembrī uzteica līgumu ar Somiju un 30. novembrī sāka uzbrukumu Somijai. Tāds ir draudzīgais kaimiņš. *Br. Z.* jau pārmet Somijai dažādus „pārkāpumus”. Tas gan mums nekā nedos. — 1946. g. 3. septembrī A. Bērziņš man stāstīja, ka cenžējot kādu *Br. Z.* rakstu par Somiju, viņš daudz ko nosvītrojis, bet redaktors Zariņš ziņojis, ka raksta autors esot Munters un raksts „vajadzīgs” Ārlietu ministrijai. Pēc tam raksts iespiests pilnībā.

Kaut kad šinī laikā J. Balodis aicinājis uz vakariņām Romas viesnīcā krievu admirāli Kuzņecovu, ģen. Isakovu un ģen. Rozenšteinu, lai runātu par dažām grūti īstenojamām krievu prasībām. Vēlāk ģenerāļa nelabvēļi par šīm vakariņām taisīja lielu sensāciju, kas nav rimusies vēl pēc 30 gadiem. Pārmests, ka sarunas nav notikušas ministrijā, bet viesnīcā, ka nav pieaicināts krievu izvietojanas komisijas priekšsēdis ģen. Hartmanis. Dažs karstgalvis runā pat par nodevību. Līdzīgi pārmetumi ir naīvi un negodīgi. Sīrmais ģenerālis bija liels patriots un maz bija cilvēku, kas tēvzemes mīlestībā ar viņu varētu sacensties. Negoda ēna ģenerālim nepielips, varbūt pašiem ēnas metējiem. Ģenerālis bija valsts un ministru prezidenta vietnieks un kuŗa ministrs; kuŗš tad būtu tiesīgs runāt ar krieviem, ja ne viņš? Ja ģenerālis bijis ar mieru Ezeres muižas atdošanai kāda krievu tanku pulka vajadzībām, tad viņš ir sekojis valdības noteiktai politikai: sastrādāt ar Padomju Savienību. Tas nebija Balodis, kuŗš 1939. gadā bazes apsoliya krieviem. Tas nebija Balodis, kuŗš 1940. gadā krieviem atdeva ne vien kādu muižu, bet visu Latviju! (Šos faktus neminu, lai kādam pārvestu, bet lai pasvītrotu loģikas trūkumu pārmetumos Balodim.)

7. decembrī Tallinā sanāca Baltijas valstu ārlietu ministri. Tiem gan vairs nebija daudz ko runāt.

11. decembrī Ženevā sanāca Tautu savienības pilnsapulce, lai spriestu par Padomju Savienības un Somijas konfliktu. Munters uz Ženevu nebrauca, bet 14. decembrī Tautu s-ba izslēdza Padomju Savienību no savu locekļu vidus.

Sastapu Daugavpils apr. pr-ku Silavu. Viņš saka, ka līgums paredzot līdz 25.000 krievu kuŗavīru novietošanu Latvijā, bet faktiskais skaits esot

mazāks. No Latvijas aizbraukuši ap 40.000 poļu laukstrādnieku, galvenokārt uz apgabaliem, ko tagad ieņēmuši krievi. Aizbraucēji sapirkuši jaunus mēteļus, platmales, velosipedus un citas lietas, bet krievi uz robežas brīnījies: tie nav strādnieki, bet diplomāti. Šie strādnieki steigušies mājās uz „zemes dalīšanu”, bet zeme nav dota un norīkoti kolchozā. Tagad viņi bēgot atpakaļ uz Latviju, bet jāsūta mājās, jo jāuztur labas attiecības ar krieviem.

15. decembrī izbeidzās oficiālā vācu repatriācija, bet pēdējie repatrianti vēl aizbrauca 1941. g. janvārī.

Vācija ir nolīgusi slepenu tirdzniecības līgumu ar 3 Baltijas valstīm, pēc kura visas mūsu eksportpreces jāvirza uz Vāciju, gan pieļaujot izņēmumu Krievijai un tuvākām neitrālām valstīm. Pēc tam 70% no mūsu eksporta gāja uz Vāciju. Ar Latviju šāda vienošanās panākta 1939. g. 15. decembrī, ar Igauniju 1940. g. 6. martā un Lietuvu 17. aprīlī.

21. decembrī Hitlers apsveicis Staļinu dzimšanas dienā.

22. decembrī A. Valdmanis iecelts par Ķeguma galveno direktoru. Pirmā turbīna sāka ražot strāvu 15. oktobrī.

1940. gada 12. janvārī laikrakstiem ieteikts atsaukt korespondentus no Somijas, jo krievi nemierā, ka labāk tiek apgaismots ne viņu, bet somu viedoklis, kaut gan paši nekādu informāciju nedod.

15. janvārī A. Bērziņš teicis, ka par atstātiem vācu īpašumiem būšot jāmaksā pāri par 100 milj. latu, bet tā kā tas jākārto daudzu gadu laikā, tad būšot samērā viegli.

Krieviem Somijā neveicas. Par to jau dzirdamas asprātības: „Es jau agrāk teicu, ka Krievija būs stiprāka par Poliju” — „kā tā?” — „Poliju sakāva divās nedēļās, bet tagad pagājušas jau 6 nedēļas, un Krievija vēl turās”...

Kāds ārsts man žēlojās, ka A. Veinbergs no ārstiem ņemot kukulus, lai gan viņam alga nāk no amatiem 3 vietās.

P. Freidenfelds saka, ka Tautas labklājības ministrija esot vājākā no visām ministrijām: Veinbergs nederot nekādam darbam un Alks esot pārsteidzīgs, nenosvērts un iedomīgs. Pēdējo ieteicis F. Ansons, bet tagad redzot, ka ir kļūdījies. — Visu to tagad zina ikviens, bet kāpēc notikušās kļūdas netiek izlabotas?

Ģen. Dankers aizejot pensijā, un viņa vietā nāksot ģen. Buks. Kurzemes divīzijas stābs tagad pārvietots uz Jelgavu. Virsnieku iecelšanu vairs nepublicē. Bruņoto vilcienu pulks ir likvidēts, bet nodibināts jauns pretaviācijas pulks.

27. janvārī aizgāju uz kino, kur izrādīja Zvejnieka dēlu. Tā bija populāra filma, bet man tomēr lāga nepatika. Pats varonis bija ādas svārkos un uz mucas stāvēdams uzrunāja pūli. Es nodomāju: taisni kā komūnists. Karikētais baltistu garīdznieks un kāds studenta tips arī nelikās nekas pozitīvs. — Daudz vēlāk uzzināju, ka autors bijis pagrīdes komūnists jau tad, kad rakstījis Zvejnieka dēlu. Tad atcerējos savas izjūtas, filmu skatoties. Kāpēc tādas

izjūtas nav bijušas cenzoriem? J. Kārklīšs raksta, ka V. Lāci darbā J.Z. pieņēmis J. Benjamiņš pēc A. Bērziņa ieteikuma.¹⁸⁾ — Kļūdīties ir cilvēci.

29. janvārī A. Āboliņš stāstīja, ka mums vairs neesot ārzemju valūtas un jau pārdota pirmā zelta porcija. Visa valūta izdota bruņošanās iepirkumiem, apmēram 40 milj. latu vērtībā. Pēc oglēm uz Vāciju aizsūtīti 200 vagoni.

A. Bērziņš raksta, ka 1939. g. ieroču pasūtījums nodots Vācijai, kas bija vienīgā valsts, kur vēl varēja pasūtīt. Pasūtīnātas 12 haubices Reinmetalla fabrikās, 84 haubices Škodas fabrikās un zināms daudzums spēkratu. Tomēr saņemtas tikai 12 haubices un pāris spēkratu. Arī Maskavā pasūtīnāti tanki un prettanku ieroči par apm. 20 milj. latu, kas norēķināti par uzturu krievu armijai. Zināms daudzums no pasūtījuma pienāca, bet aiz „pārskatīšanās” ieroču daļas bijušas samainītas, un vairs netika izmainītas.¹³⁾ Tā Latvija bija piekrāpta jau pirmā darījumā.

1940. g. 6. februārī Francijas min. prez. Daladjē ir ieteicis 1 franču un 1 poļu divīziju sūtīt palīgā somiem. Viņš gribējis, lai briti dod vēl 1 kanādiešu divīziju, ko varētu nosūtīt caur Norvēģiju un Zviedriju vai pārvest pa jūras ceļu uz Murmansku. Čemberlēns plānu noraidījis, jo Zviedrija nebija ar mieru un Murmanskas osta bijusi nosprostota ar mīnām.

7. februārī šķīros no J. Vuškalna Kr. Barona ielā un pārgāju pie P. Vilciņa Tērbatas ielā 49. Pēc 8 gadiem bija žēl šķirties, bet jaunais dzīvoklis ir uz pusī lētāks.

Pēc tam, kad 12. februārī K.U. Ezerkleišos pateica, ka katrā mājā jāsatgavo pāris zābaku un veļas, sākās iepirkšanās drudzis. Kādā radio runā K.U. vēl brīdināja, ka sagaidāms „smags, izšķirīgs brīdis”, un pēc divām dienām V. Munters, ka priekšā stāv „smagi pārbaudījumi, varbūt pat cīņas”.

Ar K.U. 12. februāra runu viņš gribējis aizsteigties priekšā varbūtējām jaunām krievu prasībām. Līdz šim gan nekādu oficiālu prasību par krievu kaņaspēka novietošanu Rīgā, vai Somijā ievainoto krievu kaņavīru uzņemšanu Latvijā neesot bijis, dzirdētas tikai baumas par tādām varbūtībām. Runa vēl bijusi domāta, lai tauta neiemieg un pierod domāt par vislaunāko. Pēc tam arī Munters pateicis, ka krievi neko neprasa, un viņš cerot, ka tiem būs neērti ar kaut ko uzmākties.

No 5. Cēsu pulka 1 bataljons jau ir aizgājis no Rīgas un varbūt iešot arī citi. Bataljoni domāti kā kadri jauniem pulkiem, ja mobilizētos. Kaņaspēka daļas domāts saskaldīt un neturēt lielās masās.

Grozīts likums par Lauksaimniecības un Tirdzniecības kamerām, kuņām locekļus tagad ievēlēs attiecīgās biedrības. — Vai tas bija viss, ko tik traģiskā laikā varēja izdomāt?

Anglija it kā nopietni gribot palīdzēt Somijai un spiežot uz to Norvēģiju un Zviedriju.

1. martā mira Ed. Virza. Par viņa slimību uzzināju tikai dienu iepriekš un gatavojos to apciemot. Mazais dumpinieks ir aizgājis mūžībā, kad zemi

klāj sarkanā migla. Viņu ārstēja Dr. E. Tauriņš, bet pēdējā laikā A. Pakalns, kurš teica, ka pacients bijis ļoti kaprīzs un slimība neārstējama.

9. martā Kochs, tagad Veldre, iecelts par ģenerālsekretāru Darba kamerā. Pēdējos gados viņš mainījis amatus 6 reizes!

Somi veda miera sarunas Maskavā. 13. martā līgums arī parakstīts, un somi spiesti atdot lielu teritoriju, bet, visu apsvecot, viņi no nelaimes tikuši viegli vaļā. Kašs ilga 104 dienas, krituši 18.000 somu karavīri (pēc citām ziņām krituši 19.200 un ievainoti 43.500).

Hipotēku bankā notikušas lielas pārmaiņas, iecelti tādi „spēka vīri” kā E. Sūna un Saliņš.

16. martā kāda raksta dēļ tika slēgts krievu-žīdu laikraksts Rīgā, bet ar valdības atbalstu sācis iznākt jauns krievu laikraksts Daugavpilī.

27. martā Ļaudonā tikos ar veco skolotāju A. Nesauli un pagasta vecāko J. Lāci. Abiem šiem cilvēkiem pagastā bija pilnīga uzticība. Vēlēšanās viņi pagastu pārstāvējuši un pārstāv arī tagad. Viņi domā, ka braukt uz Rīgu uz dažādām sapulcēm vairs neesot nozīmes. Pāris reizes, kad kaut ko lietišķīgu gribējuši pārrunāt, izrādījies, ka viss jau iepriekš bijis izriekots un izlemts līdz sākumiem. Ja kāds drošsirdīgs cilvēks tomēr mēģinājis ko teikt, tad citi uz to skatījušies kā uz savārdnieku, tāpēc viņi visam atmetuši ar roku. Ļaudonā bijis iecienīts veterinārārsts, bet ticis pārcelts pret paša gribu, lai vietu atbrīvotu citam. Jaunais ārsts — Bucholcs, esot vācietis un kaŗa sākumā bijis sajūsmināts par Hitleru, kāpēc apriņķa pr-ks to izsaucis, lai nopratinātu. Lieta tomēr kaut kā izbeigta, jo viņš apprecējis Fridrichsona māsu un tagad priekš Bucholca jāatbrīvo ārsta vieta.

31. martā dzirdēju no A. Pakalna, ka bijušo vācu slimnīcu Rīgas pilsēta nedabūs, bet tās uzturēšanai dibinās speciālu akciju sabiedrību (Zemes banka, Pienšaimnieku s-ba un c.). Par direktoru nāksot viņš, bet nodaļas vadīšot Alks un Mucenieks. Kas Zemes bankai kopējs ar slimnīcu? Katrs nogrupējums tagad dibina „akciju” sabiedrības, jo tur ir daudz labu amatu.

7. aprīlī laikraksti ziņo, ka J. Baloža vietā par kaŗa ministri iecelts ģen. K. Berķis. Viņš turpinās arī armijas komandiera pienākumus. Ziņu papildina bagātīgi Berķa cildinājumi, bet nav ne vārda par iemesliem, kāpēc maiņa notikusi. J. Balodis ilgstoši slimoja un neesmu ar viņu ticies pāris mēnešu. Zināju, ka ģenerālis nevar saprasties ar K.U. un dzirdēju, ka pēc slimības atvaļinājuma viņš amatā neatgriezīsies. Vēlāk noskaidrojās notikumu secība. — Jau labi iepriekš „uzticamās” aprindas sākušas izplatīt baumas, ka J. Balodis nav vadonim uzticīgs un tāpēc nepiemērots savam amatam (pielietota pazīstama sagatavošanas metode). Nesolīdi? Ar solīdiem līdzekļiem ir grūti noturēties pie varas. 1940. g. 4. aprīlī K.U. aicinājis ģenerāli iesniegt atlūgumus no ministra amata un palikt par min. prez. biedri. Uz to Balodis nosūtījis Ulmanim vēstuli, kuŗā paskaidrojis, ka atteikties nevar, jo 1934. g. kopā ar K.U. parakstījis solījumu tautai, ka tiks dota jauna Satversme; kamēr tas

nav izdarīts, viņš jūtas saistīts un atbildīgs tautai. Dienu vēlāk — 5. aprīlī K.U. parakstījis pavēli par J. Baloža atbrīvošanu no amata, un tieslietu min. Apsīts to aizvedis Balodim. 6. aprīlī J. Balodis amatu nodevis K. Berķim. Darba kameras sapulcē K.U. dažos vārdos pateicies Balodim un novēlējis visu labāko turpmākā dzīvē. — Ar to noslēdzās lielā patriota aktīvā līdzdarbība valsts dzīvē.

Iegāju pie P. Freidenfelda, jo viņš arvien bija drošākais informācijas avots: ko viņš teica, tas nāca tieši no K.U. Tas saka, ka J. Balodis izdarījis kļūdu, nepalikdams valdībā. Uz jautājumu, vai bija gudri tik kritiskā laikā radīt sliktu noskaņu tautā? Atbildēja — varbūt intelligence to pārrunāšot, bet zemnieki un strādnieki palikšot vienaldzīgi.

8. aprīlī demonstrējot lojālītāti un protestu, atlūdzies ministrs B. Einbergs. Tas konfliktu paplašina.

B. Einbergs bija cīnījies Latvijas atbrīvošanas karā kopā ar J. Balodi, un valdībā viņi abi pārstāvēja bijušos kaņavīrus. Ir dabiski, ka viņš solidarizējās ar ģenerāli. Viņa vietā Satiksmes ministrijā ar 1. maiju nāca tiesnesis A. Kāposts, kaut gan laikraksti vēl nebija ziņojuši par B. Einberga aiziešanu!

P. Freidenfelda resp. K.U. domas, ka tauta būs vienaldzīga šai lietā gan bija maldīgas. Tā tas nebija. Valdības popularitāte tautā pāris pēdējos gados bija strauji mazinājusies un šis notikums to mazināja līdz bīstamam līmenim. Lai gan tautas domas nomāca sarkanie draudi, tomēr bija jūtams kāpināts sašutums. Bija pastrādāts negoda darbs. Acīm redzot valdība to jūta: padevīgo kalpu bars lielā steigā radīja jaunu baumu vilni. Runāja apāmības par ģenerāļa personisko dzīvi, par krievu orientāciju, par vācu orientāciju, pat par nodevību. Toreizējās baumas ir laidušas dziļas saknes, un daži asni uzdīguši pat trimdā, kur ģenerāļa nelabvēli tos uztur pie dzīvības jau 30 gadus. Žēl, ka tas bija jāpiedzīvo Latvijas bērnu priekšvakarā. Jau vairākus gadus ģenerālis bija sliktās attiecībās ar A. Bērziņu. Dibināti vai nedibināti, bet daudzi domāja, ka pēdējam bijusi liela loma šinī drāmā. Pats A. Bērziņš par attiecībām ar ģenerāli raksta: „Kā tev ir labi zināms, mēs ar ģen. Balodi ļoti labi satikām parlamenta laikā un arī vēl dažus gadus pēc apvērsuma. Bet tad radās dažādas intrigas, kuņās, pēc manām domām, lielu lomu spēlēja O. Cielēns un varbūt arī A. Kroders, uz kuņiem B. labprāt klausījās. Tika izmantoti tādi nieki kā, piemēram *Jaunākās Ziņas* atreferējot kādu sanāksmi, kuņā piedalījās Balodis un Ulmanis, Baloža vārds iespiests ne tik trekniem burtiem kā Ulmaņa. Baloža draugi laikam ar sekmēm bija pārliecinājuši Balodi, ka tā ir mana vaina un es to daru ar nolūku mazināt Baloža svaru un nozīmi. Protams, tās bija pilnīgas blēņas, jo nevienam laikrakstam netika dots kaut mazākais norādījums, ar kāda lieluma burtiem iespiežams tāds vai cits vārds. No Baloža nāca noliegums *Latvijas Kareivī* mani vispār vairs pieminēt. Pēc manas izpratnes tas bija sākums, kas izsauca mūsu atsvešināšanos”.¹⁰⁾

Ģenerāļa domas šai lietā, saprotams, vairs nav iespējams uzzināt.

Valdība nemaz nav tik droša par savu stāvokli kā to izrāda uz ārieni. Piemēram, K.U. 9. aprīlī pie sevis uzaicinājis visus divīziju komandierus. Nākošā dienā laikrakstos uzņēmums, kuŗā viņš sēd starp virsniekiem. Tāpat laikrakstos bija atzīmēts tāds sīkums, ka ģen. Balodim izsniegts atlīdzinājums par neizlietoto atļāinājumu. Atzīmēts arī, ka valdība turpmāk segs ģenerāļa auto izdevumus. Atsaukti Rīgā arī visi aprinķu priekšnieki un iepazīstināti ar ģen. Berķi.

J. Breikšs raksta: „Kad Ulmanim izcēlās nesaskaņas ar ģen. Balodi, lūkoja piesaistīt (valdībā) arī mani, bet es atteicos”.¹⁶⁾ — Laikam ne ar vienu citu politiķi saeimas laikā Ulmanim nebija tik daudz domstarpību kā ar Breikšu. Ja tomēr noticis mēģinājums Breikšu iesaistīt valdībā, tas liecina, ka K.U. nobijies.

Kāpēc tas notika? K.U. necieta, ja citi nestāv vismaz pāris pakāpes zem viņa. Agrākās vēlēšanās ģenerālis bez kādas aģitācijas arvien ieguva daudz vairāk balsu nekā K.U. Tagad nekādu vēlēšanu nebija, bet ģenerāļa popularitāte tomēr bija redzama ik dienas. Vai viņš nevar kļūt bīstams? Kas lai to zina? Krievijā kādreiz bija ļoti populārs ģenerālis Skobeļevs. Vēlāk vēsturnieki atklājuši, ka Aleksandrs III, un līdz ar to viss viņa galms, nav ieredzējis Skobeļevu tāpēc, ka tas bijis daudz populārāks par pašu caru, un pēdējais baidījies tik populāra ģenerāļa. Vai vēsture atkārtojas? Aleksandrs Dimā teicis: Galmā ir parasts, ka neviens nekad nesaka nekā laba par tiem, par kuŗiem valdnieks domā slikti.

K.U. nekad necieta cilvēkus, kas domāja citādi kā viņš pats, bet pēc 1934. g. tas nedrīkstēja pat notikt. Pēc tam, kad Skujenieks no valdības aizgāja, ģenerālis laikam bija vienīgais cilvēks, kuŗš dažreiz uzdrošinājās runāt pretī. Tas arī nebija labi.

Sava nozīme bijusi arī iztapīgiem palīgiem. Tie pienesā visādas ziņas, patiesas vai nepatiesas, tie kūdīja, tie radīja aizdomas. — Tādā gaisotnē radās negods Latvijā 1940. gadā. Latvijas mūžs bija īss, tāpēc nav daudz pieņemamu valstsvīru. Žēl, ka starp diviem redzamākiem I Republikas vīriem norisinājusies tāda tragēdija.

Te būtu jāsaķa dažī vārdi par valdības un tautas attiecībām vispār. — Par 1934. g. pārmaiņām tautas vairākums sajūsminājās vai arī tās akceptēja. Sevišķi tas bija redzams Vidzemē, Kurzemē un Rīgā starp latviešu iedzīvotājiem. Saprotams, bija arī šīs pārmaiņas pretinieki starp agrākām sociālistu un dažādām citām grupām. Latgales latviešos noskaņojums bija citāds: reti kāds izteicās atklāti par pārmaiņām (kā lai to darītu kaŗa stāvokļa laikā?), un lielas sajūsmas nebija, Latgales latvieši visumā gribēja nogaidīt: dzīvosim, redzēsim. Par minoritātēm lielas skaidrības nebija, dažas notikumu akceptēja, dažas bija pret to, bet vairākums, liekas, domāja tāpat kā latgalieši — pavērosim, kas notiks, tad zināsim, ko teikt. Kopsummā par visu valsti es

teiktu, ka pirmā gadā noteikts vairākums valdību atbalstīja. Pēc tam sākās atplūdums, sākumā lēns, vēlāk straujāks, un apmēram uz 1938. vai 1939. gadu valdības atbalstītāju skaits bija noslīdējis ļoti zemu. Atbalstītājus iespējams noskaidrot vienīgi brīvās vēlēšanās; to valdība nepielaida pat pagastos, nerunājot par kādu nobalsojumu valsts mērogā. Nav iespējams tāpēc pateikt, kāds tautas procents kuļā gadā valdību atbalstīja. Pēc novērojumiem un savas izjūtas es teiktu: uz 1935. g. 1. janvāri tautas vairākums bija par valdību, bet 1939. g. 1. janvārī tas vairs tā nebija. Domāju, ka K.U. to zināja un tāpēc par jauno Satversmi daudz runāja, bet darīts netika nekas. Valdība bija pārrēķinājusies, un Satversmes pieņemšanas laiks novēlots. Tā bija politiska kļūda. Jaunu Satversmi vajadzēja pēc pārmaiņām izstrādāt un pieņemt 1 gadā, augstākai 2 gadu laikā. Iecelta juristu komisija, kuļai valdība būtu devusi principiālus norādījumus, Satversmi izstrādātu dažos mēnešos, un tauta to pieņemtu vispārīgā nobalsošanā. Varēja paredzēt tautas vēlētu prezidentu ar ļoti plašām pilnvarām, varbūt līdzīgi ASV kārtībai. Lai novērstu K.U. bailes no vēlēšanām, varēja pat paredzēt, ka viņš tiek ievēlēts par mūža prezidentu, un parastā kārtība stājas spēkā tikai pēc viņa nāves. Kā tas parasts tiesiskā valstī, vajadzēja strikti norobežot likumdošanas, izpildu un tiesas varu. Saeimu varētu vēlē iecirkņu vēlēšanās, līdz ar to partiju skaits strauji samazinātos. Tas viss bija izdarāms. Ja valdībai bija liela vēlēšanās iejaukties visās sīkās lietās, varēja pat noteikt, ka Satversme stājas spēkā pēc viena, diviem vai trim gadiem. Vai ar to vēl nepietiktu? Acīm redzot nē, un tā tika sagaidīts laiks, kad pie tautas griezties vairs nedrīkstēja. Kameronu sistēmas ideja laikam bija patapināta no Musolini. Latvijā kameras bija blefs profesionālā laukā, un no tām vēl mazāk varēja gaidīt politiskā laukā. Ja kašs nepārtrauktu mūsu dzīvi, agrāk vai vēlāk Latvijā varēja sagaidīt politisku chaosu, jo valdība negribēja noteikt paliekamu likumīgu kārtību.

Kāpēc valdības populāritāte mazinājās? Šinī darbā nespēju dot pilnīgu atbildi, bet minēšu īsumā tikai dažus iemeslus. Saka, ka labai valdībai nekāda propaganda neesot vajadzīga: labi darbi ir labākā propaganda. Varētu teikt arī otrādi — uzbāzīga propaganda samaitā labos darbus. Taisni tā notika pie mums. Ja cilvēks jūt, ka viņam kaut ko grib ieskaidrot ar varu, tad rodas pretestība, pat tad, ja propagandētā lieta patiesi ir laba. Vēl ļaunāk ir, kad ieteic kaut ko apšaubāmu. Valdības pašpropagandai nebija ne gala, ne malas. Tā nāca nemitīgā straumē laikrakstos, radio un runās. Tā bija kā veca un nolietota plate, kas cilvēkiem drīz apnika, un vēlāk viņi to sāka ienīst.

Iztapoņas un glaimotāji pasaulē arvien ir bijuši un būs. Ja valdība viņus noraida, tie pieplok pie zemes un tos neredz; ja valdība viņus uzklausa, tie vairojas kā sēnes pēc lietus. Mūsu valdība tos akceptēja un radīja iespaidu, ka tiem ir ceļš valā uz amatiem un mantu.

Nepiemērotu vai nederīgu cilvēku iecelšana amatos mazināja valdības cieņu.

K. Ulmanis pārāk bieži rādījās tautā un pārāk bieži teica gaŗas runas.

Šai vietā citēsim Plutarchu, kurš raksta par seniem grieķiem un romiešiem: „Perikls izvairījās no pastāvīgas saskares ar tautu, un lai tautai drīz neapniktu, viņš mēdza tai rādīties tikai šad un tad”.

Aleksandrs Lielais jautājis, kā vislabāk iegūt cilvēku mīlestību un saņēmis atbildi: Kaut vara pilnīga, tauta tomēr nebaidās. (Pie mums valdīja bailes.)

Par Jūliju Cēzaru: „Kikerons bija pirmais, kas ierosināja senātā sev sevišķus godinājumus. Tie turējās vēl robežās, kas pieklājās cilvēkam, bet bija arī ierosinājumi, kas nezināja mēru. Viņi gribēja cits citu pātrumpot ar ierosinājumiem un nonāca tik tālu, ka tie ar saviem uzpūstiem, pārspilētiem priekšlikumiem Cēzaram ļoti kaitēja. Par lišķiem vēl bīstamāki Cēzaram bija viņa pretinieki šajos pārspilējumos. Šādā veidā viņi ieguva arvien vairāk iemesla uzbrukumiem. Tā pamazām auga naidis pret Cēzaru, un redzamākais cēlonis tam bija viņa cenšanās pēc ķēniņa cieņas. Tautai tas bija galvenais iemesls, lai no viņa novērstos”.

Daudz kas būtu citādi, ja mēs mācītos no vēstures pieredzes.

Liels un augošs nemiers tautā radās arī par valdības rīcību citos novados. Acīm redzot K.U. bija izšķīries par valsts sociālisma sistēmu Latvijā. Privātos uzņēmumus un īpašumus pārņēma valdība. Dibināja jaunas akciju sabiedrības lielā skaitā, kas tādas bija tikai vārda pēc, jo viss kapitāls nāca no valdības. Ar to tika pārtraukts ārzemju kapitāla ieplūdums Latvijā un veicināta kapitāla bēgšana, cik nu tāda vēl bija palicis. Jauno akciju sabiedrību darbība ne vienmēr bija sekmīga, jo tās dažkārt vadīja nepiedzīvojuši cilvēki. Daļa no akciju sabiedrībām tomēr strādāja sekmīgi un ar peļņu, kā piemēram Vairogs, Aldaris un Degviela. Vairoga sekmīgā darbība izskaidrojama ar divu lietpratīgu inženieru — Jāņa Ķerpes un Jāņa Švanka vadību. Vairogs sekmīgi pildīja arī visus pasūtījumus valsts aizsardzībai. Lai kaŗa gadījumā, rezerves daļu trūkuma dēļ, nesabruktu motorizētais transports, valdība bija izšķīrusies vienīgi par Forda 3-tonnīgo preču auto, kā piemērotāko mūsu ceļiem. Ar pazeminātu muitu palīdzību to centās izplatīt un gada laikā samontēja 1100 mašīnas. Tādā ceļā 1940. gadā Latvijā jau bija apmēram 2500 Forda preču auto, kas kaŗa gadījumā tiktu mobilizēti. Tāpat tālredzīgi bija iegādāti lieli rezerves daļu krājumi šīm mašīnām. Vairogs savā šauteņu patronu nodaļā spēja izgatavot lielu patronu skaitu. Tāpat valsts aizsardzības vajadzībām Liepājas kaŗa ostas darbnīcas gatavoja jūras mīnas un ar pēdējām spēja apgādāt arī Igauniju.

Tika likvidētas visas lauksaimniecības biedrības un to centrālās organizācijas, kooperatīvi un pašvaldības. Tās bija organizācijas, no kuŗām 1918. gadā bija izaugusi brīvā Latvija. Tagad, nezin kāpēc, tās bija nederīgas. Šīs

organizācijas strādāja, un tās vadīja liels skaits patriotisku un populāru cilvēku. Sprototams, radās daudz jaunu sarūgtinātu, pat naidīgu, cilvēku.

F. Krusa raksta: „Lai cik pacietīgs centos būt, tomēr visam tam, kas tālāk sekoja pēc 15. maija, nevarēju pievienoties. Neizlīdzinātie spriegumi un disonances ar katru gadu nevis atslāba, bet vairojās, kaut arī visas propagandas dzirnavas mala tikai prieku un sajūsmu. Likvidēja lauku un pilsētu pašvaldības. Pārkārtoja kooperatīvus, ar ko tie zaudēja savu patstāvību un demokratisko iekārtu; slēdza tūkstošiem biedrību, kādas gadu gaitā bija nodibinājušās. No šiem valdības soļiem bija skaidri noprojams, ka uz mūsu pašu dibinātām, veidotām un koptām organizācijām valdība paļauties nevar. Sadalījāties uzticīgos un neuzticīgos. Neuzticīgie centās savu neuzticību slēpt un pievaldīt mēli, bet uzticīgie centās izpelnīties ar to, ka viņi atrod daudz neuzticīgo. Centība ir laba lieta, un tā atmaksājās. Vadonis varēja staigāt pa puķēm un telegrammām apbērtiem ceļiem un sēdēt uz krēsliem, kas arvien vairāk izskatījās līdzīgi troņiem”.¹⁴⁾

Pēc īsas atkāpšanās atgriezīsimies pie ikdienas notikumiem.

9. aprīlī slimu kases mājā apcietināts A. Jablonskis un vairāki citi, kas nākuši to apmeklēt. Pie Jablonska atrasta liela ceļa soma ar proklamācijām, bet viņa meita apgalvojusi, ka tā pieder viņai. Pēc dažām dienām vēl apcietināja Kleinbergu un Princi, bet E. Zariņu pēc nopratināšanas atbrīvoja. Māja iepriekš novērota 2 mēnešus un Drošības departamentam viss bijis zināms, kas ar ko tiekas un kādā nolūkā.

Ka valdībai ir sasprindzināti nervi pēc ģenerāļa aiziešanas, to jutu arī es: kamēr agrāk manas telefona sarunas noklausījās pa retam, tagad tas notiek dienu un nakti.

14. aprīlī sastapu Štuceri — Dravnieku, kas tagad ir policijas pr-kas Limbažos. Viņš stāsta, ka proklamācijas parādoties diezgan bieži, un tanīs esot neķītri uzbrukumi pašam K.U. Policija arī pati iespiežot proklamācijas ar „piemērotu” tekstu.

Kollēga T. Cirkelis stāstīja interesantu gadījumu. Priekš kāda laika *Tēvijas Sargs* viņam lūdzis reklāmas tekstu slimu kasei vērtībā par 400 latiem. Viņš to noraidījis kā nevajadzīgu. Tomēr drīz vien saņēmis Alka rīkojumu sludinājumu dot. Pēc nedaudz dienām pie K.U. bijusi apspriede par slimu kasēm, kuŗā piedalījušies J. Volonts, Alks un Veinbergs. K.U. pateicis, ka līdzīga reklāmēšanās ir nosodāma; Alks cietis klusu, un arī citi nav teikuši ne vārda. Alks prot savus nedarbus novelt uz citiem.

15. aprīlī sarunā J. Trasuns teica, ka policijā un dažos armijas pulkos esot liela rūgšana, tāpēc pēdējā laikā vairāki sociālisti esot pieņemti darbā (Veckalns, Lorencs un citi).

25. aprīlī mūsu ministrijas darbinieki bija aicināti uz sapulci, kas tagad nākušas modē. Pirmais īsu uzrunu teica J. Volonts. Viņš pieminēja slimu kases, kur nākot pārmaiņas ārstniecības palīdzībā. Tad runāja V. Munters,

gan ne par ārpolitiku, bet par savas ministrijas tehnisko darbību. Ievērojis, kur es sēdu, arvien pameta acis uz mani. Varbūt vēroja kā mana seja reaģē uz viņa runu. Pēdējais runāja Veidnieks, kuņu agrāk nepazīnu. Viņš galvenokārt runāja par kamerām, un apgalvoja, ka tās esot īstas pašvaldības (šai brīdī mans kaīmiņš savu elkonī iegrūda manos sānos), kaut gan Veidniekam nav nekāda sakara ar kamerām. Reizes desmit viņš pieminēja K.U., ko Volonts un Munters tomēr nedarīja. — Pēc sapulces J. Volonts man ieteica iesūtīt viņam iebildumus pret projektētiem ārstēšanās noteikumu grozījumiem. Tos izgudrojis Alks, bet pats J. Volonts un slimo kases ar tiem nav mierā.

4. maijā slimo kasei pienāca jocīgs aizrādījums no ministrijas: J. Baloža uzņēmumi kases telpās nav jānoņem, bet jāatstāj kur bijuši. Mēs to nebijām darijuši, bet varbūt citur tas bija noticis. Laikrakstos ziņa, ka pēc „Tieslietu ministra Apsīša priekšlikuma” grozīts likums par valsts prezidentu, nosakot, ka to aizstāj kaŗa ministrs. Agrākā likumā bija J. Baloŗa vārds, tagad būs amatpersona. Tas ir loģiski, bet cilvēki smīnēja, ka to būs ieteicis Apsītis.

Iševskis stāsta, ka jaunieceltais krievu sūtnis, kas gan vēl nav akreditējies, kopā ar sievu bijuši pareizticīgo katedrālē uz dievkalpojumu un rokā turējis sveci, bet sieva pārkrustijusies. Jauna komunistu viltība, iegūt populāritāti pie kristīgiem.

Tagad jāpastāsta, kā es pirmo reizi dzīvē tiku tiesāts, notiesāts un attaisnots. — 1940. g. pirmajās dienās frizieris Brakovskis, kas strādā mūsu mājā, ar saŗutumu man stāstīja, ka iepriekšējā vakarā kāds mūsu mājā dzīvojoŗs virsnieks atvedis 1 maisu cukura un lūdzis sētnieku Irbi palīdzēt maisu uznest viņa dzīvoklī. Tikai daŗas dienas pirms tam par cukura uzpirkŗanu bija sodīts kāds populārs profesors. Šī lieta ļoti negātīvi bija atreferēta laikrakstos, un varbūt tāpēc frizieris par gadījumu bija saŗutis. Sagādījās tā, ka līdzko biju izgājis uz ielas, pretim nāca policijas iecirkņa pr-ks Broŗe un es par cukura maisu viņam izstāstīju. Pēc pāris dienām tiku izsaukts pie izmeklēšanas tiesneŗa un pratināts „par policijas maldināŗanu”. Tiesnesis mani pazina un sirsnīgi smējās par lietu, bet brīdināja — sagatavojieties uz sliktāko, jo man ir uzdots tūlīt zvanīt prokuroram Karčevskim un informēt, ko Jūs teicis. No tā viņš saprotot, ka kāds gribot lietu pret mani speciāli sagatavot. No tiesneŗa uzzināju, ka maisa lietā iekaukts kāds mūsu mājā dzīvojoŗs administratīvais virsnieks (agrākais nosaukums bija — kaŗa ierēdnis), kurŗ man bija sveŗs. Policija pirms viņa dzīvokļa apskates ir sazinājusies ar pilsētas komandantu, kā tas pieņemts, kad kādā lietā iekaukta militāra persona. Kāds darbinieks zināja, ka komandantūra cukura īpaŗnieku brīdinājusi, maiss aizvākts un tāpēc policija nekā nav atradusi. Ar apsūdzību pret mani nodarboties vajadzēja I iec. viceprokuroram, bet Karčevskis lietu pārņēmis pats un tūlīt parakstījis apsūdzību. Tomēr Tiesu palāta apsūdzības rakstu nav apstiprinājusi („par apzinātu un ļaunprātīgu apmeloŗanu”) un lieta nākŗot

miertiesā. Tad 1940. g. 14. martā II iec. miertiesnesis Krūmiņš mani sodīja ar 10 dienām aresta, sodu nosacīti atlaižot, bet frizierim un sētniekam krita 1 mēnesis cietuma, ko arī nosacīti atlaida. Sodīt mani varēja vienīgi pēc Brožes liecības, kurš teica, ka manu ziņojumu viņš „nav sapratis” kā neoficiālu. Sētnieku varēja (līdz ar to abus pārējos) sodīt vienīgi tāpēc, ka viņš bija galīgi pārbijies un nevēlējās uzdot citus lieciniekus vai pats ko sakarīgu liecināt. Drīz uzzināju, ka pirms tiesas dienas Karčevskis-Kalme ir runājis arī ar miertiesnesi Krūmiņu un tam teicis: to vīru ņemiet stingri, tam sods ir jādabū. Tagad es zināju daudz: ja cukurs ir bijis, tad ticis noslēpts, Brožem doti norādījumi, kā viņam jāliecina, un tiesnesim pateikts, kādam jābūt spriedumam. Tomēr tas bija mazs mierinājums, jo es nekā nedrīkstēju izpaust, un man bija žēl pārējo cietušo, jo tie sodu saņēma tikai tāpēc, ka sods man bija iepriekš izlemts. Kāpēc lai es būtu cēlis neslavu cilvēkam, ko nekad nebiju redzējis un nepazinu? Kādā veidā lai es būtu maldinājis policiju, ja atstāstīju to, kas man pašam bija teikts un ko teicējs tiesā apstiprināja? Bet tiesa jau zināja labāk.

Diemžēl abi pārējie pārsūdzību nevēlējās, bet manu pārsūdzības rakstu uzrakstīja labs jurists. Advokātu nebiju ņēmis pie miertiesas, un neņēmu arī apgabaltiesā. Zināju, ka augstākās tiesu instancēs valda naidis pret Karčevski, jo tās zināja viņa machinācijas. Bez tam ietekmēt trīs tiesnesus, ja ietekmēšanas mēģinājums nāktu, būtu daudz grūtāk nekā miertiesnesi vai izmeklēšanas tiesnesi. Tāpēc es vēl nezaudēju ticību visām tiesām. Apgabaltiesas sēdē piedalījās Geide, Sekste un Pulciņš, no kuņiem es neviena nepazinu. Liecinieku Broži man izdevās sapīt nepareizā liecībā, kas radīja jautrību klausītājos, bet it sevišķi pāris policistos, kas dienesta uzdevumā atradās telpās. Spriedums skanēja: attaisnots. Man bija skumji atcerēties kādu jaunu tiesu kandidātu Karčevski, kas pirms gadiem lūdza manu atbalstu, lai tiktu iecelts par prokurora biedru, un kas vēlāk lūdza atbalstu, lai tiktu iecelts par prokuroru. Pirmā gadījumā zināmu atbalstu no manis viņš saņēma, otrā — vairs ne: biju to iepazīnis tuvāk. Otrā gadījumā viņam palīdzība gan nebija vajadzīga, jo viņš tādu bija nodrošinājis ministru prezidenta partijā. Toreiz viņš likās daudzsoļošs jauns cilvēks. Bet — mainās laiki, mainās cilvēki.

Par A. Karčevski A. Bērziņš saka: „Taisnība, ka Karčevskis ar savu dzeršanu un ālēšanos darīja sev un savam amata prestižam daudz sliktā. Igaunijas apmeklējumā viņš bija neciešams. Viņš neatgriezās no Igaunijas novēmies, bet citādi uzvedās tā, kā to nevar darīt svešā vietā. Es lūdzu sūtniecības padomniekam Vigrabam Karčevski izvest no sarīkojuma telpas un atcelā no Tallinas viņu brīdināju, ka par viņa izdarībām ziņošu prezidentam. Es to arī izdarīju. Karčevskim pamatīgi tika mazgāta galva, bet kaut kā tas saglābās. Starp viņa draugiem, kas to atbalstīja, cik zinu, bija ģen. Balodis. Arī es nekad neieteicu Karčevski atvaļināt. Pie sliktām īpašībām bija arī

dažas labas. Varbūt senās pazišanās dēļ es centos vairāk ieraudzīt labās nekā sliktās īpašības".¹⁰⁾

8. maijā laikraksti ieteica ievērot taupību 15. maija svinību rīkošanā. Tas ir labs ieteikums, ko vajadzēja sludināt jau agrāk.

Pa grupām tagad tiekot iesaukti rezervisti līdz 40 gadu vecumam. Ielās bieži redzami krievu jūrnieki, bet laikraksti tos nepiemin. Dzirdēju, ka pie mums krievi paturot vienīgi jūras bāzes Liepājā un Ventspilī, bet armijas daļas esot prom. Sabiedrotiem kaŗā neveicas — vācieši ir jau pie Lamanšas kanāļa un ne tālu no Parīzes.

17. maijā valdība pieņēmusi lēmumu par ārkārtas pilnvaru piešķiršanu sūtņiem K. Zariņam un A. Bilmanim. Kaut kad maija mēnesī sūtņi E. Krieviņš ir ieteicis V. Munteram — slepenos archīvus nogādāt Stokholmā, valdība to nav darījusi.

30. maijā krievi iesnieguši notu Lietuvai par trim it kā aizturētiem kareivjiem. Vai viņi meklētu iemeslu kaŗam?

Beļģijas armija ir padevusies, un izskatās, ka vācieši būs uzvarētāji.

Atnāca lševskis un stāstīja, ka viņa dzīvoklis izkratīts un ka viņš pats vakar aizvests uz Politisko pārvaldi nopratināšanai, bet pēc tam atbrīvots. Viņam pārvesta rakstu publicēšana, kas neatbilst mūsu neitralitātei. Viņš baidās no izraidīšanas.

12. jūnijā publicēts jauns likums, kas nosaka, ka atvaļinājumi šogad visiem jāpavada uz laukiem. Kas nav nostrādājuši tagadējā amatā 5 gadus, tiem jāņem arī papildatvaļinājums līdz 3 mēnešiem, un par to maksās 55—85% no algas. Likumam daži trūkumi; manā kasē, piem., zobārsti ņēma arī agrāk bezmaksas atvaļinājumus, kas mums neko nemaksāja, bet tagad par to būs jāmaksā. Kases birojs, darbiniekiem aizejot gaŗos atvaļinājumos, darbu veikt nespēs un būs jāpieņem papilddarbinieki, kuŗiem darba raŗība ļoti zema. Likums izdots par vēlu, un trūkst instrukciju pie likuma.

15. jūnijā biju izbraucis amata darīšanās uz Bīriņiem. Radio ziņās dzirdēju, ka Lietuva 14. jūnijā no Maskavas saņēmusi ultimātu. Bez tam Abrenes apriņķī pazuduši 11 mūsu robeŗsargi, dažas personas nogalinātas un robeŗsargu mītne nodedzināta. Uzreiz sapratu, ka tas ir beigu sākums. Dievs, esi Latvijai žēlīgs! Steidzos atpakaļ uz Rīgu. Lietuvas valdība ultimātu ir pieņēmusi, krievi jau 15. jūnijā tur iegājuši un ieņēmuši pozīcijas gar Latvijas robeŗu.

16. jūnijā mūsu rīta laikrakstos ir īss ziņojums par incidentu uz robeŗas un ka uz turieni izbrauc komisija apstākļu noskaidrošanai. Ir arī ziņa, ka pēc krievu pieprasījuma atkāpies Lietuvas prezidents Smetona un atstājis Lietuvu.

16. jūnijā pulksten 14 Molotovs nodevis ultimātu mūsu sūtņim F. Kociņam Maskavā. Atbilde pieprasīta līdz pulksten 20, tas ir seŗu stundu laikā. Prasības tās pašas, kas Lietuvai: nodibināt draudzīgu valdību un neierobeŗoti ielaist Latvijā sarkano armiju. Par ultimāta iemesliem minēta — slepena

militāra vienošanās ar Igauniju un Lietuvu, piedalīšanās 2 slepenās Baltijas valstu konferencēs un ģenerālštābu sanāksmēs. — Latvijas valdība ultimātu akceptēja.

Vācijas sūtnim Molotovs 17. jūnijā apgalvojis, ka Padomju Savienības rīcība izbeigs Baltijas valstīs rietumvalstu intrigas pret Vāciju un Padomju Savienību.

Vēlāk netrūka visdažādāko prātojumu, kā nelaimi būtu varēts novērst. Bija dzirdami pārmetumi valdībai, ka neesot laikā rūpējusies par draudzības un sadarbības izveidošanu ar Vāciju; citi nožēloja, ka neesam orientējušies uz Krieviju; vēl citi, ka nekarojām. Jāatceras, ka Latvijas valdība visu laiku centās pēc labām attiecībām ar Vāciju, bet sadarbībai nepietiek ar vienu partneri, vajadzīgi abi. Ja Vācijā būtu demokratiska iekārta, varbūt būtu bijusi kāda iespēja šādai sadarbībai. Hitlera laikā sadarbības ideja bija tikai utopija. Sadarbības mēģinājumam ar Padomju Savienību Latvija demonstrēja tādu pretimnākšanu, kam līdzvērtīgu grūti atrast pasaules vēsturē: neatkarīga valsts piekrita sveša kaļaspēka novietošanai savā teritorijā.

Nekā nedeļa arī tas, ka latviešu tautas vairākums un valdība savas cerības lika uz demokratiskām lielvalstīm. Pirmo grūtību brīdī franči un briti bija gatavi mūs iztirgot, un vēlāk to arī izdarīja. Vienīgais izņēmums bija ASV, kaut Rūzvelta rīcība Teheranā un Jaltā vairs neliecināja par draudzību pret Baltijas valstīm.

Runājot par Baltijas valstu savienību, jānožēlo, ka mūsu patstāvības gados tā bija neiedarbīga. Kur meklējama vaina? Domāju, ka vismazāk varētu pārmest mums. Latvijas valdība visus gadus sirsnīgi pūlējās panākt ciešāku sadarbību, Igaunija bija izvairīga un Lietuva, kas par savu galveno mērķi uzskatīja Viļņas atgūšanu, nelikās visai ieinteresēta. Ja arī savienība būtu efektīva, tad 1939.—1940. g. apstākļos tas nelīdzētu: kādas 20 baltiešu divīzijas nebūtu liels šķērslis ne Hitleram, ne Staļinam. Vāji apbruņotas, arniecīgiem municijas krājumiem, ielenktas no visām pusēm mazā teritorijā, ar bloķētiem jūras ceļiem un nogrieztu apgādi — cik ilgi tās turētos? Nav šaubu: ienaidnieks ciestu lielus zaudējumus, bet šāda apziņa vien nedziedētu pašu brūces. Šo divīziju vienīgais spēks būtu patriotisms un cīņas spars, bet ar to vien nepietiktu un nesamērīgais pārspēks tās pieveiktu. Lielus upurus attaisno tautas brīvības saglabāšana, ne bravūra vai pašnāvība. 1940. gadā tautas brīvību saglabāt nebija iespējams. Tādas ir manas domas un acīm redzot tā domāja valdība.

ASV sūtņa dzīves biedre Irene Vailija savās atmiņās par Baltijas valstīm raksta: „Nāci un padomju neuzbrukšanas līgums un tas, ka Baltijas valstīm neuzbruka jau 1939. gada septembrī, šais zemēs bija radījis nepamatotu drošības sajūtu. Tās cerēja, ka viņas tiks mierā, ka Baltijas valstis varēs palikt neitrālas un tās spējīgas paturēt savu tik ļoti ilgoto neatkarību. Tā tas nenotika”. — Piezīmēšu, ka cerēts tika, bet inteliģentākai sabiedrības daļai

gan nekādas drošības sajūtas nebija: pārāk labi mēs pazinām savus lielos kaimiņus. Ar cerībām, vai bez tām, nebija nekā, ko mēs būtu varējuši darīt.

17. jūnija vakarā J. Breikšs, braucot caur Ērgļiem uz Vecpiebalgu, pa ceļam redzējis aizsargu daļas, kas norīkotas kārtības uzturēšanai. Viņš saka: „Aizsargi labi apģēbti, labi bruņoti, izskatās braši — stipri atšķiras no sarkanarmiešu neintelligentām, trulām sejām. Ir tomēr tikpat sāpīgi redzēt: aizsargiem ar ieročiem rokās sargājams sarkanarmijas ceļš uz Latvijas sirdi Rīgu. Kāda likteņa ironija!”¹⁶⁾

Gāju pie P. Freidenfelda pēc drošākas informācijas. Pa ceļam sastapu I. Brastiņu, kuŗa zināja, ka ultimātu valdība saņēmusi, kabineta sēde turpinoties kopš plkst. 10 no rīta, un valdība atkāpjoties, bet prezidents paliekot. Krievi jau nākot iekšā. P. Freidenfelds dzirdēto apstiprināja. Uz jautājumu, vai prezidents paliek, atbildēja — skaidri vēl nezinot. Kaŗot būtu bijis neprāts, jo nav neviena, kas mums palīdzētu, tā būtu tiša pašnāvība, labāk lai zeme paliek neizpostīta, bet vēlāk varbūt varēs vēl izkaŗoties. Pareģoju, ka cilvēkus izsūtīs. F. domāja, ka jātaisa laipna seja un jācer labākais.

Nav šaubu: Freidenfelds bija izteicis K.U. uzskatus. Cilvēki, kuri domā, ka vajadzēja kaŗot, vēlāk sāka meklēt vainīgos. — Lietu izlēma K.U. un tikai viņš. Ja armijas vadība viņam būtu devusi tādu padomu, tad arī tā būtu vainīga. Tas attiecas kā uz 1939. gadu, tā 1940. gadu. Vainīgo meklēšanai tomēr nozīme tikai tad, kad vaina pierādīta: ja nav vainas, nav arī vainīgo. Par pareizu vai nepareizu rīcību ir dažādas domas, savas esmu pateicis iepriekš. Nepievienojos vienīgi F. izteicienam, ka varēs vēl izkaŗoties vēlāk. Kāda kaŗošana var būt pēc brīvības zaudēšanas? Latvieši vēlāk kaŗoja gan, pat abās pusēs, bet citu vadībā un cieta milzīgus zaudējumus.

Uz ielas redzēju ļaudis lielos pūļos stāvam pie veikaliem un klausoties radio ziņas.

Darītā saņēmu ziņu ierasties ministrijā. Līdzī aicināju divus vecākos darbiniekus Ābolu un R. Rakovski. Ministrs jau atkāpies, darbiniekus uzrunāja Alks. Tas teica, ka Lietuvas prezidents esot aizmucis un basām kājām pārbridis robežupi uz Vāciju, kur internēts. Pie mums tā neesot, visiem jāpaliek savās vietās, nevajaga padoties iepirkšanās drudzim un tagad — pie darba, marš! Īsti „alkiska” runa — nosmīnēja klausītāji un izklīda.

Pa kases nama logu redzēju, ka pa Marijas ielu aizbrauca kādi 50 krievu tanki. Klāt viņi ir. Kādas tautības piederīgie ar jūsmīgiem kliedzieniem apsveica atbraucējus, uz tankiem meta pat rozes, ko kareivji grūda atpakaļ uz ielas.

Pēc darba iegāju pie čellista P. Komisāra. Dzirdējām vairākus šāvienus, un valodas, ka daži policisti esot ieģrūsti kanalā. Pulksten 20 radio ziņu nebija, tikai pateica, ka jaunā Petēna valdība lūdzot mieru un ka 22.20 runās valsts prezidents. Viņa uzruna bija īsa un nobeidzās ar: „Es palieku savā vietā, palieciet jūs savās”. Tad sekoja rīkojums par telpu neatstāšanu starp

plkst. 22 un 4, par dzertuvju slēgšanu, izmaksu apturēšanu bankās uz 2 dienām un dažu preču pirkšanas ierobežošanu. Ap 23 mēs ar P. Komisāru tomēr izgājām pastaigāt. Uz ielas parādījušies šaubīgi tipi un daudz piedzērušo (laikam dzertuves vajadzēja slēgt agrāk). Uz Esplanādes daudz tanku, ielās kareivju un policistu patruļas.

A. Bērziņš par K.U. 17. jūnija runu raksta: „17. jūnija vakarā īsā uzrunā tautai radiofonā Ulmanis tiešām pateica, ka viņš paliek savā vietā. Iemesls, kālab viņš to teica, bija, lai izklīdinātu no kaut kurienes nākušās baumas, ka viņš vācu lidmašīnā aizbēdzis pie Hitlera. Radiofons tajā laikā atradās okupantu rokās, un Ulmanis bija spiests aprobežoties ar ziņas došanu tautai, ka viņš nav aizbēdzis. Tas viss. Nekādi solījumi, pēc manām zināšanām, Ulmanim no krieviem nav doti. Domāju, arī Munteram — nē”.¹⁰⁾

18. jūnijā Višinskis ieradies pie Ulmaņa, lai pateiktu, ka viņš ir speciāls sūtnis, kam jākārto ultimātā minētās lietas.

Vēlākā informācija, ka Višinskis kādam latvietim izteicies: „Daži ir pret Ulmani, bet es iesaku necelt iebildumus pret Ulmani kā valsts prezidentu”, saskan ar parasto komunistu taktiku un tāpēc ticama.

Par pūļa izrīcībām 17. jūnijā virskārtībnieks K. Krūmiņš raksta: „Apšardzības rotas priekšnieks nosūtīja uz stacijas laukumu kārtībniekus, lai tie atbrīvotu ceļu krievu tankiem. Pūlī bija daudz iereibušu vīriešu, kas pret mums izturējās diezgan naidīgi un neklausīja uzaicinājumam atbrīvot ceļu. Dzirdējām kliedzienu, ka pūlis sitot kārtībniekus. Tad no pūļa izmuka kārtībnieki A. un L., bet trešo kārtībnieku pūlis bija iemetis no tilta kanālā. Kārtībniekam A. bija atņemta pistole un vidusjosta, bet seja sasista asinīs. Kārtībnieks L. no sitieniem bija zaudējis samaņu un vairākus mēnešus pavadīja slimnīcā. Pūlis sāka virzīties uz prefektūru. Kāds kārtībnieks izšāva gaisā, kas pūli saniknoja vēl vairāk, un tas meta akmeņus prefektūras logos. Dabūjām rīkojumu pūli izklīdināt. Tikko izskrēju no prefektūras, dabūju spēcīgu sitienu sejā, paklupu un no mutes sāka tecēt asinis. Tomēr uzcēlos un sitējs no manis saņēma savu tiesu. Nomazgājās asinis, kopā ar dažiem kārtībniekiem devos uz dzelzceļa staciju. Laukumā valdīja iereibušu cilvēku bars ar akmeņiem kabatās. Dzirdēju stāstam, ka kaut kur cilvēki par brīvu tiekot piedzirdīti un sūtīti celt nekārtības. Redzēju asiņojam virskārtībnieku K., smagi sadurtu kārtībnieku Z. un policijas jātniekam sadurtu zirgu. Meklējām patvērumu stacijā, bet iepriekš vēl tiku ievainots ar nazi kreisā rokā. Kāds krievu leitnants man teica, ka viņš saņēmis rīkojumu šaut uz pūli, ja sadursme atkārtosies. Tagad pūlis salasījās pie galvenā pasta un gribēja ieņemt prefektūru. Mēs devāmies tur un redzējām stāba rotu, kā arī augstāko policijas vadību, mūsu armijas un sarkanās armijas pārstāvjus. Pēdējie aicināja pūli izbeigt nekārtības, bet no pūļa kāds krievu valodā atbildēja: „Ko, jūs tādi paši nodevēji!” Tad nāca pavēle: „Ķēdēs uz priekšu!” un pūlis uzreiz pajuka, jo no stāba rotas atskanēja daži šāvieni gaisā. Tomēr

kāds vīrietis man iesita pa seju un, cīnoties ar viņu, bez nodoma šaviens sprāga no manas pistoles. Kad pūlis bija izklīdināts, vēl ieradās 5. Cēsu pulka rota un pilsētas ugunsdzēsēji ar šļūtenēm. Tā beidzās nekārtības, bet ievainotiem policijas darbiniekiem vajadzēja reģistrēties prefektūrā. Vēlāk reģistrēto saraksts bija nokļuvis pie izmeklēšanas tiesneša, kas mūs pratināja kā apvainotus notikumus! Es no Rīgas aizbraucu, bet prefektūrā jaunais prefekts ataicinājis pūli, lai tie uzzīmētu „vainīgos” kārtībniekus, bet nevis lai kārtībnieki uzzīmētu sadurmes īstos vainīgos. Pūlis tad uzrādījis pat tādus kārtībniekus, kas 17. jūnijā nemaz nav bijuši uz ielas. Jaunā valdība par vainīgu atzina policiju, un daudzi nevainīgi cilvēki vēlāk tika apcietināti un mājās vairs neatgriezās”.¹⁵⁾

Par to pašu gadījumu amerikāņu žurnālists D. Dejs savās atmiņās 1955. gadā raksta sekošo: „17. jūnijā pie dzelzceļa stacijas redzēju pūli, kas vīcināja sarkanās drēbes gabalus un histēriski kļiedza neizsakāmā priekā par krievu ierašanos. Es katrā ziņā gribēju noskaidrot, kas šie par ļaudīm īsti ir. Iejaucos barā, bet nekur nevarēju saklausīt ne vārda latviešu valodā. Runāja un kļiedza tikai krieviski un židiski, dzirdēju arī vācu valodas saraustītus teicienus. Tad pēkšņi daži vīri no pūļa uzbruka latviešu policijas kārtībniekiem, kas neapbruņoti arī mierīgi noraudzījušies notiekošā „teātrī”. Redzēju, ka vienu policistu piekāva un iesvieda pilsētas kanālā. Pūlis pašlaik līnčoja otru, kad viens no krievu tankiem izšāva ložmetēju kārtu un ievainoja kādu žīdu jaunekli kājā. Uz brīdi radās pānīka, pa to laiku policists aizmuka. — Ko biju redzējis pats savām acīm, to ziņoju The Chicago Tribune. Rakstīju, ka „žīdu strādnieki Rīgā ar gavilēm sagaidīja krievu tankus”, bet laikrakstā bija iespiests: „Latviešu strādnieki apsveic krievu tankus!” Tie bija salti meli, bet man nekad neizdevās noskaidrot, kas bija „doktorējis” manu rakstu.

Pēc tam, kad krievu sarkanais terrorm veselu gadu bija slepkavojis latviešus, ieradās vācieši un sāka slepkavot žīdus. Šodien Latvijā ir daudzi masu kapi. Vienos gul žīdi, kuņus vācieši slepkavoja bez kādas izšķirības, citos atkal latvieši, žīdi un citas tautības, kuņus noslepkavoja un vēl tagad slepkavo sarkanā vara.

Labi atceros, ka žīdu rabins Dubins kā Ulmaņa draugs baudīja lielu ievēribu valdības aprindās. Latvijas valdība izdeva dokumentus tālākai ceļošanai uz ASV desmit tūkstošiem žīdu bēgļu, kas ieradās Latvijā no Vācijas vai vācu ieņemtām zemēm. Antisemitismam citās zemēs pieaugot, Latvija uzņēma arvien jaunus tūkstošus žīdu bēgļus. Par latviešiem var teikt, ka tie ir ļoti iecietīgi, draudzīgi pret svešniekiem. Latvijas mazākuma tautības baudīja it visas privilēģijas, taču, kā bieži cilvēku dabā parasts, daudzas grupas vēl arvien nebija apmierinātas un vērsās pret valdību ar jaunām prasībām. Jo daudzi svešas izcelsmes Latvijas iedzīvotāji palika bagāti, it sevišķi žīdu tautības tirgotāji, kas pārvaldīja vairākas tirdzniecības nozares. Bija,

protams, arī tādi, kas sevi pieskaitīja proletāriātam un orientējās uz Padomju Savienību, cerot iegūt lielākas privilēģijas un varu. Šajās aprindās komunisti pirka, solīja un aģitēja, lai piepildītu savus varaskārīgos mērķus”.

Visumā D. Dejs apstākļus Latvijā ir izpratis pareizi.

18. jūnija rītā izstaigājos pa ielām, un viss likās mierīgi. Pie dzelzceļa stacijas bija 7 tanki, tāpat pie prefektūras un Daugavas tiltiem, bet visvairāk Esplanādē. Gaisā bija redzami daži bumbveži. Tātad — okupēti esam „kārtīgi”.

29 gadus pēc krievu iebrukuma Latvijā dzirdēju baumu, ka Latvijas un Krievijas kara gadījumā jau pirmajā dienā bijis paredzēts atdot visu Latgali un pretošanos uzsākt tikai pie Madonas. Brīvvalsts laikā mani dienesta pienākumi nesaistījās ar valsts aizsardzības lietām, bet kā latviešu patriots, tomēr par tām ļoti interesējos un daudzkārt sarunājos ar ģenerāļiem Balodi, Berķi, Kalēju, Hartmani, Rozenšteinu, Franci, Buku, Bangerski, E. Kalniņu, Olekšu un pulkvežiem Kiri, Dūmu, Jēkabsonu, Vālodzi, Upīti, Kripēnu un vairākiem citiem. Ar dažiem no minētiem virsniekiem man bijušas īsas sarunas, un vienīgi par atsevišķām problēmām, bet ar citiem sarunas aptvērušas visas aizsardzības lietas un turpinājušās gadiem. Augsti vērtējams iegūtās informācijas nozīmi valsts aizsardzībā, un aiz drošības apsvērumiem, savas sarunas par militārām lietām dienas grāmatā nepierakstīju. Ir tikai dažas piezīmes par mazsvarīgākām lietām un tāpēc tagad man jāpaļaujas vienīgi uz savu atmiņu. — Atkāpšanās uz „Madonas līniju” pirmā kara dienā nesaskan ar manām atmiņām, kāpēc sāku vākt informāciju. Intervēju vairākus Latvijas armijas virsniekus. Labi informēts izrādījās plkv. A. Breņķis, kurš līdz 1935. g. bija kara apriņķa priekšnieks Jēkabpilī, bet pēc tam Daugavpils un Ilūkstes apriņķi. Viņš raksta:

„Latvijas brīvvalsts valdības un militārās vadības nodomos un rīcībā nav saskatāmas pazīmes, ka kara gadījumā ar Padomju Savienību Latgali atdotu ienaidniekam bez cīņas. Ar pirmajiem soļiem pārejot robežu, ienaidnieka kaņaspēka vienības saņemtu Latvijas sargu uguni.

Apskatot Latgales aizsardzības problēmu, jāņem vērā: 1) stratēģiskais stāvoklis, kāds it īpaši radās pēc krievu bažu ierīkošanas mūsu valsts teritorijā un pēc Polijas apgabalu okupēšanas, kas robežojās ar Latviju; 2) jau tanīs laikos sasniegtais motorizēto kaņaspēka vienību ātrums un 3) mūsu ierobežotie, jau miera laikā kaujai gatavi turētie bruņotie spēki, ko pirmajās stundās varētu raidīt pretim iebrucējiem ienaidniekiem.

Pieminētais stratēģiskais stāvoklis, sakarā ar krievu bažu ierīkošanu, prasīja pārmaiņas mūsu kaņaspēka miera laika dislokācijā. Rezultātā Kurzemes divīziju no Liepājas pārvietoja uz Jelgavas—Saldus—Tukuma apkārtni, bet 12. Bauskas kājnieku pulku — uz Jēkabpili. Jaunā situācija prasīja steidzīgi arī jaunu operatīvo un mobilizācijas plānu izstrādāšanu (daži priekšdarbi bija jau pasākti pirms bažu ierīkošanas), bija jākoriģē arī pašreizējie plāni.

Jaunajos operatīvos un mobilizācijas plānos bija paredzēti divi varianti: 1) kaš austumos un 2) kaš rietumos.

Runājot par kaša gadījumu austumos, bija jāapsver, cik tālu austrumu virzienā Latgalē varēs izdarīt ienaidnieka neapdraudētu un netraucētu rezerves kašavīru, zirgu un transporta līdzekļu mobilizāciju. Šinīs apsvērumos bija jāņem vērā ienaidnieka motorizēto vienību kustības ātrums un mūsu mobilizācijas nodrošināšanai norīkojamo vienību uguns spēks un kaujas spējas.

Par motorizēto vienību iespaidu kaša darbības plānošanā, jau vairākus gadus pirms Otrā pasaules kaša vācu feldmaršals Hindenburgs bija teicis: „Aprēķinos par nākamo kašu jāievēro pavisam citi mērogi nekā līdzšinējos”. Agrākais mērogs kašaspēka kustībām bija 4 kilometri stundā.

Mobilizācijas nodrošināšanai bija paredzēts īpašu vienību norīkojums. Šīs vienības sauca par sedzošām. Vienību uzdevums: ar vilcinošām kaujām (piespiežot ienaidnieka avangardu izvērsties, bet neielaižoties izšķirīgās cīņās, lai ienaidnieks tās neiznīcinātu,) uztveres pozīcijās kavēt ienaidnieka virzīšanos uz priekšu, pakāpeniski atējot zem ienaidnieka spiediena no vienas uztveres pozīcijas uz otru, kur atkal uzsāk pretestību. Tādā veidā cīnīties līdz galvenie spēki, pēc to savešanas kaujas gatavībā, būs ieradušies paredzētās vietās, lai uzsāktu iespaidīgu pretestību pret ienaidnieku, kombinētu ar aizstāvēšanos un uzbrukumiem.

Sedzējas vienības sastādītos no trim robežapsardzības militārizētiem bataljoniem, kas atradās uz Latgales—Padomju Savienības robežas; īpaši šim nolūkam sagatavotām aizsargu vienībām, kas dažās stundās sapulcētos un jau miera laikā kaujas gatavībā esošām regulārā kašaspēka vienībām (Jātnieku pulks, triju kājnieku pulku trešie bataljoni, pastiprināti ar kājnieku lielgabaliem, daži bruņotie vilcieni un auto-tanku brigādes sīkākas vienības), kuņas jau pirmajās stundās dotos pretim ienaidniekam uz viņām paredzētām un jau miera laikā izlūkotām vietām. — Sedzēju vienību savstarpēja sadarbība un vispārēja kaujas darbība atrastos šim nolūkam izraudzītā militārā vadībā.

Seiņ atzīmēsim, ka ar jēdzienu mobilizācija nav jāsaprot vienīgi rezerves kašavīru iesaukšana, zirgu un transporta līdzekļu mobilizēšana un nodošana miera laika kašaspēka papildināšanai līdz kaša laika štatu sastāvam un kaša gadījumā junformējamām daļām. Mobilizācija ietver arī darbību līdz kašaspēka daļu sakārtošanai kaujas gatavībai un iziešanai kaša gājienā. Pie tā pieder: kadru izdalīšana jaunformējamām kašaspēka daļām, papildinājumu iedalīšana vienībās, apgēršana, apbruņošana, ēdināšanas un citi darbi. Katrai kašaspēka daļai bija izstrādāts savs mobilizācijas plāns. Lai gan jau miera laikā kašaspēka daļu noliktavās apgērba priekšmeti un bruņojums glabājās sakārtoti pēc vienībām, tomēr pieminēto darbu veikšanai vajadzīgs zināms laiks, ar dažām stundām vien nepietiek.

Apskatīto jautājumu aprēķini nosacīja, kur Latgalē nospraužama galvenā aizsardzības līnija, pareizāk, atbalsta punktu, grupētu dziļumā, galvenā josla. Kā jau minēju, jaunā operatīvā un mobilizācijas plāna izstrādāšana noritēja lielā steigā. Dažreiz dažus darbus veica pēc priekšniecības mutvārdu norādījumiem, nenogaidot rakstveida rīkojumu. Jau uzsākot pirmos mobilizācijas plāna izstrādāšanas darbus, man kā Daugavpils-Ilūkstes kara apriņķa priekšniekam bija nepieciešams zināt, cik tālu austrumu virzienā varu sagaidīt mobilizācijas segšanu — aizsardzību, lai varētu sastādīt Armijas stāba mobilizācijas daļai iesniedzamu pārskatu par iesaucamo skaitu pēc ieroču šķirām un kategorijām. Uz kara apriņķa pr-ku iesniegto pārskatu un kara laika štata pamata Armijas stābs izstrādāja mobilizācijas sadalījumu kara spēka daļu papildinājumiem. Pieminētā jautājuma noskaidrošanai un norādījumu saņemšanai Armijas stāba mobilizācijas daļas pr-ks lika man griezties pie Operatīvās daļas pr-ka pulkveža (vēlāk ģenerālis) Ūdentiņa. Tas man rādīja karti, kurā Armijas stāba pr-ks ģenerālis Rozenšteins bija novilcis ar krāsainu zīmuli līniju, no kuŗas uz austrumiem nav izdarāma mobilizācija. Šī līnija iezīmējās 10—15 kilometrus austrumos no Daugavpils un aizvījās liku-loču uz Rušanu, Rēznas un Cirmas ezeriem, tālāk uz ziemeļiem. Pēc militāriem principiem ikvienam komandierim vai priekšniekam jāzin no slepeniem plāniem tikai tas, kas nepieciešams viņam noteikto uzdevumu sekmīgai plānošanai, sagatavošanai un veikšanai. Tamdēļ arī pulkv. Ūdentiņš man no operatīvā plāna vairāk neko neatklāja. Tomēr stāvokli un apstākļus novērtējot (mobilizācijas sadalījums par kara spēka papildinājumiem laika ziņā, sedzošo vienību stiprums, Daugavpils—Rēzeknes—Jaunlatgales dzelzceļš — kā tiešā aizmugures rokādes līnija un Pļaviņu—Madonas—Gulbenes dzelzceļš kā galvenā apgādes un rokādes līnija) nebija šaubu, ka kartē iezīmētā līnija bija tā, kuŗu nepārejot ienaidnieks saņemtu kara laukā mūsu galveno spēku pretstienu.

Sakarā ar minēto pulkv. Ūdentiņa norādījumu mobilizācija Latgalē, austrumos no ģen. Rozenšteina nospraustās līnijas, nebija paredzēta. Tās vietā bija nolemta mobilizācijas kārtībā izsludināma piespiedu evakuācija, kas attiecās uz rezerves kaŗavīriem, kara spēkam par derīgiem atzītiem zirgiem un transporta līdzekļiem (zirgu un transporta līdzekļu apskates notika miera laikā ik pa 3 gadiem reizi, kad noteica to derīgumu). Šo evakuāciju kārtotu pagastu valdes ar policijas un aizsargu palīdzību. Daugavpils-Ilūkstes kara apriņķa evakuējamos virzītu uz Preiļu apkārtni, kur tos sapulcētu, apgādātu ar uzturu, mobilizētu un iedalītu rezerves kara spēka daļās. Tāpat rīkotos arī citos Latgales apriņķos. To pulcēšanās vietas nezinu.

Kaŗaklausībai nepakļauto civiliedzīvotāju evakuācijas militāros plānos nebija paredzēta. Vai Iekšlietu ministrija kautko plānoja par šādu evakuāciju, man nav zināms. Pašvaldībās un policijā šīnī ziņā nekas netika plānots. Civiliedzīvotāju izvākšanās būtu atstāta pašiniciatīvai un pašplūsmei. Man

liekas, ka arī lietojot kādu plānu, pilnīgu civiliedzīvotāju evakuāciju no apdraudētiem pagastiem nevarētu izdarīt īsā laika dēļ. Arī militāros plānos tika aplēsts, ka izdosies savākt gala pulcēšanas vietās tikai 50% evakuējamo rezerves kaŗavīru.

Apskatītais norāda, ka Latgales aizsardzība bija rūpīgi apsvērtā un izplānota pēc reāliem apstākļiem, un sagatavošanās darbi veikti".²⁹⁾

Plkv. A. Brenķa teksts man jāpapildina ar pāris paskaidrojumiem. — Mūsu bruņoto spēku jauno dislokāciju vismaz daļēji iespaidoja arī krievu bāzes, jo dažos gadījumos mūsu vienībām savs novietojums bija jānodod krievu vajadzībām. Austrumu un rietumkaŗa plāni bija izstrādāti jau agrāk un pēc baŗu līguma šos plānus vienīgi vajadzēja piemērot jauniem apstākļiem.

Līdzīgu informāciju 1969. g. 10. augusta sarunā man deva agrākais 1. Jātnieku pulka komandieris plkv. A. Liepiņš. Jātnieku pulkam kaujas rajons bijis starp Indru un Dagdu, uz kuriem pulks no Daugavpils būtu devies pāris stundas pēc pavēles saņemšanas. Pulkam ierādītais kaujas novietojums bija labi izraudzīts un izlūkots vēl miera laikā, un šajā iecirknī 1939. g. nekādi grozījumi nenotika. Kad 1939. g. rudenī krievi iebruka Polijā, dažas viņu armijas daļas virzījās uz Poliju pavisam tuvu Latvijas robeţai, un neviens nevarēja uzminēt šo daļu īsto nolūku. Šī iemesla dēļ pulka divi riteņbraucēju eskadroni, pastiprināti ar smagiem loţmetējiem, jau toreiz tika pārcelti uz Indras-Dagdas rajonu, kur tie palika visu laiku un bija kaujai gatavi.

Plkv. A. Silgailis, kas no 1939.—1940. gadam bija Zemgales divīzijas štāba priekšnieks, 1970. g. 21. martā laipni man sniedza sekojošu informāciju. — „Manos uzdevumos ietilpa Zemgales divīzijas mobilizācijas plāna izstrādāšana, kā arī priekšdarbu veikšana Padomju Savienības varbūtēja uzbrukuma atvairīšanai. Man nav zināms, ka mūsu armijas vadība būtu paredzējusi aizstāvēties uz Dagdas—Rēzeknes līnijas. Vismaz Zemgales divīzijai šāda aizstāvēšanās nebija paredzēta, lai gan Dagdas ceļu mezgls ietilpa Zemgales divīzijas darbības iecirknī. Arī pozīcijas nosaukums „Rozenšteina līnija” man galīgi svešs. Šādu nosaukumu līdz šim vēl nebiju dzirdējis. Pat nepielaižu varbūtību, ka armijas vadība būtu varējusi plānot šādu aizstāvēšanos. Kaŗam sākoties, mums nebūtu bijis spēku, ko novietot tik tālu uz priekšu izbīdītā aizstāvēšanās pozīcijā. Otrkārt — pietrūktu laika šo pozīciju kaut cik sagatavot aizstāvēšanai un uguns noorganizēšanai. Nav jāaizmirst, ka mūsu kaŗaspēka daļas nebija kaŗa laika sastāvā. Izejot no tā, mūsu armijas vadība pēc visu apstākļu apsvēruma būs laikam nākusi pie slēdziena, ka pirmo izšķirīgo aizstāvēšanos varēsīm veikt uz Līnijas Krustpils—Lubāna—Pededze. Pēc tam, kad Igaunija piešķīra bāzes Padomju Savienībai, šīs pozīcijas labo spārna atlieca uz Stāmerienes ezera un Āpes augstienes līniju. Lai nodrošinātu mobilizāciju, kā arī aizstāvēšanās pozīciju ieņemšanu, Zemgales un Latgales divīzijām bija uzdots ar vilcinošu pretošanas kavēt ienaidnieka

pienākšanu aizstāvēšanās pozīcijām. Par panākumu uzskatītu, ja sedzējvienības aizkavētu sarkanarmijas priekšējo vienību pienākšanu aizstāvēšanās pozīcijai uz 72 stundām. Zinu, cik grūts, gandrīz nepaveicams uzdevums bija jāveic Zemgales divīzijai. Uzdevuma veikšanai bija vajadzīgas kustīgas vienības, kas bagātīgi apbruņotas ar prettanku ieročiem. Diemžēl, tādu bija gaužām maz. Abām sedzējdivīzijām bija tikai šādas kustīgas vienības: 3 ritenbraucēju rotas (pa vienai 7., 9. un 10. kājn. pulka trešajos bataljonos) un jātnieku pulks. Ar šīm nedaudzām vienībām būtu jānosedz apm. 260 kilometri, jo pēc Polijas sakāves mūsu robeža ar Padomju Savienību bija pagarinājusies par apm. 60 km. Dabīgi, ka ar tik niecīgiem spēkiem nevarēja ieņemt nepārtrauktu pozīciju un nopietnāka pretestība bija paredzēta tikai uz galveniem ceļiem un lielākos ceļu mezglos". —

Liekas, ka šeit minētā informācija ir pretrunīga, tomēr ne pārāk atšķirīga. Plkv. Silgailis domā, ka armijas vadība Krustpils—Lubānas—Pededzes līniju būtu izraudzījis par „izšķirīgo aizstāvēšanās līniju”, bet viņš saka arī, ka Zemgales un Latgales divīzijai „bija uzdots ar vilcinošo pretošanos kavēt ienaidnieku”. Plkv. Breņķim rādīta karte, kurā ģen. Rozenšteins iezīmējis līniju, (Dagda—Rušānu—Rēznas—Cīrmas ezeri), ko ieņemtu sedzējas vienības. Te nav principiālu pretrunu: iespējams, ka „Rozenšteina līnijas” nosaukums reti tika lietots un tāpēc bija maz pazīstams, tomēr daži stāba virsnieki savās sarunās to lietoja un arī es par to biju informēts. Bet nav jau svarīgi vai kādu līniju nosauc par Rozenšteina, pirmo aizsardzības vai dziļumā grupētu atbalsta punktu joslu, svarīgi ir, ka šeit ienaidnieks saņemtu pirmo pretestību, un nepatiesa ir bauma, ka pirmā kara dienā Latvijas armija atvilkto uz Lubānas vai pat Madonas līniju. Pasaulē reti notiek brīnums, kādu Francija 1914. g. piedzīvoja pie Marnas, bet ja tāds brīnums notiktu pie Dagdas un Rēzeknes, tad virspavēlniecībai rastos dažādas iespējas un tūlītēja atvilkšanās līdz Lubānai, varbūt, nebūtu vienīgā izeja. 1939. un 1940. gadā sarkanarmija nebija tāda kā 1944. gadā. Starp Zilupi un Rīgu Lubāna bija vieglāk aizstāvamā vieta, un ļoti iespējams, ka milzīga pārspēka spiesta, izšķirīgo pretestību Latvijas armija spētu izveidot tikai tur. Bet tik pat labi varēja notikt, ka tas būtu iespējams tikai pie Juglas vai Ventas. Tā ir varbūtību teorija, nekas cits, bet pirmā aizstāvēšanās sāktos pie Dagdas un Rēzeknes. Lubāna un citas vietas sekotu, ja kauju gaita to diktētu. Pēc toreizējās informācijas un manas atmiņas, pēdējam aizsardzības plānam austrumos bija izstrādāti daudzi varianti un armijas virspavēlniekam bija paredzēta liela izvēles brīvība, kuŗu no variantiem zināmos apstākļos pielietot. Tāpēc domāju, ka nav pamata runāt par „Madonas līniju” kā iepriekš izlemtu un negrozāmu lietu.

Sarunā ar pazīstamu žīdu un krievu žurnālistu jautāju, kā izskaidrot viņa tautas entuziasmu krievu apsveikšanā un kā tas atsauksies uz latviešu-žīdu attiecībām nākotnē? Viņš taisnojās: vainīgs bijis Veidnieks, viņiem daudz

darīts pāri un jaunatnei nevarot pārnest. — Ja atceras, ka Viļņā bija noticies kaut kas ļoti līdzīgs, tad izskaidrojums neapmierina.

Lietuvā jau vakar apstiprināta jaunā Paļecka valdība.

Izlaupīti pāris ieroču veikali Rīgā.

K.U. vakar vaļējā auto ir apbraucis likumu pa pilsētas ielām.

19. jūnijā krievu sūtniecība atsauc vakarējo ziņu, ka iedzīvotāji būtu traucējuši kaļaspēka kustību un ka viņi par to būtu žēlojušies, otrādi — viņi esot ļoti apmierināti ar „jūsmīgo sagaidīšanu”. Tas ir uzmodinājums uz nemieriem.

Kāds pazīstams policijas darbinieks zināja, ka ievainoti 15 policijas kārtībnieki un viens no tiem ļoti smagi. Pūlī kritušo neesot, bet daudzi, kas paši uzbāzušies policijai, ievainoti. Kad policija gribējusi pūli izklidināt, krievi ieteikuši to panākt ar pierunāšanu, bet, kad tas kļuvis pārāk agresīvs, atļauts ieročus lietot. Pūlis tomēr izklidināts miera ceļā, vienīgi daļu, kas sabēgusi Vērmanes parkā, kareivji piekāvuši un vēlreiz izklidinājuši.

Iegāju pie J. Volonta atvadīties, viņš bija ļoti iepriecināts par to. Par jauno valdību viņš nekā nezināja. Teica, ka galvenais nav valdība vai iekārta, bet tautas saglabāšana, un sirsnīgi atvadījās.

Lietuvas jaunās valdības deklarācija sola preses un reliģijas (!) brīvību, tautību vienlīdzību, politisko sodīto atbrīvošanu un tml. (Visu to dzirdēju 1917. gadā Krievijā, un zinu, kā tas beidzās.) Tad jau tas pats būs tagad arī mums.

Rīgā ieradies A. I. Višinskis, kas laikam visu noteiks. Igaunijā lietas kārtotot Ždanovs un Lietuvā Dekanozovs. A. Višinskis līdz šim pasaulei pazīstams kā lielo politisko prāvu prokurors Maskavā, kuŗās visi apsūdzētie „labprātīgi” atzinušie un tiem piespriests nāves sods.

Kādas mūsu zobārstes mājā novietoti daži krievu virsnieki. Tie teikuši: „Pie jums izskatās labi, tikai žīdu par daudz; mēs ar tiem ātri tiksīm galā”. — Ja rožu pasniedzēji to dzirdētu, būtu žēl puķu. Tā dzīvē dažkārt gadās.

Zemkopības ministrijā sastapu direktorus P. Grāvi un Ziemeli, tāpat J. Mežraupu un K. Birnbaumu. Visi neziņas pilni, tāpat kā visa latviešu tauta.

19. un 20. jūnijā veco partiju pārstāvji sanākuši divās apspriedēs, lai runātu par eventuālu piedalīšanos valdībā. Atzīts: ja tiek garantēta Latvijas neatkarība un vecā Satversme — piedalīsimies. Višinskis tādas prasības nav atzinis un ar to lieta izbeigta. Zemnieku Savienību apspriedē pārstāvējuši H. Celmiņš un R. Dambītis. Pēdējam pirms daudz gadiem gan bija partijas biedru karte, bet nekad viņš nebija ieņēmis jeb kādu vēlētu amatu. H. Celmiņš rikojās vieglprātīgi, tādu „pārstāvi” aicinādam līdzī. Nezinu, kā jutās pats Celmiņš nākošā dienā: Dambītis bija kļuvis ministrs. Jeb varbūt arī

tas bija noticis ar Celmiņa ziņu? Pēc tam vēl pāris reizes tikos ar Celmiņu, bet, nezinot par Dambīša piedalīšanos apspriedē, nekā netiku jautājis.

21. jūnijā K.U. izsludināja jaunu valdību, kaut gan valdības izraudzīšanā viņam nav bijis teikšana — to sastādījis Višinskis. Kad Višinskis nodevis ministru sarakstu K.U., pēdējais jautājis: vai viņam paredzēta līdzrunāšanas tiesība valdības sastādīšanā? Višinskis atbildējis, ka ministru saraksts jau apstiprināts Maskavā un iebildumi tikai radītu sarežģījumus. K.U. noteicis: „Tad jūs sakiet, ka no šī brīža es esmu vienīgi Maskavas rīkojumu izpildītājs”. (Latvia, 1968, ALA.)

Ministru prezidents ir prof. A. Kirchenšteins, kaŗa min. ģen. R. Dambītis, iekšlietu V. Lācis, sabiedrisko lietu P. Blaus, tautas labklājības J. Lācis, tieslietu J. Pabērzs, satiksmes J. Jagars un iekšl. min. biedrs un politiskās policijas pr-ks V. Latkovskis. Iecelts arī jauns armijas komandieris ģen. R. Kļaviņš. Četrus ministru vietas nav aizstātas, dzird, ka nevarot sameklēt kandidātus. Jaunā valdība tūlīt tika iesaukta par „Jaunāko Ziņu” valdību, jo tanī 4 ministri ir nākuši no šī laikraksta. A. Kirchenšteinam ir 67 gadi un viņš izskatās kā nevarīgs vecuks. Viņa brālis it kā ticis nošauts Krievijā 1937. gada tīrīšanās. Viņš ir baktēriologs un bez jebkādas pieredzes administratīvās un saimnieciskās lietās. Bet tas acīm redzot nav svarīgi: gan krievu komunisti pateiks, kas jādara. Domāju, ka komunisti viņš nav, tikai godkāriģs „liberāls” un tas ir, kas komunistiem vajadzīgs. Vēlāk noskaidrojās, ka komunisti gan ir V. Lācis un V. Latkovskis. Liels pārmetums agrākām drošības iestādēm, kas to nav atklājušas, un pirmais pat baudījis valdības labvēlību. Vienīgi J. Pabērzs ir bijis agrākās valdībās.

Par P. Blau'u trimdas laikā J. Kārklīņš raksta, ka tas pieņemts *Jaunākās Ziņās* par reportieri. Tam bijušas mazas aktieŗa ūsiņas; bijis kluss un saticīģs, bet bez viņa tēva sirsnības un bez žurnālista spējām. Agrāk studējis arhitektūru, bet to pametis. Vācis ziņas aizsargu stābā, kur iecelts par rotas komandieri un bijis uzticības vīrs. Kādreiz braucis uz Maskavu it kā par liecinieku kādā prāvā. Kad atgriezies, vairs avansus nav prasījis. Pēc 1934. g. 15. maija iecelts par atbildīgo redaktoru un bijis vislabākās attiecībās ar A. Bērziņu, kurš bija noteicējs preses lietās. Tagad okupanti viņu iecēla par ministru A. Bērziņa vietā, un tas likvidēja aizsargus. 1941. gadā aizbēdzis kopā ar krieviem un Maskavā ticis par kaut ko tiesāts. Pēc kaŗa Latvijā bijis sīkā žurnālista vietīņā. V. Lācis pieņemts darbā pēc A. Bērziņa ieteikuma. Kāds viņa romāns žurnālam *Atpūtai* bijis krietni rediģējams, bet autoram iebildumu nav bijis. Romānā bijis rakstīts par komunistu zvēribām pret latviešu bēģiem Sibīrijā, tos mokot un bāžot ledus āliņģos.¹⁸⁾

Jaunie ministri tūlīt ir pārņēmuši savas ministrijas un teikuši nenozīmīgas uzrunas. Jaunu pateicis vienīgi izglītības ministrs: skolās mācīsīm krievu valodu (bez tās — padotie nesapratis pavēles). A. Kirchenšteins radiofonā nolasīja valdības deklarāciju un tika nodziedāta valsts himna. Kā to pārdzi-

voja latvieši, redzams no piemēra Armijas Ekonomiskā veikalā: publika to dzirdot bez kautrēšanās raudājusi. A. Kirchenšteins ir piedzīvojis nepatīkšanas jau pirmā dienā: savu deklarāciju viņš iepriekš nav parādījis cenzūrai, kas ieviesta pirms pāris dienām. Krievi tekstu nav atzinuši, tāpēc deklarācija laikrakstos neparādījās. P. Blaus braucis uz krievu sūtniecību skaidroties par deklarāciju, bet iznākums nav zināms. Tagad ministru kungi zinās — nekas nav darāms bez pavēlnieku atļaujas.

Zemkopības ministra amata piedāvājumu esot noraidījis J. Breikšs, tāpat kā daži citi pārējās ministrijās. Par piedāvājumu vēlāk J. Breikšs raksta:¹⁶⁾ Jau 19. jūnijā pie viņa ieradies pagluma PSRS sūtniecības sekretārs Vetrovs un aicinājis uz sūtniecību, jo Višinskis gribot runāt. Tur Višinskis viņam piedāvājis zemkopības ministra posteni un teicis, ka A. Ķeniņš būs izglītības ministrs. J. Breikšs vairījies un ieteicis P. Lejiņu, P. Nomali vai A. Kalniņu. Tad Breikšam dotas 2 stundas apdomāšanai. Viņš sastapis A. Ķeniņu, kurš amatu jau bijis pieņēmis. J. Breikšs, tāpat P. Lejiņš, atteicies no piedāvājuma. J. Breikšam blakus Blaumaņa ielā ir dzīvojuši P. Blaus un J. Lācis, un pie viņu namiem jau bijuši novietoti 2 krievu tanki, acīm redzot apsardzībai!

Pilsoņu apspriedes par vēlēšanām sākumā notikušas Marijas ielā 34, tad Lielajā Ģildē un beidzot Kaļķu ielā. I. Višinskis izlasījis pilsoņu deklarāciju un pateicis A. Ķeniņam, ka sarakstu akceptē. — Pie teiktā jāpiezīmē, ka A. Ķeniņš tomēr nenāca par izglītības ministri. Ja viņš bija ar mieru, bet nav iecelts, tad neatbildēts paliek jautājums — kāpēc tas tā noticis.

Daudzi jaunie ministri ir krievu un latviešu tuvināšanās biedrības locekļi, vai vismaz ir viesojušies krievu sūtniecībā. Par to J. Kārklīņš raksta: Krievu sūtniecība pieņemšanas rīko visbiežāk un izšķērdīgāk. Saimnieki par politiku nerunā. Bagātīgi tiek servēts kaviārs, cigāri un vīns. Šķiršanās notiek tikai rīta pusē. „Tur dzērām vergu darba sviedrus un asaras, ko tolaik nesa- jutām”.¹⁸⁾

No armijas atvaļināts ģen. K. Berķis, bet no jauna ieskaitīti R. Kļaviņš un R. Dambītis.

Uz ielas sastapu P. Kalniņu, kas izskatījās ļoti kustīgs. Runājis netiku.

Piezvanīju J. Balodim, kurš tagad dzīvoja uz laukiem, bet zināju, ka ie braucis Rīgā. Viņa pirmie vārdi bija — tikai nerunāsim par politiku. Par politiku runāt nebija arī nozīmes, nepavisam pa telefonu. Atlika atsveicināties.

Agrārie ministri ir izklīduši uz laukiem: K. Berķis, H. Apsītis, J. Auškaps, V. Munters un citi, bet J. Kaminskis ievietots slimnīcā, jo viņa veselības stāvoklis pēdējā laikā pasliktinājies.

Pienāca Iļevskis, kas tikko atgriezies no Lietuvas, un stāsta, ka tur visi gaidot kaŗu ar Vāciju. Berlīnes un Maskavas starpā notiekot liela kaulēšanās par dažādām lietām.

No Breikša atmiņām¹⁶) redzams, ka no latviešu sabiedrības bijis liels spiediens uz visiem ministru amatu kandidātiem: neatteikties un amatus pieņemt. Liekas, arī K.U. bijuši tādi ieskatī. No savām sarunām šinī laikā varu secināt to pašu, cilvēki domāja — jāglābj, kas iespējams, un to vislabāk panāks latviešu patrioti. Tāpēc nepareizi bija, ka visus jaunos ministrus automatiski uzskatīja par komunistiem. Pēc mana, varbūt kļūdaina, vērtējuma, ar labiem nolūkiem valdībā iegāja P. Lejiņš, R. Dambītis, R. Kļaviņš, J. Jagers, J. Lācis un arī A. Kirchenšteins. Sprotams, tie, kas cerēja kautko labu veikt, pievīlās, jo viņiem nedeja nekādas varas. Tāpēc: pirms viņus visus nosoda, būtu jāatceras, cik lielā mērā daži no viņiem tika pierunāti.

Valdība pieņēma amnestijas likumu un tika noorganizēts liels gājieni uz cietumiem, no kurienes ar atbrīvotiem priekšgalā manifestācija devās apsveikt jauno valdību un uz krievu sūtniecību. Krievi bijuši pārsteigti, ka atbrīvojamo ir bijis tikai ap 150 cilvēku, jo viņi gaidījuši, ka būs daudzi tūkstoši. Gājienu noorganizēšana ir komunistu speciālitāte, un to viņi prot. Fabrikas un daudzas darba vietas tika slēgtas, strādniekiem nepārprotami piedraudēts — gājienā jāpiedalās. Tāpēc cilvēku bija pietiekami. Kopā ar T. Cirkeli gājienu vērojām Elizabetes ielā. Bija sadabūts daudz sarkano karogu un plakātu. Uzraksti bija: Mēs negribam Ulmani, Nost ar Ulmani, Nodot tiesai tautas slepkavu Veidnieku, Nost spaidu darbus purvos, Lai dzīvo Staļins, un pāris plakāti krievu valodā. Viens plakāts ar Ulmaņa attēlu tika nests ar galvu uz leju. (No redzētā es secināju: „palikšana savā vietā” ir tikai ilūzija.) Pēc tam demonstrantus uzrunājis Višinskis un Derevjanskis, kā arī Kirchenšteins.

Vakarā radiofonā atkal tika nolasīta valdības deklarācija, bet nezinu, vai tā bija pirmā vai „pārļabotā”. Tur bija minēta draudzība ar kaimiņiem, savienība ar Padomju Savienību un pat — patstāvīga Latvija!

Pie Brīvības pieminekļa orķestris agrākā marša vietā spēlēja Saulīt' tecēj', tecēdama, un publika raudājusi.

Nošāvēs ģen. Bolšteins, kurš komandēja robežsargu brigādi. Viņš bija pirmais patriots, kas labāk pats ņēma savu dzīvību, nekā gaidīja, ka netīras rokas to paņems. Nākošā dienā laikrakstos tikai ziņa, ka viņš ir miris.

Vecā valdība pēdējā sēdē nolēmusi, ka Ķegums atpērk Aiviekstes spēkstacijas tīklu par 350.000 latiem. Vai akcionāri vēl paspēja ko saņemt, nezinu. To skaitā bija F. Ansons. Savādi izlikās, ka tādu izņēmumu piedzīvoja tikai viena akciju sabiedrība

22. jūnijā jaunā valdība ir atjaunojusi Latvijas pavalstniecību Bruno Kalniņam.

Noskaidroju, ka pārļabotā valdības deklarācijā pielikts, ka vecai valdībai bijis slepens līgums ar 2 kaimiņiem un ka pirmais uzdevums būšot — izveidot ciešu savienību ar Padomju Savienību. (Vai tā nav skaidra zīme patstāvības likvidēšanai?)

25. jūnijā jau sāk nomainīt līdzšinējos ierēdņus. No Valsts kontroles ir aizgājis Piegāze, no radiofona Klāvsons un direktors Jansons. Publicēts rīkojums, ka aizsargiem jānodod ieroči.

Virs slimo kases nama uzvilks sarkans karogs, un tas noticis vairākās citās vietās. Kases darbvēde stāsta, ka sastapusi A. Jablonski, kas teicis, ka kasē būs lielas pārmaiņas. Kopš iznācis no cietuma, neesot gulējis, jo jāveic daudzi svarīgi pienākumi. Viņš redīgējis *Cīņu*, kas sākusi iznākt kā komunistu partijas oficiālais orgāns.

Jaunākās Ziņas iespiestas komunistu partijas prasības valdībai. Prasīta zemes konfiskācija un balstiesību atņemšana tautas nodevējiem.

Cīņā ir ziņa, ka Liepājā strādnieki gribējuši varu pārņemt diktatoriskā kārtā, tos nosoda, jo neesot „savlaicīgi”. (Lielāku blēdību grūti izdomāt, bet mums pie tā jāpierod.)

26. jūnijā no amata ir atbrīvoti O. Alks un A. Veinbergs, bet pēdējā vietā iecelts J. Treimanis.

Nodevu savu revolveri — tāds bija rīkojums.

Man piezvanīja kāds mūsu kases dalībnieks no Bīriņiem un pieprasīja, lai atpūtas namā tūlīt tiktu noņemti Ulmaņa un Baloža attēli. Atbildēju, ka to es pats nevaru izlemt, jo K.U. joprojām ir valsts prezidents, kāpēc tad viņa attēls jānoņem? Balodis gan nav amatā, bet arī par to es gribu jautāt priekšniecības domas, tāpēc lai abi paliek kur bijuši līdz turpmākam. Runātājs kļuva nikns un teica — tā Baloža bilde var arī palikt, bet Ulmani nekavējoties aizvāciet. Vēlreiz atbildēju, ka informēšu ministriju un darišu, kā tiks pavēlēts, bet līdz tam bildēm jāpaliek. Piezvanīju uz ministriju un Kurševics teica, ja tāds pieprasījums ir bijis, tad ņemiet nost. Kas cits atlikās, ka zvanīt uz Bīriņiem mūsu darbiniekiem un teikt, lai abus attēlus noņem. Kad es uzreiz nepieņēmu, skaidri apzinājos, ko daru, un sagaidīju sekas. Nākošā rītā saņēmu rīkojumu — nodot citam tai pašā dienā amatu. Cik savādi ir dzīves ceļi: 6 gadus K.U. man neuzticējās, bet tagad es saņēmu sodu par to, ka viņu aizstāvēju. Manī bija izgaiss viss rūgtums pret viņu un katru latvieti. Bija palikusi tikai Latvija, latviešu tauta un Latvijas valsts prezidents. Šī pārmaiņa bija nākusi 17. jūnijā. Domāju, ka līdzīgi jūta daudzi latvieši.

Rīkojumu par manu atcelšanu no ministrijas atnesa speciāls kurjērs. Atcelta ir arī līdzšinējā slimo kases valde un revīzijas komisija. Jauns pilnvarnieks nav iecelts un tāda nevajadzēja nebūšot. Jaunā valdē iecelti J. Sudars, P. Zariņš un A. Mateus. Izzaipoju veco un jauno valdi uz sēdi. Tad pārbaudījām kasi, uzrakstījām protokolu un es novēlēju jaunajai valdei labas sekmes apdrošināto ārstēšanā. Tūlīt no darba atlaida arī sekretāru Vili Ābolu un viņa vietā pieņēma Austru Zervinu. Jaunais pr-dis J. Sudars bija agrākais valdes loceklis, kluss cilvēks, ar ko varēja sastrādāt. Viņš bija sociālists, ne

komūnists. P. Zariņš, liekas, arī bija „tikai” sociālists, bet par to trešais loceklis A. Mateus bija pilntiesīgs komūnists un tikko kā atbrīvots no spaidu darbu noņemšanas. Atvadījies no darbiniekiem, kuri bija uztraukti un šķiršanos nožēloja, bet bija arī pāris cilvēku, kuri to nenožēloja. Tā biju kļuvis bezdarbnieks, par ko daudz nebēdāju, bet smaga nospiešana uzmācās par vispārējo stāvokli. Mani atlaida pirmo no visiem pilnvarniekiem, bet vēlāk sekoja citi.

Iegāju pie J. Birznieka, kas nevar tikt valā no savas ministrijas. Viņš saka, ka ministrija piedāvāta J. Breikšam, kurš gribējis zināt visu valdības sastāvu. Kad dzirdējis kāds tas paredzēts, atbildējis, ka viņš nav traks. No piedāvājuma atteicies arī prof. P. Nomals. Prof. P. Lejiņš it kā piekritis, bet pret viņu kaut kur celti iebildumi, un Birznieks netiek valā. Nupat viņš esot ieteicis Kirchneršteinam pašam pieņemt amatu, bet tas atbildējis, ka viņa pleci nav tik plati, lai visu ko uzņemtos. J. Birznieks ir pesimists un domā, ka viņu apcietinās. Tādas pašas ir manas domas, un jābrīnās, ka ir cilvēki, kas nesaprot komūnistus un lolo naīvas cerības.

„Lettgalia's” konvents uzrakstījis vēstuli Armijas stābam, ka savu namu Dzirnau ielā 36 nodod viņa rīcībā. Tāpat dara citi konventi.

Kāds slimo kases darbinieks stāstīja, ka A. Jablonskis jautājis — kā es esot izturējies pēc viņa apcietināšanas? Viņš atbildējis, ka neesot teicis ne vārda.

Pirms pāris dienām Grāmatrūpniecības darbinieku arodbiedrībai bijusi sapulce, kur ievēlēja valde. Kāds partijas pārstāvis sapulcē teicis: „Saprotams, par kandidātiem nevar minēt aizsargus un sociāldemokratu”. — Tā klājas sociālistiem — lai cik smaidīgi tie būtu, viņu mīlestība tiek noraidīta. Saprotams, izņēmums ir tie, kas „grēkus nožēlo” un pilnībā pievienojas „pareizai” partijai.

28. jūnijā aizgāju uz ministriju pie Treimaņa un jautāju par algu izmaksām, kas man pienākas. Viņš aprēķināja, un no kases saņēmu 390 latus.

Ar šodienu darbību izbeidz žīdu (krievu valodā) laikraksts Rīgā, un tā vietā iznāks jauns krievu laikraksts, ko vadīs Rževskis. Šis kungs ir nansenists, viņam Latgalē pieder vērtīgs īpašums un tas jau agrāk izdeva mazu avīzīti, kurā ļoti apkaņoja komūnistus. Pēdējā laikā viņš bieži apmeklējis krievu sūtniecību un laikam ir mainījis savu spalvu.

28. jūnijā likvidētas visas kameras, un 8. jūlijā arī Darba centrāle.

Krievi pieprasījuši no Rumānijas Besarabijas apgabalu. Appetīte aug ēdot.

Latvijā tagad esot vesela krievu armija, par ko sūdzības nedzird, un liekas, ka disciplīna ir laba. Kareivji nemītīgi atkārtoti: „Mēs neesam nākuši jūs iekārot, gribam tikai nodrošināt savas robežas”. Biju liecinieks, kad šādu atbildi uz Esplanādes saņēma kāda tumša svešautiete. Viņa, acīm redzot, ar tādu atbildi nebija apmierināta un šķelmīgi smaidīdama mēģināja dabūt citādu atbildi. Kareivis tomēr asā veidā vēlreiz atkārtoja to pašu. Tad dāmai

bija cits jautājums: bet kā tad bija Polijā? Tad kareiv' pasmaidīja un atbildēja: „Tur gan bija citādi, bet bija arī citādi apstākļi”. —

Saprotams, ne kareivis, ne tumšā dāma nenoteiks pasaules likteņus, bet no sarunas var mācīties: kareivis kā ierunāta plate atkārtoja, kas pavēlēts. Nāks cita pavēle — būs cita atbilde. Kad cita pavēle nāks, to mēs nezinām, bet nebija šaubu, ka tas notiks. Dāma atklāja to, pēc kā viņa ilgojās: formālas okupācijas. Pasaulē ir cilvēki, kam nekad un nekur nav labi. Ja šādus cilvēkus piemeklē likteņa rīksts, tad viņi kliež par netaisnību, bet neatceras, ka paši būtu ke sliktu darījuši. Tādi augoņi bija arī Latvijas miesā. Ilgotās pārmaiņas reti kādam no šādiem cilvēkiem nesa laimi, vairākums piedzīvoja rūgtu vilšanos. Tomēr viņi pēc tā bija centušies.

Sastapu sociālistu Ankipānu, kas bija sašutis, ka no darba atlaižot labākos cilvēkus. Par mani viņš esot runājis ar Dzelzīti, kas atbildējis: „Kur mežu cērt, tur skaidas lec”, bet kārtīgi cilvēki būšot vajadzīgi.

Ieradās Iļevskis un stāstīja, ka apmeklējis Latkovski, prasījis tam vīzu uz ASV, un lai norīko viņu par divu turienes laikrakstu pārstāvi un maksā nelielu algu un ceļu. (Šis cilvēks māc uzprasīt.) Latkovskis teicis, ka atbildēs vēlāk, varbūt, ka daži speciāli uzdevumi (!) radišoties, jo esot vajadzīgi cilvēki ar krievisku orientāciju.

Jaukā valdība sēdēs nerunā par valsts saimniecību, bet ierēdņi atlaišanu. Nav skaidrības par naudas kursu, eksportu, lauksaimniecību un daudz ko citu. Nav pat finanču un rūpniecības ministru.

Cīņa jau nosoda puķu nolikšanu pie Brīvības pieminekļa, tāpat nosodītas divas sanāksmes, kur piedalījušies „citādi” domājošie cilvēki, jo būšot tikai viena partija.

J. Mežraupam bijis jāatstāj dzīvoklis kases mājā 3 dienās, un tagad tanī iekravāties A. Jablonskis.

Sastapu Latvijas Bankas kasieri Birzgali. Viņš stāsta, ka no apgrozības nozudusi visa Latvijas sīknauda. Reiz jau izlaista lielāka papildporcija, bet arī tā pazudusi, un banka vairs to neatkārtosot, lai valdība dara ko grib.

2. jūlijā sastapu A. Karčevski. Tas domā, ka arī viņam būšot amats jāatstāj, bet cerot uz mirtiesneša vietu. Vecā valdība izdarījusi daudz kļūdu (!), un ar Apsīti un A. Bērziņu pēdējā laikā viņš nav varējis saprasties. Uz šo cilvēku vairs nevar lūkoties nopietni. Ja viņš joprojām cer uz tiesneša darbu, tad viņš no politikas nekā nesaprot. (Vecā valdība darīja daudz kļūdu, it sevišķi, kad tā paturēja viņu darbā. Nav brīnums, ka viņš nav varējis saprasties ar citiem.) Karčevska šķietamais naiivums man kļuva skaidrs vienīgi 1969. gadā, kad lasīju A. Klīves atmiņu grāmatā: „Paredzot krievu iebrukumu Latvijā, Karčevskis jau laikus bija sastādījis gaļu listi kontrrevolucionāru saukšanai pie atbildības. Savu rakstu Karčevskis 17. jūnijā bija iesniedzis PSRS sūtniecības faktiskajam vadītājam Vetrovam. Par šādu varoņdarbu Karčevskis 18. jūnijā informējis arī kādu Valsts kontroles ierēdni,

ko nejauši saticis uz ielas. Karčevskis priecājies, ka beidzot varēšot brīvi strādāt un visus 15. maija apvērsuma dalībniekus un citus kontrrevolucionārus saukt pie atbildības. Attiecīgu rakstu Vetrovam viņš jau esot nodevis.

Tiekoties 18. jūnija vakarā ar prezidentu un pārrunājot Višinska sastādītās valdības personālo sastāvu, prezidents, cita starpā apstājās pie tieslietu ministra J. Pabērza un jautāja man, vai es atceroties gadījumu, kad Satvermes Sapulcē J. Pabērzs prasījis mums padomu, vai ziņot policijai, ka viņš un Karčevskis bijuši Stučkas „valdības” laikā biedri-kandidāti komunistu partijā, vai to neziņot?

Es to atcerējos, kā arī to, ka ieteicu par agrākiem laikiem neko neziņot. Tagad Karčevskis esot jau iesniedzis komunistiem gaļu listi par kontrrevolucionāru tiesāšanu, teica prezidents. Vai es to zinot, ka arī mans vārds figurējot Karčevska sarakstā? Es to nezināju. Tad K. Ulmanis izņēma no savas mapes kādus papīrus un tos sniedza man. Šajos papīros bija uzskaitīti visi 1934. gada 15. maija nodibinātās valdības ministri, daži ģenerāļi, un, cita starpā, daži korporācijas „Latvia” filistri, no kuņiem es atceros A. Zaltu.

Jocīgā kārtā Karčevskis 15. maija valdības vīrus gribēja saukt pie atbildības par to, ka viņi varmācīgi gāzuši valdību, resp. saeimu, kas dibināta uz demokratiskiem principiem, vienīgajiem, kas krievu partneriem pie Latvijas-PSRS miera līguma slēgšanas bija pieņemami. Gāžot šādu valdību, 15. maija noziedznieki sagrāvuši Latvijas-PSRS līgumu.

Mani, komiskā kārtā, Karčevskis gribēja saukt pie atbildības uz 1918. gadā izspriestā un iepriekš aprakstītā „Iskolata” lēmuma pamata.

Pavirši izlasījis man iedotos papīrus, es prezidentam jautāju, kā viņš pie šiem papīriem ticis. K. Ulmanis atbildējis: „Kad kungs krogū guļ zem galda, tad pa portfeli rikojas citi”.

Es vēlreiz apskatīju papīrus, kas bija bez datuma, sastāvēja no abās pusēs uz mašīnas rakstītām oriģināla kopijām, kur nekādas sevišķas pazīmes nebija redzamas. Man tapa nelabi. Prezidents teica: „Karčevskis maldās, ja domā, ka šis papīrs viņu var glābt”.²²⁾

Pēc satriecošās A. Klīves informācijas saprotu, ka Karčevskis 2 nedēļas pēc vēstules Vetrovam vēl cerēja, ka viņa „darbs” tiks atalgots ar tiesneša amatu.

Savāda šai lietā bija arī K.U. rīcība: ilgus gadus viņš nebija atradis par vajadzīgu informēt savas partijas frakciju tik svarīgā lietā.

Nezinu, cik pareizs ir B. Kalniņa ieskaits par Karčevski: „kas līdz 1924. gadam Krievijā bija darbojies kā komunisti”.²⁰⁾

Sastapu kādu pazīstamu žīdu žurnālistu, kas teica, ka es esot bijis taisnīgs cilvēks, un viņš kaut kur runāšot, lai man dod darbu. Lūdzu to nedarīt, jo man varētu piedāvāt kaut ko tādu, ko nevaru pieņemt. Tad jau labāk bez darba.

Sastapu G. Mīlbergu, kas baidās par savu vasarnīcu, jo blakus esot ierīkota krievu slimnīca, un ja telpu trūkstot, tad varot pazaudēt. Pēdējā laikā viņam iedota preses referenta vieta „Dzirnavniekā” ar nelielu algu. Vispār esot tā, ka no grāvmalas esam iebrāukuši grāvī.

A. Bērziņš ir laimīgi izbēdzis un 2. jūlijā sasniedzis Tallinu. No turienes viņš ar P. Koks vārdu ticis uz Somiju un tālāk uz Zviedriju un Vāciju. Līdz Somijai ar viņu kopā braucis ģen. Berķis, kas pēc tam sadomājis atgriezties, un saprotams, savu dzīvi beidza traģiski deportācijā.

3. jūlijā beidzot atrasti 2 ministri: Izglītības ministrijai prof. P. Lejiņš un Zemkopības — Vanags. Par Daugavpils apriņķa pr-ku iecelts bijušais 10. pulka virsnieks Fridrichsons, kušu 1933. g. notiesāja uz 15 gadiem spaidu darbos par spiegošanu Padomju Savienības labā.

Cīņā raksts, ka „nacionālo karogu nedrīkst nievāt”, un to varot lietot kopā ar sarkano.

Biju iegājis vecajā kasē pēc apliecības par pensijas izdienu, un ārā nākot sastapu A. Jablonski. Viņš bija laipns un apjautājās, ko es tagad darot. Atbildēju, ka esmu bezdarbnieks, pensijas saņemšanai pietrūkst 2 gadu, bet varbūt izdosies atrast kādu tehnisku darbu, un tad kādreiz tikšu arī pie pensijas. Viņš domāja, ka man darbu atrast nebūšot viegli. Viņš esot dažiem palīdzējis, un jau saņēmis pārmetumus, ka sastrādājot ar pilsoņiem un sociālistiem. Redakcijā pie viņa strādā 2 sociālisti (Ozoliņš un vēl kāds) un varbūt nāksot arī Rudevics, kas tikko atgriezies no Zviedrijas. Cilvēku trūkstot un neesot neviena cita ko pieņemt, tāpēc arī man varot laimēties. Kaut arī cerības esot vājas, viņš aprunāšoties ar zemkopības ministru, ja es gribētu iet agronoma darbā. Atbildēju — ja tas būtu Rīgā, esmu ar mieru, bet vēl labāk patiktos strādāt Valsts kontrolē, kur vajadzīgi revidenti lauksaimniecības sekcijā. J. noteica — redzēsim, tikai neceriet daudz.

4. jūlijā B. Kalniņš esot atgriezies no Somijas.

Razuma firma saņēmusi no krieviem darbu: 3 mēnešu laikā uzbūvēt platsliežu ceļu starp Ventspili un Irbi, apm. 40 kilometrus. Tas nozīmē, ka krievi militārām būvēm naudu nežēlo.

Iegāju pie P. Freidenfelda, kas priecīgs, ka J. Druva vairāk viņu netraucē, jo ir prom no visiem amatiem. Vācu un krievu kašš varot sākties drīz. Viņš domā, ka darbu var droši pieņemt, ja vien var dabūt.

No Iševska dzirdēju, ka pāris dienu laikā izdošot likumu par saeimas vēlēšanām 21. jūlijā, kur visi varēsot piedalīties gluži tāpat kā agrāk. — Tie nu būs nieki!

Sastapos ar H. Celmiņu, kas dzīvo uz laukiem un pa retam iebrāuc Rīgā. Viņš arī ieteic darbu pieņemt, ja tik dod. Tādu padomu viņš devis arī adv. Petrevicam, kas bijis kandidāts uz finanču ministra amatu, bet lieta izjukusi. Šis amats piedāvāts arī A. Buševicam, bet tas pieprasījis par līdzstrādniekiem daudz sociālistu, un ar to sarunas beigušās. H.C. saka, ka arī viņš ar

saviem 62 gadiem būtu ar mieru kaut ko strādāt. Sovjetizācija pēc viņa domām ir neizbēgama, un tikai kaŗa draudu dēļ to pagaidām neieved. Tiklīdz ar Vāciju panāks galīgu izlīgumu — visi „labumi” nāks straujā gaitā. Gluži tādi arī mani ieskati.

Bez parastās militārās sardzes K.U. „apsardzībai” pilnī norīkota vēl īpaša sardze, un līdz ar to no pils sākušas pazust dažādas lietas. Viss pēc programmas!

5. jūlijā sastapu J. Vītiņu, kas esot apjautājies A. Jablonskim par savu darbu un saņēmis atbildi, ka no tagadējā darba, saprotams, būšot jāiet, bet pēc tam redzēšot. K.U. iesakot visiem strādāt, kādu darbu dod.

Par finanču ministru iecelts K. Karlsons un viceministru N. Priede, un šai ministrijai pievienota arī Tirdzniecības un Rūpniecības ministrija. Par pilsētas galvu Rīgā iecelts J. Pupurs, par valsts kontrolieri A. Tabāks un par Pašvaldības dep. dir. A. Leja, kur atbrīvots J. Zankevics. Izdots likums par politiskiem vadītājiem armijā. Iecelta Centrālā vēlēšanu komisija, kur komunistu partiju pārstāvēs A. Buševics un A. Deglavs. Tad jau A. Buševics ir partijā. Publicēts arī likums par saeimas vēlēšanām 14. un 15. jūlijā, un 21. jūlijā saeima jau sākšot darboties. Kārtība ir savāda: 5. publicē likumu, līdz 10. jau jāiesniedz kandidātu saraksti un 14. sākas vēlēšanas! To tikai komunisti zina, kāpēc šāda steiga, bet uzminēt var arī pārējie. Likums izskatās tīri demokratisks, bet gan jau praksē būs citādi; uz papīra arī krievu Konstitūcija ir demokrātiska. Kaut kāda zirga kāja ir likumā; nemaz nav paredzētas vēlēšanu aplokšnes, bez kuŗām vēlēšanas nebūs slepenas.

Višinskis bijis Maskavā pēc instrukcijām.

Vēlēšanas visās 3 Baltijas valstīs notiks tai pašā laikā un pēc viena parauga. Tāpat visu valdību rīkojumi ir vienādi, un ministru runas ne ar ko neatšķiras. Tas ir labākais pierādījums, ka viss nāk no Maskavas. Tāpat visas demonstrācijas notiek vienā laikā, pat plakāti ir tie paši, un visās trīs valstīs pagaidām tiek nesti arī nacionālie karogi. Kandidātu saraksti iesniedzami ar 100 pilsoņu parakstiem līdz 10. jūlijam.

6. jūlijā dzirdēju, ka pilsoņi organizē kopēju sarakstu saeimas vēlēšanām, bet sociālisti ar P. Kalniņu priekšgalā — otru. Man tas izklausās savādi. Vai cilvēki nesaprot, kas ir komunisti? Šai sakarībā iegāju pie E. Laimiņa, kas vēl amatā. Viņš zināja šo to. Sarunas notiekot, sākot ar A. Berga grupu un beidzot ar M. Skujenieku par vienu kopēju sarakstu. Paši līderi, varbūt, nekandidēšot, bet došot savus cilvēkus. Esot jau runāts ar H. Celmiņu, A. Klīvi un J. Balodi. Daži esot atturīgi, citi domājot, ka saraksts jātaisa. Caur kādu starpnieku arī K.U. izteicies, ka sarakstu vajadzētu. — Vai es sapņoju, vai citi sapņo?

Laikrakstos īsa ziņa, ka slēgta Rīgas Latviešu Biedrība, un pavēle, ka visiem jāieģādājas Padomju S-bas karogs.

J. Trasuns domā, ka Latkovskis, V. Lācis, Blaus un J. Pabērzs visi esot komunistu partijā.

Višinskis savā uzrunā demonstrētājiem teicis, ka saeima būs pirmais solis uz nākotni. (Tātad — sekos citi soļi.) Turpretim Kirchenšteins: „Es vēlreiz sveicu mūsu valsts brīvību un neatkarību — tā mums ir, tā pastāvēs. Mēs ticam Padomju Savienības augstākā vadoņa Staļina solījumiem!” — Ja nebūtu minēts Staļins, varbūt vēl varētu ticēt.

A. Karčevskis atbrīvots no amata.

Zemkopības ministrs J. Vanags savā runā agronomiem drošinājis, ka izrēķināšanās nenotiks, nevienam neprasīs, kas viņš bijis, tikai kas ir šodien. Runa laba — jāgaida darbi.

8. jūlijā P. Freidenfelds teica, ka pilsoņu liste nākamā dienā būšot gatava iesniegšanai. K.U. tur nebūšot, bet iespējams, ka Balodis gan.

Latkovskis apgalvojis Iševskim, ka viņš nav komunist, tikai demokrats. Aizrādījis, ka ASV laikrakstos nedrīkst rakstīt sliktu par agrāko valdību. Viss palikšot pa vecam, tikai vairāk jāstrādā. Armiju demokratizēšot. (Tā jau tagad ir daudz demokrātiskāka par Sarkano armiju.) Kas demonstrācijā klieguši par pievienošanu Krievijai, jau sēžot „drošībā” šinī mājā. Latvijā nav un nevar būt komūnisma, un Maskava to saprotot. (Latkovskis ir vai nu blēdis vai mulķis. Var jau būt, ka mūsu jaunā valdība ir masveidīgi piemulķota un vientiesīgi runā, ko Maskavas komisāri tiem ieteic.)

Latkovskis izteicies, ka Iševskis, strādādams ASV, varētu noskaidrot noskaņojumu turienes latviešos un sūtniecībā. Iševskis sapratis, ka būtu jāklūst par spiegu.

Pāris spiestuves darbinieki man stāsta, ka V. Zonbergs (Sauleskalns) bieži esot redzams *Cīņas* redakcijā, un esot iespāids, ka viņš ar komunistiem esot draugos. Zonbergs bija rustikāņos un baudīja K.U. uzticību, bet viss ir iespējams.

J. Bankavs aicina kandidēt pilsoņu sarakstā un ieteica vakarā pienākt birojā. Atrunājos, ka uz pasākumu skatos ļoti skeptiski, bet pārdomāšu. Uz biroju netiku gājis.

Par krievu laikrakstu Rīgā uzzināju lietu secību. Rževskis (jau minēts iepriekš) izsaukts ar telegrammu pie krievu sūtniecības sekretāra Vetrova, kurš teicis, ka tagadējā žīdu avīze tikšot slēgta un viņš tās vietā varētu izdot savu avīzi (Sevodņa vietā Ruskaja Gazeta). Ienācis Blaus un ieteicis iesniegt lūgumu; tas izdarīts, un koncesija tūlīt saņemta. (Tātad lietas nekārto valdība, bet Vetrovs.) Tad Vetrovs ieteicis iztīrīt redakciju no „svoločiem” (neliešiem — žīdiem), pieņemot labus darbiniekus, un rakstīt, ka galvenā kultūra ir krievu, bet par komūnismu klusēt. Jau pirmajā numurā Dzirnavu iela pārdēvēta krievu vārdā. Pēc pāris dienām atsūtīts redaktors Rapoport, kas ir žīdu komunist. Tas teicis, ka jaunais laikraksts ieturēs partijas līniju, un to vēlreiz pārdēvējis — par Trudovaja Gazeta. Tad Rževskis braucis uz

sūtniecību žēloties: latvieši runā, ka būs rusifikācija, bet žīdi, ka viņu teksts netiek iespiests. Pieprasītas instrukcijas no Maskavas, un pavēle bijusi: piekāpties latviešiem un žīdiem, bet darbu turpināt, kamēr pienāks jūsu laiks!

Amerikāņu žurnālists D. Dejs teicis Iševskim, ka Višinskis esot Rīgā, lai nenodibinātos pārāk kreisa valdība, bet vēlāk pievienošana Krievijai nākot tik un tā.

Ir publicēts „Darba ļaužu” saraksts. Rīgā kandidē V. Lācis, Ž. Spure, P. Blaus, A. Jablonskis, A. Tabāks un citi, pavisam 21 kandidāts. Vidzemē A. Kirchenšteins, J. Kalnbērziņš, A. Rudevics, J. Mežapūķe un citi. Kurzemē — K. Karlsons, P. Plēsums, A. Buševics, J. Lieknis un citi. Zemgalē: A. Deglavs, J. Vanags, K. Plāters un citi. Latgalē: J. Pabērzs, V. Latkovskis, A. Noviks, R. Neilands un citi. Pārskatot sarakstu, var redzēt, ka īstu komunistu tanī nav daudz, tāpat nav daudz bezpartējsku cilvēku, bet vairākumā labi līdzskrējēji. Zīmīgi, ka minoritāšu kandidātu pavisam maz, tikai pāris krievu un žīdu.

Jautāju M. Dubinam par vēlēšanām. Viņš atbildēja, ka runāts par žīdu sarakstu, bet nolemts to neuzstādīt. Tā man bija pēdējā tikšanās ar ortodokso žīdu pārstāvi, kas bija labs politiķis un humora pilns sarunu biedrs.

G. Milbergs pāris dienas strādājis pie pilsoņu saraksta sastādīšanas Tīrogotāju biedrībā, bet darbība tagad pārcelta uz Kaļķu ielu 1. Pīpiņas spiestuvē iespiests un izplatīts neliels uzsaukums. Nākošā dienā *Rīts* rakstīja, ka „drošības sargi šo politisko avantūru laikā atklājuši” un lieta nodota prokurātūrai. Tad sekoja Blau’a rīkojums visām spiestuvēm: nekā neiespiest bez speciālas atļaujas. Pilsoņi ir parādījuši uzņēmību, kaut tik viņiem par to nebūtu jācieš. Man nav uzglabāties pilnīgs kandidātu saraksts, bet daļu varu minēt pēc dienas grāmatas. Daudz kandidātu nācis no agrākā centra: A. Ķeniņš, K. Skalbe, V. Zamuēls, J. Breikšs, P. Bergis, K. Bachmanis un citi. No jaunsaimniekiem — Apinis un Erhards, kā arī vairāki kandidāti uz laukiem. No zemniekiem ir J. Balodis, H. Celmiņš, E. Laimiņš, H. Dzelzītis un vairāki lauku darbinieki.

Demokratiskā Bloka saraksta galvenie organizētāji bija A. Ķeniņš, K. Čakste, H. Celmiņš, J. Breikšs un daži citi.

Ir uzsākta zināma klusa propaganda pa telefonu un pa pastu, izsaucot Demokratiskā Bloka piekritējus uz Rīgu un tml. Līdzekļi saziņai ātri un pietiekami. Aktīvākie darbinieki nākuši no jaunatnes. Kad lipināti saraksta uzsaukumi, citi tos plēsuši nost, un kādā ielā notikusi kaušanās, pie kam daži studenti apcietināti. Sociāldemokrati beidzot atbildējuši — tagadējos apstākļos sarakstu neuzstādīsim.

Demokratiskā Bloka uzsaukumā bija teikts: „Mūsu valsts un mūsu pašu liktenis prasa no mums izšķiršanos! Vēlēšanās izšķirsies mūsu liktenis uz ilgiem laikiem. Šo likteni nedrīkst izšķirt ne nejaušība, ne kūtība vai pat

bailība. Mēs gribam saglabāt brīvo un neatkarīgo Latviju! Mēs to negribam zaudēt!”

Cīņā publicēts komunistu partijas centrālās komitejas pašreizējais sastāvs: J. Kalnbērziņš (Zaķis), Ž. Spure, O. Auguste un A. Jablonskis. Jaunatnes s-bas vadībā: P. Kurlis, E. Berklāvs, P. Sadovskis un P. Bāliņš. Kā no *Cīņas* redzams, tad Kalnbērziņš un Spure ilgāku laiku ir pavadījuši Krievijā un Latvijā atgriezušies nelegāli.

Jautāju Ulpem, kāpēc nepiedalās vēlēšanās. Viņš atbildēja izvairīgi: viņiem partija nemaz neesot (likvidēta 1934. g.), bet individuāli katrs, kas vēlas, var strādāt kopā ar noteicējiem.

Atv. kapt. Maršals un lidotājs Nikolajs Pūliņš publicējuši niknu rakstu pret pilsoņu sarakstu. G. Milbergs zināja, ka šie vīri daudzkārt piedāvājušies kandidēt, bet noraidīti, un tagad parāda savu īsto dabu.

J. Bankavs stāsta, ka A. Ķeniņš pirms pilsoņu saraksta iesniegšanas viens pats apmeklējis Višinski (viņi ir bijuši studiju biedri Petrogradā), un tas akceptējis pilsoņu platformu. Višinskis gan drusku iebildis par privātīpašuma pieminēšanu, bet piezīmējis — gan jau vienošanos arī tur atradīsim. Uz Ķeniņa aizrādījumu: ja visādas brīvības paredzētas, tad nevar aizliegt brīvu kandidātu izvēli, Višinskis ne ar vārdu tam nav pretojies. Pēc tam saraksta organizētāji attīstījuši strauju darbību, bet 8. jūlijā nācis pārsteigums: birojā Kaļķu ielā 1, ieradies (krievu sūtniecības?) darbinieks ar policijas ierēdņi un nolasījuši iekšlietu ministra V. Lāča pavēli — jūsu partija nav reģistrēta un rīcība ir nelikumīga, kāpēc iniciatori tiks sodīti. Tai laikā telpās bijuši J. Balodis, V. Zamuēls, P. Bergis, H. Celmiņš un citi. Viņu vārdi nav pierakstīti, bet visi bijuši aizturēti pāris stundas. Pēc tam izklīduši un ar to izbeidzās „brīvās vēlēšanas”. Ja sarakstam būtu atļauts parādīties vēlēšanās, nešaubos, ka tas iegūtu lielāko balsu skaitu. Protams, Višinskim bija jārikojas pēc komunistu ābece, ko toreiz ļaudzi latvieši vēl neprata. Visa saraksta lieta bija naīvs pasākums. Formālu vardarbību gan izdevās pierādīt, bet cietušo var būt daudz. Pēc vairāku citu līgumu pārkāpšanas nezina vai būs liela nozīme kādai jaunai pierādītai nelikumībai.

Rūdīta komūnista žargonu par pilsoņu saraksta organizēšanu lietoja zemkopības ministrs J. Vanags savā radio runā. Viņš draudēja: „Šie tumsoņi, uzurpatori un tautas atkritumi vēl nav galīgi satriekti un iznīcināti!”

Mans skeptiskais vērtējums pilsoņu saraksta lietā pierādījās par pareizu: drīz vien tika deportēti J. Balodis, H. Celmiņš, A. Ķeniņš, P. Bergis un daži citi. Maz ticams, ka šie cilvēki nākotnē vispārī būtu izglābušies no deportācijas, bet tā kā tas notika tik drīz, tad steigu varēja izskaidrot vienīgi ar saraksta organizēšanu.

Kāds virsnieks stāsta, ka Latvijā esot ap 200.000 krievu kaņavīru un kādi 3000 tanki. Pievienošana Krievijai nenotikšot. (Nezinu, cik Latvijā ir stūr-

galvīgu cilvēku pavisam, bet es tāds esmu un palieku: nepavisam neticu patstāvības iespējai.)

10. jūlijā par Armijas politiskā vadītāja amata p.i. iecelts B. Kalniņš, bet par valsts saimnieciskā departamenta direktoru V. Bastjānis.

Atlaisti visu augstāko tiesu iestāžu vadītāji: senāts Gubens, palātā Lazdiņš un apgabaltiesā Kociņš. Rīgas pilsētas valdē atceltā Dreimaņa vietā iecelts J. Čaule, kas kādreiz tika notiesāts par spiegošanu. Par senāta virsprokuroru iecelts adv. J. Vagners.

Kandidātu saraksts apstiprināts tikai viens, kaut labāka izskata dēļ laikrakstos teikts, ka apstiprināti 5 saraksti, bet tas bija tas pats saraksts 5 apgabalos. J.Z. bija teikts: „Noraidītie saraksti pa lielākai daļai ir vieninieku saraksti, kas nāk no Latgales. Polītiski nopietna saraksta starp noraidītiem nebija neviena”. (!)

Iševskis iepazīstināts ar Latkovska palīgu, kas teicis, ka pirms uzdevumiem ārzemēs viņš esot jāpārbauda, lai uzrakstot pārskatu par baznīcu attiecībām pasaulē. To I. izdarījis un rakstā, saprotams, paredzējis, ka pareizticīgo baznīcai Baltijas valstīs jābūt pakļautai Maskavai, ne Konstantinopolei. Tagad būšot jāizpilda jautājumu lapa. Teicu Iševskim, ka viņš bāž galvu murdā.

J. Breikšs¹⁶⁾ raksta, ka pēdējā brīdī K.U. vēl pūlējies izkārtot dažas naudas lietas. No Sabiedriskā fonda viņš pārskaitījis prāvas summas visām konfesijām un atlikumu gribējis pārskaitīt aprīņu slimnīcām, bet tas vairs nav izdevies. Tāpat nav izdevies izkārtot invalīdu pensijas un dažas citas labdarības lietas, jo Kirchenšteins prezidenta fondus nobloķējis. Faktiski K.U. kopš 17. jūnija atradās mājas arestā, kaut ar viņa parakstu tika publicēti daudzi dekrēti; vēl 10. jūlijā viņš bija spiests izsludināt aizsargu likvidēšanu. K.U. palika „savā vietā” 34 dienas pēc Latvijas okupācijas.

13. jūlijā piegāju pie J. Benjamiņa Lielupē, Bulduru prospektā 135, kur tam skaists īpašums. Viņš bija priecīgs mani redzēt, bet iezīmīgi uzmanīgs sarunā un par visām valdībām runā tikai labu. Acīm redzot no visiem baidās. Viņš esot atvaļinājumā, domā, ka īpašumus atņems un būs jādzīvo no fiziska darba.

Laikrakstiem ik dienas jāraksta par Krievijas lielumu, bagātību un cik tur laba dzīve(!).

Andrejs Bērziņš, pamatojoties uz darba līgumu, pēc atlaišanas esot pieprasījis 105.000 latu atlīdzības.

14. jūlijā Bulduros nobalsoju tādējādi, ka ar īsu zīmuļa galiņu sasnīdzu visu sarakstu, to padarot nederīgu. Ir teikts, ka vēlēšanas esot brīvas, ko es iegaumēju. Ne visi to varējuši izdarīt; satiku vācieti Zonnentagu, kuŗa ienīst vienīgo kandidātu sarakstu, bet viņai tā sekots, ka vēlēšanos to sabojāt nekādi nav varējusi īstenot. Tādu būs daudz.

Pirms vēlēšanām izplatījās ziņa — vēlēšanās jāpiedalās obligāti, kam pasē nebūs atzīmes par nobalsošanu, uzskatīs par kontrrevolucionāru. Tūlīt pēc vēlēšanām Maskava paziņoja, ka par vienīgo sarakstu Latvijā nodots 97,6% balsu. Bet Maskavas funkcionāri stipri iekrita Londonā: kādā turienes laikrakstā viņi publicēja, ka Lietuvā saraksts saņēmis 99,19% balsu, bet tas bija izdarīts 24 stundas pirms vēlēšanu beigām. Komunisti ir viltošanas lielmeistari, bet kādreiz arī viņi iekrīt.

Pēc vēlēšanām Ž. Spure *Cīņā* paziņoja: „Vēlēšanu iznākums bija paredzams iepriekš. Tas mums nav devis pārsteigumu”. Šoreiz viņš rakstīja patiesību: 53 gadu laikā Padomju Savienībā visu vēlēšanu iznākumi ir paredzēti iepriekš un nekad nav bijis pārsteigumu.

Sastapu kases vecāko zobārsti E. Dārziņu, kas stāsta, ka viņa aicināta strādāt pilnu darba laiku, kas nozīmētu atteikšanos no otras darba vietas Skolotāju slimo kasē. Valdes loceklis Mateus jautājis, vai viņa domājot, ka zobārste E. Austriņa ir politiski uzticama? Dārziņa atbildējusi, ka viņa varētu dot atsaukumi par darbu, bet ne par cilvēka pārliecību. Dārziņa arī pastāsta, ka tikusi atlaista kases apkopēja, un birojā jau pieņemti 3 jauni darbinieki, pēc kuņiem neesot nekādas vajadzības.

Slēgtas visas korporācijas, rustikāņu studentu biedrība un vairākas citas studentu organizācijas.

Zemkopības ministrijā atlaisti pirmie trīs nodaļu vadītāji: Griņšens, Kamols un Zīters.

Kochs stāsta, ka viņi pašlaik nododot Darba kameru jaunai valdīšanai. No kāda fonda „bezdarbniekiem” steidzami tiekot dalīti 30—100 latu uz galviņas, lai pirktu piekrišanu. Par krievu ienākšanu ne Munteram, ne kādam citam neesot bijis nekādas informācijas. Krievu bazē Ventspilī gan kaņavīri izteikušies: „Cik nu ilgi, gan mēs ienāksim pavisam!” Kad tas ziņots A. Bērziņam, atbilde skanējusi: „Kas par niekiem!”

Uz ielas sastapos ar advokātu J. Vagneri, kas tagad iecelts par Senāta virsprokuroru. Viņš bija laipns un runīgs, kaut gan par nenožīmīgām lietām. Pie sevis nobrīnījies, ka šis godīgais ideālists ir pieņēmis tādu amatu un cik ilgi viņš to izturēs.

18. jūlijā cilvēki atkal tika izdzīti manifestācijā. Nesa plakātus ar dažādiem lozungiem, viens no tiem ar uzrakstu: „Lai dzīvo Latvija kā 14. Republika Padomju Savienībā!” Pie sevis nodomāju: „Ja jau „tauta” to prasa, tad ir skaidrs, kas paredzams drīzumā”. No manas kases 40 darbiniekiem gājienā Rīgā saskaitīju tikai 12, un starp tiem nezināju nevienu, kurš pievienots tam, ko gājieni atbalstīja. Cik savāda ir dzīve! Pātāga dzen.

Kāda dāma, kas tikko atgriezusies no Vācijas, stāsta, ka tur daudzi zinājuši, ka krievi ienāks Latvijā. Runāts, ka tas notiks septembrī, ne jūnijā. Tad jau vietējo vāciešu runas pirms gada nav bijušas bez pamata (visiem jā-

brauc projām, jo krievi nāks iekšā), tikai toreiz Vācijas pārstāvji šādas ziņas enerģiski atsauc.

Pāmazām sarkanie riteņi sāk griezties.

18. jūlijā Blaus izraida *Chicago Tribune* korespondentu Donaldu Day'u, jo „apgādājis amerikāņu presi ar melīgām ziņām”.

Višinskis ar Dekanozovu ieradušies Tallinā. Laikam visi trīs apspriežas par vienādu bērū ceremoniju.

Cīņa raksta, ka vecā valdība pēc Andreja Bērziņa lūguma un ar fin. min. Eķa rezolūciju dzēsusi parādus daudziem draugiem, „kuņi vēstures tradīciju un piedzīvojumu trūkuma dēļ valsts pirmajos gados iestīguši parādos”. Parādi dzēsti H. Dzelzītīm, A. Karčevskim, J. Kauliņam, J. Ringmanim, A. Kalniņam, Fr. Šabertam, A. Briedim, A. Alberingam un citiem. Tāpat parādi dzēsti dažām bankām, to skaitā 835.500 latu Zemnieku bankai. Par tagadējiem rakstītājiem grūti zināt, kad viņi raksta patiesību, kad melus. Tā šaubas rada A. Alberinga vārds, jo parādu atlaides notika pēc 1935. g., bet viņš mira vēl saeimas laikā. Varētu gan būt, ka nenokārtotie parādi attiecās uz Alberinga mantojuma masu.

Zemkopības ministrijā no darba vēl atlaists zivkopības daļas vadītājs V. Miežis ar piebīdumu, ka dos citu darbu. Viņš bija labs ierēdnis, vienīgi uzdevās par vācieti, kamēr brālis — P. Miežis, arhitekts Būvniecības pārvaldē, uzdevās par latvieti. Pēdējais pakārās, un 23. jūlijā viņu apglabāja.

Mūsu kases jaunā sekretāre kādai zobārstei izteikusies, ka „tumsības laiki ir pagājuši” un ierēdnei Baltgalvei atgādinājusi: „Jums paaugstināja algu, bet tad mēs arī gaidam, ka pie jaunās kārtības tiks sīrsnīgi strādāts”.

21. jūlijā sanāk jaunā saeima, bet, negaidot saeimas lēmumu, valdība jau dienu iepriekš izlēmusi, ka valsts prezidenta pienākumus turpmāk izpildīs ministru prezidents. Likumi līdz 20. jūlijam tika publicēti ar K.U. parakstu, bet pēc tam ar A. Kirchenšteina. Vispirms sludināja, ka saeima sanāks Nacionālās operas namā, bet pēc tam — Nacionālā teātrī. Latvijas apbedīšana notiks turpat, kur 1918. gadā pasludināta neatkarība.

Iekšlietu ministrija, „sabiedriskās drošības labā”, uz laiku noliedza medības. Vai valdībai būtu bailes no skrošu bisēm? Par medību inspektoru atstādinātā P. Bērziņa vietā iecelts Zītaris. P. Bērziņš gan vairākiem jaunās valdības piekritējiem stāstījis, ka K.U. viņu neesot ierēdzējis, jo viņš aicinājis medībās Krievijas sūtni. Tā ir nepatiesība, kas tik un tā viņam nelīdzēja.

Saeima savas darbības pirmajā dienā pasludināja Latviju par Sociālistisku padomju republiku un nolēma lūgt to uzņemt Padomju Savienībā. Tā tad iepriekšējie solījumi ir bijuši apzināti meli. Otrā dienā saeima nolemj, ka zeme pāriet „tautas īpašumā”, bet līdzšinējo īpašnieku zeme, kas pārsniedz 30 ha, „atdodama” bezzemniekiem. Bez tam tiek nacionālizēti lielākie rūpniecības uzņēmumi. Par kolchoziem gan tiek atkal teikts, ka to nebūs, bet meļiem neviens vairs netic. Šai lietā man bija izdevība runāt ar ministru

P. Blau'u, ko sastapu uz ielas un kas pats uzsāka sarunu. Es viņam teicu: „Dariet, kādas aplamības gribiet, bet vislielāko aplamību — kolchozus gan aizmirstiet”. Tam sekoja strauja atbilde, ka tas nekad nenotikšot. Saprotams, latviešu ministri bija tikai ķipariņi, un daži no viņiem pievīlās, tāpat kā visa tauta.

Kaut kad šinī laikā J. Balodis ir lūdzis T. Cīrķeli (pēc A. Bērziņa atstāstījuma), vai pēdējam nebūtu iespējams personīgi vai rakstiski paziņot K. Ulmanim, ka viņš ļoti nožēlojot visu, ko būtu sliktu darījis prezidentam, un, ja pēdējam būtu kāds uzdevums, vai vēlēšanās, viņš to censtos izpildīt, kaut arī tas maksātu dzīvību. (Notikumam es ticu, jo tas saskan ar Baloža dabu un izjūtām: tā ir tipiska Baloža rīcība, ko pazinu tik labi. Turpretim vārdi nepavisam nav Baloža vārdi; jādomā, ka divkārsā pārstāstījumā tie sagrozīti.) T. Cīrķelis vairs nav varējis piekļūt prezidentam un nav sekmējušies arī vēstules iesūtīšana pili. Tā Ulmanis nekad nesaņēma pēdējo ziņu no Baloža.

Laikraksti ziņo, ka tautas labklājības ministru apmeklējusi delegācija no slimo kasēm. Tā lūgusi paaugstināt valsts piemaksas slimo kasēm, jo slimo skaits pieaugot un finansiālais stāvoklis esot katastrofāls! Tās ir blēņas, jo vasarā slimojošo skaits parasti ir mazs, kasēs ir lieli rezerves kapitāli (mūsu kasē 6 gadu laikā bija uzkrātas lielas rezerves) un nav nekādas objektīvas vajadzības pēc speciālas palīdzības. Ja kreisie noteicēji slimo kasēs grib atjaunot tādu izšķērdību, kāda pastāvēja līdz 1934. gadam, tad, saprotams, rezerves drīz vien var izšķiest.

Lēmums par iestāšanos Padomju Savienībā izsauc paniku, un 2 dienās veikali ir izpirkti pustukši. Tāpēc nāk rīkojums — kam ir 2 pāri kurpju, 2 mēteļi un 2 uzvalki — šādas preces nedrīkst pirkt.

Visas bankas un uzņēmumi jau ir pārņemti. Pārņemts arī Benjamiņu veikals, kaut no viņu laikraksta nākusi gandrīz puse no jaunajiem ministriem. Nezin ko tagad domā varenā Benjamiņu ģimene?

Cirkulē valodas, ka K.U. izsniegta ārzemju pase un tas aizbraucis uz Šveici. Izklaušījās pārāk labi, lai būtu patiesība. Pamazām noskaidrojās, ka K.U. 22. jūlijā kopā ar sekretāru Cimmermani-Rudumu aizvests uz Padomju Savienību. Aizvešanu caur logu noskatījies A. Bļodnieks.

ASV sūtņa Latvijā kundze I. Vailija 1962. gadā raksta, ka pēc K.U. sekretāra J. Ruduma ziņojuma viņas vīram, padomju sūtnis paziņojis K.U., ka viņam būs jābrauc uz Šveici. Tomēr nākošā dienā Pad. Sav. sūtnis pateicis, ka plāns grozīts, K.U. jābrauc uz Maskavu un pēdējais atbildējis: „Es zināju, ka Jūs esat blēdis un nelietis”. Tālāk I. Vailija saka: „Kad vilciens pienāca Maskavā, bija sagadījies, ka Maskavas stacijā tajā brīdī bija kādas rietumu sūtniecības Rīgā militārais atašejs. Viņš redzējis Ulmani izkāpjam no vilciena sargu pavadībā. Kad prezidents soļojis garām atašejam, viņš mirkli apstājies, cieši paskatījies atašejam acīs un tad turpinājis savu ceļu”.

Kārtējā Rīgas—Maskavas vilcienā, kam piekabināts atsevišķs vagona Ulmaņa aizvešanai, ir braucis Lielbritānijas militārais atašejs. Viņš braucis caur Maskavu un Vladivostoku uz Londonu, jo tieši uz vakariem visi ceļi bija slēgti. Acīm redzot, viņš ir tas virsnieks, kurš redzējis K.U. Maskavas stacijā. Tā neliēši izrīkojās ar Ulmani.

Nelikumīgo saeimas lēmumu par pievienošanos Padomju Savienībai apstrīdēja mūsu sūtņi ārzemēs. E. Krieviņš 22. jūlijā protestēja Vācijas valdībai, bet notu viņam izsniedza atpakaļ. To varēja sagaidīt, jo Ribentrops notikušajam bija piekritis. 22. un 23. jūlijā protestus ASV un Lielbritānijas valdībām iesniedza A. Bīlmanis un K. Zariņš. Pozitīva asaūcība bija vienīgi no ASV, kad ārlietu vice-ministrs Velles 23. jūlijā deklarēja, ka ASV tauta ir pret laupītāju izrīcību Baltijas valstīs.

Latvijas valsts Satversme noteica, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika (1. pants) un ka šī panta grozīšanai nepieciešama tautas nobalsošana (77. p.). Neviens cits lēmums, arī saeimas lēmums, obligāto tautas nobalsošanu neaizstāj. Nelikumīgi akti nevar radīt tiesības. Mans konfilistris adv. K. Vanags savos komentāros par Latvijas valsts satversmi pareizi saka: „Latvijas Demokrātiskā Republika tiesiski pastāv (pēc 1940. gada). Padomju Sav. vara Latvijā juridiski nav nedz Latvijas valsts tiesību pēctece, nedz Latvijas valsts suverēnitātes aizstājēja, nedz arī pilnvarota lietvede. Visi likumdošanas, pašvaldību un tiesas organi Latvijā, lai kā tie sauktos, ir tikai PSRS okupācijas varas organi svečā valstī un tie nevar reprezentēt Latvijas suverēnitāti”³⁶⁾

Laikraksti ziņo, ka 24. jūlijā A. Jablonskis uzaicināts par ārlietu vice-ministru.

24. jūlijā nošāvies armijas stāba pretizlūkošanas daļas vadītājs plkv. P. Celmiņš.

Sastapu bij. vācu deputātu Šēleri, kurš nekur neaizbrauca, bet strādāja UTAG'ā. Viņš mani „apsveica” ar jauno iekārtu un izteicās ļoti ļoļāli par notikūšo. Biju pārsteigts, bet tāds jau laikam bija viņa uzdevums.

No pasaules lielvalstīm vienīgi ASV skaidri deklarējušas, ka neatzīst Baltijas valstu inkorporāciju. Padomju savienības sūtnis K. Umanskis, kopā ar Gromiko, daudzkārt mēģinājuši iegūt ASV novietoto Baltijas valstu zeltu un kuģus, panākt diplomātisko misiju slēgšanu, bet bez sekmēm. Turpretīm Anglija jau 1941. g. 11. jūnijā bija gatava ar krieviem runāt par Baltijas valstu nākotni, bet krievi vispirms gribēja Baltijas valstu zeltu un kuģus, un tikai tad vest sarunas.¹³⁾

Dep. Dzenis stāsta, ka Latkovskis vairs neesot nekāds noteicējs savā iestādē, jo esot ieradušies īsti čekas speciālisti. Par spekulāciju sodīti daudzi žīdi, kas to iztulko kā antisemitisma izpausmi, jo Višinskis viņus neieredzot.

Kāds no jaunajiem Izglītības ministrijas ielikteniem asi kritizē Ulmaņa skolu politiku. Lielāka interese bijusi par ganu sagādi, nekā tautas izglītību,

tāpēc skolas gads sācies tik vēlu. Ak ironija! 27. jūlijā laikraksti ziņoja, ka mācības skolās ģogad atliktas par 2 nedēļām un no skolniekiem un iestāžu darbiniekiem jāorganizē darba grupas ražas novākšanai!

Sastapu A. Klāvsonu, kuŗš ir bez darba, bet domā, ka varēs iekārtoties pie F. Ansona „Zemē”.

30. jūlijā sūtīs K. Zariņš Londonā un A. Bīlmanis Vašingtonā atcelti no amata. Ar mūsu sūtņiem leļļu valdībai laikam nebūs viegli — čeka netiek klāt.

Goda sardzes pie Brīvības pieminekļa vairs nav, esot atcelta.

Laikrakstos gari nacionālizēto uzņēmumu saraksti. Ierēdņu nomainīšana turpinās lielos apmēros.

J. Kārklīņš raksta, ka Kirchenšteins piekritis viņa ierosinājumam aizbraukt pie Aspazijas. Aspazija teikusi: „Dzersim, lai mūsu mīlā Latvija drīz atkal kļūtu brīva!” — Kirchenšteins: „Aspazij, Latvija jau tagad ir brīva un demokrātiska”. — „Nestāstiet man niekus! Maskavas ķipari jūs visi tur esiet”. Kirchenšteins juties neērti.¹⁸⁾

Biju izbraucis uz Jaunjelgavu. Zemnieki daudz runā par paredzēto zemes dalīšanu, bet, savādā kārtā, neviens, kam zemi atņems, neliekas uztraucies, un bezzemnieki, kuŗi zemi varētu saņemt — neliekas ieinteresēti. Kopš saeimas vēlēšanām pagastā uzturās kāds krievu komisārs. Tuvējā mežā novietojusies kāda liela krievu armijas vienība, kas pa laikam uz nabadzīgākām mājām sūtot patruļas, lai apjautātos, „ko tauta runā”. Jautāti par kaŗu, kaŗeivji atbildot, ka nekā nezinoť, bet uz kautko viņi gatavojoties.

Apcietināti Polītiskās pārvaldes visu astoņu iecirkņu priekšnieki. Kaut kad šinī laikā apcietināts arī F. Fridrichsons. 1945. gada 30. maijā T. Birkhāns stāstīja, ka vācu laikā viņš lasījis Fridrichsona pratināšanas protokolu čekā. Birkhāns domāja, ka tas bijis viens no pirmajiem pratināšanas protokoliem. Fridrichsons teicis, ka par Polītiskās pārvaldes aģentiem tas neko daudz nezinoť, jo visas šīs lietas vadījis un ar aģentiem sarunājis Štiglics. Vārdā nosaukts bijis gan kāds viesmīlis pazīstamā naktslokālā un Karčevskis, kas saņēmis zināmas summas par informāciju. Valsts prezidentam piekmandētie cilvēki bijuši tikai apsardzībai, ne politiskai informācijai. — Var saprast, ka Fridrichsons visu smagumu mēģinājis novelt uz personām, kam čeka netiek klāt, jo Štiglics bija aizbraucis uz Vāciju, bet Karčevskis apcietināts un varbūt jau noslepkavots.

Visi rentes līgumi anulēti ar 1941. gada 23. aprīli.

Dr. A. Pakalns pārliccināts, ka drīz būs kaŗš. Kāds krievu ārsts viņam teicis: „Pēc mēneša mēs pārņemsim visas jūsu slīmnīcas”.

Nāk modē „ministru biedri” no Krievijas: Izglītības m-jā iecelts Vāleskalns, bet Finanču un Zemkopības ministrijā tādi jau bija. Par universitātes rektoru iecelts Paškevičs, kam ļoti vāja izglītība, bet viņš esot marksisma-ļeņinisma profesors.

Visu laiku nervozēju par to, ka man nedod darbu. Biju lūdzis vairākās iestādēs, bet atbildes nekādas. Beidzot saņēmu ziņu, ka 25. jūlijā jāierodas Valsts kontrolē. Tur pateica, ka jāpiesakās pie kontroles vadītāja Tabāka. Kungs pateica, ka par mani esot runāts un darbs būšot tuvākā laikā. Būšot daudz jāstrādā. Es pateicos un atvadījos. Viņš neteica, kurš par mani runājis, bet tie varēja būt A. Jablonskis, viņa meita (ko Tabāks apprecēja) vai J. Vagners. Tabāku agrāk nepazinu, bet tiku dzirdējis, ka viņš esot lāga vīrs un pats strādājis par mazu ierēdnīti Satiksmes ministrijā. Tāpat nepazinu Jablonska meitu, bet pašu Jablonski un J. Vagneru pazinu ilgu gadu. Tad gāju pie Lauksaimniecības sekcijas vadītāja Laukevica, kuru labi pazinu un kurš bija paredzēts mans tiešais priekšnieks. Viņš pats nobažījies par to, cik ilgi varēšot palikt darbā, bet tā tas bija ar visiem. Beidzot gāju pie departamenta direktora Vanaga, kas bija sociāldemokrāts un kuŗu pazinu no saēimas laikiem. Viņš apsoliā, ka mani iecelšot tuvākās dienās, un lai strādādot kārtīgi.

31. jūlijā ierados darbā un jau otrā rītā bija jāiet uz revīziju Bekona Eksportā. Skaitos revidenta palīgs ar X algas kategoriju, bet Vanags piebilda, ka, varbūt, vēlāk man varēšot iedot kādu blakus amatu. Neesmu noskūmis par zemo atalgojumu, galvenais — vairs neesmu bezdarbnieks. Vienīgi nav skaidrības, cik ilgi pastāvēs pati Valsts kontrole.

F. Menders iecelts par juriskonsultu Tieslietu ministrijā.

No armijas atvaļināti ģenerāļi Virsaitis, Rozenšteins un Ezeriņš, plkv. Malcenieks, kapt. Ošiņš un citi.

31. jūlijā valdība nolēmusi un V. Lācis parakstījis rīkojumu par ģen. J. Baloža un viņa kundzes izsūtīšanu uz Krieviju. Latvija vēl nebija uzņemta Padomju Savienībā. Kādas tiesības valdībai izsūtīt cilvēkus uz svešu zemi? Bet tas pats jau bija noticis pirms 9 dienām, kad izsūtīja K. Ulmani. Bez tiesību zemē neviens nejautā pēc tiesībām. Baloži paņemti viņu vasarnīcā Rīgas jūrmalā, atvesti uz dzīvokli Rīgā, kur izkratīti un pēc tam aizvesti uz dzelzceļa staciju.

31. jūlijā Rīgā atgriezās F. Cielēns. Viņu brīdinājis E. Krieviņš, bet C. atbildējis: „Bez mums viņi nevar iztikt”. Ž. Spure viņam tūlīt izsniedzis 550 latu pabalsta. Viņam un Ulpem čeka piedāvājusi spiegu darbu, bet tie atteikušies.²⁾

Jaunākās Ziņas jau izdod Valsts izdevniecība. Par Rīgas pils. valdes locekli iecelts agrākais komūnistu dep. Rūtiņš, bet redzamāku amatu no viņiem neieņem neviens. Laikam nav mācējuši labi iztapt Maskavai.

Molotovs savā runā teicis, ka ASV un Anglija nelikumīgi aizturējusi zeltu, ko Maskavas banka nesen nopirkusi no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas bankām. Molotovam atkal ir ķibeles, bet viņš nav paskaidrojis, kāpēc zelts ir bijis „jāpērk”, kad viss pievienojās Maskavai brīvprātīgi un par velti.

Atstādināti sūtņi Oliņš un Krieviņš.

II PADOMJU SAVIENĪBĀ

RĪGĀ
(1940—1941)

5. augustā Maskavā pieņemts lēmums, ka Latvija „brīvprātīgi” iestājas Padomju Savienībā. Lietuva bija uzņemta jau 3. augustā un Igauniju uzņēma 6. augustā. Ar varu un viltu tas nodarīts. Tā mēs visi nu esam kļuvuši par Padomju Savienības pilsoņiem, bez prasīšanas, bez balsošanas.

Reizē ar Baltijas valstu traģēdiju pasaulē risinās arī citi svarīgi notikumi. Zem virsraksta „Vācu komunisti pret Kapjēnas diktātu” *Jaunākās Ziņas* rakstīja par Vācijas-Francijas pamieru. Šis raksts Vācijā esot izsaucis lielu uztraukumu un starp abiem blēžiem sākusies liela izskaidrošanās: ja Vācija netraucē krievus Baltijas valstīs, kā tie drīkst jaukties Vācijas rīcībā Francijā? Šādiem notikumiem var būt smagas sekas.

Lai uzņemšanu Padomju Savienībā „izlūgtos”, uz Maskavu 30. jūlijā izbrauca speciāla 20 cilvēku delegācija, kuŗā piedalījās A. Kirhenšteins, R. Dambītis, J. Pabērzs, P. Blaus, P. Galenieks, A. Upītis, P. Plēsums, A. Eizāns, E. Paldiņa, O. Auguste, T. Birģele, D. Krūze, J. Lācis un citi. J. Breikšs par to raksta: „V. Lācis bija uzdevis valsts kanceļejai sagatavot speciālu „grāmatu”—lūgumu par Latvijas uzņemšanu PSRS. „Grāmata” izgatavota krievu un latviešu valodā, iesieta sarkanā pergamentā, bet Latvijas valsts zīmogs iespiests valsts prezidenta kanceļejā, „dokumentu” galīgi noformējot. To man stāstīja kāds tehnisks darbinieks, kas bijis klāt. Minētās „nodevības delegācijas” izvadišanai ceļā uz Maskavu rībināja visas iespējamās propagandas bungas. Palaida pat „šaubu baumu”: vai tikai Latvijū uzņems”.¹⁶⁾

Pēc tam Pravda rakstīja: „Staļina konstitūcijas saule apveltī saviem labvēlīgajiem stariem jaunas tautas, jaunas zemes...”

Par godu jaunai pavalstniecībai 6. augustā visiem bija jāiet manifestācijā. Iekšrīgā gājiens stāvēja uz vietas 4 stundas. Varena organizācija! Nacionālā teātra balkonā komunistu mutes lozungus aizsmacis izkļiedza Spure. Tur vēl bija redzami Kalnbērziņš, Derevjanskis un citi biedri.

Krievi arvien vairāk ieņem latviešu dzīvokļus. Arī es tiku izspiests no dzīvokļa Tērbatas ielā 49, un pārcēlos pie sava konfilistra E. Viksnes, Brīvības ielā 73. Turpat dzīvoja arī konfilistrs R. Jākobsons, ārstniecības augu nodaļas vadītājs; mūsu dzīve ritēja labā satībā un sirsnībā. Tas daudz palīdzēja šai drūmajā laikā.

Kādā svētdienā biju aizbraucis uz Valmieru, kur dzirdēju, ka agrākais sociālistu deputāts E. Radziņš esot smagi slim un pie miršanas. Aizgāju viņu apciemot. Kundze teica, ka ārsti ieteikuši apmeklētājus nepieņemt, bet īsu brīdi varot parunāties. E. Radziņš gulēja gultā un izskatījās pavisam slikti. Iespaids bija, ka ilgi vairs nedzīvos. (Tāds spriedums tomēr bija maldīgs, jo E. Radziņš vēl nodzīvoja ilgus gadus, pārcieta izsūtījumu un tikai Kanadā lasīju laikrakstā, ka viņš miris Latvijā.) Kad sākām sarunas par pēdējā laika notikumiem, viņš ar uzsvaru teica, ka bijušā sociāldemokratija Latvijā pēc 1934. gada jāuzskata par bankrotējušu un tāpēc gandrīz visi agrākie biedri esot pievienojušies pastāvošai iekārtai! Tā esot viņa dziļākā pārliecība. Man likās, ka saruna viņu uztrauca, tāpēc novēlēju drīzu izveseļošanos un steidzos atvadīties. E. Radziņa izteicienu tai pašā dienā precīzi pierakstīju. Mani gan apbēdināja, bet nepārsteidza E. Radziņa nostāja: Latvijas sociālisti kritiskos brīžos nekad nav zinājusi, kuņā pusē nostāties. Tā tas bija laikā starp 1917.—1920. gadu, tā tas bija starp 1934.—1940. g. Arī mazāk kritiskos laikos augstākā sadarbības teze viņiem bija — par tik, par cik. Tāpēc nav brīnums, ka 1940. gadā tik daudz sociālistu pievienojās komunistiem, kur tie nebūt nebija gaidīti viesi. Sekojošās vājašanās sociālisti cieta varbūt vairāk nekā citu partiju biedri (ja atskaita zemniekus un armiju, kā arī profesionālās grupas). To tiku novērojis Krievijā pēc 1917. g. revolūcijas un nevajadzēja būt pravietim, lai zinātu, ka 1940. g. tas atkārtosies. Ir grūti pateikt, kāpēc tik daudz sociālistu atkal izšķīrās par kārtējo pagrieziena. Vai tos vilināja kaviāra bļoda? Vai tas bija ilgas pendelēšanas rezultāts, kad visi principi tiek aizmirsti? Uz šiem jautājumiem labāk lai atbild sociālisti paši, cik no tiem ir izglābuši savu dzīvību un ir brīvībā. Sprototams, bija arī sociālisti, kuri saglabāja pašcienu, bet maz, pavisam maz tādu bija. Netrūka tautas nodevēju arī citās partijās, kādi pavisam negaidīti uzpeld kritiskos laikos, bet to skaits nav salīdzināms ar pārsteidzoši lielo nobirumu sociālistos.

Ar 10. augustu visus agrākos laikrakstus piespiež izbeigt savas gaitas. *Jaunāko Ziņu* vietā iznāk *Padomju Latvija* ar redaktoru Kārli Ozoliņu; izdevējs Valsts apgādniecība. *Brīvā Zemes* vietā — *Brīvais Zemnieks* un *Rīta* vietā *Darbs*.

Bija rīkojums — nodot visas obligācijas un vērtspapīrus Latvijas Bankā. Tur satikos ar F. Ansonu, kurš nodeva dažas Anglijas akcijas. Viņš teica, ka vēl strādājis, bet darba maz.

Ēdienveikalā pie blakus galdiņa sēdēja 4 krievu virsnieki: uniformas netīras, sejas neinteliģentas, ēd lieliem kumosiem, ar traukiem neprot rīkoties, izskatās pēc karikatūrām. Tagad redzēsim īstu kultūru!

20. augustā Meksikā noslepkavots Trockis. Staļina roka sniedzas tālu.

20. augustā nāca rīkojums, ka visiem laikrakstiem jālikvidē korespondenti ārzemēs un ārzemju ziņas jāsaņem vienīgi no TASS (Maskavas ziņu aģentūra). Būs jāpierod pie dzīvošanas mucā.

Pēc kāda policijas uzrauga informācijas, krievi sevišķi neesot pret K.U. un J. Balodi, jo tie pēc savas saprašanas labu vien esot gribējuši, bet ļauna bijusi tā kliķe, kas viņus aplenkusi, un to nevajadzējis pieļaut. — Varbūt tā teica daži kaņavīri, ne rūdīti komunisti.

Sastapu Iševski, un likās, ka viņš bēguļo, kaut to neteica. Esot saukts uz politisko policiju un pratināts par šo un to. Viņš domā, ka K.U. aizvests tikai tāpēc, ka „nobēdzinājis” zeltu, citādi būtu izlaists uz Šveici. Tam var arī neticēt. A. Bērziņš ar ģen. Berķi caur Valku un Tallinu esot sasnieguši Somiju. V. Munters ar kundzi esot Voronežā ļoti sliktos apstākļos. Arestēts esot Fridrichsons, Ausmanis, Legzdiņš un Kīselis, bet aizvesti Andr. Bērziņš un Veidnieks. — Grūti zināt, cik tas viss pareizi.

Līdz 23. augustam Zemkopības ministrijā bez Kaksa vēl atbrīvoti direktori Grāvis un Ziemelis. Par dzelzceļu galveno direktoru iecelts krievs Vorobjevs. Atcelta Sarkanā Krusta valde un jaunā valde ir pārmērīgi liela, kuņģa iegājis arī Kirchenšteins un viņa meita. Galvenā Zemes ierīcības komitejā citu starpā iecelta L. Jablonska un A. Mitulis. Ģen. Dankers esot Vācijā. Huļigānus tagad sodīs ar cietumsodu uz 1 gadu. Krievi ir pieraduši pie stipriem dzērieniem!

No Latvijas Bankas padomes locekļu pienākumiem atbrīvoti E. Ziemelis, E. Bisenieks, J. Ērglis, bet no jauna iecelti Ed. Dzelzītis un V. Bastjānis.

24. augustā laikraksti publicē, kādas algas 1939. gadā saņēmuši: J. Ķērpe 54.000 latu, J. Skujevics 34.000, J. Ērglis 32.000, J. Druva 29.000, F. Ansons 26.000, G. Upenieks 25.000, A. Sakenfelds 24.000, A. Dzenis 23.000 un pakāpeniski mazāk K. Dannebeergs, R. Bangerskis, K. Olekšs un J. Mežraups. Grūti zināt vai skaitļi pareizi. Visi minētie cilvēki ir vadījuši dažādus saimnieciskos uzņēmumus un brīvā pasaulē šai grupai arvien ir visaugstākās algas. Nav publicēti ministru, augstskolu, banku un tiesu vadības, advokātu un ārstu ienākumi, tāpēc objektīvs salīdzinājums nav iespējams. Varu tikai iebilst, ka daži no minētiem cilvēkiem tika iecelti nevis savu spēju, bet iztapšanas rezultātā. Saprotais, ka algu apmēri saimniecisko darbinieku grupai publicēti, lai iedzīvotājos radītu naidu un skaudību. Nekad nav dzirdēts, ka tiktu publicētas algas Kremļa vīriem. Tomēr ir zināms, ka starpība starp zemākām un augstākām algām Krievijā ir vislielākā pasaulē. Saprotais, ka strādnieku „paradīzē” to nevar izpaust.

Citā vietā gan ir publicēts, ka Rīgas pilsētas galvam ar 1933. g. dome ir noteikusi algu uz 929 latu mēnesī, un reprezentācijai 200 latu, bet 1937. g. lielvecākam vēl papildus piešķirti 583 latu mēnesī dzīvokļa īrei un 1939. g. reprezentācijai vēl 400 latu, 300 latu braukšanas naudas un 300 latu sežu naudas.

Ir rīkojums, ka ieroču turēšanai vajadzīgas jaunas atļaujas un es esmu norūpējies par savu medību bisi. Apjautājos milicijas iecirkņa priekšniekam. Atbilde bija īsa: man neesot nekādu izredžu uz atļauju. Sadūšojos un pie-

zvanīju A. Jablonskim. Teicu — lai nu kā ar citiem ieročiem, bet medību bise ir tikai sporta, ne kaujas ierocis un to medniekiem nevajadzētu liegt. Viņš atbildēja, ka nezinot, kādi būs noteikumi atļauju izsniegšanai. Ja ievēdīs Krievijas kārtību, tad nekas man nevarēs līdzēt. Solīja noskaidrot un paziņot. Tiešām, nākošā dienā saņēmu paziņojumu, ka atļauju varu saņemt savā iecirknī. Biju ļoti priecīgs, jo vecam medniekam zaudēt bisi būtu grūti. Mans prieks gan bija īslaicīgs. A. Jablonskis apgalvoja, ka darbu došot visiem, jo darbinieku ļoti trūkstot, tikai lai neko „nenoklusējot”. Bet arī šim ieskatam bija īss mūžs.

25. augustā tika pieņemta konstitūcija, un pa radio esot dzirdēts, ka Buševics iestāšanos Padomju Savienībā pamatojis ar tirgus vajadzību, bet Spure atbildējis: „Nevis lai būtu tirgi, bet tāpēc, ka visa tauta to gribēja!” Laikrakstos tas neparādījās. Buševicam būs vajadzīgs ilgs laiks, iekams viņš saprātis, ka ar tautu vairs nav jārēķinās. Līdzšinējā saeima tika pārkristīta par Pagaidu Padomi un līdzšinējo ministriju vietā nodibināja Tautas Komisāriātus. Notikušas arī lielas personālas maiņas: Kirchenšteina vietā nāk V. Lācis, Tabāku iecel par finanču komisāru un viņa vietā nāk Br. Trubiņš; A. Jablonski iecel par tieslietu komisāru. Bez Dzelzceļu virsvaldes tagad likvidēti arī Ārējās tirdzniecības un Muitas departamenti. Kaļa, ārliešu un satiksmes resoru vairs nebūs. Latvijas armija ar 27. augustu iekļauta Sarkanajā armijā kā strēlnieku teritoriālais korpuss, kas pakļauts atsevišķam Baltijas kaļa apgabalam. Flote un krasta artilērija pakļauta Pad. s-bas Baltijas jūras flotei.

Politiskā policija tagad ieņēmusi visu lielo Iekšlietu ministrijas namu. Iekšlietu ministrija ar Sabiedrisko lietu ministriju steigā izvākusās. Tās izvietotas šur un tur pilsētā.

Sastapu Ankipānu, kas tagad izpildot Ludzas apriņķa pašvaldību vecākā vietu, bet vēlās pārnākt uz Rīgu.

No manas slimo kases ar 15. septembri atbrīvota zobārste Barkāne, kas gan ir vecākā zobārste Pagaidu strādnieku kasē un E. Austriņa, kurai vēl paliekot 5 stundas dienā pilsētas dienestā. Atbrīvota arī Z. Ormane, kas ir netaisnīgi, jo viņai nav citas nodarbošanās. Pēc kāda laika dzirdēju, it kā vainīgs būtu es! Tā bija provokācija, vai intriga. Pa stundai gribot pielikt Zoltnerai, Zeibotei un Komisārei, bet Zadekai pat 3 stundas. Darbā atpakaļ pieņemta agrākā valdes priekšsēža meita, zobārste R. Vītiņa, kuļa kasē bija strādājusi pirms 1934. gada. Pēc II pasaules kaļa viņa ir ieguvusi ārstes tiesības Kanadā, izskolojusi savus bērņus, un viņas meita Silvija tagad uzcītīgi ārstē manus zobus Kanadā.

Klīst valodas, ka ar 1. janvāri latus apmainīšot pret rubļiem, bet ar 1. oktobri braukšot iekšā daudzū krievu ģimēnes, un latviešiem būšot jāsaspiežas.

5. septembrā naktī dzirdēju stipru šaudīšanos. Cilvēki vēlāk stāstīja, ka pa Brīvības un Kr. Barona ielu ātri braukuši tanki uz Pārdaugavu un pēc tam sākusies šaušana. Kāda krievu karaspēka daļa atteikusies atgriezties Krievijā, jo „te esot daudz labāk”. Neviens tomēr nezina, vai ir kādi kri-tušie. Vēlāk palaista bauma — tie bijuši nakts manevri.

9. septembrī jūrmalā satiku A. Bļodnieku, kurš zināja, ka nesen apcietināts Bankavs. A. Kviesis neesot apcietināts, bet to „pavadot” kāds uzraugs. Bijušais vicedirektors O. Cielēns cietumā piedzīvojis nervu sabrukumu. Kir-chenšteins labi pazīstot Višinski no emigrācijas laikiem Šveicē.

Gen. K. Berķis no Somijas sazinājies ar piederīgiem. Tie ieteikuši at-griezties, ko viņš arī izdarījis un, saprotams, apcietināts. Grūti saprast, kā viņš varēja būt tik naīvs!

Sastapu Ceļu dep. dir. Melnalksni, kurš vēl strādā, bet amats drīz tikšot likvidēts. Tikai kādī 3000 kilometri ceļu būšot vissavienības pārziņā (stratē-giskie ceļi!), bet apmēram 30.000 palikšot Dieva ziņā, tas ir, tos varbūt kautcik labošot pašvaldības. Krievi slavējuši ceļu mašīnas, priekšzīmīgās darbnīcas un būves, bet to visu pārņemšot viņi. Uz Melnalkšņa jautājumu, ar ko tad ceļus labos, atbildēts, ka mašīnas varēšot dabūt pret samaksu. Pret tādu kārtību esot cīnījies arī Jagars, bet viss veltīgi.

12. septembrī vēlu naktī nācu mājā gar jauno čekas mītni un dzirdēju, ka vairākās vietās kautko kaļ. Ārā bija sakrauti ķieģeļi un citi materiāli. Tā tad kautko pārbūvē; bet kāpēc naktī?

Apcietināts arī M. Skujenieks.

Par svināmām dienām tagad noteiktas: Jaunais gads, 1.—2. maijs, Līgo svētki, Padomju Latvijas nodibināšanai 21. jūlijs, Oktobra revolūcijai 7.—8. novembris un Staļina konstitūcijai 5. decembris.

18. septembrī apcietināts A. Ķeniņš un ievietots Centrālcietumā, vēlāk pārvests uz Maskavu, kur tam piespriesti 5 gadi nometinājumā.

Atkal redzēju, ka viss čekas nams apgaismots vēlu naktī. Acīm redzot tur strādā daudzas virsstundas.

24. septembrī no Kontroles tiku sūtīts uz Finanču komisāriātu piedalī-ties nacionālizēto gaļas rūpniecības uzņēmumu pēdējā gada ceturkšņa budže-ta caurskatīšanā. Bez „propuska” komisāriātā nemaz nelaiz iekšā. Tāpat tas esot arī citur. Pārņemtos privātos uzņēmumos (Serensens un citi) veikli cil-vēki paši sev ir paredzējuši ārkārtīgi augstas algas. Mēs tās bargi apcīpām, bet vai mūsu projekts tika apstiprināts, to nezinu. Te jāatceras nesenā pro-paganda laikrakstos par augstām algām, kādas agrāk saņēmuši saimniecisko uzņēmumu vadītāji. Tagad tās grib pārsniegt. Iecelto darbinieku vairākums tagad ir ar tik zemu kvalifikāciju, ka viņi faktiski nav piemēroti nekādam darbam, nerunājot par uzņēmumu vadību.

Laikrakstos lasāms, ka daļa Latvijas pieminēkļu būšot jāpārveido un daļa jānojauc.

No pensiju fonda III daļas prasīju savas iemaksas atpakaļ (560 latu). Atbildēja, ka atmaksas pagaidām apturētas, kaut likums to neparedz, un tā es nekad to nesaņēmu. Laukevics teica, ka viņa dēlam „apturēta” pat 30 latu vinnesta izmaksa uz ceļu obligācijām. Ar likumu, vai bez likuma — vienkārši aptur.

Latkovskis iecelts par Pārtikas rūpniecības komisāru. Nezin, kas tagad pārziņās to namu, kur strādā caurām naktīm.

Mūsu kaņavīri jau parādās sarkanarmijas ietērpos. Sastapu P. Lejiņu, kurš šobrīd esot bez darba, jo atbrīvots no Vidzemes divīzijas komisāra pienākumiem. Domā, ka viņa vietā nāksot kāds Krievijas latvietis un „zemsaviešiem vieglāk dabūt darbu nekā sociālistiem”. — To viņš teica apmēram pareizi, tikai brīnums, ka viņi to nav sapratuši pirms 20 gadiem.

No Graudiņa dzirdu, ka M. Skujenieks kādu mēnesi dzīvojis jūrmalā mājas arestā. Pēc tam izkratīts un apcietināts, bet neviens nezina, kur palicis. Kirchenšteins apgalvojis, ka nav izsūtīts no Latvijas, bet viņš pats nekā nezinot. Vairāk domājams, ka kopā ar Zakenfeldu 3. septembrī aizvests uz Maskavu. Apcietināšanas iemesli, protams, nav zināmi. (Vēlāk noskaidrojās, ka 1941. g. 12. jūlijā Sk. nošauts Lubjankas cietumā Maskavā.)

26. septembrī izsludināja algu pielikumu — strādniekiem 15—60% un ierēdņiem 30%. Tas īsā laikā ir otrais algu paaugstinājums, jo 21. jūnijā un 1. jūlijā algas tika paaugstinātas kā strādniekiem (15—20%), tā ierēdņiem. Grūti izprast paaugstinājumu nolūku. 23. novembrī nāca trešais paaugstinājums, un tad viss kļuva skaidrs, jo bija pateikts, ka tagad tiek saņemti tāds algu līmenis, kāds ir Krievijā! Otram algu paaugstinājumam 1. oktobrī sekoja liels cenu pacēlums un trešajam paaugstinājumam 25. novembrī sekoja vēl straujāka cenu celšanās (apm. 100—400%). Ar to nāca jūtams reālo algu samazinājums un Latvijas „labie laiki” nogrima pagātnē. Kad lata pirktpēju nodzina līdz rubļa pirktpējām, tad 25. novembrī lata vietā nāca pats rublis. Tā Latviju noveda Krievijas nabadzībā.

Ar 1. oktobri nacionālizēja visus I un II kategorijas veikalus. Cenu paaugstināšana izsaukusi lielu neapmierinātību.

Ar 1. oktobri izraida visus ārzemju korespondentus un turpmāk informācija nāksot tikai no TASS. Vietējiem laikrakstiem un radiofonam uzlikta smaga cenzūra.

Nesen apcietināti F. Ansons un P. Freidenfelds. Kādai dāmai, kuŗa meklējusi palīdzību, atbildēts — kur rīkojas čeka, neesot nekādas iespējas ko lūgt. Pirms dažām dienām kapos nošāvēs Eisbergs.

E. Dārziņa bija lūgusi A. Jablonski par darbu savam vīram un T. Dārziņš jau strādā Bekona Eksportā. Turpretim Ābolam atbalsts nav saņemts un tas nekur darbu nevar dabūt. Slimo kasē no medikamentu nodaļas vadības patī atteikusies Matskina un tās vietā pieņemta Kauseniece.

Jelgavā uz ielas redzēju kādu krievu ģenerāli: labs uzvalks, spīdīgi zābaki, ļoti pašapzinīgs. Turpretim Rīgā redzami daudzi pulkveži, kas ir tikpat pelēki kā kareivji. Laikam labi izskatīties drīkst tikai sākot ar ģenerāļa „čīnu”. Sastapu J. Grīnu, kas esot pieņēmis bibliotēkas nodaļas vadītāja amatu Izglītības komisāriātā.

Agr. Rozītis stāsta, ka pēc ilgas gaidīšanas viņam iedots darbs Tirdzniecības komisāriāta plānu nodaļā. Viņš dzirdējis, ka K.U. esot Vorošilovskā un J. Balodis Sizraņā. Amerikas sūtniecības ļaudis viņam vēl Maskavā teikuši, ka kaŗš izšķirsies ap 1942. gadu, jo tikai tad viņi būšot gatavi un būšot arī noteicēji, kāpēc nevajagot bēdāties par „sīkumiem”. Labi sīkumi!

Baumas ar katru dienu pieņēmas. Publicētais rīkojums par aptumšošanu veicina zīlējumus par kaŗu. Satiku J. Goldmani, un arī viņš sakās dzirdējis pat artilēriju šaujot. Es jautāju, vai tas nevarētu būt uz Carnikavas pusi, un saņēmu atbildi, ka tā apmēram esot bijis. Iebildu, ka tur ir poligons, un viņš piekrita.

Rīkojumu par pretaviācijas nodrošināšanos mājās drīz atcēla.

Pēc agrākā parauga, Mežu departaments bija rīkojis Kontroles darbiniekiem medības 13. oktobrī. Kādi 15 cilvēki tad braucām uz Smiltenes virsmežniecības Raunas novadu. Smiltenes apkārtnē agrāk tika medīts biežāk nekā jebkur citur, bet Raunas mežos nekad netiku bijis, kaut zināju, ka novadā liela medību bagātība. Citi mednieki mani izraudzīja par medību vadītāju. Kad bijām ieņēmuši savas vietas, pie manis pienāca kāds mežsargs un meklēja sarunu. Laikam tāpēc, ka biju uzņēmies medību vadību, mežsargs bija iedomājies, ka man jābūt komunistam. Kaut kā no viņa atkratījos un ieteicu kādu laiku nogaidīt, lai redzētu un spriestu par mūsu dzīvi nākotnē. Medības izdevās labi. Tika daudz šauts un es pārvedu mājā 2 stirnu bukus. Tās bija vienīgās medības, kuŗās šinī laikā piedalījies.

Sastapu Cāzeru, agrāko pilnvarnieku, kas tagad turpinot studijas. No rustikāņiem esot apcietināti 4, to starpā 2, kas strādājuši Politiskā pārvaldē un P. Freidenfelds. Eisbergs esot bijis vienreiz uz nopratināšanu un saukts otro reizi, kad teicis: „Pagrābos jau nu nesmakšu”. Tas izskaidro viņa pašnāvību.

Apcietināts ģen. K. Goppers.

TASS aģentūra publicējusi ziņu, ka Krievija iepriekš nav informēta par Vācijas kaŗaspēka ieiešanu Rumānijā, ne arī par tā mērķiem un apmēriem. Izskatās, ka draudzībā ir plaisas.

Iestādēm izdots apkārtraksts — nevienu pasūtīnājumu nedot E. Plates spiestuvei, jo tā esot UTAG (vācu) īpašums. Arī zīmīgi! Sastapu A. Grīnu un jautāju, kā klājas. Atbilde bija lakoniska: „Dzīvība jau vēl nav paņemta, bet maize gan”. Tā tas ir.

Tagad Stabu ielā gar čēkas namu ierīkotas daudzas gaišas lampas. — Lai kam ir slāpes pēc gaismas.

Sastapu agrāko valsts kontrolieri Ivanovu. Sapratu, ka arī viņš nekur netiek un ir neapmierināts un noraizējies.

Atkal ir izsludināts pretgaisa aizsardzības mēģinājums, bet šoreiz tikai pa iecirkņiem. Paskaidrojumā teikts, ka iepriekšējā reizē kaitētāji izlaiduši dažādas baumas.

Lielā skaitā tiek atvaļināti virsnieki armijā — „aiz vakanču trūkuma”.

Kādā svētdienā Kontroles darbiniekiem bija jābrauc palīdzēt cukurbiešu novākšanā. Bijām Rundāles pagasta Kipu mājās pie Adieņa, kas ir pazīstamā dārzkopja brālēns. No 200 km brauciena valējā transporta mašīnā kļuva stipri slims.

Darbā jāizpilda ļoti gaļa anketa, par ticību, alkoholu, vai sodīts un tml. Jāpievieno arī fotografija. Komunistu režīmam vienmēr līdzī nāk bezgalīgi anketu plūdi.

Bija pienācis Ābols, kuŗš joprojām meklē darbu. Kāds viņa attāls radnieks esot pārliecināts komūnists, bet tas viņu nevarot ieteikt, jo aizliegts atbalstīt aizsargus, rustikāņus un korporēļus. — Šim likumam gan ir ļoti daudz izņēmumu!

A. Āboliņš ir aizbraucis uz Maskavu kārtot jēlvielu apgādes lietas. Būšot prom pāris mēnešus.

Kontrolē runā, ka Trubiņš no Maskavas pārvedīšot sliktas ziņas, un sekojot liela stāta samazināšana. Laukevics pastāstīja, ka pirms kāda laika viņš ierosinājis mani apstiprināt amatā, jo pēc jaunā likuma vietas izpildītājus varot apstiprināt jau pēc 2 mēnešiem. Tad nāktu arī algas paaugstinājums. Vanags to atbalstījis, bet kadru vadītājs (Jēzups Deglis?) pateicis, ka to nevarot. Kamēr Trubiņš bijis Maskavā, lieta stāvējusi neizšķirta. Izskatās, ka es varu atkal kļūt bezdarbnieks.

27. oktobrī sastapu J. Pabērzu, kuŗš, kā zināms, bija Maskavas braucienā. Staļins pret delegāciju bijis ļoti laipns, vienkāršs un sirsnīgs. Par kolchoziem teicis, lai ar tiem nesteidzās, jo arī viņi tos ievēduši tikai ap 1929. gadu, un pirms tam iztikuši tīri labi. Pie mums lai paliekot tāpat, bet ja kaut kas neiet labi, tad tā būs zīme, ka jāpārveido. Pats Pabērzs redzējis daudzus kolchozus, bet domā, ka tie būs bijuši „rādāmie”. Viņš par tiem ir labās domās, jo piebilst, ka Latgalē daudzi zemnieki dzīvojot sliktāk. Apvietināšanas esot nepatīkamas, bet tas esot tāpēc, ka apvietinātos cilvēkus mēs visi pazīstam, bet agrāk apvietināti cilvēki, ko nepazīnām. Pirmajā maijā Daugavpilī reiz esot apvietināti 500 strādnieki (?) Ja nebūšot nekādu diversiju, tad nebūšot arī bargāku sodu. Līdz šim disciplīna esot diezgan laba un tai padodoties pat baznīckungi. Hitlers gribot iekārot visu Eiropu, un mums tāpēc stingri jābruņojas. — Tas bija gaŗākais izklāsts, kādu šai gadā dzirdēju no redzamāka valdības vīra. Vai Pabērzs ir komūnists? Daži domā, ka ir. Bet vai viņam ir īsta pārliecība, un kad tā radusies? A. Klīve atceras, ka Satversmes sapulces laikā J. Pabērzs pats prasījis padomu Zemnieku Savienībai, vai ziņot polici-

jai, ka viņš Stučkas valdības laikā ir bijis biedrs-kandidāts komunistu partijā. Viņam ieteikts par agrākiem laikiem neko neziņot.²²)

Pēc daudz gadiem *Latvija Amerikā* iespieda rakstu „Nodevēja Višinska misija Latvijā”, kuŗā aprakstīta Pabērza saruna ar Staļinu. Ja raksta autoram bijusi pareiza informācija, tad Pabērzs man nav pateicis visu. Laikrakstā teikts: „Ar Staļinu, vēlāk pēc padomes sēdes, vodkas sadzeršanas laikā, tieslietu ministram Pabērzam bija saruna, kuŗā Staļins viszinīgi uzsvēris, ka viņam esot labi zināms par badu Latvijā. Viņš palīdzēšot cik spēšot, taču tik daudz labības, cik Latvija prasa, viņš gan nevarot dot. Kad Pabērzs apmulsis un mēģinājis Staļinam iebilst, ka Latvijai maizes pietiek, Staļins to dusmīgi norājis par „nacionālu pašlepnumu”, jo viņš gan zinot labāk, ka Latvijā valdot bads”. Lielākais pasaules melis zināja labāk, kas jāsaka.

Kontrolē runā, ka Trubiņam Maskavā it kā pateikts, ka jāiztiekot ar 70 cilvēkiem, kaut tanī laikā kontrolē strādāja apmēram 200 revidējošā personāla un kāds 100 biroja darbinieku. Iegāju pie Vanaga izrunāties. Viņš bija optimists un domāja, ka apstiprinājumu darbā saņemšu. Pieņemšanas dokumentā gan esot piezīme: „Bez sevišķas avansēšanās”. Ar to jāsamierinās! Es teicu, ka avansēties es pats nevēlētos, jo tas varētu būt saistīts ar lielu atbildību neskaidrā laikā, tomēr darbā palikt ļoti gribētu. Viņš solīja mani atbalstīt, par cik tas viņam iespējams.

Sadūšojos un 28. oktobrī gāju pie Trubiņa. Viņš teica, ka pie mums esot bijusi baltā (t.i. bezasiņu) revolūcija, bet nedrīkstot aizmirst, ka tā tomēr esot liela revolūcija (nekādas revolūcijas nebija, tikai okupācija). Ar manu lietu esot slikti, jo esot, vai it kā varot būt sūdzības, ka tāda persona kā es ieņemot atbildīgu vietu (es neesmu atbildīgā vietā un apšaubu „it kā” sūdzību). Lai nu kā, viņš vienmēr esot domājis, ka Ulmanis ticējis Latvijai, bet pēc tā, kas atklājies Kreditbankā, esot redzams, ka noteicēji paši nav ticējuši Latvijai, citādi viņi tā nebūtu rīkojušies. (Kāds man sakars ar Kreditbanku?). Viņš zinot, kādas bijušas manas attiecības ar dažiem valdības kungiem, tomēr es esot pārāk redzama persona, un manis dēļ viņš varētu nokļūt nepatikšanās. Viņam dota ļoti liela vara, atstādināšanu un apcietināšanu (!) ieskaitot, bet par to arī prasot lielu atbildību, un viņam jāzina par cilvēkiem, kuri pie viņa strādā. Es jau varētu pildīt daudz atbildīgāku amatu, bet būtu labāk, ja es strādātu Zemkopības komisāriātā (lai atbildība par mani kristu uz citiem). Tas, ka mani neapstiprina, neesot svarīgi (kāpēc tad viņš to nedara?). Viņš esot runājis ar Jablonski un Tabāku par manu iecelšanu un runāšot vēl, un, varbūt, ka viss nobeigšoties labi. — Šis vīrs man pavisam nepatīk. Viņš ir bailīgs un nepatiess.

Slimo kases darbinieki žēlojās, ka pēc nogurdinoša dienas darba jāiet uz krievu valodas stundām (nākošā valsts valoda!), uz dziedāšanu, uz lekcijām, un maz laika atpūtai. Jāabonē *Cīņa* un sievietēm vēl kāds sieviešu žurnāls. Jāziedo sienas avīzei un sarkanajam stūrītim! Tā iet „atbrīvotai” tautai.

1939. g. 31. oktobrī V. Molotovs teica: „Ātrs sitiens Polijai, vispirms no vācu armijas, tad no sarkanās armijas, un nekas nepalika pāri no šīs nejaukās Versaļas mierlīguma atvases”. 1939. g. 1. novembrī *Pravda* atreferē citu V. Molotova runu: „Krievija arvien atbalstījusi stipras Vācijas eksistenci Eiropas centrā. Ne tikai bezjēdzīgi, bet noziedzīgi būtu cīnīties par hitlerisma iznīcināšanu”. — Tagad katrs krievu virsnieks tic, ka karš būs. Lai kam apetīte pieaug ēdot.

Izņemot vienu eskadriļu Gulbenē, viss aviācijas pulks izformēts un latviešu virsnieki atlaisti.

Kontrolē manā sekcijā strādāja atvaļināts virsnieks Mucenieks. Pie viņa bieži nāca K. Upelnieks, kas strādāja kādā citā sekcijā. Upelnieks ir atvaļināts virsnieks un liels patriots, bet arī bīstams fanātiķis, kurš neatšķir reālo no fantazijas. Pārējie darbinieki saprot, ka Upelnieka runāšana var beigties traģiski ne tikai viņam pašam, bet arī citiem, kas viņu uzklausi, tāpēc visi sāk no viņa vairīties. Oktobra beigās viņu atbrīvoja no darba, jo neesot spējīgs iekļauties jaunos apstākļos. Motivējums bija mīksts un pierādīja, ka Kontrolē nodevēju nav bijis. Vācu laikā Upelnieka dzīve beidzās traģiski, un sev līdzī viņš aizrāva daudz latviešus, par ko būs runa citā nodaļā.

1. novembra vakarā kāds zvanīja pie mūsu dzīvokļa durvīm. Viksnas māsa atvēra durvis. No savas istabas dzirdēju, ka kāda dāma jautā pēc manis. Atbildēju, ka nejūtos vesels un jautāju, vai vajadzība ir tik steidzama? Atbilde bija, ka steidzami jārunā personīgi. Viesistabā mani gaidīja pavisam jauna meiča, ko nekad nebiju redzējis. Pateica, ka man pl. 21.30 jāierodas Iekšlietu komisāriāta 509. istabā. Papriekšu jāejot pēc „propuska” pa ieeju no Brīvības ielas un pēc tam pa 2. ieeju no Stabu ielas piektā stāvā (nesen vēl tur bija Sabiedrisko lietu ministrija). Manu gājienu nevienam nedrīkstot izpaust. Gāju kā bija teikts. Pulksteni gan līdzī neņēmu. Ceļš nebija tāls, bet kad paskatījos uz Benjamiņu mājas pulksteni, sapratu, ka laikā netikšu, tāpēc sāku soļot īsti strauji. Šķērsielas kioskā iegādājos krietnu daudzumu papirosu: kas zin’, kad būs nākošā iepirkšanās! Šai brīdī kāds cilvēks man paskrēja garām. Sapratu: man ir sekotājs, un esmu to maldinājis ar straujo soļošanu un pagriezienu ap stūri. Viņš ir sapratis, ka gribu izbēgt. Izlikos, ka viņu neesmu ievērojis un gāju savu gaitu. Bija jāgaida kāda pusstunda. Pratinātājs bija pajauns cilvēks. Otrs sēdēja pie nākošā galda, novēroja mani profilā, bet cieta klusu. Jautājumi bija uzstājīgi, bet citādi pratinātājs bija pieklājīgs. Iztaujāja par izglītību, biografiju un ar ko es satiekos. (Ar pēdējo jautājumu man bija grūtības, jo ārpus mājas tagad es privāti gandrīz ne ar vienu netikos. Izņēmums bija kāda reta zolītes spēle, ko viņi, varbūt, jau zināja un tāpēc to nevarēju noklusēt.) Minēju savus konfiliestrus K. Kausenieku un A. Pauliņu, ar kuriem dažreiz saspēlējām kartis un A. Liniņu, ko dažreiz apciemoju. Jautāja — vai tie esot aizsargi? Vai tie esot Zemnieku Savienībā? Mana atbilde bija noliedzoša. Ar kādiem bijušiem Z. S.-bas bied-

riem es tiekoties. — Nevienu. Kā tā? Teicu, ka Z.S-ba ir likvidēta pirms sešiem gadiem, biedri izklīduši un reti kad Rīgā var kādu sastapt uz ielas. Kādos komunistus es pazīstu? Pazinu 7 komunistu deputātus IV saciņā, bet ļoti pavirši. Pazīstu A. Jablonski, kas pie manis strādāja 6 gadus. Ko vēl pazīstot? Teicu, ka pazīstu vairākus tagad vadošus darbiniekus, bet nezinu, vai tie ir partijas biedri. Kas tie esot? Nedaudz pazīstu Trubiņu un Tabāku, tad J. Vagneri, J. Pabērzu, P. Blau'u un Mežapuki. Ko runājot paziņas? Atbildēju, ka nekā sevišķa. Ko es domājos ar vārdiem „nekā sevišķa”? Teicu, ka cenu paaugstināšanas laikā tiku dzirdējis pilnīgi svešus cilvēkus veikalos kritizējot dārdzību, bet domāju, ka tā ir tīri cilvēcīga paraša — kaut ko pakritizēt. Ko runājot par Oktobra svētkiem? — Nekā slihta. Vai es zinot kādu valdībai naidīgi noskaņotu personu? Nezināju. Tad uzrakstīja uz „propuska” izejas atļauju, un es laidos pa trepēm lejā. Pulkstenis bija 23.00. — Biju apmierināts, ka visu varēju atbildēt pareizi, neminot cilvēku vārdus par naidīgumu un baumām. Pārsteigums bija, ka kungi nerakstīja nekādu protokolu. Varēja gan būt, ka kaut kur bija paslēpts stenografs. Mana drošības sajūta nebija nekāda lielā pirms pratināšanas, bet tagad tā noslīdēja līdz nullei un zināju, ka turpmāk tas mani ikdienas nospiedīs.

Daudz zīlēju, kāpēc tiku saukts uz pratināšanu, un kas to ierosinājis. Pieļaidu varbūtību, ka ierosinātājs ir Trubiņš, lai rastu iemeslu manai atbrīvošanai no darba un lai kaut kā „izpelnītos”. Tāpat pieļaidu varbūtību, ka ierosinājums varēja nākt no kāda agrāka komunistu deputāta, kuŗu sastapu un runājos 29. oktobrī. Viņa vārdu neesmu pierakstījis, tikai atceros, ka viņš pildīja kaut kādu amatu pilsētas valdē. Tomēr tie bija tikai minējumi.

Lasot J. Kārklīņa aprakstu¹⁸⁾ par Jūlija Lāča pratināšanu redzu, ka pielietātā tehnika bijusi gandrīz gluži tāda kā man.

7. novembrī visi Kontroles darbinieki piedalījās gājienā uz Sarkanarmijas laukumu. Sapulcējāmies Valdemāra ielā pulksten 10-os un mājā tikām 16-os. Pēc krievu paražas dažas stundas nevajadzīgi atkal stāvējām Daugavmalā. Kur tad jāsteidzas? Labi, ka diena bija skaista, un, laiku īsinot, cilvēki dziedāja. Pāri laidās kādas 120 lidmašīnas, no kuŗām 18 bija mūsu, kaut aviācijas pulks ir izformēts. Parādi pieņēma kāds krievu ģenerālis un ģen. Kļaviņš bija redzams jaunā krievu uniformā. Vēl bija redzami Kirchenšteins, Vanags, Trubiņš, Dambītis un citi. Mēs gājām pa 12 rindā un ik divas rindas reizē. Pilsēta bija bagātīgi dekorēta. Kāds pazīstams saticis ģen. Kļaviņa kundzi. Tā raudot katru dienu, jo daudzi vīrsnieki nākot lūgt palīdzību, bet vīrs nespējot nekā palīdzēt. Ģen. Kļaviņš padomes prezidijā ļoti pretojies mazāko namu nacionālizācijai un likuma teksts, kas tur pieņemts, nav tas pats, kas publicēts. Blēdības notiek pat likuma publicēšanā!

12. janvārī Latvijai Krievijas augstākā padomē jāievēl 7 deputāti, Lietuvai 10 un Igaunijai 4. Tautību padomē jāievēl 25 deputāti.

Kontrolē visi nobēdājušies, jo ar 1. janvāri būšot tikai 50 revidentu, tas ir no katriem četriem trim būs jāpazūd. Laukevics 13. novembrī visiem pateicā, lai netaisot troksni, bet kas vien varot, lai meklējot citu darbu. Man bija jābrauc komandējumā uz Valmieru, tāpēc iegāju pie Vanaga. Viņš ir ļoti sašutis. Krievijā līdz šim visos komisāriātos esot revidentu nodaļas, kaut gan pastāvēt arī centrālā kontrole, bet pēdējā esot maza iestāde. Ja pie mums lietu kārtosot pēc tāda parauga, tad komisāriātos dibināšot jaunas kontroles nodaļas, bet centrālo iestādi tikpat kā likvidēsot. Mūsu kārtību Maskavai vajadzētu labi izskaidrot, bet viņu turp nelaidiēsot, un viņa sastādīto un labi motivēto rakstu Komisāru padome jau dienām neparakstot un droši vien lieta tikšot nokavēta. Viņš esot runājis ar Kontroles „komunistu aktīvu”, bet šaubās vai tas ko līdzēsot. Viņš ieteicis, ka komisāriātiem jāpārņem attiecīgās sekcijas no kontroles, kas tad būtu viņu revidējošās nodaļas. Tā komisāriāti dabūtu augsti kvalificētus speciālistus un piedzīvojušus revidentus. Tagad varbūt viņu pašu arī atlaidiēsot, jo sociālistus acīm redzot nākotnē nemīlēšot. Viņam sākumā piedāvāts komisāra postenis un tagad esot jānožēlo, ka viņš toreiz atteicies. Ja priekšgalā būtu komunisti, arī būtu labāk, jo tas no visa tā nebaidītos un mācētu Kontroli labāk aizstāvēt, bet Trubiņš tāds neesot.

Sastapu A. Zervinas vīru, kas strādāja kādā armijas būvniecības iestādē Cēsīs, bet drīz būšot bez darba. Sieva negribējusi sekretāres amatu slimo kasē, bet viņu piespieduši. Kase tikšot likvidēta, un tā viņa tikšot vaļā, jo esot par grūtu. (Vaļā tikšana līdz šim katram ir bijusi iespējama, ja vien to grib.)

Ar 25. novembri atcelti pensiju, bezdarba un citi algu atvilkumi, un ārstēšana būs par brīvu. Tas izklausās rožaini, kamēr neatceras rubļa zemo pirktspeju un ārkārtīgi augstās cenas (par apmēram 100% nupat pacelta dzelzceļu biļešu cena). Puķaini vārdi neapturēs lielo nabadzību, kas jau iestājusies; to pasvīturo vēl vairāk jaunais noteikums, ka normālā apdzīvojamā telpa ir 9 kvadrātmetri. (Vēl pēc 30 gadiem šai ziņā nekas nav grozījies!)

Pēc stāšanās darbā, kopā ar vecāko revidentu Lānu un Raumani sākām revidēt Bekona Eksporta Rīgas centrāli. Dažas sīkas nepareizības atradām, bet grāmatvedība un norēķini bija labā kārtībā. Uzņēmuma direktori bija atcelti jau agrāk, bet revīzijas laikā atcēla no amata arī inspektoru J. Andersonu, kas bija lietpratīgs administrātors. No jauna darbā tika pieņemts T. Rudzītis, agrākais sociālists, ko priekšlaicīgi atbrīvoja no gaŗa kriminālsoda cietumā. Lai nobeigtu revīziju, pāris revidenti aizbrauca uz Liepājas nodaļu un es ar Raumani uz Valmieru, kur palikām no 14.—28. novembrim.

Valmierā apmetāties viesnīcā. Mums maksāja 4,50 latu dienā komandējuma naudu, bet istaba viesnīcā maksāja 3 latus un uzturs 7—8 latu dienā. Mana iesākuma alga bija 298 latu un vispārējā paaugstinājumā tika pacelta uz 350 latiem, bet par nobeigtu augstskolas izglītību vairs nemaksāja divas

pakāpes augstāk, kā tas bija agrāk. Ja eksistences rūpes jau bija cilvēkiem ar manu atalgojumu, ko tad lai saka cilvēki, kas saņēma 100—200 latu mēnesī?

Valmiera bija stipri pārmainījies, tā likās drūma un pelēka. Pazīstamu cilvēku tikpat kā neredzēju; nezina, kur tie palikuši? Iegāju aprīņķa valdē. arī tur no vecajiem darbiniekiem maz bija palikuši un tie paši tādi nobijušies. Karlivāns, agrākais sociālists, kas tagad ir aprīņķa izpildkomitejas priekšsēdis, bija izbraucis. Otrreiz uz šo iestādi negāju, lai varbūtēji nesagādātu citiem un sev nepatīkšanas, tāpat negāju ne pie viena pazīstama.

Bekona Eksporta fabrika atradās Pārgaujā, pie dzelzceļa stacijas. Grāmatvedis un kancelejas darbinieki bija agrākie, un tie mani pazina. Arī viņi izskatījās norūpējušies un nobijušies. Daļa lopu pieņēmēju un šķirotāju jau bija krievi. Krievu agronoms bija Maskavas Akadēmijas absolvents un, uzzinājis, ka esmu tāds pats, kļuva ļoti draudzīgs, bet tikai uz īsu brīdi, laikam atcerējās, ka ar ārzemniekiem draudzēties ir bīstami. Es viņu sapratu un turpmāk mēs daudz nesarunājāmies. Agronoma pienākums bija, no pieņemtām bekona cukām izlasīt labākās, lai tās nosūtītu uz Krieviju kā vaislas materiālu. Viņiem tāda augstvērtīga materiāla bija ļoti maz un brīnījās, ka pie mums tas aiziet gaļā.

Revīzijā nekas sevišķs neatklājās; grāmatvedība, norēķini un viss pārējais bija labā kārtībā. 27. novembrī atbrauca Lāns un atveda ziņu, ka Kontrolē ar 1. decembri atlaidīšot 50 cilvēkus un ar 1. janvāri vēl 80. No mūsu sekcijas pirmajā gājienā aiziešot A. Liniņš, Birnbaums, Zvērs, Mucenieks, K. Kausenieks un es.

Atgriezies Rīgā, gāju pie Kontroles kadru daļas vadītāja Liepiņa, kas arī bija agrākais sociālists un kā svarīgas daļas vadītājs, acīm redzot, baudīja valdības uzticību. Tas teica, ka viņš neesot tas, kas kaut ko izšķīrot, to darot komisārs un man jārūnā ar viņu.

Nolēmu ne pie viena vairs negriezties, jo kopš pēdējās sarunas ar Trubiņu sapratu, ka viņš mani nepaturēs, un runāšana būs velta.

Vanags teica, ka pavēle par atlaišņu bijusi gatava jau 27. novembrī, bet viņš pateicis Trubiņam, ka katēgoriski ir pret atlaišanām un pavēle apturēta līdz nākošai dienai, bet tagad tā esot spēkā. Viņš mēģinājis ierunāties par mani, bet atbilde bijusi īsa: „Par to nav ko runāt”. Zinu, ka mani tiešie priekšnieki, Laukevics un Vanags, kuņiem rūpēja darbs, mani aizstāvēja.

Drīz saņēmu paziņojumu, ka ar 1. decembri esmu atbrīvots no darba. Algu izmaksāja vienu mēnesi uz priekšu. Tas nu ir cauri. Tagad visi letgaļi ir prom. P. Somu atbrīvoja iepriekš, tagad arī K. Vicepu un mūs trīs lauksaimniecības sekcijā.

Slimo kases birojā arī visiem uzteikts darbs. Gribēts likvidēt arī zobārstniecības kabinetu, bet Kušinskis panācis, ka to kā nodaļu pievienos Pagaidu kases ambulancēm. Zobārstu biedrības delegācija braukšot uz Maskavu, lai cīnītos par savām algām, kas patiesi ir ļoti zemas.

Ar jauna darba dabūšanu man laikam ies grūti, jo arvien būs tie paši iebildumi, un tā kā vecie darbinieki lielā skaitā tiek atlaisti visur, tad līdzīgu meklētāju būs par daudz, lai tos kaut kur novietotu. Tā kā cita nekā nav ko darīt, tad tomēr uzcītīgi staigāju pa iestādēm. Biju iegājis Plānu komisijā — esot paredzēti 2 agronomi un tie jau pieņemti. Griezot pie Dzelziša, agrākā sociālista, kas tagad ir pilsētas tirdzniecības valdes priekšnieks. Viņš saka, ka tuvākās dienās no pašreizējā darba viņš pats aiziesot. Bez tam iestādē tiekot samazināts strādājošo skaits. Viņš piesolīja saimniecības pārziņa amatu kaŗa invalidu saimniecībā Rīnūšos. Alga esot 400 latu pie visa brīva, bet noteiktāk viņš varēsot ko pateikt pēc dažām dienām. Turpināju meklētāja gaitas Zemkopības komisāriātā — arī tur atlaiž darbiniekus. Piena trestā — nekā neesot.

26. novembrī Latvijā ieveda padomju tiesu iekārtu ar „tautas tiesnešiem” mīertiesu vietā un tribunāliem politiskās lietās. Vēlētie „tautas tiesneši” patiesībā bija iecelti neprašos, bet partijas uzticības vīri.³⁶⁾

3. decembrī Rīgā iebrāucis Vācijas sūtnis Maskavā Šulenburgs ar speciālo delegātu Šnurri. Itkā kārtosot palikušo vāciešu repatriēšanos.

Biju Tirdzniecības komisāriātā — katrā ziņā vajadzīgs rakstisks ieteikums, vismaz ar vienu parakstu. Teicu, ka esmu dzirdējis, ka rakstiskus ieteikumus esot aizliegts izsniegt, — tā tas neesot. Gāju pie Jablonska. Parakstīt viņš nevarot, jo tas esot aizliegts, bet, ja kas noteikts esot, viņš varēsot piezvanīt. Viņš par mani esot runājis ar Trubiņu, un tas domājis, ka Latkovskis mani varētu ierīkot kādā trestā. Tāpēc, lai aizejot pie Trubiņa. Jautāju, kāpēc ierēdņiem ar augstāko izglītību maksā mazāk kā nespēcālistiem strādniekiem? Tas esot tāpēc, lai neviens nedzenas pēc viegla darba kancelejās, bet iesaistās ražošanas darbā. Arī vienkāršiem strādniekiem esot zema izpeļņa un tie esot nemierā, bet par to kvalificētiem strādniekiem esot tas pats, kas tautas komisāriem(?). Visiem jāpūloties iegūt kvalifikācija. Par darbinieku samazināšanu viņš teica, ka arī pie viņa tas bijis paredzēts, bet viņš aizbraucis uz Maskavu, visu izskaidrojis, un panācis, ka darbinieku skaits nedaudz palielināts.

Nekas cits neatlika kā vēlreiz iet pie Trubiņa. — Mehlis viņam Maskavā teicis, ka visa vērība jāpiegriežot tikai kaŗa iestādēm un rūpniecībai, un citas nozares kontrolējamās pēc iespējām. Krievijā milzu soļiem attīstoties kaŗa rūpniecība. Tādu redzamu Z.S-bas vīru kā mani nevarot atstāt kontrolē, bet nevarētu būt iebildumu, ja es strādātu kādā trestā. Tomēr viņš pats nekā nesolīja, un es lūdzu, vai viņš nevarētu par to parunāt ar Latkovski. Tad solījās padomāt, lai piezvanot pēc pāris dienām.

21. decembrī izbeidzās mana ieroču atļauja, tāpēc gāju uz III iecirkni lūgt pagarinājumu. Tur apliecību man atņēma. Teicu, ka to viņi nevar darīt, jo vēl nebija 21. decembris. Atbildēja, ka apliecības tikšot visiem atņemtas un ieroči būs jānodod. Jaunas apliecības varot lūgt tikai milicijas

pārvaldes speciālai daļai. Speciāldaļā izrādījās, ka vajadzīgs galvotājs no partijas. Man rādīja agrākā prefekta, Dambekalna lūgumu, kam arī nebija galvotāja.

Atsauksme no partijas biedriem tagad vajadzēja ne tikai, lai pieņemtu darbā, bet arī medību bises atļaujai. Partijas biedri parasti atbild, ka atsauksmi aizliegts dot, kaut tā nav patiesība, bet maldināšana. Darbs ir svarīgāks par bisi, tāpēc nolēmu koncentrēties uz darba meklēšanu un nevienu neapgrūtināt bises lietā, jo maz izredžu, ka ar bises atļauju man sekmētos. Tomēr kaut ko es izdomāju. Armijas virsniekiem bija tiesības turēt jebkādus ieročus bez atļaujas. Griezot pie kāda pulkvež-leitnanta, un tas labprāt manus ieročus pieņēma un es saņēmu viņa parakstu, ka ieročus esmu viņam pārdevis. Kad 30. decembrī pienāca aicinājums no vietējās milicijas nodaļas, varēju viņiem ziņot, ieroču atļauju man paņēma III milicijas nodaļa, jaunu atļauju neesmu lūdzis, bet ieročus esmu pārdevis. Viņiem bija gaŗas sejas, bet manu bisi tie nedabūja.

Sastapu J. Trasunu, kas strādā kā kādas mājas pārzinis, bet drīzumā paredz darba izbeigšanos. Ieteic man iet kaut kur par saimniecības pārzini, tad pats labprāt nāktu pie manis par zirgu puisī. Viņš domā, ja būtu pastāvējusi demokrātija, šīs vasaras notikumu nebūtu bijis(?). Staļinam un Hitleram vienalga, kāda iekārta kaimiņzemēs; viņi domā, ka bez šīm valstīm nevar iztikt, un tāpēc tās jāpaņem. Demokrātijas nav ne Krievijā, ne Vācijā un mazās Latvijas demokrātija tos gan neinteresēja.

Biju iegājis pilsētas valdē, kur dzirdēju, ka viņiem drīzumā būšot Zaļumu un dārzāju trešs, kur paredzēts agronoma-konsultanta amats. Lai pienākot kādreiz vēlāk.

Piezvanīju Trubiņam, kā viņš bija ieteicis. — Neesot bijis laika par mani runāt.

Aizgāju pie Mežierīcības pārvaldes priekšnieka I. Kaŗa, kurš kādreiz bija virsmeŗzinis Ārlavā. Ieteikumu darbam viņš nevarot parakstīt, jo partijā neesot un arī nebūšot.

Sastapu E. Laimiņu, kas dzīvojot uz laukiem un tikai pa reizei iebrāucot Rīgā. H. Celmiņš esot aizturēts jau augustā.

Kontrole nav gaidījusi janvāri, kā agrāk tika teikts, bet jau 12. decembrī atlaidusi 40 cilvēkus. No lauksaimniecības sekcijas vēl atbrīvoti Lāns, Zariņš un Melngailis. It kā jāiet būšot arī abiem direktoriem — Vanagam un Ceiķelim. Tie abi bija sociāldemokrāti un Ceiķelis komisāriātā uzstājās ar krāsām runām. Tas viss nekā nebūs līdzējis.

Laikraksti ziņo, ka notiekot sarunas par vāciešu repatriāciju arī no Lietuvās.

Iesniedzu lūgumu pilsētas valdei uz agronoma vietu. Jau esot 15 kandidāti, tai skaitā prof. Neilands. Izskatās bezcerīgi. Zvanīju atkal Dzelzītīm par Rīnuziem. — Pagaidām vēl neko nevarot pateikt. — Tā kā Dzelzītis

darbu pats man piesolīja, biju domājis, ka šeit cerības ir vislielākās. Tagad izskatās citādi.

Laikrakstos pieprasa bargākus sodus hulīgāniem. Kāds pilsonis esot slikti uzvedies tramvajā, saplēsis drēbes milicim, to pat ievainojis, bet tiesnesis piespriedis tikai 1 gadu cietumā! Šai lietā bargiem kungiem būs grūtības: ja piespriedu 100 gadus un noziedznieks pēc 20 gadiem nomirtu, kā valdība varētu attaisnot nenosēdētos 80 gadus? Varbūt sodītā bērni varētu izciest atlikušo daļu? Tas saskanētu ar komunistu paražu: tēva grēki piemeklē bērņus.

Bija visādas runas par Ziemassvētkiem. 23. decembrī tika tomēr pasludināts, ka divas pirmās Ziemassvētku dienas „nav uzskatāmas par darba dienām”. Ziemassvētku eglītes maksāja 15—20 latu. Baznīcas bija pārpildītas. Nākošo svētdienu tomēr „pārtaisīja” par darba dienu.

24. decembrī visi Rīgas mirtiesneši atbrīvoti no amatiem, izņemot Vītiņu, kam sieva itkā esot komuniste.

Sastapu G. Milbergu, kas strādājis kā korektors. Māja līdz šim neesot atņemta. A. Bļodnieks joprojām esot starptautiskās guļamvagonu sabiedrības dienestā. B. Einbergs, kas pēc ministra amata aizgāja uz „Lentas” fabriku, strādājis turpat.

Runā, ka februārī vēl varēšot repatriēties uz Vāciju un Vācijas sūtniecība Rīgā vēl pastāvēšot pāris mēnešus.

Cīņa agrāko divu partijas sekretāru vietā tagad min četrus: Kalnbērziņu, R. Neilandu, Ž. Spuri un Olgu Augusti. Tad vēl — Centrālkomitejas birojā esot 4 sekretāri (domāju, ka Jablonskis ir viens no tiem) un V. Lācis, J. Deglavs, J. Šamaņins, A. Noviks un P. Plēsums, bet kandidāti — K. Pugo un D. Ļestjevs.

30. decembrī saņēmu ļoti „steidošu” pavēsti ierasties IV milicijas nodaļā. Kad ierados, prasīja sociālo izcelšanos, kur strādājis, kāda bijusi pēdējā alga, cik istabas ieņemu un cik tas izmaksā. Jautāju, kam šī informācija vajadzīga? Nezinot.

31. decembrī paziņots, ka ģenerāl-leitnanta pakāpe apstiprināta R. Kļaviņam, bet ģenerāl-majora pakāpes O. Ūdentiņam, J. Liepiņam, A. Krustiņam, A. Dannebergam (art.), O. Grosbartam (inž.) un A. Dālbergam (intend.). Tās tad ir sarkanarmijas pakāpes.

Valmierā apcietināts T. Jerkins un par to esot parūpējies viņa agrākais biedrs Karlivāns, jo apsūdzējis Jerkinu kā provokatoru. Sastapu Limbažu mirtiesnesi Kr. Jēkabsonu, kuŗš arī atbrīvots no darba un laimīgs nejūtas.

A. Āboliņš nupat atgriezies no Maskavas. Strādnieki tur caurmērā izpelnot 300 rubļu un ierēdņi ap 550 rubļu mēnesī, bet iztikt ar to esot ļoti grūti. Latvijas tirgum viņš nopircis lielu daudzumu rokas pulksteņus, par kuŗiem samaksāts 80 rubļu gabalā. Maskavas veikalos tie maksājis 700 rubļu

un visa starpība esot valsts peļņa. Nav zināms, kāda cena pulksteņiem būs Rīgā, bet zem 500 rubļiem nebūšot.

Farmācijas pārvaldē no darba atbrīvoti mani konfilistri A. Dzirne, E. Viksne, Enne un O. Lapa.

Bija ziņas, ka Tirdzniecības komisāriātā apcietināts Elpers, Siliņš, komisāra vietnieks Krūmiņš un komisārs Pupurs. Laikraksti ziņo, ka tie „ņemti no darba”, bet par Elperu piebilst, ka tas bijis pārkonkrustietis. Pirms tam laikraksti ziņoja, ka vilnas un kokvilnas drēbēm cenas esot noteiktas par augstām un vainīgie jāsauca pie atbildības. Komisāriātā ieradusies speciāla komisija meklēt vainīgos un Pupuram noteikts nekur neiziet. Tas nervu sabrukumā zaudējis samaņu un aizvests mājā. Laikam nedzīvošot. Krievijas „pusvilnas” audumos uz pusēm lupatas un džuta, bet Eiropā tāda sastāva neviens nepazīst, tāpēc cenas salīdzināt nav bijis iespējams. Jādomā, ka brēka ir priekšvēlēšanu triks. Tautā liels nemiers par augstām cenām un kādi „vainīgie” jāatrod. Vainīgi vai nevainīgi — viena alga!

Publicēts līgums ar Vāciju par paplašinātu tirdzniecību, par robežām un vācu repatriēšanos.

13. janvārī sastapu A. Kviesi, kas dzīvo netālu no manis. Teicās drīz pārbraukt uz laukiem, jo pilsētā nebūšot no kā dzīvot. Prasīju, vai pastaiģājas viens pats. — Jā, tagad viens pats.

Sastapu E. Ozoliņu, strādājot tur pat bankā, tikai esot drusku pazemināts. Es teicu, ka nebija vērts palīdzēt Staļinam, un viņš nosmējās.

Laikraksti ziņo, ka no Lietuvas paredzēts repatriēt 45.000 un no Latvijas un Igaunijas vēl 12.000 vāciešu. Dzird, ka braukt grib daudzi latvieši.

Agrāk biju lūdzis kontroles arodbiedrību uzņemt mani par biedru un kā pārsteigums tagad pienāca paziņojums, ka esmu uzņemts. Cik saprotu, darba meklēšanā tas neko nepalīdzēs.

Sastapu zobārsti M. Barkāni. Bijusi atlaista, bet tagad darbs atkal iedots.

18. janvārī tirdzniecības komisārs Pupurs „atbrīvots pēc paša lūguma, sakarā ar pāriešanu citā darbā” un atlaists arī izglītības komisārs J. Lācis. Viņu vietā iecelti Priede un Vāleskalns, abi no Krievijas.

Manā sekcijā Kontrolē vēl atlaisti Tērmans un Baltiņš, bet Raumans pārcelts uz citu departamentu. Tāpat sekcijā ir palikuši tikai 2 cilvēki: Osis un Krastiņš. Revidentu pavisam palicis 29. Tā ir sagrauta solīda iestāde.

Rīgā bija ļoti populārs gaišreģis Finks. Biju dzirdējis daudz nostāstus par viņu. Tagad, būdams nervozs un satraukts, nolēmu viņu apmeklēt. Pēc vairākreizējas staigāšanas, 1941. g. 20. janvārī tiku pie viņa. Finks izlika kartis uz galda, ilgi pētīja labo roku un mani pašu. Tad sāka stāstīt par manu pagātni, kas bija apbrīnojami pareiza. Tāpat par manu veselību viss bija pareizi, un kad jautāju par veselību nākotnē, viņš atbildēja uz visiem jautājumiem un tagad, pēc 30 gadiem varu teikt, arī tas bija pareizi. Tālāk viņš pareģoja, ka vēl 2 mēnešus būšot nervozs, pēc tam viss būšot kārtībā.

(Gandrīz pareizi.) Es būšot Jelgavā un būšot apmierināts. (Es atrados netālu no Jelgavas un biju vairāk apmierināts nekā janvārī.) Uz jautājumu par viņa kādreizējo pareģojumu (laikam 1931. g.) politikā, viņš atbildēja, ka laikraksti toreiz daudz izlaiduši no tā, ko viņš teicis, un pārējo atstāstījuši nedaudz citādāk, nekā bija teikts. Par franču kareivjiem Berlīnē viņš esot teicis, ka tie tur būšot draudzīgos nolūkos, nevis kā iekārotāji. Šoreiz Vācija uzvarēsot, un tas būšot drīz; pat vēl šogad. Viņš paredzējis Hitlera nākšanu pie varas jau tad, kad tas vēl bijis cietumā un viņam esot vēstule no Hitlera. Jautāju viņam, vai tikšu apcietināts? — Noteikti nē. — Tā beidzās mans seanss nereālā pasaulē. Esmu dzirdējis, ka labi pareģotāji viegli un pareizi varot noteikt kāda cilvēka pagātni un nākotni, bet daudz grūtāk esot pareģot sabiedriskos notikumus ar komplicētiem cēloņiem, un šādos pareģojumos arvien esot kļūdas. Taisni tā tas bija ar Finka pareģojumu. Tautas izteiciens, ka sliķonis ķēras pie salmiņa ir pareizs, jo pēc sarunas ar Finku es jutos labāk.

Kopš 19. janvāra laikraksti iespiež rezolūcijas, kas prasa augstāko soda mēru policistiem par 1940. gada 17. jūnija notikumiem. „Latvijas Bērzs” rezolūcijā prasīja vēl ko citu: „Prasam arī turpmāk atmaskot vēl līdz šim brīvībā esošos tautas ienaidniekus un kaitētājus!” Tā tad slāpst pēc asinīm. Šādas rezolūcijas gan izbeidzās un atklātā tiesā policisti tiesāti netika, bet slepeni un bez tiesas daudzi tika apcietināti un pēc tam „pazuda”, tas ir — noslepkavoti. Par 17. jūnija nekārtībām būtu jātiesā hulīgāni, kas nekārtības provocēja, ne policisti, kas paši bija cietēji un nevainīgi. Čeka arvien melnu pataisīs par baltu un baltu par melnu.

A. Grantskalns stāstīja, ka Rēzeknē pirms revolūcijas svētkiem pilsētas vecākais ar traktoru veltī mēģinājis apgāzt atbrīvošanas pieminekli, un tikai pēc ilgām pūlēm kaut kā tas paveikts. Notikumu daudzi redzējuši un sašutums bijis liels. F. Ansons jau kādus 3 mēnešus esot Centrālcietumā. Esot slims, bet kaut ko viņam piesūtīt neļaujot.

Bijušā Aizsargu namā slepeni strādānot tribunāls. Ar ilgtermiņa sodu tanī nesen sodīts tiesu palātas priekšsēdis Lazdiņš. Starp lieciniekiem bijuši Holcmanis un Vagners.

Pēc vācu kaņaspēka ieiešanas Bulgārijā laikrakstos bija dažādi mīklaini atsaukumi, bet nav saprotams, kas un kā noticis. Rīgā, pie vāciešu repatriācijas, krievi paliekot ļoti uzstājīgi. Abu valstu attiecības esot ļoti saspīlētas.

Sastapu Klāvsonu, kas strādā kā nama pārvaldnieks. Tāpat Vitiņš joprojām strādā kā inspektors. Turpretim V. Ābols darbu nav varējis dabūt; kādu laiku bijis meža darbos un tagad Rīgā liekot grīdas un izpelnot ap 300 rubļu.

Sastapu Laimiņu. Viņam ģimene esot uz laukiem un šogad vēl gribot saimniekot, jo žēl visu pamest. Pats meklē darbu, bet domā, ka izredžu nav.

Publicēti visu republiku budžeti 1941. gadam, ar kopsummu visām republikām 46 miljardi rubļu. Latvijai 894 miljoni, Lietuvai 801 un Igaunijai

511. Galvenie ieguldījumi paredzēti rūpniecībai, transportam un aizsardzībai.

Izdoti 3 gaī aizliegto grāmatu saraksti un vairāki tūkstoši vērtīgu grāmatu iznīcinātas.

27. februārī vēlreiz gāju pie Jablonska darba lietā. Uz trepēm satiku Menderi, bet neuzzināju, vai viņš kur strādā. Dzirdēju, ka Buševics un Pabērzs iecelti Augstākā tiesā. Jablonskis šaubījās, vai Dzelzītis man ko palīdzēs, jo bijušie sociāldemokrāti esot bailīgi. Viņš man ieteica iet uz laukiem. Daudzās baumas par kaīiem nervozējot arī nenosvērtākos varas vīrus, tāpēc pavēlēts būt pastiprināti piesardzīgiem, lai nerastos iespēja nodevībai, vai kam tamlīdzīgam. Uz manu piezīmi, ka sodi gan ir neparasti bargi, viņš atbildēja, ka hulīgānisms un spekulācija esot jāizskauz. Izmeklēšana esot vispusīga, un katram iespēja aizstāvēties(?). Baumas esot absurdas, piemēram, ka Zviedrija pieteikšot kaīu. Vienīgi ja Anglija tiktu sakauta, pēc gadiem diviem, varētu gaidīt Vācijas uzbrukumu. (Tē viņš maldījās, bet tāds jau laikam bija Maskavas uzskats.) Savā darba lietā izteicu izbrīnu: Pabērzs un Trubiņš ir bijuši biedri agrākās partijās tāpat kā es; pirmais bijis pat valdībā; kāpēc viņi var ieīemt augstus amatus, bet man nedod pat tehnisku darbu? Latgaliešiem jātaisot izīēmums, lai tos vairāk piesaistītu darbā. Arī pret sociālistiem esot ļoti slikts noskaīojums; vietējā partija pārāk asa nebūtu, bet Maskava diktējot ļoti stingrus noteikumus. (Šeit vēlreiz jāpiemin, ka mūsu sociālistu simpatijas arvien ir bijušas vienpusīgas.) Piemēra dēļ var minēt to pašu Dzelzīti. Saeimas laikā visi teica, ka viņš ir komūnists un 1940. gadā viņš to apstiprināja. Nav zināms gan, no kuīa laika, bet domājams, ka jau no agrīniem saeimas laikiem. Kāpēc tad sociāldemokrāti viņu neizslēdza no partijas? Acīm redzot sociālistiem laipošana bija svarīgāka nekā partiīas principi. Un Dzelzītis nebija vienīgais šāds piemērs! Bet ko sasniedza Dzelzītis pats? Nekā! Tagad ir komūnistu valdība, bet viņš pilda neatbildīgus darbiīus un skaidri redzams, ka pašam ir bailes no visiem. — Tāda ir Latvijas sociāldemokratiīas traīēdīja pagātnē. A. Buševics no partiīas biedra pazemināts par kandidātu.

Jablonskis tagad kopā ar Tabāku dzīvo Elizabetes ielā Šechtera namā, pretīm Esplanādes laukumam.

Sastapu J. Volontu, kas arī meklē darbu. Bijis arī pie Latkovska, bet bez panākumiem.

Baumām nav ne sākuma, ne gala. Tagad runā, ka Mēmele esot pilna ar vācu kaīaspēku. Pa Jelgavas šoseju 2 dienas esot gājis krievu kaīaspēks un kaīavīri teikuši, ka viņi drīz būšot Berlīnē.

Raksturīgi ir Krievijas latviešu ieskatī, ko dzirdēju divās sarunās ar viņiem. Līberts Zemkopības komisiāriātā: „Visa Latvija jau ir tikai 100 kilometrus uz vienu vai otru pusi”. Tīfentāls, apīādes pilnvarotais, runāīot par mākslīgo dzīvnieku apaugīšanu: „Redziet, vai Krievija nav tālu

priekšā?" — Visi ārpus Krievijas redz lielo nekārtību un lielo nabadzību Krievijā, tikai viņi paši to neredz, vai nedrīkst redzēt.

Pirmo reizi kopš „jauniem laikiem” sastapu J. Mežraupu. Viņš klusi dzīvojot pa Rīgu, kaut kā iztiekot, un neviens viņu netraucējot.

Sastapu Langi, kas ir galvenais grāmatvedis prokurātūrā ar 900 rubļu algu. Jautāju, kā tur ticis? Viņš esot sācis strādāt, bet anketu izpildījis vēlāk. Kad atklājies, ka viņš bijis Zemnieku S-bā, sācies liels tracis. Bet Soldnieks viņu aizbildinājis kā neaizstājamu speciālistu, un tā viņš strādājis netraucēts.

16. martā Trubiņš atstādināts „nespējības dēļ” no amata, un viņa vietā iecelta Auguste.

Laimiņš brauc atpakaļ uz laukiem, jo darbu dabūt neesot izredžu. Viņa pagastā jau četriem lauksaimniekiem mājas esot atņemtas. Likumā gan paredzēts, ka tā var rīkoties ar „tautas ienaidniekiem”, bet ne personīgiem ienaidniekiem, kā tas faktiski notiek.

16. martā kāda dāma stāstīja, ka Ulmaņa brālis Bērmuižā nupat saņēmis vēstuli no Vorošilovskas vai Vorošilovgradas, kurā K.U. lūdzis aizsūtīt kādu paciņu un rāties, ka visi viņu kaut kā aizmirstot.

Jaunais latviešu korpuss ar Krustiņa un Liepiņa divīzijām ar 15. maiju aiziešot uz nometni Litenē, kas ir austrumos no Gulbenes. Jaunākie virsnieki saņemot ap 600, kapteiņi — 800, pulku komandieri — 1000 un ģenerāļi ap 2000 rubļu mēnesī. — Latvijas armijā korpusa formēšanas laikā bija ap 16.000 vīru, bet jaunformējamā korpusā varēja ietilpināt tikai 5000.³⁸⁾

25. martā laikrakstos mazs paziņojums: „Ar 1941. g. 25. martu lats izsludināts par anulētu”. Vispirms valdība lata kursu mākslīgi, arvien paaugstinot algas un cenas, nodzina līdz ļoti zemam līmenim, tad pielīdzināja rublim un tagad to izņem no apgrozības. Savā laikā lats bija viena no stabilākām valūtām pasaulē. Rublis kopš 1917. gada brīvā sacensībā ir bezvērtīgs. Katram noguldītājam bankas izsniedz līdz 1000 rubļiem, pārējais jāzaudē. Laikraksti par to neraksta.

Publicēts paziņojums, ka ar 25. martu izbeidzas repatriācija. Rezultātā no 3 Baltijas valstīm esot izbraukuši 67.000 cilvēku, bet Padomju Savienībā atgriezušies 21.000, no kuŗiem 11.000 leišu un 10.000 krievu(?).

Šinī laikā nesastapu nevienu no agrākiem vācu deputātiem. Tikai 1945. gada 4. oktobrī bij. dep. Vestermanis, kopā ar trīs citiem vāciešiem, ieradies Detmoldā pie Latviešu Centrālās komitejas pr-ža K. Kundziņa. Klāt bijis arī prof. A. Švābē. Vestermanis teicis, ka pēc angļu ieskata, repatriācijas likums neesot spēkā un viņi braukšot atpakaļ uz Latviju. Daudzi Latvijas vācieši esot noslepkavoti. Kuŗi esot bijuši Hitlera piekritēji, tie atpakaļ nebraukšot, bet demokrātijas piekritēji braukšot. Visi runājuši latviski, bet Kundziņš nekā neesot atbildējis, tikai klausījies. Kad Švābe to man stāstīja, pārmetu viņam, ka mani nepieaicināja pie sarunas, jo dzīvoju tanī pat ēkā un strādāju komitejā. Abi profesori nožēloja, ka mani aizmirsuši un tā pa-

laista gaŗām interesanta saruna. Nekāda zaudējuma jau nebija, tikai noŗēloju, ka nav iegūta skaidrāka informācija par viņu atgrieŗšanās plāniem un kādu lomu viņi tajā paredŗējuŗi paŗiem latvieŗiem, un kas bijis apmeklējuma nolūks.

Sastāpu Trubiņu un tas jautāja, kā ejot? Teicu, ka joprojām bez darba. — Jā, viņŗ arī esot bez darba. Iedzēlu: „Dzīve ir apaļa, tāpat kā zeme”, un viņŗ steidzīgi atsveicinājās. Kad ŗo sarunu atstāŗtīju Jablonskim, viņŗ ļoti smējās — mana atbilde tam patika. Trubiņam darbs nemaz neesot veicies, jo tas savilcis pie sevis savus nespējīgos draugus. No partijas Rīgas organizācijas Kontrolē tomēr bijis pieprasījums, vai es tur strādājos, un tas Trubiņu esot pārbiedējis.

Tagad īsumā atzīmēŗu savus piedzīvojumus darbu meklējos pēdējos 3 mēneŗus. Iesniedzu lūgumu nama pārzīņa darbam, bet nekas nesanāca. Lūdzu darbu Veselības Aizsardzības komisāriātā, kur kāds Vidzīrkste daudzkārt it kā solīja, it kā nesolīja. Pāŗtraucu staigāŗanu uz ŗo iestādi. Tāpat man gāja ar Dzelzīti, pie kuŗa daudzkārt griezos. Viņŗ arvien bija laipns, bet ar to nepietika. Reiz es viņam noprasīju, vai viņŗ ir partijā. Acīm redzami tas viņam nepatika, un viņŗ atjautāja, kāpēc man tas jāzina? Atbildēju, ka jautāju ziņkāŗības dēļ, bet par jautājumu atvainojos un lūdzu neatbildēt. Viņŗ tomēr atbildēja — partijā sastāvt. Jautāja man par Ulmaņa, Baloŗa un Bīrznieka likteni. Atbildēju, ka esmu dzirdējis, ka viņi visi apcietināti, bet vairāk neko nezīnu. Domāju, ka arī viņa jautājums nāca aiz ziņkāŗības, jo, kur strādāja ķeka (tas gan vairs nebija oficiālais nosaukums, bet tautā visvairāk iegājies), tur nekas netika izpausts un vietējie varasvīri nekā nezīnāja. Tas, ka Dzelzītis bija komūnistu partijas biedrs, nozīmēja, ka viņŗ tur ir sastāvējis jau agrāk, jo pirms uzņemŗanas visi gribētāji ilgu laiku skaitās vienīgi par kandidātiem.

Lasīju laikrakstā sludinājumu, ka kuŗa apgabala būvniecības pārvalde meklē agronomu. Kad ierados tur, pateica, ka meklē speciālistu zālāju ierīkoŗanai un lai nāku vēlāk, kad būs atbraucis viņu speciālists. Tā ir krievu iestāde. Nākoŗā reizē ar mani runāja biedrene Jegorova, kas esot „zinību kandidāte”. Noskaidrojās, ka man būtu jābraukā pa visām trim Baltijas republikām, un jāierīko zālāji jaunbūvētos aerodromos. Biedrene bija simpātiska un gribēja, lai es darbu pieņemu. Esot gan otrs kandidāts, kāds ķīds, bet to viņa negribot. Par to, ka esmu bijis saeimā un Z.S.-bā, viņai nebija nekādas intereses. Cik savādi! Krievijas armijas iestāde no manis nebaidās, bet vietējie ķipariņi nedrīkst pielaist pat pie sakņu audzēŗanas! Vēlāk to paŗu piedzīvoju otru reizi, bet par to būs runa turpmāk. — No ŗī piedāvājuma tomēr atteicos, uzmanīgi minot dažādus iemeslus. Jegorova noŗēloja, bet necentās uzspiest. Mani baidīja tas, ka es faktiski, laikam, būtu nonācis armijas dienestā un nepatika, ka būs jābraukā pa trim republikām, un, varbūt, vēl tālāk. Tā izputēja pirmā darba iespēja.

A. Liniņš, ar ko reizē tikām atlaisti no Kontroles, jau strādā II Valsts tirdzniecības uzņēmumu plānu daļā. Viņš ieteica arī man tur izmēģināt laimi. Aizgāju pie vadītāja; tas likās laipns, neko neteica arī par to, ka esmu bijis Z.S.-bā, bet sūtīja pie kādru vadītāja Bērslapas. Pēdējais domāja, ka agronoma viņiem pašlaik nevajagot, un manu anketu viņš nodošot Sēklu inspektoram, kas meklējot agronomus. — Abi Liniņi centās man palīdzēt cik spējami.

Iesniedzu lūgumu Zemkopības k-ta kadru vadītājam Lībertam, kas arī nākot no Krievijas. Viņš pateica skaidri: „Rīgā darbu nedosim, bet, ja gribat rajonā, dosim”.

Dzirnavu trešs meklē agronomu, bet pateica, ka jau ir pieteikušies Teters, Pēlis un citi. Gāju tālāk.

Interesanta saruna man bija ar II Valsts uzņ. dir. Sprogu. Izlasījis manu anketu, viņš sāka kliegt, kāpēc es esot bijis budžu partijā? (Krievijā tā sauca zemniekus.) Vai tik neesot bijis kādā organizācijā, piemēram, sociāldemokratos? Atbildēju, ka divās partijās vienlaicīgi jau nevar sastāvēt. Jautāja, vai tad Zemnieku Savienība arī esot partija? — Korporāciju viņš saprata par kooperāciju, un domāja, ka es varētu strādāt „Vienībā” — Tāda kultūra bet mums ir atnākusi!

Dzelzītis pateica, ka Rīnužos saimniecības vadītājs beidzot esot pieņemts, bet no tā viņš nekā laba neparedzot. Var saprast, ka šo lietu ir izšķiruši citi. Viņš ir labs cilvēks, bet bez iespaida, un man nespēj līdzēt.

Biju augļu kantorī, kur krievu vadītājs atlaidis tikko pieņemto sekretāri. Tā iesniegusi sūdzību komisāram Paeglem, ka vadītājs viņu aicinājis uz savu dzīvokli, bet kad viņa atteikusies, tad tūlīt atlaidis. Par to draudot 5 gadi, bet esot izkārtots tā, ka apmierināšoties vienīgi ar viņa atcelšanu, un tas jau esot aizbraucis pie sievas. — Vēl viens speciālists!

Sovchozu trestā kāds krievs man pateica, ka par direktoru mani necels, bet agronoma amatā gan.

Biju pie Mežapūķes, kas, liekas, arī reizē ir kalpojis kā sociālistiem, tā komunistiem. Viņš man atzinās, ka ir palīdzējis daudziem pagrīdniekiem, slēpis dep. Bergu un tml. Viņš runājis mana darba lietā, bet sekretārs Matīsons esot negrozāms. Visi baidoties arī no kaitniecības. Atbildēju, ka tā ir fantazija. Nē, tā neesot! Liepājā esot nodedzis elevators un sērkočinu fabrika (?), vainīgie pienākti un nošauti. Es neko neatbildēju, bet domāju, ka visa Krievija ir pārņemta no „kaitniecības” epidemijas, un tagad viņi šo epidemiju izplata arī pie mums. Kad Krievijā kaut kur izceļas ugunsgrēks, tad kādam ir jābūt vainīgam. (Pēc komunistu ieskatiem ugunsgrēks var izcelties vienīgi caur kaitniecību, kas sodāma ar nošaušanu. Saprotams, ka kādreiz var būt arī kaitniecība, bet komunistiem ir tikai kaitniecība.) Katrī ziņā komunistiem īpašums bija svarīgāks nekā cilvēks. Drīz vien pats piedzīvoju šādu gadījumu, par ko būs runa turpmāk.

Sastapu H. Dzelzīti, viņš vēl strādājis bankā, bet ikdienas sagaidot atbrīvošanu. Viņa mājas, Bīriņu „Spieķi”, jau atņemtas ar visu inventāru.

Agr. Rozītis atbrīvots no darba Tirdzniecības komisāriātā.

No Zemkopības komisāriāta pienāca ziņa, ka NKVD, tas ir, Viskrievijas iekšlietu ministrija, meklējot agronomu, lai ejot tieši pie viņiem. Rīgā gan tas neesot, bet arī ne pārāk tālu, un tuvāk man neesot cerību ko dabūt, tāpēc darbu vajagot pieņemt. Gāju arī. Vispirms bija jāraksta gaŗa anketa, tad kāds inspektors izklausināja. Rīgā viņiem agronoma nebūšot, bet Irlavā un varbūt Valmierā. Klāt bija arī Irlavas pārzinis un abi ļoti centās mani pierunāt. Irlavas iestādei nekā netrūkstot, un es tur būšot apmierināts. Alga būšot 6—700 rubļu, brīvs dzīvoklis, drēbes došot, esot arī vieglais auto. Es tomēr lūdzu laiku visu apdomāt un atbildi apsolīju nākošā dienā. Irlavā reiz biju bijis, bet muižā nē. Brīvās Latvijas laikā tur pastāvēja Irlavas valsts zēnu audzināšanas-labošanas iestāde, kas sākumā bija pakļauta Cietumu pārvaldei, vēlāk Izglītības ministrijai. Tagad tā tikšot pakļauta tieši Maskavai. Nevarēju izšķirties, ko lai daru. Ļoti negribējās atstāt Rīgu, bet bez darba ilgāk dzīvot nevaru, un tas ir pat bīstami. Nav arī cerību, ka es Rīgā darbu jebkad dabūšu. Tā ar šaubīgu prātu gāju atkal pie krieviem.

Tur mani gribēja redzēt pats pārvaldes priekšnieks. Viņš ir tikai virsleitnanta pakāpē, bet ļoti uzstājīgs. Šī esot vislabākā iestāde, viņi visu došot, kas vajadzīgs, bet par to prasot labu darbu. Citām iestādēm sekojot prokurātūra(!), viņi nepielaižot nevienam iemaisīties, bet tāpēc disciplīnai jābūt vēl lielāka. Tad gāju pie Irlavas iestādes priekšnieka Gubanova. Viņam ir tikai 24 gadi, bet tas ir ļoti enerģisks. Līdz šim viņš bijis pārvaldes kadru daļas vadītājs, un tikai nupat iecelts par Irlavas iestādes priekšnieku. Viņš baidījās, ka nevarēs dabūt agronomu un ļoti mani pierunā (vēlāk dabūju zināt, ka kāds mans labvēlis Zemkopības komisāriātā, kur Gubanovs pieprasījis agronomu, tam teicis, ka agronomu neesot un vienīgais, ko viņi zinot, esot es). Man par labu nāca arī tas, ka pilnīgi pārvaldu krievu valodu. Tā kā anketā biju atbildējis, ka daudzkārt esmu bijis ārzemēs, tad vēl noprasīja, vai man bijuši no valdības kādi „speciāli” uzdevumi šajos braucienos? Vai esot kādi radi ārzemēs? Kad atbildēju negatīvi, tad likās viss kārtībā. Viņš prasīja pēc manas atbildes un vēl piebilda, ka, ja kāds ir bez darba, tad iestādes viņu varot aizkomandēt, kur vajadzīgs. Man nebija nekādas izvēles un piedāvāto darbu pieņēmu. Raksturīgi bija, ka viņus nebaidīja ne saeima, ne Z.S-ba vai korporācija. Tā bija otra krievu iestāde, kuŗā meklēju darbu un abas gribēja mani nodarbināt.

Sastapu Alfr. Bērziņa kundzi, kas atkal dzīvojot Rīgā, jo „citur vairs nav kur dzīvot”. Viņa bija ļoti nobēdājusies. Jautāju, vai ir kādas ziņas par vīru. — Neesot nekādu.

Pēc ilgāka laika starpbrīža sastapos ar Iļevski. Viņš tagad esot no Maskavas atsūtītā jaunā metropolita sekretārs un viņi apkalpošot visas Baltijas

valstis. Dzīvojot legāli un bijis pat Maskavā, lai dabūtu atļauju izbraukšanai uz ārzemēm. Maskavā baznīcas esot ļoti pārpildītas un tām ienākot daudz naudas. Pareizticību atbalstīšot arī pie mums. (!) Iševskis ir avantūrists un taisa savu politiku. Viņš ir pareizticības fanātiķis un neticu, ka viņš saprot, kādā bīstamā spēlē piedalās.

F. Ansonam esot piespriesti 10 gadi spaidu darbos un tā kā viņam ir cukurslimība, viņš drīz var aiziet bojā. P. Freidenfeldam it kā piespriesti 8 gadi. Viņus droši vien sūtīs uz Krieviju. Sastapu Šulcu, kas strādāja „Rotā” un tagad braucot kā šoferis. Viņš saka, ka Ansons un Freidenfelds tiesāti it kā par to, ka bijuši Ulmaņa slepenā dienestā. (Tāds nepastāvēja, bet ir naīvi šais laikos meklēt iemeslus.) Ansona kundze stāstīja, ka paņemtas visas vīra mantas un pats laikam jau esot aizvests. Viņa gribot braukt uz laukiem un kaut ko strādāt. — Žēl ir kundzes, žēl ir Ansona un Freidenfelda, kas visi bija gaiši cilvēki Zemnieku Savienībā.

F. Ansons dzimis 1899. g. 28. oktobrī tēva Kārļa mājās Bikstu pagasta „Baložos”. Viņa tēvs miris Latvijā vācu okupācijas laikā, bet māte mirusi apmēram 90 gadu vecumā pie vedeklas Rīgā ap 1963. gadu. K.U. ir pazinis F. Ansona vecākus jau jaunības laikos. F.A. mācījies vietējā skolā, vēlāk lauksaimniecības skolā un kaķa skolā. Kādu laiku bijis K.U. adjutanta M. Lūkina palīgs un dzīvojis vienā dzīvoklī ar K.U. un ģen. Balodi, bet pēc apprecēšanās, 1922. vai 1923. gadā, aizgājis savā dzīvoklī. Viņš visu laiku strādāja Z. S-bas uzņēmumos — „Brīvā Zeme” un Akc. s-bā „Rota”, kur arī dzīvoja kopš 1934. gada. Vēlāk F.A. sev uzcēla māju Zaubes ielā 10. Par to A. Brastiņš saka: „K.U. nav F. Ansonu atbalstījis ar naudu. Kad F.A. cēla savu Rīgas māju, tad viņa tēvs deva koka materiālus no sava meža un atbalstīja vēl ar vairākiem tūkstošiem latu. Es no savas puses varēju palīdzēt ar mājas fasādes, viņa dzīvokļa un istabas lietu projektiem”.⁷⁾ Bez tam Ansonam bija sava vasarnīca Juglā, viņš iepirka lauku māju „Līči” Skrīveru pagastā, un bija līdzīpašnieks Kalsnavas spēkstacijā. Nezinu, kādu algu Ansons saņēma līdz 1934. gadam, bet pie lielās nabadzības Z. S-bā tā nevarēja būt nekāda lielā. Pēc tam apstākļi mainījās un, ja ticēt komunistu ziņām, 1939. gadā Ansons saņēmis 26.000 latu. Ar to var izskaidrot straujo augšupeju. Tomēr A. Brastiņa ieskati nesaskan ar J. Baloža un H. Celmiņa ieskatiem: pēdējie 1932. gadā mani informēja, ka K.U. stipri atbalsta Ansonu ar naudu. Var gan būt, ka Balodis un Celmiņš runājis par laiku līdz 1932. gadam, bet Brastiņš būs domājis vēlākos laikus. Nevaru apšaubīt Baloža informāciju: viņš kādu laiku dzīvoja vienā dzīvoklī ar K.U. un savos vārdos arvien bija apdomīgs.

Ansons apprecēja Gusti Brastiņu un viņiem bija 3 meitas un 2 dēli. Viena meita mirusi bērnībā, bet pārējie un māte vēl dzīvi. Meitai Rasai un dēlam Inesim K.U. bija krusttēvs. A. Brastiņš raksta, ka F. Ansons bijis „visu laiku tuvs K. Ulmanim, līdzīgi audžu dēlam”.⁷⁾ Tā tas bija un An-

sons nedarīja kaunu Ulmanim, viņš bija īsts goda vīrs. Pilnīgs pretstats bija otrs Ulmaņa aizbildināmais — A. Veinbergs. Acīm redzot par to Ulmanim bija kauns un atklātībā viņš kopā ar pēdējo nerādījās.

F. Ansons apcietināts 1940. g. 18. septembrī savā vasarnīcā pie Juglas, bet ģimene nav skarta. Viņš ievietots Centrālcietuma slimnīcā un pēc kāda laika vests uz izsūtījuma vietu. Ceļā miris 1941. gadā un apglabāts Vjatkas pilsētā; tāda ziņa vēlāk pienākusi Bikstu pagastā. Rakstītājs acīm redzot bijis viņa ceļa biedrs, kas rakstījis krievu valodā un izpildījis Ansona lūgumu — paziņot piederīgiem. Ansons savu miršanu esot paredzējis; viņam bija cukurslimība un cietumā tam atņemtas sprīces un insulīns. Patiesībā to var uzskatīt par apzinātu slepkavību.

IRLAVĀ

(1941—1944.)

9. aprīlī ierados Irlavā. Audzināšanas iestāde ir divos novietojumos. Daļa iestādes novietota Irlavas centrā, kur ir pagasta valde, skola, slimnīca, aptieka un ārsti, un šeit arvien ir uzturējies iestādes priekšnieks. Šo novietojumu sauc par Semināru tāpēc, ka galvenā iestādes ēkā kādreiz ir bijis Irlavas skolotāju seminārs, (kur mācījies Atis Ķeniņš un daži citi pazīstami latvieši). Audzināšanas iestāde šeit ir izveidojusi dažādas darbnīcas: galdnieku, sedlinieku, kurpnieku un drēbnieku. Audzēkņi no klases brīvā laikā, meistaru vadībā mācījās kādu amatu. Vieta ir skaista, jo cauri tek Abavas upe un visapkārt skaisti meži. Piecu kilometru atstatumā ir otrs novietojums — Irlavas muižā. Agronoms dzīvo šeit, jo viņa pienākums ir pārzināt saimniecību. Zemes ir 504 hektāri, slaucamo govju ap 100 un pietiekams skaits zirgu un cūku. Muižas ēkas ir nolaistā stāvoklī, tomēr lietojamas. Ir preču un vieglais auto. Liels augļu dārzs un siltumnīca. Abava tek arī caur muižu, tomēr Semināra novietojums ir skaistāks. Muižā bija dārznieks Mende, lopkopības instruktors Žvīgurs un laukkopības instruktors Līcis. Tādējādi mani pienākumi neizskatījās pārāk smagi. Muižā novietotiem audzēkņiem brīvā laikā bija jāstrādā lauksaimniecībā. Visi iestādes skolotāji bija darbu pametuši un tāpēc skola šobrīd nedarbojās. Arī audzēkņu bija maz. Iestādes priekšnieks Gubanovs darbā nejutās drošs un visās lietās prasīja manu padomu. Vēlāk uzzināju, ka viņam to ieteikusi priekšniecība Rīgā. Savā ziņā tas bija labi, savā ziņā man par sliktu. Kutelīgākās lietās, kam nebija nekāda sakara ar agronoma pienākumiem, es no padomdošanas tomēr atteicos. Lai kam šinī sakarībā Gubanovs bija izlēmis, ka viņš nedzīvos vis Seminārā, bet muižā. Viņš nepretojās, ka nedēļu nogalēs es braucu uz Rīgu. Vīrs Abavas upes laidelējās daudz pīļu un tās man kaut ko atgādināja. Teicu Gubanovam — ja mums būtu medību bīse, mēs arvien ēstu pīļu cepeti. Paskaidroju, ka man bīse bijusi, bet tā kā nedeļa atļāvu, to pārdevu kādam armijas vīram, bet varu to dabūt atpakaļ, ja vien varētu dabūt atļāvu. Gubanovs domāja, ka atļaujas dabūšana varot vilkties ilgi, bet lai vedot bīsi tūlīt šurp. Šaubījos, kas notiks, ja mani ceļā aizturēs ar bīsi bez atļaujas. Gubanovs teica: „Nieki, mums šeit ir šautenes apsardzības vajadzībām, kāpēc lai mēs nevarētu lietot nieka bīsi. Vediet šurp, bet, ja kāds ko teiktu — atbildiet, ka tā ir mana bīse un es ar viņiem tikšu galā”. Ieteikums bija tik patīkams, ka grēks būtu to neievērot un nākamā braucienā uz Rīgu es bīsi saņēmu un to laimīgi pārvedu Irlavā.

Gubanovs partijā nebija, tikai komjaunatnē, laikam vēl nebija vajadzīgās izdienas. Viņš tomēr turējās ļoti pašapzinīgi iepretim vietējām iestādēm un

cilvēkiem. Lielas grūtības mums bija ar audzēkņiem, jo nekādas disciplīnas vairs nebija, bet jaunā valdība gribēja iztikt bez sodiem un disciplīnas. Tāda jau ir Krievijas kārtība: ar kriminālsodītiem jābūt maigiem, ar politiskiem nežēlīgiem.

2. maijā iestādē no Rīgas biroja ieradās Gadovskis kopā ar kādu ierēdni no Maskavas. Tie uzdeva man izstrādāt darba normas un vispārēju darba plānu. Apskatīja saimniecību un pēc aizbraukšanas Gubanovs teica, ka viņi esot labās domās par mani. Labi, ka tā! Tas varētu palīdzēt, ja rodās kādi sarežģījumi!

Rīgā domāts tautai izsniegt jaunas pases, un nākamā braucienā gāju uz milicijas iecirkni. Tur visus iepriekš ilgi izklausīnāja. Lielā telpā bija daudz galdu un vienlaicīgi tika izklausināti daudzi cilvēki. Pie blakus galda tika iztaujāta kāda dāma, un, kad es dzirdēju viņu sakām, ka vīrs nesen apcietināts, sāku vērot — kas tā varētu būt? Tā bija Jāņa Benjamiņa kundze, bet man neradās iespēja ar viņu runāt, jo pašu ilgi iztaujāja. Pasī es nedabūju, un kad par to žēlojos Gubanovam, viņš atbildēja: „Gan jau kādreiz dabūsit! Jums pase nav vajadzīga. Drīz iestāde izsniegs dienesta apliecības, kas būs svarīgākas par pasēm”.

Ar 1. aprīli laikraksts *Padomju Latvija* ir pievienots *Cīņai* un tā izbeigtas arī *Jaunāko Ziņu* vietnieka gaitas. Nopirkt gaļu Rīgā esot gandrīz neiespējami. Gan jau ies vēl sliktāk, kad lauksaimniecība būs sagrauta pilnīgi.

Pavasara sēju bija noteikts pabeigt līdz 25. maijam, ko izpildījām. Šinī gadā noteikums bija aplams, jo pavasaris bija vēls un ļoti sauss. Teicu Gubanovam, ka paredzētā laikā nobeigt varam, bet par dīgšanu es nevarēšu atbildēt, un miežu sēju vajadzētu atlikt. Viņš domāja, ka mans padoms ir pareizs, bet labāk tomēr ievērot noteikto termiņu. Apsējām kā pavēlēts. Visi audzēkņi tika pārvesti uz Semināru, pēc tam saimniecībā gāja mierīgāk. Bez jauniešiem, kuņiem iestāde bija domāta, tagad Irlavā bija arī neliela grupa pieaugušo, kas saņēmuši nelielus sodus par zādzībām. Viņi tad bija galvenais darba spēks. Starp pieaugušiem disciplīna bija labāka nekā starp zēniem, bet arī ne tāda, kā noteikumi paredzēja. Vainīgs bija Gubanovs. Viņam patika vakaros piedalīties dejās, ko rīkoja notiesātie. Tas nevarēja celt disciplīnu, bet Gubanovam patika izejoties ar ieslodzījumā esošām dāmām un drīz vien viņš bija izvēlējies sev draudzeni. Tā bija glīta pusmūža sieviete no Rīgas. Viņš to vizināja ar auto vai uz motocikleta, kaut braukt nemācēja. Tā viņš salauza pāris reizes braucamos rīkus, un par to maksāja iestāde. Daudz uztraukumu un smieklus radās, kad noskaidrojās, ka priekšnieka draudzenei ir otrs pielūdzējs — leisu tautības ieslodzītais Pošdailis. Gubanova sacensība ar ieslodzīto sagrava viņa autoritāti un mazināja disciplīnu iestādē. Vienreiz es uzmanīgi Gubanovam ieminējos, vai necieš viņa autoritāte, ja viņš uztur tik tuvas attiecības ar ieslodzītiem. Viņš tā nedomāja un viss palika pa vecam. Muļķis viņš nebija, tikai jauns un nepie-

dzīvojis. Vai nu apstākļu spiests vai citādi, pret mani viņš bija labs un es nemeklēju iemeslus strīdiem: galu galā viņš bija atbildīgs par sevi, ne es.

Pie mums ik pārdienas ieradās kādi apmeklētāji. 29. maijā atbrauca divi auto ar Augstākās Padomes locekļiem. Skatos un brīnos — ir trīs pazīstami cilvēki — Blaus, Pabērzs un Dambīts. Viņi izrādīja lielu prieku, mani ieraugot. Pie sevis nodomāju: „Kad Rīgā meklēju darbu, tad gan nevienas priecīgas sejas neredzēju”. Pabērzs man klusām pajautāja, vai darba lietā man palīdzējis Jablonskis. Teicu, ka nē, jo latvieši citiem nepalīdz, — bet, kad griezos pie krieviem, tad nevis es viņus lūdzu, bet viņi mani (pēc vienas sarunas ar Pabērzu Rīgā, viņš no manis bēga, laikam bija bailes, ka lūgšu palīdzību). Blauam līdzī bija jaunā sieva. Kad bijām apskatījuši lopus, Dambītis mani aiz elkoņa paveda sāņus un par cūkām teica: „Tādas jūs visā „lielā zemē” neatradīsīt”. (Daudz kas par Dambīti ir rakstīts vēlākos gados, es tomēr nekad neesmu ticējis, ka viņš bija komūnists.)

Nākošā dienā no mūsu pārvaldes Rīgā ieradās kāds Latvijas žīds un gribēja apskatīt saimniecību. Cūku kūti viņam nepatika šausmīgā smaka, kāpēc mēs nevēdinot? Atbildēju, ka ēkā ventilācijas ierīces nav iebūvētas, telpas vēdināt ar caurvēju nedrīkst, jo cūkas ir vārīgas pret saaukstēšanos; bez tam, tās nekad necieš no savas smakas. — Kad šo sarunu atstāstīju Gubanovam un piebildu, ka ciemiņš gribēja, lai cūkkūts ostu pēc vijolītēm, viņš nevarēja rimties no smiekliem un zobojās par žīdiem. Redzams, ka viņš tos necieš un izteicieni liecināja par antisemitismu. Cita starpā viņš teica: „Savās mājās mēs tos ātri nobīdam pie malas un tāpat tas būs šeit”. Neesmu pierakstījis citus gadījumus, kad daži krievi līdzīgi izteicās, bet labi atceros, ka tādi bija vairāki. Biju pārsteigts, ka valstī, kas sludina cilvēku vienlīdzību, var būt speciāls naidis pret žīdiem. Bet tā tas bija. Tai pašā laikā žīdu vairākums domāja, ka Latvijā viņi ir tikuši apspiesti un apsveica krievu ierašanos. Latvieši redzēja un saprata, cik neuzticāma ir bijusi jaunajā valstī žīdu minoritāte. Latvijā visām mazākuma tautībām bija tik plaša kultūrālā autonomija kā nekur citur pasaulē. 1934. g. viņiem bija 100 tautskolas un 22 vidusskolas. Latvijas Universitāti beidza ikgadus caurmērā no katriem 10.000 iedzīvotājiem 4,4 žīdi, bet tikai 1,7 latvieši.¹²⁾ Tas neliecina par apspiestību. Saimnieciskā dzīvē gan žīdi piedzīvoja dažas nepatīkamas pārmaiņas, jo pēdējos gados valdība centās latviešu ienākumus tuvināt minoritāšu ienākumiem. Bet privilēģiju zaudēšana nav apspiešana. Žīdu vairākuma izturēšanās pret komunistiem bija neloģiska — viņi lipa klāt cik spēdami, bet tika atgrūti.

Biju uzrakstījis Irlavas muižai saimniecības organizēšanas plānu, ar budžetu un citiem parastiem pielikumiem. Tas bija jāraksta krievu valodā, un tā kā mums nebija rakstāmmašīna ar krievu burtiem, tad rakstīju ar roku. Gubanovs to aizveda uz Rīgu un, otrā dienā atgriezās sajūsmināts. Plāni esot ienākuši no visām saimniecībām, bet tāda kā Irlavai nebijis neviena. Tas

esot atzīts par izcilu un es, laikam, dabūšot algas paaugstinājumu. Bija patīkami to dzirdēt, bet es ne uz mirkli neaizmirsu, ka tehniskās zināšanas un darbs nav galvenais jaunajiem saimniekiem, un tāpēc mana drošības sajūta neuzlabojās.

11. jūnijā no Tukuma pienāca telefonisks rīkojums, nekavējoties sūtīt mūsu ugunsdzēsamo mašīnu uz Praviņiem, degot mašīnu stacija. Dūmi jau bija redzami pie mums. Es braucu līdz, bet kad ieradāties Praviņās, ēka jau bija nodegusi. No Tukuma bija ieradies pats milicijas priekšnieks (Žunis?), kas caur pieri ilgi skatījās uz mani. Ar nelabu sajūtu nodomāju — meklē vainīgo. Drīz noskaidrojās, ka par „vainīgu” atzīts vietējais dzirnavnieks, kam piesprieda nāves sodu, bet neizpildīja. Savādā kārtā šis cilvēks 1944. g. negribēja braukt uz Vāciju un sagaidīja komunistus otru reizi.

Gubanovs paziņoja, ka kolonijā no darba pamazām vajadzēšot atbrīvot visus vecos darbiniekus, bet pagaidām četrus. Jautāju par sevi. Atbildēja, ka neesot minēts, jo tikko pieņemts un speciālisti vispār esot citādā stāvoklī. Darbinieku atlaišana būs necilvēcīgs darbs, jo, kur lai viņi iet? Cietīs arī iestāde, jo piedzīvojušus darbiniekus atvietot ar visādiem salašņām nav prāta darbs. — Tā atlaisti tika 4 cilvēki, neuzdodot iemeslu, bet no Gubanova uzzināju viņu „vainu”. — Bijis SSS (Br. Kalniņa „Strādnieku Sports un Sargs”), bijis sociāldemokrats, bijis virsnieks un bijis aizsargs — lasāms viņu anketās. — Tā tad, vispirms sociālisti, virsnieki un aizsargi, tāpat kā visur citur. Zināju, ka starp darbiniekiem ir divi Zemnieku Savienības biedri, bet pirmā gājienā tie izglābās.

12. jūnijā vēlreiz ieradās Augstākās Padomes apžēlošanas komisija Plēsuma vadībā. Viņi atbrīvoja 8 zēnus, kas bija sodīti par dažādiem sīkiem pārkāpumiem. Blauam šoreiz līdzī bija viņa dēls. Šoferi žēlojās, ka Blaus gribot pats vadīt auto, braukt nemākot un sabendējot mašīnas. Šoferi zināja arī, ka apcietināti sūtnis Ozols, J. Lācis un J. Benjamiņš.

Reiz Gubanovs uzsācis strīdu ar pieaugušo ieslodzīto sievieti Tīpšu, un tā iesitusi viņam plīķi. Tiesa Tīpšai piesprieda 18 mēnešus cietumā. Gubanovs bija neapmierināts par tik „mazu” sodu.

13. jūnija vakarā mūsu preču auto ar šoferi izsauca uz Tukumu milicijas rīcībā. Saradies ļoti daudz auto un izplatījusies ziņa, ka būs mobilizācija. 14. jūnijā noskaidrojās, ka notiek masu aresti. Pa ceļiem gar iestādi brauca mašīnas ar arestētiem. Pie pagasta nama daudz arestēto ar sievām un bērniem. Mūsu iestādes šoferis sūtīts uz Kandavu. Arestētiem dodot 1 stundu laika sagatavoties. Līdz varot ņemt drēbes un uzturu; par mēbelēm teikts: „Varat atstāt kādam glabāšanā, pēc gada būsīt atpakaļ.” No Tukuma ar arestētiem aizgājuši 30 preču vagoni. Uz kuriem, nav zināms. — Cilvēkus ir pārņēmis izmisums. Tie jautā: „Ko mēs esam sliktu darījuši, kāpēc tāda mežonība?” Bet atbildes nav. Šādā noskaņā es steidzos sasaiņot vajadzīgākās

lietas un gaidīju savu kārtu, kas tomēr nenāca pirmajā gājienā un nākošos novērsa kaŗš.

Pateicu Gubanovam, ka esmu sapakojies un gatavs. Jautāja: „Kā tā? Vai tad jūs esat kaut ko tādu nodarījuši, ka jābaidās?” Atbildēju, ka nodarījis nekā neesmu, bet domāju, ka arestēti tiek arī cilvēki, par kuriem kāds domā, ka viņi varētu kaut ko nodarīt, un tāpēc ikviens var sagaidīt to pašu. — Jā, es esot sapratis pareizi. Tādi gadījumi tiešām esot, bet bez iestādes ziņas tas nevarot notikt, un tagad jau viss esot gaŗām. Šobrīd tiekot aizvestas 6300 personas, bet tā nebūšot pēdējā reize. (Aizvesti tika nevis 6300, bet 15.000; ja Gubanovs domāja ģimeņu galvas, tad viņa skaitlis varēja būt aptuveni pareizs. Vairāk ticams, ka viņš pats pareizo skaitu nezināja. Toties viņa piezīme „tā nebūs pēdējā reize”, bija pareiza. Ja pēc 8 dienām nesāktos kaŗš, tad drīz būtu nākusi otra deportācija.) Viņš šādā akcijā esot piedalījies Polijā, kad kaŗš tur izbeidzies, un apiešanās ar izsūtāmiem neesot bijusi slikta. Tie aizvesti uz Sibīriju, kur dzīve neesot slikta. (Tā mani „mierināja” Gubanovs, apzinīgi vai neapzinīgi slepkavības un moka tēlodams gaišās krāsās.)

22. jūnijs bija svētdiena, bet brīvdiena bija pārcelta uz 24. jūniju, par ko strādnieki sautuši. No rīta neredzamā augstumā bija dzirdāma lidmašīnu rūkoņa. Pulksten 11-os no Tukuma zvanīja, ka ugunsdzēsējiem jābūt trauksmes stāvoklī. No Rīgas zvanīja 13.30, ka iestādei jāpāriet uz kazarmu stāvokli. Pulksten 14-os darbvedis Birkmanis mums paziņoja, ka Molotovs runājis un teicis, ka Vācija pārkāpusi noslēgtos līgumus un bombardējusi Kauņu, Sevastopoli un Ķijevu. Tā tad iet vaļā! Gubanovs to nezināja, bet kad es dzirdēto viņam izstāstīju, izlikās vienaldzīgs. Teicu, ka kaŗš nav joka lieta, būs daudz postījumu un kritušo. — Tas nekas, gan būšot labi. — Bet ja cilvēkus iesauks armijā, kā mēs apstrādāsim saimniecību? — Drīz būšot gūstekņi, tie varēšot strādāt. (Gūstekņi drīz vien patiesi saimniecību apstrādāja, tikai tie nebija vācieši. . .)

Nekādus kaŗa notikumus mēs nezinājām: laikraksti nekā neraksta, radio neziņo un ārvilstu stacijas tiek traucētas.

Reizē ar Vāciju, kaŗa darbību pret Padomju S-bu bija uzsākusi arī Somija un Rumānija.

23. jūnijā notika pirmais vācu uzlidojums Rīgai, kur sabumboja Spilves lidlauku.

25. jūnijā pienāca pavēle 40 mazgadīgos nosūtīt uz Rīgu, bet, kad viss bija sagatavots, pavēli atsaucā. Vēlāk tomēr zēni tika aizvesti uz Rīgas Centrālcietumu un no turienes uz Krieviju. Žēl zēnu, kaut viņi bija sodīti, nekādi lielie noziedznieki nebija. Par viņiem arī vēlāk nekādu ziņu nebija, droši vien viņi tika mobilizēti un nezina vai kāds kaŗu pārdzīvoja.

25. jūnijā Gubanovam piezvanīja no pārvaldes un pateica, ka nekavējoties jāierodas Rīgā. Sarunas laikā viņam nosvīda visa seja. Pēc tam viņš ķēra slepenos papīrus, tos sadedzināja un kancelejas darbiniekiem pavēlēja sadedzi-

nāt visu archīvu, kaut gan tur nekā slepena nebija. Tad Gubanovs savas mantīgas sabāza divos maisos un turpat ielaida vienu iestādes segu. No kases paņēma 500 rubļus, kaut gan algu bija saņēmis līdz 1. jūlijam. Saimniecei par uzturu viņš palika parādā 100 rubļu. Tad ar auto mūsu šoferis viņu aizveda uz Rīgu. 28. jūnijā man bija pēdējā telefona saruna ar Gubanovu. Es stingri uzstājos, lai šoferis ar auto brauc mājās, jo mums nav šofera pat ugunsdzēsīgai mašīnai, kas nav pielaižams. Viņš bija tāds neveikls un teica, ka varbūt varēsot. Automašīna šoferim tomēr nav dota, un 29. jūnijā viņš no Rīgas gājis kājām līdz jūrmalai, tur sadabūjis velosipedu un vakarā bija mājās. Bulduru tilts esot saspridzināts. Rīgā tiekot šauts uz ielām, un pāri tiltiem nelaižot bez atļaujas.

No apkārtnes pamazām pazuda visi varas vīri. 28. jūnijā aizbrauca Tukuma milicija un kaŗa komisārs. Viņi paņēma mūsu preču auto un otru šoferi. Tā iestāde pazaudēja abas automašīnas. Smagais auto no Rīgas aizbrauca tieši uz Krieviju, bet vieglais tika pamests Rīgā, kur to vēlāk paņēma vācieši.

Bija pavēle 26. jūnijā nosūtīt uz Kalnciemu šķūtniekus ar 12 zirgiem, kuŗi gan, laimīgā kārtā, pēc 2 dienām atgriezās. Viņi nekā nebija strādājuši, tikai bez jēgas un vajadzības tur sadzīti. Pa retam gar mežmalām redzēja soļojam dažus sarkanarmiešus. Vai nu tie bija noklīduši, vai dezertieŗi. 29. jūnijā pagasta namā un vienā saimniecībā bija uzvilkti Latvijas karogi. It kā Karalauču radio būtu ziņojis, ka Vācija neiekaŗo, bet atbrīvo Baltijas valstis.

Ko nākotne nesīs, to redzēsim vēlāk, bet viens baigs gads latviešu tautas vēsturē bija pagājis. 25. jūnijā mūsu sūtnis A. Bīlmanis paziņojis ASV valdībai, ka Latvija turpinās cīnīties par brīvību neatkarīgi no tā, kāda vara okupēs šo zemi.

Šīs grāmatas apmēri man neļauj rakstīt pilnīgu pārskatu par postu un varmācību, ko latviešu tauta piedzīvoja pēdējā gada laikā. Par iedzīvotāju deportāciju un Latvijas izlaupišanu jau ir publicētas vairākas vērtīgas grāmatas. Gribru tikai piezīmēt, ka komunistu valstī deportācijas ir ikdienišķa parādība, kas tiek pielietota kā terrora līdzeklis, lai tautu turētu paklausībā, kā arī, lai sagādātu brīvu darba spēku utopiskiem saimnieciskiem pasākumiem. Deportācijas pielieto zināmu tautas grupu iznīcināšanai, kā tatāru, vācu un tagad arī Baltijas tautu grupām. Latviešu deportācijas sākās jau 1940. g. vasarā, bet toreiz tā vēl nebija masveidīga. Tāpēc to sauca par apcietināšanu vai izsūtīšanu. Šai laikā tika aizvesti gandrīz visi valdības locekļi, augstākā armijas vadība un daudz ierēdņu. 1940. g. rudenī čekas telpās Rīgā sākās arestēto spīdzināšana un slepkavošana. Pirmā masveidīgā deportācija nāca 14. jūnijā un divas nākošās drīz būtu sekojušas, ja nesāktos kaŗš. No valdības un agrākiem politiķiem deportēti tika K. Ulmanis, J. Balodis, V. Munteris, J. Volants, J. Birznieks, J. Kaminskis, J. Blumbergs, K. Veidnieks, H. Dzelzītis, A. Rancāns, E. Rimbenieks, A. Bergs, V. Gulbis, S. Ivbulis, A. Dzenis, J. Trasuns, G. Milbergs, M. Dubins, Vittenbergs, J. Kauliņš,

B. Pīpiņa, Andr. Bērziņš, A. Ķeniņš, F. Ansons, A. Veikalns, P. Ulpe, P. Lejiņš, F. Vesmanis, R. Dukurs, J. Višņa, R. Lindiņš, E. Ozoliņš, O. Nonācs, O. Alks, A. Kampe, un daudzi citi. No universitātes aizveda J. Auškāpu, J. Plāķi, L. Auseju, L. Adamoviču, K. Dišleru, E. Ziemeli, H. Albātu un citus. Sevišķi smagi cieta armija: ģenerāļi — J. Kalniņš, A. Dannebergs, R. Kļaviņš, J. Liepiņš, Dālbergs, H. Rozenšteins, H. Buks, A. Krustiņš un pulkveži V. Malcenieks, K. Lejiņš, Ž. Jomerts, J. Žids, R. Lielbiksis, J. Upītis un daudzi citi. Apcietināti un deportēti 839 virsnieki un 431 kareivji, bet aizvesti līdz bēgošai sarkanarmijai vai pazuduši 247 virsnieki un 3148 kareivji.³⁸⁾

Noslepkavoti Latvijā vai Maskavā: H. Celmiņš, M. Skujenieks, ģen. K. Prauls, ģen. K. Berķis, ģen. K. Goppers, ģen. M. Hartmanis, plkv. M. Lūkins, F. Hermansons, J. Ķīselis, A. Čuibe, J. Benjamiņš, S. Trofimovs, J. Erglis un daudzi citi. No deportētiem tikai nedaudzi kā kropļi vēlāk ir varējuši atgriezties Latvijā. Bija sāpīgi apzināties, ka latviešu tauta zaudējusi tik daudz spējīgu un godīgu cilvēku. Vēl sāpīgāk bija, ka moku ceļus steigāja daudzi no maniem draugiem, kā arī agrākie līdzstrādnieki un domu biedri.

No apzinātiem letgaļiem deportēti bija: V. Fricsons, H. Langenfelds, tēvs un dēls Široni, H. Āls, A. Dargušs, A. Fricsons, V. Heniņš, E. Jirgenšons, A. Krauksts, L. Lapa, J. Liepiņš un V. Savelis. Neviens no tiem neatgriezās. Kaujās par Latviju vēlāk krita: P. Praškevics, J. Andersons, A. Klāvs, B. Beks, H. Cālbergs, J. Katlāps, E. Krūmiņš, H. Upelnieks, Labiņš un O. Lapa (mira Zviedrijā).

Vēlāk nāca zināms, ka liela daļa latviešu intelligences pārstāvju bija novietoti Soļikamskas un Kirovas drūmos sodu apgabalos. Tur atradušies ministri J. Birznieks un J. Volants, ģen. F. Virsaitis, E. Benjamiņa, L. Adamovičs, L. Ausējs, O. Nonācs un daudzi citi, kas agrāk vai vēlāk gājuši bojā no slimībām un bada. Tur bijis arī kādreizējais ministrs Annuss, kas apglabājis E. Benjamiņu, kad tā mirusi vislielākā nabadzībā. Annuss bijis viens no nedaudziem, kas sagaidījis amnestiju, atgriezies Rīgā un strādājis kādā dārzniecībā Meža parkā, kur miris.

No Jaunjelgavas aizvesti pilsētas galva J. Plostiņš, miertiesnesis P. Elsiņš, notārs E. Grīns un rūpnieks J. Zauls, kas visi miruši no tīfa jau ceļā. Provizors Lācenbergs vēlāk miris Kurzemē.

1964. gadā lasīju laikrakstā, ka O. Alks ar kundzi pēc 17 gadiem atgriezušies Latvijā un dzīvojuši Asaros, kur kundze mirusi. Divi viņu jaunākie dēli esot ārsti Krasnojarskā.

Židu deputāts M. Dubins miris Sibīrijā, bet Nuroks vēlāk bija kādas partijas biedrs Izraēlā un prezidenta vēlēšanās ieguva daudz balsu, kaut palika 2. vietā; kādu laiku viņš bija Izraēlas pasta ministrs.

Komunistu rīcība 1940. un 1941. gadā Latvijā bija mežonīga. Pēc tam sekoja vācu izrēķināšanās, un kopš 1945. gada komunisti vēlreiz veica savu tik parasto cilvēku iznīdēšanas darbu. A. Dravnieks par to raksta: „Ļauni viss sākās 1940. g. rudenī, bet vai tāpēc ļaunumam vajadzēja vēl augt 1941. gada rudenī? Ar ļaunumu un atreibību nevar uzcelt labāku pasauli. Viss ir gājis ķēdes reakcijā pēc 1944. g.”³⁹⁾ — Latvieši, kā tautas kopums, nav atbildīgi par to, kas Latvijā notika pēc 1940. g. 17. jūnija. Ar brutālu varu tad rīkojās komunisti, vācieši un atkal komunisti. Ir saprotams, ka atsevišķi latvieši, kas pirmā komunistu valdīšanas gadā bija cietuši, padevās atreibības jūtām. Tomēr viņu loma komunistu vai vācu apcietināšanās, izsūtīšanās un slepkavībās ir pavisam niecīga salīdzinājumā ar vispārējo genosidu, ko pielietoja mūsu ienaidnieki.

Traģiska latviešu tautai bija 14. jūnija diena Latvijā, bet tas vēl nebija pēdējais likteņa sitiens. Šai pašā dienā angļu sūtnis ASV, lords Halifakss lūdza amerikāņus grozīt savu viedokli attiecībā pret Baltijas valstīm. Halifakss bija teicis, ka viņš esot cinisks un nedomājot, ka Baltijas valstis būtu daudz jāievēro, un ka viņa valdība esot gatava atzīt krievu prasības. Vicesministrs Velless atbildējis, ka ar šādu politiku Lielbritānija vairs nevarēs balstīties ne uz kādiem morāliem principiem. Kāda tad starpība starp brutālo Baltijas valstu iekarošanu un Hitlera uzbrukumu Beļģijai? — Baltijas valstis esot vairāk kā simt gadu bijušas krievu varā, — bet Baltijas valstis pēc I pasaules kara ieguvušas neatkarību tāpat kā Somija. Uz to Halifakss teicis: „Es nejūtu pret Baltijas tautām tādu respektu kā pret somiem.” — tad Velless sacījis, ka Halifakss izteicis personīgu viedokli, bet viņš cerot, ka Lielbritānijas valdība neatzīs krievu prasības un arī ASV to nedarīs.¹⁹⁾

KĀRLIS ULMANIS

Līdzšinējās K. Ulmaņa biogrāfijas ir apbrīnojami vienpusīgas un nepilnīgas. Aiz laika un materiālu trūkuma nespēju uzrakstīt pilnīgāku viņa biogrāfiju. Tas būs jādara kādam biografam nākotnē. Gribu tomēr publicēt vismaz daļu faktu, kas man zināmi, it sevišķi par viņa personisko dzīvi. Kaut kādu iemeslu dēļ šai biogrāfijas daļai līdz šim neviens autors nav piešķīries.

K.U. dzimis 1877. gada 4. oktobrī Bērzes pagastā. Beidzis Jelgavas reālskolu 1896. g. un Leipcigas Lauks. institūtu 1905. g. Pēc tam strādājis Kauguru lauks. b-bā par agronomu, apcietināts, un pēc atbrīvošanas emigrējis uz Vāciju un ASV. 1913. g. atgriezies Latvijā un ar 1915. gadu atkal strādājis par agronomu. Pēc 1917. g. revolūcijas pievērsies politikai, un viņa darbs pēc šī laika visiem zināms.

Ja nemaldos, K.U. bijuši trīs brāļi: viens dzimto Bērzes pagasta „Pikšu” māju īpašnieks, otrs Šķibes pag. „Kleišu” īpašnieks un trešais Līvberzes „Brakšņu” īpašnieks. Pēdējais bija īsti turīgs vīrs, un tam piederēja arī nams Rīgā, Tērbatas ielā. Šajā brāļa namā ilgāku laiku dzīvoja arī K. Ulmanis, un dažas reizes man nācās viņu tur apciemot. Dzīvokļa iekārta bija vienkārša, mēbeles palietotas. Dzimtās „Pikšu” mājās pēc tēva nāves saimniekoja viņa dēls Vilis Ulmanis, kam 1941. g. 14. jūnijā tika aizvesta sieva un bērni. Pats viņš izbēdzis un slapstījies, bet par agru mēģinājis atgriezties. Atkāpjoties kāda sarkanarmijas daļa to uz ceļa apturējusi, atradusi pie viņa revolveri un to nošāvusi. Vairāki Ulmaņu dzimtas piederīgie ir izglābušies un atrodas brīvajā pasaulē.

K. Ulmanis bija taupīgs un ar naudu nešķiedās. Retos gadījumos, kad viņš frakcijai vai *Brīvās Zemes* darbiniekiem sēdēs kaut ko pasūtīnāja, tā bija tēja ar klijģeriem vai kādiem cepumiem, nekas vairāk. Ar visu taupību viņš nekādu kapitālu savā dzīvē nesakrāja. Domāju, ka visa nauda aizgāja Zemn. S-bai un dažu cilvēku atbalstam. Viņš dzīvoja noslēgti un vientuļi. Valsts sākuma gados viņš kādu laiku dzīvoja vienā dzīvoklī ar ģen. Balodi, netālu no universitātes vecās ēkas, vēlāk sava brāļa namā Tērbatas ielā 38, bet, būdams ministru prezidenta amatā, valdības namā Valdemāra ielā. Par K.U. vientuļību A. Brastiņš raksta:

„K.U. dzīves veidā nekas nebija slēpjams, tikai viņam nepatika, ka par dzīves sākumiem — kā ēd, kā dzeļ, ko valkā un t.t. iznēsā tenkas. Neaizmirsīsim, ka viņš stāvēja tautas uzmanības centrā. Pie tam viņam bija jābūt piesardzīgam no politisko pretinieku spiegotājiem”.⁷⁾ Par to, ka K.U. arvien bija vajadzīgs kāds dzīvokļa biedrs, A. Brastiņš saka: „Savai drošībai, slimības gadījumiem, dažādiem uzdevumiem, telefona sarunām un t.t. K.U. neuzticējās jauniem darbiniekiem, kuņus īsti nepazīna, tādēļ tie, ar kuņiem viņš strādāja kopā no Valkas laikiem, palika viņa tuvumā līdz pat beigām”.⁷⁾ Tādā kārtā F. Ansons, kuņš kādu laiku skaitījās viņa adjutants, bija pirmais dzīvokļa biedrs, līdz tas apprecējās (domāju 1923. g.). Vēlāk par dzīvokļa biedru kļuva Rudums (Cimmermanis), kuņš veica sekretāra pienākumus. K.U. patika aizbildņa loma, kas tika novērota pret F. Ansonu līdz beigām.⁷⁾ K. Ulmanis bija krusttēvs F. Ansona meitai Rasai un dēlam Inesim, un šī ģimene, cik es zinu, bija Rīgā vienīgā, kuņā K.U. ciemojās pēc 1934. gada. Par to A. Brastiņš raksta: „K.U. teica, ka viņš nevarot ne pie viena cita ciemoties, jo tad radīšoties sacensība ģimeņu starpā ar visādām intrigām”.⁷⁾

Tagad dažus vārdus par K.U. veselības stāvokli. Nopietnāku veselības traucējumu līdz 1940. g. K.U. nebija. Pāris reizes viņš teica, ka braucot uz Vāciju ārstniecības nolūkā. Reiz pēc tāda brauciena saeimas priekšsēdis P. Kalniņš, kuņš pats bija ārsts, manā klātienē jautāja K.U.: „Kā ir ar veselību, kas īsti kaitēja?” K.U. atbildēja: „Nekas sevišķs, ja būtu bijusi vismaz slimība ar skaistu latīņu nosaukumu, tad būtu prieks palīlīties, bet nekā,

vienkārša kaite ar prastu latviešu vārdu. Nav vērts pieminēt". K.U. nemīlēja par sevi neko izpaust, un mēs arī nejautājām. Bija arī pāris gadījumu, kad daži laikraksti rakstīja, ka K.U. aizbraucis uz ārzemēm meklēt naudu Zemnieku bankai, bet citi paskaidroja, ka izbraucis veselīošanās nolūkā. Mēs tad nezinājām, vai viņš pielāpa veselību vai meklē naudu, vai dara abas šīs lietas, vai nevienu no tām. Zinu arī vienu pilnīgi pretēju gadījumu: bija palaista ziņa, ka K.U. izbraucis uz ārzemēm, bet es zināju, ka viņš ir Rīgā slimnīcā. Nedaudz skaidrības šai lietā ienes E. Krieviņš savās atmiņās, kas saka, ka no 1932. līdz 1934. gadam K.U. bieži vien ir bijis viesis pie viņa Berlīnē gan saimnieciskām sarunām ar Vāciju, gan kā privātpersona. Divas vasaras K.U. pa mēnesim ir veselīojies Nauheimā.³⁾ Tomēr arī šeit nav tuvāku ziņu. Domāju, ka viņš pūlējās samazināt savu svaru. Zināju, ka reiz K.U. tika operēts Rīgā. Uz manu aptauju Dr. A. Alksnis laipni atbildēja šādi: „Vai 1933. gada beigās vai 1934. gada ziemā K. Ulmanis bija grieziens pie mana tēva ar lūgumu operēt viņam herniju, kas viņam radot grūtības. Viņš bija aizrādījis, ka nākošos gados viņam vajadzēšot ļoti labu veselību. Hernija bija izveidojusi izspiedumus, cik atceros, vismaz divu dūņu lielumā. Mans tēvs operēja, es asistēju, neatceros, kas deva narkozi. Prof. Miķelsons bija mūsu iekšējo slimību konsultants, kas rūpējās par sirds un plaušu darbību. Operācija bija grūta, bet izdevās labi un vēlāk K.U. tai ziņā grūtību nebija. K.U. bija labs slimnieks, ļoti pacietīgs, daudz lasīja. Ar mums, jauniešiem, viņš nekādās lielās darīšanās neielaidās, bija atturīgs, bet korekts. — Vēlākos gados par K.U. veselību rūpējās prof. Miķelsons iekšējās slimībās un mans tēvs chirurgiskajās. Nekādas lielas operācijas nebija nepieciešamas. K.U. veselības stāvoklis 30-to gadu beigās bija apmierinošs. — Hernijas operācija tika turēta slepenībā, jo oficiāli U. skaitījās ārzemju ceļojumā. Viņš bija novietots vienā no prof. Miķelsona klinikas atsevišķām mājām, mazā istabiņā, jo chirurgiskā nodaļā tādu iespēju nebija”.⁶⁾

Pie augšējā teksta gribu piezīmēt, ka saskaņā ar citiem tā laika notikumiem operācija būs bijusi 1933. g. oktobrī. Vēl vērība griežama uz K.U. izteicienu, ka viņam nākotnē būs vajadzīga laba veselība: tas jau zīmējās uz 15. maiju.

Jau rakstīju par savu novērojumu, ka viesošanās laikā pie manis Talsos, K.U. ātri nokusa. To pašu vēlāk daudzkārt ievēroju Rīgā. Uz to Dr. A. Alksnis atbild: „Lielā svara dēļ viņam bija aizdusa. Īsta dekompensēta sirds vājuma viņam nebija. Cik atceros, tad 1930. g. K.U. devās uz kādu Vācijas kūrvieta cerībā zaudēt svaru”.⁶⁾ 1937. g. vasarā K.U. kādu laiku pavadījis Dauderos (pie Sarkandaugavas), jo viņam bijušas sāpes kreisā kājā un ārsti ieteikuši palikt gultā.¹³⁾ 1938. g. augustā J. Bīrznieks man stāstīja, ka K.U. sāpnot kājas un sarunājoties viņš tās turot uz krēsla, bet nezināja, kas par vainu.

Dr. P. Bārdiņš Toronto zināja, ka K.U. dažkārt ir ārstējusi Dr. Marta Vīgante. Viņš sastapis to uz ielas 1940. g. rudenī un tā teikusi, ka saņēmusi no K.U. kartīti, kuŗā lūdzis aizsūtīt dažus medikamentus, jo viņam esot sarežģījumi ar žults pūsli. Šai lietā Dr. A. Alksnis paskaidro: „Dr. Vīgante bija Dr. Miķelsona asistente. Neatceros, ka viņa būtu tieši K.U. ārstējusi. Iespējams, ka K.U., negribēdams prof. Miķelsonu eksponēt, rakstīja uz Dr. Vīgantes adresi. Ir ļoti iespējams, ka K.U. bija sarežģījumi ar žults pūsli. Neatceros, ka viņam būtu bijušas žults akmens lēkmes. Cik atceros, viņš lietoja dažus populārus preparātus žults pūšļa iekaisumu gadījumiem”.⁶⁾

K.U. tika deportēts 1940. g. 22. jūlijā kopā ar sekretāru Cimmermani, bet pēc nepārbaudītām ziņām tie Maskavā atšķirti. K.U. aizvests un nometināts Vorošilovgradas pilsētā, Ziemeļkaukazā. Ar viņu noticis tas pats, kas zināms par J. Balodi un K. Veidnieku: 1941. g. 22. jūnijā tos apcietināja un aizveda uz cietumu Maskavā. No Latvijas 1940. g. izsūtītām personām (atšķirībā no apcietinātiem), liekas, visām noteikts viens un tas pats režīms: stingra izolācija, ko varētu saukt par mājas arestu. Par dažiem citiem ziņu nav, bet K.U., J. Balodis, K. Veidnieks un V. Munters pirmā kara dienā apcietināti un pārvesti uz cietumu Maskavā. Līdz ar to sācies viņu Golgātas ceļš. Var pieņemt, ka cietumā K.U. piedzīvoja to pašu ko ģenerālis: ārkārtīgi slikts uzturs, bezgalīga pratināšana un spīdzināšana. Šīs apcietināto grupas tālākais ceļš bijis: Kirovas cietums, Vladimiras cietums un apžēlošana. Pilnu ciklu ir izturējis J. Balodis un laikam arī V. Munters, katrā ziņā viņi abi atgriezās Latvijā. Turpretim K.U. un K. Veidnieks savā sāpju ceļā ir tikuši tikai līdz Kirovas cietumam. K. Veidnieka miršana Kirovā ir pierādīta un ļoti ticams, tāpat tas būs bijis ar K.U., kaut arī daži vēlāk deportētie, kuŗi atgriezušies Latvijā 1956. g., stāstījuši, ka K.U. miris 1951. g. Irkutskas apgabalā.

Pirms apcietināšanas K.U. rakstījis vairākas vēstules savam brāļa dēlam Pikšās. Kādā vēstulē viņš lūdzis tam aizsūtīt viņa zilo uzvalku. Vairākas vēstules līdz pirmajai kara dienai no K.U. saņēmis M. Lūkins, bet neesot drīkstējis atbildēt.⁷⁾ Patiesi, kāds vecs vīrs, kam pienākusi vēstule no K.U., pratināts: kāds sakars viņam esot ar K.U.? Dažas kartītes no K.U. saņēmuši vairāki latvieši. Domāju, ka zīmīga bijusi kartīte H. Endzeliņam, kuŗā teikts (vienīgi pēc manas atmiņas): „Stāvoklis ir tāds pats kā 1905. gadā”. Kā zināms, K.U. 1905. g. bija Pleskavas cietumā un H. Endzeliņš toreiz bija noorganizējis akciju tā atbrīvošanai. Tāpēc pieņemu, ka K.U. gaidīja palīdzību arī šoreiz. Toreiz tronī sēdēja cars, šoreiz Staļins, un tā bija liela starpība.

Jāpiemin pati pēdējā bēdīgā ziņa par K.U., kas man pieejama. — Kāds latvietis, kas bijis ieslodzīts vienā no Maskavas cietumiem, caur savu aizrestoto logu reiz novērojis, ka apcietinātie ar rokām uz muguras tiek dzīti aplī pa cietuma sētu. Starp apcietinātiem tas pazinis K. Ulmani, kuŗš soļojis

ļoti, ļoti vārgs. — Šo ziņu pārbaudīju, un atbilde skanēja: tas bija viņš. Diemžēl, vairs nav iespējams noskaidrot, kad tas noticis; jādomā, kaut kad 1941. vai 1942. gadā. Kādam skandināvu politiķim V. Lācis Maskavā it kā būtu teicis, ka K.U. miris 1942. g. Kirovā.

K. Ulmanim bija komplicēts un sarežģīts raksturs, ko atšifrēt pilnīgi neesmu varējis. Domāju, ka viņa rakstura veidošanā un visā viņa dzīvē liela nozīme piešķirama kādam fiziskam defektam, un tāpēc viņš rūpīgi sargāja savu privāto dzīvi, lai arī anatomiski bija pilnīgi normāls cilvēks.

Trīsdesmitajos gados divas zobārstes man vairākkārt apgalvoja, ka viņu draudzenei — zobārstei M. Kilblokai — K.U. ir bijis pirmā mīlestība. Šī dāma pati viņām to pilnībā un vairākkārt atstāstījusi. Mīlestība bijusi tikai platoniska, bet draudzība turpinoties vēl šodien. Gribu piezīmēt, ka nevarēja apšaubīt dāmas mīlestību un tās platonisko raksturu, bet nav skaidrības par K.U. izjūtām šai gaidījumā. — Zinu, ka M. Kilbloka dažkārt tika aicināta uz dažādām pieņemšanām, un 1939. g. janvārī viņa tika iecelta par profesiju kameronas locekli, kas varēja notikt tikai caur K.U. 1939. g. 28. decembrī M. Kilbloka ieradās pie manis darba vietā, kad ar viņu iepazinos. Viņa bija stalta un glīta sieviete. — Vēl varu piezīmēt, ka 1938. g. augustā iznāca J. Reinberga grāmata „Priekš 20 gadiem,” kur lasāms, ka zobārste M. Kilbloka Maskavā pēc plkv. Brieža nošaušanas iemetusi ar tintnīcu kādam latviešu vīrsniekam, jo tas neesot izglābis Briedi. No tā jāsecina, ka viņa bijusi temperamentīga un patriotiska dāma.

Bija valodas, ka K. Ulmanim kāda cita dāma ir daudz tuvāka. Šai sakarībā A. Bērziņš raksta: „Kas zīmējas uz A. Veinbergu, tad personīgi viņu nepazīnu, bet cik man zināms, tad viņa māte, kas strādāja lauksaimnieku bankā, bijusi Ulmaņa jaunības dienu lielā mīlestība, bet viņa apprecējusi kādu Veinbergu. Pēc vīra nāves Ulmanis rūpējās par Veinberga kundzi un arī laikiem viņas dēļ pacieta tās dēla sliktās izdarības. Es zinu, ka būdams vēl valsts prezidenta amatā, Ulmanis ar Cimmermaņa starpniecību katru mēnesi sūtīja Veinberga kundzei čeku par apmēram 300.— latiem, jo viņa bija saslimusi ar kādu kaiti, laikam kājām, un nevarēja pati sev vairs iztiku nopelnīt”.¹⁰) (Savādi — Veinberga kundzei bija dēls Andrejs, vesels kā zilonis, un atbildīgā amatā — kāpēc tas neapgādāja savu māti?) A. Bērziņš vēl 1959. gadā raksta *Laikā*, ka K.U. pirms došanās uz trimdas vilcienu 1940. gada 22. jūlijā nodevis adjutantam Lūkinam divas parakstītas čeku grāmatīņas, ar katru čeku par 300.— latiem. Viņš lūdzis Lūkinu vai tā kundzi katru mēnesi vienu čeku nodot kādai vecai dāmai, kas jau vairākus gadus nopietni slimoja. — Jāpieņem, ka šie čeki bija domāti Veinberga kundzei. Lata vērtība gan drīz vien pavisam saruka, un jādomā, ka K.U. noguldījums bankā izgaissa tāpat kā visiem citiem, bet tas nemazina K.U. rūpību.

No daudzām baumām par K.U. minēšu divas. Bija baumas, ka K.U. ir divi dēli. Šīs baumas gan nebija plaši izplatītas, tomēr ticamību tām pie-

šķīra pāris redzami valstsvīri, kas bija ievērojuši K.U. labvēlību un lielo atbalstu pret abiem minētiem cilvēkiem. A. Brastiņš saka: „K.U. patika aizbildņa loma”⁷⁾ un tā atgādina, ka labvēlībai varēja būt citāds izskaidrojums. A. Brastiņš vēl saka: „Kamēr Ulmani pazinām, neesam novērojuši, ka viņam vispār būtu tieksme pēc sievietēm”.⁷⁾ Saprotams gan, kāda dzīves posma parādības citā posmā var būt arī citādas. Tomēr tās bija un palika nepierādītas baumas, jo vairāk, kad citi domāja, ka viņam pēcnācēju nevarēja būt.

Nākošā bauma bija — K.U. ir homoseksuāls. Šo baumu par faktu grib padarīt F. Cielēns savās atmiņās.²⁾ Viņa apgalvojumi nekā nepierāda; tas vien, ka daudzi tic kādai baumai, to nepārvērš par faktu.

Par abām baumām esmu savācis lielu daudzumu materiālu. Tomēr materiālu ķēdē viens loceklis nav gluži skaidrs, un bez tā vairāk pateikt nevaru. Brīvā pasaulē vēl dzīvo cilvēki, kas neskaidrību spētu izgaistināt, bet viņi domā, ka ir par agri to darīt. Kādreiz nākotnē tas tiks publicēts.

K.U. piemita ļoti lielas darba spējas, un viņa zināšanas saimnieciskos jautājumos bija īsti plašas. Tas, ka viņam nebija ģimenes, viņš alkoholu nelietoja un nesmēķēja, nenodarbojās ar sportu, stipri veicināja darba ražību. Viņš dzīvoja tikai darbam. Ir cilvēki, kas domā, ka pārmaiņa un periodiska atrašanās no darba tikai veicina sasniegumus. Lai kā, K.U. arī bez kādas atrašanās veica lielu darbu.

Ja Ulmanim kāds cilvēks likās noderīgs, tad neredzama roka šo cilvēku izbīdīja siltā piesaulē. Ja, turpretim, kāds viņam nelikās noderīgs, tad auksti ziemeļu vēji pūta no visām pusēm. Līdz 1931. g. beigām arī es sildījos pavasara saulītē, bet nākošos 9 gadus drebinājos ziemeļu vējos. Dažiem maniem draugiem temperatūras maiņas bija vēl daudz drāmatiskākas nekā man, un šādas maiņas nāca un gāja kā pēc dabas likumiem. Autoritārā rakstura dēļ K. Ulmanim bija daudz pretinieku, bet mēdz teikt: lieliem cilvēkiem ir gaŗas ēnas.

Beidzot īsās piezīmes par K.U. personisko dzīvi, gribu teikt, ka ilgi šaubījos, kas ir publicējams, kas ne. Trīsdesmit gadus pēc valsts bojā ejas un gandrīz tikpat ilgu laiku pēc K.U. nāves nav reālas vajadzības kaut ko noklusēt. Nevienam nebūs personiski kaitēts, bet dažas baumas zaudēs pievilcību. To, kas vēl netiek publicēts, savā laikā lasītāji arī uzzinās, bet, gribu piebilst — tās būs tehniskas detaļas, ne substance.

K. Ulmanis ir dzimis ar traģēdiju un traģēdijā viņa mūžs nobeidzās svešā zemē, nezināmā vietā. Es noliecu savu galvu viņa darbiem un piemiņai. Lielais patriots savu vietu Latvijas vēsturē paturēs, kamēr vien dzīvos latvju cilts.

J. BALODIS

J. Balodis nebija runātājs un no šāda pienākuma vairījās, cik spēdams. Gaŗās runas saeimā viņu kaitināja. Daŗi cilvēki viņam pārmeta alkohola lietošanu. Biju dzirdējis, ka jaunībā viņš mīlējis šo „sportu”, bet pats nevaru to ne noliegt, ne apstiprināt. Turpretim par laiku no 1925.—1940. g. varu teikt, ka viņš bija gandrīz pilnīgs atturībnieks. Daudzkārt piedzīvoju, ka draugi velti nopūlējās viņu pierunāt pat uz vienu glāzīti. Kāda persona, kuŗa J. Balodi labi pazina kopš 1919. g., man apliecina, ka divdesmito gadu sākumā viņš alkoholu gan lietojis, bet nekad pāri mēram.

Tāpat runāja, ka viņš bijis karšu spēlmanis. Jā, tāds gan viņš bija. Latvijā plaši bija izplatīta zolītes spēle. Pa retam tā notika privātos dzīvokļos, bet plašākā apjomā Latviešu biedrībā. Vakaros pēc darba tur sapulcējās daudz intelligences pārstāvju, kas sadalījās pa 4 pie galdiņa un pavadīja laiku pie kartīm pēc patikas: daŗi pāris stundas, citi līdz vēlai naktij. Dzerts tika, reti un maz (tad arī tikai alus). Daudz mazāk izplatīta bija hazarda spēle “šmendefer” (sakropļots franču nosaukums), kas notika vienīgi slēgtā sabiedrībā. Visvairāk tika spēlēts Latvijas jachtklubā (ziemā uz kuŗa Adonia Daugavā, vasarā Buļļos pie Lielupes) vai kādās īrētās telpās, pavisam reti privātos dzīvokļos. Spēles dalībnieki sapulcējās noteiktā vietā pēc aicinājuma neregulāri, reizes divas mēnesī. H. Celmiņš mani nokristīja par rīkotājdirektoru, jo es, kā jaunākais, biju izziņotājs. Daŗreiz šī spēle notika arī medību izbārukumos, ja vakars bija jāpavada medību vietā, un ja starp medniekiem bija pietiekams skaits spēlmaņu. Spēles dalībnieku bija 4—10. Spēlmaņi nāca no visdaŗādākām aprindām un partijām. Kompanijā nekad netika runāts par politiku vai citām lietām, kas varētu izraisīt strīdu. Spēles kompānija bija iesaukta par „Lielo Ģildi”, laikam tāpēc, ka komplektējās no augstākās administrācijas. No atzīmēm dienas grāmatā redzu, ka bieŗāk piedalījuŗies: 1 valsts prezidents (agrākais), 1 prezidenta adjutants, 2 ministru prezidentī, 5 ministri, 9 saeimas deputāti, 3 banku direktori, 5 advokāti, 3 ārsti, 1 profesors, 1 redaktors un vairāki citi dalībnieki, kuŗi nenāca regulāri. Ja tik liela un prominenta sabiedrība piedalās spēlē, tas liecina, ka šinī laikā tas nebija nekas neparasts. Par karšu spēli ir daŗādās domās. Es nedomāju, ka tas ir labākais laika kavēklis, bet nav arī sliktākais. Pēc manām domām dzeršana, narkotisku vielu lietošana, vai ļaubīgu dāmu sabiedrība ir daudz ļaunākas lietas, kuŗās neviens „Lielās Ģildes” loceklis nebija iejaukts. Kad K. Ulmanis 1936. g. jautājis J. Balodim, vai viņš spēlē kartis, tas atbildējis: „Tā ir mana vāŗība, un es to daru”. Godīga un skaidra atbilde. Varbūt ka eņģeļiem nav nevienas vāŗības, bet cilvēkiem tādas ir. Bez tam brīvā laika nodarbība ir katra cilvēka privāta lieta, kas brīvā valstī tiek aizsargāta ar likumu. Ja daŗiem spēles dalībniekiem (seviŗķi H. Celmiņam un J. Balodim) bija jādzird pārmetumi, tad izskaidrojums ir vienkārŗš: pārmetumi nedibinā-

jās uz morāliem, bet politiskiem pamatiem. Ka abi minētie kungi bija slīktās attiecībās ar K. Ulmani, tad pēdējam iztapdami, daži kalpi (it sevišķi pēc 1934. g.) iespējamos un neiespējamos veidos tos diskreditēja, tāpat kā ikvienu citu, ja vien bija kāds mājiens.

Pēc kara J. Balodis piešķīra Līvberzes „Upesmuižu”, kas tika nosaukta par „Baložiem”. Piešķirtās zemes platība man nav zināma, bet tā ir bijusi krietni liela. J.B. no daļas ir atteicies par labu citiem kaņavīriem, un uz šī gabala ierīkotas vairākas jaunsaimniecības. Tai vietā viņam piešķirti 60 ha meža, kas pieklāvās viņa zemei. Uz zemes bija dzīvojamā māja (ko J.B. pārbūvēja), ērberģis (tur dzīvoja rentnieks Kalniņš), klēts, kūts un pirts. Zemi un attiecīgās ēkas J.B. izrentēja, bet mājā saimniekoja J.B. māsa.⁹⁾ Kad J. Balodis, kopā ar diviem citiem kaņavīriem, nopirka māju Rīgā (Ausekļa ielā 5), viņa maksājamā daļa bijusi 15.000 latu un to, cik man zināms, samaksāja sievas tēvs kā „pūra naudu”.

J. Balodis bieži bija parādos, kas grūti izskaidrojams. Piešķirtā saimniecība, saprotams, nebija nekāds ienākuma avots, jo lauksaimniecības īenesība bija zema, rentes nēcīgas. Tomēr valdība agrākos gados viņam bija piešķīrusi zināmu pabalstu (laikam divi gadījumos) grūtību pārvarēšanai, un pēc 1925. gada viņš saņēma deputāta vai ministra algu. Normāli saimniekojot, gali būtu savelkami. Kāpēc nevarēja? Daži to izskaidroja ar dzeršanu. Bet kā jau esmu teicis, J.B. šai laikā vispār nedzēra. Citi teica: „Nospēlē uz kartīm”. Nedomāju, ka pareizs arī šāds izskaidrojums. Ilgus gadus „Lielā Ģildē” spēlēja kopā ar J.B. Mūsu spēles veids gan bija tāds, ka grūti noteikt, kas vinnējis, un kas paspēlējis: pēc katra gājiena attiecīgā persona vai nu noliek naudu uz galda (ja paspēlējis) vai arī paņem no galda un iebāž kabatā (ja vinnējis). Ja šādi gājieni atkārtojas 100 līdz 200 reizes, tad nav iespējams pateikt, kāds ir gala rezultāts. Saprotams, J.B. daudzreiz zaudēja, tāpat kā katrs cits, bet viņš daudzreiz arī vinnēja. Ja tomēr man būtu jāmin, es teiktu — viņš biežāk bija starp vinnētājiem, tāpēc domāju, ka J.B. grūtību pamatā nebija karšu spēle, bet kas cits. Izskaidrojums meklējams viņa pārāk lielajā labsirdībā. Viņš atbalstīja daudzus kaņavīrus, jaunus virsniekus, studentus, pat svešus lūdzejus. Dāvanas un dzeņamnaudas ir dalītas plašos apmēros. Kaņavīru grupas, kas apmeklējušas Līvberzi, ir bagātīgi uzņemtas, un tiem kabatās likta „ceļa nauda” arī tad, kad pats J.B. nav tur bijis. Nav jābrīnās, ka šādai bajāriskai rīcībai nepietika ar ministra algu. Līvberznieki gan domā, ka grūtības sākušās pēc apprecēšanās, jo Baloža kundzei patikusi lepna dzīve. Patiesi, pēc apprecēšanās „Baložiem” pāris reizes ir izsludināta ūtrupe, kas atkal atsaukta. Cik man zināms, tad šis sarežģījums nav cēlies no jauniem parādiem, bet sakarā ar Roziša krāsu fabrikas bankrotu, kur J.B. ir bijuši daži draudzības vekseli. Kaut kā šī lieta nokārtota. — J.B. nebija veikalnieks, bet jūtu cilvēks un labsirdības iemiesojums. Tādi cilvēki nekad

neklūst bagāti — viņi dzīvo citiem, ne sev. Divu mājvietu — Rīgā un Līv-
bērzē — uzturēšana arī izmaksāja krietni daudz.

Balodis bija ļoti satīcīgs cilvēks, un ienaidnieku viņam tikpat kā nebija. Tā ir vienreizēja parādība, ka kādam politiķim nav ienaidnieku, jo strīdi, greisirdība un nenovīdība ir politiķu ikdiena. Starp daudziem ministriem zinu tikai 2 cilvēkus, kas Balodim nepatika. Viņš nemīlēja V. Munteru, un domāja, ka tas ir K. Ulmaņa ļaunais gars. Varbūt ka šī nepatika radās vispārīgās noskaņas iespaidā, jo tautā un armijā V. Munteram draugu nebija, izņemot pašu K.U. Otrs ministrs, ar ko Balodis nesatika, bija A. Bērziņš.

1936. g. 2. maijā J. Balodis apprecēja Elvīru Blūmu. Viņus salaulāja Līv-
bērzē mācītājs Apkalns. Līgava bija Rīgā pazīstama zeltkaļa meita (dzimusi 1902. g. Rīgā), un viņas draudzība ar J. Balodi sākusies jau 1919. gadā. Krietnās gadu starpības dēļ Blūma ģimene stipri pretojusies šai draudzībai. Elvīra aizbraukusi uz Parīzi, kur palikusi 2 gadus. Viņa pārzināja vācu, franču un angļu valodu un bija ļoti glīta. Pēc pārbraukšanas Latvijā viņa apprecējās, drīz šķīrās, un pēc 17 gadiem beidzot piepildījumu guva agrākā draudzība.

J. Baloža kaimiņiem Līvbērzē lielu simpatiju pret jauno kundzi nebija; tie viņu atzina par untumainu un iedomīgu, kas neatzīstot vecos J. Baloža draugus. Lai kā, kopš 1940. g., kad sākās lielā J. Baloža ģimenes traģēdija, kundze pierādījusi tādu mīlestību, gādību un pašuzpurēšanos, kas līdzinās varonībai. Nākošos 25 gadus viņa bijusi vīra sargeņģelis, un panesusi visus likteņa sitienus. Arī pēc vīra nāves viņa turpina cīņu, par vīra piemiņas saglabāšanu. J. Balodis vismaz šajā ziņā ir bijis laimīgs — viņa likteni dalīja īsts un varonīgs dzīves draugs.

J. Baloža popularitāte bija legendāra. Kad vien viņš parādījās publikā, katrs mēģināja ar to parunāties, viņu apsveikt, vai vismaz apskatīt. Viņš bija pēdējo trīs saeimu deputāts, kur tika ievēlēts ar vislielāko balsu skaitu. Balsis viņam nāca ne tikai no Zemnieku S-bas balsotājiem, bet no visām partijām, arī tām, kas Z. S-bai bija naidīgas. Šāda nepiedzīvota popularitāte radīja greisirdību un bija viens no iemesliem vēlākām nesaskaņām. Polītiskās ap-
rindās līdz 1934. g. J. Balodim ienaidnieku nebija. Sarunās ar mani J. Balodis gan dažkārt žēlojās par K. Ulmani jau trīsdesmito gadu sākumā, bet toreiz tas notika vienīgi starp tuvākiem draugiem un nebija zināms atklātībai. J. Balodim nebija lielas draudzības ar H. Celmiņu. Viņi abi bija mani draugi un dažreiz viens par otru žēlojās. Tādās reizēs runātāju mēģināju nomierināt un otru aizbildināt. Viņi nebija ienaidnieki, tikai godīgi ķīvējās. Pēc 1934. gada stāvoklis mainījās pašos pamatos. Vienvaldības groži savilkās stingrāk, kritiku vai domu apmaiņu necieta. Ministru kabinetā plauka iztapšana, tāpat kā visā zemē. J. Balodis un M. Skujenieks mēģināja pretoties lietu gaitai un piedzīvoja nenovēršamo — no valdības jāaiziet. Kad pienāca J. Baloža kārta, nebiju pārsteigts, drīzāk bija jābrīnās kāpēc tas nav noticis agrāk. Ja

kāds rakstītu Z.S-bas vēsturi, būtu jānoskaidro, kāpēc aizgāja J. Čakste, O. Nonācs, J. Goldmanis, P. Gailītis un daudzi citi darbinieki. Tāpat, kāpēc padzina H. Celmiņu, ģen. J. Balodi, J. Vārbergu, un bez maz arī Z. Meierovicu. Minētiem partijai biedriem bija izcila vieta Latvijas vēsturē, tomēr tiem bija jāatstāj atbildīgi pienākumi. Bet tas ir cits stāsts.

J. Baloža aiziešanas iemeslu apcere turpinās vēl arvienu. Pārmetumi Balodim galvenokārt nāk no dažiem agrākiem virsniekiem, kuriem dzīvē nav laimējies un sarūgtinājumā viņi meklē „vainīgos”. Daži autori uzsver, ka Balodis pēdējos gados bijis atpalicis militārās zinātnēs. Pievienojos, bet izcili pasaules valsts vīri apgalvo, ka nav lietderīgi par kara ministru iecelt militāru personu. Daudz valstu kara resorus vada civilpersonas, jo militārai plānošanai un bruņoto spēku vadībai tiek sagatavoti speciālisti visās nozarēs. Arī Latvijā pāris reizes kara resoru vadīja civilpersonas. Kāpēc pārmet Balodim? Viņš no armijas aizgāja 1920. gadā. Daži militāri vēsturnieki domā, ka izcilas militārās zināšanas nav galvenā prasība pat armijas virspavēlniekam. No virspavēlnieka prasa, lai viņš būtu populārs armijā un tautā, lai spētu izraisīt un apvienot visu nāciju uzvarai. Stāba virsnieki ir smadzenes, virspavēlnieks ir sirds. Latvijas armijai 1919.—1920. g. bija labas smadzenes un īsta sirds. Tāpēc arī uzvarēja.

Kritizējot J. Balodi, daži autori runā arī par Cēsu kaujām 1919. gadā. F. Cielēns par to raksta, ²⁾ ka plkv. Baloža brigāde palika neitrāla, jo tā vēlējās franču, angļu un amerikāņu militārās misijas, kā arī Ulmanis, resp. Latvijas valdība. Tāpat lielvalstu pārstāvji Latvijai uzspieda arī neizdevīgo Strazdmuīžas pamieru, un tikai tāpēc vēlāk varēja sekot Bermonta dēka. Cielēna faktus apstiprina arī mana savāktā informācija. Tāpēc vainot Balodi nav godprātīgi.

Tāpat neloģiski ir pārmetumi Balodim, ka viņš vēlāk būtu kļuvis par „polītisku ģenerāli”. Kā zināms, Balodis no aktīva kaņavīra gaitām izstājās jau 1920. gadā un vēlāk kļuva par saeimas un valdības locekli. Katrs valdības loceklis ir politiska persona un politiskā darbība ir viņu pienākums. Šai darbā Balodis ar lielu neatlaidību rūpējās par kaņavīriem: zemes piešķiršanā, darba sagādē, pensiju lietās, ārstniecībā, invalidu aprūpē, Kara mūzeja izbūvē un daudzās citās lietās. Jānožēlo, ka par „polītiskiem kaņavīriem” bija gan kļuvuši daži aktīvā dienesta kaņavīri, kas bija neparasta un nenormāla parādība.

Sevišķi nepamatota ir bauma par Baloža paša līdzdalību pie, tā saucamās, „Kalpaka-Baloža leģendas” rašanās. Kā zināms, pēdējos 50 gados neskaitāmas reizes atkārtots, ka plkv. Kalpaks pirms nāves būtu teicis: „Lai Balodis paliek manā vietā,” vai pēc citas versijas: „Balodi, paliec manā vietā,” kas izteic tiešu Baloža uzrunu. Tā kā Balodis tajā brīdī nav bijis klāt, bet pie savas rotas, labā attālumā no Skrundas ceļa, tad šī versija jānoraida kā pilnīgi aplama. Cik man zināms, Kalpaka pirmsnāves brīdī pie viņa bijuši

3 cilvēki: bataljona ārsts Dr. Vanags, adjutants J. Ķīselis un kāds vietējais lauksaimnieks, kurš izsaukts kā šķūtnieks ievainotā plkv. Kalpaka aizvešanai no kaujas rajona. — Ar Dr. Vanagu iepazīnos 1925. g., kad viņš bija rajona ārsts Secē. Ciemojoties Vanaga kundzes dzimtās mājās Džūkstes pagasta Rumbās (par kušām II Pasaules kara beigu posmā smagi cīnījās latviešu leģionāri un tās daudzkārt minētas kauju aprakstos), nācās sastapties ar vairākiem bij. Kalpaka bataljona virsniekiem. Sarunās par bataljona cīņām, novēroju, ka Dr. Vanags bija ļoti atturīgs Kalpaka nāves brīža attēlošanā un tāds arī palika vēlākos gados. Ar J. Ķīseli bieži tikos starp 1930.—1940. gadu un mums bijis daudz sarunu par atbrīvošanas cīņām. Arī viņš bija skops vārdos, kad sarunas skāra Kalpaka nāves brīdi. — Citā gadījumā mans konfilistris N. Daugulis, kas Kalpaka bataljonā pildīja farmaceita pienākumus, iekāisa runājot par Kalpaka nāvi un daudzkārt atkārtoja: „Nevajaga viltot vēsturi!” Sarunas ar minētiem un vēl dažiem citiem mani pārliecināja, ka plkv. Kalpaks augstāk minētos vārdus nekad nav teicis. To apstiprina 1970. g. I. Blaževičs „Kara invalidā”: „Ar izdomāto leģendu Kalpaka gars tika pārnest uz nākošo kara vadoni Balodi”. Kara vīriem patīk leģendas un tās autori bijuši daži uzņēmīgi virsnieki, kas cerējuši, ka šāda leģenda vairo kara vīru spar un bataljona slavu. Katrā ziņā J. Balodim pašam nav nekāda sakara ar leģendas rašanos, gan otrādi — viņam tā ļoti nepatika, kā viss, kas nav paties. Arī praktiskas nozīmes minētai leģendai nebija, jo jauna komandiera iecelšana bija valdības uzdevums. Balodi valdība iecēla tāpēc, ka atzina viņu par piemērotāko komandiera uzdevumam, tāpat kā vēlāk armijas virspavēlnieka amatam.

Virsnieku grupas pierunāts, J. Balodis 1920. g. kandidēja vēlēšanās, un viņš bija vienīgais kandidāts savā sarakstā. Tas nebija asprātīgs izdomājums, jo vēlētajiem grib un viņiem ir tiesība nobalsot par tik daudz kandidātiem, cik ievēlami attiecīgā apgabalā. Viņi negrib savu tiesību zaudēt, lai cik populārs būtu vienīgais kandidāts. Tāpēc saraksts nedabūja pietiekamu balsu skaitu kandidāta ievēlēšanai. Līdzīgu mēģinājumu atkārtoja otrs karavīrs: plkv. Jansons un arī vajadzīgo balsu skaitu neieguva. Turpretim 1925. g., kad ģenerālis bija pievienojies Zemnieku Savienībai, viņu ievēlēja ar vislielāko balsu skaitu.

J. Balodis bija ļoti demokratisks cilvēks, un par godkārtīgu viņu nesauks neviens, kas to pietiekami pazina. Tikai oficiālos gadījumos viņš ievēroja formālu padotību un distanci. Viņš bija jūtīgs cilvēks, ko nospieda nepatīkamas lietas, bet sirsnīgi pārdzīvoja visu labo. Pat karšu spēlē: kad viņam veicās — bija jautrs un asprātīgs, kad ne — nelaipns un saīdzis. Tomēr J. Balodim neviens to nepārmeta.

A. Plensners 1965. g. par J. Balodi raksta: „Imponējoši cēls, ar seju, kas izpauž cieņu, uzticību, simpatijas un apbrīnojami latvisku un siltu glītumu. Bija pati vienkāršība, netēlota, bet patiesa. Viņam nebija augstu un zemu

gradējumu attieksmēs ar cilvēkiem. Ļoti atsaucīgs sirds cilvēks, cauri un cauri ļoti latvisks". — Tāda lai būtu arī mana atsauksme par J. Balodi, jo tā ir pareiza.

Pēc V. Lāča rīkojuma 1940. g. 31. jūlijā J. Balodis kopā ar kundzi un ministru Veidnieku ar kundzi tika aizvesti slēgtā 3. klases vagonā uz Krievijas vidieni Volgas tuvumā. Viņi novietoti mazā vientuļā mājā ar dārzu. Turēti pilnīgā izolācijā, bet baroti ļoti labi līdz pirmajai kaŗa dienai. Tad ģenerālis apcietināts un aizvests uz cietumu Maskavā (Ļubļankas vai Butirku), nākošā dienā apcietināta arī kundze, kuŗa tāpat pārvesta uz cietumu Maskavā. 4½ gadus viņi viens par otru nekā nav zinājuši. Uzturs bijis šausmīgs, katru nakti pratināšanas, laiŗot acīs proŗektora gaismu. Bieŗi modināts nakts vidū, vests uz pratināšanu, piecos no rīta atvests atpakaļ, bet seŗos jau visi modināti un bez gulēšanas jāpavada diena līdz 11-iem vakarā. Tā tas turpinājies ļoti ilgi, līdz beidzot „notiesāts” pēc bēdīgi pazīstamā 58. paraŗra 1. panta uz 25 gadiem „par sadarboŗanos ar kapitālistiskām valdībām un cenŗanos gāzt padomju varu”. Tas pats noticis ar kundzi. Ģenerālis pēc notiesāŗanas pāŗvests uz Kirovas cietumu un pēc daŗiem gadiem uz Vladimiras cietumu, kur bijis vienā kamerā ar 2 Lietuvus un 3 Igaunijas ministriem. Vēlāk viņiem pievienots arī V. Munters. Dzīvodams no zivju galvu un sapuvuŗu kāpostlapu zupas, ģenerālis, kā viņŗ pats teicis, „aiz pārskatīŗšanās” tomēr palicis dzīvs. Vēlāk lietuvieŗi un igauņi no dzimtenes saņēmuŗi sainīŗus, bet latvieŗi neko.

Cauri daŗāŗiem cietumiem arī Baloŗa kundze nonākusī Vladimiras cietumā un bijusī kopā ar Muntera kundzi, 1 igauņieti un 1 lietuvieti. Reiz viņai licies, ka koridorā būtu dzirdējusī vīŗa balsi. Neatlaidīgi taujājot, uzzinājusī, ka tas tā ir. Lūgusi tikŗanos, noraidīta, un pieteikusī bada streiku. Ievietota cietuma slimnīcā un barota mākslīgi. Pēc grūtas cīņas beidzot tomēr panākusi tikŗanos uz 15 minūtem caur aizrestotu logu.

Negaidot, pēc 13½ gadiem cietumā, piepeŗi pasludināta amnestija. To parakstījis Maļenkovs. Visī atbrīvotie nu atraduŗies uz ielas, bez maizes un bez naudas. Pēc notiesāŗanas viņiem viss ticis nacionālizēts, arī laulības greŗzeni. Kā par brīnumu ģenerālim atŗdots viņa paŗa mētelis ar labu karakula apkakli. Parasta apmeŗanāŗ vieta bezpajumtniekiem Krievijā ir dzelzceļa stacijas, kur tad devuŗies arī atbrīvotie. Par 150 rubļiem pārdota ģenerāļa mēteļa apkakle, un viņŗ tūlīt visiem izmaksājis borŗŗu. Kā tas garŗojis! Pajumti un darbu nav varējusī dabūt. Lai stātos darbā, jābūt pierakstītam, bet lai pierakstītos — jābūt darbā. Par to paŗu ģenerāļa apkakles naudu visi kopā sastāŗījuŗi garu telegrammu Maļenkovam, lūdzot dot pajumti vai likt atpakaļ cietumā! Pēc daŗām dienām pienākusi atbilde, un visi ievietoti kopmītnē: Vladimīŗā, Ļeņina ielā 10, kolhoznieku mājā. Baloŗiem ierāŗīta 9 kv. metru istabiņa ar divām dzelzŗ gultiņām un galdu vidū. Uz mazgājamo istabu bijis jāiet cauri lielām kopmītnes telpām un koridoriem, ar neiedo-

mājami netīru grīdu, kur nepārtraukti bijusi dzeršana, kaušanās un garmošanas spēle.

Ģenerālis dabūjis naktssarga darbu kādā malkas laukumā ar 21 rubli algu mēnesī, un kundze šūšanas artelī 34 rubļus. Siltu drēbju un apavu trūkums tomēr piespiedis ģenerāli no darba atteikties. Grūti mocījušies arī igauņi un lietuvieši, lai sagādātu uzturu; slimojuši, viens pat miris. Grūti bijis cīnīties ar zagļiem. Sadomājuši vēlreiz griezties pie Maļenkova. Un noticis brīnums — 24. decembrī pienākusi telegramma no Maskavas, ka visai šai grupai piešķirts pabalsts 50 rub. mēnesī. Par kopmītni maksājuši 15 rub. mēnesī. Ļoti taupot līdzekļus uz pārtiku, 1955. gadā sakrājuši kundzei ceļa naudu uz Rīgu. Visai amnestētai grupai bijis aizliegts apmesties Baltijas valstīs. Kundze tomēr nelegāli 2 dienas bijusi Rīgā. Tas visiem un arī kundzes mātei bijis liels pārsteigums, jo viņai iepriekš no Maskavas atbildēts, ka abi Baloži sen miruši! Tā Latvijā bija pirmā ziņa, ka ģenerālis dzīvs. 1956. g. pavasarī abi Baloži nelegāli atkal iebraukuši Rīgā, bet daudz prieka nav piedzīvojuši. Ģenerālim gribējies apskatīt Centrāltirgu, un viņi tur aizgājuši. Tur sieviņas Balodi pazinušas. Visi steigušies viņam roku spiest, noglaudīt, kaut ko uzdāvāt. Radies sablīvējums, pienākuši miliči un likuši B. pazust. Naktī milicija abus paņēmusi un tie pa etapu aizsūtīti atpakaļ uz Vladimīru. Tad draugi Latvijā savākuši pāris sainīšu un nosūtījuši uz Vladimīru. Kāds latvietis šai laikā B. apciemojis Vladimīrā. 1957. gadā Balodis atkal ieradies Rīgā un uzņemts ārstēšanai 2. pils. slimnīcā, kur milicija to likusi mierā, bet pēc izrakstīšanās no slimnīcas aizsūtījuši atpakaļ uz Vladimīru. 1958. g. viņš atkārtojis to pašu, bet, atstājot slimnīcu, pats aizbraucis atpakaļ.

1960. g. pavasarī pēc 11 lūgumiem Čruščovs abiem Baložiem atļāvis apmesties Latvijā, un tad viņi legāli varējuši atgriezties dzimtenē. Tam visu laiku pretojies Lācis un Kalnbērziņš. Vēlāk, kad Čruščovs apmeklēja Rīgu, viņš zobodamies teicis vietējiem varasvīriem: „Un jūs baidījāties no dzīva miroņa!” Baloži bija apmetušies pie kundzes radnieces un 5 cilvēki dzīvojuši 2 mazās istabiņās. Baloža kundzes mātes agrākajā dzīvoklī tagad bijis jādzīvo piecām ģimenēm ar vienu virtuvi un vannas istabu. Beidzot 1963. g. pavasarī B. kundze ar apbrīnojamu enerģiju izcīnījusi abiem 15 kv. m istabu. Vasarās viņi braukuši uz Saulkrastiem, kur lēti irējuši 2 istabiņas pie kāda latvieša.

1961. g. 20. februārī ģenerālis nosvinējis savu 80. dzimšanas dienu ar daudziem apmeklētājiem, to skaitā ģen. Peniķi un ģenerāļu Franča un Dambīša kundzēm. Pirms tam ģenerālis saņēmis sainīti no ārzemēm un beidzot bijis labi apģērbies un esot izskatījies ļoti imponants. Bieži viņi tikušies ar ģen. Franča kundzi, kuņai Saulkrastos agrākā mājā atstāta 1 istaba. Šai laikā ģenerāli apmeklējuši veci paziņas un uz ielas daudzi sveicinājuši vai paspieduši roku.

No kreisās: Elvīra Balode, J. Balodis un trīs viņu radnieces. Uzņēmums izdarīts nākošā dienā pēc J. Baloža 80. dzimundienas 1961. g. 20. februārī

Ģenerālis daudzkārt ticis aicināts runāt radiofonā vai kaut ko uzrakstīt, bet atteicies. Pa retam ģenerāli viņa istabā Rīgā apmeklējis arī V. Munters, kas viņam neesot lāga paticis. Kādam latvietim viņš tikai piezīmējis: ko lai dara, kādreiz viņš bija mans darba kollēga. Kādā apmeklējumā V. Munters lasījis ģenerālim vienu no saviem sacerējumiem citiem klātesot. Ģenerālis protestējis, sakot: tā gan nevar rakstīt! Uz to V.M. atbildējis: „Naplevaķ (uzsplaut), es vēl gribu dzīvot. Mani tur par nodevēju šeit un trimdā, tāpēc man vienalga”. Citā apmeklējumā V.M. stāstījis, cik negodīgi izrīkojies sūtnis K. Zariņš, kurš sūtniecības namu norakstījis savai meitai. Ģenerālis maz zinājis, kas notiek brīvajā pasaulē, turpretim V.M. zinājis visus sīkumus, jo viņam bijusi atļauja lasīt ārzemju laikrakstus. Tad V.M. izvilcis no kabatas jau sagatavotu rakstu pret nama pārrakstīšanu un pierunājis Balodi to parakstīt. V.M. to nodevis „Dzimtenes Balsij”. Domāju, ka J.B. nesa-prata, ko viņš dara, jo nezināja patiesos apstākļus, kāpēc nams pārrakstīts, bijis tikai sašutis par notikumu (pat trimdā tika dzirdētas kritiskas balsis pret to). Tā informētais „kollēga” ir apstrādājis vecu vīru.

Ģenerālis slimojis ar sirds muskuļu vājumu, bet miris no kādas aknu kaites. 1962. g. viņš kritis uz slidenas ielas un laužis gūžas kaulu. Nogādāts 1. pils. slimnīcā, kur kundze pēc ilgas meklēšanas to atradusi. Slimnīcā viņš nogulējis 3 mēnešus, kur gūžas kauls saaudzis, bet tad sākušies sarežģījumi ar aknām. Viņa viduklis stipri uztūcis un bijis pilns ar ūdeni. Toreiz vēl varēja dabūt medikamentus no ārzemēm, un stāvoklis uzlabojās, viņš vasaru varēja pavadīt Saulkrastos. Slimnīcā viņam bijis daudz apmeklētāju un ziedu. Kad aizlīdzēja no ārzemēm iesūtīt zāles, viņa stāvoklis strauji pasliktinājies. Baloža kundze bija lūgusi Sarkano Krustu Maskavā un saņēmusi vienreizēju atļauju zāļu ieviešanai. Ar ģenerāļa draugu gādību zāles caur Zviedriju saņemtas, un pēc B. kundzes vērtējuma ar tām viņa mūžs pagarināts par 1½ gadiem. Šinī laikā, sastopot kādu latvieti no brīvās pasaules, viņš teicis: „Sveiciniet visus godīgus latviešus svešumā, lai viņi neaizmirst Latviju un nebeidz to mīlēt,” un asaras ritējušas pār viņa vaigiem. Vēl viņam 1964. g. izdarīta operācija 2. pils. slimnīcā sakarā ar vēderplēves plīsumu. Viņam bijušas ārkārtīgas sāpes, bet ļoti centies to neizrādīt, un nekad neesot sūdzējies.

Pēdējo vasaru viņš vēl pavadījis Saulkrastos, kur to apciemojuši daudzi cienītāji. Katru viņš saņēmis ar lielu sirsnību, un sarunas bijušas interesantas. Nezaudējis možumu līdz beigām un daudz lasījis. Sevišķi apbrīnojama bijusi viņa atmiņa; kā arvien bijis mierīgs, pieticīgs un sirsnīgs. Savās pēdējās dienās acis kļuvušas blāvas un gurdēnas, tad kritis nesamaņā. 1965. gada 8. augustā plkst. 11.30 viņa sirds pārstājusī pukstēt. 9. augustā viņu pārveda uz Rīgu. Laikraksti sludinājumu nav pieņēmuši „telpas trūkuma dēļ”, bet 11. augustā plkst. 5 pēc pusdienas Meža kapos bijuši ap 4000 izvadītāju. Izvadīšana notikusi no Meža kapu lielās kapličas aiz J. Čakstes pieminekļa. Zārks apvilkt ar tumši brūnu drānu, galvgalī zils viršu vainadziņš, sānos zaļš ozolzars. Izvadīšana bijusi klusa un bez runām. Garīgo ceremoniju vadījuši mācītāji Ozoliņš (trikātiētis) un Kauliņš; tie bijuši vienīgie runātāji. Kāds aculiecinieks raksta: Mēs izvadījām lielu cilvēku un latvieti.

Vēlāk Baloža kundze sākusi rūpēties par pieminekļa izgatavošanu. Darbu veicis kāds arhitekts un plāns apstiprināts Rīgas pilsētas arhitektūras pārvaldē. 1968. gada rudenī akmens atvests kāpos uzstādīšanai, bet milicija nav pieļāvusi un gatavojusies akmeni aizvest. Baloža kundze nogūlusies uz akmens un pretojusies aizvešanai. Beidzot milicija izsniegusi zīmi, ka akmens pieņemts glabāšanā, un Baloža kundze izbeigusi pretošanos. Piemineklis svēris 3 tonnas, un ar celtni tas aizvilkt līdz krūmiem, kur paslēpts aiz zemes vaļņa. Pēc ilgas skaidrošanās akmenim nokalts šķēps, kas bijis uz plāksnes izciļņa veidā. Tikai 1969. g. 13. jūnijā piemineklis novietots uz ģenerāļa kapa.

Dzimtenē ik gadus mīrušo piemiņas dienā pie ģenerāļa kapa latvieši stāv garās rindās ar svecītēm un ziediem. Tauta godina savu ģenerāli.

V. MUNTERS

V. Munters Ārlietu ministrijā sāka strādāt 1920. gadā un lēnām avansējās, kamēr 1936. g. 14. jūlijā tika iecelts par ārlietu ministru 38 gadu vecumā. Viņam bija laba atmiņa, un tas ātri piesavinājās teorētiskās zināšanas diplomātijas vēsturē un praksē. Viņš labi ģērbās un darbā bija uzcītīgs. Viņa uzticēšanās Maskavai, ja vien tā bija patiesa, ir grūti saprotama. Tādai illūzijai nepadevās neviens, kas vien sekoja Maskavas viltībai un divkosībai. Tomēr jāatceras, ka politikas noteicējs bija K.U., Munters vienīgi rīkojumu veicējs. Padomnieka pienākums tomēr ir brīdināt savu priekšnieku, ja tas saskata kaitīgas illūzijas. Vai M. to darījis, nav zināms, un jāšaubās, vai kādreiz tas kļūs zināms. Liekas gan, lai ko K.U. un M. šai laikā būtu darījuši, tas nespētu grozīt pasaules notikumus. Tomēr valstsvīru varbūtējas kļūdas tas neattaisno, jo tiem jādara labākais no iespējamā līdz pēdējai robežai.

Latvieši M. nemīlēja, tam neuzticējās, un viņš to zināja. Par savu karjēru M. varēja pateikties vienīgi K.U. No visiem pēdējo gadu ministriem V.M. bija K. Ulmanim vistuvākais. M. bija pie latviešiem pārnācis vācietis. Pārnācēji parasti netiek cienīti. Vācieši viņu nīda kā „nodevēju”, latvieši uzlūkoja ar aizdomām. Tautību mainīt cilvēkam nav iespējams, un traģēdija sagaida katru, kurš to mēģina. Pārvācotie latvieši tika saukti par „kārķlu vāciešiem”, un tos nicināja.

Daži trimdas latvieši M., citi viņa sievu pasludina par nodevēju. Lai līdzīgas lietas rakstītu, vajadzīgi nopietni pierādījumi, bet tādu nav. Acīm redzot daudzus samulsinājis Rīgas „Deutsche Zeitung im Ostland” 1940. g. 7. septembra raksts, kurā teikts, ka Munters strādājis krievu Ārlietu komisariatā par rietumu nodaļas vadītāju. — Hitlera ļaudis melošanā sacentās ar Staļinu. Latvieši, kuņi runājuši ar V.M. pēc viņa atgriešanās Latvijā, nedomā, ka M. būtu nodevējs. Dīvaina lieta gan bija Muntera precības. Viņš apprecēja šķirteni, krievieti, neglītu un nesimpatisku sievieti. Viņu kopdzīve arī bija dīvaina un nesaprotama, bet tam nav vispārējas nozīmes. Baumas par abu Munteru nodevību kopš 1936. g. nav mitējušās. Sekojot šīm baumām, esmu aprakstījis daudz papīra. Visu rakstīto tagad izvērtējot, jāsaka, ka nekas nav pierādīts ne pret Munteru, ne viņa sievu. Par Muntera kundzi gan zināms, ka viņa, tāpat kā citi krievu emigranti, ir izteikusies nicinoši par Latviju. Bet tā vēl nav nodevība. Tāpat abu Munteru gaitas Krievijā, par cik tās zināmas, un viņu dzīve okupētajā Latvijā neizskatās pēc nodevēju gaitām.

Nopietnus pārmetumus V. Munters gan ir izpelnījies pēc atgriešanās Latvijā. Ar necilvēcīgām metodēm komunisti salauz daudzus, bet ne visus. V. Munters ir padevis kārdinājumam un publicējis rakstus „Pārdomas” un „Savas tautas ienaidnieki”. Rakstos daudz nepareizību, neglītu uzbrukumu citiem un pakalpība komunistiem.⁵⁾ Ir gan drošas ziņas, ka V.M.

par šiem rakstiem kādam latvietim izteicies, ka viņa teksts esot patvarīgi grozīts: daļa neesot iespiesta, un šis tas pielikts klāt. Kā E. Krieviņš raksta,³⁾ sava nozīme varēja būt kādam nepamatotam rakstam pret V.M. kādā trimdas laikrakstā un tam, ka attiecīgā amatpersona nepareizības neatsauca.

Pēc dažām ziņām V.M. pavadījis 13 gadus Krievijā cietumā (1941.—1954.). Tas tā var būt, jo kādu laiku viņš ir bijis Vladimiras cietumā kopā ar J. Balodi. Latvijā V.M. gan ir varējis atgriezties gadu pirms J. Baloža.

Apmēram gadu pirms nāves (1967. g.) V.M. Rīgā bijusi saruna ar pāris latviešiem. Pēdējie jautājuši, kā izskaidrot, ka Latviju piemeklējis tik ļauns liktenis? Vai valdības rīcībā nav bijusi kāda kļūda un vai darīts viss, kas vien iespējams? V.M. plaši un gaŗi stāstījis, ko un kā valdība darījusi un kādas nepārvaramas grūtības tai bijušas. Jautātājiem palicis iespaids, ka valdība un V.M. darījuši visu, kas bijis viņu spēkos, un Latvijas traģēdija izskaidrojama vienīgi ar fatāliem notikumiem visā Eiropā.

Pēc atgriešanās Rīgā V.M. dabūjis mazu istabiņu kādā kopdzīvoklī, kur bijuši neciešami apstākļi. Pēc viņa pirmā raksta tam piešķirts atsevišķs 1 istabas dzīvoklis. Pēc citiem rakstiem nācis tālākais atalgojums: darbs bibliotēkā, daudz tulkojumu un maza mājiņa Bulduros. Ja V.M. bija sašutis, ka viņu bez vainas sauc par nodevēju, tad ar neglītu pretrīcību nekas nebija labojams. Daudzi cilvēki pasaulē dažkārt ir nepatiesi apvainoti, bet laika tecējumā patiesība arvien noskaidrojās. Tā tas būs arī ar V.M.: ja viņš tiks attaisnots vēstures tiesā par laiku līdz 1940. gadam, tad ne par nostāju mūža pēdējos gados. Atsevišķai istabai ir mazāka nozīme nekā tīrai sirdsapziņai un cilvēka pašcienai.

III VĀCU OKUPĀCIJAS LAIKS

(1941.—1944.)

Kas bija noticis, kad divi draugi — Hitlers un Staļins — uzsāka karu? — Saprotais, draugi viņi nekad nebija bijuši un par tādiem tikai izlikās, kamēr abiem bija izdevīgi. Hitlers gribēja sev pakļaut ja ne visu pasauli, tad Eiropu un daudzas kolonijas katrā ziņā. Kamēr Francija un Anglija nebija uzvarētas, viņš vairījās no kara austrumos, un tāpēc uz laiku viņam draudzība ar Staļinu bija svarīga. Staļins nepārprotami gribēja iekārot visu pasauli, kā komunistu programma to atklāti sludina. Tādā kārtā viņiem abiem uz zemes lodes telpas nepietika un agrāk vai vēlāk karā bija jāsakas. Tomēr 1941. gads vēl nebija izdevīgs ne vienam, ne otram. Hitlers vēl nebija sev pakļāvis visu Eiropu, un Staļins vēl nebija karā sagatavojies. Vācija joprojām vēl bija spēcīga. Kādēļ nepagaidīt, kamēr ienaidnieku nokausē citi? Tā sprieda viltīgais Staļins un šoreiz viņš nebija kara iesācējs, kaut kara izskaņai bija devis daudz iemeslu.

Hitlers zināja, ka Krievija uzsākusi ārkārtīgu bruņošanos. Tas varēja būt vērsts vienīgi pret Vāciju. Hitlers zināja, ka krievi atklāti runā, ka būs jākaņo ar Vāciju, un ka pulcināja armiju gar vakaru robežām. Hitleram nepatika krievu rīcība Somijā un vēl vairāk Balkānos. Viņa nervi neizturēja, un viņš izšķīrās sākt karu agrāk nekā iepriekš bija domājis. Saprotais, tas Hitleram deva daudz priekšrocību, piemēram, pārsteigt pretinieku nesagatavotu.

Jau pirms kara sākšanās tika pārspriesta vācu politika iekarojamās Baltijas valstīs. Sākumā Hitlers bija domājis par Baltijas valstu federāciju, bet drīz vien izšķīrās, ka tām jāietilpst Vācijas lielvalstī. Alfrēds Rozenbergs jau 1941. g. 2. aprīļa memorandā runā par kolonizāciju, un baltiešu inteliģences, sevišķi latviešu, deportāciju uz Baltkrieviju. Drīz vien Baltijas vietā nāca Austrumzemes nosaukums. A. Rozenbergs noteica, ka sākumā Austrumzeme būs Vācijas protektorāts, bet pēc rasiski padevīgāko elementu pārvācošanās, vācu kolonizācijas un „nevēlamo” elementu deportēšanas, tā kļūs Vācijas sastāvdaļa. Igaunus varot uzskatīt par rasiski jau pārveidotu tautu. Latvijā būšot jāsastopas ar daudz lielāku pretestību un jāpielieto deportācija. Līdzīga situācija būšot arī Lietuvā. Esot jāaizliedz baltiešu politiskā darbība.¹⁹⁾ Tādi bija plāni, kad mednis vēl bija kokā.

1941. g. 30. jūnijā agri no rīta telefona centrāle mūs informēja, ka vācu kaļaspēks drīz ies gaŗām Irlavas muižai. Krievu kaļaspēks mūsu apkārtnē nekad nebija bijis, un tāpēc cilvēki brīnījās, kāpēc vācieši kavējas.

Vēlāk noskaidrojās, ka aizkavējusies Liepājas ieņemšana, bez kā vācieši tālāk nav gribējuši iet. Tagad viņi bija klāt! Tā bija kāda motorizēta kolonna, ar trieciena lielgabaliem, auto un motocikletiem, bet neviena kājnieka. Brauciens turpinājās 1½ stundas un tanī valdīja liela kārtība. Biju iegājis pie friziera, kad dzirdējām lielu troksni uz ceļa, un frizieris metās pa durvīm ārā, lai braucējus labi apskatītu. Es sekoju un rokas sakrustojis uz muguras, kuŗās turēju balto friziera apmetni, nostājos ceļa malā. Tad ievēroju, ka no kāda auto pāris kareivju ar savām šautenēm mērķē uz mani. Tomēr viņi pabruca gaŗām nešaujot. Tad tikai es sapratu, cik tuvu es biju bijis vecajam Pēterim. Saprotams, kareivji nevarēja zināt, ka esmu pie friziera, un ka rokās man ir tikai drēbes gabals, nevis rokas granāta. „Ienaidnieka zemē” cilvēka dzīvībai nav nekādas vērtības, par to pārliecinājos pēc pāris dienām. Šī pati vācu daļa Tukumā uz ielas bija nošāvusi manu paziņu Mucenieku. Pēdējais, zinādams, ka vācieši nāk, uzvilcis savu agrāko Latvijas armijas virsnieka tērpu un nostājies ielas malā. Gaŗāmbraucot vācieši to nošāvuši bez jebkāda brīdinājuma. Jādomā, ka viņu noturējuši par krievu virsnieku. Bet vai tad neapbruņots un mierīgi stāvošs cilvēks jāšauj, ja tas arī būtu krievs?

Rīga esot ieņemta 1. jūlijā, bet pie mums vēl bieži redz klīstošus sarkanarmiešus. Tie galvenokārt nāk no Ventspils, kur atgriezti un meklē ceļu uz austrumiem.

Rīgas radio gan ziņas noraida, bet tās ir tik skopas, ka nekādu skaidrību nevar iegūt.

Mūsu darbinieki uz ceļa aizturējuši vientuļu gājēju, kuŗš ar gaŗu spieķi rokās devies austrumu virzienā. Viņa vārds esot Dreifelds, komūnists viņš neesot, bet bijis Liepājas laikraksta sekretārs (laikam „Liepājas Komūnārs”) un mucis no kauju rajona pie Liepājas. Nekāda ceļa mērķa viņam neesot un meklējot, kur apmesties uz laiku. Es domāju, ka mums nav ne tiesību, ne vajadzības viņu aizturēt, bet, ja viņš vēlas darbu, tad var palikt, jo vajadzība pēc cilvēkiem liela. Viņš labprāt palika un sāka strādāt mūsu dārzniecībā.

Beidzot 3. jūlijā Staļins ir teicis runu. Kā zināms, Molotovs 22. jūnijā gaidīja 7 stundas pēc kaŗa sākšanās, lai to paziņotu tautai. Staļins uz to gaidīja 11 dienas! Kāpēc tā? Kaŗam sākoties Staļins bijis atvaļinājumā Gagrā, Melnās jūras piekrastē. Kaŗa ziņa viņu tā satriekusi, ka tas vairs nav gājis pie telefona, nav devis neviena rīkojuma un Krieviju pametis savam liktenim. Četras dienas viņš esot dzēris līdz nesamaņai un bijis paralizēts. Kad beidzot kaut cik attāpies, tomēr nav gribējis atgriezties Maskavā, jo baidījies no vispārējā tautas noskaņojuma. 3. jūlija runa noraidīta no plates. Tā iesākas: Biedri! Pilsoņi! Brāļi un māsas! Armijas un flotes vīri! Es runāju jums, mani draugi!” Nekad agrāk, vai pēc tam Staļins nav runājis tik pazemīgi. Viņš bija nobijies un lūdza pēc palīdzības. Tad Staļins paziņoja, ka ir nodibināta Valsts aizsardzības padome. 4. jūlijā Staļins atgriezās Maskavā, bet tauta viņu neredzēja arī tad. Staļins pazuda savā Kremļa apakšzemes bun-

kurī, 115 pēdas zem zemes. Viņš bija pārbijies. Staļins zināja, ka Dānija un Norvēģija tika ieņemtas vienā dienā, Holande — piecās dienās, Beļģija — 18 dienās, Luksemburga — vienā stundā un Francija 6 nedēļās. Tur bija ko padomāt, jo vairāk, kad tas pats pie visa bija vainīgs. Briti vismaz 3 reizes Staļinu bija brīdinājuši, kas sagaidāms, bet viņš tos bija ignorējis. Krievija kaņam nebija sagatavota, un cilvēki izsūkti un izvārdzināti līdz pēdējam. Armijas „tīrīšanās” 1937.—38. g. pazuduši 2 maršali, 13 armiju komandieri, 57 korpusu komandieri, 110 divīziju un 220 brigāžu komandieri. Vēlāk noskaidrojās, ka krievu emigrantu ģenerālis Skobļins, kas vienlaicīgi bija kalpojis Staļinam un Himleram, 1936. gadā Parīzē bija palaidis informāciju, ka Tuchačevska vadībā sarkanarmija gribot gāzt Staļinu un tas tikšot darīts saziņā ar vācu armijas stābu. Tad Heidrichs „pierādīja”, ka informācija ir pareiza. Vispirms kaut kas miglains tika stāstīts Čehoslovākijas sūtnim, kas caur krievu draugu Benešu tūlīt sasniedza Maskavu. Pēc tam arī Daladje Parīzē krievus informēja par to pašu. Beidzot 1937. g. maijā par 2 milj. zelta rubļiem krievi nopirka divas viltotas vēstules, kas „pierāda” Tuchačevska nodomus. Tad sākās mežonīgā izrēķināšanās. Nezinu, vai vēsturē ir cits gadījums, kad kāda lielvalsts ir tā piemulķota kā Padomija toreiz. Vāciešiem tas izdevās, kaut gan viņiem nekāda labuma no tā nebija savu vēlāko kļūdu dēļ. Krieviem bija kādi 15.000 tanki un 10.000 lidmašīnu, bet pa lielākai daļai mazvērtīgas. Nekādu valsts aizsardzības plānu nebija, jo runāt drīkstēja tikai par uzbrukumu.²¹⁾

Vācieši iezīmēja trīs uzbrukuma virzienus: uz Ļeņingradu, Maskavu un Kijevu. Daudzi iedzīvotāji vāciešus sagaidīja kā atbrīvotājus. Tur Staļinam bija ko padomāt. Vecais varmāka pareizi saprata, ka šoreiz viņu var piemeklēt tiesas diena. Visi „dūži” bija Hitlera rokās. Likās, ka Staļinam šobrīd bija jāzaudē un to viņš saprata. Tomēr Staļinu glāba pats Hitlers. Vajš spēlētājs varot pazaudēt pat ar četriem dūžiem, un Hitlers tāds bija. Kaņa pirmajās dienās neviens nespēja pareģot, kas vēlāk notiks.

Irlavā mums nebija tik lielu bēdu kā Staļinam, bet tomēr pietiekami. Bija karstākais darba laiks, bet strādnieku ļoti maz. Arī starp iestādes darbiniekiem bija visādas nesaskaņas. Es biju saimniecības pārzinis, bet iestādes priekšnieka nebija, un tie darbinieki, kas nebija pakļauti man, rīkojās pēc sava prāta. Pat daži ieslodzītie sāka rīkoties patstāvīgi. Par laimi Tukumā šai laikā tika izveidota latviešu komandantūra. Piezvanīju komendantam Zaharānam, izstāstīju savas bēdas un prasīju strādniekus. Viņš atbildēja, ka viss atkarājas no vāciešiem, bet viņš mēģināšot līdzēt. Tiešām, nākošā dienā pienāca ziņa, ka varam saņemt piecus gūstekņus. Tas gan nebija pietiekami, tomēr labāk kā nekas. Es pieņemu atpakaļ darbā agrāk atbrīvotos četrus darbiniekus un pēc pašu vēlēšanās atbrīvoju divus krievus no Latgales, kas bija pieņemti pirms kaņa sākšanās. Tie bija komandants Jupatovs un iepirkšanās inspektors Dembobskis.

Pirms gada Maskavas komūnisti ienāca Latvijā, lai to „aizstāvētu” un lai izveidotu „drošības joslu” gar savu robežu. Tagad pierādījās, ka viņi mūs nespēj aizstāvēt. Šādos apstākļos Pad. S-bas sūtnis ASV jau 2. jūlijā atkal spieda amerikāņus atzīt Latviju par krievu teritoriju, bet tika noraidīts. Raksturīgi, ka šai laikā Maskava nelūdza ieročus, vai citādu atbalstu, bet Baltijas aneksiju! Nākošā dienā ASV valdība paziņoja, ka turpina atzīt Baltijas valstu neatkarību.¹⁹⁾

7. un 8. jūlijā biju Rīgā. Mani veda kāds mūsu darbinieks uz sava motocikleta. Izbraucām laimīgi. Ceļā tikai vienreiz vācu žandarmērija noprasīja personas apliecības. Jelgavas šosejā pretim nāca divas židu kolonnas, kas tiekot dzītas darbā. Tāds skats mums bija neparasts. Vai tad viņi par kaut ko ir notiesāti? Pagājusi tikai viena nedēļa kopš Rīgas ieņemšanas, bet vācieši jau paspējuši uzsākt židu vajāšanu. Izskatās, ka šī lieta viņiem liekas steidzamāka pat par Maskavas ieņemšanu.

Rīgā vairs neredz Pēterā baznīcu — tā esot nodedzināta. Tāpat Melngalvju nams. Tas ir liels zaudējums. Abiem Daugavas tiltiem trūkst pa posmam. Gar ceļa malu daudz sabojātu vai sašautu tanku, auto un citādu rīku. Ceļa malā vienkopus ir apglabāti pāris desmit vācu kaņavīri. Nekādas latviešu valdības Rīgā nav. Dzirdēju, ka pārkonkrustieši, kaņavīri un V. Zanders cīnoties par noteikšanu, bet vācu militārā vara negribot nevienu. No personām tiek minēti Dankers, Plensners, V. Zanders, G. Celmiņš un citi. Tramvaji jau brauc, bet pavisam maz autobusu un dzelzceļi strādā tikai nedaudz posmos. Latvieši ir ļoti aktīvi savu iestāžu atjaunošanā, kaut jūtams, ka viņiem nav pilnvaru šādai rīcībai. Apmeklēju savas agrākās darba vietas. Tautas labklājības ministrijā kaut ko dara direktors Sīlis, ārsts Skuja un A. Veinbergs, kurš visu gadu kaut kā bija izslapstījies. Neviens nezina, vai slimo kases darbību atjaunos, bet visi uz to gatavojas. No agrākiem pilnvarniekiem sastapu T. Cirkēli, Rudusānu un Cāzaru, bet Ošiņš esot ticis apcietināts. Visi mani aicināja nākt atpakaļ darbā, lai gan šāda darba vieta vēl neeksistēja. Tomēr saņēmu apliecību, kas pagaidām pilnvaro mani noskaidrot grāmatrūpniecības slimo kases mantas atrašanās vietu. Iegāju valsts kontrolē, kur mani reģistrēja kā kāda amata kandidātu. Tāpat iegriezās Pašvaldību departamentā, kur jau darbojās J. Zankevics, Ziemāns un citi. Arī tie saka, ja vien vēlos — piemērotu darbu atradīšot. Es tomēr biju piesardzīgs. Vispirms bija jānoskaidro, kam būs jākalpo, kādi būs pienākumi, un kādas būs darbinieku tiesības. Pagaidām neviens to nezināja. Nevarēju atrast Irlavas iestādes priekšniecību, jo tādas vēl nebija. Tā tad — jānogaida.

9. jūlijā Irlavā ieradās Tukuma komandanta palīgs J. Niedra. Es viņu nedaudz pazinu no valsts kontroles laikiem. Viņš atveda komandanta rakstu, ka līdz turpmākam esmu iecelts par iestādes priekšnieka amata vietas izpildītāju. Sasauca kopā iestādes darbiniekus un paziņoja, ka iestādē jāievēro

stingra disciplīna, par ko atbildu es, bet nekārtību gadījumā iejauksies komandants. Pēc tam man nebija nekādu grūtību normālai darbībai.

Tikai 12. jūlijā iestādē pārrādās mūsu šoferis, kas bija paņemts kopā ar preču auto evakuācijas vajadzībām. Rīgā viņš mēģinājis izmukt, bet draudēts ar nošaušanu, bijis jābrauc pa Vidzemes šoseju cauri Igaunijai līdz Krievijas robežai. Tur viņš ticis vaļā un, bēguļojot pa sānceljiem, nokļuvis līdz Rīgai un beidzot Irlavai. Tādā ceļā iestāde ir pazaudējusi vienīgi divus auto, bet tai vietā ieguvusi jaunu traktoru. Tāda bilance nav slikta kaŗa laikā.

Tukumā izveidota otra, vācu komandantūra. Atjaunota dzelzceļa darbība no Tukuma un strādā arī pasts.

1. jūlijā Rīgā izlaista proklamācija uz vienas lapas puses — laikraksts *Brīvā Zeme* bez redaktoru parakstiem. Tai pašā dienā sāka iznākt *Tēviņa*, ko izdod Ernests Kreišmanis, atbildīgais redaktors A. Kroders. Tiek iespiests Rotas spiestuvē un ir vienīgais laikraksts Rīgā. Tas apraksta dažādus komunistu briesmu darbus, bet rakstu ar parakstiem nav. Šai laikrakstā 14. jūlijā bija iespiests rīkojums, ka aizliegts patvarīgi atjaunot dažādas iestādes. Tāpat aizliegts valkāt militāras Latvijas armijas un aizsargu formas tērpus, ko parakstījis kaŗa lauka komandants pulkvedis Petersens. Jaunais laikraksts ziņo, ka komunistu gadā Rīgas cietumos ir bijuši ģen. Goppers, Tiesu palātas pr-dis Lazdiņš, F. Ansons, ārsts Peka, dzelzc. policijas pr-ks Ozoliņš, Lauks. kameras pr-dis Dzērve, pol. insp. Ķīselis, bij. ministri V. Gulbis un Apsīts, adv. Antons, H. Celmiņš, Dr. Plāķis, polit. pol. darbinieks Aprāns, direktors Jansons un rūpnieks Broders. Deportēts esot arī Finks.

16. jūlijā iestādes grāmatvedis Mačernieks saņēma vēstuli no Gubanova, kas bija liels pārsteigums. Vēstule rakstīta 3. jūlijā un Valmieras pastā apzīmogota 4. jūlijā. Viņš gribot, lai mūsu šoferis, kas to aizveda pēdējā braucienā uz Rīgu, pārvedot atpakaļ un uzglabājot viņa mantas! Liek sveicināt savu brūti, mani un dažus darbiniekus. Ieteic saudzēt inventāru. Viņš esot bijis operatīvos uzdevumos Pleskavā un pēc tam Valmierā. Lai viņam steigīgi atbild „uz pieprasījumu”. Tā tik bija vēstule! Neviens negribēja meklēt viņa mantas. Ja viņš ieteic rūpēties par inventāru, tad tas cer atgriezties. Pagāja veseli 3 gadi, kamēr komunisti atgriezās, bet es nezinu, vai Gubanovs bija starp tiem. Katrā ziņā inventārs tika glabāts, arī bez viņa ieteikuma, jo tā bija tautas manta, ne Gubanova. Komunistu valodā „operatīvie uzdevumi” nozīmē slepkavības, apcietināšanas vai kādu citu varmācību. Ko Gubanovs darījis Pleskavā, to mēs neuzzinājām, bet Valmieras cietuma saimniecībā taisni šai laikā bija apšauts viss ganāmpulks, nav bijis iespējams to izvest. Varbūt tas bija Gubanova darbs. Savādi tikai: Irlavai viņš ieteic saglabāt lopus, bet Valmierā tos apšauj!

Laikrakstā izlasīju savādu aicinājumu — prokurātūrā jāpieteicas D. Iļevska piederīgiem, lai to uzzīmētu. Biju dzirdējis, ka Rīgas Centrālcietumā tūlīt pēc kaŗa sākšanās starp citiem nošauts arī kāds „krievu žurnālists”.

Man nebija nekādu šaubu, ka tas ir bijis Iļevskis. Viņam nekādu piederīgo nebija, kas to varētu uzzīmēt. Tā būs izbeigusies dzīve fanātiskam Krievijas un pareizticības piekritējiem, kurš priecājās par krievu ienākšanu Latvijā.

16. jūlijā Hitlers paziņoja, ka nepieļaus iekažoto tautu iesaistīšanu militārā cīņā pret Padomju Savienību, jo ieročus drīkstot nest tikai vācieši! Ar šo lēmumu iespēja uzvarēt karu bija iznīcināta, ko vēlāk laipošana vairs nespēja grozīt. 17. jūlijā Hitlers iecēla Rozenbergu par valsts ministru Aus-trumzemei un H. Lozi par valsts komisāru.

19. jūlijā Staļins ir uzņēmies kara komisāra un virspavēlnieka amatus. Pēc kara sākšanās Vorosiļovs komandēja Ziemeļu fronti, Timošenko Centrālo un Budjonijs Dienvidu fronti. No trijiem komandieriem vienīgi Timošenko ir pārzinājis savu darbu, bet pārējie divi ir bijuši neprāšas, un tagad tiem pievienojās vēl trešais — pats Staļins. Kaut arī krievi vēlāk uzvarēja, tomēr kara vadības nemākulība tautai bija jāsamaksā ar ārkārtīgiem cilvēku un materiāliem upuriem. Līdz 6. jūlijam vācieši jau bija pāri pusceļam starp robežu un Maskavu, bet 16. jūlijā Staļins rakstīja gaŗu vēstuli Čerčilam un lūdza izveidot divas atslogošanas frontes: Francijā un kaut kur ziemeļos. Vēstule liecina, ka Staļins, vismaz tobrīd, nekā nesaprot no kara. Vēlāk Staļins ir prasījis pēc britu kara spēka Archangēlskā un Persijā, kas tad kaŗotu Krievijā.²¹⁾

22. jūlijā mēs uz zināmu laiku saņēmām 30 strādniekus no Slokas cellulozas fabrikas. Viņi nebija sevišķi iepriecināti par tādu norīkojumu, bet es apsolīju, ka daļu darba algas tie saņems naturālijās, kas viņus iepriecināja.

Nāca rīkojums, ka „līdz turpmākam” jānolaiž Latvijas karogi. Iestādē tas plīvoja jau mēnesi. Kāpēc? Cik ilgi paliks tas „līdz turpmākam”? Neviens nevar atbildēt. Tad laikraksti ziņoja, ka visi sovchozi, kas „bijuši padomju valsts īpašums” pārejot vācu armijas rīcībā.

Pie Baltezera atrakti daudzi čekas upuri, to starpā agr. A. Staune, Jānis Opincāns, adv. V. Beķers, bij. krievu deputāts S. Trofimovs, mans draugs F. Hermansons, J. Ērglis un citi, pavisam 113. *Tēvija* 23. jūlijā ziņo, ka starp izsūtītiem bijuši F. Mežmalietis, F. lange un E. Brastiņš.

24. jūlijā iestādē pienāca rīkojums, ka visi iestādes žīdu tautības pilsoņi nekavējoties jānosūta uz pagasta valdi. Starp ieslodzītiem no komunistu laika iestādē strādāja 5 vīrieši un 3 sievietes. Viņi tika aizvesti uz pagasta valdi, no kurienes, kopā ar citiem pagasta žīdiem, pārsūtīti uz Tukumu. Jau nākošā dienā dzirdēju, ka visi sapulcinātie žīdi no Tukuma aizvesti uz mežu un nošauti. Vācieši it kā ļoti steigzoties ar šo „akciju”, bet neizpauzot kāpēc. Rīgā notiekot tas pats. Šāda informācija mani ļoti satrauca. Lasīt Hitlera murgojumu par rases tīrību ir viena lieta, bet uzzināt, ka slepkavošana notikusi pie mums, ir pavisam cita lieta. Astoņi cilvēki, kas vakar vēl bija manā padotībā, bez nozieguma un tiesas — nošauti! Staļins ir lielākais pasaules slepkava, bet Hitlers ar to sacenšas pēc pirmās vietas. Vai mēs būtu

varējuši viņus glābt? Tāda doma toreiz pat nepacēlās, jo neviens nezināja, ka viņi no kaut kā būtu jāglābj. Rīkojumu no policijas bija saņēmis iestādes darbvedis. Es pēdējam jautāju, vai viņš noprasījis, kāpēc mums atņemt cilvēkus, kad tie šeit vajadzīgi? Viņš to esot darījis, bet policija arī nezinājusi, kāpēc tas darīts, tikai uzsvērts, ka tas esot ļoti strikts vācu rīkojums, kas nekavējoties izpildāms. Darbvedis piebilda: „Jādomā, ka vācieši žīdus grib izolēt no latviešiem un tos novietos darbos atsevišķās grupās”. Tas izklausījās loģiski, bet beidzās traģiski. Pēc daudziem gadiem par šo akciju daļēji tika vainots J. Niedra, kam nav nekāda pamata. Viņš tajā laikā jau bija atstājis Tukumu un pārgājis uz savu veco darbu Rīgā. Bez tam — latviešu varā nebija šādas akcijas uzsākšana vai izbeigšana.

No J. Skujevica saņēmām rīkojumu sastādīt un iesūtīt iestādes budžetu 2 mēnešiem.

26. jūlijā *Tēviņa* raksta: „Šī gada 13. jūlijā, pēc visu organizāciju un darba vietu pārstāvju sanāksmes, latviešu pilnvarotā delegācija nosūtīja Lielvācijas un visu indoģermāņu tautu vadonim Adolfam Hitleram pateicības telegrammu, izsakot tajā latviešu tautas cerības piedalīties Eiropas atbrīvošanas kaujā un nodot latviešu tautas likteņus Adolfa Hitlera rokās”. Kāpēc tas publicēts 2 nedēļas pēc rezolūcijas pieņemšanas. Kāpēc nemin, kas delegācijā piedalījušies? Tekstam par paraugu laikam ņemta kāda komunistu telegramma Staļinam. Tik līdzīgas tās ir! A. Krodera vietā *Tēviņu* jau paraksta Andrejs Rudzis.

29. jūlijā biju atkal Rīgā un meklēju savu priekšniecību, bet tādas joprojām nebija. Neskaidriba arī visur citur. Aizgāju pie J. Skujevica budžeta lietās. Viņš domā, ka nekādas latviešu valdības nebūs. Vācu kaņavīri pat nemīlot Latvijas vārdu un arvien sakot, ka šeit ir Padomju Savienība. A. Kviesis visu laiku dzīvojot Penkulē un arī A. Klīve esot sveiks un vesels kaut kur laukos, bet Rīgā neviens nerādoties. J. Zankevics domāja, ka armijai, kas mūs iekarojusi, mēs nekā nevarēsim diktēt un cilvēki dažkārt paši nezinot, ko prasīt. Pagaidām viss ritot apmierinoši. Kontrole tagad saucas par Revīzijas departamentu. Žīdi Rīgā nesā speciālas zīmes. Kā viņi jūtas, tas ir viegli saprotams, lai gan turas īsti braši. Grūti tikai saprast, kā tādas lietas var notikt divdesmitā gadsimtā.

30. un 31. jūlijā Maskavu apmeklēja ASV prezidenta padomnieks H. Hopkins un Staļinam piesolīja neierobežotu palīdzību. Staļins prasījis 20.000 pretaviācijas lielgabalu, lielu daudzumu šauteņu, ložmetēju un alumīniju. Pamazām palīdzība sāka pienākt.

Bija rīkojums, ka visi ieroči jānodod un mana bise atkal apdraudēta. Izdarīju tāpat kā iepriekšējā gadā — bisi kādam „pārdevu”.

Latvijas vācu civilpārvaldes un latviešu pašpārvaldes organizēšana bija haotiska. 1941. g. 17. jūlijā Hitlers apstiprināja īpašu ministriju okupētiem apgabaliem austrumos un par ministru iecēla A. Rozenbergu. Šai apgabalā

tika iekļautas 3 Baltijas valstis un Baltkrievija, un tika nosaukta par Ostlandi. Par apgabala valstskomisāru iecēla H. Lozi ar sēdekli Rīgā. Apgabalam bija pakļauti 4 ģenerālkomisāriāti un par Rīgas (resp. Latvijas) ģenerālkomisāru iecēla Dreksleru. Pēdējais pārraudzīja sešus apgabala komisārus: Rīgas pilsētas, Rīgas lauku, Liepājas, Jelgavas, Valmieras un Daugavpils. Bez tam apriņķos bija apriņķu lauksaimniecības vadītāji.

Latviešu pašpārvaldes noorganizēšanu vācu ģenerālstābs uzdevis ģen. Dankeram kopā ar V. Zanderu, V. Deglavu un A. Plensneri, bet līdz Dankera atbraukšanai viņu atvieto Plensners. Darbā aktīvi piedalījies arī A. Valdmanis, bet V. Deglavu nošāva Gestapo trepju telpā, kad viņš gājis apmeklēt saslīmušo Plensneru. Deglava dokumentu mape bija nolaupīta un nekādas izmeklēšanas šai lietā nebija. Pāris dienas ir pastāvējuši divi dažādi pašpārvaldes bloki, bet pēc tam panākta vienošanās par sekojošu sarakstu: Iekšlietu ģenerāldirektors O. Dankers, Izglītības — M. Prīmanis, Tieslietu — A. Valdmanis, Finanču — J. Skujevics, Saimniecības — V. Zāgars, Saiksmes — O. Leimanis, Revīzijas — P. Vanags un kancelejas šefs — A. Skrēbers.¹²⁾ Personāla sastāvs vēlāk daudzkārt mainījās. Ģenerāldirektorus iecēla vai atcēla Drekslers un tie bija tikai vācu iestāžu rīkojumu izpildītāji, kuri nevarēja iejaukties politiskās un administratīvās lietās. Tiešus sakarus ar vāciešiem varēja uzturēt vienīgi O. Dankers, kas nebija repatriants, bet aizbrauca uz Vāciju 1940. g. jūnijā ar Latvijas pasi.

Tagad dažus vārdus par kaŗa gaitu. Vācijas armijas virspavēlnieks kopš 1939. g. bija feldmaršals V. Brauchičs. Uzsākot kaŗu ar Krieviju, visa austrumu fronte bija iedalīta 3 grupās. Ziemeļu grupu komandēja feldmaršals Lēbs un tam bija pakļautas 16. un 18. armija, ģen. Hoepnera 4. tanku grupa un ģen. Kellera 1. aviācijas flote. Ziemeļu grupas dienvidu robeža bija noteikta no Kauņas uz Daugavpili, ieskaitot abas pilsētas. Šīs grupas uzdevums bija sakaut krievus Baltijas apgabalā un ieņemt Ļeņingradu. Centrālo grupu komandēja feldmaršals Boks, un šī grupa bija visstiprākā, jo tanī ietilpa sevišķi daudz tanku spēku. Dienvidu grupu komandēja feldmaršals Rundštets. Vēl pirms kaŗa komunistu spiegi sīki ziņoja Maskavai par vācu nodomiem, bet šī informācija nebija zināma armijai. Par to vainojams Staļins, kurš armiju nebrīdināja, jo spiegu informācijai neticēja un bija apsēsts no damas, ka briti viņu grib savest naidā ar Vāciju. Vācu informācija par Krieviju bija vāja. Gaisa izlūkošana gan iesākta jau 1940. g. un Baltijas telpā to ir veikusi kāda eskadriļa no Insterburgas. Kaŗu uzsāka vācu bumbveži, kas 22. jūnijā izlidoja vēl tumsā un meta bumbas uz krievu lidlaukiem plkst. 3 no rīta. Drīz pēc tam sakustējās visa armija. Latvijas robežu pret Mēmeli jau 22. jūnijā sasniedza pulkv. Lomeiera grupa, kas 23. jūnijā ieņēma Priekuli. No Mēmeles ģen. Manšteins steidzina savus tankus, lai drīz ieņemtu Daugavpili un Jēkabpili, jo Ļeņingradu domāts ieņemt 8 nedēļās. Pie Dubisas vācu tanki sastapās ar krievu izlases tanku grupu un bija vaja-

dzīgas 2 dienas, lai atbrīvotu ceļu uz Jēkabpili. 25. jūnijā Lomeiers mēģināja ieņemt Liepāju, bet sastapa sīkstu pretestību un vācieši pilsētā varēja iet tikai 28. jūnijā, un pēdējā pretestība tika salauzta 30. jūnijā. 26. jūnijā vāci ieņēma Daugavpils tiltus, tērpušies krievu uniformās un lietojot sagūstītās krievu bruņotās mašīnas. Salīdzinot ar 18. armijas grūtībām pie Liepājas, tā bija viegla uzvara. Krievi gan pūlējās Daugavpils tiltus sagraut no lidmašīnām, bet bez sekmēm. 43. kājnieku pulka k-ris Lašs ar triecienlielgabaliem un citām ātrām vienībām sāka triecienu uz Rīgu no Bauskas. Viņš izlauzās cauri krievu vienībām un visi Kurzemē palikušie krievu spēki bija nogriezti. Zaudējumi bijuši lieli. Pa to laiku vācu tanki pie Jēkabpils tikuši pāri Daugavai un devušies tieši uz Ostrovu, bet 9. jūlijā ieņēma Pleskavu. Ceļš uz Ļeņingradu bija brīvs, bet virspavēlniecība Hoepnera tankus noturējusi bezdarbībā 3 nedēļas. 18. armija operēja starp Rīgu un Daugavpili, bet 16. armija starp Daugavpili un Opočku. Lēbs šai laikā ir pielaidis lielu kļūdu, jo vilcināšanās dēļ krieviem bija iespēja ielenkt Mansteina tankus, kas gan atbrīvojās, bet laiks bija pazaudēts. Tad vēl reizi ir bijusi izdevība ātrai Ļeņingradas ieņemšanai, bet Lēbs pusi no 18. armijas iesaistījis Igaunijas jūrmalas iztīrīšanā, kas nebija steidzama. Tā uzbrukums Ļeņingradai varēja sākties tikai 8. septembrī. Hitlera plāns bijis vispirms ieņemt Ļeņingradu un pēc tam Maskavu. Tagad viņš izšķīrās par Ķījevas ieņemšanu un pēc tam daudz tālāk netika. Nevajadzīga apstāšanās un plānu mainīšana ļāva krieviem attapties un izveidot aizstāvēšanos. Nu vācu virzīšanās uz priekšu bija daudz grūtāka un lēnāka. Tas izglāba Ļeņingradu. Vēlāk Hitlers mainīja savus uzskatus par Ļeņingradu — pilsēta vispār nav jāieņem, tikai jāaplec. To viņš pamatoja ar paredzamām grūtībām lielpilsētas apgādē ar pārtiku un kurināmo. Nepareizs ir komunistu apgalvojums, ka vāciem šinī laikā esot bijis liels pārspēks. Vāciem bija 3 miljoni un krieviem 4,7 milj. vīru. Arī lidmašīnu krieviem bija vairāk. Skaitliskais pārsvars bija krieviem, bet vācu priekšrocība bija — labāka disciplīna, inteliģentāki kareivji un pārāks virsnieku korpus.

1941. g. 2. jūlijā rietumfrontes virspavēlniecību pārņēma Timošenko, bet par viņa vietnieku kļuva no Sibīrijas izsauktais ģen. Jareņko. 22. augustā vācu cīnītāji uzzināja ko jaunu — nevis Maskava, bet Krīma būs tuvākais mērķis. Frontes vadības pilnvarojumā Hitleru apmeklēja ģen. Guderians un ieteic iet uz Maskavu tūlīt, bet Hitlers ieteikumu noraidīa.

2. augustā Tukumu apmeklēja jaunais Jelgavas apgabala komisārs Medems. Viņam celti goda vārti, un viņš teicis garāku runu. Visiem no 6 gadiem līdz vecumam būšot jāstrādā. Esot jāmeklē darbs, jo blandīšanos pa ielām nepielaidīšot. Viņš pazīstot šo zemi kopš 1919. gada, kad šeit ieradies ar Švarcvaldes zēniem, lai zemi atbrīvotu. Savā sirdī šo zemi nekad neesot aizmīrsis. Aprīnka vecākais Banga atbildēja, ka mēs strādāšot tā, lai varētu pilnīgi iekļauties Lielvācijas dzīvē! (Pazīnu Bangu kā izdarīgu un

prātīgu cilvēku un grūti saprast, kāpēc viņš nevarēja atbildēt diplomātiskāk. Par Medemu neesmu varējis noskaidrot, kāda loma tam bijusi 1919. gadā, un vai tas piedalījies arī Bermonta avantūrā.) Nākošā dienā nāca Medema pirmais rīkojums: komunistu 10 hektāru jaunsaimniekiem zeme jānodod atpakaļ agrākiem īpašniekiem un līdz turpmākam jāstrādā pie vecajiem saimniekiem par parasto atalgojumu.

4. augustā vēlreiz braucu uz Rīgu iestādes budžeta lietā. Tagad ir izšķirts, ka Irlava būs pakļauta Tieslietu ģenerāldirekcijai un mūsu budžets ies caur viņiem. Iegāju Revīzijas direkcijā un sastapu Vanagu un Laukevicu. Viņiem joprojām nav lielas skaidrības par saviem pienākumiem un Vanags bija stipri pesimistisks.

Tikos ar A. Āboliņu, kas ir iecelts agrākā Goeggingera fabrikā par konservu nodaļas direktoru. G. Celmiņš vēl neesot atgriezies no Berlīnes, bet jau dzirdams, ka tikšot organizētas divas latviešu brīvprātīgo divīzijas. Pie iecelšanas amatos „Pērkonkrusts” it kā dodot atsauksmi par kandidātiem. Visa satiksme starp laukiem un Rīgu tagad notiek no Dzirnau ielas ar preču automašīnām. Redz tīri vēsturiskas kastes, kas par brīnumu tomēr brauc. Esot baumas, ka universitāti slēgšot, jo tā esot arī Vācijā. Pilsētas mūzejs esot pārvērsts par vācu mūzeju.

8. augustā *Tēvijā* publicē Lozes uzsaukumu, kuŗā teikts, ka vācu pārvalde pieaicinās mūsu pārstāvjus līdzdarboties pagastos un pilsētās. Iecelti vācu komisāri provincē: Rīgas apkārtnē — Justs, Kurzemei — Alnors un Zemgalei brīvkungs von Medems. Par baltvāciešiem laikraksts saka, ka tie šeit neatgriezīšoties. 10-hektārnieki Vidzemē paliek kā bijuši. Grūti saprast, kāpēc tāda nevienlīdzība. Rīgā pārdēvētas daudzas ielas: pirmā ir minēta Brīvības iela, kas nosaukta A. Hitlera vārdā, tad vēl — Valdemāra iela, Viestura dārzs, Raiņa, Aspazijas, Merķeļa, Pumpura... Uzkrīt, ka visas pārdēvētās ielas bija nosauktas redzamāko brīvības cīnītāju vārdos. Tai pašā laikā Maskavas iela nav pārdēvēta. Acīmredzot, ir nodoms visu latvisko iznīcināt pašā sākumā. Ar šo brīdi Hitleram daudz piekritēju vairs nebūs. Domāju, ka tā bija vislielākā kļūda, ko vācu civilpārvalde izdarīja — latvieši pacietīgi spēj panest dažādus saimnieciskus spaidus, bet ja tiši tiek skarts tautas pašlepnums, tad radās naids.

24. augustā Irlavā atbrauca Medema adjutants Grabe (L. Bērziņa mazdēls), kuŗš agrāk bijis aptiekārs Zantē, bet repatriējies uz Vāciju. (Te nu bija runāšana, ka baltvāci neatgriezīsies!) Viņš runāja ļābi latviski un lūdzā izpalīdzēt ar benzīnu, ko paši vācieši saņēma maz. Gubanovs reiz dabūja kādas 30 mucas, un tagad tā bija liela bagātība. Benzīns mums bija jānodod pēc dažām dienām, bet daļu paturējām.

1941. g. 14. augustā Čerčils ar Rūzveltu pasludināja savus principus, kas kļuva pazīstami kā Atlantijas Čarta. Cita starpā tur bija teikts, ka nekādas teritoriālas pārmaiņas nav pieļāizamas, ja tās nesaskanētu ar vietējo

iedzīvotāju vēlēšanos. Šiem principiem 24. decembrī pievienojās arī Padomju Savienība, bet ar piezīmi, ka iepriekš teiktais attiecas tikai uz pārmaiņām kopš kara sākuma un Padomju Savienība kaŗā esot iejaukta tikai kopš 1941. gada 22. jūnija un ka Baltijas valstis nav iegūtas varas ceļā, bet padevušās labprātīgi.¹⁴⁾ Sprotams, Baltijas valstis bija ieņemtas varas ceļā 1940. g. jūnijā un 1939. g. septembrī krievi kaŗoja ar Poliju.

26. augustā beidzot atradu savu priekšniecību Rīgā. Puslīdz ir izveidojusies Cietumu pārvalde. To vada Miglis, kas esot jau agrāk darbojies Cietumu departamentā. Viņš ir ļoti nervozs, bet citādi laipns kungs. Tas domāja, ka man neesot vajadzības pārstrādāties. Mani iecelšot par iestādes priekšnieku un saimniecības pārziņi sameklēšot jaunu. Ja es pats labāk gribētu palikt saimniecībā, tad darīšot otrādi. Vienojāties, ka uzņemos iestādes priekšnieka pienākumus.

28. augustā ir ieņemta Tallina. Pāris dienas vēlāk Jelgavā redzēju vilcieni ar ievainotiem kaŗavīriem, kas aizgāja uz Vāciju. Kāds dzelzceļnieks teica: „Tas šodien septiņpadsmitais”. Tā tad kaut kur ir gājis ļoti smagi. Atceļā kādu gabalu mani pveda kāds vācietis, kas bija ļoti kārs pēc produktiem. Viņš teica, ka pirms Hitlera laikiem arī viņiem nekā netrūcis. Kaŗš turpināšoties gadus piecus un viņš esot pesimists. Varbūt viņš mani provocēja, kaut izlikās sirsnīgs.

Iestādi apmeklēja Miglis un bija pārsteigts, ka mēs esam saglabājuši daudz dažādu materiālu. Daļu no apavu ādām viņš paņēma pārvaldes vajadzībām. Mūsu grāmatvedi Mačernieku viņš sauca par sarkano direktoru, jo 1940. g. beigās tas, pēc Gubanova ieteikuma, izpildīja priekšnieka pienākumus.

20. septembrī ar lieliem upuriem ieņemta Ķījeva.

Tukumā sastapu letgali V. Zanderi, kas kādu laiku pildījis izmeklēšanas tiesneša pienākumus, bet drīz atteicies. Viņš saka, ka cilvēkus apcietinot uz baumu pamata. Viņš atbrīvojis vairākus apcietinātos, pret kuŗiem nav bijis nekādu apsūdzības materiālu, bet par to saņēmis pārmetumus. Pie šādas kārtības viņš negribot strādāt atbildīgu darbu. Apmēram tāpat iepriekš tas bija ar J. Niedru. Arī es tagad esmu izšķīries palikt Irlavā, jo būšu samērā patstāvīgs, kamēr Rīgā uz to nav cerību. Intrigas ir arī pret mani — esot žīdu draugs, komunistu draugs un čigānu draugs. Tas galvenokārt nāk no pāris jaunekļiem, kas domā, ka viņi ir pārkoņkrustieši. Es esmu vienīgi latviešu draugs, bet kad sākās nelikumīga žīdu un čigānu apšaušana, tad biju arī viņu draugs. Kad kāds iedomīgs jauneklis gribēja šaut kaŗa gūstekņus, tad biju krievu draugs.

Sastapu A. Grantskalnu, kas ir bijis Krievijā un atkal braukšot uz Smolensku. Kā viņš, tā daži citi informēti cilvēki jau pareģo, ka Vācija kaŗu pazaudēs, jo tā Krievijā piekopjot nepareizu politiku. Amatos iecelot komunistus, un tie nodarbojoties ar kaitniecību. Tiekot spridzināti tilti un nošauti

daudzi vācieši. Soda ekspedīcijas atriebjoties, apšaujot pēc rindas vietējos. Daudzās vietās krievi paši zemi jau iepriekš sadalījuši, bet, kad pateikts, ka pagaidām jāpaliek kolhozos, tad pazūdot visi vācu piekritēji. Dažās vietās vācu kareivji piekopoši laupīšanu un tas esot vislaunākais. No Latvijas īsā laikā izvestas preces ar lielu vērtību, bet no Vācijas nekas netiekot ievests.

Es pārcēlos uz dzīvi semināra novietojumā un, līdz saimniecības vadītāja atrašanai, pāris reizes nedēļā braucu uz muižu. Šeit dzīve ir klusāka, apkārtnē ļoti skaista, laba peldēšanās Abavā un, ja vien pasaulē nebūtu tik daudz bēdu, dzīvotu vienā mierā.

Politiskā policija kaut kā uzzinājusi, ka Irlavas iestādē uzturas Nikolajs Dreifelds un devusi rīkojumu Tukuma cietumam to pārņemt savā rīcībā. Drīz viņš ticis pārvests uz Liepāju un nošauts. Tiku dzirdējis, ka Dreifelds bijis komunistu pagrīdnieks jau tad, kad sastāvējis sociāldemokrātu partijā. Liepājas kaujās cīnījies pret vāciešiem, un Liepājas iedzīvotāji to sevišķi ienīduši. Tomēr visu šo informāciju pārbaudīt man nebija iespējams.

Man izdevās lēti nopirkt iestādei preču auto, kas gan vecs, bet mēs to salabojām, iebūvējām gāzes ģenerātoru un varējām lietot. Ar 13. oktobri pavēlēts stipri samazināt uztura normas ieslodzītiem un gūstekņiem. Dienā atļauts izsniegt 20 gr gaļas, 20 gr. tauku, 324 gr maizes un maz arī visa pārējā, bet piena un sviesta nemaz.

Tēvija minēti datumi par apcietināšanām 1940. g.: Hugo Lazdiņš 7. augustā, Jānis Bankavs 24. augustā, Frīdis Ansons 18. septembrī, Atis Ķeniņš 19. septembrī un Pauls Freidenfelds-Akots 27. septembrī.

Publicēts Lozes rīkojums par vācu tiesu ieviešanu Austrumu apgabalos un paskaidrojumā teikts, ka šis rīkojums vajadzīgs, „lai vācu tiesiskai dzīvei atkal (!) nodrošinātu pieeju Austrumu apgabaliem. Vācu tiesiskās normas Baltijas telpā arvien bijušas tautas dzīves pamatā”.

Vēl laikraksts ziņo, ka likvidēts agrākais „Atjaunotās Latvijas Organizācijas Centrs”, bet nodibināta „Tautas Palīdzība”, kas atklāta Latviešu biedrībā, piedaloties „Iekšējās pārvaldes un personāllietu ģenerāldirektorijas ģenerāldirektoram ģen. O. Dankeram ar palīgiem Dr. V. Sanderu, E. Andersonu un pltn. Veisu”. Cita starpā Drekslers teicis: „Latviešiem jāatzīst staigātie maldu ceļi. Mēs nenākam kā ienaidnieki un iekārotāji, bet kā draugi”.

Pilnpiena vietā visās pilsētās turpmāk atļauts lietot tikai vājpienu, izņēmums — zīdaiņi un slimie.

Mūsu radio tagad sevi pieteic: Austrumu raidītāju grupa, ar galveno raidītāju Rīga un raidītājiem Madona, Kuldīga un Liepāja. Vispirms tas tiek pateikts vācu, tad latviešu valodā.

Rīgā biju pie A. Āboliņa, kur viņa paziņa Hartmanis, kas vairākkārt referējis mums par tekošiem notikumiem, atkal stāstīja jaunumus un savus novērojumus. Viņš tikko atgriezies no Kauņas un saka, ka Lietuvā viss notiek

tāpat kā pie mums. Vāciešiem neesot nekādas kārtības vai noteiktības un tā kaŗu uzvarēt nevarēšot. Taisot visas tās pašas kļūdas, ko savā laikā taisījis ģēn. Deņikins — neatklājot nākotnes nodomus un pēckaŗa mērķus. Tāpēc neviens vāciešiem neuzticoties.

Izdots saraksts par grāmatām, kas izņemamas no bibliotēkām. Starp tām ir B. Ābera „Vidzemes zemnieku stāvoklis 19. g.s. pirmā pusē”, „Agrārās reformas gaita Latvijā 1919—1922”, žurnāls „Atpūta” un daudzas citas. Vēsturi viltot gan neizdosies ne ar grāmatu iznīcināšanu, ne ielu pārdēvēšanu.

Ar 1. novembri iestādes darbinieku algas noteiktas vācu markās. Pārvalde ir pieņēmusi Irlavas saimniecības pārziņi. Viņš beidzis lauksaimniecības vidusskolu un bijis Latvijas armijas virsdienestā. Iestādes grāmatvedi J. Mačernieku dažādu divainu izrīcību dēļ Pārvalde pārcēla darbā uz Daugavpili un tam izteica rājienu. Mačernieks no pārcelšanās atteicās un pārgāja dzīvot laukos.

1941. g. 6. novembra runā Staļins pateica, ka viņa kaŗa mērķos ietilpst Baltijas valstu atkaŗošana.

Pa šo laiku kaŗš ir pieņēmis drāmatiskus apmērus. Vāci cīnījās Ļeņingradas apkārtnē un dienvidos ieņēma Odesu. Viņi atgriezta Krimas pussalu un lauza uz austrumiem. Arī vidus frontē uzbrukums sekmīgi turpinājās un Maskavā iesākās vispārēja evakuācija. Ārvalstu sūtniecībām Maskavā 15. oktobrī paziņots, ka jāevakuējas uz Kuibiševu, agrāko Samaru, un ka katrs var ņemt līdz tikai tik daudz, cik pats var panest. Uz turieni pārcēlās arī vairums krievu iestāžu, bet Staļins pagaidām palika Maskavā. Oktobra revolūcijas gada dienā viņš teica runu, kuŗā slavēja vecos krievu ģenerāļus un aicināja tautu cīņai par Krieviju, ne komūnismu! Ne pirms, ne pēc tam Staļins tādu ķecerību nav pielaidis. Tika apstiprināti jauni ordeņi, un ievestas „skaistas” uniformas. Virsniekiem piešķīra lielākas tiesības.

Vācieši aizgāja līdz Rostovai pie Donas un to ieņēma, bet noturēties nevarēja. Rundštets prasīja atļauju no pilsētas izvākties, bet atļauju viņam nedeva. Viņš tomēr atkāpās un tāpēc tika atcelts no amata. Rundštets bija pirmais no virspavēlniekiem, kas tika atcelts. Pēc nākošām neveiksmēm tam sekoja citi. Rundšteta vietā tika iecelts Reichemans.

Pēc Ķijevas ieņemšanas Hitlers beidzot pavēlēja doties uz Maskavu. Vēlu, stipri par vēlu nāca šī pavēle! Pēc neveiksmēm Branskas un Vjazmas kaujās Timošenko tika atcelts un viņa vietā nāca Žukovs, par stāba šefu Sokolovskis un par politisko komisāru Bulgaņins. Šie vīri tad vadīja krievus Maskavas aizsardzībā. Vācieši uzbruka, guva vietējus panākumus, bet izšķīrēju panākumu nebija. 25. novembrī vācieši sašāva pāris savādus tankus — tie bija pirmie anġļu tanki, kas bija sasnieguši Maskavu. Par maz kaŗavīru, silta apġērba trūkums, sliktie ceļi, dubļi un lielais sals bija galvenie iemesli vācu neveiksmei.

Ap Maskavu decembra sākumā, kad vāciešiem nepienāca nekādi papildinājumi, krievi jau bija savilkuši 17 armijas, kas galvenokārt nāca no Sibīrijas. Tās, kā arī bargās ziemas iestāšanās, glāba Maskavu un radīja iespēju krievu pretuzbrukumam. Vēl mazāk laimes vāciešiem bija dienvidos no Maskavas. Starp Ļivniem un Jeļecu 22 krievu divīzijas izlauzās caur vācu fronti un Ļivnos ielenca 45. vācu kājnieku divīziju, kuŗa gan kaut kā beidzot atkratījās no uzbrucējiem. Savā jaunībā pāris gadus nodzīvoja Ļivnos un labi pazinu visu apvidu, kāpēc šīs kaujas mani sevišķi interesēja. Guderjāns šai laikā atradās agrākā Ļ. Tolstoja muižā Jasnaja Poļanā. 6. decembrī viņš izlēma atvilkt priekšējās daļas un pāriet uz aizsardzību. Sakarā ar šīm neveiksmēm, Hitlers atcēla no amata kā Guderjānu, tā Hoepneru, kaut gan tie bija labākie vācu tanku vienību komandieri. Šai lietā nelāga nopelni ir bijuši ģenerālim Klugem. Pie Volchovas divu ielenkto krievu armiju atbrīvošanu Staļins uzdeva ģen. Vlasovam. Pēdējais bija izcēlies Ķijevas un Maskavas aizstāvēšanā un saņēmis visus iespējamus apbalvojumus. Vlasovs atkal cīnījās varonīgi, līdz no viņa divām triecienarmijām pāri bija palikuši 32.000 vīri, kas krita vācu gūstā. Arī Vlasovs krita gūstā, pēc kam tas kļuva nīkns Staļina pretinieks.²³⁾

Pa to laiku otrā pasaules malā bija sācies jauns kaŗš: 1941. g. 7. decembrī Japāna bija uzbrukusi ASV kaŗa ostai Perl Harbour Havaju salās. Uzbrukums bija negaidīts. Japāņu flote pa Klusā okeana plašumiem neatklāta bija piebraukusi salām, un amerikāņi attapās tikai tad, kad bumbas sāka krist uz viņu kuģiem. Japāņu flotē ir bijuši 6 lidmašīnu bāzes kuģi, 2 kaujas kuģi, 3 kreiseri, 9. iznīcinātāji, 3 zemūdenes, 8 degvielu kuģi un 432 lidmašīnas. Bez tam dienvidos no salām ir bijušas 28 zemūdenes ar piecām pavisam mazām, divpersonu zemūdenēm. Amerikāņiem ostā ir bijuši 96 kuģi, bet gandrīz visi bez tvaika, apkalpe atvaļinājumos un neviens nav domājis par kaŗu. Divās uzbrukuma stundās amerikāņiem krituši 2403 cilvēki un bijis daudz ievainoto. Nogremdēti vai smagi bojāti 18 kuģi un iznīcinātas 188 lidmašīnas. Japāņi zaudējuši 29 lidmašīnas, 1 zemūdeni un visas piecas mazās zemūdenes.²⁵⁾ Tā ir iesācies jauns kaŗš, kuŗa izraisīšanā daudz pūlējies Hitlers. Japāņi būtu rīkojušies gudrāk, ja nogaidītu Maskavas krišanu, bet tā kā tas nekad nenotika, tad būtu iztikuši bez šī kaŗa.

1941. g. 17. decembrī Staļins pieprasīja Īdenam, kurš bija ieradies Maskavā uz sarunām, tūlītēju 1940. g. robežu atzīšanu, tas ir, ieskaitot Padomju Savienībā Baltijas valstu teritoriju. Idens prasībai nepiekrita un Čerčils 20. decembrī par to rakstīja: „Krieviem tik un tā jācīnās tālāk par savām dzīvībām, un viņi lielā mērā atkarīgi no mūsu apgādes sūtījumiem”. Savās atmiņās Čerčils raksta, ka bijis ļoti sašutis par Staļina prasībām un esot jutis Baltijas valstīm līdz krievu-vācu varas spēlēm. Viņš saka: „Tā nāvējošā ķemme brauca uz priekšu un atpakaļ, cauri Igaunijai, Latvijai un Lietuvai. Nav šaubu, kur bija tiesības. Baltijas tautām bija atkal jābūt suverēnām, neatka-

rīgām valstīm". Kāda cēla valoda pēc 1940. g. novembra un pirms 1942. g. marta diplomātiskām spēlēm.¹⁹⁾ Acīmredzot šinī laikā angļi vairāk rēķinājās ar ASV, nekā Krieviju, bet apstākļiem mainoties, mainījās arī lomas: vēlāk Rūzvelts iztapa Staļinam vairāk nekā jebkuŗš cits.

Līdz 1942. g. janvāra sākumam arī mēs jau zinājām, ka vācieŗi ir atdevuŗi Tulu, Kalugu, Tveru, Feodosiju, bet nebija skaidrības par Kerču un Novgorodu.

Tēvijā 19. janvārī A. Rozenbergs izskaidro mūsu nākotni, kas gan pēc izskaidroŗanas ir kļuvusi vēl miglaināka nekā pirms tam. Viņŗš teicis: „Līdz kaŗa beigām kaut kādi galīgi formulējumi nemaz nav iespējami, bet vēlāk būs izdevība daŗus jautājumus noskaidrot tālāk”. Tai pašā dienā Jelgavā Medems ir teicis: „Vairāk nekā jūs ŗai brīdī varat saprast, jūsu tautas nākotne ir likta jūsu rokās”. Mūsu rokās nekas nebija likts un abi “dŗentlmeņi” zināja, kas mūs sagaida pēc vācu uzvaras, bet tomēr centās pēc iespējas vairāk latvieŗus ieraut savā asins pirtī.

Dzirdēju, ka no apcietinājuma atbrīvots B. Kalniņŗš, par ko stingri iestājuŗies vairāki latvieŗi.

Beidzot Pārvalde atsūtīja iestādei ŗautenes un ieroču atļaujas ierindas dienesta darbiniekiem.

Iestādes saimniecībai ir uzlikta 43 tonnu maizes labības nodeva, kas tika aizvesta uz Tukumu. Par katru nodoto tonnu izsniedza 3 „korteliŗus” degvīna, par ko zemnieki priecājās vairāk nekā par naudu. Naudai vairs nav reālas vērtības, jo ir liela preču nabadzība, un strauji attīstās spekulācija. Par 100 papirosiem jau maksā RM 10.

8. februārī iestādē ieradās prokurors E. Rūvalds no Jelgavas. Viņŗš domāja, ka drīz spēkā nākŗot vācu soda likumi, un sakarā ar to personas, kas pienāktas vairāk kā divi zādzībās, saņemŗot augstāko soda mēru. Jelgavas latvieŗu juristi esot ļoti rezervēti. 1940. g. 13. jūnijā A. Kviesis pamucis pie paziņām kāda meŗa vidū un ticis meklēts. Tagad esot advokātu padomes priekŗsēdis.

Lettgallia dabūjusi atļauju pieminēt savus aizvestos locekļus un ŗādā aizsegā varēja nosvinēt savu dibināŗanas dienu.

Pagasta apkārtrakstā rīkojums reģistrēties virsniekiem un instruktoriem. Tāpat atkārtoti aicina brīvprātīgi iestāties policijas dienestā. Divi latvieŗu bataljoni jau ir frontes vissmagākā posmā pie Ilmenes ezera. ŗīs lietas apsprieŗanai ģen. Dankers sasaucis plaŗu sanāksmi, kuŗā piedalījuŗies Veiss, Kripēns, G. Celmiņŗš, Valdmanis, Osis, Puksis, Lobe, Prīmanis, Kviesis, Grīnbergs, Preisbergs, ŗteinbiks, Kreiŗmanis, Kovaļevskis, Plūme, Pārups, ŗilde, E. Andersons, Melliņŗš, Rikards un Zamuēls. Tā ir ļoti raiba sabiedrība. ŗēl tikai, ka laikraksti nepasaka, kas sanāksmē runāts vai nolemts. Cerēsim, ka latvieŗu asinis netiks lietas nevietā.

Rīgā dzirdēju, ka apšauti visi Latvijas vājprātīgie. Vācu SD komanda Rīgas Sarkankalna slimnīcā nošāvēusi 800, Daugavpils slimnīcā 500 un nezināmu slimnieku skaitu Strenču slimnīcā. Janvāra sākumā apšauti visi Rīgas židi un atstāti tikai kādi 3000, kas redzami ielās ar 2 Dāvida zvaigznēm uz apģērba, bet atvestiem ārzemju židiem ir tikai viena zvaigzne. Vienā pašā dienā nošauti 11.000 cilvēki. Viņiem iepriekš teikts, ka tos kaut kur pārsūtīs, bet vesti Salaspils virzienā, kur aiz kāda uzkalniņa kaŗa gūstekņi jau iepriekš bija izrakuši divas milzīgas bedres. Tad cilvēki nelielās grupās vesti pāri uzkalniņam pie bedrēm, kur vācieši tos lielā steigā šāvuši. Skats bijis briesmīgs. Tā tika apgānīta Latvijas zeme.

Gebelss savā dienas grāmatā 1942. g. 6. martā rakstījis: „Nacionālās kustības kļuvušas daudz neciešamākas nekā sākumā bija paredzēts. Tas attiecas kā uz Baltijas valstīm, tā Ukrainu”. A. Rozenbergs 7. martā parakstījis rīkojumu par pašpārvaldes tiesību piešķiršanu Baltijas valstu vietējām, jau eksistējošām autoritātēm. No baltiešu viedokļa tā bija tikai nabaga dāvana, bet Rozenbergs par šo „pārdošību” piedzīvoja lielas nepatīkšanas kā no saviem priekšniekiem, tā no apakšniekiem — H. Lozes un E. Kocha. 16. martā Gebelss atkal rakstīja: „Austrumos nacionālās strāvas atkal kļūst arvien manāmākas visās Baltijas valstīs. Vietējie iedzīvotāji acīm redzot iedomājas, ka vācu bruņotie spēki lējuši savas asinis, lai ieceltu jaunas valdības šajās pundurvalstiņās, kuŗas kaŗa beigās vai jau kaŗa laikā nostātos mūsu ienaidnieku pusē. Tā ir bērnišķīga, naīva iedoma, kas mūs neietekmē. Nacionālsociālisms dara vienīgi to, kas derīgs pašu ļaudīm un šajā gadījumā mūsu intereses ir rigoroza vācu kārtības izveidošana šajā telpā, neievērojot vairāk vai mazāk pamatotās vietējo mazo tautiņu prasības”. Hitlers 5. aprīlī teica: „Nākotnē Ņevas upe būs robeža starp mums un Somiju. Baltijas jūrai jābūt Vācijas iekšzemes jūrai”.¹⁹⁾ Skaidri, pārāk skaidri viss ir pateikts!

Rīgā grūti dabūjama malka un cilvēki cieš no aukstuma. Spekulācija izplatās arvien vairāk. Laikrakstos bija ziņa, ka no Rīgas lielāka sieviešu grupa brīvprātīgi izbraukusi darbā uz Vāciju. Tad kāds no mūsu iestādes uzraugiem stāstīja, ka divas viņa māsas Jelgavā bijušas nodarbinātas cukurfabrikā un slimnīcā, kad saņēmušas rīkojumu braukt uz Vāciju. Tāda ir „brīvprātība”. Agrāk, pie pilna iedzīvotāju skaita, Latvijai vajadzēja importēt kādus 40.000 strādniekus. Tagad, kad Sibīrijas stepēs pazuduši tik daudz latviešu, darba roku trūkums ir vēl lielāks. Un tomēr tos sūta uz Vāciju.

Tēvija raksta, ka pag. gadā Gorkijā, Krievijā, komunisti noorganizējuši latviešu divīziju. Tanī latviešu esot bijis gan tikai 40%, bet pārējie dažādu tautību. Uz karoga pasniegšanu lepnā limuzīnā ieradušies V. Lācis un Kalnbērziņš, bet decembrī šī divīzija jau bijusi frontē pie Maskavas.

Tukumā tiek formēts 26. „brīvprātīgo” bataljons un tādi jāformē visos apriņķos un pēc tam jārūpējas par papildinājumiem. 19. martā *Tēvija* ziņo, ka trīs Baltijas tautām piešķirtas pašvaldības tiesības, jo cilvēki „snie-

guši tik daudz labas gribas pierādījumu sadarbībai". Lietuvā būšot ģenerālpadomnieki, Latvijā — ģenerāldirektori un Igaunijā — zemes direktori. Līdz šim direktoru kungi gan ir varējuši vienīgi vākt „brīvprātīgos” armijai un darbam. Vai beidzot kas mainīsies?

Šai laikā ASV kāda neredzama roka pūlējās pārskaņot sabiedrisko domu. Grupa pārliecinātu vai nopirkto amerikāņu Maskavas ietekmē sāka labi saskaņotu kampaņu par Padomju Savienības „etnografiskām tiesībām” zināmās teritorijās, un spriedelēja par Krievijas vajadzību pēc Baltijas republiku ostām. 7. marta vēstulē Čerčils atkal ieteic Rūzveltam nokārtot labvēlīgi Krievijas robežu lietu. Interesants ir Čerčila arguments, ka Baltijas valstu nacionālie elementi jau droši vien esot krievu iznīcināti, un ka tādēļ nebūtu vairs nozīmes par Baltijas valstu nākotni ķildoties. . .¹⁹⁾ Amerikāņi tomēr vēlreiz ieteikumu noraidīja.

26. martā Rīgā sastapu A. Grantskalnu. Viņš daudz braukā apkārt un tāpēc zina vairāk nekā citi. Tikko atgriezies no Berlīnes, kur bijis latviešu gūstekņu lietā. To neesot vairāk kā pāris simtu un viņus drīzumā visus atbrīvošot. Kas esot nometnēs kopā ar frančiem, jūtoties labi, bet krievu no-metnēs tie esot ļoti novārguši. Pašvaldības tiesību reklamēšanai esot tikai propagandas nozīme. Tomēr Baltijas vācieši Berlīnē bijuši uztraukti, jo arī viņiem pateikts, ka uz Baltiju tie atpakaļ netiks. (Tomēr prāvs skaits jau ir te!) Atceļā starp Tukumu un Irlavu redzēju, ka cilvēki tīra sniegu no ceļa, jo pēc pāris dienām uz Irlavu braukšot Medems. Ceļš tā bija aizputināts, ka ilgāku laiku to nevarēja lietot, bet neviens nekā nedarīja, turpretim „gubernatora” brauciens lietu grozīja.

29. martā Medems tiešām ieradās Irlavā, lai teiktu runu biedrības namā. Arī es gāju noklausīties. Viņš ieradās ar 2½ stundu nokavēšanos, esot ceļā apmaldījies un bijušas jāpaēd brokastis pie slimnīcas ārsta Katlāpa. Ceļā sastapu Irlavas aptiekāru Mileiši un mācītāju Rozi ar kundzi, kas ir vācieši, bet runā labi latviski. Tie domāja, ka esot slikti sagadījies, ka taisni šodien notiekot zirgu rekvizīcija, jo Irlavas pagastam jānodod 12 zirgi. Bet kungi domāja, ka līdz sējas laikam tie būšot atpakaļ. Medemam līdzī bija tulks, kas acīmredzot ir Baltijas vācietis, bet tulko vāji. Kopā ar Medemu atbrauca apriņķa vecākais Banga, apriņķa policijas priekšnieks Zeltiņš, Tukuma pil-sētas galva Rozenbergs un vēl daži tukumieši. Savā runā Medems bija diplo-mātisks, bet divas frazes man uzkrīta. Viņš teica: „Jūsu 20 gadu sapnis bija tikai sapnis” un „Ieteicu neticēt Rīgas politiķiem, bet ticēt man”. Pēc tam vēl runāja Banga, Zeltiņš un Katlāps, pie kam dažs no tiem parādīja pilnīgu pašcieņas trūkumu, un man bija kauns klausīties. Par vienu no viņiem manas iestādes darbinieki zina, ka agrāk viņš savās runās slavinājis Ulmani kā izņēmumu un vienīgo pasaulē. Pēc komunistu ienākšanas ļoti silti apsveicis vareno sarkanarmiju un tagad viņš klanīdamies apsveic gudro Vācijas va-doni. Tādi cilvēki, kas pielīdzināmi rāpuļiem, ir katrai tautai, un ar to jāsa-

mierinās. Vēlāk man tika atstāstīts, ka Medems dažiem latviešiem teicis: ka visjaukākie cilvēki starp latviešiem esot ārsti un nosaucis Kaufmaņa, Katlāpa un vēl pāris citu ārstu vārdus. Šādu ieskatu Medems izteicis arī Tukumā. Saprotams, kas bija jauks Medemam, ne vienmēr likās jauks latviešiem. Patiesībā starp ārstiem bija daudz labu patriotu un Medems kļūdījās, ja no pāris piemēriem „jaukumu” attiecināja uz visu profesiju.

Nezinu, kas man mājā bija pametis mašīnrakstā novilkto uz 6 lapas pusēm „Tautas Balss” Nr. 3. no 1942. g. 30. marta. To izdod Latviešu Nacionālistu Savienība, bet var jau būt, ka tas nozīmē tikai dažus atsevišķus cilvēkus. Teksts ir mērens un tanī teikts, ka viņi nav ne komunisti, ne angļi. Mums jāejot kopā ar vāciešiem, bet jākafo par tautas tiesībām. Es pielaidu varbūtību, ka man tas piegādāts provokācijas nolūkā un papīrus sadedzināju. Taisni šīnī laikā bija rīkojums, ka visas rakstāmmašīnas ir jāreģistrē, un abām lietām laikam bija sava sakarība. Rīgā cirkulējot vairāki pagrīdes izdevumi.

30. aprīlī biju Rīgā, kur vācieši pārņem daudzus uzņēmumus un veikalus, bet laikraksti par to nemin ne vārda. Pārņemts arī dārzāju birojs un tur savāktie kartupeļi visi aizgājuši armijai, bet Rīga savām vajadzībām lai vācot no jauna. Kāds vācietis, kas bijis repatriējies, bet tagad vadot Rīgas pilsētas revīziju, stāstījis K. Kauseniekam, ka Rīgā drīz būšot tikai dažas vācu iestādes (!). Štati tikšot stiprā mērā samazināti un strādniekiem (tādu vāciešiem nemaz nav) jābraucot uz vakariem, bet ierēdņiem uz rītiem. Iegāju Kontrolē pie Laukeviča, kurš domā, ka viņus drīz likvidēs. Rādīja man norakstu no Kontroles šefa raksta ģenerālkomisāram par jaunām uztura normām, kas tikai nedaudz pārsniedz 900 kalorijas dienā. Vēstule ir krietni asa. Cilvēkus tomēr visvairāk sarūgtina tas, ka paši vācieši saņem krietni lielākas devas. Pēc Rozenberga deklarācijas par pašvaldību mūsu ģenerāldirektori iesnieguši atlūgumos, bet galvenā direktora amatam neesot kandidāta. Piedāvāts Kviesim un Valdmanim, bet tie atteikušies un laikam Dankers palikšot, kaut tas neesot politiķis un ar vāju raksturu. Hitlers esot izteicies, ka ziemā katastrofa bijusi pavisam tuvu. Nav daudz cilvēku, kas vēl tic vācu uzvarai. Aizmugures vācieši ļoti spekulējot, un tas graužot morāli.

K. Birkhānam zināms, ka plkv. Grosbarts esot atbrīvots no apcietinājuma, bet ģen. Dambītis aizvests uz Vāciju.

15. maijā Rīgā ieradās Alfr. Rozenbergs, kam vācu civilpārvalde sarīkojusi plašu uzņemšanu. Mūsu ģenerāldirektoriem gan piesūtītas biļetes operas izrādei un tie ielūgti arī uz mīelastu Lielajā Gildē, bet Rozenberga tuvumā nav tikuši. Viņi gribējuši ar Rozenbergu runāt un tam iesniegt kādu memorandumu, bet tas nav izdevies. Vēlāk P. Vanags gājis uz valsts komisāriātu un lūdzis audienci, bet noraidīts. Tā iedzimtie gribējuši apgrūtināt augsto ciemiņu. Kad Rozenbergs Rīgā ciemojās otru reizi, tad Dankers, Prīmanis, Bangerskis un Plensners gan aicināti uz kopējām pusdienām, un bijusi liela

fotografēšanās, bet tas arī viss. Nekāda nopietna saruna nav bijusi. Jāpiezīmē, ka A. Rozenbergs cēlies no Igaunijas, mācījies Tallinas reālskolā un viņa skolotājs tur bijis V. Purvīts. E. Krieviņš raksta,³⁾ ka „Trešās valsts” vadībā nav bijis vienprātības un satiecības. Sīvas cīņas bijušas starp SS un SA. Tad: Ribentrops necietis Rozenbergu, tas savukārt Gebelsu, pēdējais Gēringu, Gērings Himleru un tā joprojām.

Tukumā esot nošauti apm. 200 čigāni. Mūsu iestādē bija 2 čigānu zēni, bet par tiem acīm redzot neviens nezināja, un mēs, saprotams, cietām klusu. Nelaimes gadījumā, krītot no koka, viens no zēniem vēlāk nositās, bet otrs 1944. gadā tika atbrīvots.

Ir publicēta jauno ģenerāldirektoru iecelšana, kas jau minēta agrāk. No vecā sastāva vairs nav Bulle, Celms, Ņuze un Silis.

Pēdējā laikā vācieši gudro, vai nepaņemti Irlavas muižu sev. Saprotams, te ir daudz pārtikas, un kārdinājums ir liels. Es rakstīju gaŗu motīvētu vēstuli šai lietā un Kube pēc tam teicis Cietumu pārvaldei, ka pārņemšana nenotiksot.

Sinī laikā Rūzvelts jau ir sācis padoties Čerčila ietekmei un pēdējais sācis nozēlot, ka Baltijas valstu dēļ 1939. g. nav noslēgts līgums ar krieviem. Ja līgumu slēgtu, tā Rūzvelts ieteicis Čerčilam, tad vajadzētu no krieviem izspiest vismaz solījumu, ka tiem baltiešiem, kuŗi negribētu palikt Padomju Savienībā, dotu iespēju izceļot ar saviem kustāmiem īpašumiem. Rūzvelts gan nebija padomājis, kur izceļotāji varētu apmesties. 21. maijā Molotovs ieradās Londonā līguma parakstīšanai. Šoreiz Molotovs gribējis runāt par Polijas austrumu robežu, bet Īdens to noraidījis un nācis klajā ar Rūzvelta ierosinājumu — atļaut baltiešiem izceļot. Molotovs ideju noraidījis un pieprasījis slepenu līgumu par Rumānijas robežām. Īdens savukārt noraidījis tādu ierosinājumu, bet piedāvājis līgumu, kuŗā teritoriālās lietas vispār nebūtu minētas. Beidzot Molotovs piekāpies. Viņš atteicies no Polijas problēmu pārrunām, piekritis baltiešu izceļošanai un atsaucis ierosinājumu par slepenu līgumu Rumānijas un Somijas lietā. Līgums parakstīts 1942. g. 26. maijā. Jāpieņem, ka angļiem ir bijušas arī kādas neoficiālas vienošanās ar krieviem, jo 5. augustā Īdens paziņoja, ka britu valdība ir atbrīvojusies no Minchenes nolīguma un trīs Baltijas valstu sūtņiem Londonā paziņoja, ka viņu vārdi svītroti no diplomātu sarakstiem un viņiem turpmāk būs tikai zināmas personīgas privilēģijas.¹⁹⁾ Nav jābrīnās ka Staļins neiebilda par baltiešu izceļošanu — viņš tos pirms izceļošanas varēs noslepkavot, jo līgums būtu izpildāms tikai pēc krievu atgriešanās Baltijā.

3. jūnijā biju Ļaudonā. No Rīgas uz Pļaviņām tagad iet tikai 1 vilciens dienā un Pļaviņās bija jāgaida 15 stundas uz Gulbenes vilcienu. Tur nav nevienas viesnīcas un bufete dzelzceļa stacijā nedarbojas. Nākošā naktī pēc manas braukšanas krievi bija metuši bumbas uz Pļaviņām, Krustpili un Salaspili. Nomesti arī izpletņi lēcēji, kaisītas proklamācijas un apgaismota

gūstekņu nometne Salaspilī. Pļaviņās sastapu divus no Krievijas pārbēgušus latviešus, kas devās uz Valkas apriņķi. Otrā pusē viņiem teikts, ka sarkanie jau esot Rēzeknē.

6. jūnijā biju Tukumā, kur sapulcējās apriņķa burši, kopskaitā 35. Tika daudz dziedāts un gāja omulīgi, bet neviens nebija optimistisks par nākotnes izredzēm.

Iestādes revīzijas nolūkā pie mums trīs dienas uzturējās K. Miglis un K. Birkhāns. Viss tika atrasts labā kārtībā, un viņi bija ļoti apmierināti.

21. jūnijā uz sapulci Irlavā ieradās G. Celmiņš, ko pavadīja tukumnieks Grīnvalds. Es G. Celmiņu redzēju un dzirdēju pirmo reiz. Viņš runāja labi un iesāka ar uzrunu: „Godātie bijušie un nākošie cīņas biedri!” Runa bija ļoti latviska, ko nebiju gaidījis. Runas kodols bija — lai kādi fantastiski plāni eksistētu, katra tauta tomēr dzīvošot, ja vien tai būs palikusi garīgā un fiziskā jauda. Pēc G. Celmiņa runas gan nodomāju, cik ilgi viņam atļaus tā runāt?

24. jūlijā pārvalde svinēja savu dibināšanas dienu, un man bija jāved uz Rīgu dažādi produkti svinībām. Tur ieradās arī Kube (kas līdz 1940. g. bija Cietumu dep. vicedirektors) un Štiglics. Kube man stāstīja, ka vācu drošības policija gribot pārņemt Irlavas saimniecību, bet iestādei varētu atstāt kādus 50 hektārus zemes. Es atbildēju, ka viņi nespēs saimniekot labāk nekā mēs. Kube atbildēja, ka mēs strādājot ar gūstekņiem. „Ar ko tad viņi strādās?” — bija mana atbilde. Bez tam, pavairojoties zēnu skaitam iestādē, mēs iztiksim bez gūstekņiem. Pārņemšanas saimniecisko nelietderību es varētu pierādīt, bet, ja būtu politiski motīvi, tad tā ir pavisam cita lieta. Laikam jau būšot arī tādi motīvi, bet viņš pēc dažām nedēļām atbraukšot Irlavā visu pārrunāt.

Apmeklēju lauksaimniecības direktoru J. Andersonu, kurš kopā ar M. Laži mani pierunā pieņemt Irlavas saimniecībā no Oktes un Svētciema kumelus audzināšanai. Es piekritu, jo tas varētu palīdzēt arī saimniecības noturēšanā. Rīgā bija gaisa uzbrukuma trauksme, bet bumbas netika mestas, jo krievi galvenokārt nomet izpletņu lēcējus un proklamācijas.

Iestādes virsuzraugs Bernāns savu atvaļinājumu pavadīja Aglonā, Latgalē. Viņš stāsta, ka Latgalē jau esot partizānu bandas.

No kāda pierobežas pagasta uz Vāciju aizsūtīti 1800 krievu un vēl bijis domāts sūtīt 1500, bet tas, nezina kāpēc, atlikts.

Rīgas centrālcietuma darbvedis O. Gulbis stāsta, ka viņu cietumā tagad ir tikai politiskie ieslodzītie, kas visi ir vācu rīcībā; vācieši tos ievieto, vācieši nedaudzus atbrīvo un vācieši nedaudzus aizved uz neatgriešanos. Daži nomirstot arī cietumā, jo uzturs esot ļoti vājš. Esot beztiesīguma sajūta, jo ievietošana notiekot bez tiesas lēmuma, neesot pat pavadraksta, vienīgi telefonisks rīkojums — pieņemt vai atbrīvot. Cietuma administrācija nezina, par ko kuņķis apcietināts, vai kāds būs viņa sods. Tādā veidā nupat ievietots

agrākais direktors Ķikuts. Agrāk cietumā miruši gadā 5—6 cilvēki, tagad tāds skaits mirstot vienā dienā. Pārtikas pienesumi gan esot atļauti divreiz mēnesī.

10. augustā iestādē ieradās Kube (viņš tagad strādā vācu civīlpārvaldē), ģenerālkomisāriāta juridiskās daļas vadītājs Klocks, tiesu palātas prokurors Robežnieks, Jelgavas domeņu valdes lauks. vadītājs Kifers un kāds SS virsnieks no Jelgavas ar dažiem pavadoniem. Vienīgi SS vīri bija karsti par saimniecības pārņemšanu, bet Klocks tam negribēja piekrist. Es iesniedzu rakstisku motivējumu, ka pārmaiņas nebūtu lietderīgas un lūdzu Kubi pēc atbalsta. Pēdējais atbildēja, ka es varbūt uz viņu liekot lielākas cerības nekā viņš spējīgs atbalstīt. Azaida laikā SS vīrs teica, ka 1919. g. viņš šeit karojis un kaut kā tai sakarībā pieminēja Ulmaņa vārdu. Ulmanis tagad esot Londonā un „vārot ziepes”. Tad Robežnieks teica, ka Ulmanis visu laiku ir bijis Vorošilovskā, ko vācieši nupat ir ieņēmuši. Par nožēlošanu interesantā saruna šai vietā pārtrūka. Pēc brīža man radās iespēja visai sabiedrībai pateikt, ka saimniecības pārņemšanas gadījumā vecā un nepieciešamā iestādē būs „kaput”, kaut tā ir vienīgā visā valstī. Tad pienāca Kube un jautāja, kā es to „kaput” domājis? Es viņam paskaidroju sīkāk domāto un viņš atbildēja, ka tas esot ļoti labi pateikts. Pēc maltītes Klocks lūdza iesaiņot viņam drusku baltmaizes, ja tāda palikusi pāri. To mēs izdarījām un vēl iedevām 10 kg kviešu miltu, jo es ticu, ka tas viss nesīs augļus iestādei. Pēc tam ātrumā apskatījām semināra novietojumu, un kungi aizbrauca uz Valdeķiem (agrāko Benjamiņu īpašumu). Jādomā, ka viņi interesējās arī par šo muižu.

Pie manis ieradās kāds latviešu kaņavīrs, kas iepriekšējā ziemā bija kaņojis vācu daļās. Viņi bijuši ielenkti 3 mēnešus, jo krievi ieņēmuši Lugu un Cholmu. Viņi būtu varējuši izlauzties, bet tas bijis aizliegts, jo vāci nav gribējuši zaudēt Valdāju augstieni. Rudenī Maskava būtu viegli ieņemta, ja vien pēkšņi neuznāktu bargais sals. Neviens motors nav kustējies, visi tanki tikuši saspridzināti, bet cilvēki kaut kā izlauzušies uz vakariem. Armija tiekot pabarota labi un to ar kaņu krievi neuzvarēšot, varbūt vienīgi kaut kā citādi.

Kad ticis ārā no ielenkuma, viņš bijis Austrijā. Tur sveicienam cēlis roku un saucis Heil Hitler, bet veikalos tam nekas neesot pārdots. Viņa sieva līdzīgi sveicinājusi kādu dzelzceļnieku, bet tas pielicis pirkstu pie galvas: jums te nav kārtībā. Kad viņi atmetuši aplamo sveicienu, austrieši arvien bijuši ļoti laipni. Par viņa Latvijas pasi brīnījies kāds ierēdnis un teicis: tās noderība būs atkarīga no tā, kas uzvarēs. Tas bijis partijas vīrs, tāpēc jāsecina, ka pat partijas cilvēki nav vairs bijuši pārliecināti par uzvaru.

28. augustā Irlavas iestādē ieradās Pauls von Primaweisi, gan tikai SS kaprālis, bet toties dižciltīgais. Viņš bija ļoti laipns un gribēja vēlreiz iegūt sīkākas ziņas par mūsu saimniecību, jo bija paredzēta plašāka apspriede par to. 1. septembrī atbrauca A. Valdmanis, ģen. Šreders un kāds vācu pulkve-

dis. Tie bija klusi un mierīgi cilvēki. Šrēders brokastīs izdzēra septiņas glāzes piena (es biju bezkaunīgs un skaitīju), tad tika runāts par saimniecību. Par pārņemšanu bija vienīgi pulkvedis, kas acīm redzot saimniecību kā „papilddevu” gribēja nodot kādai vācu SS divīzijai. Viņš ieteica iestādi pārcelt uz kādu citu muižu. Atbildēju, ka Irlavas iestādei abos noņemtajos ir 64 ēkas, visas vajadzīgas, un zinu arī, ka visā Latvijā nav otras tādas muižas, kur būtu pietiekami telpu. Mēs savus produktus kārtīgi nododam, un ar pārņemšanu armija nekā vairāk neiegūs. Citi kungi neko neteica, tikai Valdmanis man teica, ka viņš turēšoties un tie nekā nedabūšot. Pirms aizbraukšanas Valdmanis ar Šrederi divātā ilgi staigāja gar ēku un dzīvi sarunājs. Kā vēlāk sapratu, šeit notikusi saruna par Valdmaņa projektu: leģions un Slovakijas statuss.

Pēc divām dienām ieradās pie Valdmaņa Rīgā. Viņš domāja, ka Dankers mūsu saimniecības lietu ir aizlaidis par tālu. Bet esot panākts, ka Irlavas iestāde padota viņam, un viņš cerot, ka viss beigšoties labi. Kloks gan esot mūs aizstāvējis, bet viņš mazs ierēdnītis un bez ietekmes.

Miglis pastāstīja: esot izlemts, ka Irlavas zēnu, tāpat Ropažu meiteņu audzināšanas un labošanas iestādes, kā arī Mazgadīgo cietums un Termin-cietums paliekot pilnīgā latviešu pārziņā.

Iestādi apmeklēja turpat ducis Jelgavas un Rīgas prokurātūras darbinieku. Viņi izteicās, ka Miglis darbā pieņemot vienīgi bijušos vīrsniekus, kas pa lielākai daļai amatiem neesot piemēroti.

Atkal jāpiemin lielie pasaules notikumi. — 1942. g. 16. jūlijā Hitlerš ar savu stābu pārcēlās uz novietojumu Vinnicas tuvumā. Viņš atkal grozīja agrāko uzbrukuma plānu Staļingradai, vērsot to pret Staļingradu un Kaukazu. Bez tam 11. armiju no Krimas pārcēla uz Ļeņingradas fronti, jo dienvidos krievi vairs „nevar celties”. Arī vairākas divīzijas no Dienvidkrievijas bez kādas vajadzības tika pārceltas uz Franciju. Šo divīziju būtu pieticis, lai novērstu vēlāko Staļingradas katastrofu. Uzbrukums pavisma tika uz priekšu, tomēr izšķirējus panākumus nedeja. 19. novembrī krievi ar lieliem spēkiem uzbruka vāji apbruņotai Rumānijas 3. armijai. Arī uzbrukumā no dienvidiem tie bija izvēlējušies rumāņu ieņemtu frontes iecirkni un jau 26. novembrī 6. vācu armija bija ielenkta.²³⁾

1942. g. augustā Maskavu pirmo reizi apmeklēja Čerčils. Viņš ieradās kopā ar ģen. Alanbrukku. Čerčils savā laikā gribēja iznīcināt komunistus, tikko tas bija ieperinājies Krievijā. Staļins visu laiku bija sapņojis par pasaules revolūciju. Viņi bija ienaidnieki, bet apstākļu spiesti šoreiz vēlējās saprasties, vismaz uz laiku. Sabiedrotiem šis bija drūmākais laiks otrā pasaules karā: vācieši bija ieņēmuši Krimu un spiedās dziļi Kaukāzā un uz Staļingradu; Singapūra bija kritusi, bet Rommels atradās pie Aleksandrijas. Staļins prasīja „otru fronti” Francijā, Čerčils skaidroja, ka tā nav iespējama. Tad Staļins bezkaunīgi un ietiepīgi jautāja: kāpēc briti un amerikāņi tā bai-

dās no vāciešiem? Tie, kas neuzdrošinās riskēt, nekad kaķu neuzvarēs. — Kad Čerčils pastāstīja par Vācijas bumbošanu, par plāniem ieņemt Afriku un iekāpot Itāliju, Staļins nomierinājās. Tomēr vēlāk Staļins atkal jautāja: kad jūs sāksit cīnīties? Vai jūs vēlaties karašānu atstāt vienīgi mums un paši tikai noskatīties? Ja sāksit cīnīties, tad redzēsiet, ka tas nemaz nav tik grūti.²⁶⁾

Tas viss tika teikts laikā, kad britu kuģu konvojs ceļā uz Maltu piedzīvoja vismagākos zaudējumus. Alanbruks šai laikā tikās ar poļu ģenerāli Andersu, kuŗš mēģināja Krievijā esošos poļu karaņvīrus pārvest uz Persiju. Visā sarunu laikā Anderss ar pirkstiem bungojis uz galda, partnerim paskaidrodams, ka to darot, lai paralizētu iespējamās slepenas mikrofonus. Anderss žēlojies, ka Krievijā pazuduši ļoti daudzi poļu virsnieki. (Tie bija Katinā noslepkavoti.) Pēdējā konferences naktī Staļins aicinājis Čerčilu savā dzīvoklī, un viņi tur palikuši visu nakti. Čerčils jautājis, kāpēc parakstīts līgums ar Vāciju? Staļins atbildējis, ka viņš zinājis, cik vāja ir Francija un Anglija, tāpēc neesot ticējis, ka tās vispār kara iestāšoties. Viņš zinājis arī, ka Vācija uzbruks Krievijai, tāpēc gribējis iegūt laiku. — Alanbruks domā, ka sabiedroto sarunas ar krieviem nav vestas pareizi. Sabiedrotie krieviem devuši visu, bez kādiem noteikumiem, paši neko neprasot. Lielajiem piegādes materiāliem vajadzējis būt balansā ar lielāku sadarbību, kas nav noticis. Krievi centušies izspiest no sabiedrotiem visu, ko vien var, paši ne mazākā mērā nenākot pretim.

Kad Harimens jautājis par ASV iespējām lidot pāri Sibīrijai, Staļins atbildējis — kaķus neuzvar ar lidmašīnām. — Šajā konferencē Staļins panāca daudz, sabiedrotie nekā; pirmo un pēdējo reizi Staļinam nācies uzklaust Čerčila teiktu rūgtu patiesību. Nākošajās konferencēs Rūzvelts tikai glaimoja un iztapa. Pēc konferences Staļins tomēr izsludināja dažas reformas, kas bija domātas iespaيدا uzlabošanai Eiropā un Amerikā. Krievu baznīca atguva dažas tiesības, kas tai bija atņemtas; bezdievības propaganda tika ierobežota; kominterna darbība tika apturēta, pasludināja, ka Internacionāle nav vairs Padomju Savienības himna. Šīs reformas Staļinam nekā nemaksāja un nebija arī nopietni domātas, jo komunisti klusībā visu darīja kā agrāk. Komunistu aģenti ārzemēs plaši reklamēja „lielās reformas”, un netrūka lētticīgu cilvēku, kas viņu propagandai noticēja un to atbalstīja. 1942. g. 7. novembrī Maskavas patriarhs Sergejs sāka slavēt Staļinu. Arī tas bija veikls viltojums rietumu demokrātiju mulķošanai.

Kādreiz britu lords Palmerstons teicis: „Mums nav mūžīgu ienaidnieku un nav mūžīgu sabiedroto. Mūsu intereses ir mūžīgas un mūsu pienākums tām sekot”. Tāda sekošana tagad notiek.

Cietumu pārvalde no 15.—25. septembrim bija noorganizējusi kursu atbildīgiem darbiniekiem Rīgā, kur arī man bija jāpiedalās. Nekā sevišķa neiemācījāmieš, bet kursu noslēgumā bija liels mielasts.

Rīgā kino ir tā pārpildīti, ka tur netiek iekšā. Ar savu dienesta apliecību tomēr tiku „zaldātu kino”.

Sastapu I. Brastiņu, kuŗa atkal strādājis „Rotā”. Viņa ļoti šķendējās par Ulmani. Tas esot bijis naīvs un noticējis komunistiem; no Vorošilovskas rakstījis un jautājis — vai kas dzirdēts par Cimmermani-Rudumu; tas ticis no viņa nošķirts Maskavā. Lūdzis arī šo to aizsūtīt. — Biju ļoti pārsteigts dzirdot tādu valodu no Brastiņas: agrāk viņa Ulmani aizstāvēja, tagad, kad viņš cietumnieks, to nosoda! Man bija daudz domstarpību ar K.U., tomēr pēc Latvijas okupācijas es nekad viņu vairs nenosodīju, bet gan aizstāvēju, kā Latvijas valsts prezidentu. Ja būtu saticis Ulmani laikā starp 1940. gada 17. jūniju un 22. jūliju, būtu teicis: Piedodiet, ja kādreiz esmu bijis skarbs savos vārdos. — Žēl, ka tāda iespēja neradās. Grūti pateikt, vai Ulmanis naīvi uzticējās komunistiem. Daudzie Molotova un Staļina solījumi Baltijas valstīm, ka krievi negrib apdraudēt šo valstu patstāvību un jaukties viņu iekšlietās, varēja samulsināt naīvus cilvēkus. Bet ka tas noticis ar Ulmani, tam pierādījumu nav. Pēc manām domām ticēšana vai neticēšana Maskavai neko neizšķīra; Baltijas valstīm nebija citas izejas ka padoties brutālai varai. Nav svarīgi, vai tas notika uzticoties Maskavai vai ne.

Kurševics stāstīja, ka būšot kopēja sociālās apdrošināšanas pārvalde, kas aptveršot slimo kases, lauku iedzīvotāju un valsts ierēdņu ārstēšanu un pensiju lietas. Lai es gatavojoties darbam un nākot atpakaļ. Par A. Veinbergu viņš zināja stāstīt, ka tagad strādājis pie vāciešiem par tulku frontes aizmugurē Krievijā. Esot palicis pavisam vājš. Ar to arī A. Veinberga vārds manā dienasgrāmatā minēts pēdējo reizi. Atceros, ka 1944. gadā man stāstīja: viņš kritis kaujā vai krievu gūstā; katrā ziņā pazudis.

Aizgāju pie kāda pazīstama vācu ārsta, kas nebija repatriējies un visu laiku strādāja Rīgā. Viņš domāja, ka Vācija kaŗu neuzvarēsot. Viņš, tāpat kā Šīmanis, atzīstot demokrātiju un neciešot tagadējo despotiju.

J. Vuškalna kundze stāstīja, ka pirms divi nedēļām pie viņiem pēkšņi atnācis agrākais žīdu tautības īrnieks Vols, kurš kaut kā līdz tam izslapstījis, dzīvojis pie kādas latvietes. Nu, pirms dažām dienām, viņš tomēr noķerts un nošauts. Par slēpšanu apcietināti divi latvieši.

Irlavas slimnīcas direktors Dr. Katlāps bija liels gleznu cienītājs un vāca ziedojumus gleznu iegādei slimnīcas gleznu galerijai. 4. oktobrī Katlāps sarīkoja gleznu izstādi, kuŗā ar darbiem piedalījās U. Skulme, Liepiņš un pāris citu gleznotāju. Izstādi apsolijs atklāt Medems, bet kad viņš laikā neieradās, atklāšana notika bez viņa. Vēlāk Medems tomēr ieradās — ceļā esot sabojājies auto. Mani iepazīstināja ar viņu, bet runājies netiku.

No kumēlu audzēšanas mūsu saimniecībā nekas neiznāca: Domeņu valde tos vienkārši paņēmusi sev un laikam izdališot pēc sava ieskata.

Hitlers savā runā nupat teicis, ka kaŗš ilgs pāris gadus. To viņš saka pirmo reizi, jo līdz šim vienmēr runājis par nedēļām, ne gadiem.

Mani aizsauca uz Rīgu Tieslietu ģenerāldirekcija. Viņi nav apmierināti ar Cietumu pārvaldi, tāpēc Irlavas iestādi grib pārņemt savā tiešā pārziņā. Miglis gan saka, ka viņam esot viena alga, bet var saprast, ka tāda rīcība ļoti nepatīktu. Cietumu pārvalde ir pakļauta Iekšlietu ģenerāldirekcijai, bet Miglis teica, ka viņiem ar pēdējo neesot saskare jau veselu gadu. Tas liecina, ka Cietumu pārvaldei faktiski nav nevienas uzraudzības iestādes, bet pakļaujoties Tieslietu direkcijai, nonāktu tās ciešā pārraudzībā. Liekas, ka Cietumu pārvaldē nav nekādu darbības principu, valda liela nenoteiktība, un visas lietas tiek izšķirtas pēc personiskām simpatijām vai antipatijām. Arī šoreiz mani aicināja nosūtīt uz Rīgu kartupeļus un citus produktus. Tas nav likumīgi un ļoti nepatīkami, bet vairo ko teikt.

Lopu nodevas palikušas ļoti lielas: iestādes saimniecībai oktobrī bija jānodod 10 govīs.

Pie agr. Āboliņa, kas ir pagasta lauksaimniecības pārzinis (pareizāk gan būtu teikt — nodevu pārzinis), ieradies Medems aprunāties par labības nodevām. Rezultātā Āboliņš iecelts par „apriņķa uzticības zemnieku”, kāda posteņa gan citur nekur nav.

29. oktobrī iestādi atkal apciemoja augsti kungi. Ieradās Richters, juridiskās daļas vadītājs pie Lozes (apmēram — tieslietu ministrs visai Ostlandei), Kloks — tieslietu daļas vad. pie ģenerālkomisāra Drekslera, resp. Latvijai, Kube, Rīgas apg. tiesas prokurors Robežnieks un Miglis. Šie kungi ir ļoti laipni. Sevišķi inteliģents ir Richters, nedomāju, ka viņš varētu būt Hitlera domu biedrs. Ēstgriba atbraucējiem bija tāda, ka sāku bažīties par viņu veselību, bet atcerējos Ulmaņa teicienu: pats dari, pats atbildi. Prasīja arī šo to līdz ņemšanai: konservus, zirņus, sīpolus un „tikai četrus pīrādziņus”. Visu to viņi arī dabūja, kaut gan es biju bezkaunīgs un piezīmēju: nezinu, kā lai es zirņus norakstu grāmatās? Iestādes tuvumā dzīvoja plkv. P. Dardzāns, kuņam piederēja zivju dīķis. Viņš izpalīdzēja viesus uzņemt ar svaigām zivīm, ko ēdēji sevišķi slavēja.

Kādu no mūsu zēniem apciemoja tēvs, lokomotīves vadītājs Daugavpilī, kurš darba gaitās braukāja tālus ceļus. Viņš stāstīja, ka braukšana austrumu daļā tagad esot bīstama, jo bieži zem sliedēm esot paliktas mīnas. Daugavpilī abi Daugavas tilti gan palikuši nebojāti, bet pilsētu dedzinājuši gan krievi, gan huļīgāni, gan arī vācieši, lai iegūtu netraucētu skatu dažos virzienos. Dzelzceļnieki bieži nesaņemot pārtikas devas, bet ja prasot — dabūjot sitienus. (Šeit jāatzīmē, ka Dzelzceļu virsvaldes Rīgā noteicējs V. Balke 1943. g. 20. februārī izdeva rīkojumu, ka „vietējo” darbinieku pārkāpumi stingri sodāmi ar nūjas sitieniem.)

Biju aicināts uz kādām svinībām Grenču muižā. Piedalījās arī apr. pr-ks Zeltiņš un no Kuldīgas Vitenbergs, kurš līdz pēdējam laikam vadīja politisko policiju Tukumā. Abi kungi sacentās, lai iztaptu vāciešiem. Es drīz no svinībām atgriezos mājās, bet iestādes skolotājs Briedis bija palicis līdz bei-

gām un nākošā dienā atstājīja, kas noticis. Kad mielastā visi iesiluši, Vitenbergs pārmetis Zeltīnam, ka tas pārāk lienot vāciešu priekšā. Sācies skaļš strīds starp abiem. Vitenbergs pārmetis arī Briedim, ka jaunie virsnieki neiestājoties brīvprātīgos un slēpjoties aiz mātes brunčiem. Neesot cilvēku, kas sargātu Latviju no komunistiem. Briedis atbildējis: „Abi esam vienā pakāpē (virsleitnanti), un kad Jūs iesit, iešu arī es!” Citi par to amizējušies.

Pagastos līdēju nav daudz, bet pa kādam atgadās. Irlavas pagasta sapulcē kāds lauksaimnieks sauca: Lai dzīvo Vācija! Lai dzīvo Hitlers! Deutschland über alles! Saucējs par to izpelnījās Medema atzinību. — Bet kas tika latviešiem no Medema atzinības? — Nekas. Kas tika pašam saucējam? — Arī nekas.

Angļi pārrāvuši Rommela fronti Ēģiptē un saņēmuši daudz gūstekņus. Dažas vienības no Krievijas tiek pārvestas uz Afriku. Bet kas notiks šeit? Staļingradā ielēgtā 6. armija turas jau 100 dienas, bet cik ilgi vēl? Arī visā pārējā frontē nav nekā, kas iepriecinātu.

Kāds no maniem konfilistriem caur Šveices Sarkano Krustu saņēmis vēstuli no mūsu sūtņa Londonā K. Zariņa. Šveices Sarkanais Krusts jautā mūsu Tautas palīdzībai, vai viņi varētu kaut kā palīdzēt Latvijas bērniem. Adrese Tautas palīdzībai uzrādīta Latvijas sūtniecībā Londonā.

Tagad pie mums var labi dzirdēt Londonas raidītāju, ko gan aizliegts klausīties. Traucējumu nav. Ja var uztvert Berlīni, Maskavu un Londonu, tad laba informācija nodrošināta.

Beidzot piedzīvoju kaut ko priecīgu: saņēmu medību apliecību un reizē „atpirku” pats savu bisi. Par šo lietu nekad negribēju runāt ar vācu kungiem, tāpēc viss tā ieilga. Tukuma pilsētas galva Dr. Rozenbergs bija par to runājis ar Medema darbinieku V. Bekeru, un apliecība pienāca pēc pāris dienām. Vācieši pasākuši jaunu kārtību medību lietās. Zināmas platības ir rezervētas valdības vajadzībām (kā vācu, tā latviešu), bet visa pārējā teritorija sadalīta pāris simtu iecirkņos. Šie iecirkņi tiek iznomāti. Griezies pie medību referenta Rīgā un par RM 81.— uz pusgadu dabūju 101. medību iecirkni, kas aptver mūsu iestādi, tā kā izejot pa mājas durvīm medībās, varu tūlīt šaut, ja vien ir kas šaujams. Iecirknis bija krietni liels un bagāts medījumiem. Bija lapsas, caunas, seski, stirnas, meža cūkas un zaķi, bet no putniem slokas, meža irbes, lauku irbes un pīles. Manas medību izredzes vēl uzlabojās, kad noskaidrojās, ka liels mežu masīvs austrumos no Abavas nav iznomāts, bet rezervēts mūsu Lauksaimniecības direkcijai. Pāris gadu laikā Rīgas kungi atbrauca tikai vienu reizi, un pārējā laikā es saņēmu viņu atļauju medīt pēc patikas. Tas bija vairāk nekā mednieks varēja cerēt. Šī lielā privilēģija man sagādāja daudz prieka un nākošos divi gados palīdzēja uzturēt možu garastāvokli tik drūmā laikā.

Reiz aprīnķa lauksaimniecības pārzinis ar savu palīgu lūdza atļauju medīt manā iecirknī. Biju ar mieru un kopā ar viņiem medījām no tumsas

līdz tumsai. Diena nebija medībām izdevīga, tāpēc sekmes vājas; tomēr pāris lapsu un pa zaķim dabūjam visi.

Citu reizi mediju kopā ar diviem draugiem un vienā dienā mēs nošāvam 7 lapsas un dažus sīkākus medījumus. Tas rāda, cik bagāts bija mans medību iecirknis.

Biju Tukumā uz buršu vakaru, kas pagāja lielā sirsnībā. Dr. Rozenbergs stāstīja, ka pie viņa tikko ciemojies vācu 2. brigādes ģenerālis no Ļeņingradas frontes, kurš pirms gada Tukumā pavadījis savu atpūtas laiku. Viņam esot padoti divi latviešu bataljoni. Pie Ļeņingradas vispār esot maz vācu spēku. Pilsētai neesot stratēģiskas nozīmes. Tā esot ļoti nocietināta, tāpēc nebūtu lietderīgi par to cīnīties. Latvieši cīnoties labi, bet vācu civilisti neesot politiķi un izdarot daudz kļūdu. Kad kļūdu rodoties par daudz, Hitlers arvien to uzzinot un visu nokārtojot. Lai gan Afrikā briti ieņēmuši Bengaziju un amerikāņi jau pie Tunisijas robežām, tas vēl nenozīmējot zaudējumu, jo vāciešiem Tunisijā esot lieli spēki, un tie vispirms vērsīšoties pret amerikāņiem.

Dr. Rozenbergs bija slimnīcas direktors Tukumā, bet kopš 1941. gada jūlija arī pilsētas galva. Viņš labi satika ar vāciešiem, bet vienmēr saglabāja latvieša pašcienību. 1944. g. rudenī viņš iestājās latviešu leģionā un ar 19. divīziju nonāca krievu gūstā. 12 gadus pavadījis vergu nometnē, vēlāk viņš strādājis Liepājas slimnīcā.

Bieži dzird baumas, ka krievi ar vāciešiem līgšot mieru. Es neticu šai varbūtībai, jo abām pusēm ir fanātiski valsts vadītāji un tik daudz prasību vienam pret otru, ka izlīgšana izklausās pēc fantazijas. Vēlāk publicētās atmiņās ģen. Alanbruks²⁶⁾ saka, ka viņš izlīgšanas draudus sapratis kā izdevīgus Krievijai un Vācijai, kuŗas ar propagandas palīdzību gribējušas nodrošināt savas intereses. Tā bija, bet pasaulē valdīja daži politiķi, kuri to nesa-prata.

No Vācijas atvaļinājumā ieradies mūsu uzrauga Štromberga brālis. Kopā ar citiem latviešu jaunekļiem viņš nosūtīts darbos Siltas salā. Ēdiens esot slikts, darbs smags un attiecības ar vāciešiem nelāgas.

A. Āboliņš stāsta, ka ģenerāldirektori beidzot uzrakstījuši iesniegumu vāciešiem, lai mums dod tādu pašu konstitūciju kā Slovākijai; tad latvieši noorganizēs 100.000 vīru armiju. Sākumā iesnieguma teksta projekts bijis maigāks, vēlāk grozīts. Beidzot kāds (laikam Zāgars) iedabūjis tekstā suverēnitātes vārdu. Vācu reakcija bijusi pārsteidzoša. Borke dažiem latviešiem pateicis, ka tādu „leļļu teātri” vajagot izbeigt (tāds izteiciens bija dzirdēts jau 1919. gadā), ģenerāldirektori esot šovīnisti, un šeit vajadzēšot rīkoties tāpat kā Čehijā! Zāgars un Valdmanis iesnieguši atlūgumos, bet uz tiem pat neatbildot. Bez tam Zāgaram pielikts speciāls vācu pilnvarotais Lūthje, laikam uzraudzības nolūkā.

1943. g. 12. janvārī krievi sākuši kauju par Ļeņingradas atbrīvošanu. Vācu pretuzbrukums 18. janvārī nav sekmējies, krievi ieņēmuši Slisselburgu, salaužot pilsētas aplenkumu. Pilnīgu pilsētas atbrīvošanu krievi panāca tikai 1944. g. 27. janvārī, tas ir, pēc 880 dienām. Pilsēta bijusi gandrīz izpostīta. Divi ziemās pa Ladogas ezera ledu daudzi iedzīvotāji tikuši izvesti, bet pilsētā bada nāvē miruši apmēram viens miljons iedzīvotāju.

„Slovākijas konstitūcijas” kombinācija vēlāk daudz kritizēta, jo kritizēt arvien viegli, kaut ko lietderīgu izdarīt grūti. Jāatceras, ka praktiskās politikas atrisinājumi gandrīz vienmēr ir kompromisa rezultāts. „Visu vai neko” izdevīgs kritiķiem, bet praktiskā darbā tas biežāk ir sapnis nekā īstenība. Ja latviešu piedāvājums nāktu laikā, kad Vācijas uzvara likās droša, tas nebūtu kritizējams: kaut kas ir vairāk kā nekas. Bet kādas izredzes šai laikā bija piedzīvot Vācijas uzvaru? Domāju — nekādas. Ja līdz 1942. gadam par kara rezultātu vēl varēja būt dažādas domas, tad ar 1943. g. bija skaidrs — Vācija zaudēs. Tādos apstākļos latviešiem pašiem piedāvāt mobilizāciju nebija gudra rīcība. Savā augstprātībā apmātā vācu vadība priekšlikumu gan noraidīja, bet drīz vien latviešus mobilizēja bez jebkādas kompensācijas. Latvieši ar savu piedāvājumu tomēr bija atgādinājuši — šeit ir cilvēki, kas grib kaņot pret komunistiem. Vai tas veicināja vācu izšķiršanos par spaidu mobilizāciju, nav zināms, bet kaut kāda ietekme varēja būt. Piedāvāties acīm redzamam zaudētājam nebija latviešu interesēs.

A. Dravnieks raksta, ka pēc īgaunu leģiona nodibināšanas ģen. Dankers kopā ar kādu pulkvedi lūguši vāciešus, lai arī latviešiem ļauj nodibināt leģionu.³⁹⁾ — Nav nekādu liecību, ka latviešu pārstāvji leģiona nodibināšanā būtu mēģinājuši saskaņoties ar leišiem un īgauniem. Sazināšanās gan bija noliegta, tomēr iespējama.

Vācu žurnāls „Spiegel” 1967. g. rakstīja, ka Himlers gribējis mobilizēt Baltijas valstu iedzīvotājus, bet sapratis, ka tādā gadījumā vispirms šīm valstīm jāpiešķir autonomija. Viņš zinājis, ka Hitlers tam pretosies, tomēr mēģinājis. 1943. g. 8. februārī Hitlers autonomijas projektu noraidījis. Pēc divi dienām nākusi pavēle par Latviešu leģiona dibināšanu. (Hitlers sekoja loģikai: kāpēc maksāt par precī, ja to var paņemt par brīvu?) Kad latviešu leģionāru skaits bija sasniedzis iespaidīgu daudzumu, Himlers 1943. gada novembrī vēlreiz iesniedzis savu autonomijas projektu, bet Hitlers atkal to noraidījis. — Baltijas valstu lietās Hitleram tātad bijuši tālredzīgāki ieskatī nekā Rozenbergam, Ribentropam un daudziem citiem.

Pilsētās latviešiem sviestu vairs neizsniedz, bet laucinieki turpmāk saņems tikai 400 gr. mēnesī.

1943. g. 20. janvārī Kontroles Vanags stāstīja, ka memorands Latvijas lietā iesniegts Austrumzemes ministrijai, kas gan nevienu neuzklausa, kā arī Himleram un Ribentropam. Pēdējam esot citādas domas nekā Atustrumzemes ministrijai, bet viņš vairs neko nevarot noteikt. Pēc pāris nedēļām

pretkomunistu krieviem būšot jauna valdība (tas būs stipri par vēlu, jo izšķirīga nozīme būtu bijusi tikai 1941. gadā), varbūt arī Ukrainai un visbeidzot varbūt kaut kas arī mums. Mūsu ģenerāldirektoriem neesot nekādas varas. Pirms mēneša apcietināti 120 nacionāli jaunieši, kuri piedalījušies pagrīdes izdevumu izplatīšanā. Lietuviešu stāvoklis ārzemēs esot labāks nekā mūsu, jo K. Zariņš neesot aktīvs. Baumām, ka Ulmanis būtu Anglijā vai citur ārzemēs, Vanags netic.

Latgalē esot daudz komunistu bandu, kas dedzinot mājas, atņemot lopus un terorizējot iedzīvotājus. Tāpēc daļa policijas darbinieku aizbrauc uz austrumiem arī no Tukuma apriņķa. Tukuma apriņķa agronomam Apmanim vācu kreislandvirta palīgs teicis, ka apriņķī viņš visu noteikšot un tādas Lauksaimniecības direkcijas (latviešu) nemaz neesot. Apmanis atbildējis, ka viņš no direkcijas vēl šodien saņēmis vēstuli un to uzskatot par savu priekšniecību. Pēc šīs sarunas Apmanis grib tikt prom no darba. Tukumā bijis Medems, un apr. vecākais Banga izteicis cerību, ka brīvkuņģis rūpēsoties, lai iedzīvotāji saņemtu apavus, drēbes un pakavus zirgiem. Tad būšot arī iespējams īstenot uzliktās nodevas un klausas. Medems ļoti noskaities par tādu runāšanu un pārmetis Bangam, ka latvieši izplatot aplamas baumas par stāvokli frontē. Banga, savukārt, atbildējis, ka baumas Tukumā visvairāk izplata no frontes atbraukušie vācu kaņavīri.

Laikraksti ziņo, ka trīs Baltijas valstīs „principā tiek atzīts privātpašums”. Tas pateikts visai miglainā valodā. Uz to bija jāgaida 2 gadi un jāpie dzīvo daudz neveiksmju frontē. Tūlīt pēc tam sekoja Lozes uzsaukums — ķerties pie ieročiem vai darba! Tāpat bija rīkojums, ka ar 15 gadu vecumu jāreģistrē visi apmeklētāji, kas ierodas ciemoties lauku mājās. Pagastos reģistrē vīriešus 18—24 gadu vecumā, kas nozīmē, ka šajos sešos gados dzimušos kaut kas sagaida. Pat mūsu iestādes 13 zēniem bija jāreģistrējas. Iestādes saimniecībai gadā jānodod 5800 kg sviesta, ko mēs no atlikušām 65 govīm nevarēsim. Turpretim uzliktās labības nodevas izpildam bez grūtībām.

Sekoja Drekslera, Šrēdera un Dankera (tā arī viens latvietis pieāķēts klāt) uzsaukumi līdzīgā garā, un 27. februārī radio ziņoja, ka Hitlers ir ar mieru, ka dibina latviešu SS leģionu. Latviešu „brīvprātīgie” saņems visu to pašu, ko saņem vācieši savās daļās, kā pensijas un citu. Pieņems 17—45 gadus vecus vīrus, un tos komandēs latviešu virsnieki. Tikai nemin ne Slovakijas statusu, nedz ko citu līdzīgu.

Vispirms 6 gadu gājumus „brīvprātīgo” nebrīvprātīgi pieņēma Rīgā un pēc tam citur. 19. martā bija kārta Irlavas pagastam; no izaicinātiem 88 vīriem 12 atbrīvoja, pārējos 76 paņēma. Latviešu leģionā ieskaitīja gan tikai 18 vīrus, kas neizskatās labi. No mūsu iestādes bija aicināti 1 skolotājs un 4 uzraugi; no tiem 2 atbrīvoja, 2 mobilizēja leģionā un 1 nosūtīja vācu armijas izpalīgos.

19. martā R. Bangerski iecēla par I. latv. divīzijas komandieri, bet pēc pāris dienām paziņo: tas esot pārpratums, divīzijas komandierim jābūt Vācijas pavalstniekam! 10. aprīlī Bangerski iecēl par leģiona ģenerālinspektoru.

Irlavas pamatskolas skolotājs Gulbis Rīgā ir lasījis tur izplatītu protokola norakstu par ģenerālinspektoru sēdi kopā ar Dreksleru un Šrēderu. Direktori apgalvojuši, ka viņi neesot lūguši leģionu organizēt, un viņiem neesot zināms, kas lēmumu parakstījis un kur tas publicēts. Gaŗākā runā Valdmanis teicis: mēs visi septiņi „bālie direktori” esam zaudējuši uzticību tautā. Mēs vakarā apgulstamies un rītā pieceļamies ar domām par brīvo Latviju. Tiek apcietināti cilvēki, bet mēs nezinām, kur viņi paliek. 1941. g. mēs palīdzējām izdzīt komunistus, bet mums atņēma ieročus, un tagad pret mūsu gribu organizē leģionu. Drekslers atbildējis, ka visas lietas Hitlers gribot izšķirt pats, bet tagad tam neesot laika, tomēr patstāvību noteikti dabūšot. — Gulbja informāciju pārbaudīju Rīgā, un tā visumā ir pareiza. Sēde pie Drekslera ir notikusi 1943. g. 29. janvārī. — Marta mēnesī pašpārvalde vēl ir rakstījusi kādu iesniegumu, kuŗa norakstu man parādīja Laukevics. Rakstā bija teikts, ka maskētā mobilizācija ir nelikumīga un pašpārvalde ar to nav mierā.

Lietuvā notiekot raibas lietas: nodevas tur tikpat kā nepildot un iesaukšanai nepadodoties. Daudzi pārgājuši uz dzīvi mežos. Tādu pretestību it kā vadot garīdznieki. Nesen Lietuvas ģenerālpadomnieki bijuši Rīgā un vācieši tos rūpīgi uzmanījuši, lai viņi nesatiktos ar latviešiem.

Pēdējos mēnešos kaŗalaukos notikušas lielas pārmaiņas. Beigusies 162 dienu ilgā kauja par Staļingradu: 1943. g. 2. februārī to atguva krievi. 6. vācu armija iznīcināta, kritušo vai sagūstīto skaits sasniedz 300.000 vīru. Tas vāciešiem ir smagākais sitiens šīnī kaŗā. Gūstā kritis arī armijas komandieris ģen. Pauluss. Pēc tam visā austrumu frontē iniciatīva pārgāja krievu rokās un pēdējie ar sekmēm uzbruka daudzās vietās. Augustā viņi atguva Charkovu, septembrī Smoļensku un novembrī Kijevu. Vācieši zaudēja arī Afriku. Reklamējot krievu uzvaras, 1943. g. 6. martā Staļins sev piešķīra maršala titulu un daudzus ordeņus.

Medību lietās Latvijā ir jauninājums: medību apliecības var dabūt tikai tādas personas, kas izturējušas mednieku pārbaudījumus. Tā ir ļoti pareiza rīcība no vācu puses, ja ne vienīgā, tad viena no pavisam nedaudzām, ko mēs no viņiem piedzīvojām. 15. maijā mednieku pārbaudījumi bija Tukumā: pārbaudījumos piedalījās 5 lietpratēji: vācietis V. Bekkers un 4 latvieši: Dargevics, Fricka, Sproģis un mežzinis Raņķis. Pārbaude aptvēra visas medību lietas, un jautāts tika daudz. Arī mani prašņāja ilgi, iekams izdeva apliecību.

Jau martā A. Valdmani atbrīvoja no Tieslietu ģenerāldirektora posteņa un viņa vietā nāca A. Kviesis. Tagad Valdmanim esot jābrauc uz Vāciju, kur strādāšot Berlīnē. Tas izskatās pēc izsūtījuma un mājas aresta. 20. maijā

apmeklēju Tieslietu ģenerāldirekciju un pieteicos pie A. Kvieša. Teicu viņam, ka latviešiem jāizveido kāds centrs, kas krīzes gadījumā varētu ātri rīkoties. Centram vajadzētu būt šinī istabā. Viņš pasmaidīja un atbildēja, ka jābūt krietni uzmanīgiem un atturīgiem, ka pagaidām nekā nevar iesākt, bet nākotnē notikumi var būt labvēlīgi aktīvai rīcībai un „tad mēs būsīm kopā”.

8. jūnijā iestādē atkal ieradās Richters, Klops, Kube un Miglis. Šo to apskatīja, bet likās, ka galvenais apmeklējuma iemesls bija — labi paēst un kaut ko paņemt līdzi. Richters un Kube parasti nekā neprasa, bet Klops šajā ziņā nekautrējas. Arī šoreiz Klokam vajadzēja „pāris pīradziņu”. Bez tam lūdza puravu un rabarberu stādus, ko audzēšot Rīgas jūrmalā. Puravus bez panākumiem esot meklējis pa visām Rīgas dārzniecībām, tāpēc bija pārsteigts, ka mums tie bija neaprobežotā daudzumā. Klops vēl interesējās, vai pret degvīna un cigarešu zīmēm mēs varētu dabūt medu un melleņu ievārījumu. Arī Miglis izkombinēja 2 kg sviesta no piensaimnieku sabiedrības, par ko gan vēlāk bija jāsamaksā iestādei. Man tas viss ļoti nepatīk. Kungus labi paēdināt es varu viegli, jo man un vēl 7 iestādes darbiniekiem pēc Lauksaimniecības direkcijas noteikumiem uztura normas ir krietni lielas, kāpēc ciemiņus varu pacienāt likumīgi. Pavisam citādi ir, ja kāds ko prasa ņemšanai līdz: tas jāņem nelikumīgi no iestādes un par to jāatbild man.

Vasarsvētkos biju lūgts pie Kronberga Grenču Vecvagaros. Kronbergs agrāk bija nodaļas vadītājs Zemkopības ministrijā un viena no viņa meitām — Lija Kronberga — ir topoša dzejniece. Tur vēl ciemojās plkv. Skurbe, agronomi Apmanis un Alberts, A. Dāle un citi. Apmanis stāstīja, ka viens kreislantvirta palīgs nesen bijis ļoti ass pret viņu, un viņš pretim tāds pat. Drīz pēc tam Medems kādā runā Jelgavā teicis: agronomi, kas „negrib sastrādāt, ir anglofili un šovīnisti”. Apmēram tāpat izteicies Litje, kaut gan personiskās sarunās izliekoties laipns.

18. jūnijā biju Rīgā. Laukevīcs stāstīja jaunumus: darbiem Vācijā gribēts paņemt 20—30.000 sieviešu, sākot ar 17 gadiem. Panākts, ka skaitu reducē uz 10.000 un no 21 gadu vecuma. Dankers ar Prīmani tomēr vēlreiz par to runājuši ar vāciešiem un tagad jāgaida galīgais izkārtojums. Visa pagājušā gada raža esot aizvesta projām un līdz jaunai ražai Rīgā pietrūkstot maizes. Lauksaimniekiem uzliks papildus nodevas. Arī lopi būšot jānodod uz nākošā gada kontu.

No Rīgas mani pārvest bija apsolījis piensaimnieku sabiedrības šoferis. Preču auto bija piekrauts ar dažādām mantām un mēs, daži pasažieri, uzrausāmies uz tām, kad uz ietves ieraudzīju A. Klīvi. Nebiju viņu sastapis kopš 1940. gada. Piesaucu viņu klāt un teicu, ka sen gribēju viņu satikt un izrunāties, bet tā kā viņš dzīvo kaut kur uz laukiem, man tas neizdevās. Viņš atzina, ka būtu labi izrunāties piemērotos apstākļos, kaut gan daudz arī nebūtu ko runāt: „Ko es zinu — zināt jūs, ko es domāju — to arī jūs domā-

jat, bet gan jau viss būs labi". Padomājis viņš gribēja vēl ko teikt, bet paurdzījies uz maniem līdzbraucējiem, atsveicinājās. Labi vien bija: viens līdzbraucējs bija vietējās „pašaizsardzības” priekšnieks, divkosīgs cilvēks. Viņu uzskatīja par vācu spiegu. Tas sāka mani izprašāt: kas ir šis Klīve, vārds kaut kur ir dzirdēts? Atbildēju, ka viņš kādreiz bija kādas bankas direktors, bet sevī nodomāju — labāk ir, ka aiz sava stulbuma to nezini. Viņš tomēr neatlaidās: kāpēc viņš tik savādi izteicies, ko viņš īsti esot domājis. Atbildēju, ka to nezinu, ko cits cilvēks domā, bet teikto mēs visi dzirdējām un tur nekā sevišķa nebija.

Jūlija sākumā iestādē atkal ieradās Miglis ar kādu pavadoni. Viņi bija braukuši uz „revīziju”, kas ilga 3 dienas, bet īstenībā bija tikai ēšana un dzeršana. Pēc tam abiem bija jābrauc uz Nurmuižu, kur pārvaldes darbvedis viņus bija aicinājis uz kristībām. Pēc viņu ierosinājuma biju priecīgs līdzbraucējs, jo vēlējos redzēt labi pazīstamas vietas no laimīgākiem laikiem. Braucām caur Kandavu, Sabili un Talsiem. Visas šīs vietas modināja daudz atmiņu. Pie Talsiem bija mana drauga F. Hermansona mājas, kuŗu komūnisti noslepkavoja 1940. gadā. Brīdi pakavējāmies pie Hermansona kundzes. Tagad tur dzīvoja arī viņas brālis Tīfentāls, agrākais Rīgas kriminālpolicijas priekšnieks. Nurmuižas pils bija piederējusi Cirkēļu ģimenei, bet vēlāk to bija ieguvis plkv. Ozols. Viņa kundze izrādījās mana skolas biedrene no Ļaudonas. No agrākiem pazīstamiem Nurmuižas kristībās vēl sastapu ārstu Rungi. Bija pagājuši tikai 12 gadi, kopš šķīros no Talsiem, un ārējā izskatā viss bija tāpat kā agrāk. Trūka vienīgi daudz cilvēku. Sirpis un āmurs šeit bija cirtis lielus robus, un kašu krusts to turpina vēl šodien. Kad tas beigsies?

Vācieši kaŗo galvenokārt vasarās: 1941. gadā viņi sasniedza daudz un aizgāja tālu; 1942. gadā to gaita bija lēnāka, bet Volgu tomēr sasniedza; šovasar viņi uzbruka, bet neveiksmīgi un pēc tam tikai atgaiņājās, arī ne visai sekmīgi. Arvien biežāk sāk uzmākties pārdomas: ar ko tas beigsies, vai patiesi krievi atkal atgriezīsies? Tukuma aprīņķa 47 policistiem kaut kur jābrauc, tā kā policistu šeit tikpat kā nepaliks. Nesen lielas kaujas bijušas pie Orlas un Belgorodas, un jādomā, ka vajag daudz cilvēku.

Vēlreiz apmeklēju A. Kviesi. Viņš saka, ka par vadītāju Latvijas notikumos nevar būt — viņam esot 62 gadi, sabeigta sirds un vēl dažas citas kaites. Tādam uzdevumam esot vajadzīgs enerģisks cilvēks, bet viņš tāds neesot bijis arī agrāk. Viņš gribēja zināt manas domas, kādam vajadzētu būt latviešu vadonim. Atbildēju, ka izšķirīgā brīdī nepieciešams ir ātrums un enerģija, bet vienmēr vajadzīga tālredzība, takts un populārs vārds. Kviesis teica: vārds man būtu, tauta arī laikam uzticētos, būtu pietiekamas pieredzes, bet paša galvenā — enerģijas man nav. Mierīgāku līdzdarbību viņš varētu uzņemt. Līdzīga saruna viņam jau esot bijusi ar pāris cilvēkiem. Lieli patrioti esot R. Bangerskis un A. Plensners. Viņš tomēr neticot, ka Vācija

sabruks drīz. Ar to izbeidzās mana saruna un nekad agrāk es A. Kvies nebiju vērtējis augstāk kā pēc šīs sarunas: īsts goda vīrs ar goda prātu.

Spekulācija Rīgā zeļ kā nekad agrāk. Tā nemazinoties pat pēc pāris nāves sodiem. Dzīrnavu ielā par zelta gredzenu ar mazu briljantiņu prasā RM 1000.

Manā „viesnīcā” tagad viesi piesakās pa tālruni — no pārvaldes piezvanīja: rīt sagaidiet Kloku, kuŗam līdzī brauks kāds vācietis no Berlīnes. Atbrauca, pieklājības pēc apskatīja dažas telpas un tad pievērsās galvenajai programmai: pusdienām. Pēc tam paņēma 2 maisus ar kāpostiem un aizbrauca. — Vācijai trūkstot degvielu, bet ja pāris zelta fazānu grib paēst pusdienas, tad degvielas netrūkst!

1943. g. 13. augustā vecie politiķi Rīgā nodibinājuši Latvijas Centrālo Padomi, kas tanī laikā man nebija zināms. Piedalījušies B. Kalniņš, A. Klīve, J. Rancāns un K. Čakste, kuŗi pārstāvējuši 4 lielākās partijas. Viņi atzinuši 1922. g. satversmi un uzņēmuši zināmus sakarus ar Lietuvu, Igauniju un Zviedriju. Terrora apstākļos darbība gan bijusi ļoti ierobežota. Ideja nav slikta, var apšaubīt lietderību. Neko nozīmīgu padome neizdarīja un arī nevarēja izdarīt, bet tās dēļ tika apcietināti daudzi latviešu patrioti.

Mums nezīnot, šīnī laikā Vācijā jau ir runāts par Baltijas valstu upurēšanu. Pēc lielajām grūtībām austrumos un Itālijā, ģen. Jodls ieteicis Hitleram — izvākties no Ukrainas un Baltijas valstīm, tā saīsinot fronti radīt armijas rezerves. Hitlers ieteikumu tomēr noraidījis, jo Baltijas valstu atstāšana nozīmētu lielu risku tērauda piegādei no Zviedrijas kā arī zemūdeņu apmācības rajonam Baltijas jūrā.

Ciemojoties pie agr. Āboliņa, sastapu Bangu, Fluginu, Apmani, Katlāpu, Kleķeri, Zapoļski un dažus citus. Āboliņš stāsta, ka vācieši gribot evakuēt Dundagas un Ārlavas iedzīvotājus, lai radītu 25 km brīvu joslu gar jūru. Iedzīvotāji esot ļoti uztraukti. Par Ārlavas iestādi vācieši esot labās domās. Pārsteidza, ka viņš jau mainījis savus ieskatus un piekrīt, ka latvieši tiek pārmērīgi izspiesti. Banga teica, ka visiem apriņķu vecākiem 6. septembrī jāierodas Rīgā, tikai nezīnot, kādā nolūkā. Nākošā dienā viņam piezvanīju un jautāju, kas noticis. — Bijis tikai mielasts, un Drekslers savā runā teicis — „kaŗu tomēr izšķīrs ķīmija”. Šī nāvētāja „ķīmija” tomēr nekad nenāca.

Vācu atkāpšanās turpinās, līdz ar to ierodas daudz krievu bēgļu, kas šeit jānometina.

Pēc plkv. Veisa ierosinājuma pie Volchovas nolemts ieņemt kādu augstieni. Pēc septiņu dienu cīņām augstiene 9. septembrī arī ieņemta, par ko Veiss un daži citi apbalvoti ar Dzelzskrustu. Kaujā krituši 145 un ievainoti 650 kaŗavīri.³²) Par dažiem dzelzskrustiem latvieši saņēmuši pārkā daudz koka krustu. Par šo gadījumu ģen. R. Bangerskis piezīmē, ka Veiss ar Lobi neesot bijuši labās attiecībās. Pirmais pārvaldījis valodas, otrs ne. Veisam, kurš ļoti iztapis vāciešiem, bijis vairāk kritušo.³¹ — Veiss bija varonīgs un

saprātīgs virsnieks. Nedomāju, ka viņš vai citi latviešu kaņavīri cīnījās apbalvojumu dēļ. Metalla un koka krustus minu tikai kā allegoriju.

Iestādē ieradās trīs Revīzijas departamenta darbinieki: Jaunzems, Krūze un Kārklīšs, kas mūs revīdēja 3 nedēļas. Lāga vīri nesteidzās.

Pirms kāda laika mežu darbinieki mani informēja, ka manu medību rajonu nākošam nomas termiņam tīkojot cits nomātājs. Drīz vien šis tīkotājs, Pētersons, pats mani uzmeklēja un teica, ka rajonu viņš esot pieprasījis un dabūšot, bet man došot citu. Ieteicot tam nepretoties, jo viņš esot Vācijas pavalstnieks un es būšot zaudētājs. Pētersons bija latvietis, bet no kuŗa laika tas varēja būt Vācijas pavalstnieks, nezinu. Atbildēju, ka esmu Latvijas pavalstnieks, un šeit ir Latvija, tāpēc nedomāju atteikties. Rīgā gāju uz Mežu departamentu, kur sastapu vecu paziņu Ronimoizi, kurš tagad bija vicedirektors. Tas teica, ka tikdaudz pilnvaru viņam esot, lai šo lietu nokārtotu. Pēc nedaudz dienām saņēmu apstiprinājumu ar rakstu, ka rajons paliek man.

Pēc komunistu parauga vācieši 13. novembrī Rīgā sarīkoja „demonstrāciju”. Cilvēki uz to bija sadzīti, lai radītu iespaidu, it kā pati tauta prasītu pašpārvaldei drīzu nostāju visu spēku mobilizācijai, jo Maskavas konferencē mēs esam nodoti. (No 19.—30. oktobrim Maskavā notika ASV, Anglija, un Krievijas ārlietu ministru konference.) Pēc demonstrācijas O. Dankers sasauca kopā savus darbiniekus un paziņojis: „Pēc ģenerālkomisāra uzaiicinājuma esmu nolēmis iesaukt 1904—1915. gadā dzimušos”. Bangerskis piebildis, ka šī akcija jāuzskata par pirmo soli Latvijas suverēnitātes atjaunošanai. — Piemānīts tika Dankers, Bangerskis un visa latviešu tauta. Žēl veco kaņavīru.

23. novembrī biju Rīgā un apmeklēju ģenerāldirektoru J. Skujevicu. Viņš plaši stāstīja par pašpārvaldes darbu. Mobilizācija bijusi vajadzīga mūsu pašu drošībai, un tai pašā laikā viņi iesnieguši savas prasības. Prasīta deklarācija par to, ka esam atdalījušies no Krievijas, līdz ar ko latviešiem tiktu atdotas īpašumtiesības. Prasīta labāka iedzīvotāju apgāde. Prasīts atjaunot latviešu policiju, atbrīvot apcietinātos nacionālistus, atbrīvot latviešus no vācu armijas palīgdienesta, apm. 15.000 cilvēkus un visus apvienot leģionā mūsu robežu aizstāvēšanai. Atbildi viņi lūguši 2 nedēļu laikā, un gadījumā, ja tiktu noraidīti, pašpārvalde atkāpšoties. Vācieši bijuši ar mieru par zināmām svinībām 18. novembrī, piekrituši arī tam, ka radiofons noraida runu angļu un zviedru valodās. Kad teksts parādīts cenzūrai, norādīts, ka tā nevarēs, jo tekstā neesot ne vārda par Vācijas vadoni. Kad latviešu runātājs solījis to izlabot, iebilsts, ka nav nola māti arī angļi. — Tad visa lieta izjukusi. — No visiem ģenerāldirektoriem prasīts paraksts, ka bez atļaujas viņi nekur neizbrauks.

Pakāpeniski mums atņēma strādniekus — krievu gūstekņus, un no sākotnējiem 50 palikuši vairs tikai 5. Tie liek man saprast — ja viņus sūtīs uz Vāciju, viņi bēgšot.

Tēviņa raksta, ka kāda Baltijas tautu organizācija Amerikā prasot likvidēt mūsu sūtniecības, jo tās esot pretkomunistiskas. Ja fakts pareizs, tad jau tas būs Maskavas aģentu darbs.

Pārvalde mani informē, ka vācieši esot ar mieru, ka no iesaukšanas militārās vienībās turpmāk atbrīvo visus iestāžu ierindas darbiniekus, tas ir, priekšnieku, viņa palīgus un uzraugus. Uz šī pamata kā pirmais paglābās Briedis, kaut gan pēc pāris nedēļām viņu tomēr mobilizēja.

Uzraugs Bernāns atgriezies no atvaļinājuma Latgalē. Viņš stāsta, ka pirms divi mēnešiem pierobežā notikusi tāda pati iedzīvotāju aizvešana kā komunistu laikā. Paņemtas ģimenes ar veciem cilvēkiem un bērniem. Visi aizvesti uz Salaspili, kur izšķiroti: pieaugušie uz Vāciju, bērni atdoti radīem, vecie cilvēki pazuduši.

Gada beigās jāpiemin daži svarīgi notikumi starptautiskā politikā. Liela nozīme bija Teherānas konferencei no 28. novembra līdz 1. decembrim. Konferencē piedalījās Staļins, Rūzvelts un Čerčils; viņiem līdz bija daži padomnieki. Kādus 3 mēnešus „sabiedrotie” bija ķīvējušies — kur viņi sastapsies. Staļins domāja, ka konferencei jānotiek Krievijā, pārējie minēja citas vietas pasaulē: bet Staļins tam nepievienojās. Beidzot vienojās par Teherānu Persijā. Tur bija sabiedroto kaļaspēks un sarkanarmijas apsardzībā Staļins jutās pietiekami drošs. Konferences laikā Staļins aicināja Rūzveltu „drošības” labā apmesties krievu sūtniecībā, un naīvais Rūzvelts bija ar mieru. Rūzvelta telpās bijuši novietoti mikrofonu, un krievi noklausījušies visas sarunas.²¹⁾ Rūzvelts bijis ļoti iedomīgs par savām diplomāta spējām, bet patiesībā bijis stipri naīvs. Konferencē noteicējs bijis Staļins, kuŗam Rūzvelts viegli pakļāvās, tā kā Čerčils palika izolēts. Staļins neatlaidīgi prasīja otru fronti Francijā un noraidīja Čerčila plānu par kaŗa darbību Balkānos. Bija skaidrs, ka par Balkānu valstīm viņam ir savi plāni, un tam nepatīktu, ja citi tur iejauktos. Vilmons saka: krievi stumjot un amerikāņiem velkot, sabiedroto stratēģija tika aizvērta prom no krievu interešu loka. Bija paredzams, ka krievi būs noteicēji Austrumeiropā, bet varēja novērst viņu iesaīdu Centrāleiropā un Balkānos. Pēc Teherānas konferences visas Eiropas līdzsvars bija izjaukts.²⁷⁾ Rūzvelts bija iedomājies, ka viņam katrā ziņā jāiegūst Staļina draudzība. Šī mērķa labā viņš atklāti zobojās par Čerčilu, un ievērojis, ka Staļinam tas patīk, kļuva pat netaktisks. Kad Čerčils prasīja Staļinam noteiktu atbildi par krievu teritoriālām prasībām, pēdējais izvairījies — runāsim vēlāk. Staļins neuzņēmas nekādas saīstības, bet stingri tādas prasīja no citiem.²¹⁾ Ar Rūzvelta atbalstu viņš visu to arī panāca. Beigās Staļins apsoliīja sākt kaŗu pret Japānu, bet gan tikai pēc Vācijas sakaušanas. To krievi būtu drījuši tik un tā, jo viņu apetīts pēc iekārojumiem bija bezgalīgs, bet naīvais Rūzvelts domāja, ka tas ir viņa panākums. Tā ar kaunu sabiedrotiem beidzās konference.

Skolotājs Briedis pārradās iestādē: nevarējis atrast savu bataljonu. Idričas dzelzceļa stacijā, kas atrodas netālu no Latvijas robežas, vilciens nav ielaists, jo bijis uzlidojums. Kad iebrāukuši, atklājies bēdīgs skats: trīs vilcieni stacijā izdeguši, viens ar municiju, otrs ar degvielām un trešais ar 250 šķūtniekiem un zirgiem, kas nākuši no Daugavpils. Idričā vesela palikusi tikai viena māja. Novosokolņiki pašlaik vēl esot vācu rokās, bet jau divi reizes tur bijuši krievi. Armija esot labi apgādāta, arī garastāvoklis labs. Vilcienos neesot nekādas kontroles, varot braukt, kas un kur vien grib. Daudzus vilcienus partizānu mīnas saspridzinot.

1944. g. 21. janvārī biju Rīgā pie Skujevica. Uz zināmo iesniegumu vācieši neatbildot. Par kaut kādu brīvību viņi laikam nerunāšot, jo tas tad būtu jāattiecina uz visu Eiropu. Nupat Dānijā pat policija pārņemta tiešā vācu pārziņā un no Berlīnes nākot rīkojumi vēl pastiprināt uzraudzību. Viņš uzrakstījis atlūgumus, bet gribot saskaņoties ar citiem. Ne visi esot tanīs pat domās, piemēram, Kontroles Vanags sakot, ka brīdis neesot īstais, jo komunisti taisoties iebrukt Latvijā.

Lasīju kāda pārbēdzēja liecību, kuņā teikts, ka kādā kolchozā Krasnojarskas tuvumā esot novietota E. Benjamiņa un Finks, bet Narimā admirālis Spāde, Dr. Alka un inž. Melnalkšņa kundzes.

Februārā sākumā krievi pārgāja Narvas upi un jau atrodas Igaunijas teritorijā. Pie mums atkal iesauc kaņavīrus. Iestādei uzdots audzēt koksa-gizu, veselus 10 hektārus. To nezāli mēs iesējām komunistu gadā, bet vāciešiem ienākot izarām. Tagad būs jāsēj atkal. Ar katru nodzīvoto mēnesi ir grūtāk saimniekot; trūkst apavu, drēbju un daudz cita. Nav jau nekāds brīnums, jau četrus gadus maz ko var dabūt. Brīvās Latvijas laika rezerves izbeidzas, bet okupantiem pašiem nekā nav.

2. februārī Drekslers ar rakstu ir atbildējis Dankeram uz zināmo iesniegumu. Viņš raksta, ka bez latviešu ziņas aizsargus turpmāk neiesauksot, sava kārtības policija latviešiem būšot, par iedzīvotāju apgādi iespēju robežās viņš rūpēšoties un ka viņš esot pilnvarots paskaidrot: Latvija tagad neskaitās Padomju Savienības sastāvdaļa. Bēdīga atbilde. Vienīgi *Rīkojumu Vēstnesim* Latvijā nav cenzūras. Tur Dankers publicējis savu uzsaukumu par kaņavīru iesaukšanu un iepinis teikumu, ka Vācija neuzskatot Latviju par Padomju Savienības sastāvdaļu. Kad tas pats teksts ievietots *Tēvijā*, cenzors apķēries, ka nebūs labi. Jau iespiestie 18.000 laikraksta eksemplāri iznīcināti un labotā tekstā klāt pielikts vārds „tagad”, kas nozīmē, ka Vācija atzīst, ka līdz 1941. g. Latvija ir bijusi Padomju Savienības sastāvdaļa. Kāda latviešu iestāde jau otrā dienā prasījusi zināmu uzņēmumu atpakaļ. 4. februārī Drekslers piesūtījis otru vēstuli Dankeram ar atzīmi „personīgi”, kuņā paskaidrojis, ka iepriekšējā vēstule nav jāsaprot tā, ka Latvija nekad nebūtu bijusi Padomju Savienības sastāvdaļa. Ja šādus cirka trikus lieto laikā, kad latviešus mobilizē, ko tad varam sagaidīt vēlāk?

Vācu izturēšanās pret latviešiem bija dažāda. Bija laba sadarbība, bet bija arī zemiska izrēķināšanās vai augstprātīga iedomība. Diemžēl, sadarbības gadījumu bija maz. Personiski nevarēju žēloties. Man nebija daudz saskares ar vāciešiem, bet cik bija, tiku uzklaušīts, lietas lietderīgi izšķirtas. Domāju, ka Kube bija devis labu atsauksmi par mani, varbūt to darijis Richters, vai abi kopā. Nekad netiku teicis laba vārda par Hitleru vai vācu politiku; vienkārši par to es nerunāju un laimīgā kārtā viņi tādas sarunas arī neuzsāka. Richters un Kube bija intelligenti cilvēki un tādu šinī laikā Latvijā nebija daudz. Lai kā, tas man palīdzēja aizstāvēt mūsu iestādi un tās labklājību.

Man iedeva vēl vienu palīgu. Kubes uzdevumā Miglis ziņoja, ka jaunais palīgs esot spekulants, lai es to uzmanot. Savāds uzdevums. Kāpēc tad viņi tādu vīru ieceļ?

No iestādes 20 iesaucamiem darbiniekiem 18 tika atbrīvoti, bet 2 kancelejas darbiniekus (Knīsi un Ozolu) paņēma. Aprīļa priekšnieks Zeltiņš bijis ļoti dusmīgs, ka tik daudzi jāatbrīvo un tam bijusi nikna vārdu maiņa ar atbrīvotiem.

Vairākkārt paziņojumu par iesaukšanu saņēma arī mūsu saimniecības vadītājs. Tomēr ar Cietumu pārvaldes un Kloka palīdzību viņš katru reizi kaut kā tika atbrīvots.

Rīgas draugiem ir informācija, ka Lietuvā mobilizācija nav izdevusies, jo garīdznieku ietekmēti cilvēki domājot, ka „svētā Marija tomēr stāv augstāk par Adolfu Hitleru”. Igaunijā Mē ļoti iztopot vāciešiem. Draugi nedomā, ka mēs daudz ko iegūtu ar tagadējo pašpārvaldes direktoru aiziešanu, jo tad amatos nāktu Freimanis, Zanders un daži citi izteikti vāciešu draugi, kas būtu vēl ļaunāk.

Prokurors Rūvalds stāstīja, ka Jelgavā un Rīgā parādījušās proklamācijas, aicinot latviešus kaut kur reģistrēties jaunas valdības dibināšanai. Tas esot SD policijas darbs, domāts provokācijai vai arī cilvēku iebiedēšanai.

Pēc Skujevica informācijas A. Rozenberga Rīgas apmeklējuma iemesli neesot zināmi un tas ar latviešiem nemaz neesot runājis, kaut gan laikraksti ziņoja citādi. Pāris nedēļas Rīgā uzturējies Valdmanis un stāstījis, ka vācieši taisot raķešu lidmašīnas, tā ka kaŗa iznākums vēl nemaz neesot skaidrs.

Ar koksagizu Latvijā jāapsēj 400 ha. Latvieši tam pretojušies, tiem pievienojušies arī šejienes vācieši, bet tad nākusi strikta pavēle no Berlīnes, tā ka jāpaklausā vien būs. Lai nekaitinātu zemniekus, par galvenajiem audzētājiem izraudzītas valsts saimniecības.

Sastapu Andrieva Niedras dēlu, kas strādā Cenu inspekcijā. Viņš izmeklējis dažas lietas, kas skārušas lielus vīrus (neteica vācu vai latviešu), bet tās noklusētas. Savā dienesta pakāpē (pulkveža) viņš neķerstišot sieviņas ar kurvišiem. Tad pārmetot, ka viņš esot pasīvs, kaut Jēkabpilī un Bauskā

laikam bijis pārāk aktīvs. Bez tam viņš strādājis vēl kādā organizācijā. Jautāju — vai latviešu nacionālsociālistu partijā? Jā, tā esot.

Starp 16.—19. martu mūsu leģions iesaistīts smagās kaujās Veļikajas upes krastos. 2. brigāde pārdēvēta par 19. divīziju, un par divīzijas kājnieku priekšnieku iecelts plkv. Veiss. 15. martā kritis divīzijas komandieris Šults un viņa vietā vēlāk tika iecelts Štrekenbachs. 15. un 19. latviešu divīzijas pakļautas VI korpusam. 7. aprīlī plkv. Veisu smagi ievainoja, to pārveda uz Rīgu, kur 17. aprīlī mira. Par 19. divīzijas kājnieku priekšnieku iecēla plkv. Lobi.

Iestādē ieradās kreislandvirts ar sliktiem rīkojumiem: turpmāk par pašražotājiem atļauts uzskatīt tikai tos darbiniekus, kuŗi piedalās lauksaimniecības ražošanā. Līdz ar to bagātākās pašražotāju normas drīkst izsniegt tikai 18 darbiniekiem, pārējiem 36 jāizniedz pārtikas kartītes. Līdz šim visiem izsniedzām $\frac{2}{3}$ litra piena dienā; tas tagad noliegts un jāpārtrauc, kaut gan pienu atļauts izsniegt 8 atbildīgiem darbiniekiem. Tas ir jūtams pasliktinājums, turklāt darbinieku sadalīšana 3 grupās radis nenovīdību, un nesatīcību. Par 10% paaugstināta gaļas nodeva lauksaimniekiem. Tānad nodevas paaugstina, bet devas samazina.

23. martā biju Rīgā. Laikrakstos lasāms, ka latviešu pašpārvaldei esot paplašinātas pilnvaras. Neviens šādu rīkojumu nav parakstījis, un nav arī teikts, kas paplašināts. Laikam jau tikai ziņa lētticīgiem. Tieslietu ģenerāldirektors A. Kviesis ir aizgājis, un ar 19. martu viņa vietā iecelts T. Zvejnieks. Par jaunās Zemkopības ģenerāldirekcijas vadītāju iecelts J. Andersons, kurš saka, ka lūdzis sevi atbrīvot jau no iepriekšējā amata, tagad nu iecelts jaunā. Jaunums esot, ka Dankeram piešķirtas tiesības dot rīkojumus citiem ģenerāldirektoriem. Tas laikam tāpēc, ka nepatīkamas sarunas vāciešiem būs vieglāk vest ar vienu personu. Apcietināts G. Celmiņš un daži citi. Miglis stāstīja, ka evakuācijas gadījumā pārvalde vispirms pārcelsoties uz Rīgas jūrmalu, pēc tam Tukumu un Irlavu. Visiem būšot jāevakuējas pa jūrmalas ceļu, jo Jelgavas šoseja paredzēta kaŗaspēkam.

Cietumu pārvalde kaut kur dabūjusi lielu pasažieru auto un to nodeva man. Tā kā benzīna deva nav paredzēta, mums automašīnā jāiebūvē gāzes ģenerators, pēc kam to varētu lietot vieglākām transporta vajadzībām. Bija grūti sameklēt darbnīcu, kas pārbūvi veiktu, un mēs arī nespējam, jo mums bija noglabāts labs benzīna krājums, kas pietika ilgam laikam. Protams, braukšana bija nelegāla, jo atļaujas mums nebija. Tuvākiem braucieniem auto labi noderēja.

Kāds latviešu žurnālists bijis Prāgā un referējis čehiem par to, kā krievi deportēja 35.000 latviešus. Čehi teikuši, ka krievi pie viņiem neesot bijuši, bet cilvēku aizvests daudz vairāk.

Rēzekne smagi sabumbota, daudz nogalināto. Latviešu leģionāri no Ostrovas tiekot pārvietoti uz Neveles rajonu.

30. aprīlī apcietināti Kanstantīns Čakste, B. Kalniņš un L. Sēja, kuņus vēlāk nosūtīja uz Štuthofas koncentrācijas nometni. G. Celmiņš ar ģimeni izsūtīts uz Vāciju. Nupat pie Ulbrokas atrakti ģenerāļu Goppera un Praula līķi.

Manu palīgu kapt. Vītoliņu iesauc leģionā. Nodevas sāk piedzīt ļoti asā veidā; pagasta namā lasīju rīkojumu: kurš noteiktā dienā nenodos lopus, tiks apcietināts. Vairāki latvieši mani brīdināja, ka kāds tuvējs lauksaimnieks esot spiegs un denuncējot vairākus pazīstamus, arī mani. Patiesi, Medemam bija iesniegta anonīma sūdzība, kuŗā apgalvots, ka iestādē valdot pretvācu noskaņojums. To man atstāstīja landvirts, bet piebilda, ka izziņa nav gai-dāma, jo sūdzība esot anonīma un bez konkrētiem faktiem.

Uzzināju, ka sūdzība iesniegta arī vācu drošības policijā. Denuncētāju vai spiegu pasaulē nekad nav trūcis, kamēr vien ir cilvēki, kas tādus uz-klausa. Kopš Latvija zaudēja brīvību, esmu bijis ļoti uzmanīgs sarunās, un nedomāju, ka kādu pierādāmu apsūdzību pret mani varētu vērst.

Pie manis ieradās divi irlavieši un piedāvāja zināmo spiegu izmuļķot. Vai es gribētu viņiem palīdzēt? Biju ar mieru un mēs izstrādājām savu plānu. Tas mums izdevās un spiegs zaudēja vāciešu uzticību.

6. jūnijā biju Rīgā, kur visi jau zināja, ka iepriekšējā naktī sākusies in-vāzija Francijā. Ļaudis nobažījušies, ka tagad varētu sākties arī krievu uz-brukums. Paredzējums drīzi vien piepildījās. — A. Āboliņš nupat atgriezies no Čehijas. Tur intelligences mācoties krievu valodu un gaidot krievus kā atbrīvotājus, jo domājot, ka „tik traki” viņi nebūšot. Ar mums bijis citādi: krieviem vajadzējis pieeju pie jūras. — Cilvēki stūrgalvīgi nemācās no citu pieredzes. Interesanti būtu dzirdēt čehu domas šodien.

19. jūnijā biju Ropažu meiteņu audzināšanas un labošanas iestādē. Pār-valde bija sarīkojusi atvadu vakaru Kubem, kurš aiziet pensijā un atgrie-zīsies Vācijā. Viņam ir 71 gads. Galdi bagātīgi klāti, ko kuplināja arī Irla-vas iestādei uzliktās naturāliju devas. Piedalījās liels skaits pārvaldes darbi-nieku, no vāciešiem Richters, Klocks un prokurors Šēfers. Kube izskatījās bēdīgs. Klocks ļoti laipni apjautājās, kādas saknes viņš varētu dabūt Irlavā.

Miglis man pieteica apmeklētājus: Klocks un Šēfers vēloties redzēt, kā latvieši svin Jāņus. Lai es ko noorganizējo. Fronte nāk tuvāk ar katru dienu, bet kungi pieprasa izpriecas! Iestādē neko nevēlējos rīkot. Piezvanīju Kron-bergam Grenčos un jautāju, vai viņš svinēs Jāņus? — Jā, būšot daži ciemiņi, lai braucot arī es. Teicu, ka pie manis būs pāris vācu kungu, vai viņam nebūtu iebildumu, ja es vedu tos līdz? — Nē, iebildumu neesot, lai brau-cot vien visi. Tā Jāņus nosvinējām pie viesmīlīgā Kronberga ar uguņošanu un dažādām spēlēm, kaut gan latviešos īsta prieka vairs nebija.

Tukumā sastapu Zeltiņu. Viņš pareģoja, ka drīz kritīšot Daugavpils, mēs tikšot ielenkti kopā ar vācu armiju un nogriezti tāpat kā Krimā. Aizbēgt nevarēšot. Visumā tā arī notika. Tā kā bija ieņemta Polocka, Disna un

Minska, tad krievu uzbrukuma virziens jau bija iezīmējies un turpmāko pareģot nebija grūti.

Amerikāņu, britu un kanadiešu invāzija Francijā sākās 6. jūnijā. Vācu spēkus rietumos kopš 1942. g. jūlija komandēja ģen. Rundštets, un viņam bija pakļautas 50 divīzijas, gan izkaisītas ļoti plašā apgabalā. Bez Hitlera atļaujas daudzas no tām viņš nemaz nedrīkstēja lietot. Tieši krastu aizsardzībai bija norīkotas tikai 26 divīzijas. Šie spēki bija iedalīti divi grupās: Rommela grupā 15. un 7. armija, kam bija uzticēta krastu aizsardzība no Holandes līdz Bīskajas līcim un Blokovica grupā 1. un 19. armija Dienvidfrancijas aizsardzībai. Vācieši invāziju gaidīja 15. armijas rajonā, kur bija savilkti viņu labākie spēki, bet uzbrukums nāca 7. armijai. Briti piegādāja vāciešiem nepareizu informāciju par uzbrukuma vietu, kam vācieši noticēja un nesteidzināja palīdzību 7. armijai pēc uzbrukuma sākšanās, domādami, ka galvenais uzbrukums nāks vēlāk 15. armijai. Tāds nebija plānots un nekad nenāca.

Sabiedroto virspavēlniekam Eizenhaueram bija pakļautas divas armijas: 2. britu armija ar kanadiešu daļām Montgomerija un Dempseja vadībā un 1. amerikāņu armija Bradleja vadībā. Drīz vien šiem spēkiem pievienojās 3. amerikāņu un 1. kanadiešu armija, bet vēlāk vairākas amerikāņu armijas. Uzbrukuma dienā sabiedrotie Normandijas piekrastē izcēla 5 kājnieku un 3 izpletņu lēcēju divīzijas. Tālāk bija paredzēts ik dienas izcelt pa divām divīzijām.. Kaņavīru un ieroču pārvešanai bija savilkts milzīgs transporta kuģu daudzums. Tos pavadīja 7 kaujas kuģi, 27 kreiseri, 164 iznīcinātāji un zemūdenes. Uzbrukums sākās naktī ar spēcīgu aviācijas uzlidojumu un gaisa desanta izcelšanu. Uzbrukums sekmējās, kaut prasīja lielus upurus, jo vācieši sīkstī aizstāvējās. Jau otrā invāzijas dienā bija skaids, ka sabiedrotie savās ieņemtajās pozīcijās ir droši, jo spēja atvairīt vairākus vācu pretuzbrukumus.

E. Grosbergs stāsta, ka Dankers apmeklējis ģenerāli Lindemani un pēdējais paziņojis, ka Baltijas valstis neesot domāts atstāt, tās aizstāvēšot un, domājams, arī noturēšot. Plašāku mobilizāciju Latvijā vācieši vairs nevēloties un ģen. Šrēders izteicies, ka daži desmit tūkstoši vecāku vīru nekā nedotu. Vācu ierēdņu sievas jau braucot projām. Vittroks taisot kastes lielā daudzumā, jo viņam paredzēts vesels vilciens Rīgas pilsētas mantu aizvešanai. Daugavpils tiekot evakuēta, bet Rēzeknē vēl ne. „Katram gadījumam” Rīgas ostā tiekot novietotas mīnas. — Vācieši brīnījušies, ka ostas dienestā nav neviens vācu inženieris, kāpēc nācies konsultēt latvieti. Tas domājais, — ja kašs ir zaudēts, kāpēc tad jāposta Rīgas osta un devis padomus, kas ostai nodarītu minimālākus zaudējumus.

22. jūnijā krievi sāka savu uzbrukumu, vēršoties pret ģen. Buša grupu. Fronte tika pārrauta vairākās vietās. 26. jūnijā krita Vitebska, 3. jūlijā Minska, 13. jūlijā Viļņa, 16. jūlijā Grodņa, 21. jūlijā Ostrova, 23. jūlijā Ples-

kava, 26. jūlijā Narva, bet Daugavpils, Rēzekne un Šauļi 27. jūlijā. Kāda krievu kolonna pārsteiguma uzbrukumā 31. jūlijā ieņēma Jelgavu un pēc dažām dienām Tukumu. Tāpat krita Bauska un Birži. Ģen Lindemani atcēla no amata un viņa vietā nāca ģen. Šerners. Vācu tanku pretuzbrukums 13. augustā sekmējās un Tukumu atbrīvoja.

16. jūlijā krievi ielenkuši un iznīcinājuši pltn. Aperata grupu. Krituši ap 300 kaņavīru un tikpat saņemti gūstā. Majors Hāzners, kaut ievainots, ar 40 vīriem no ielenkuma izlauzies. 17. jūlijā abas latviešu divīzijas pārņākušas Latvijas robežu.

Laikraksti drošina iedzīvotājus, ka Baltijas valstis neatdos, bet evakuācija turpinās pilnā jaudā. Ļaudis uztrauc valodas, ka Ķeguma spēkstaciju domāts saspridzināt. Jelgavas virzienā dzird tālu artilērijas dunonu.

Arī es pārdomāju savus „atkāpšanās” plānus. Vācieši to gan sauktu par „atrašanās kustību”, jo viņi nekad neatkāpās. Nolēmu mēbeles un mantas pamest, bet ņemt līdzī vajadzīgākās drēbes un uzturu kādam laikam. Aizbraukšanai varētu lietot iestādes preču auto, kam iebūvēts gāzes ģenerātors. Domāju braukt uz Ventspili un tur dabūt laivu. No iestādes darbiniekiem braucēju būs pavisam maz. Tie jautā: kur lai brauc? Ko darīsim svešumā aizbraukuši? Saprotams, bez kapitāla un valodas dzīve nevienā ārvalstī nebūs viegla. Mana vēlēšanās doties prom tomēr ir tik stipra, ka nekādas grūtības to nevarēs pārveidot.

Krievi jau ir pie Ļvovas, Brestļitovskas, Šauļiem un Jelgavas. Aizsardzības darbiem vajadzēšot daudz cilvēku un kaut ko būvēšot pie Slokas. VEF fabrika jau evakuēta. Daži speciālie vācu draugi Irlavā lād Hitleru. Hameleoni maina ādas krāsu.

Tādos apstākļos dzirdējām, ka 20. jūlijā noticis atentāts pret Hitleru, bet neizdevies. Savērnieki bijuši nedaudz cilvēki. Drīz vien arī Latvijā tika meklēti līdzzinātāji un daudzi vācieši zaudēja dzīvības. Hitlers bija dabūjis tikai vieglas apdeguma brūces, bet viņa veselība pēc atentāta pasliktinājās. Bumbas licējam pulkvedim Štaufenbergam izdevās aizbēgt uz Berlīni, bet paredzētā vispārējā sacelšanās neīstenojās. Pēc asiņainas izrēķināšanās gāja bojā Štaufenbergs, ģenerāļi Rommels, von Kluge un daudzi citi.

25. jūlijā Rīgā dzirdu, ka pārvaldes kungi spēlē nelabojamus optimistus un nav nekādu rīkojumu visādām varbūtībām. Jau 28. jūlijā Irlavā sākās pānīka — krievi esot ieņēmuši Jelgavu. Pagaidām tā nebija patiesība, jo gaisa uzbrukums un pāris krievu tanku vēl nenozīmēja pilsētas ieņemšanu, bet Medems bija aizmucis lielā steigā. Bēgt jau viņš bija radis, jo arī 1919. gadā aizbēga pa to pašu ceļu: Jelgava—Liepāja. Ja viņš tā mīlēja Latviju, kā to pastāvīgi apgalvoja, tad 1919. g. varēja palikt un strādāt kādu lietderīgu darbu. Šoreiz bija citādi, kaut ieradies, lai dibinātu 1000 gadu valstību, viņam bija jābēg. Drīz viņu nobendēja Hitlers.

Mūsu saimniecības vadītājs iepriekšējā naktī aizbraucis uz Jūrmalu, bet šodien nav atgriezies. Vakarā ieradās prokurors Rūvalds, kurš ar savu ģimeni pajūgā bēg no Džūkstes. Viņam līdzī brauc arī Rīgas prokurors Zutis. Viņš brīnījās, ka esmu vēl tepat. Rūvalds bombardēšanas laikā bijis Jelgavā. Bumbas kritušas uz apgabaltiesu, cietumu, dzelzceļa staciju un citām vietām. Viņš aizbrauca tālāk. Tā kā telefona satiksme ar Rīgu nedarbojas, nosūtīju pārvaldei telegrammu, jautājot kā rīkoties. Atbildi uz to nekad neesmu saņēmis.

29. jūlijā izšķīros par Irlavas atstāšanu. Atvadoties no tuvākiem kaimiņiem un darbiniekiem, mums visiem norita pa asarai. Gribēju apjautāties par stāvokli apriņķa priekšniekam, bet tas pie telefona nenāca. Sekretārs pateica, ka priekšnieks jau sēžot mašīnā un tūlīt braukšot prom; ieteica arī man nekavēties. Pēc brīža no policijas saņēmu ziņu, ka krievi esot Džūkstē un Dobelē. Kas vien gribot braukt, lai nekavējoties. Tā kā saimniecības vadītājs bija atgriezies, nodevu viņam līdz turpmākam iestādes vadību. Viņš lūdza, lai no viņa dienesta akta izplēš un iznīcina kādu lapu, kaut gan dienesta aktīs nekādu slepenu ziņu nebija. Lūdzu to izdarīt kādam darbiniekam. Nākošā dienā arī saimniecības vadītājs bija iestādi atstājis, paņemdam savas dienesta aktis. Tāpat nākošā dienā atstāt iestādi nolēmuši audzēkņi, un neviens tos nav mēģinājis atturēt. Tas bija pareizi darīts, jo krievi audzēkņus bez kavēšanās būtu aizveduši uz Krieviju, turpretim pie vecākiem vai radiem tiem vēl bija izredzes paglābties.

Kopā ar mani aizbrauca vēl 2 iestādes darbinieki. No Irlavas braucām uz Sātu krogu, lai šeit nogrieztos uz vakariem pa Kuldīgas lielceļu. Pirms krustcelēm mums garām aizdrāzās kādi 50 auto, atstājot aiz sevis milzīgu putekļu mākonī. Tie bijuši vācu robežsargi no Tukuma. Izbraucām cauri Sabilei un kādā šķūnī dažas stundas nogulējām. Pēc tam caur Stendi un Ugāli 30. jūlijā sasniedzām Pilteni. Šeit ļaudis dzīvo vēl pavisam mierīgi, cerībā, ka „būs jau labi”. Mūsu ierašanās viņus satrauca. Radio ziņās krievi apgalvoja, ka ieņēmuši Varakļānus, Eleju un Žagari, bet izlūki jau esot Tukumā. No darba Dundagā uz Liepāju kājām esot aizdzītas ap 300 žīdu tautības sievietes. 1. augustā krievi ziņoja, ka ieņēmuši Izborsku, Balvus, Jelgavu un Glūdu, bet vācieši — ka atstāta Kauņa un Augustova; notiekot cīņas par Varšavu. Mēģināju telefoniski noskaidrot stāvokli apkārtnē. Tāsi atbild, ka viss mierīgi. Saldus — uz vakariem no līnijas Kroņa Auce — Dobeles — Tukums viss esot mierīgi. No Tilzītes uz Jelgavu braucot daudz vācu tanku. Šie tanki laikam bija tie, kas krievus izsita no Tukuma. Ar Tukumu savienojumu nedabūju, tomēr uzzināju, ka Zeltiņš, Ujerts un vācu kreislandvirts jau ir Zlēkās. No Ventspils cietuma man atbildēja, ka arī viņiem no pārvaldes nekāda rīkojuma neesot.

Jau agrāk man bija informācija, ka no Ventspils apkārtnes ar laivām iespējams tikt uz Zviedriju. Gribēju tāpēc braukt uz Ventspili un tur mek-

lēt tālākās iespējas. Kad uzzināju, ka vācieši Ventspilī konfiscējot visus auto, braukšanu atlikām. Mūsu šoferim sieva palika Irlavā un viņš gudroja kā to izvest laukā. Biju ar mieru, ka viņš brauc atpakaļ un pats izlemj, kā rīkoties tālāk. Līdz ar to mēs palikām kājniekos.

Tikai pēc kaŗa uzzināju, ka sūtnis Salnais no ASV fondiem dabūjis naudu un no Zviedrijas noorganizēta laivu satiksme bēgļu pārvešanai. Vācieši aizturējuši tikai vienu laivu, kuŗā braucis arī saeimas priekšsēdis P. Kalniņš un aizveduši uz Vāciju, kur braucēji vēlāk atbrīvoti. Organizēti pārvesti 3750 bēgļi. Citi braukuši ar savām un zvejnieku laivām. Kopā Zviedrijā ieradušies ap 5000 latviešu. Vajadzīgā brīdī es to nezināju un atrados nepareizā vietā.

Pēc šofera aizbraukšanas noskaidroju, ka 2. augustā kāda laiva no Sarnātiem aizbraukusi uz Zviedriju. Nolēmām doties uz turieni. Sadabūjām 4 zirgus un 2 lielās orēs devāmies 30 km gaŗā ceļojumā, kas mums izmaksāja dārgi, tomēr sēdēt Piltenē nebija nekādas nozīmes. Sarnātos apmetāmies pie kāda lauksaimnieka un sākām skaidrot iespējas. Izredzes bija vājas. Šeit bija 2 laivas, bet katrai no tām 3 līdzīpašnieki. Tas lietu sarežģī, jo laiva var braukt tikai tad, ja visi īpašnieki atļauj. Garlaicīgās sarunas mani nomāca. Nebija drošības, ka mēs kādreiz no šejienes tiksīm pāri jūrai. Bijām atbraukuši nepareizā vietā. Par Dundagas piekrasti, no kurienes toreiz laivas brauca nepārtraukti, mēs nekā nezinājām. Nolēmām ar vietas maiņu nesteigties un tautāt visas iespējas tepat. Uzzinājām, ka Jūrmalas ciemā esot 2 vai 3 piemērotas laivas, bet arī tur piedzīvojām vēsu izturēšanos. Liekas, šie cilvēki laivas taupīja laikam, kad viņiem pašiem tās būs vajadzīgas un par cilvēcīgu izpalīdzību vai peļņu nedomā.

Lai varētu jūrā peldēties, mums bija jādabū atļauja no vācu posteņa, ko arī saņēmām. Tādu „jūras pētnieku” kā mēs, šeit bija daudz, bet neviens nekur netika. Reiz naktī bija liela šaudīšanās, jo mežos jau ir partizāni, kas apšauda vācu postenus. No Liepājas saņēmām informāciju, ka sievietes varot saņemt apliecības braukšanai uz Vāciju, tāpat arī vīrieši no ieņemtiem apgabaliem, ja tie nav iesaucamos gados. Apmeklēju draudzīgo Krastiņu ģimeni Ēdolē. Viņi ir saņēmuši braukšanas atļauju uz Vāciju, bet Krastiņš labāk gribētu turēties kopā ar mums.

11. augustā aizbraucu uz Liepāju. Tur sastapu Irlavas veterinārārstu Kleķeri ar ģimeni, tie jau dabūjuši atļauju un brauks uz Vāciju. Apjautājos par mācītāju V. Sanderu un uzzināju, ka viņš mēģinājis braukt ar zirgu uz Vāciju, bet aizturēts; tad aizbraucis uz Rīgu. Neveicas pat vislielākiem vācu draugiem. Agronomam Robiņam izbraukšanas atļauja jau esot, un viņš vedīšot uz Vāciju arī J. Andersona ģimeni, kurš pats vēl esot Rīgā. Agr. Āboliņš esot apmeties Kazdangā. Sastapu Kacēnu, Godmani, Pavasari, Leimani, Medni, Benužu, Līci un citus paziņas. Mēs visi esam kā gāju putni rudenī:

kaut kur uz brīdi apmetamies, lai atkal ceļotu tālāk. Liepājas cietumā uz-
zināju, ka ar pārvaldi nekādu sakaru neesot.

A. Kviesis nav gribējis atstāt Latviju, bet ar lielām grūtībām pierunāts. Viņš miris ar sirdstrieku uz kuģa „Monte Rosa” 9. augustā un no Bolderājas tā mirstīgās atliekas aizvestas Rīgā un 11. augustā apglabātas Meža kapos. Tā mira pēdējais vēlētais Latvijas valsts prezidents. Latvijas zeme neļāva aizbraukt savam prezidentam, tā paturēja viņu sev.

Atgriezos Sarnātos pēc mantām un 22. augustā saimnieks mūs aizveda līdz Alsungas stacijai, lai dotos uz Liepāju. Liepājas cietuma priekšniekam bija brīvs vesels dzīvoklis, ko viņš nodeva manā rīcībā.

Liepājā runā, ka vācieši gribot celt aizsardzības valni, apmēram no Tukuma uz Saldu un Karalaučiem. Darbos ņemšot arī lietuviešus. Aizsūtīju Cietumu pārvaldei rakstveida ziņojumu par savām gaitām. Telefonisku sakaru ar Rīgu nav, bet pasta satiksme notiek ar kuģi. Pārvaldē vairs neesot Jansona, Imšas, Kirhofs, Brauķa, Baltiņa un citu; visi pazūdot kā un kur varēdami. 26. augustā dabūju telefona sarunu ar Irlavas pagasta valdi, bet ar mūsu iestādi ne. Pagasta darbvedis Ozols pastāstīja, ka semināra novietojumā krievi bijuši tikai īsu brīdi, bet muižā ilgāk un vienu nedēļu tur bijis kāds stābs. Līdz aizveduši visus lopus, apmēram 140; mājās pārskrējusi tikai viena govs.

Braucienam uz Zviedriju arī no Liepājas nebija sekmju. Gāju pie vāciešiem uz komisāriātu. Brauciens uz Vāciju liekas reālāks.

Liepājas cietuma priekšnieks Simsons un viņa palīgs Ūpis ir ļoti laipni un izpalīdzīgi. 29. augustā dabūju telefona sarunu ar diviem iestādes darbiniekiem Irlavā. Krievi esot nedaudz atspiesti, tomēr drošības nav, ka tie neatgriežas. Iestādē bijis Miglis un solījis atsūtīt kādu, kas pagaidām aizstātu mani. Krievu uzbrucējus vadījis kāds gūsteknis, kurš agrāk strādājis mūsu saimniecībā, bet pēc pārsūtīšanas uz Jelgavu izbēdzis un pievienojies sarkanarmijai.

Izbraukšanas atļauja beidzot ir izkārtota, vēl tikai jādabū apliecība no Tieslietu ģenerāldirekcijas Rīgā, ka viņiem nav iebildumu pret manu aizbraukšanu. Tas nozīmē, ka pašam jābrauc uz Rīgu. Gribu tomēr vēl pamēģināt — varbūt izlaidīs bez tādas apliecības.

Nesen uz Vāciju aizbrauca direktori Zankevics un Silis. Pašvaldību departamentu tagad pārzina J. Niedra, ko sastapu Liepājā. Sastapu arī Lauksaimniecības ģenerāldirektoru J. Andersonu. Arī Leimanis gaida uz kuģi un aicināja uz zolītes partiju; vēl piedalījās B. Plaude. Tukuma apriņķa pr-ks Zeltiņš atcelts no amata un viņa vietā iecelts Ujerts.

Bez apliecības izbraukt nevar, tāpēc 7. septembrī pa dzelzceļu braucu līdz Kuldīgai un ar kādu privātu auto līdz Tukumam. Tur pagājušā naktī bijis krievu uzlidojums; ir izdauzīti logi un sagrautas ēkas. Irlavas iestādē nekādu postījumu nav, vienīgi tas, ko krievi paņēmuši no noliktavām. Iestā-

des priekšnieka pienākumus pagaidām veic Didža, kam liekas nepatika mana atgriešanās. Nomierināju viņu teikdams, ka esmu izšķīries par aizbraukšanu. Krievi seminārā ienākuši tikai uz īsu laiku un nevienu neesot aizkāruši. Vietējais dzērājs Hartmanis gan ieradies, jautājis pēc manis un apdraudējis ar ieroci vairākus darbiniekus. Iestāde par notikumu ziņojusi policijai, bet Hartmanis jau paspējis nozust. Vācieši iestādei iedevuši dažas govīs un cūkas.

12. septembrī braucu uz Rīgu ar Terminācieta auto, ko Didža pielādēja ar kartupeļiem. Pēdējos saņēma kāda pārvaldes darbinieka kundze Jūrmalā. No pārvaldes agrākiem darbiniekiem palicis vairs tikai Miglis. Viņš jutās ļoti nervozs. K. Birkhāns aizgājis uz leģionu. No pārvaldes gāju pie Tieslietu ģenerāldirektora Zvejnieka. Viņš jautāja par maniem nodomiem attiekmē pret darbu. Atbildēju, ka vēlos izceļot, bet man no viņa vajadzīga apliecība. Darbā atgriezties nevēlos, bet man patiktu, ja varētu dabūt bezalgas atvaļinājumu līdz aizbraukšanas dienai. Zvejnieks ar to bija mierā un apliecības norakstu tai pašā dienā nosūtīja uz Liepāju.

Iestādē vairs nav nekādas disciplīnas, katrs dara, ko grib. Pašreizējos apstākļos disciplīnas uzturēšana būtu grūta, ja arī kāds to mēģinātu. Daži darbinieki bijuši pārlicu draudzīgi ar sarkanarmiešiem, tāpēc Didža atbrīvojis no darba Smiltiņu, Jansonu un Grīnfeldi. Muižā krievi pratinājuši visus darbiniekus, bet kad pēdējie nekā nav varējuši pateikt, kas viņiem patiktu, tad noteikuši: „Jūs visi viena banda, gan mēs izrēķināsimies”. Muižā vienu darbinieku krievi tomēr noslepkavojuši. Tas bija Sergejs Rozenbergs, Tukuma pilsētas ārsta Rozenberga brālēns. Biju pieņēmis viņu darbā pirms dažiem mēnešiem par skolotāju un nomināli tas veica arī iestādes priekšnieka palīga pienākumus, jo tikai tādā veidā to varēja paglābt no iesaukšanas leģionā. Krieviem ienākot, Rozenbergs aizgājis pie kāda netāla kaimiņa. Kad nācis atpakaļ uz muižu, krievi viņu aizturējuši uz ceļa un pie tā atraduši revolveri. Rozenbergs ieslēgts muižas šķūnī, pratināts un sist. Pēc kāda laika vests prom un Lestenes mežā nošauts. Vēlāk viņš atrasts un turpat aprakts. 24. septembrī viņa liķi izraka un apbedīja Irlavas kapsētā. Viņš bija jauns, jautrs cilvēks.

Ik dienas uzlido krievu lidmašīnas un nomet pa bumbai. Nezin, kur palikušas vācu lidmašīnas, tās vairs neredz. Vācieši atstājuši Valku, Iecavu, Vecmuižu, Baldoni, Ķeipeni un Mazsalacu.

Cietumu pārvalde projektē Irlavā novietot līdz 700 ieslodzīto un arī pārvaldes darbiniekus, kad „laiks pienāks”. Nedomāju, ka tas kādreiz piepildīsies. Iestādē jau tagad dažas telpas ieņem Toda organizācijas darbinieki; viņiem līdzī brauc 3 krievietes, dažas govīs un aitas: tā teikt, pilnīga pašapgāde.

Nolēmu vēlreiz braukt uz Rīgu atvadīties, jo jutu, ka tā būs pēdējā reize. Dubultos sākās gaisa uzbrukums Rīgai un Jūrmalai. Kāda bumba sprāga pavisam tuvu. Nolēmām nakti pavadīt Jūrmalā un ceļu turpināt rītu.

N. Rūtenbergs ar A. Ēku brauks prom 23. septembrī, bet E. Viksnes ģimene šaubās vai vairs paspēs aizbraukt. Noktī visi aizgāja patvertnē, tā ka dzīvoklī paliku viens. Drīz vien sāka birt bumbas, kas krita netālu no Vidzemes tirgus; plīsa logu stikli un mājas nodrebēja. Mūsu dzīvoklī tomēr nekas nenotika, un caur logu vēroju notiekošo. Tā bija mana pēdējā nakts Rīgā.

Pārbraucu Irlavā un sāku kravāties aizbraukšanai. Savu lielo bagāžu biju atstājis Liepājā, tagad gribēju papildināt produktu krājumu, jo Vācijā tā trūka. No Liepājas saņēmu ziņu, ka mani papīri ir kārtībā un varu braukt katrā laikā. Man nebija noteiktas vietas Vācijā, kur braukt. Kādam vietējam baltvācietim māsa dzīvoja Lodzā. Man vieta nepatika, jo tā bija Polijā. Iestādes dārzniekam Mendem kāds vācu kaņavīrs bija lūdzis dažādas saknes. Uz Mendes jautājumu, vai viņš nezina vietu Vācijā, kur varētu braukt iestādes priekšnieks, kaņavīrs atbildējis — viņš nākot no Erfurtes, kur viņa mātai piederot māja, telpu esot daudz un braukt varot droši. Viņš iedevis vēstuli, rakstītu savai mātai. Vēstule noderēja. Es tur aizbraucu un vieta nebija slikta.

Irlavā bija interesanti vērot kā daži cilvēki motivēja savu lēmumu palikt. Kāda intellīgenta ģimene, kas bija izšķīrusies palikt, mēģināja arī mani un citus atrunāt braukt. Viņi apgalvoja, ka sagaidāms kāds referendums par Latvijas likteni. Kas tad balsošot, ja visi aizbrauks?

26. septembrī gribēju braukt ar zirgu uz Saldu, jo tā bija tuvākā dzelzceļa stacija, kas uzņem pasažierus, bet 25. septembrī iestādē negaidīti ieradās Centrālcietuma preču auto, kas veda uz Liepāju cietuma priekšnieka Birkhāna un viņa palīga Zariņa kundzes. Auto bija pārlādēts, bet man vietu kaut kā iekārtoja. Tā šķīros no Irlavas uz neredzēšanos.

Liepājā uzrakstīju lūgumu atbrīvot mani no darba un sāku kravāties. Satiku Bastjāni un Ķempeli, kuri tuvākās dienās cerot aizbraukt. Satiku arī letgaļus A. Pauliņu, Baltiņu un Dombrovski, pie kam pēdējam varēju palīdzēt atļaujas lietā. Izdabāju atļaujas arī Birkhāna un Zariņa kundzei. 29. septembrī kāds cietuma uzraugs lūdza manu palīdzību: cietumā vēloties iekļūt 2 vācieši, kanceleja jau slēgta, un viņš vāciski neprotot. Gājām uz vārtiem — tur gaidīja Klocks un vēl kāds kungs. Klocks bija pārsteigts, mani ieraugot. Izstāstīju viņam savas gaitas un nodomu. Teica, ka darot pareizi, kaut viņam jāpaliekot Liepājā. Rīt viņam vajagot zirgu ar pajūgu, vai es to varētu izkārtot? Atbildēju, ka šeit esmu tikai ciemiņš, bet ziņošu cietuma priekšniekam un ceru, ka to varēs izdarīt. Atvadījāties. Nākošā rītā viņš pajūgu dabūja.

Sastapu Ļaudonas dzirnavnieku Vimbu, kurš no mājām izbraucis 3. augustā. Viņš stāstīja, ka gandrīz visu Ļaudonu vācieši nodedzinājuši, arī manas māsas māju. Tur vācieši nekarojuši, tikai cepuši cūkas un dzīvojuši ar krievietēm. Droši vien tās bijušas kādas aizmugures daļas.

Vēl sastapu Godmani no Jelgavas, kas nevar izšķirties starp Zviedriju un Vāciju.

Nodokļu inspektors Berks gribēja braukt reizē ar mani un aizbraukšanu steidzināja. Pievienojos, ka nogaidīšana var būt bīstama, tāpēc nolēmām izbraukt 30. septembrī. Braucieni ar kuģi tagad ļoti bīstami, daži kuģi jau nogremdēti. Vēl var braukt ar vilcienu, bet kas zina, cik ilgi. (Pēc 3 dienām šis ceļš bija nogriezts un Kurzeme ielenkta.) Birkhāna un Zariņa kundzei tas nepatika: viņas gaidīja savus vīrus no Rīgas un domāja, ka mēs visi varētu braukt kopā. Kaut kā viņas nomierināju un tās palika gaidot vīrus. Vēlāk Vācijā mēs atkal sastapāmies.

No savām mantām kā Irlavā, tā Liepājā pārdevu visu, ko nevarēju līdzī paņemt un kam gadījās pircējs. Cenas bija augstas. Sanāca liels žūksnis ostmarku. Bagāžā nodevu 2 lielas kastes un 1 maisu 181 kg kopsvarā, kaut gan visi teica, ka pieņemot tikai 50 kg. Bagāžas ceļa gaņums sanāca 1239 kilometri, un par to samaksāju RM 38. Dzelzceļniekus apdāvināju, un par to tie solījās tai pašā dienā visu nosūtīt. Vēlāk pierādījās, ka viņi vārdu bija turējuši, citādi es bagāžu nesaņemtu. Nopirkām I klases biļetes līdz Erfurtei, kas maksāja RM 209.

30. septembrī devāmies uz staciju. Iekļuvām kādā ievainoto vilcienā, kur vietas bija pietiekami. Neviens neprasīja ne biļetes, ne izbraukšanas atļaujas. Naktī pārbraucām Latvijas robežu. — Ardieu Ļaudona, ardieu Jēkabpils, skaistie Talsi, Valmiera, vecā Rīga, Irlava un Liepāja; ardieu Latvijas meži. Ardieu mana dārgā dzimtene Latvija.

LATVIEŠU KARĀVĪRI

I Pasaules karā latvieši cīnījās Krievijas armijā un kaņoja par Krievijas interesēm. Apvienoti latviešu strēlnieku pulkos, viņi cīnījās sīkstī un varonīgi. Daudzi ieguva Jura, vēl vairāk koka krustus. Es apšaubu milzīgo upu vērtību. Ja krievu daļas cīnījās vāji, kāda jēga tad bija latviešu upuņiem? Latvieši vien Vāciju uzvarēt nevarēja, un uzvara pār Vāciju latviešiem maz ko dotu: viņus pārvaldītu cara rusofilā administrācija tāpat kā pirms kaņā. Parādīt varonību ir cēla lieta, bet ja tā tautai nekā nedod, tad nestie upuri nav attaisnojami. Saprotams, latvieši bija mobilizēti, viņiem bija jākaņo. Tomēr neviens viņus nespieda pārcensties; tie varēja kaņot līdzīgi krievu vienībām. Vēlākā teorija, ka Latvijas brīvība izcīnīta I Pasaules kaņā, ir nieki. Latvijas brīvība tika izkaņota Latvijas atbrīvošanas kaņā, ne agrāk. Leiši un īgaunī neizkāva savu tautu, kā to darīja latvieši, bet brīvību laika ziņā ieguva pirmie. A. Klīve raksta,²²) ka ārvalstu pārstāvji Nacionālās Padomes locekļiem 1917. un 1918. gadā bieži jautājuši: kāpēc latviešu strēlnieki, kuņi

tik varonīgi aizstāvēja carisko Krieviju, pārgāja pie komunistiem? Pārējie Krievijas cittautieši savukārt jautājuši: kā izskaidrojama latviešu strēlnieku krieviskā nostāja cara laikā, kas pārspējusi Krievijas cittautiešus?

Dr. E. Andersons raksta (Latvijas vēsture 1914—1920., 1967.g.): „Vēsturniekiem jākonstatē, ka ar masveidīgu triekšanos skaidrā nāvē, nevārēja pakalpot savai tautai”.

Vēlāk daļa strēlnieku cīnījās pat pret neatkarīgās Latvijas armiju. Lielbritānijas valdība Igauniju atzina de facto 1918. g. maijā, bet latviešiem pateica: neatkarības doma latviešu tautā nav vēl nobriedusi. Latvija tika atzīta tikai pēc 6 mēnešiem. — Vai tas liecina, ka strēlnieki izkarojuši Latvijas brīvību? — Par upuriem I Pasaules karā lielā mērā vainojami latvieši paši. Pozitīvs ieguvums bija latviešu nacionālās apziņas celšana un kadru radīšana nākošām brīvības cīņām, kas netieši kalpoja Latvijas brīvībai.

Latvijas atbrīvošanas karā latvieši cīnījās par latviešu tautas brīvību un šī iemesla dēļ upuriem ir attaisnojums. Šis karš nebija utopija. Ienaidnieki bija stipri novājināti, un latviešu izredzes uzvarēt bija reālas. Latviešu karavīri uzvarēja, un ieguva Latvijas brīvību. Cīņās bija 3000 kritušu karavīru un kādi 4000 ievainotu. Tas nebija daudz un latvieši saprata, par ko dzīvības ziedotas. Šoreiz latviešu karavīri cīnījās latviešu virspavēlniecībā, vīri tika taupīti un lietpratīgi vadīti. Kad latvieši cīnījās par saviem mērķiem un šos mērķus sasniedza — viņu zaudējumi bija mēreni, bet kad tie cīnījās svešās armijās, nekā tie neieguva, cieta vienīgi zaudējumus!

II Pasaules karā latvieši cīnījās vācu armijā. O. Dankers raksta, ka „Latviešu SS Brīvprātīgais Leģions” ir vācu izgudrojums, latviešu karavīri nebija brīvprātīgie, bet mobilizēti pēc Drekslera un Jekelna pavēles.³³⁾ Brīvprātīgie ir bijuši gan pirmajos policijas bataljonos, un arī tad tikai daži simti. 1943. gada sākumā vācieši mēģināja pierunāt ģenerāldirektorus izdarīt mobilizāciju. Kad tiem nesekmējās, Jekelns pats izsludina mobilizāciju, iesauktos nosaucot par „brīvprātīgiem”, jo tāda bijusi Hitlera pavēle.

1944. g. septembra beigās 19. latviešu divīzija asiņainās cīņās aizstāva savas pozīcijas pie Nītaures, bet 7. oktobrī pārvietoja uz Džūksti, 11. oktobrī ieņemot pozīcijas 10 km posmā ziemeļos no Dobeles. Jau 19. oktobrī krievi uzbrūk ar lieliem spēkiem un divīzija piedzīvo smagus zaudējumus. Šai laikā Kurzemē bijušas 23 novājinātas vācu divīzijas, kas tomēr sekmīgi atvairījušas milzīgu krievu pārspēku. 23. decembrī sācies nākošais krievu uzbrukums, kas latviešu divīzijai nesa lielus zaudējumus, bet tā noturējās Annenieku—Rumbas līnijā. Tā kā krievi pārrāva fronti pie Višlas, uz Vāciju janvārī pārsveda 5 kājnieku un tanku divīzijas, kāpēc paplašināta frontes josla latviešu divīzijai. 12. februārī milzu pārspēkā krievi uzbruka Irlavas virzienā, bet lielus panākumus neguva. Tika atvairīts arī viņu uzbrukums Liepājai. Uzbrukums pārtrauca 4. aprīlī, kad frontes līnijas virziens bija Jūrmalciems—Priekule—Saldus—Grenči—Radziņciems.

Kapitulācijas dienā Kurzemē bijuši 14.000 latviešu kaŗavīru,³²⁾ pēc citām ziņām daudz vairāk — 23.292.³¹⁾ Par starpību skaitļos plkv. A. Silgailis paskaidro, ka ģen. Bangerska skaitļi datēti ar 1945. g. 28. martu un balstās uz ziņām par vienību sastāvu starp 1945. g. 24. I. un 14. III. Vēlākās smagās cīņas Pilsblīdenes rajonā stipri samazinājušas 19. divīzijas sastāvu. Arī dažas citas vienības kapitulācijas dienā faktiski vairs nav pastāvējušas. Plkv. Silgaila skaitļi attiecas uz 1945. g. 8. maiju.

Arī Pomerānijā latviešu kaŗavīri nesuši smagus upurus. Dancigas rajonā apm. 3000 latviešu kaŗavīru krita gūstā. No 15. divīzijas izveidotā plkv. Januma kaujas grupa saņēma rīkojumu ieņemt pozīcijas Berlīnes aizstāvēšanai. Redzot bezcerīgo sajukumu, Janums ar savu grupu devās uz vakariem un 27. aprīlī padevās amerikāņiem. Šeit 824 latviešu kaŗavīri izbeidza kaŗa gaitas. 2. maijā pie Šverinas amerikāņiem padevās ap 4500 latviešu. Mazākas vienības nonāca rietumos pa dažādiem ceļiem.

Kaŗa beigās zem ieročiem bijuši 146.000 latviešu.³²⁾ 15. divīzijas stiprums 1945. g. janvārī bijis 12.670 vīru.³¹⁾ — Kritušo skaitu līdz šim neviens nav varējis pateikt, un precīzi nepateiks nekad. Aptuveni skaitļi zināmi līdz 1944. g. 1. jūlijam, bet īstā nāves plauja sākās tikai pēc tam. Latviešu kaŗavīri krita ne tikai leģionā, tie krita dažādās policijas vienībās, vācu armijā, vācu armijas izpalīgos, Todta organizācijā un citur. Kritušiem jāpieskaita arī augsts procents no gūstā saņemtiem, jo bada un necilvēcīgas apiešanās dēļ Krievijā mira liels latviešu gūstekņu skaits, bet no tiem, kuri atgriezās, vairums bija invalīdi, savai tautai zuduši. Daudzi mira arī sabiedroto gūstā, daudzi sabojāja veselību uz visu mūžu. V. Hāzners domā, ka leģiona cīņās zaudēti kā krituši un gūstā saņemti ap 80.000 latviešu kaŗavīru (Fidelitas, 1970. g.). — Tas ir drausmīgs skaitlis.

Vācijas angļu zonā, kaŗam beidzoties, daudziem latviešu kaŗavīriem bija iespējams „pazust” civilo bēgļu nometnēs. No kādas nometnes visi latviešu kaŗavīri arī „pazuda”, bet no pārējām tikai daļa vai tikai nedaudzi.

Ir dabiski, ka cilvēki, kuri piedalījušies cīņās vai tās atbalstījuši, meklē attaisnojumu šīm cīņām. Tagad saka, ka vienīgi Leģiona cīņas esot devušas iespēju 100.000 latviešiem izceļot. Arī tas ir tikai pieņēmums. Izceļot varēja bez cīņām, ja vien pieteicās darbā Vācijā, vai nelegāli devās uz Zviedriju. Kad Hitlers bija izšķīries par Kurzemes aizstāvēšanu, tad tas tiktu darīts arī bez latviešu divīzijas: viena divīzija starp 18—23 divīzijām nebija parāk nozīmīga. Tādā kārtā Kurzemē latvieši patvertos līdz kaŗa beigām, un iesaukšana sarkanarmijā tiem nedraudētu. Bez cīņām izceļoja daudzi igauņi, leiši, pat krievi. Ja tautas fizisko bilanci pārbauda vēsturiskā perspektīvā, tad var apšaubīt arī lielās izceļošanas lietderību. Izceļot vajadzēja tiem, kuŗiem draudēja fiziska iznīcināšana, bet izceļoja daudzi, kam īsta iemesla nebija. Arī tas samazināja latviešu tautas kodolu. Ja runājam par tautas eksistenci, tad pirmā vietā neapsveŗam ērtību.

I un II Pasaules kaŗā latviešu kaŗavīri domāja, ka viņi cīnās par Latviju, bet vēsturiskā skatījumā tādai pieejai nav īsta seguma. I Pasaules kaŗu Krievija un Vācija neapšaubāmi pazaudētu arī bez latviešu strēlniekiem. Tāpēc strēlnieku cīņas Krievijas priekšrevolūcijas laikā, kad strēlnieki cieta vismagākos zaudējumus, nebija izšķirējas Latvijas brīvībai.

II Pasaules kaŗā Latvijas brīvību nevarēja atjaunot sadarbojoties ar Vāciju vai Krieviju; tās abas jau iepriekš bija izlēmušas Austrumzemju okupāciju. Kuŗa no abām okupācijām būtu izdevīgāka latviešu tautai, ir akadēmisks jautājums. Tāpēc neattaisnojami lieli bija leģiona upuri arī šai kaŗā.

A. Dravnieks raksta, ka viņš lasījis dažas sūtņa V. Salnā vēstules saviem draugiem Latvijā. Vēstulēs teikts, ka kapitulācija 1940. gadā bez pretestības ārzemēs atstājusi sliktu iespaidu, kāpēc jauna (1943. g.) uzbrukuma gadījumā būtu jācīnās pret Padomju Savienību. Salnais domājis, ka vislabākais būtu, ja varētu atjaunot Latvijas armiju — tad būtu izredzes dabūt ieročus no ārienes.³⁹) — Netiku dzirdējis par šādu Salnā ieteikumu, bet ja viņš tādu devis, tad tas bijis vieglprātīgs. Maz ticams, ka viņš varētu ieročus sagādāt; vēl mazāk ticams, ka ieročus varētu atvest Latvijā. Utopiska bija iedoma, ka varētu atjaunot Latvijas armiju. Kureļa grupas izveidošanu var uzskatīt par mēģinājumu, un mums zināms, kā tas beidzās. Ja tāds ieteikums no sūtņa Salnā nācis, tad viņa fantazija neatpaliek no K. Upelnieka fantazijas un viņš būtu līdzatbildīgs latviešu kaŗavīru traģēdijā.

Nākotnes Latvijas jaunatnei vairāk būs jāmācās māka saudzēt tautas dzīvo spēku. Ordeņi piešķirami par panākumiem, kas gūti ar vismazākiem upuriem. Tāpat jāmācās, kā izvairīties no upuriem, ja latvieši spiesti kaŗot par citu interesēm. Virsniekiem jāmaca nacionālās politikas zinātne, kas mazām tautām svarīgāka par jebkuŗu citu zinātni. Pagājušos kaŗos daudzi komandieri mācēja taupīt savus kaŗavīrus, bet daži neprata. Lietuvieši kaut kā iztika bez leģiona, un zināmās vajāšanas neprasija tādus upurus kā latviešiem viņu leģionā. Abos pasaules kaŗos latvieši centās pēc pirmās vietas. Daudzās lietās ir labi būt pirmajam, tomēr ne savas tautas reducēšanā.

Daži autori domā, ka leģiona cīņas bijušas neizbēgamas, atteikties no cīņām nav bijis iespējams, jo tādā gadījumā vācieši mobilizētos latviešus vienkārši apšautu. Bijušas arī cerības, ka pēdējā kaŗa posmā vācieši un krievi būs tik novājināti, ka leģions varēs atjaunot Latvijas brīvību. Kaut tas nav piepildījies, tomēr leģions radījis iespēju daudziem latviešiem izcelot. Citi domā, ka latviešu kaŗavīri ne I, ne II Pasaules kaŗā bez vajadzības kaujās nav dzīti, un upuŗi bijuši mēreni un nepieciešami.

Kļūdījās daži latviešu virsnieki, bet vēl biežāk kļūdījās politiķi, kuŗiem trūka tālrelzīga skata par nākotnes notikumiem un reālām iespējām. Par kļūdām I un II Pasaules kaŗā pārāk dārgi samaksāja mūsu kaŗavīri un visa latviešu tauta. Pieredzes trūkuma dēļ kļūdas I Pasaules kaŗā daļēji var aizbaidināt, bet grūti attaisnot traģiskās kļūdas II Pasaules kaŗā.

Laika atstarpe vēl par mazu, lai dziļi, vispusīgi un objektīvi novērtētu latviešu kaņavīru zaudējumu jēgu II Pasaules kaņā. Tomēr iecietīgu un godprātīgu pārrunu rezultātā krātos materiāli vēsturniekiem, kuņi vēlāk dos objektīvu novērtējumu.

Sagaidu, ka mans vērtējums izraisīs dzīvu domu izmaiņu. Līdzīgu uzskatus ļoti piesardzīgā veidā skāruši tikai pāris autoru. Vairums pieņem, ka smagie latviešu kaņavīru upuri nebija novēršami un tie nesti ticot Latvijas brīvībai. Bet patriotiskas frazes un varonības apraksti dažkārt aizplīvuro vēsturisko notikumu īsto sakarību. Latviešu tautas nacionālās intereses ir vienīgā vērtība, kam jāpakļauj viss pārējais. Tikai šādā skatījumā notikumus vērtējot, būs atrodama pareizā atbilde latviešu tautas jaunākās vēstures posma traģēdijai. Domāju, ka pienācis laiks šo jautājumu objektīvi un atklāti pārrunāt, un varētu tikai priecāties, ja mani ieskati izrādītos maldīgi.

IV VĀCIJĀ

(1944.—1945.)

1944. g. 1. oktobrī ar ievainoto vilcienu iebraucu Insterburgā, kur pārsēdos Berlīnes vilcienā. Savu medību bisi pakāru vagonā un visā ceļojuma laikā neviens par to neinteresējās. Caur Berlīni un Halli sasniedzu Erfurti 2 dienās, kas kara apstākļos bija ātri.

Erfurtē ar ieteikšanas vēstuli kabatā devos pie Hernleina kundzes. Tā bija laipna dāma un gatava palīdzēt. Dzīvokli viņa nevarēja piedāvāt, bet apsolīja sameklēt. Pagaidām novietojos viesnīcā. Kašs Erfurti nebija daudz postījis. Tā bija tīra un jauka pilsēta, rūpnīcu pavisam maz, ar to laikam izskaidrojami arī mazie postījumi. Banka man apmainīja tikai 100 ostmarku, bet vēlāk Hernleinas tēvs kaut kā samainīja visu manu naudu un tā jau bija liela palīdzība. Gāju uz Darba pārvaldi. Partijas vīri vairākas dienas gudroja, ko ar mani darīt. Nebiju atsūtīts darbā, bet labprātīgi atbraucis. Beidzot viņi paziņoja, ka tik grūtā laikā visiem jāstrādā un ieteica iet uz Telefunken fabriku Rudolfa ielā. Darbs nebūšot smags, viņi cerot, ka tas būšot pa spēkam. 9. oktobrī sāku strādāt fabrikā. Jāstrādā 11 stundas, kas gan ir neparasti garš darba laiks, bet tāpēc visi dabūja maizes un gaļas papilddevas. Darbā deva kafiju un itin apmierinošas pusdienas. Fabrikā strādāja franči, holandieši un krievi; pavisam maz citu. Starp krieviem bija kādi 30 no Latgales, kas atsūtīti darbā un šeit dēvēja sevi par latviešiem. Man ierādīja vieglu darbu virpotavā. Vienīgā vaina, ka visu laiku bija jāstāv kājās. Pēc pāris dienām meistars atļāva pārmaiņas pēc arī sēdēt. Dzīve likās vieglāka.

Pēc „ārzemnieku civilstrādnieku kartes” pašlaik izsniedza: 1,650 kg maizes, 0,550 baltmaizes, 0,150 barības līdzekļu, 0,250 gaļas, 0,200 cūkgaļas, 0,125 sviestu, 0,030 margarīna, 0,225 cukura, 0,062 siera, 0,175 marmelādes, 0,050 kafijas un 3,000 kartupeļu nedēļā. Šad tad reizi mēnesī augļus, saknes, zivis, ziepes, mazgājamo pulveri un vājpīenu. Par gaļo darba laiku vēl papildus saņēmu: 900 gr maizes, 20 gr margarīna un 200 gr gaļas. No Latvijas līdzpaņemtās produktu rezerves man pietiks labam laikam, kāpēc par uzturu rūpju nav. Vācu ēstgriba gan ir milzīga: viņi noēd prāvas trīs ēdienu porcijas lielā ātrumā, uzdzer vīrsu alu, bet joprojām jūtas nepaēduši un izskatās novājējuši. Ēdieniem tomēr par maz taukvielu. Apģērbti ir labi.

Saņēmu pirmās vēstules no A. Bērziņa, N. Rutenberga un Ķempela. Pirmais strādājot Berlīnē 10½ stundas dienā, bet ceļā pavadot 3 stundas.

Latgales krievi saka, ka neviens no viņiem neesot komūnists. 1943. g. atsūtīti šurp tāpēc, ka nav devuši kukuļus. Par vainīgiem viņi uzskata latviešus, bet pret mani viņi ir laipni. Šaubos par latviešu vainu šinī lietā. Latgales krievu pagastos sarkanie partizāni atraduši lielu atbalstu, kas vāciešiem nebija noslēpums. Nav tāpēc jābrīnās, ka vācieši šos pagastus gribēja iztīrīt pilnīgi, kaut cieta arī nevainīgi cilvēki. Darbos uz Vāciju atsūtīja arī daudz tūkstošus latviešu, ko lai tie vainotu?

13. oktobrī krievi bez kaujas iegājuši Rīgā. Acīm redzot tas bijis paredzēts vācu plānos. 19.—21. oktobrī ģen. Bangerskis apmeklēja VI SS korpusa stābu Irlavā, ko komandēja ģen. Krīgers un kuŗam bija pakļauta 19. divīzija. Pēc tam Bangerskis izbraucis uz divīzijas stābu Lestenes pilī, kur divīzijas komandieris sūdzējies, ka dezertējuši 700—800 kaŗavīru.³¹⁾ Pēc Kureļa grupas izformēšanas disciplīna divīzijā drīzi atjaunojusies.

Man bija lielas grūtības dzīvokļa atļaujas lietā. Vācu iestādes domāja, ka ārzemniekiem jādzīvo strādnieku nometnēs, kur apstākļi bija pavisam bēdīgi. Pēc ilgas cīņas tomēr saņēmu atļauju iekārtoties privātā dzīvoklī.

Ārzemju strādniekiem fabrikā bija noteiktas darba normas, bet paši vācieši neko nesteidzās. Kad es kādam jautāju, vai viņš šodien savu normu paveiks, tas atbildēja: es uz akorda nestrādāju.

3. novembrī pie manis ieradās Birkhāns ar kundzi, abi Zariņi ar meitu un darbvedis Lavsons. No Rīgas tie izbraukuši 7. oktobrī, nakti pavadījuši Irlavā. Tur jau bijusi visa Ropažu iestāde, arī lopi. Uz Liepāju atbraucis arī Miglis. No Liepājas viņi visi izbraukuši 14. oktobrī, bet no Gdiņas vadāti apkārt pa Vāciju, līdz nokļuvuši Oldenburgas nometnē. Tagad viņi brauc uz kādu mazu ciemu tepat tuvumā, par ko tie vienojušies jau Rīgā. Viņiem līdz no Rīgas pat vilku suns.

Beidzot saņēmu savas bagāžas 2 kastes. Biju tās ilgi gaidījis, un jau domāju, ka vairs neredzēšu. Vēl gan trūka 1 saīnis, bet tas sīkums. Ja bagāža pazustu, es būtu bez drēbēm. Uzdāvāju saimniecei vienu Irlavas lapsu, par ko viņa ļoti priecājās. Tagad vienīgās grūtības ar kurināmo: ogļu deva gan paredzēta, bet ogles vienkārši nav, un tā dabūjam drebināties.

Fabrikā virpoju dažādas ripiņas un caurulītes. Tām jābūt radio aparātu daļām, bet kāds francūzis domā, ka tās ir tanku daļas. Var būt kā vienādi, tā otrādi.

A. Bērziņš raksta, ka viņa kundze un padēls deportēti 1941. gadā.

Novembra vidū Latvijā likvidēja tā saucamo Kureļa grupu. Sākumā šajā grupā bijušas tikai aizsargu un policijas vienības. Pēc vācu rīkojuma grupas uzdevums bijis vācu atkāpšanās gadījumā aizstāvēt Daugavas līniju Ķeguma apkārtnē un noorganizēt partizānus krievu aizmugurē. Grupas faktiskais vadītājs bija kapt. K. Upelnieks, „karsts patriots, bet fantasts”.¹²⁾ Tam it kā bijis kontakts ar Latvijas Centrālo Padomi. Augustā bataljonā bijis ap 500 vīru, tiem atkāpjoties kādi 150 vīri palikuši krievu aizmugurē, bet pā-

rējie caur Rīgu atgājuši uz Strazdes muižu Kurzemē. Ugāles pagastā atsevišķi bijusi ltn. Rubeņa rota. Vēlāk grupai pievienojušies daudzi dezertieri. Ģen. Jekelnis 2. novembrī ticies ar Kureli un Upelnieku Talsos, kur notikušas asas sarunas. Grupas lielumu Upelnieks minējis ap 500 vīru, kaut bijis divreiz vairāk, un vācieši to zinājuši. Drīz pēc tam vācieši grupu ielenca un likvidēja. Ltn. Rubeņa rota pretojusies 3 dienas, pats Rubenis ievainots un vēlāk miris. Ģen. Kureli aizsūtīja uz Vāciju. Apcietinātie aizvesti uz Liepāju, kur tiesāti par sacelšanās gatavošanu. Nošauti plkv. P. Liepiņš, kapt. Upelnieks, vltm. Gregors, Prikals un Rasa, bet apžēloti pltn. Graudiņš, ltn. Ankravs un serž. Pāvilāns. Pārējie 454 vīri nosūtīti uz Štuthofas koncentrācijas nometni Vācijā. Vēlāk 89 vīri nosūtīti tieši uz 15. divīziju. Pēc ģen. Bangerska ierosinājuma tiesa 331 vīru atbrīvojusi, tā ka nometnē palikuši tikai 34. Bangerskis domā, ka Upelnieka plāns bijis fantastisks, jo vāciešiem Kurzemē bija 350—400.000 karavīru.³¹) Domāju, ka te bez vāciešiem būtu jāpiemin arī krievi, kuŗu skaits bija vēl lielāks.

Trāģiski beidzās Kureļa grupas gaitas. Ja plānotājs un faktiskais grupas vadītājs bija Upelnieks, tad cita nekā arī nevarēja gaidīt. Atceros, kā Upelnieku 1940. gadā novērtēja kollēgas Valsts kontrolē. Viens no revidentiem teica: kad U. ienāk manā istabā, ir sajūta, ka man kaklā tiek uzvesta cilpa. Tāda bija Upelnieka izturēšanās, kas beidzās viņa paša un Kureļa grupas traģēdijā. Nezinu, vai un kādas instrukcijas Upelnieks saņēma no LCP, bet ja tādas būtu bijušas, tad vainojamas arī attiecīgās amatpersonas padomē, ka saistījušās ar nepiemērotu cilvēku. Lai savai tautai pakalpotu, nepietiek ar karstu sirdi — vajadzīgs arī reāls plāns un vēsa galva.

Pēc kara beigām kāds Irlavas iestādes darbinieks stāstīja, ka ltn. Didža bijis rotas komandieris Kureļa grupā. Didžas pierunāti, tur iestājušies vairāki mūsu iestādes un Cietumu pārvaldes darbinieki. Viņiem stāstīts, ka Latvija atgūs patstāvību, bet Zviedrijas kuģi viņus gaidīs, ja tomēr vajadzētu aizbraukt. Pēc grupas likvidēšanas viņi atvesti uz Vāciju un iedalīti 15. divīzijā.

18. novembrī svinēju pie Birkhāna Rodas ciemā, 40 km no Erfurtes. Pagaidām viņiem netrūkst nekā. Mājās pārvedu maisu ar mežā lasītiem āboliem, bet otru maisu ar malku. Birkhāns stāstīja, ka viņš nav sapraties ar Cietumu pārvaldes priekšnieku Migli. Tas spiedis viņu darbā pieņemt vairākus pavisam nederīgus cilvēkus. Kādā apspriedē M. paziņojis, ka cietuma darbiniekiem būs jāsedz armijas atkāpšanās! Pārvaldes inženierim jābūvē pontoni un plosti. Visa runāšana bijusi divaina un neskaidra. Birkhāns domā, ka Miglis pats visu to izdomājis, jo tik smieklīgu projektu vācieši nebūtu ierosinājuši.

Erfurtē bija lielāks uzlidojums. Pilsētā nokrita vācu iznīcinātājs un nodedzināja pāris māju, bet amerikāņu bumbvedis nokritis uz strādnieku

barakām Telefonken fabrikā. Strādnieki bijuši patvertnē, bet visa viņu mantība sadegusi.

Bumbas sāk birt arvien biežāk. Man izsita dažus logu stiklus, bet tos ātri salaboju. Trauksmes gadījumos mājas iedzīvotāji meklē patvērumu pagrabā, kur jūtas drošāki. Es pagrabā negāju, jo trauksmes nāca bieži un pa lielākam daļai naktī. Ja gribēja patverties, tad nekāda gulēšana neiznāca un kā lai negulējis cilvēks noturētos 11 stundas darbā? Biju izšķīries par normālu dzīvi, lai kas notiktu. Dienās bumbotāji bija amerikāņi, naktī angļi. Kad bumba krīt, dzirdams īpatnējs troksnis. Ja bumba krīt vertikāli uz klausītāju, troksnis ir citādāks nekā tad, ja tā zemi sasniegs 100 metru attālumā. Biju iemanījies pēc trokšņa labi noteikt gaidāmā sprādziena attālumu. Pēc tam gan laika nepalika daudz: dažas sekundes. 27. novembra vakarā vēl negulēju, kad atskanēja trauksme. Šoreiz paņēmu kažoku, lai ietu pagrabā un jau dzirdēju izmetās bumbas gaudošanu, kas vēstīja — būšu pavisam tuvu! Uzmetu kažoku pāri galvai un metos mīkstajā gultā. Tūlīt sekoja sprādziens. Nodzisa elektrība, šķindēja stikli un bira apmetums. Sāpēja kāja, bet citādi jutos neskarts. Kas bija noticis? Bumba bija sprāgusi apm. 50 soļu attālumā un kāda mazāka māja bija pilnīgi sagrauta. Pārējās tikai stipri cietušas. Mūsu māja ielas pusē bija bojāta un palikusi bez logiem. Manai istabai logs vērās uz ielu. Ielogs bija izsists un izsviests cauri manai un vēl nākošai istabai, lai apstātos virtuvē. Laikam lidojošais ielogs bija sasitis manu kāju. Dzīvokli vairs nevarēju lietot. Letgalis Ārgalis aicināja uz pāris dienām apmesties pie viņa, kāda veca profesora mājā. Pēc manas pāriešanas tur, profesora ģimene izlēma, ka var man izīrēt telpas savā dzīvoklī. Māja Ģētes ielā bija patālāk nekā agrākā dzīves vieta no bumbošanas centra — dzelzceļa stacijas.

15. decembrī fabrikā visiem vācu strādniekiem bija sapulce, kurā mēs neviens nedrīkstējām piedalīties, bet tai laikā mūs uzraudzīja policija. Latvietis Kalniņš, par aizliegumu nezinājis un sapulcē ieradies. Tur stāstīts, ka vācu tauta ir pārākā, ka divi trešdaļas no kaŗa jau pārdzīvotas, bet pēdējā trešdaļa būs visgrūtākā, tāpēc visiem jākāpina darba veiksmē.

1945. g. 3. janvārī Guderians ieteicis evakuēt Kurzemi, bet Denics tam pretojies. Hitlers piekritis Denicam.

Ģen. Lašs, kurš 1941. gadā ieņēma Rīgu, tagad ir cietokšņa komandants Kenigsbergā.

Ģen. Bangerskis 26. janvārī Irlavas slimnīcā apmeklējis ievainotos. Viņš raksta,³¹⁾ ka Katlāpa kundze viņu pacienājusi ar labām pusdienām.

Birkhāni visu laiku mani kūda, lai atbrīvojos no darba un braucot pie viņiem. Viņi nav spiesti strādāt, tikai pāris reizes nedēļā brīvprātīgi pacērt malku. Bez tam tur vienmēr no zemniekiem var dabūt kādus produktus. Zināju, ka no darba atbrīvoties būs ļoti grūti, varbūt pat neiespējami, bet tā kā no slimības netiku vaļā visu ziemu, nolēmu cīnīties. Kurināmā bija

tik maz, ka ik dienas salu. No saaukstēšanās sāpēja plaušas, galva un ausis. Baidījos par nopietnākām sekām un gāju pie ārstes Adamsones, kas kopā ar vīru, arī ārstu, bija Erfurtē. Viņas izdotās slimības zīmes mūsu fabrikas ārsts tomēr negribēja atzīt. Sākās grūta un gaļa cīņa. Kāds latvietis pastāstīja, ka Darba pārvaldē strādājis kāda Latvijas vāciete, ļoti palīdzīga. Gāju pie viņas. Patiesi sastapu ļoti laipnu un izpalīdzīgu dāmu. Viņa esot valsts vāciete, vīrs bijis latvietis un strādājis policijas dienestā, bet 1941. gadā deportēts. Solījās palīdzēt un noteica: Jūs redzēsiet, ka vācieši tik slikti nemaz nav. Ar manu lietu arī viņai tik viegli neveicās — bija jācīnās pāris nedēļas. Tiku izsaukts uz Darba pārvaldi, kur ārsts un vesela komisija mani apskatīja. Kad tie atzina, ka esmu atbrīvojams, lēmumu apstrīdēja fabrika. Tā negribēja šķirties pat no viena strādnieka. Beidzot tomēr tiku atbrīvots, saņēmu istabu Rodā un pārcēlos lauku klusumā.

Šai laikā padomju rakstnieks I. Erenburgs kādā uzsaukumā raksta: „Nāvējiet, jūs — sarkanarmieši, nāvējiet! Nav neviena nevainīga vācieša — ne dzīvo, ne nedzimušo vidū!” Reiz līdzīgu histerisku Erenburga uzrunu dzirdēju arī radiofonā.

1944. gada decembrī O. Dankers ieteicis A. Rozenbergam izklīdušās pašpārvaldes vietā Vācijā nodibināt Latviešu Nacionālo Padomi ar Nacionālo Komiteju kā izpildu varu. Pēdējā tad būtu it kā Latvijas Pagaidu valdība trimdā. Daļēji vācieši piekrituši un 1945. g. 20. februārī Potsdamā Padome sanāca uz pirmo sēdi, kur par Nacionālās Komitejas prezidentu ievēlēja ģen. Bangerski. Karstos latviešu optimistus drīz vien atvēsinājis ģen. Bērends, paziņodams ģen. Bangerskim, ka viņš, Bērends, esot Komitejas padomdevējs un pārraudzītājs, un ka Komiteja neesot Latvijas valdība. Izraugot komitejas sastāvu, bijuši daži sarežģījumi. Piemēram, plkv. Galdiņš paziņojis, ka Komiteja jā sastāda tikai no kaņavīriem, kas nozīmētu militāru latviešu valdību. Dīvaino priekšlikumu ģen. Bangerskis nav ievērojis. Pirmajā dienā Komitejā tas uzaicinājis plkv. Silgaili, J. Andersonu, J. Miezi un A. Šildi, vēlāk bijis domāts pieaicināt vēl citus. Publicētā deklarācijā Bangerskis uzsvēris militāro un muitas līgumu ar Vāciju, sociālo apgādi un vēlāk pārvaldes nodošanu pašai latvju tautai.

Ja Hitlers šinī laikā būtu solījis Latvijai patstāvību, latviešu tauta ar to nebūtu nekā ieguvusi: tikai upu skaits būtu vēl lielāks. Kaņa zaudētāja Hitlera ietiepība šoreiz latviešiem palīdzēja.

1945. g. 4.—12. februārī Jaltā sanākusi sabiedroto konference. Kādreiz šajā vietā bijusi cara un krievu aristokrātu peldvieta. Tāpat kā agrāk, Staļins pieprasījis, ka konferencei jāsanāk Krievijā, jo viņa veselības stāvoklis neesot tāds, ka varētu ceļot. Patiesībā viņš bija vesels, bet slimos amerikāņus piespieda mērot tālu ceļu. Brauciens uz Teherānu 1943. gadā iedragāja Rūzvelta veselību un šoreiz tas bija viņam liktenīgs: Rūzvelts mira pēc 2 mēnešiem. Tāpat smagi slimis bija Rūzvelta galvenais padomnieks H. Hop-

kins, kurš sēdēs tika nogādāts uz nestuvēm un arī viņš pēc pāris mēnešiem mira. Slimi bijuši vēl pāris delegācijas locekļi, un viens no tiem atceļā uz ASV miris. Slimības dēļ šie kungi nav lasījuši ārlietu ministrijas daudzos informācijas materiālus un nav bijuši sagatavoti konferencei. Rūzvelts vispār nemīlējis strādāt, palāvies uz savu intuīciju un laimi. Tā Staļins arī šoreiz diktējis visu.²⁸⁾ Rūzvelts bijis progresīvs liberālis, ar daudziem kreisiem draugiem. Viens no tiem bijis H. Hopkins, kuŗam bijusi sevišķi liela ietekme uz Rūzveltu. Arī Hopkinam bijis daudz kreisu draugu, piemēram V. Lipmans. Draudzību ar Padomju Savienību visvairāk ieteicis delegācijas locekļis A. Hiss, ko vēlāk apvainoja spiegošanā.²⁸⁾ — Tā bijusi dīvaina delegācija. Galvenie noteicēji bijuši fiziski kropļi. Nav nosakāms, vai tie bijuši arī garīgi kropļi, bet ASV delegācijas rīcība konferencē bija negods visai pasaulei. Vēl pirms konferences Rūzveltu ietekmējis arī Benešs, kurš tāpat bija pazīstams kā aprobežots vientiesis. Tas Rūzveltam teicis: „Es ne vismazākā mērā neticu tam, ka krieviem būtu nodoms sovjetizēt Poliju. Tam viņi par intelligentiem”.²⁸⁾ Interesanti zināt, ko Benešs teiktu tagad, ja būtu dzīvs?

Rūzvelts nepareizi iedomājies, ka Japānas kaŗš prasīs milzīgus upuŗus, tāpēc tas bijis ar mieru maksāt Krievijai katru cenu par iesaistīšanos kaŗā. Staļins to sapratis un cenas noteikšanā nav kautrējies. Makarturs šinī laikā uzskatīja japāņus par tikpat kā sakautiem. Admirāļa Nimitca ieskati bijuši tādi paši. Rūzvelts tomēr tiem padomu nav prasījis.²⁸⁾ ASV prezidents pirms smagu saistību uzņemšanās nekonsultējās ar saviem virspavēlniekiem attiecīgā rajonā. Dažās demokratiskās valstīs šāda prezidenta rīcība tiktu uzskatīta par nodevību. Pēc slepena līguma krievi saņēma Dairenu, Port Arthuru, Sachalinas dienvidu pusī, Kuriļu salas un Ķīnas austrumu dzelzceļu. Tika dalīti ne vien Japānas īpašumi, bet arī Ķīnas, kas šinī kaŗā bija ASV sabiedrotā!²⁸⁾ Sevišķi akcentējot savu rīcību, Staļins prasīja, lai darījumu Ķīnai paziņo Rūzvelts un lai panāk tās akceptu. „Lielais Rūzvelts” to arī darīja. Viņam nebija tiesību bez Kongresa akcepta nospraust robežas un slēgt līgumu. Tad komunistu draugs Hiss devis padomu: neteikt, ka to dara trīs lielvalstis, bet šo valstu valdību šefi! Padoms pieņemts, kaut gan Čerčils tam nav pievienojies. Čerčila stāvoklis konferencē bijis neapskaužams, jo abi lielie partneri labi sapratušies, bet viņš ticis izolēts. Čerčils cīnījies par Francijas un Polijas tiesībām, bet bez panākumiem. Visa Austrumeiropa tika nodota Staļinam. Par Poliju gan Staļins devis dažus solījumus, ko vēlāk aizmirsis. Konferences laikā Staļins jau faktiski pārvaldīja Serbiju, Albāniju, Ungāriju, Slovākiju, Bulgāriju, Rumāniju, Poliju un Baltijas valstis. Kad konferencē runāts par mazajām valstīm, Čerčils teicis: „Ērglim jāļauj dziedāt mazajiem putniem, neprasot, kāpēc tie dzied”.²⁸⁾ Divus lielos ērgļus tas tomēr nav ietekmējis. Par Baltijas valstīm konferencē tikpat kā nav runāts, acīm redzot tāpēc, ka klusībā viss bijis izrunāts jau agrāk. Kaut

sākumā ASV strikti aizstāvējušas Baltijas valstis, laikam ejot un komunistu ķirmjiem strādājot, noskaņojums mainījies. Rūzvelts jau 1943. gadā kardinālam Spelmanim teicis: „Es ceru, ka krievu intervencija Eiropā nebūs pārāk rupja. Ar Staļinu, man šķiet, es sapratīšos labāk nekā ar Vinstonu. Vinstons ir ideālists. Staļins turpretim ir reālists tāpat kā es. Staļins droši prasīs Somiju, Baltijas valstis, Polijas austrumu daļu un Besarabiju. Pretoties viņa vēlmēm nebūtu prātīgi, jo Staļinam ir vara un līdzekļi, lai šīs vēlmes pats īstenotu. Labāk tām nepretoties”.²⁸⁾ — Tā visas lietas Staļinam kārtojās viegli. Redzēdams, cik lielu nozīmi Rūzvelts piešķir Apvienotām Nācijām, Staļins pievienojās šī karšu namiņa celšanā. Tādā kārtā Rūzvelts bija panācis Staļina atbalstu abās lietās, ko viņš uzstādīja par svarīgākām: Krievijas ie-saistīšanu karā pret Japānu un Apvienoto Nāciju nodibināšanu. Rūzvelts bijis pārliecināts, ka Jaltā guvis vislielāko uzvaru! Japāna būtu uzvarēta bez krievu palīdzības ātri un viegli, jo vairāk tāpēc, ka jau toreiz bija zināms, ka pēc pāris mēnešiem būs atombumbas. Krievijai apsollīto laupījumu vairs novērst nevarēja, bet pēc Rūzvelta nāves ģen. Makarturs krievus ignorēja un Japānā tos neielaida, tādā kārtā glābdams, ko vēl bija iespējams saglābt. Ne tikai kaņavīru taupīšanas dēļ, bet Rūzveltam bijis vēl cits iemesls Krievijas ie-saistīšanai Japānas karā: viņš gribējis Japānu sakaut, pirms briti, franči, belgi un holandieši spētu iekārtoties agrākās kolonijās.²⁷⁾ Tādā veidā viņš vērsies pret saviem sabiedrotiem. Saprotais, koloniju kārtība nevarēja pasaulē pastāvēt mūžīgi, un tā nepastāvētu arī tad, ja Rūzvelts nekad nebūtu piedzimis. 1970. gadā tāda veida koloniju vairs nav, jo tās pakāpeniski un miermīlīgi likvidētas. Bet ar Rūzvelta palīdzību nodibināta jauna koloniju imperija Maskavas vadībā, kas savā nežēlībā un apspiešanas kārē pārspēj visu agrāk piedzīvoto. Rūzvelts gribēja frančus izspiest no Vietnamas. Tas vēlāk notika, bet amerikāņu kaņavīri tagad paši cīnās Vietnamā. Gudrs valstsvīrs to būtu paredzējis, vientiesīgs neparedzēja. Slikti, ka varenas valstis ievēl lielus prezidentus; maziem prezidentiem, kā Trūmenam, bija daudz vairāk praktiska saprāta. Pēc Tautu Savienības bēdīgā likteņa nopietniem politiķiem nebija illūziju par Apvienotām Nācijām. Rūzvelts sevi iedomājās par reālistu, kaut tāds nebija, un cīnījās ar vēja dzirnavām. 1945. g. martā, tikai 1 mēnesi pēc viņa „uzvaras” Jaltā, Rūzvelts jau teicis: „Staļinam nevar ticēt! Viņš netur vārdu nevienā solījumā, ko deva man Jaltā.”²⁸⁾ Tā pievilās naīvais „reālists”, tā pievilās Benešs un daudzi citi, kas vien draudzējušies ar komunistiem. Kaut arī Rūzveltam bija tik rūgta pieredze priekšnāves dienās, viņa kundze tomēr turpināja komunistu atbalstīšanu arī pēc tam. Cik pareizs ir sakāmvārds: kroplis var ārstēt tikai nāve.

Zināmu skaidribu par Rūzvelta domām dod viņa saruna ar pazīstamu gaišreģi J. Diksoni. 1944. g. novembrī pēdējā aicināta pie Rūzvelta. Tas prasījis skaidru atbildi — cik laika viņam palicis? (Domādams savu nāvi.) Diksone atbildējusi: 6 mēneši, ne vairāk. Tad jautāts: ko jūs sakāt par ASV

politiku pret Krieviju? ASV, Francijai, Anglijai un Vācijai jābūt sabiedrotām, lai Krieviju uzvarētu un gūtu īstu mieru pasaulē. Uz jautājumu — vai mēs paliksim Krievijas sabiedrotie? — Būs citādi, bet vēlāk mēs būsīm sabiedrotie pret Ķīnu. (Toreiz Rūzvelts nav ticējis, ka Ķīnu pārņems komunisti.) — 1945. g. janvāra vidū Diksone atkal aicināta pie Rūzvelta, kas izskatījies daudz slimāks nekā iepriekšējā reizē. Pirmais jautājums atkal bijis: cik daudz laika man atlicis? — Ar pirkstu spēli atbildēts: ļoti maz. Tad vēlreiz jautāts: vai nākotnē būsīm sabiedrotie ar Krieviju? (Acīm redzot, tas jautāts Jaltas konferences sagatavošanai.) Atbildēts: nākotnē būsīm sabiedrotie ar krieviem pret sarkano Ķīnu, bet tas būs tikai nākošās paaudzes laikā. — Rūzvelts piebilda: „Tad es neklūdus par Krieviju, mēs būsīm kopā”. Pēc Rūzvelta domām ASV vissvarīgākais pasaulē ir — paturēt Krieviju par sabiedroto. Diksone gan brīdinājusi: nekad nedodiet kaut ko projam, kas Amerikai nepieder.³⁴) (Šai gadījumā nav svarīgi vai mēs ticam, vai neticam „gaišreģiem”. Svarīgi ir tikai Rūzvelta jautājumi un meklētās atbildes, jo tās atspoguļo viņa domu gaitu.) Lieks apliecinājums, ka Rūzvelts jau visu izlēmīs un Staļins bez pretestības paņēma Austrumeiropu, daļu Viduseiropas, Balkānus, Japānas teritorijas un koncesijas pat Ķīnā. — Tā beidzās lielā pasaules dalīšana Jaltā.

Atgriezīsimies pie sīkām ikdienas lietām Vācijā. — Darba pārvalde man izdeva bēgļa apliecību un atļauju dzīvot pie zemnieka Kīnasta Rodas ciemā. Tas bija lāga vīrs, I Pasaules karā esot karojis pie Baldones. Viņam liels draugs bijis kāds Kalniņš, kuŗa vārdu tas vēl tagad izrunāja pareizi. Darbs man nebija obligāts, bet dažkārt šo to pastrādāju.

Saņēmu vēstules no E. Laimiņa un V. Bastjāņa, kuri zobojās par Potsdamas komiteju.

Kaŗā kritušo vārdus vācu laikraksti publicē ar virsrakstu: „Par Vadoni, tautu un valsti varoņa nāvē mīruši”. —

Amerikāņu lidmašīnas redz ik dienas, dažreiz ļoti daudz; tas ir skaists skats, kad saulainā dienā lielas formācijas lido pāri. Varu būt drošs, ka mūsu mazo ciemu nebumbos.

Arnštātē sastapu J. Zankevicu un G. Cauci, kuri dzīvo tuvumā; tie žēlojās par badu, jo bez kartītēm nekā nevarot dabūt. Iedevu viņiem savus kuponus, jo trūkumu vēl nejutu.

Nedaudz vēlāk sastapu Irlavas iestādes virsuzraugu Bernānu, kurš ticis mobilizēts darba dienestam un atsūtīts uz Vāciju. Viņš stāsta, ka divi lielākie vācu kalpi Irlavā pēdējā laikā vāciešus lamājuši un palikuši uz vietas; nav zināms, kas noticis vēlāk. Nav izbraucis arī Didža, bet Brieža ģimene parādījās Vildflekenas nometnē. Vēlāk sastapu agrāko iestādes darbvedi Knīsi, kurš bijis gūstā, bet pēc atbrīvošanas no nometnes Beļģijā strādāja angļu transporta vienībā.

3. aprīlī dzirdēju baumas, ka amerikāņi esot tikai kādus 30 kilometrus no šejienes. Arnštātē esot uzsaukums, ka pat sievietēm un bērniem esot jāpretojas. Pēdējās dienās nepienāk arī pasts. Šejenieši ir gan bailīgi kā zaķi, bet savus saimniekus pārsteidzu, kad tie klausījās aizliegtu radio raidījumu. Ar Birkhānu bijām aizgājuši uz mežu un redzējām, ka 2 amerikāņu lidmašīnas met bumbas uz kādu zenīrtartilerijas lielgabalu, kas bija novietots kilometrus divus no Rodas. Lielgabals šāva uz lidmašīnām, bet tās lidoja apkārt kā lapsenes, kamēr beidzot lielgabalu sabumboja.

No viesnīcas noņemts uzraksts: Mūsu sveiciens — Heil Hitler! Pienotava vairs nestrādā, kāpēc viegli dabūt pienu. Dabūjam arī dažas preces, ko tagad veikals sadala, citādi tās aizvedīšot amerikāņi! Redz daudz kaņavīrus, kas ieročus pametuši un ar kapli pār plecu soļo uz mājām. Kaplis acīm redzot domāts, lai izskatītos, ka viņi ir strādnieki.

11. aprīlī amerikāņi ieradās Rodā. Mēs spēlējām kartis pie Birkhāna, kad viņi bija pārmeklējuši mana saimnieka māju. Nekas netika paņemts, tikai ilgi manā istabā pētījuši Latvijas karti. Nezinu, ko viņi būtu darījuši ar manu medību bisi, bet tā jau kādu nedēļu glabājās malkas grēdā. Esot ieņemta arī Erfurte.

Rodas latviešu pulciņš drīz izklīda. Birkhānu, Zariņu, Pommeru un Lavsona ģimenes aizgāja dažādus ceļus. T. Birkhāns mira 1956. gadā ASV, bet Laiks 1964. gadā rakstīja: Klāra Birkhāne, 71 g., no ASV aizlidojusi uz Latviju, lai pēc nāves atdusētos blakus vīram, jo tā pelnu urna bija aizsūtīta uz Latviju. Viņa dzīvošot pie dēla un tā ģimenes kādā Latvijas provinces pilsētā. — Skopos vārdos pateikts ļoti daudz.

Par T. Birkhānu 1946. gadā kādā ASV laikrakstā parādījās nepatiess apsūdzības raksts. Autors, kāds vecs krievu emigrants, rakstīja, ka Birkhāns bijis Gestapo dienestā un mocījis simtiem latviešu. Varu droši liecināt: nekādā Gestapo viņš nebija un nevienu latvieti nav mocījis! A. Švābe man teica, ka viņš zinot raksta īsto autoru — latvieti. Ja Švābes informācija bija pareiza, tad Birkhānam nodarīta divkāršā netaisnība: pateicības vietā viņš apmelots. Reiz Birkhāns man stāstīja, ka viņš palīdzējis kādam latvietim grūtā laikā. Ev. raksta autors bija cilvēks, kuŗam Birkhāns palīdzējis nedienā.

12. aprīlī miris Rūzvelts, ko daudzi sauca par „lielo”, bet citi domāja, ka tas bijis pavisam mazs.

Ilmā un Arnštātē izlaupīti vairāki veikali. To paveikuši krievu gūstekņi, dažos gadījumos poļu strādnieki, tiem sekojuši paši vācieši. Franču gūstekņi jau brauc mājās.

San Francisko sākusies starptautiska konference, lai nodibinātu Apvienoto Nāciju organizāciju, kas ir Rūzvelta slimo smadzeņu auklējums. Atklāšanas runas amerikāņu teksts: „Bijām draugi kaŗā, būsīm arī mierā” izklausās pēc rūgtas ironijas.

Arnštatē dzīvo agronoms Mednis, kurš ar mani vienā laikā strādāja Valmierā, kā arī M. Vagulāns. Tur dzirdēju, ka Musolini pakārts. Himlers piedāvājis sabiedrotiem pamieru, bet atbilde nenākot. Vācu radio ziņoja, ka tiek izbeigta cīņa pret amerikāņiem un britiem, bet kašs turpināsies pret krieviem. Šis manevrs bija nesekmīgs, jo vienošanās sabiedroto starpā to nepieļāva.

Ceļā uz Arnštati satiku atbrīvoto krievu gūstekņu grupu; tie jautāja — cik pulkstens? Krieviski atjautāju — vai tu gribi paņemt manu pulksteni? Viņi it kā nokaunējās un gāja tālāk. Šādā veidā krievi ik dienas lasot pulksteņus. Uz krievu nometnes Arnštatē izlikta sirpja un āmura zīme, dažiem krieviem uz krūtīm sarkana zvaigzne. Tā viņiem daudz nelīdzēja, kad čeka katram noprasīja: kāpēc padevis gūstā? Pie krievu nometnes sastapu kādu židu, kurš stāstīja par dzīvi Aušvicas nometnē, kur viņš pavadījis trīs gadus. Pirmo reizi dzirdēju par masu slepkavībām koncentrācijas nometnēs. Pienāca nometnes komandants — krievu kapteinis un bez kāda iemesla uzsauca: „Tu esi viltīgs, kā jau žīds”. Biju ļoti pārsteigts; laikam žīdi Krievijā vēl piedzīvos daudz pazemojuma.

30. aprīlī Bangerskim bijusi saruna ar admirāli Dēnicu, kas bijis laipns un solījis latviešu kaņavīrus virzīt uz rietumiem. Par Hitlera nāvi un par to, ka viņš iecelts par Hitlera vietnieku, Denics dabūjis zināt tikai 1. maijā.

Kāds vācu žurnāls rakstīja — Hitlers miris no smadzeņu triekas; cita ziņa vēstīja — kritis ielu cīņās Berlīnē. Tās bija nepareizas ziņas: Hitlers izdarīja pašnāvību 30. aprīlī savā bunkurā Berlīnē.

Pēc Erfurtes ieņemšanas amerikāņiem šinī apkārtnē bija daudz tanku, kas pāris dienas palika uz vietas. Mēs brīnījāmies: kāpēc viņi neiet uz priekšu, ja nav nekādas pretestības? Vēl lielāks pārsteigums bija, kad šie spēki sāka kustēties: tie negāja uz austrumiem, bet dienvidiem. Mikla noskaidrojās tikai pēc kaļa. — Eizenhauera stāba izlūkošanas vīri saklausījuši baumas, ka Hitlers Alpu kalnos gatavojot pēdējo pretestību. Plāna par pēdējo cietoksni Alpos vāciešiem nekad nav bijis, un tur nenotika arī nekādi nocietināšanās darbi. Amerikāņiem bijis plašs izlūkošanas tīkls, vispār, viņiem bijusi laba informācija. Kā varēja notikt, ka viņi noticēja šādām baumām? Lai kā, pamatojoties uz šīm baumām, esot atmests plāns par Berlīnes ieņemšanu, kad tas bija viegli izdarāms. To motivēja ar nolūku taupīt cilvēkus, jo Berlīnes ieņemšana prasītu līdz 100.000 upuļu, kas maz ticams. Tāpat atmata plānu par Prāgas ieņemšanu, kaut Patona armija bija sasniegusi Čehoslovākijas robežu, zemi varēja ieņemt ātri un ar nelieliem upuriem. Neinformējot Angliju, Eizenhauers bija sācis tiešu sazināšanos ar Staļinu, kas bija pavisam dīvaina lieta. Kad Eizenhauers prasījis Staļina domas Prāgas lietā, pēdējais ieteicis neiet tālāk par Karlsbādes—Pilzenes līniju.²⁷) Ko citu lai teiktu Staļins? Viņš laikam gan bija pārsteigts, ka bez krievu armijām tagad var komandēt arī Eizenhauera armijas. Pēdējais to gan sauca par

„saskaņošanas ar sabiedroto”. Tā Eizenhuers pavēlēja Patonam gar Čehoslovākijas robežu doties uz dienvidiem. Tie bija Patona armijas tanki, ko redzējām pie Erfurtes. Šīs spēcīgās tanku vienības nekā ienaidnieku, bet vēju. Staļins jau bija ieņēmis visu Austrumeiropu, bet Čehoslovākiju viegli varēja izglābt no verdzības. Lieta par „Alpu cietoksni” nav skaidra līdz šim laikam; nedaudzie autori, kuri to piemin tikai gažāmeļot, nav pētījuši, kur un kā baumas cēlušās un kāpēc sabiedroto virspavēlniecība tām ticējusi. Varbūt, ka komunisti šādas baumas izplatīja? Kad 1941. un 1942. gadā Čerčils ierosināja atzīt Staļina robežu prasības rietumos, ASV nebija ar mieru. Staļins mainīja taktiku, viņš vairs nerunāja par robežām.²⁷⁾ Pat Teherānas konferencē Staļins pateica: runāsim, kad pienāks laiks. Šajā konferencē Staļins nodrošināja otru fronti un tāpēc zināja, ka viņam vairs nekas nav jāprasa, viņš vienkārši paņems, ko gribēs. Tas viņam izdevās, izņemot Čehoslovākiju, bet tagad amerikāņi labprātīgi arī to viņam nodeva.

Tāpat amerikāņu politiķi agrāk bija izdarījuši lielu kļūdu, nepieņemot Čerčila priekšlikumu: no Itālijas sākt uzbrukumu Balkānos. Pēc tādas operācijas pēckāra Eiropa varēja būt pavisam citāda. Arī šai gadījumā amerikāņi rīkojās ne Eiropas brīvības, bet Staļina labā.

Kopš 1944. g. 6. jūnija amerikāņu un britu spēki Francijā cīnījās sekmi. Vispirms viņi nodrošināja savas izejas pozīcijas; 1. jūlijā ieņēma Šerburgas ostu, jūlija beigās izlauzās uz dienvidiem un līdz augusta vidum ielenca un iznīcināja 7. armiju pie Falaises. Pēc tam radās brīvs ceļš uz austrumiem un amerikāņi rīkojās ātri: jau 26. augustā tie sasniedza Sēnas upi un Parīzi, bet 4. septembrī ieņēma Briseli un Antverpeni, kā arī ielenca vācu 15. armiju. 16. decembrī vācieši pārgāja pretuzbrukumā un sāka savu pēdējo kauju rietumos. Pārsteigtie amerikāņi piedzīvoja zaudējumus, bet drīz pieveda papildspēkus un spieda vāciešus atpakaļ. Šajā uzbrukumā Hitlers nevajadzīgi izšķieda pēdējās rezerves, kuŗu pietrūka austrumu frontē un Berlīnes aizstāvēšanai. Hitlers spriedis: ja sabiedroto armijas vakaros apturētu, bet krieviem ļautu pavisamties uz priekšu, tad amerikāņi beidzot saskatītu komūnisma briesmas un līgtu ar viņu separātu mieru. Hitlers atkal kļūdījās, viņš nezināja, ka Rūzvelts savu dvēseli nešaubīgi bija nodevis Staļinam, un separāts miers nebija iespējams. Vispārējs sabiedroto uzbrukums sākās 1945. g. 8. februārī, tika šķērsota Reina un ielenkti galvenie vācu spēki Rūras apgabalā, kopā 21 divīzija. Turpmākais uzvaras gājiens sabiedrotiem būtu viegls, bet viņi apstājās un ļāva rīkoties krieviem.

28. martā ģen. Guderānam bijis ass strīds ar Hitleru, kad jautājis kāpēc nepārved uz Vāciju 18 divīzijas no Kurzemes. Pēc strīda Guderāns atbrīvots no amata, bet viņa vietā iecelts ģen. Krebs. Pēdējais līdz kara sākumam bija Vācijas militārais atašējs Maskavā un prata krievu valodu. Pēc kāda līguma parakstīšanas Maskavā 1941. gadā Staļins apskāvis Krebsu un teicis: „Mēs vienmēr būsim draugi!”

3. aprīlī Žukovs un Koņevs Maskavā savus Berlīnes ieņemšanas plānus izklāsta Staļinam. Žukovam paredzēti 760.000 vīru 44 km platā joslā pie Kistrīnas. Uz dienvidiem no viņa ir Koņeva josla, kam apsola pastiprinājumu no ziemeļiem, 500.000 vīru. (Ar to varam izskaidrot, kāpēc pēc 4. aprīļa krievi vairs neuzbruka Kurzemē.) Koņevs gribējis sacensties ar Žukovu un plānojis, kā varētu aizsteigties Žukovam garām, lai pirmais tiktu Berlīnē. Staļins tādu sacensību veicinājis. Abām grupām uzbrukums jāsāk vienā laikā, bet ziemeļos Rokosovskim ar 300.000 vīriem nedaudz vēlāk. Uzbrukumam Berlīnei paredzētas 3 armiju grupas ar apm. 1.500.000 vīriem un uzbrukums noteikts uz 16. aprīli.

Vāciešiem no Baltijas jūras līdz Silezijai bija tikai 2 armijas: ziemeļos ģen. Manteifela 3. tanku armija un dienvidos ģen. T. Buses 9. armija. Hitlers galveno uzbrukumu bija gaidījis Prāgai, tāpēc 5. aprīlī no Oderas frontes pārcēlis uz dienvidiem 4 tanku divīzijas.³⁵) Šīs divas armijas bija apvienotas t.s. Vislas armiju grupā, par kuņas komandieri martā iecēla ģen. Heinrichi. Pēdējais bija izcēlies kā 4. armijas komandieris 1942. g. cīņās pie Maskavas.

Jau 15. martā ministrs Špērs pateicis Hitleram, ka kašs ir zaudēts. Hitlers atbildējis: „Tad pazudis arī vācu nācija!” Tiešām, 19. martā Hitlers pavēlējis atkāpjoties visu saspridzināt un nodedzināt, nerūpējoties par cilvēkiem, jo „vācu tauta pierādījusi, ka tā ir vāja”.³⁵) Laimīgā kārtā šī pavēle tikai retā vietā tika īstenota.

16. aprīlī krievi pārrāva Oderas līniju un pēc 5 dienām sasniedza Berlīnes priekšpilsētas. Tāpat kā Staļins izraisīja sacensību starp Koņevu un Žukovu, tā pēdējais tagad darīja ar saviem armiju komandieriem: viņš ļautājis Čuikovam, Katukovam un 5. trieciena armijas komandierim Bērzzariņam (dzimis 1904. g. Pēterpilī) — kurš ieņems Reichstāga namu? Koņeva daļas sasniedza dienvidu priekšpilsētas dienu agrāk nekā Žukova daļas.

25. aprīlī Čerčils un Trūmens noraidīja Himlera kapitulācijas piedāvājumu, jo viņi nevarot līgt separātu mieru. Tas tiek publicēts 29. aprīlī un ir pēdējais rūgtais piliens Hitleram.

25. aprīlī, kad pie Elbas sastapās pirmie amerikāņu un krievu kaŗavīri, amerikāņi redzēja, ka upes krasts tālu noklāts ar vīru, sievu un bērnu līķiem. Tur bijuši apgāzti rati, izmētātas drēbes un citi dzīves piederumi.³⁵) Tas pārsteidzis amerikāņus, jo viņi nebija zinājuši, ka pasaulē ir cilvēki, kas mēdz kaŗot ar sievām un bērniem. Žēl, ka Rūzvelts to neredzēja.

Šajā vietā traģiski beidzās arī 2 latviešu ģimeņu dzīve, kuņas pārsteidza sarkanarmija Gerviš ciemā Magdeburgas tuvumā. Meklējot patvērumu, ģimenes pārcēlušās pāri Elbai, bet amerikāņi tās nav pieņēmuši un sūtījuši atpakaļ. Matematiķis Jānis Sīlis ar sievu-ārsti, 2 bērniem un Nikolajs Mūrnieks ar sievu, 1 bērnu un māti, krievu dažādi pazemoti, izšķīrušies par pašnāvību ar morfija palīdzību. Par savu nodomu abas ģimenes ar vēstulēm

paziņojušas draugiem Rietumvācijā. Mūrnieka māte palikusi dzīva un vēlāk nokļuvusi rietumos, bet 7 latviešu dzīvības ziedotas uz krievu-amerikāņu draudzības altāra.

Šajā laikā vācu stāvoklis pie Berlīnes jau bija bezcerīgs: 9. armija tikpat kā ielenkta, Manteifeļa armijai draud ielenkums un papildspēku organizēšana nav izdevusies. Tādos apstākļos ģen. Heinrici 25. aprīlī piekrīt Manteifeļa prasībai par atiešanu, kaut Hitlers pavēlējis palikt uz vietas. Keitels to uzzina tikai pēc 48 stundām, kad ierodas pie Heinrici un jautā: „Kāpēc jūs atkāpjaties, kad Hitlers jums pavēlēja turēties?” Heinrici un Manteifels paskaidro, ka noturēties viņi nespēj, tāpēc negrib ziedot kaņavīru dzīvības par neko. Keitels paziņo, ka Heinrici tiek atcelts no amata, tam jāpaliek savā stābā un jāgaida tālāki rīkojumi.³⁵) Kad Heinrici brauc pie saviem soģiem, ceļā tas dzird radio ziņu — Hitlers ir miris. Tas izglāba Heinrici dzīvību. No 9. armijas 200.000 vīriem izlauzās un amerikāņiem padevās tikai 40.000 kaņavīru.

Pirms pašnāvības Hitlers 30. aprīlī par valsts prezidentu un virspavēlnieku iecēla admirāli Dēnicu, bet par kancleru Gēbelsu. Pēdējais 1. maijā sūtīja pie krieviem ģen. Krebsu, lai runātu par kapitulāciju. Krebs ticies ar ģen. Čuikovu, kuŗu informējis par Hitlera nāvi un nodevis tam pēdējā testamentu. Čuikovs atbildējis, ka viņš to zinot un prasījis beznoteikumu kapitulāciju. Pēc atgriešanās Hitlera bunkurā ģen. Krebs un ģen. Burgdorfs nošāvušies, bet 2. maijā ģen. Veidlings vienojies ar krieviem par pamieru. Berlīne padevās. — Vēstures gaitās Berlīnē sveši kaņavīri ir bijuši jau agrāk. 1757. gadā uz īsu brīdi pilsētā iebruka Austrijas kavalērija, 1760. gadā Austrijas armija kopā ar krievu kazākiem ielauzās pilsētā un to krietni palaupīja, 1808. gadā tā padevās Napoleonam.

Kaŗa darbību Vācija izbeidza dažādos laikos: 2. maijā Itālijas frontē un Berlīnē, 5. maijā Ziemeļvācijā. Vispārēju kapitulāciju parakstīja 7. maijā Reimsā, kas stājās spēkā 8. maijā un attiecās arī uz Kurzemi.

Latvijā līdz beigām neieņemta palika Kurzeme. Liepājā daži militārie un politiskie darbinieki pēdējā brīdī bez vācu ziņas un atļaujas nolēma nodibināt Latvijas Pagaidu valdību. Plkv. R. Osis 1945. g. 4. maijā sasauca projektētās valdības pirmo sēdi un 8. maijā bija domāts sasaukt pašvaldību pārstāvju sanāksmi, kas nenotika, jo 7. maijā nāca ziņa par kapitulāciju.

Vācija īsā laikā bija izraisījusi otru pasaules kaŗu un pielaida masu slepkavības, kāpēc naid pret to bija liels. Tas palīdzēja krieviem, jo tie kaŗoja ar Vāciju un nesa smagus upurus. Brīvajā pasaulē šī iemesla dēļ daudziem piemirsās krievu mežonības un tie kļuva it kā par varoņiem. Tādos apstākļos komunistu aģenti viegli pārvaldīja sabiedrisko domu, kas, savukārt, ietekmēja valdības par labu Staļina pārspīlētām un netaisnām prasībām. Kad sabiedrotie attapās, ka viņiem arī būtu jāpiedalās Berlīnes okupācijā, krievi par to pieprasīja un saņēma Tīringas provinci. Vienojoties sabiedrotiem tikai bija

„piemirsies” sev nodrošināt ceļus uz Berlīni. Par tādu aizmāršību viņi dārgi maksā vēl šodien.

Naīvi bija amerikāņi, domādami, ka kaņam nav politisku mērķu. Viņi teica, ka kaņo vienīgi, lai sakautu Vāciju. Militārā uzvara esot viņu vienīgais mērķis. Tas bija sevišķi aplam laikā, kad Staļins savus politiskos mērķus nemaz neslēpa. Čerčils varēja izglābt vienīgi Grieķiju un Dāniju.²⁷⁾ Arī par to viņš piedzīvoja pārmetumus. Likās, ka dažiem amerikāņiem bija žēl, ka krievi nav dabūjuši arī šīs valstis! Amerikāņi pārāk daudz piekāpās krievu priekšā, un jo vairāk viņi piekāpās, jo vairāk krievi prasīja. Krievi respektē tikai spēku, ko Rūzvelts nesaprata. Amerikāņi uzvarēja Eiropas kauju, bet pazaudēja Eiropas kaņu; vienu tirannu viņi sakāva, bet Eiropu atdeva otram tirannam. Tā beidzās militārais kaņš bez politiskiem mērķiem; tā Austrumeiropa nonāca verdzībā. Dzelzs aizkars nolaidās starp nelaimīgiem bēgļiem un Latviju, kur izmocīto un aplaupīto tautu gaidīja jaunas slepkavības, deportācijas, ciešanas un pazemojumi.

Citas tautas priecājās par mieru, latviešu tauta sēroja par zaudēto brīvību un tiesībām. Latvijā sākās jauns verdzības laikmets.

*

Manas tālākās gaitas, tāpat kā visiem latviešiem, bija raibas. Drīz kļuva zināms, ka Tīringas provinci nodos krievu okupācijai. Amerikāņu komandants Arnštātē par to visus bēgļus informēja, un mums tika piedāvāts transports uz amerikāņu zonu. Ar Rodas vāciešiem visu laiku satikām labi. Tie mūsu aizbraukšanu nožēloja un palīdzēja kā vien varēdami. Ciemā bija novietota arī grupa vāciešu no sabumbotās Diseldorfas. No mums atvadoties birģermeistars teica: viņam bijis daudz nepatīkšanu ar nometinātiem vāciešiem, bet pilnīga saprašanās ar mums; žēl esot šķirties.

23. jūnijā visi sapulcējāmies Arnštātē un 25. jūnijā tikām pārvesti uz Vildflekenas nometni. Šeit jau darbojās latviešu nometnes komiteja ar A. Dravnieku, E. Grosbergu un O. Sili, kas komitejā aicināja arī mani, jo Arnštātē biju ievēlēts par atbraucēju pārstāvi.

Sākās sarunas par latviešu pārstāvības izveidošanu visai Vācijai. Tajā nolūkā kopā ar A. Valdmani un A. Dravnieku reiz braucām uz Lībeku. Sastapāmies ar F. Gulbi, J. Miezi, A. Bērziņu un A. Plensneru. Sāka veidoties Latviešu Centrālā Komiteja, kuņas sēdekli noteica anģļu zonā — Detmoldā. 2. augustā pārcēlos uz Detmoldu, Frische Quelle viesnīcu, kas bija nodota Centrālās komitejas vajadzībām. 1947. g. 22. martā bija jāpārceļas uz Augustdorfas nometni, bet jau 26. jūnijā aizbraucu uz Minsteres transitnometni, jo biju pieteicies izceļošanai uz Angliju. 22. jūlijā sasniedzu Anglijas krastu, kur Fordingbridžā un Bornemusā nodzīvoju 4 gadus. 1951. gada 26. maijā ieradās Kanadā un nolēmu: šeit palieku, jo Toronto indīaņu valodā nozīmējot — „laba apmešanās vieta”.

V NOBEIGUMS

BRIVĀS LATVIJAS mūžs bija īss, tomēr bagāts ar kultūrāliem un saimnieciskiem sasniegumiem. Saprotais, Latvijas bagātības nav salīdzināmas ar Ziemeļamerikas vai dažu citu valstu bagātībām, bet Eiropas un pārējo kontinentu valstu starpā tai būtu respektējama vieta, ja brīvība netiktu zaudēta. Pēc pirmā pasaules kara Latvija bija izposatīta zeme, zaudējusi arī pārsteidzoši daudz savu iedzīvotāju. Nevērojot visu to, Latvija 22 gados uzrādīja neticamus sasniegumus. To panāca latviešu sīkstums un darba mīlestība. Tautas izglītības laukā vidusskolu beigušo skaits bija augstākais pasaulē. Plauka māksla visās nozarēs, un no agrākās Krievijas nomaļapgabala Latvija pārvērtās līdzvērtīgā partnerī kultūrālo tautu saimē. Ceļu un pilsētu izbūve strauji progresēja. Izpostītā lauksaimniecība drīz tika atjaunota un ar sviesta eksportu mazā Latvija ierindojās 6. vietā pasaulē! Labi panākumi bija visās saimniecības nozarēs, bet varbūt lielākais bija Ķeguma spēkstacijas izbūve. Tautu kopienākumus uz cilvēku 1970. gadā nevar salīdzināt ar 1940. g. ienākumu Latvijā, ne ar Padomju Latvijas ienākumiem 1970. gadā. Latvieši, ja būtu varējuši turpināt darbu savā valstī, 30 gadus nestāvētu uz vietas, kāpēc aptuveni pareizs ienākums kalkulējams tādi, ka ienākuma caurmēra pieaugums starp 1918. un 1940. gadu pārnesams uz nākošiem 30 gadiem, tam pieskaitot palielināto ienākumu no palielinātiem kapitāla ieguldījumiem. Smagā saimnieciskā krīze, kas pasauli piemeklēja 1929—1933. gadam un ko sevišķi grūti pārdzīvoja Ziemeļamerika, Latvijā bija ļoti maz jūtama. Latvijas lats bija viena no stabilākām valūtām pasaulē. Tas viss pierāda, ka tautas labklājība nav atkarīga no valsts lieluma vai mazuma un ka mazas valstis dažkārt var būt laimīgākas par lielajām. Ja mazajai Latvijai nebija vajadzības pēc Krievijas, tad pēdējai nepavisam nebija vajadzības pēc Latvijas. Ar izdomāto vajadzību vienīgi tika segti imperiālistiskie nolūki.

Politiskā attīstība Latvijā neveidojās gluži tik laimīgi kā kultūrālā un saimnieciskā. Tas saprotams, jo latviešiem nebija pietiekamas politiskās pieredzes pagātnē un, izņemot sociāldemokratus, politiskās partijas izveidojās tikai pēc valsts nodibināšanas. Šo partiju radās par daudz, stipri par daudz. Līdz ar to notika savstarpēja apkaņošana un šķelšanās, pārāk biežas valdību maiņas un mazsekmīgs saeimas darbs. Valsts satversme un vēlēšanu likums bija pārskaidzināti ar grozāmiem vēlēšanu sarakstiem un balsu apvienošanas iespējām. Valsts prezidentam faktiski nebija nekādas varas, bet saeimas rīcībai nekādu ierobežojumu. Ja proporcionālo vēlēšanu vietā būtu bijušas iecirkņu vēlēšanas, politiskā dzīve Latvijā būtu mierīgāka un sekmīgāka. Polī-

tiskais nemiers tautā auga, un tā rezultātā 1934. gadā notika apvērsums. Pēc tam visa vara bija K. Ulmaņa rokās. Šinī laikā izkārtojās daudz lietas, kas agrāk likās neiespējamās, tikai par nožēlošanu neradās solītā jaunā satversme.

Krievu agresija 1939. un 1940. gadā izbeidza Latvijas brīvību un patstāvību. Aplamas domas izteikuši daži autori, minēdami, ka sacima būtu varējusi glābt Latviju. Parlaments Latvijā gan bija vajadzīgs, bet tas nebūtu glābis mūsu neatkarību: kā Staļins, tā Hitlers tīkoja pēc Latvijas, lai kāda iekārta tur valdītu.

Latviešu tautas sīkstums un darba mīlestība cēla Latviju brīvības laikmetā, un šī laikmeta slava dzīvos mūžīgi.

KRIEVU OKUPĀCIJAI Latvijā sekoja slepkavības, cietumi un deportācijas. Nāca melīgā Staļina konstitūcija, kas sola vārda, preses, runas, reliģijas un citas brīvības, bet nedod nekā. Meli un viltus ir ikdienas parādība: melo ārzemēs, melo iekšzemē, māna savu tautu un paši sevi. 1917. gadā solīja utopiju pasaulei, bet pēc 53 gadiem zemē vēl liela nabadzība, nāves sodi, piespiedu darbi. Iekārotās zemēs īsteno kolonizāciju: deportētos aizstāj ar „lielās tautas” imigrāciju. Kārtība Krievijā gan reti valdījusi arī agrāk, un krievu tauta pirms daudz gadu simteņiem aicināja prinčus no svešām zemēm: „Krievija ir liela un bagāta zeme, bet kārtības nav — nāciet un valdiet pār to”. Arī tagad krievi kārtību nodibināt nespēj. Viņi rikotos gudri, ja lūgtu Apvienoto Nāciju palīdzību, kas atpalikušām zemēm labprāt iet talkā. Krievi paši kārtību nenodibinās, jo ar iekāpojumiem tā nav sasniedzama; otrādi — ar iekāpojumiem nekārtība tiek pārnesta uz kaimiņzemēm, bet pašā kodolā chaoss pieaug. Panslavisms Krievijā nav izbeidzies, komunisti to veicina, un marksisma aizsegā lolo pasaules pakļaušanas plānus. Līdz 1917. gada revolūcijai pasaulē valdīja ieskaits, ka Krievija ir tautu cietums. Tādu ieskaitu pauda arī krievu sociālisti, to skaitā Ļeņins, kas pēc revolūcijas solīja visām tautām brīvību. Gaidītās un solītās brīvības vietā lielkrievi uzkundzējās pārējām tautām, tās apspiež, izklidina un iznīcina. Tautu cietumā nekad agrāk nav bijis necilvēcīgākas un nežēlīgākas rīcības par tagadējo.

Tagad, 1970. gadā, krievi kūda mazākuma tautības Ķīnā: ķirģizus, kazākus un mongoļus. Krievu raidītāji šo tautu valodās dienā un naktī stāsta, ka mazākuma tautībām ieteicams kaut ko darīt, iekāms ķīnieši viņus nav kolonizējuši. Tiek teikts: „Ķīnieši grib iznīcināt jūsu kultūru un valodu. Cilvēku pārvietošana jūsu apgabalā ir īsts koloniālisms, ar mērķi vietējos iedzīvotājus pārvietot uz Ķīnas iekšzemi un tos iznīcināt”. Ja ķirģizu, kazāku un mongoļu vārdus aizstātu ar igauņu, latviešu un leišu vārdiem, tad krievi pateiktu, ko viņi paši dara.

VĀCU OKUPĀCIJAI bija liela līdzība ar krievu okupāciju: slepkavības, cietumi, deportācijas un kolonizācijas plāni, „iedzimto” īpašumu piesavināšanās un meli. Kad latvieši cīnījās un piedzīvoja milzīgus upuņus kaŗa laukā, arī tad vācieši nerunāja par Latvijas brīvību. Nē, viņi nesolīja pat pašval-

dību un vairījās no Latvijas vārda. Medems ironizēja par latviešu „20-gadīgo sapni”, bet nepiepildījās arī viņa 1000-gadīgais sapnis. Dažreiz kolonizētājiem neveicas.

NĀKOTNES IZREDZES? Mazu tautu liktenis, kas dzīvo starp lielām un iekārot kārīgām valstīm, nav viegls. Pēc Latvijas gadusimteniem tīkojusi Vācija, kaut paliekami iekāpojumi nav sekmējušies. Krievi bijuši sekmīgāki, un Latvija vēlreiz nonākusi viņu nemākulīgā un varmācīgā vadībā. Šoreiz krievi savu okupāciju izskaidro ar proletāriāta atbrīvošanu, kaut īstenībā proletāriāts tiek apspiests. Krievu emigranti sapņo par brīvību krievu tautai, bet neatzīst brīvību citiem. Pārējās pasaules lielvaras netīko pēc Latvijas, bet neviena no tām pašreizējos apstākļos ar savu spēku neiestājas par Latvijas atbrīvošanu. Palīdzība ar vārdiem tiek solīta un dažkārt saņemta, bet ar vārdiem vien Latvija nav atbrīvojama. Pagātnē latvieši par daudz ir ticējuši „sabiedrotiem”, kas nekad sabiedrotie nav bijuši. Pie pirmām grūtībām savās mājās Francija un Anglija bija ar mieru mūs iztirgot. Vārdiska palīdzība vien dod maz un dažkārt var būt pat kaitīga. Ko deva Anglijas 1939. gada robežu garantijas Polijai un Rumānijai? Nekā! Ja Anglija nebija gatava kaņam, kāpēc maldināja citas valstis? Ja Staļina un Hitlera mērķi bija zināmi vismaz kopš 6 gadiem, kāpēc Anglija un Francija nebija gatava kaņam? Neatbildēti jautājumi spiež padomāt par īstu vai iedomātu sabiedroto vērtību.

Gaidīt palīdzību no Apvienotām Nācijām pašreizējos apstākļos ir bezcerīga lieta. Šī runātāju sapulce nevienam nav palīdzējusi un to arī nespēj. Kamēr tāni piedalās komunisti, uzlabošanās nav gaidāma.

Jaltas imperiālistiskās vienošanās principi valda pasaulē vēl tagad. Naidis un sašutums pret valstīm, kuŗu rokās mazās tautas ir tikai politiskās spēles objekti, valda starp cietušiem un neatkarīgiem cilvēkiem pasaulē. Ka ar dzīviem cilvēkiem rīkojas kā ar lietām, ko pērk un pārdod, tas rada neticību cilvēces progresam. Mēdz teikt: kad kļūdās kaņavadoņi — bojā iet cilvēku tūkstoši, ja kļūdās valstsvīri — bojā iet miljoni. Šoreiz kļūdījās valstsvīri. Pēckaņa vienošanās bija negodīga, bet gausās vēstures gaitās negodīgas lietas arvien tiek labotas. Ātrāk vai vēlāk, ar labu vai ļaunu, reiz grozīts tiks 1945. gada negodīgais nokārtojums Eiropā un Āzijā. Līdz ar citiem tad latvieši atgūs cilvēcīgās tiesības.

Šobrīd pasaulē ir tikai divas lielvaras: ASV un Krievija. Diemžēl, ASV militārais, bet it sevišķi morālais spēks mazinās, kamēr krievu militārais spēks paliek negrozīts, un morālais spēks vājināts tikai nedaudz. Kā 2. šķiras valstis jāmin Ķīna, Japāna un Vācija. Ķīnas un Japānas svārs var vienīgi augt, un tās var pacelties līdz lielvaru līmenim. Vācijai ir iespējas sasniegt lielvaras stāvokli, ja viņa to vēlēties. Ķīnas milzenis, kā arī atdzimstošā Japāna un Vācija, drīz runās skaļāk pasaules politikā. Visas šīs valstis ir cietušas netaisnīgā teritoriālā nokārtojuma dēļ, kāpēc nākotnes notikumi būs

interesanti. Milzīgās Sibīrijas platības, kas bija pilnīgi neapdzīvotas, krievi savā laikā varēja ieņemt tāpēc, ka Ķīna un Japāna toreiz bija primitīvas un vājas valstis. Sibīrija vēl šodien ir tukša zeme, kad Ķīnai un Japānai trūkst telpas. Šeit var gaidīt lielus notikumus.

No pagātnes kļūdām mācoties, cerēsim, ka latvieši nākotnē nekad nekašos par citu, sevišķi lielvalstu, interesēm. Pirmais Latvijas valsts prezidents J. Čakste pēc I Pasaules kara teica, ka mazai tautai jātaupa cilvēki. Tas netika ievērots un mazā latviešu tauta palika vēl mazāka. J. Čakste ieteica arī palielināt dzimstību Latvijā, kas brīvības laikmetā palika mazsekmīgs aicinājums, bet tagad latviešu dzimstība esot zemākā starp visām Krievijas tautām.

Kaņi pagātnē un zemā dzimstība tagadnē apdraud latviešu tautas eksistenci. Tautai, kas domā par savu nākotni, jāievēro vienkāršākais no visiem dabas likumiem: vairāk dzimušo, mazāk mirušo. Kas to neievēro, tas iznīkst.

Latviešiem arvien bijis par maz iecietības. Brīvības laikā vērojām pārspīlētu kritiku par valdības un atsevišķu darbinieku sīkām kļūdām. Komunistu gadā nepelnītus pārmērumus piedzīvoja daudzi latvieši par sadarbošanos ar okupantiem. Vēl vairāk nepamatotu pārmērumu bija vācu okupācijas laikā. Visos laikos daļa pārmērumu bija dibināti, tomēr vairums radās pārspīlētas neiecietības dēļ. Iecietība ir augsti vērtējama īpašība, ko kultūras tautas savā attīstības gaitā sasniedz kā pēdējo. Acīm redzot mēs tik tālu nebijām tikuši. Iecietības māku gan nav apguvušas arī dažas citas vecas tautas. Anglo-sakšu zemes iecietības ziņā tikušas tālāk par pārējām, un trimdā mēs varētu daudz mācīties. — Vai mēs to darām?

Latviešiem trimdā ir tikai viens liels uzdevums: cīņa par brīvu Latviju. Cīņa būs grūta un ilga, bet viņi ir vienīgie, kas var cīnīties. Mums jābalsta latviešu skolas, vasaras nometnes un jaunatnes izglītība. Jābalsta skauti un gaidas un mazpulki, jaunatnes apvienības un kultūras fondi un kultūras vērtību krātuves. Mums jābalsta latviešu ģimeņu rašanās un latviešu bērnu saglabāšana savai tautai.

Mums jāpiesavinās iecietības māksla. Mūsu sociālistiem jāpārvērtē novecojušās marksisma mācības, jo tautas brīvība un patstāvība ir augstākās vērtības, kam jāpakļauj viss pārējais.

Latvijas brīvību nepiedzīvoja ne Atis Kronvalds, ne Andrejs Pumpurs, kas par to cīnījās, bet nākošā paaudze to piedzīvoja. Sekosim viņu piemēram un steidzināsim brīvības rītu Latvijai. Kronvalda laikā brīvība bija tikai sapnis, bet tas piepildījās. Ticēsim savam sapnim arī tagad. Ar sīkstām cīņām mūsu senči pēdējos 2000 gados ir paglābuši savu tautu no iznīcības. Viņi ticēja latviešu brīvībai un to sagaidīja. Ticēsim arī mēs, un tā nāks.

Mūžīgs ir pasaules izplatījums un mūžīgi ir dabas likumi virs zemes, bet pārejošs viss, kas cilvēku radīts. Tautu brīvības vai nebrīvības posmi ir cilvēku radīti, un tie nav mūžīgi. Tāpēc brīvība nāks.

NORĀDES

1. A. Aizsilnieks, Latvijas Saimniecības vēsture, 1914.—1945. g. 1968.
2. F. Cielēns, Laikmetu maiņā, 1963. un 1964.
3. E. Krieviņš, Viņās dienās, 1966.
4. V. Bastjānis, Gala sākums, 1964.
5. V. Munters, Savu tautu ienaidnieki, 1964.
6. A. Alksnis, Atbilde uz manu aptauju, 1968.
7. A. Brastiņš, Atbilde uz manu aptauju, 1968.
8. I. Brastiņa, Atbilde uz manu aptauju, 1968.
9. E. Šelbauma, Atbilde uz manu aptauju, 1969.
10. A. Bērziņš, Atbilde uz manu aptauju, 1969.
11. A. Bļodnieks, The Andefeated Nation, 1960.
12. A. Švābe, Latvju Enciklopēdija.
13. A. Bērziņš, Labie gadi, 1963.
14. F. Krusa, „Laiks”.
15. K. Krūmiņš, Latvija Amerikā, 1957.
16. J. Breikšs, Latvju Ziņas, Stokholmā.
17. A. Dzirne, Fidelitas, 1966.
18. J. Kārklis, Latvijas preses karalis.
19. E. Andersons, Universitas, 1959.
20. B. Kalniņš, Latvijas sociāldemokratijas 50 gadi, 1956.
21. R. Payne, The Rise and Fall of Stalin, 1956.
22. A. Klive, Brīvā Latvija, 1969.
23. P. Karells, Barbarosa.
24. E. F. Šēfers, Liktenīgās 13 dienas, 1966.
25. W. Lord, Day of infamy, 1957.
26. Lord Alanbrooke, The Turn of the Tide, 1957.
27. Ch. Wilmot, The Struggle for Europe, 1954.
28. A. Konte, Pasaules dalīšana, 1966.
29. A. Breņķis, Atbilde uz manu aptauju, 1969.
30. E. Andersons, Liktenīgās dienas, 1966.
31. R. Bangēskis, Mana mūža atmiņas.
32. A. Silgailis, Latviešu leģions.
33. O. Dankers, Lai vēsture spriež tiesu, 1965.
34. R. Montgomery, A Gift of Prophecy.
35. C. Ryan, The Last Battle, 1966.
36. K. Vanags, Boļševiku jūgā, 1951.
37. A. Kroders, Atmiņas, 1968.
38. O. Freivalds, Latviešu karavīri II pasaules karā, I, 1970.
39. A. Dravnieks, Es atceros, 1970.

BIEŽĀK MINĒTO PĒRSONU SARAKSTS

(Par nozēlošanu šis saraksts ir nepilnīgs, kaut gan ziedoju daudz laika un pūļu datus vācot un pārbaudot.)

Āboliņš Aleksandrs, 1905—, tautsaimnieks	Balodis Jānis, senātors
Ābols Vilis, ierēdnis	Banga Albins, pašv. darbinieks
Adamovičs Ludvigs, 1884—, teologs	Bangerskis Rūdolfs, 1878—1958, ģenerālis
Akurāters Jānis, 1876—1937, rakstnieks	Bankavs J., politiķis
Albāts Hermanis, 1879—1941, diplomāts	Barkāne Marija, zobārste
Alberings Arturs, 1876—1934, politiķis	Bastjānis Voldemārs, 1884—, politiķis
Alks Oskars, 1901—, ārsts	Bečkovičs, Polijas diplomāts
Alksnis Arveds 1910—, ārsts	Bērends, vācu SS ģenerālis
Anderss Vladislavs, 1893—1970, poļu ģenerālis	Beks, Josefs, Polijas ārl. ministrs
Andersons Edgars, 1920—, vēsturnieks	Beldavs Kārlis, 1868—1936, mācītājs
Andersons Edgars, vēsturnieks	Benjamiņa Emīlija, 1881—, izdevēja
Andersons Jānis, 1902—1968, agronomis	Benjamiņš Jānis, 1892—, redaktors
Ankipāns F., politiķis	Bergs Arveds, 1875—1942, politiķis
Anšmits Jānis, admin. darbinieks	Berģis Pēteris, politiķis
Antons M., advokāts	Berkļavs E., kom. darbinieks
Apkalns Pēteris, 1882—, mācītājs	Berija Lavrentijs, čekas priekšnieks
Apsītis Hermanis, 1883—, jurists	Berķis Krišjānis 1884—1941, ģenerālis
Ārgals Jānis, 1910—, saimn. darb.	Bērziņš Alfons, 1916—, sportists
Asaris Hermanis, 1892—, žurnālists	BBērziņš Alfreds, 1899—, politiķis
Austriņa Emīlija, zobārste	Bērziņš Andrejs, 1875—, banku darbinieks
Auškāps Jūlijs, 1884—, ķīmiķis	Bērziņš Arturs, 1882—1962, rakstnieks
Auškāps Kārlis, 1891—1947, mežkopis.	Bērziņš P., mežzinis
Avens Pēteris, virsnieks.	Bīlmanis Alfreds, 1887—1949, diplomāts
Ažiņš Pēteris, —1949, mežkopis	Birkhāns T., cietumu darbinieks
Bachmanis Kristaps, 1867—1942, politiķis	Birznies Jānis, 1895—, politiķis
Bajinskis Arvīds, Z. S-bas darbin.	Blanks Ernests, žurnālists
Balodis Jānis, 1881—1965, ģenerālis	Blaus Pēteris, 1900—1971, žurnālists
Balodis Jānis, 1891—, senātors	Bļodnieks Ādolfs 1889—1962, politiķis

Blumbergs Jānis, 1886—, politiķis
 Blumentāls Dāvis, 1899—1937,
 farmaceits
 Bolšteins Ludvigs, 1889—1940,
 ģenerālis
 Brastiņš Arvids, 1893—, tēlnieks
 Brastiņa Irma, Z. S-bas darbiniece
 Brauchičs Valters, vācu armijas virs-
 pavēlnieks
 Breikšs Jānis, 1887—1965, politiķis
 Brēmers Arvids, 1871—1941, ko-
 operātors
 Brenķis Aleksandrs, pulkvedis
 Brūks Alans, britu ģenerālis
 Budže Aloizs, 1896—, politiķis
 Bukharins N., kom. darbinieks
 Buks Hermanis 1896—1958, ģen.
 Bukse Emils, 1903—, banku darb.
 Buševics Ansis, 1878—1943, poli-
 tiķis
 Cāzers Roberts, valsts ierēdnis
 Čakste Jānis, 1859—1927, politiķis
 Čakste Konstantīns, 1901—1945,
 jurists
 Čakste Mintauts 1893—, jurists
 Čamanis Jāzeps, 1884—, garīdznieks
 Čemberlens Nevils, 1869—1940,
 britu politiķis
 Celmiņš Gustavs, 1899—1967,
 politiķis
 Celmiņš Frīcis, 1896—1940, pulkv.
 Celmiņš Hugo, 1877—, politiķis
 Celms Jūlijs, 1879—1935, politiķis
 Čerčils Vinstons, 1874—, britu po-
 liitiķis
 Čiang-Kai-sheks, Kīnas ģenerālis
 Chruščovs Nikita, kom. darbinieks
 Cielēns Felikss, 1882—1964, politi-
 ķis.
 Cimmermanis (Rudums) Jānis,
 valsts ierēdnis

Cīrulis Jānis, 1898—1962, kompo-
 nists
 Čuibe Arnolds, 1879—1941, skolu
 darbinieks
 Daladjē Eduards, 1884—, franču
 politiķis
 Daliņš Jānis, 1904—, sportists
 Dambītis Roberts, 1881—1957,
 ģenerālis
 Dankers Oskars, 1883—1965, ģen.
 Dannebergs Arturs, 1891—, ģen.
 Dannenberg Kārlis, jurists
 Dardzāns Pēteris, 1889—, pulkvedis
 Dārziņa Emma, zobārste
 Dārziņš Teofils, izdevējs
 Daugulis Nikolajs, 1885—1955,
 farmaceits
 Deglavs Arnolds, kom. darbinieks
 Dekanozovs Vladimirs, kom. diplo-
 māts
 Dēķens Kārlis 1866—1942, politiķis
 Dēliņš Jānis, 1875—, žurnālists
 Dēnics, 1891—, vācu admirālis
 Derevjanskis J., kom. diplomāts
 Didža A., leitnants
 Dinbergs Alfreds, 1878—1941,
 politiķis
 Dišlers Kārlis, 1878—1954, jurists
 Dravnieks Arvids, 1904—, skolu
 darbinieks
 Dreifelds Nikolajs, redaktors
 Dreimanis Ansis, 1882—1968,
 skolu darbinieks
 Dreimanis Jānis, pašv. darbinieks
 Drekslers, vācu ģenerālkomisārs
 Druva Jūlijs, 1882—1950, žurn.
 Dubins Morduchs, 1889—, Latvijas
 žīdu politiķis
 Dukurs Roberts, 1886—1946, poli-
 tiķis
 Dzelzītis Eduards, politiķis

Dzelzītis Hugo, 1888—, politiķis
Dzenis Antons, 1893—, politiķis
Dzērve Rūdolfs, 1886—, sab. darb.
Dziļleja Kārlis, 1891—1963, rakstn.
Dzirne Aleksandrs, 1907—, farmaceits

Egle Rūdolfs, Darba kam. pr-dis
Eglīte Vilis, 1907—, tautsaimnieks
Eglītis Arkadijs, 1898—1933, politiķis

Einbergs Bernhards, 1893—, politiķis.

Eizenhovers Dvairs, amerikāņu ģen.
Ēķis Ludvigs, 1892—1943, politiķis
Eliass Kristaps, 1886—, politiķis
Elsinš P., mirtiesnesis

Endzeļinš Hermanis, 1867—1953, kooperātors

Erio Eduards, 1872—, franču politiķis

Erdmanis Valdis, 1907—, ierēdnis
Ērglis Jūlijs, 1885—1941, kooperātors

Erniņš Alberts, 1897—, dzelzc. darb.

Feldmanis Jūlijs, 1889—, diplomāts

Feldmanis V., Darba inspektors

Finks, pareģis

Firkss Vilhelms, 1870—, Latvijas vācu politiķis

Francis Alfons, 1905—, dzejnieks

Francis, ģenerālis

Freidenfelds-Akots Pauls, Z. S-bas darbinieks

Frīdenbergs-Mierkalns, J., agronoms

Fridrichsons Fr. J., Polīt. pol. darb.

Gailītis Alfreds, politiķis

Gailītis Markus, 1882, politiķis

Gailītis Pauls, mācītājs

Galenieks Pauls, 1891—1962, botāniķis

Godmanis Pēteris, —1954, inženieris
Goldmanis Jānis, 1875—1955, politiķis

Goppers Kārlis, 1876—1941, ģen.

Gols de, —1970, franču ģenerālis

Grantskalns Atis, 1907—1966, jurists

Grantskalns Eduards, politiķis

Grapmanis Emīls, 1903—, pltn.

Graudiņš Vilis, tiesnesis

Grāvis Pēteris, 1882—, agronoms

Grēviņš Valdis, 1895—, rakstnieks

Grīns Aleksandrs, 1895—1941, rakstnieks

Grīns Jānis, 1890—1966, rakstn.

Grīnvalds Teodors, 1889—1936,

polīcijas darbinieks

Grosbergs Edvards, 1892—1970, arhitekts

Grosvalds Oļģerts, 1884—1963, diplomāts

Grūbaums Indriķis, 1889—, jurists

Guderjāns H., vācu ģenerālis

Gulbis O., ierēdnis

Gulbis Vilis, 1890—, politiķis

Hacha Emīls, Čehoslovākijas v. pr.

Halderis Francis, vācu ģenerālis

Hāns Džons, 1869—, Latvijas vācu politiķis

Harimens Averels, ASV diplomāts

Hartmanis Mārtiņš, 1882—, ģen.

Hasmanis Otto, 1873—, konsuls

Hāzners Vilis, 1905—, majors

Hermansons Fricis, pltn.

Heidrihs R., vācu droš. pol. šefs

Himlers Heinrichs, vācu ministrs

Hiršs Roberts, 1895—, rūpnieks

Hitlers Ādolfs, 1889—1945, Vācijas vadonis

Holcmanis Vilis, politiķis

Hopkins H., ASV prez. padomnieks

Isakovs, krievu ģenerālis
Iševskis Dimitrijs, —1941, žurn.
Ivanovs Roberts, 1883—, politiķis
Ivbulis Staņislavs, 1884—, politiķis

Jablonskis Andrejs, kom. darbinieks
Jablonskis Lidiņa, kom. darbiniece
Jagars Jānis, —1970, politiķis
Jākobsons Roberts, 1902—, farmāc.
Janums Vilis, 1894—, pulkvedis
Jaudzems Staņislavs, 1911—, valsts
ierēdnis

Jekelns, vācu SS ģenerālis
Jerkins T., pašv. darbinieks
Jodls Alfrēds, vācu ģenerālis
Joffe Abrams, kom. diplomāts
Juraševskis Pēteris, 1872—1945,
politiķis
Jurjāns Pāvuls, 1866—1947, kom-
ponists

Kacēns Aleksandrs, 1885—1949,
diplomāts

Kaģis I., mežzinis

Kalējs Aleksandrs, 1876—1934,
ģenerālis

Kalnbērziņš Jānis, 1893—, kom.
darbinieks

Kalniņš Augusts, 1876—1940,
politiķis

Kalniņš Bruno, 1899—, politiķis

Kalniņš Eduards, 1876—, ģenerālis

Kalniņš Pauls, 1872—1945, poli-
tiķis

Kaļistratovs M., politiķis

Kaminskis Jānis, 1879—, politiķis

Kampe Andrejs, 1905—, diplomāts

Karlivāns, skolotājs

Kauliņš Jānis, 1889—, politiķis

Kaupiņš Hermanis, 1891—1971,
politiķis

Kausenieks Kristaps, agronoms

Keitels, Vilhelms, vācu ģenerālis

Ķeniņš Atis, 1874—1961 dzejnieks
Ķērpe Jānis, saimn. darbinieks
Kirchenšteins Augusts, 1872—1964,
baktērologs

Kiršteins Alfrēds, 1907—, jurists

Ķīselis Jānis, 1897—1940, polic.
darbinieks

Ķīsis Valdis, 1907—1971, agron.

Ķlaviņš Roberts, ģenerālis

Ķlāvs Arvids, 1900—, žurnālists

Kleķers Jānis, veterinārārsts

Klinklāvs Pēteris, pašv. darbinieks

Klīve Ādolfs, 1888—, politiķis

Koce Hans, von, vācu diplomāts

Kochs Erichs, vācu komisārs

Kochs-Veldre Kārlis, Z. S-bas darb.

Kociņš Fricis, 1895—1941, plkv.

Komisārs Pēteris, čellists

Krastiņš J., skolotājs

Krastkalns Andrejs, 1868—1939,
jurists

Krēsliņš Arnolds, 1892—1958,
farmaceits

Krieviņš Edgars, 1884—1971,
diplomāts

Kripēns Arvids, 1889—, pulkvedis

Kriģers, vācu ģenerālis

Krodērs Arturs 1892—, žurnālists

Krogzems, pašv. darbinieks

Kronbergs Richards, 1897—, politi-
ķis

Krustiņš Andrejs, 1884—, ģenerālis
Kube, cietumu darbinieks

Kundiņš Kārlis, 1883—1967,
teologs

Kuplais Eduards, 1895—1948, plkv.

Kurelis Jānis, 1882—1954, ģenerālis

Kurševics, valsts ierēdnis

Kuzņecovs, krievu viceadmirālis

Kvelde Pāvils, 1885—, agronoms

Kviesis Alberts, 1881—1944, poli-
tiķis.

Lācis Jēkabs, pašv. darbinieks
 Lācis Jūlijs, 1892—, rakstnieks
 Lācis Vilis, 1904—1966, rakstnieks
 Laimiņš Eduārd, 1882—, politiķis
 Lamsters Reinfolds, jurists
 Landaus Ziedonis, pēdāgogs
 Lange F., sabiedr. darbinieks
 Lāns, agronoms
 Lapa Oskars, 1904—1945, farmāc.
 Lašs, vācu ģenerālis
 Latkovskis Vicentījs, kom. darbinieks
 Laukevičs, agronoms
 Laže Jānis, cukurrūpn. organizētājs
 Laže Mārtiņš, 1878—1951, zirgkop.
 speciālists
 Leikarts, P., politiķis
 Lejiņš Pauls, 1883—1959, agron.
 Ļipskis Josefs, poļu diplomāts
 Ļitvinovs Maksims, kom. diplomāts
 Lobe Kārlis, 1895—, pulkvedis
 Lohse Hindrihs, vācu komisārs
 Lorencs Klāvs, 1885—, politiķis
 Lukaševičs Jūlijs, poļu diplomāts
 Lūkins Miervaldis, 1894—1941,
 pulkvedis
 Mačernieks Jānis, grāmatvedis
 Maizīte Jānis, 1883—1950, farma-
 kologs
 Malcenieks Voldemārs, 1890—,
 pulkvedis
 Maļenkovs Georgs, kom. darbin.
 Mangulis G., pulkvedis
 Mannerheims K., 1867—1951, somu
 maršāls
 Manteifels Haso, vācu ģenerālis
 Māsens Vilis, 1902—1964, diplom-
 Mateus Alfrēds, grāmatr. darbinieks
 Mauriņš Jānis, ārsts
 Mazvērsītis Jānis, 1866—1942, agr.
 Medems von, vācu komisārs
 Melnalksnis Augusts, 1876—1944,
 rakstnieks

Menders Fricis, 1885—1971, poli-
 tiķis
 Mežapuķe Jūlijs, pašv. darbinieks
 Mežraups Jānis, politiķis
 Miezijs Jānis, valsts ierēdnis
 Miezijs V., zivkop. speciālists
 Miglis Kārlis, cietumu darbinieks
 Montgomerijs B., gritu ģenerālis
 Moscickis Ignašs, Polijas v. prez.
 Munters Vilhelms, 1899—1967,
 diplomāts

Neilands Fridrihs, 1878—1947,
 agronoms
 Niedra Jānis, 1908—1969, sab.
 darbinieks
 Nonācs Oto, 1880—, politiķis
 Noviks Alfrons, kom. karbinieks
 Nuroks, L.-jas žīdu politiķis
 Okše Jānis, 1894—1961, farmaceits
 Olekšs Kazimīrs, 1886—1970, ģen.
 Opincāns Jānis, politiķis
 Ormane Z., zobārste
 Osis Roberts, 1900—, pulkvedis
 Ozoliņš Ernests, 1887—, tautsaimn.
 Ozoliņš Lukāss, 1879—, politiķis
 Ozols Artūrs, 1890—1969, jūrn.
 dep. direktors
 Ozols Kārlis, 1882—, diplomāts
 Ozols Voldemārs, pltn.

Pabērzs Juris, 1891—, politiķis
 Paegle Spricis, 1876—1962, politi-
 ķis
 Pakalns Alfrēds, 1902—, ārsts
 Pauliņš Andrejs, 1911—, tautsaimn.
 Pauļuks Jānis, 1865—1937, inž.
 Pauļuks Kārlis, 1870—1945, politi-
 ķis
 Pavasars Bruno, 1896—, tautsaimn.
 Penģerots Visvaldis, 1897—1936,
 mākslas vēsturnieks

- Peniķis Mārtiņš, 1874—1964, ģen.
 Pētersons Augustīns, 1873—, metro-
 polīts
 Petrevics Andrejs, 1883—1939,
 politiķis
 Petrevics Ansis, 1882—, politiķis
 Piegāze Kārlis, 1876—, būvinž.
 Pīpiņa Berta, 1883—, politiķe
 Plācis A., pašv. darbinieks
 Plensners Aleksandrs, 1892—, pulk-
 vedis
 Plēsums Pēteris, kom. darbinieks
 Pōls Anatols, 1906—, valsts ierēdnis
 Pommers Jānis, 1876—1934, archi-
 bīskaps
 Praškevičs Juris, 1889—1951, far-
 maceīts
 Prauliņš A., 1892—, kapteinis
 Pauls Kārlis, 1897—1941, ģenerālis
 Prīmanis Mārtiņš, 1876—1950,
 ķīmiķis
 Pupurs Jānis, kom. darbinieks
 Purvītis Vilhelms, 1872—1945,
 gleznotājs
 Pussuls Voldemārs, 1884—, Latvijas
 vācu politiķis
 Putnaērglis J., pašv. darbinieks

 Radziņš E., politiķis
 Rakovskis Rūdolfs, 1903—, jurists
 Rancāns Antons, 1897—, politiķis
 Rancāns Jēsupšs, 1886—1969, poli-
 tiķis
 Reiters Teodors, 1884—1956, diriģ.
 Reiznieks, pašv. darbinieks
 Ribbentrops Joachims, 1893—1946,
 vācu diplomāts
 Richters, vācu jurists
 Ridz-Smigļiņš E., poļu ģenerālis
 Rimbenieks Evalds, 1888—, politiķis
 Ronimoise Kārlis, virsmežzinis
 Roze Ernests, 1895—1968, mežk.

 Roze Roberts, 1898—, tautsaimn.
 Rozenbergs Alfrēds, 1893—1946,
 vācu ministrs
 Rozenbergs Bertrams, 1905—1960,
 ārsts
 Rozenbergs Sergejs, —1944, Ciet.
 pārv. darbinieks
 Rozenšteins Hugo, 1892—, ģenerālis
 Rozītis Jānis, 1902—1968, agr.
 Rubuls Jānis, 1893—, politiķis
 Rubuls Vladislavs, 1887—1937,
 politiķis
 Rudevičs Ansis, 1890—, politiķis
 Rudzītis Dāvids, 1881—1939,
 valsts kancl. direktors
 Ruments Jūlijs, 1900—1942, farm.
 Rundštets G., vācu ģenerālis
 Rūtenbergs Nikolajs, 1902—1971,
 farmaceīts
 Rūvalds, E. Prokurors
 Rūzvelts Franklins, ASV prezidents

 Šaberts F., polic. darbinieks
 Šadurskis Pēteris, politiķis
 Salnais Voldemārs, politiķis
 Sarkanbārdis Jānis, —1932, pašv.
 darbinieks
 Šulenburgs Fr., vācu diplomāts
 Sēja Ludvigs, diplomāts
 Sēja Pēteris, diplomāts
 Selters Karels, —1958, igauņu dipl.
 Šēlers Lothars, 1881—, Latvijas vācu
 politiķis
 Seskis Jānis, 1877—, diplomāts
 Silaus, polic. darbinieks
 Šilre Ādolfs, 1907—, publicists
 Silgailis A., pulkvedis
 Sīlis O., valsts ierēdnis
 Silnieks E., mežu inspektors
 Šīmanis Pauls, 1876—, Latvijas vācu
 politiķis
 Širants Valentīns, 1905—, redaktors

Skaistlauks, ģenerālis
 Skalbe Kārlis, 1879—1945, dzejn.
 Skujenieks Margērs, 1886—1941,
 politiķis
 Skujevics Jānis, 1892—, tautsaimn.
 Šļakāns Valdis, 1898—, politiķis
 Sloskāns Boļeslavs, 1893—, bīskaps
 Šmits Jūlijs, 1885—, jurists
 Sodums Andrejs, 1887—, kooperā-
 tors
 Soms Pēteris, 1904—1952, žurn.
 Spekke Arnolds, 1887—, diplomāts
 Špoļanskis, L-jas krievu politiķis
 Spure Žanis, kom. darbinieks
 Šrēders V., vācu polic. ģenerālis
 Štāls Mīkēlis, skolu darbinieks
 Starcs Pēteris, 1887—1968, agr.
 Šteinbergs K., slimu k. darbinieks
 Štiglics, polic. darbinieks
 Štrekenbachs, vācu ģenerālis
 Sudars Jānis, slimu k. darbinieks
 Sūna Arsenijs, advokāts
 Sūna Edgars, 1900—, advokāts
 Švābe Arveds, 1888—1959, vēstur-
 nieks
 Švanks Jānis, 1897—, depart. dir.
 Svirlovskis Eduards, 1874—1949,
 farmaceits
 Švūkstis Vilis, slimu k. darbinieks

Tabāks Arnolds, kom. darbinieks
 Tentelis Augusts, vēsturnieks
 Teriņš Jānis, 1893—, mācītājs
 Timuška Kārlis, valsts darbinieks
 Tito, Jugoslavijas diktators
 Tomsārs, pašv. darbinieks
 Torgāne Lidiņa, aizsardzību vadītāja
 Trasuns Jezups, 1898—, politiķis
 Trockis Leons, kom. darbinieks
 Trofimovs Sergejs, politiķis
 Trubiņš Br., kom. darbinieks

Ūdentiņš O., ģenerālis
 Ulmanis Kārlis ((K.U.), 1872—
 1942(?), politiķis
 Ulpe Pēteris, politiķis
 Undups Leonīds, 1914—, ķīmiķis
 Upelnieks Krišs, kapteinis
 Upītis Andrejs, 1877—1970,
 rakstnieks

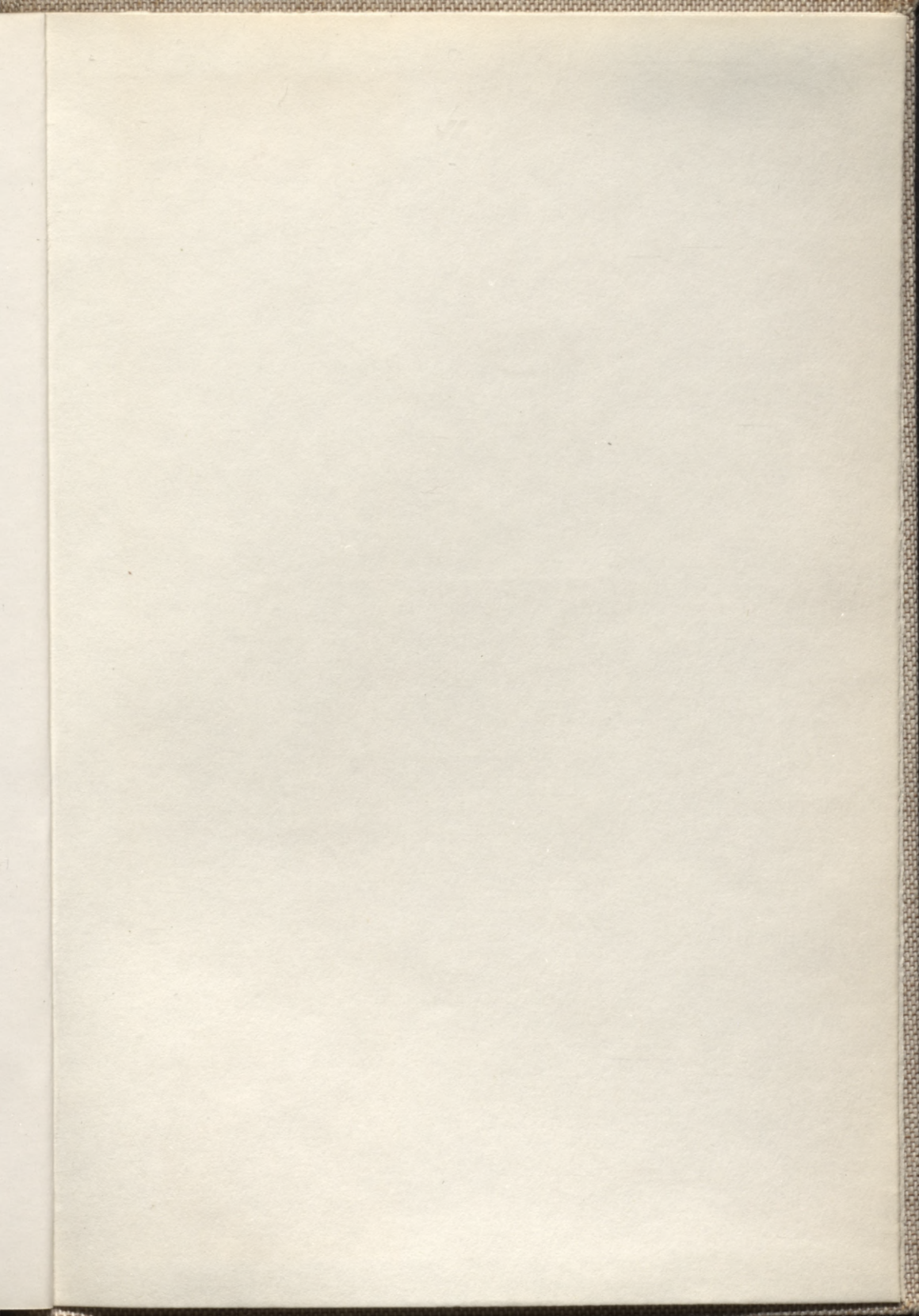
Vācietis Mārtiņš, ģenerālis
 Valdmanis Alfreds, 1908—1970,
 politiķis
 Vāleskalns P., kom. darbinieks
 Vanags Jānis, kom. darbinieks
 Vanags Pēteris, 1883—1943, valsts
 kontroles darbinieks
 Vārzbergs Jānis, 1879—1960, agr.
 Veckalns Andrejs, politiķis
 Veidnieks-Veitmanis K., ministrs
 Veinbergs Andrejs, 1897—, valsts
 ierēdnis
 Veiss Voldemārs, 1897—1944,
 pulkvedis
 Veļes S., ASV ārlietu ministrs
 Vētra Marijs, operdziedātājs
 Vetrovs M., kom. diplomāts
 Vickopfs Ādolfs, inženieris
 Vīceps Kārlis, 1906—, jurists
 Viksne Ēriks, 1903—, farmaceits
 Vilciņš, nodokļu inspektors
 Vindekērs, vācu sūtnis
 Virza Edvarts, 1883—1940, dzejn.
 Višinskis A. I., kom. darbinieks
 Višņa Jānis, politiķis
 Vītiņa Ruta, zobārste
 Vītiņš Jānis, darba inspektors
 Vītiņš Jānis, grāmatr. darbinieks
 Vittenbergs, L-jas žīdu politiķis
 Voits Oskars, 1866—, diplomāts
 Volants Jānis, 1882—, politiķis
 Vorosiļovs Klements kom. darbin.
 Vuškalns Jūlijs, žurnālists

Zadeika, zobārste
Zakenfelds Arturs, 1895—, inž.
Zāle Kārlis, tēlnieks
Zālīte Pēteris, 1864—1938, politiķis
Zalts Alberts, 1897—, tautsaimn.
Zamuēls Voldemārs, 1872—1948,
jurists
Zanders Vilhelms, 1906—, jurists
Zankevics Juris, 1884—1954, pašv.
darbinieks
Zariņš Eduards, 1876—1947,
farmaceits
Zariņš Kārlis 1879—1963, diplom.
Zariņš Pēteris, grāmatr. darbinieks
Zēbergs Aurelijs, 1879—1940,
jurists

Zeibote-Mača Austra, zobārste
Zelmenis Emils, 1892—, agronoms
Zemgals Gustavs, 1871—1939,
politiķis
Zervina Austra, slimo k. darbiniece
Ziemelis Edmunds, inženieris
Zitars Kārlis 1899—1968, mežkopis
Zoltnere, zobārste
Zoltners Alfreds, inženieris
Zonnbergs-Sauleskalns V., 1905—,
rakstnieks
Zvaigzne Eduards, 1881—, pašv.
darbinieks
Zvejnieks Teodors, 1884—1955,
jurists

S A T U R Ā

Priekšvārdi	7
I BRIVĀ LATVIJA (1926—1940)	
TALSOS (1926—1930)	
Aprīķis un pilsēta	9
Aprīķa agronoms	10
Sabiedriskais darbs	12
Aprīķa valde	114
Zemnieku Savienība	18
Sports un izklaidēšanās	25
Jāatvadās	30
VALMIERĀ (1930—1931)	
Aprīķis un pilsēta	33
Aprīķa valde	33
Zemnieku Savienība	42
RĪGĀ (1931—1940)	
Saeimas laiks	63
15. maija priekšvēsture	97
Autoritārais laikmets	101
II PADOMJU SAVIENĪBĀ (1940—1941)	
RĪGĀ (1940—1941)	207
IRLAVĀ (1941)	232
K. Ulmanis	239
J. Balodis	245
V. Munters	254
III VĀCU OKUPĀCIJAS LAIKS (1941—1944)	256
Latviešu kaņavīri	302
IV VĀCIJĀ (1944—1945)	307
5. NOBEIGUMS	321
Norādes	325
Personu saraksts	327

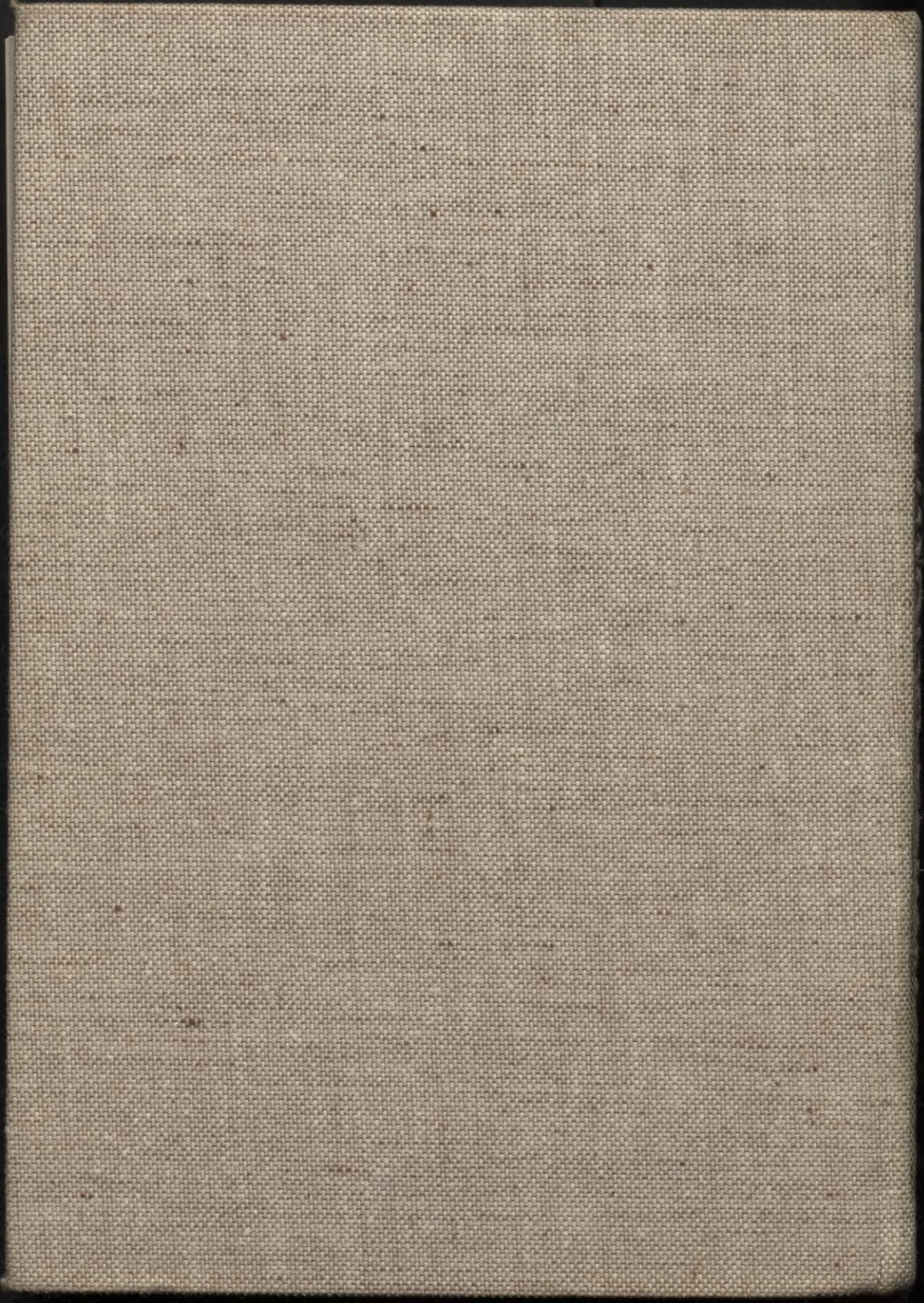
750

35. ✓

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0305054818

JĀNIS LEJINŠ

MANA DZIMTENE